

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Željko Predojević

**ULOGA HRVATSKE USMENE
KNJIŽEVNOSTI U OBLIKOVANJU
KULTURNOGA IDENTITETA JUŽNE
BARANJE**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2017.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Željko Predojević

**THE ROLE OF THE CROATIAN ORAL
LITERATURE IN SHAPING THE
CULTURAL IDENTITY OF SOUTHERN
BARANJA**

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2017

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Željko Predojević

**ULOGA HRVATSKE USMENE
KNJIŽEVNOSTI U OBLIKOVANJU
KULTURNOGA IDENTITETA JUŽNE
BARANJE**

DOKTORSKI RAD

Mentor:
Prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Zagreb, 2017.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Željko Predojević

**THE ROLE OF THE CROATIAN ORAL
LITERATURE IN SHAPING THE
CULTURAL IDENTITY OF SOUTHERN
BARANJA**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Ružica Pšihistal PhD

Zagreb, 2017

Zahvaljujem prof. dr. sc. Stipi Botici i doc. dr. sc. Evelini Rudan Kapec na nesebičnom i susretljivom ustupanju usmenoknjiževne građe iz kartoteke Katedre za usmenu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Profesoru Botici dugujem zahvalnost i za usmjeravanje moga znanstvenoga rada u smjeru kojem je krenuo. Zatim zahvaljujem i mr. sc. Miroslavi Hadžihusejnović Valašek na ustupanju usmenoknjiževne građe koju je sama prikupila na svojim terenskim istraživanjima južne Baranje.

Zahvalnost dugujem i djelatnicima Instituta za etnologiju i folkloristiku u pomoći pri pretraživanju i nabavci građe te ravnateljici dr. sc. Ines Prici na dozvoli za objavu rukopisnih tekstova u priloženom korpusu usmenoknjiževnih tekstova.

Zahvaljujem i svojim kazivačicama i kazivačima na vremenu koje su izdvojili za razgovor sa mnom te na dijeljenju svojih osobnih životnih iskustava, a naposljetku i dozvoli za objavljivanje njihovih kazivanja.

Posebno zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Ružici Pšihistal na potpori i uputama pri pisanju rada te nesebičnoj požrtvornosti i vremenu koji je uložila u mene i moj osobni i znanstveni napredak.

Veliko hvala i mojim prijateljima i kolegama koji su me također usmjeravali pri mom istraživačkom radu te bili nesebična podrška.

I na kraju hvala mojim najmilijima: obitelji i prijateljima, a posebno mojoj majci.

O MENTORICI

Ružica Pšihistal rođena je 1966. u Vinkovcima, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Kroatistiku je diplomirala na Filozofskom fakultetu u Osijeku, a doktorirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu tezom o strukturi alegorije u Marulićevim djelima. Redovita je profesorica na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Temeljna su područja njezina znanstvenog rada hrvatska usmena književnost, teorijski pristupi hrvatskoj književnoj i filozofskoj baštini te slavonska dopreporodna književnost. Objavila je stotinjak stručnih i znanstvenih radova i dvije znanstvene knjige (*Vinkovačka književna povjesnica*; *Satir nije divji čovik*) te dvije knjige u koautorstvu (*Cvelferica*, *Žena se opremi u bilo, stavi žari i ajd. Tradicijsko pismo i Cvelferica. Panonizam, pismo književnosti i kulture*).

SAŽETAK

U radu se govori o kulturnom identitetu istočnohrvatske regije južne Baranje koji se promatra kroz usmenu književnost i tradicijsku kulturu Hrvata koji u njoj žive.

Regija je multikulturalna i u njoj uz Hrvate u proteklih dvjesto godina žive (ili su živjeli) i Mađari, Srbi, Nijemci i Romi te je svaka nacija njegovala svoju tradicijsku kulturu, stoga hrvatski supstrat valja promatrati u interakciji s ostalima u regiji. Nadalje, zbog njezinih povijesno-demografskih osobitosti slabije je proučavana te postoji manjak znanstvenih radova i/ili terenskih istraživanja koji ju tematiziraju, a posebice u grani usmene književnosti.

Cilj je rada istražiti kulturni identitet južne Baranje i uvidjeti koliko je na njega utjecala usmena književnost Hrvata iz regije. Dakle, na točno određenom geografskom prostoru – južna Baranja – kroz kontekst usmene književnosti i tradicijske kulture bilježe se identitetski markeri kulturnoga identiteta regije stvarani kroz razdoblje 20. stoljeća, odnosno od prvih usmenoknjiževnih zapisa, a koje se očituju u današnjem regionalnom reprezentiranju i kulturnom pamćenju. Stoga, da bi se pristupilo ovakvom istraživačkom cilju nužno je predmet izučavati interdisciplinarno i multidisciplinarno, odnosno uz književno-znanstvenu i filološku leksičko-onomastičku analizu nužno je metodom deskripcije prikazati i njezine povijesne i geografsko-demografske osobitosti, ali i usmenu književnost Hrvata iz regije promatrati u kontekstu kulturne posebnosti baranjske regije uvažavajući istraživanja iz područja folkloristike, etnologije, povijesti, kulturne antropologije i sociologije.

Kako do sada usmena književnost te regije nije istraživana, odnosno postoji svega nekoliko zasebnih terenskih istraživanja čiji zapisi nisu usustavljeni niti valorizirani, i uglavnom su bili rezultat etnomuzikoloških studija, polazište istraživanja činit će temeljit opis zapisa i korpusa. Zbog manjka korpusa pristupilo se i njegovom prikupljanju metodom terenskoga istraživanja. Usustavljivanje korpusa rukovodit će se žanrovskim i tematsko-motivskim odrednicama uz uvažavanje običajno-obrednog konteksta, iz čega će se u postupku analize i interpretacije izdvojiti identitetski markeri hrvatske usmene književnosti koji su presudni u oblikovanju kulturnoga identiteta južne Baranje.

Zaključiti možemo da regionalni identitet južne Baranje počiva na načelu multikulturalnosti koji je uvjetovan povijesno-demografskim procesima i multietničnošću. Kulturni supstrat promatran kroz usmenu književnost Hrvata u regiji, kao svojevrzne figure sjećanja u kolektivnom kulturnom pamćenju i važnog načina samoreprezentiranja na kulturnim manifestacijama, nosi nezamjenjivu ulogu u oblikovanju kulturnog i regionalnog identiteta južne Baranje.

SUMMARY

Southern or Croatian Baranja is a part of the Republic of Croatia that never occupied a significant place in studies and researches of the Croatian humanistic science. We can identify several reasons for this lack of scientific attention. The first would be the fact that Baranja has been part of the Republic of Croatia for less than a hundred years and that the ethnic groups who inhabited the region were migrating during its history faster than in other parts of Croatia until the Croatian War of Independence. In fact, we can talk about Baranja as a part of Croatia only since the First World War peace agreement called Treaty of Trianon (1920); before that the region was a part of the Hungarian Empire. After the territory, which is the present-day Croatian part of Baranja, was separated from the Hungarian Empire – in humanistic science, especially historiography – it was named Southern Baranja to differentiate it from the whole historical and geographical region called Baranja.

In the last two hundred years, the region has been inhabited by different ethnic groups, but the most numerous were Croats, Hungarians, Serbs, Germans and Romani. Each of these ethnic groups had their own traditional culture, so it is obvious that the current regional identity of Southern Baranja should be observed as multicultural and multi-ethnic, especially if we add different Croatian ethnic subgroups to the overall picture. Until the outbreak of the Second World War, the region had been inhabited mainly by Croatian ethnic subgroup of Šokci (among other ethnic groups), which can be divided into two separated groups – Podunavska group (the one which lived by the river of Danube) and Podravska group (the one which lived by the river of Drava). After the Second World War, due to agrarian reform and colonization and starting from 1945, the region was colonized by other Croatian ethnic subgroups – mainly from the regions of Međimurje and Zagorje (Kaikavian group) and some from Podravina and Dalmatia. It is interesting to observe acculturalization of traditional cultures and oral literature of those colonized Croatian ethnic subgroups in already existing one in the region.

Therefore, the title of the thesis – *The role of the Croatian oral literature in shaping the cultural identity of Southern Baranja* – does not refer to the whole Croatian oral literature, but to the one which Croatian ethnic subgroups in Southern Baranja left to Croatian humanistic science to study.

This thesis deals with the problem of cultural identity of Southern Baranja and tries to identify what the role of Croatian oral literature from Baranja County was in the process of its shaping. In the specific geographical territory (Southern Baranja) – in the context of oral literature and traditional culture – elements of cultural identity have been marked in oral

literature from its first records through the 20th century until today. Then, with the methods of analysis and systematization, we try to observe its elements in today's cultural representation and cultural memory. The assumption is that the regional identity of Southern Baranja is multicultural, that it has been shaped by the multi-ethnic society in the specific geographical territory and that this regional characteristic has been an important part of shaping a cultural identity of the region. In other words, we will try to comprehend to what extent the Croatian part of traditional and/or folk culture, especially the oral literature, has contributed to the process of shaping the cultural identity of Southern (Croatian) Baranja.

To this day, the oral literature from the Baranja County hasn't been fully explored; there is only a few field research. Moreover, their findings haven't even been properly systematized or analysed as they were undertaken mainly as a part of ethnomusicological activities. To address this issue, the starting point of this research was a thorough description of existing records. Because of the overall lack of scientific sources needed for our study, we used a method of field research which was aimed to gather more oral or ethnographic records. The research was conducted in villages of Baranjsko Petrovo Selo, Branjina, Čeminac, Gajić, Grabovac, Karanac, Kneževo, Kozarac, Petlovac and Popovac and the town of Beli Manastir from the year of 2009 until today. We intentionally chose locations which haven't been covered by field works undertaken previously. The main methods of gathering information from informants and narrators were methods of open interview and open conversation, which proved to be a good strategy because narrators talked about stories they found especially important. Afterward, we summarized all new records we had recorded and identified the main identification markers in them.

We mainly collected folk oral tales – out of 111 oral tales in the corpus we collected 55 of folk oral tales and just about 30 poems because narrators were more motivated to talk than sing. We mainly used a method of digitalized audio recording; when narrators didn't want to be recorded, we wrote down the records. After we collected a part of the corpus, together with the one we collected from other scripts and papers, we started to systemize and classify it. Systematization of the corpus was guided by genre and thematic motif guidelines, respecting customary ritual context. In the process of analysis and interpretation, the markers of oral literature which have a role in the shaping of the cultural identity of the region were marked out and they were separately described, analysed and evaluated.

The thesis contains an Introduction, five substantial chapters, a Conclusion, a Bibliography, and Appendices.

Chapter 1, *The methodological and theoretical context of research*, contains two parts. This chapter discusses the methodology and the theoretical assumptions of research. We used interdisciplinary and multidisciplinary approaches; from the perspective of cultural anthropology, ethnology, history, cultural studies, sociology, and philology. In this chapter, we are explaining the key concepts of the thesis: culture, traditional culture, heritage, multiculturalism, identity (geographical, collective and cultural identity and cultural tourism) and cultural memory.

Chapter 2, *Geographical and historical context*, describes the geographical and historical context of thematised region. According to Nicole Pratt (2005: 69-86), culture is of great importance in describing the identity, especially historical facts, that led to its development. Guided by this thought thesis begins with the historical description of Southern Baranja, which is based on demographic changes, and the description of how the ethnic groups have marked today's cultural identity of the region. The focus of historical description is on Croats in the region so, also by using descriptive statistic method, we analysed the demographic changes in the region in the last century. This chapter also deals with the problem of geographical context of research and how geographical and climatic characteristics have influenced the development of social activities that led to the development of their own traditional culture, customs and rituals process in this area.

Chapter 3, *The Traditional culture of Southern Baranja*, is divided into three smaller parts. The first deals with the problem of the holders of traditional culture in the region so all ethnic and subethnic groups from the region are thematised. The second part deals with the problem of important ritual and customs processes with emphasis on annual usage. Described customs today play a role in the cultural representation or are important factors of cultural memory. The third part deals with the problem of cultural representation today, it describes who or what takes place in the cultural representation of traditional culture in the region.

Chapter 4, *Oral literature by Croats in Southern Baranja*, is divided into four parts. The first part deals with the problem of all so far conducted research in the region and their research and research objectives. We tried to gather a summary of all the work related to oral literature and traditional culture of the region – from student essays and dissertations, work of amateur explorers to the professional and scientific field research of well-known Croatian scientists and institutions. The second part of the chapter deals with the problem of a corpus and its geographical, ethnical and temporal characteristics and its classification. The classification of the corpus was guided by the standard classifications (lyric poetry, tales, and drama) and oral literary genres. The whole corpus was classified into oral lyrical songs, oral

stories, and the folklore theatre; a special group makes children's orality or orality for children, which includes the genre of simple shapes (riddles intended for children).

The most extensive part of this chapter deals with the problem of the description of the thematic and stylistic characteristics of the corpus. The analysis is limited to the aim of this dissertation and more attention was given to those genres and oral literary texts that have the potential of identity markers, without detailed or thematic-stylistic analysis of the complete corpus. The last part of this chapter deals with the problem of the lexical analysis of the corpus with the emphasis on the onomastic themes, which is important for the interpretation of the regional identity and issues of multiculturalism in the region.

Chapter 5, *Cultural identity of the region*, is separated into two parts. The first part describes the multicultural regional identity by analysing selected examples in the field of everyday life, religion, institutions, oral literature and traditional culture and examples of cultural hybridization are shown. The second part specifically deals with the problem of the cultural representation of the region which contains elements of traditional culture and oral literature. This chapter attempts to answer the question in the title of the dissertation – what is the role of oral literature of Croats from the region in the shaping of the cultural identity of the region by analysing its presence in the cultural and tourism events and other forms of cultural representation in the region.

The last part of the dissertation contains *Bibliography* and *Appendices*. Appendices are divided into four parts, first contains the whole corpus of collected records from a variety of existing sources so far, but also new recordings of oral texts. It is divided into poetry, tales and children orality and further classified in the literary genres. The songs that belong to the folk theatre are classified in the chapter of ritual and custom songs. This part of the dissertation is also the first attempt to unify the corpus of oral literature of Croats from the region in its scientific presentation. For each record is given information of its narrator (especially in the narration that the author collected in field research); if the narrator is not known, then it is given information from where the record is taken and who was its recorder. Furthermore, Appendices contains lists of narrators, lists of charts and tables in the dissertation, a list of cultural associations in the region and a list of cultural events that were analysed in the thesis. At the end of Appendices is the example of the survey which was used in research to distinguish the remains of *kaikavian* culture in the region and chart the territorial distribution of oral literary corpus.

The results of this thesis show us that the most important genres of oral literature which carry the markers of the cultural identity of the region are the poems, which are shaped

as rhymed decasyllabic verses. They are the most numerous in the corpus and they are suitable for word-play, which makes the repertoire practically inexhaustible. The first verse is provocative, taunting, amorous, mocking or boastful, while the second is a humorous antithesis to the first. They are well known by the name of *bećarac* but also in the corpus we have *pokladarac* (carnival songs), *pudar* poems (the songs from the custom of *pudarina*). Their themes are various, and in those verses we can mainly find the same topics as the one which are used in regional representations – annual and life customs, everyday life, relations to other ethnicities, dance, life habits, work on fields; they also describe the relation of inhabitants of region to the region itself and many other topics in which we can read the identification with the region. So, it's obvious why those verses are now protected by UNESCO as an intangible heritage.

When talking about oral stories, the most important in the shaping of the cultural identity are historical legends and oral tales about names of places, in which we can observe the relation of narrators or informants to the local or regional. Those stories can be determined as a marker of local identity, as clearly distinctive character region.

Thus, the cultural representation through cultural tourism and cultural and tourist events plays an important role in shaping the cultural identity of the region.

Identity itself is fluid and unstable and difficult to specifically define. Finally, should we do it? It seems more appropriate to talk about the current processes of identification - or milestones with which the region is identified – how it perceived itself and how it represents to the others. From the region itself – its social activities related to the geographical area (rural culture, vineyards, and fields) that are the foundation of the way of life of its inhabitants, rurality is important. So, work in the field and/or vineyards as the primary way of surviving for inhabitants of the region has caused a series of custom or ritual processes that are directly related to it. These topics are common themes of oral poems and today these songs are sung in cultural tourism events in which region represent itself.

Spacious identification with the region and its geographic characteristics is reflected in the traditional culture (or the traditional cultures) of the region and therefore also in its oral literature. Today, at the time of development of rural tourism, traditional culture is again recognized and represents a fundamental way of representing the population of the region in cultural events. This at the same time means that the role of oral literature and traditional culture in shaping the cultural identity of the region has a significant place, and her Croatian substrate in a multicultural region where coexists more traditional cultures has a significant part.

We can conclude that regional identity of Southern Baranja is based on the principle of multiculturalism, which is conditioned by historical and demographic processes of multi-ethnic inhabitants. Its cultural substrate, observed through the oral literature of the Croats in the region as a sort of figures of memory in the collective cultural memory in its ways of self-representation in cultural events, carries an irreplaceable role in the formation of the cultural and regional identity of Southern Baranja.

Key words: south Baranya, oral literature, traditional culture, cultural identity

Ključne riječi: južna Baranja, usmena književnost, tradicijska kultura, kulturni identitet

SADRŽAJ

UVOD	1
METODOLOGIJSKI I TEORIJSKI OKVIR	5
1. Metodologija istraživanja	5
2. Teorijske pretpostavke istraživanja	8
2.1. Kultura	8
2.1.1. <i>Tradicija i tradicijska kultura</i>	10
2.2. Multikulturalnost	14
2.3. Identitet	17
2.3.1. <i>Prostor, mjesto i identitet</i>	19
2.3.2. <i>Kulturni identitet</i>	21
2.3.4. <i>Kulturni turizam</i>	23
2.4. Kulturno pamćenje	24
 GEOGRAFSKO-POVIJESNI OKVIR	 28
1. Nomen est omen	28
2. Antropogeografski okvir	29
2.1. Geografsko-klimatski uvjeti.....	29
2.2. Društveno-ekonomski aspekti ljudskog djelovanja u vezi s prirodnim okolišem	31
3. Povijesni okvir	34
3.1. Predbeljsko razdoblje (do oslobođanja od osmanske vlasti i osnivanja vlastelinstva Belje 1698. godine)	35
3.2. Beljsko razdoblje (1698. - 1918.).....	35
3.3. Poslijebeljsko razdoblje (1918. – danas)	37
3.3.1. <i>Prvi migracijski val – razgraničenje i kolonizacija solunskih ratnika</i>	37
3.3.2. <i>Drugi migracijski val – iseljavanja Nijemaca nakon Drugog svjetskog rata</i>	39
3.3.3. <i>Treći migracijski val – „Vlak bez voznog reda“</i>	40

3.3.4. Četvrti migracijski val – Domovinski rat	42
4. Statistički podatci o demografskim kretanjima u Baranji od 1900. godine do danas	43
TRADICIJSKA KULTURA JUŽNE BARANJE	47
1. Nositelji tradicijske kulture u regiji	47
1.1. Hrvati	47
1.1.1. Šokački kulturni krug	47
1.1.2. Kajkavski kulturni krug	52
1.1.3. Dalmatinci	58
1.2. Srbi	59
1.3. Mađari	61
1.4. Romi	63
1.5. Nijemci	63
2. Godišnji ciklus tradicijske kulture	66
2.1. Običaj i obred	66
2.2. Običajno-obredne prakse	68
3. Kulturne reprezentacije tradicijske kulture u regiji	80
USMENA KNJIŽEVNOST HRVATA IZ JUŽNE BARANJE	84
1. Dosadašnja istraživanja usmene književnosti i tradicijske kulture južne Baranje	84
2. Opis usmenoknjiževnoga korpusa	101
2.1. Geografsko-vremenske odrednice i subetnička pripadnost	101
2.1.1. Usmene pjesme	101
2.1.2. Usmene priče	106
2.1.3. Folklorno kazalište	111
2.1.4. Dječja usmenost i usmenost za djecu	112
2.2. O kazivanjima i kazivačima	114

3. Klasifikacija korpusa	116
3.1. Usmene pjesme	116
3.2. Usmene priče	120
3.3. Folklorno kazalište	122
3.4. Dječja usmenost i usmenost za djecu	123
4. Analiza tematsko-stilskih i regionalnih značajki korpusa	125
4.1. Usmene lirske pjesme	125
4.1.1. Ljubavne pjesme	125
4.1.2. Obiteljske pjesme	128
4.1.3. Pastoralno-pejzažne pjesme	129
4.1.4. Šaljive pjesme	129
4.1.5. Naricaljke	130
4.1.6. Pobožne i molitvene pjesme	131
4.1.7. Mitske pjesme	133
4.1.8. Običajno-obredne pjesme	135
a) Pudarske pjesme	135
b) Dodolske pjesme	138
c) Kraljičke pjesme	139
d) Pokladne pjesme	146
4.1.9. Pjesme uz rad	150
4.1.10. Vojničke pjesme	155
4.1.11. Rimovani deseterački dvostisi – bećarci	156
4.1.12. Lirske balade	163
4.1.13. Višejezične pjesme i pjesme na stranom jeziku	165
4.1.14. Pjesme uz ples	165
4.2. Usmene priče	166
4.2.1. Predaje	166

4.2.1.1. <i>Povijesne predaje</i>	167
4.2.1.2. <i>Povijesno-etnološke predaje</i>	170
4.2.1.3. <i>Etiološke predaje</i>	172
4.2.1.4. <i>Mitsko-demonološke predaje</i>	174
4.2.2. <i>Svagdanjske i šaljive priče</i>	176
4.2.3. <i>Priče o životinjama, basne i bajke</i>	177
4.2.4. <i>Legende</i>	178
4.2.5. <i>Vicevi</i>	178
4.2.6. <i>Pričanja o životu</i>	179
4.3. Folklorno kazalište	180
4.3.1. <i>Svatovi</i>	180
4.3.2. <i>Vinceška</i>	182
4.3.3. <i>Poklade</i>	183
a) <i>Buše</i>	183
b) <i>Maškare i pokladno jahanje</i>	191
c) <i>Veliki kugači</i>	193
4.3.4. <i>Dodole, dojdole</i>	193
4.3.5. <i>Kraljice</i>	195
4.4. Dječja usmenost i usmenost za djecu	199
4.4.1. <i>Dječje igre</i>	199
4.4.2. <i>Dječje pjesme</i>	205
4.4.3. <i>Zagonetke</i>	206
4.4.4. <i>Govornički oblici</i>	207
5. Leksičko-onomastička analiza korpusa	208
5.1. <i>Onomastička analiza</i>	209
5.1.1. <i>Antroponimi</i>	209
5.1.2. <i>Tradicijski ojkonomi</i>	210

5.1.3. <i>Etnici i ostala imena</i>	218
5.2. Rodbinsko nazivlje i nazivi za odnose među ljudima.....	222
5.3. Leksemi vezani uz stanovanje	224
5.4. Leksemi vezani uz narodnu nošnju i odijevanje	225
5.5. Tradicijski leksemi u korpusu vezani uz narodne običaje	226
5.6. Ostalo – zanimanja, životinje, biljke.....	228
5.7. Neke osobitosti govora zabilježene u korpusu.....	228
5.8. Višejezičnost	229
 KULTURNI IDENTITET REGIJE	233
1. Multikulturalnost i kulturna hibridizacija	233
2. Usmena književnost u suvremenim kulturnim praksama	240
 ZAKLJUČAK	247
BIBLIOGRAFIJA	253
PRILOZI	272
1. KORPUS – USMENOKNJIŽEVNI ZAPISI	272
Usmene lirske pjesme	272
Usmene priče	461
Dječja usmenost i usmenost za djecu.....	543
Napomene uz usmenoknjiževni korpus	557
1. POPISI	559
Popis kazivačica i kazivača.....	559
Popis pokrata.....	562
Popis grafikona	563
Popis tablica	563
Popis kulturno-umjetničkih društava u regiji.....	564

Popis manifestacija u južnoj Baranji za 2015. godinu	566
2. Upitnica – ostatci kajkavske tradicijske kulture u Baranji	567
3. Karta teritorijalne rasprostranjenosti korpusa	568
ŽIVOTOPIS S POPISOM OBJAVLJENIH RADOVA.....	569

UVOD

Južna ili hrvatska Baranja prostor je Republike Hrvatske koji je u hrvatskoj znanosti relativno zapostavljen. Razloge tomu možemo tražiti u više smjerova – počevši od relativno kratkoga razdoblja od kada je ona upravno i administrativno pod ingerencijom Republike Hrvatske, odnosno državnih uređenja čiji je sastavni dio bila i Hrvatska, do toga da je ovo područje jedno od onih u kojem se etnički stanovništvo najčešće izmjenjivalo od najranije povijesti do nedavnoga Domovinskoga rata. O jedinstvu današnjega prostora Baranje kao regionalnog dijela Republike Hrvatske možemo govoriti tek nakon Trianonskog sporazuma 1920. godine. Naime, do tada je ona bila dijelom Ugarskoga Kraljevstva, odnosno, ugarskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije. Nakon njezina izdvajanja od povijesno-geografske cjeline Baranje u širom smislu, ovo se područje u znanstvenim, pretežito povijesnim tekstovima, označava kao *južna Baranja*. Regiju su u posljednjih dvjesto godina naseljavale razne nacije, no najbrojnije su (bile) hrvatska, mađarska, njemačka i srpska. Svaka nacija njegovala je svoju tradicijsku kulturu usporedno s urbanim modernizacijskim procesima, te je očigledno da se današnji regionalni kulturni identitet Baranje mora iščitavati multikulturalno i multinacionalno. Posebice, ukoliko pridodamo i činjenicu da je i sama hrvatska populacija Baranje slojevita. Naime, do Drugog svjetskog rata regiju su od hrvatskih subetničkih skupina uglavnom nastanjivali Šokci, koje pak nadalje možemo podijeliti na one podunavske i podravske Šokce. Od 1946. godine planom agrarne reforme i kolonizacije u Baranju uglavnom doseljavaju i Međimurci, Zagorci, Podravci i Dalmatinci te je zanimljivo promotriti i akulturaciju njihovih regionalnih tradicijskih kultura i usmene književnosti u cjelokupnu sliku kulturnoga identiteta baranjske regije.

Hrvatski etnolog Branimir Bratanić (1957: 13) u radu o etnologiji kao znanosti zaključio je sljedeće: „kultura je predmet istraživanja, a narod je tek njezin okvir.“ Stoga je etnička odrednica „hrvatska“ usmena književnost u naslovu disertacije samo okvir, ono temeljno polazište kojim će se pokušati opisati tradicijska kultura multikulturalne regije. Naziv *hrvatska* odnosi se na usmenoknjiževni korpus koji je tradicijski udomaćen među hrvatskim subetničkim skupinama iz regije i zabilježen je kod njih.

Cilj je rada istražiti kulturni identitet južne Baranje i uvidjeti koliko je na njega utjecala usmena književnost Hrvata iz regije. Dakle, na točno određenom geografskom prostoru – južna Baranja – na temelju građe usmene književnosti i šireg konteksta tradicijske kulture izdvajaju se identitetski markeri kulturnoga identiteta regije stvarani kroz razdoblje 20. stoljeća, odnosno

od prvih usmenoknjiževnih zapisa, a očituju se u današnjem regionalnom reprezentiranju i kulturnom pamćenju. Polazi se od pretpostavke da je regionalni identitet južne Baranje multikulturalan, odnosno da ga formira višetnička zajednica na omeđenom geografskom prostoru te da se ta regionalna značajka očituje i u kulturno identitetskim sastavnicama regije. Drugim riječima, pokušat će se dokučiti kolika je uloga hrvatskoga supstrata tradicijske kulture, a posebice usmene književnosti baranjskih Hrvata u oblikovanju kulturnoga identiteta južne (hrvatske) Baranje. Kako do sada usmena književnost te regije nije istraživana, odnosno postoji svega nekoliko zasebnih terenskih istraživanja čiji zapisi nisu usustavljeni niti valorizirani, i uglavnom su bili rezultat etnomuzikoloških studija, polazište istraživanja činit će temeljit opis zapisa i korpusa. Usustavljivanje korpusa rukovodit će se žanrovskim i tematsko-motivskim odrednicama uz uvažavanje kontekstualnih odrednica, posebice običajno-obrednog konteksta, iz čega će se u postupku analize i interpretacije izdvojiti, opisati, analizirati i valorizirati identitetski markeri hrvatske usmene književnosti koji su presudni u oblikovanju kulturnoga identiteta južne Baranje.

Rad se sastoji od *Uvoda*, pet većih poglavlja, *Zaključka*, *Bibliografije* te *Priloga*. U prvom poglavlju govori se o metodologiji i o teorijskim pretpostavkama istraživanja kojima se prilazi interdisciplinarno i multidisciplinarno; iz perspektive kulturne antropologije, etnologije, povijesti, kulturalnih studija, sociologije te filologije s posebnim uvažavanjem usmenoknjiževnih pristupa. Objašnjavaju se za rad ključni pojmovi kulture, tradicijske kulture, baštine, multikulturalnosti, identiteta (prostornog, kolektivnog i kulturnog, pitanja utjecaja turizma na identitet) i kulturnoga pamćenja.

Drugo poglavlje opisuje geografsko-povijesni okvir tematizirane regije. Prema Nicole Pratt (2005: 69–86) za opisivanje identiteta veliku važnost ima kultura, a posebice povijesne činjenice koje su uvjetovale njezin razvitak. Vodeći se tom mišlju, rad započinje povijesnim prikazom južne Baranje u kojem će se naglasak staviti na demografske promjene, odnosno na opis koliko je koja etnija ostavila kulturnog traga na Baranju, a time i bila sunositelj današnjem kulturnom identitetu. Poseban je naglasak u tom dijelu na istraživanju udjela hrvatskih etničkih skupina u kvantitativnom i kvalitativnom smislu u oblikovanju ukupnoga kulturnoga identiteta regije. Povijesnom prikazu prethodi samo lociranje regije u prostor te opis njegovih geografsko-klimatskih osobitosti te analiza kako su one utjecale na razvoj društvenih djelatnosti koje su uvjetovale i razvitak same tradicijske kulture i običajno-obrednih praksi u tom prostoru.

Treće poglavlje, *Tradicijska kultura južne Baranje*, podijeljeno je na tri cjeline. Prva govori o nositeljima tradicijske kulture u regiji – odnosno o svim važnijim etnijama i subetnijama koje

u regiji žive posljednjih stotinjak godina. Druga cjelina govori o značajnijim običajno-obrednim praksama s posebnim naglaskom na godišnje običaje koji danas imaju noseću ulogu u kulturnom reprezentiranju ili pitanju nositelja kulturnoga pamćenja. Treća cjelina govori o kulturnim reprezentacijama danas, odnosno tko ili što su danas dionici kulturnoga reprezentiranja tradicijske kulture u regiji te na koji se način ono provodi.

Četvrto poglavlje naslovljeno je *Usmena književnost Hrvata iz južne Baranje* i podijeljeno je na četiri dijela. Prvi dio govori o svim do sada provedenim istraživanjima regije i njihovim istraživačima te istraživačkim ciljevima. Pokušali smo na jednom mjestu objediniti i ukratko prikazati sve radove vezane uz usmenu književnost i tradicijsku kulturu regije – od studentskih seminarskih i diplomskih radova, amaterskih istraživača i zaljubljenika u tradiciju regije do stručnih i znanstvenih terenskih istraživanja i/ili radova uglednih hrvatskih znanstvenika i institucija. U tom poglavlju nadalje opisujemo i analiziramo korpus koji je za potrebe ovog rada prikupio autor i u jednom dijelu govorimo o kazivačicama i kazivačima u kojem se objašnjava tko su oni te na koji način im se pristupalo i s kojom svrhom. Podjela korpusa rukovođena je standardnim rodovskim (lirika, epika, drama) i usmenoknjiževnim žanrovskim odrednicama, na temelju kojih je uspostavljena sljedeća podjela: usmene pjesme, usmene priče i folklorno kazalište, a u posebnu skupinu izdvojili smo dječju usmenost u koju je uključena i usmenost za djecu, budući da ona strukturno čini posebnu cjelinu s različitim žanrovskim sastavom (dječje igre, pjesme, govornički oblici i zagonetke). Korpus je opisan prema mjestu, vremenu i subetničkoj pripadnosti te je u posebnom poglavlju i klasificiran na daljnje književne žanrove. Najopsežniji dio ovog poglavlja posvećen je opisu tematsko-stilskih značajki korpusa, odnosno prema uspostavljenoj klasifikaciji pokušalo se opisati sve zabilježene usmenoknjiževne žanrove u regiji. Analiza je ograničena na ciljeve ovoga rada te se veća pozornost pridavala onim žanrovima i usmenoknjiževnim tekstovima koji imaju potencijal identitetskih markera, bez potanke književnogenološke ili tematsko-stilističke analize cjelovita korpusa. Posljednji dio ovoga poglavlja prikazuje leksičko-onomastičku analizu korpusa koja je važna za interpretiranje regionalno identitetskih procesa i pitanja multikulturalnosti regije.

Peto poglavlje, *Kulturni identitet regije*, usmjereno je završnoj analizi i interpretaciji prikupljenoga materijala i podijeljeno je na dva dijela. U prvom se opisuje multikulturalni regionalni identitet analizom odabranih premjera iz područja svakodnevice, religije, institucija, usmene književnosti i tradicijske kulture. Drugi se dio konkretno bavi prikazivanjem zastupljenosti tradicijske kulture i usmene književnosti u kulturnom reprezentiranju regije. Odnosno, u ovom se poglavlju pokušava statistički i deskriptivno odgovoriti na pitanje iz

naslova disertacije – koja je uloga usmene književnosti Hrvata iz regije u oblikovanju njezina kulturnoga identiteta analizirajući njezinu zastupljenost u kulturno-turističkim manifestacijama i drugim oblicima kulturnoga reprezentiranja regije.

Dodatak disertaciji čine *Prilozi* koji su podijeljeni na četiri dijela. U prvom dijelu se nalazi korpus rada, odnosno sabrani zapisi iz raznih do sada postojećih izvora, ali i novi zapisi usmenoknjiževnih tekstova Hrvata iz regije podijeljeni na pjesništvo, priče i dječju usmenost te nadalje klasificiranih na književne žanrove. Pjesme koje pripadaju rodu folklornoga kazališta ovdje su svrstane u cjelinu običajno-obredne pjesme. Ovaj je dio rada ujedno i prvi pokušaj objedinjavanja korpusa usmene književnosti Hrvata iz regije i njegovog znanstveno-književnog prikaza. Za svaki zapis navodi se mjesto i vrijeme bilježenja, kazivač i rukopisna zbirka u kojoj se nalazi ili ukoliko kazivač nije poznat, tada se navodi podatak odakle je zapis preuzet i tko je njegov zapisivač. Osim korpusa usmenoknjiževnih tekstova u poglavlju *Prilozi* nalaze se i popisi kazivačica i kazivača, popisi grafikona i tablica u disertaciji, popis kulturno-umjetničkih društava u regiji te popis analiziranih manifestacija u regiji za 2015. godinu, upitnica kojom se kanilo doznati koji su ostaci kajkavske kulture u regiji te karta teritorijalne rasprostranjenosti usmenoknjiževnoga korpusa.

METODOLOGIJSKI I TEORIJSKI OKVIR

1. Metodologija istraživanja

Kako je Baranja izrazito multikulturalna regija koja je u sastavu Republike Hrvatske manje od stotinu godina, ona nije bila važnijom točkom dosadašnjih znanstveno-istraživačkih radova humanističkih i društvenih znanosti. Da bi se pristupilo ovakvom istraživačkom cilju nužno je stoga predmet izučavati interdisciplinarno i multidisciplinarno, odnosno uz književno-znanstvenu i filološku leksičko-onomastičku analizu nužno je metodom deskripcije prikazati i njezine povijesne i geografsko-demografske osobitosti, ali i usmenu književnost Hrvata iz regije promatrati u kontekstu kulturne posebnosti baranjske regije uvažavajući istraživanja iz područja folkloristike, etnologije, povijesti, kulturne antropologije i sociologije.

Rad otpočinje povijesnim prikazom regije od prvih zapisa, no detaljniji povijesni prikaz počinje od tzv. beljskog razdoblja, tj. od vremena kada se u regiju doseljava novi, brojniji sloj slavenskih naroda, a među njima i Šokci koji će se u ovom istraživanju prikazati kao najvažniji subetnički hrvatski sloj koji je svakako značajan nositelj njezine tradicijske kulture. Povijesni prikaz je uglavnom prikazan u bliskom dosluhu s povijesnom demografijom, a razlog tome su česte (i velike) migracije u regiji koje su kasnije i uvjetovale njezinu multikulturalnost. Deskriptivnom statističkom metodom prikazana su i demografska kretanja u regiji, odnosno prikazano je stanovništvo prema narodnosti od 1900. godine do posljednjeg službenog popisa stanovništva iz 2011. godine da bi se uvidjela konstantnost udjela hrvatskoga stanovništva u regiji, udio ostalih narodnosti u onom vremenu u kojem je zabilježen prikupljen korpus, što je pretpostavka kasnije klasifikacije i interpretacije usmenoknjiževnog korpusa.

Usmena književnost južne Baranje do sada nije bila valorizirana iz jednostavnog razloga što je njezin postojeći korpus bio razasut diljem Republike Hrvatske, ali i izvan njezinih granica. Nadalje, postojeći korpus bio je fragmentaran, odnosno ono što je prikupljeno u pojedinim istraživanjima bilo je orijentirano na prvotni istraživačev cilj, a to uglavnom nije bio usmenoknjiževni tekst u kontekstu. Osim toga glavnina istraživanja je bila usredotočena na subetničku skupinu Šokaca, dok su druge hrvatske subetničke skupine proučavane uzgredno i kontekstualno.

Stoga je prva pretpostavka ove disertacije bila prikupiti postojeću usmenoknjiževnu građu iz regije na jedno mjesto, klasificirati ju i opisati. Najveći dio neobjavljene građe koji u nalazi se u ostavštini Stjepana Stepanova koja se čuva u Dokumentaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, potom u studentskim seminarskim radovima pod mentorstvom prof.

dr. sc. Stipe Botice koji se čuvaju u kartoteci Katedre za usmenu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu te u studentskim diplomskim radovima na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku kojima je mentorica bila mr. sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek, a dio se korpusa nalazio i u njezinom privatnom arhivu. Veliki dio korpusa nalazi se u publiciranim monografijama Julija Njikoša (1996) i Jelke Mihaljev (2012) te objavljenim pričama Balinta Vujkova (1964), no ostatak korpusa je uglavnom publiciran u znanstvenim i stručnim radovima koji su objavljivani u raznim popularnim publikacijama, a među kojima se posebno ističe Revija koja izlazi uz *Đakovačke vezove*. Prikupivši korpus iz navedenih izvora autor disertacije je ostatak korpusa pronalazio u različitim izvorima: od dnevnih tiskovina do župnih arhiva, a veliki dio građe prikupljen je i vlastitim terenskim radom.

U samostalnim terenskim istraživanjima regije autor je obuhvatio sljedeća mjesta: Baranjsko Petrovo Selo, Beli Manastir, Branjina, Čeminac, Gajić, Grabovac, Karanac, Kneževo, Kozarac, Petlovac i naposljetku Popovac. Terenska istraživanja provedena su od 2009. godine do danas. Fokus je bio na onim mjestima koji u dotadašnjim istraživanjima nisu bila zastupljena. Obavljeni su razgovori putem slobodno koncipiranog intervjua,¹ ukupno s 54 osobe, od toga 13 kazivača te 42 kazivačice. Najstarija kazivačica rođena je 1921. godine u Popovcu, a najstariji kazivač rođen je 1924. godine u Branjini. Danas su oboje već pokojni. Najmlađi kazivači rođeni su 1988. godine i dolaze iz Popovca i Duboševice. Osnovni istraživački cilj bio je prikupljanje usmenoknjiževne i etnografske građe (usmene priče i pjesme te opisi običaja), a u jednom zasebnom istraživanju u naseljima u kojima stanuju kolonizirani kajkavci provedeno je i istraživanje o ostacima njihove kulture u regiji metodom anketiranja.²

Osnovni načini dobivanja informacija bili su metoda razgovora i intervjua. Uglavnom je rabljena metoda audio snimanja, osim kada kazivači nisu željeli biti snimani. Tada je autor disertacije zapisivao kazivano. Prikupljeno je ukupno 55 usmenoknjiževnih proznih tekstova i svega 31 pjesnički tekst. Rezultati istraživanja su raznoliki, ponekad se ciljano tražila informacija o kolonizaciji i akulturaciji koloniziranih stanovnika, a do toga nije došlo, već su se prikupile priče. Stoga je autor zaključio da je kazivačima najbolje pristupiti metodom otvorena razgovora i/ili metodom otvorenog intervjua jer su tada oni slobodniji kazivati, a uz to tada su oni govorili ono što je njima važno – odnosno dalo se iz razgovora iščitati što su njima ključne točke identificiranja s regijom. Otvoreni pristup kazivačima pokazao se

---

¹ Iako je svaki intervju bio slobodno koncipiran, postojala je isti obrazac intervjuiranja za sve kazivače. Pitanja koja su se ponavljala tematski možemo svrstati u četiri skupine, a tiču se priča i pričanja, pjesama, običaja i svakodnevice u lokalnoj zajednici.

² Upitnica izrađena za ovo istraživanje nalazi se u prilogima rada.

pozitivnim u istraživanju identitetskih pripadanja pri bilježenju usmenih proznih vrsta jer je sam kontekst u kojem dolazi do pričanja priče jednako važan kao i samo kazivanje priče. Motivi i želje kazivača da nešto ispriповijedaju označavaju točke sidrišta identifikacije. „Pričanje priče je dio kazivanja i antropologija kazivanja svakako mora uzeti u obzir sve što se oko nje odvija“ (Maggio 2014: 91).

Nakon što je metodom analize već publiciranih radova i metodom analize i sinteze arhivske građe izdvojena usmena književnost iz regije, te nakon prikupljanja građe metodom terenskoga istraživanja pristupilo se njezinu proučavanju. Prvo smo metodom klasifikacije cjelokupnu prikupljenu građu razvrstali u rodovske i žanrovske skupine slijedom standardnih genoloških podjela usmenoknjiževne građe. Zbog osobitosti korpusa koji diktira multikulturalizam regije podjela je međutim prilagođena konkretnim istraživačkim zadacima. Primjerice, u opisu usmene poezije izdvojene su višejezične pjesme kao specifičnost usmene književnosti regije.

Nakon metode klasifikacije kojom je korpus regije postao pregledan i podložniji daljnjem analiziranju, iz njega su izdvojeni oni dijelovi koji se smatraju važnim za daljnu analizu i opis kulturnoga identiteta regije. U nastavku rada služili smo se metodom analize i interpretacije književnih tekstova. Posebno se korisnim za ciljeve istraživanja pokazala analiza leksičko-onomastičkih osobitosti korpusa, odnosno antroponima i toponima kojima se može objasniti i multikulturalna i tradicijska osobitost regije.

Metodom kulturalizacije spomenika iz aspekta tradicijske kulture tj. analizom udjela tradicijske kulture i/ili usmene književnosti u kulturnim i turističkim programima, manifestacijama ili projektima pokušali smo prikazati na koji se način regija predstavlja javnosti kroz razne kulturne manifestacije te koji je to dio tradicijske kulture važan institucijama ili pojedincima koji organiziraju navedene događaje, odnosno na što se kod predstavljanja stavlja naglasak i što su organizatori ili sudionici prepoznali kao mogući *brend* ili mogući izvor zarade. Smatramo da se upravo ovdje daju iščitavati kulturni identifikacijski procesi regije, tj. u ovom radu smatramo da se kulturni identitet regije može opisivati kroz kulturno i kolektivno pamćenje u kojem ključne točke čine običajno-obredne prakse kao figure sjećanja s kojima se nositelji tradicijske kulture kolektivno identificiraju. U sklopu običajno-obrednih praksi i nadređene im tradicijske kulture najveću pozornost pri identifikacijskom markiranju posvetili smo usmenoj književnosti.

2. Teorijske pretpostavke istraživanja

Kako je temom ovog rada kulturni identitet regije koja je multikulturalna, a građu čini usmena književnost kao sastavnica nematerijalne tradicijske kulture i kulturne baštine, da bismo u potpunosti mogli shvatiti te pojmove – prvo moramo odrediti pojmove kulture i identiteta, potom objasniti u kakvoj su vezi ova dva pojma te što je kulturni identitet, a što tradicijska ili pučka kultura te kako ona može utjecati na formiranje identiteta. Stoga će se kroz sljedeća poglavlja interpretirati odabrana relevantna znanstvena literatura kako bi se prikazalo što je do sada znanost ponudila kao moguća rješenja na ova pitanja. Pristupit će se problemima interdisciplinarno i multidisciplinarno; iz perspektive kulturne antropologije, etnologije, kulturalnih studija, sociologije te filologije i prikazat će se različita poimanja problematiziranih pojmova, a na samom kraju njihovim objedinjivanjem objasniti će se njihova povezanost i nužnost promatranja iz svih navedenih znanstvenih aspekata u objašnjenju kako tradicijska kultura (odnosno tradicijske kulture) jedne regije mogu utjecati na oblikovanje njezina kulturnoga identiteta.

2.1. Kultura

Danas govoriti o pojmu kulture, nakon stoljetnih rasprava i više stotina definicija iz mnogih aspekata, otežava definiranje ovoga pojma. Možda ga zbog toga i ne vrijedi pokušavati konkretno odrediti jer je, baš kao i pojam identitet, disperzivan i podložen fleksibilizaciji, odnosno tumačenju iz onog aspekta s kojeg se proučava, a time i ideologiziranju. Upravo zbog toga su neki znanstvenici prema Dervinu (2012: 183) i zatražili da se kultura u znanstvenim radovima više ne pokušava definirati. „Mnogoznačnost je karakteristika kulture od samog početka uvođenja te riječi u humanistiku. Već je Herder (1803. godine op.a.) u predgovoru za *Misli o filozofiji istorije* napisao: „Ne postoji nešto što je više neodređeno od riječi kultura.““ (usp. Kłoskowska 2003: 9). Ona svakako ima brojna značenja, u nekom općem smislu čini ju ukupnost vještina, znanja, običaja i normi društvenih oblika, materijalnih i duhovnih tvorevina te na umu valja imati i etimološko značenje ove riječi – gajenje, oplemenjivanje, obrađivanje, usavršavanje ili njegovanje, odnosno „kultiviranje zemlje, ali i duha“ (Mesić 2007: 160). Kultura je „stvarno djelo čovjekovo, ljudsko, a to djelo, tu stvarnost ne možemo a da ne vidimo niti je se možemo odreći jer smo i sami ljudi“ (Kale 1971: 475). Pojam kulture stoga zahtijeva promatranje iz različitih aspekata. Kłoskowska (2003: 13) u knjizi *Sociologija kulture* navodi kako su Kroeber i Kluckhohn 1952. godine na osnovu analize 168 antropoloških definicija

kulture, predložili tipologiju, izdvajajući šest općih vrsta: 1. definicije koje nabrajaju; 2. povijesne definicije koje naglašavaju nasljedstvo, tradiciju kao mehanizam kulture i koje ju definiraju kao dostignuće; 3. normativne definicije koje naglašavaju imperativne funkcije kulture; 4. psihološke definicije; koje ističu psihološke mehanizme u formiranju kulture, ulogu procesa učenja i funkcije prilagođavanja; 5. strukturalističke definicije koje naglašavaju cjelovitost svake kulture, sjedinjenje njezinih elemenata koje dobiva oblik sistema, njihovo prihvaćanje najčešće je povezano s prelaženjem od analize kulture uopće na karakterizaciju kultura pojedinih društvenih zajednica te 6. genetičke definicije koje opet naglašavaju društvene izvore kulture, shvaćene kao proizvod društvene koegzistencije i dio sredine koji je stvorila kultura.

Dakle opisivanje kulture je uistinu raznovrsno i ovisi o temi i području iz kojeg ju promatramo. Iz različitih definicije kulture³ koje se uglavnom problematizirane od strane kulturnih antropologa i sociologa zaključuje se da ih je suvišno sve nabrajati i analizirati te ćemo se pozvati na dvije najcitiranije. Godine 1871. Sir Edward Burnett Tylor u djelu *Primitive culture* donio je definiciju kulture kao „kompleksne cjeline koja uključuje znanja, vjerovanje, umjetnost, moral, pravo, običaje i bilo koje druge sposobnosti i navike koje je čovjek stekao kao član društva“ (Kottak 2011: 27). Tom definicijom riječ *kultura* ulazi u engleski jezik⁴ i postaje etnološki pojam, a ujedno je i vjerojatno najcitiranija definicija kulture.⁵ Većina suvremenih rasprava o kulturi započinje, ili barem svakako spominje, poimanje kulture po

---

³ Američki antropolog Ward Goodenough (1976: 5) smatra da je kultura u antropološkom pogledu sačinjena od koncepata, vjerovanja i stavova radnji i organizacija koje je zabilježio etnograf, a koji se mogu pripisati društvu koje on opisuje. Michael Michie (2014: 14) koji proučava kulturu kroz proces obrazovanja zaključuje da je ona društveno okruženje u kojem su individue odgajane i žive i uključuje mnoge koncepte i uvjerenja koje su prihvaćeni od tih individua i koja određuje njihov zajednički identitet. Pedagog i antropolog Frederick Ericsson (2004: 31–60) pak kulturu promatra po čestom obrascu promatranja ovog pojma, kao tradiciju koja se generacijski prenosi, a uključuje znanje, vjerovanja, umjetnost, moralne obrasce, zakone i običaje. Kultura kao dio tradicije se često opisuje kao nešto statično i ponekad definira određenu kulturnu grupu prema povijesnim kriterijima, a ne trenutnom društvenom kontekstu. Kloskowska (2003: 15) navodi i definiciju Krobera i Kluckhohna (1952: 181) koji kulturu definiraju kao „prenesene i stvorene sadržaje i obrasce vrijednosti i drugih simboličkih sistema, koji formiraju ljudsko ponašanje i, također, proizvode (*artefacts*) kao rezultate ponašanja“. Hofstede (1994: 5) pak kulturu definira kao kolektivno programiranje uma koje razlikuje pripadnike jedne skupine ili kategorije od druge. Matasumato i Juang (2013: 15–16) kroz aspekt psihologije kulturu definiraju kao dio stavova, vrijednosti, vjerovanja i ponašanja koje dijeli skupina ljudi, ali koji se razlikuju između individualaca, a prenose s jedne generacije na drugu. Stipe Botica (2013: 9) kaže da kulturom možemo nazvati sve ono što je na poseban način odnjegovano, što je proizveo čovjek dok je svojom kreativnom moći mijenjao prirodu. Botica napominje i da pojam kulture uključuje i pojam civilizacije te da se ta dva pojma međusobno nadopunjuju i isprepliću. Te naposljetku, Spencer-Oatey (2012: 2) koja je je i izdala kompilaciju citata pod nazivom *Što je kultura? (What is culture?)* kulturu definira kao vrtoglavi skup osnovnih pretpostavki i vrijednosti, orijentacija prema životu, vjerovanja, pravila, procedura i konvencija ponašanja koji su zajednički skupini ljudi, i koji utječu na ponašanje svakog člana skupine i njegovih/njezinih interpretacija „značenja“ ponašanja drugih ljudi.

⁴ Riječ *kultura* Tylor je preuzeo od njemačkog povjesničara Gustava Klemana.

⁵ Mnogi radovi govore da je Tylorova definicija kulture najcitiranija primjerice: Burns 1999:56.

<http://www.britannica.com/topic/culture> Pristup 15.1.2016. 15,33.

američkom antropologu Cliffordu Geertzu koje je vjerojatno najcitiranije nakon Tylorova klasičnog viđenja ovog pojma (Schoenmakers 2012: 67). Prema Geertzu (1973: 89) kultura se odnosi na sustave zajedničkoga znanja, vjerovanja i vrijednosti koji su osnova društvenih, ekonomskih, političkih, i religijskih institucija. Prema njemu ona označava povijesno prenesen obrazac značenja utjelovljen u simbolima, sustav naslijeđenih koncepcija izrađenih u simboličkim oblicima, pomoću kojih ljudi komuniciraju, obnavljaju i razvijaju svoje znanje o životu i stavove spram njega.

Sve navedene definicije, i mnoštvo njih nespomenutih u ovom kratkom pregledu poimanja kulture, mogu se svesti na činjenicu da se kultura uvijek opisuje kao univerzalni ljudski fenomen, odnosno bitna značajka čovjeka. No, kako navodi Kale (1971: 475) „postoje kulture, a ne kultura. Jest da postoje u svim kulturama mnogo istih kategorija kao temeljnih i konstitutivnih, ali ono što je bitno, različiti su njihovi sadržaji, različit je odnos i hijerarhija, različito se apliciraju i reproduciraju u različitim kulturama, stvaraju različite životne medije po vrsti i načinu djelovanja institucija i proizvodnji dobara.“

Polazeći od antropološkog shvaćanja kulture kao konstituiranja značenja u mišljenju i osjećajima, izražavanju značenja u javnosti, te socijalnoj distribuciji značenja, Charles Westin (1998: 80-82) razlikuje tri kulturne razine ili, kako on kaže, tri *domene* u kojima se značenje razvija: narodna (*folk*), visoka i masovna kultura. Važno je primijetiti da narod, grupe, organizacije i etnije uzimaju udjela u sve tri domene i njihov su dio. One su, dakle, različite, ali ne mutualno isključive. Među njima su dakako granice zamućene (Mesić 2007: 166).

2.1.1. Tradicija i tradicijska kultura

U ovom radu ćemo se baviti posebice tradicijskom narodnom kulturom, odnosno suodnosom tradicijskih kultura koje koegzistiraju na području južne Baranje te valja objasniti i same pojmove tradicija, tradicijska kultura i narodna kulture. Stipe Botica (2013: 14) definira tradiciju kao pomno selektiran skup svih vrijednota zajednice koja ih prepoznaje kao čuvarica naslijeđa. Na internetskim stranicama Struna – hrvatsko strukovno nazivlje tradicija je definirana kao „stalan i kreativan proces reinterpetacije kulturnoga naslijeđa“ uz napomenu „prema klasičnoj antropološkoj definiciji tradicija je prenošenje ključnih kulturnih obilježja s generacije na generaciju u zajednici, pri čemu zadržava nepromijenjenu bit i cjelovitost. Noviji pristupi ističu da je riječ o dinamičkome procesu kontinuiteta i diskontinuiteta u kojemu selekcija relevantnih kulturnih obilježja počiva na određenim pretpostavkama i simbolički

posredovanome odnosu prošlih i sadašnjih reprezentacija.“⁶ Uz definiciju tradicije stoje i podređeni nazivi velika (*great tradition*) i mala tradicija (*little tradition*) s objašnjenjem da je velika tradicija „poopćeno elitno kulturno naslijeđe i znanje utemeljeno na standardiziranim pisanim tekstovima“, a mala tradicija je „tradicija i znanje utemeljeni na svakodnevnom praksama lokalne zajednice“ uz napomenu da se naziv odnosi na usmenu tradiciju lokalne seoske zajednice. Malom tradicijom iz aspekta sela prvi se u Hrvatskoj bavio Antun Radić koji ju naziva narodnom ili seljačkom kulturom, a sam narod čiju je kulturu htio opisati definirao je kao onaj „koji živi po selima, rukama radi, koji u velikoj većini ne nosi francuskog odijela, koji nije učio nikakvih, ili gotovo nikakvih škola“ (Radić 1897: 1). U uvodnom dijelu *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* (1897) Radić ističe kako je došlo vrijeme da se utemelji nova znanost, narodoznanstvo ili etnologija, a predmet njezina istraživanja bili bi narod i narodna kultura. Objašnjavajući odnos tih dvaju ključnih pojmova, Radić postavlja tezu o dualnoj socio-kulturnoj strukturi hrvatskog naroda, tvrdeći da ona sadrži dvije sastavnice: narod (seljake) i „gospodu“ (neseljake) te da svaka od tih dviju sastavnica ima svoju kulturu. Kultura – osnovna kategorija njegove teorijske koncepcije, razlaže se, dakle, na narodnu/seljačku i gospodsku/neseljačku, ili, prema Radićevoj izvornoj terminologiji, na „kulturu srca“ i „kulturu uma.“ Samo narodnu, seljačku kulturu on smatra izvornom hrvatskom, objašnjavajući da su se u „gospodsku“ kulturu uvukli tuđinski utjecaji.⁷

Danas se Radićevo poimanje narodne kulture uvelike odnosi na tradicijsku kulturu. Katarina Bušić (2014: 165) govori kako se pojam tradicijska kultura u široj javnosti poistovjećuje gotovo isključivo s kulturom, tj. „načinom života na hrvatskom selu, najčešće u razdoblju između dva svjetska rata. Pri tomu je ona često određena sljedećim sastavnicama: običajima, pjesmom i plesom, narodnim nošnjama, gastronomijom te, eventualno, oblicima graditeljstva i načinima stanovanja. U pozadini svega daju se iščitati obrasci nacionalne, subnacionalne, zavičajne ili lokalne identifikacije i njihova suvremena prezentacija, potraga za vlastitim korijenima (*tako su nekada naši stari*), želja za povratkom prirodi i zdravom životu (*eko-etno*), što često uključuje i turističku ponudu, malo poduzetništvo, obiteljska poljoprivredna gospodarstva i drugo.“ To prema K. Bušić znači da je tradicijska kultura nešto živo, iako je u hrvatskoj je javnosti i danas u velikoj mjeri „prisutna predodžba o tradicijskoj kulturi kao statičnoj, nepromjenjivoj kategoriji, okamenjenoj na nekom relativno određenom području i u nekom relativno određenom vremenu.“

---

⁶ <http://struna.ihjj.hr/naziv/tradicija/24981/#naziv> Pristup 8.4.2016. 18,56.

⁷ Usp. „Antun Radić.“ 2016. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51435>. Pristup 22.3.2016. 12,25.

Prema Simonu J. Bronneru (2012: 90) folklor objektivizira tradiciju i dopušta njezinu racionalizaciju. On predstavlja tradiciju kao punoznačnu, svrsishodnu aktivnost koja je instrument znanja i navigiranja kroz socijalni život. U kontrastu prezentiranja tradicije kao bezvremenske, mistične ili drevne karakteristike, modifikator „narodno“ (*folk*) pojašnjava tu tradiciju kao mjerljivu, usporedivu, podložnu analiziranju i objašnjivu. Ona je ujedno bezvremenska i u mreži relacija koje uključuju suvremenost, prošlost i budućnost jer je kontinuirana.

Polazište u istraživanju i kulturnoga identiteta regije jest usmena književnost te regije. Ona, sasvim jasno, u podjeli tradicijske kulture na materijalnu i nematerijalnu pripada ovom drugom polu, no suvremeni znanstveni tekstovi debatiraju o pravilnom imenu za narodno nematerijalno stvaralaštvo – je li ono dio nematerijalne kulturne baštine ili nematerijalne kulture. Nematerijalna baština je širi pojam od nematerijalne kulture. UNESCO baštinu definira kao „ukupnost materijalnih i nematerijalnih obilježja i praksa naslijeđenih iz prošlosti.“⁸ „Astrid Swenson (2007) pokušala je odrediti koji su konceptualni pomaci doveli do stvaranja termina baština, odnosno *heritage*, *patrimoine* i *Kulturerbeu* na engleskom, francuskom odnosno njemačkom jeziku. Tim se terminima u navedenim jezicima opisuje ono što valja očuvati, barem prema mišljenju UNESCO-a, kao i mnogih nacionalnih i regionalnih institucija i inicijativa koje se bave promicanjem, zaštitom i ostvarivanjem profita od kulturne povijesti“ (usp. Bendix 2013: 357).

Na mrežnim stranicama Ministarstva kulture stoji UNESCO-va definicija pojma nematerijalne kulturne baštine kao one koja obuhvaća: „prakse, predstave, izrazi, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvataju kao dio svoje kulturne baštine. Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz generacije u generaciju, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju povijest. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost“.⁹

---

⁸ Cultural Heritage UNESCO <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/> pristup 10.4.2016. 22,46

⁹ Sukladno članku 9. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, NN 151/03; NN 157/03, Ispravak), nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:

- jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta,
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote,
- tradicijska umijeća i obrti .“

No, Lidija Nikočević (2012: 5) zalaže se za uporabu sintagme “nematerijalna kultura” umjesto “nematerijalna kulturna baština”. Nikočević tumači da „riječ “baština” podrazumijeva određenu fiksnu i nepromjenljivost te pretpostavlja da su određeni autoriteti prepoznali i imenovali baštinu. Radi se o metaproizvodu koji se temelji na povijesnim fragmentima. Drugim riječima, baština kao takva ne postoji – ona se stvara, oblikujući tako i svojevrsan simbolički kapital. Tako kulturno nasljeđe postaje vrijednost, koja se odnosi kako na prošlost, tako i na budućnost.“ Njezin rad potakao je i veliku raspravu stručnjaka objavljenu u *Etnološkoj tribini* (Nikočević i ostali 2012) na temu *Kultura ili baština?* gdje se problematiziraju razni aspekti teme nematerijalnosti – od UNESCO-ove Konvencije za zaštitu nematerijalne kulturne baštine, problema nakon dobivanja statusa zaštićenosti do teorijskih pristupa kulturi i baštini.

Regina Bendix (2013: 353–376) je pitanju baštine pristupila iz aspekta problematizacije odgovornosti i njezina nasljeđivanja. Za razliku od jasno određenih odnosa nasljeđivanja na obiteljskoj razini, svjetska baština za sobom ostavlja (u konačnici moralni) manjak jasnoće, pogotovo što se tiče odgovornosti i prava vezanih uz vlasništvo nad baštinom. Premda UNESCO-u i neki drugi akteri rado naglašavaju ulogu baštine kao identitetskog resursa, neupitna je sve veća važnost baštine kao obnovljivog ekonomskog resursa te dolazi do pitanja koliko će ju „odgovorni“ modificirati zbog profita.

Kako smo se u istraživanju usredotočili na hrvatsku usmenu književnost regije, valja spomenuti i suodnose etnosa i kulture i tradicije. Mesić (2006: 275) za etnicitet ili etničke grupe govori da one počivaju na predstavi o zajedničkom podrijetlu, pratećem zajedničkom historijskom iskustvu, te simboličkim oznakama identiteta. Etnicitet se odnosi na socijalne granice koje su konstruirane na temelju pretpostavke o zajedničkoj genealogiji; kulturnim obilježjima kao što su jezik, religija, običaji, tradicija, simboli, zajednička historija i folklor; te zajedničkom geografskom podrijetlu. Prema Olgi Supek (1989: 149) etnos je deklarirani osjećaj pripadnosti grupi i subjektivni čin razgraničavanja prema drugim društvenim grupama, a kultura je kompleks pravila o prihvatljivom ponašanju unutar neke ljudske zajednice, sve djelatnosti koje su u skladu s tim pravilima, te materijalne i duhovne tvorevine koje su rezultat tih djelatnosti. Olga Supek smatra da je u održavanju kontinuiteta kulture najvažnija tradicija, proces u kojem se izabrani aspekti naučenog ponašanja i djelovanja prenose s generacije na generaciju. Međutim, čak ni ovaj za kulturno održavanje najvažniji proces, nije odvojen od svoje suprotnosti – inovacije. Jer svaka generacija u skladu s vlastitim dominantnim vrijednostima i pravilima ponašanja nanovo definira tradiciju, selekcionira je, reinterpreтира – čak izmišlja.

Izmišljanjem tradicije detaljnije se bavio Eric Hobsbawm koji u istoimenoj studiji (2008: 138–150) govori da „izmišljena tradicija označava skupinu praksi ritualne ili simboličke prirode, kojima u načelu upravljaju javno ili prešutno prihvaćena pravila, a čiji je cilj ponavljanjem usaditi određene vrijednosti ili norme ponašanja“, a pri tome tradiciju valja razlikovati od običaja u tradicionalnim društvima „koji ne sprečava inovaciju i djelomičnu promjenu, premda je mogućnost same promjene ograničena nužnošću da se barem mora činiti kompatibilnom ili čak identičnom s onim što je bilo ranije.“

2.2. Multikulturalnost

Kako ćemo problematizirati i suodnose tradicijskih kultura etničkih i subetničkih skupina na prostoru južne Baranje te njihovo ispreplitanje i suodnose, zalazimo i u pitanje multikulturalnosti. Odnosno, temeljna polaznica ovoga rada između ostaloga je i multikulturalan regionalni identitet južne Baranje. Prema Aniću, sama riječ znači prožimanje i zajednički život više kultura, više oblika kulturnog života u jednoj sredini, zemlji ili državi.¹⁰ Sam pojam je relativno mlad te se prema Milanu Mesiću (2006: 55) u rječnicima ili bibliotekarskim klasifikacijama prvi put kao pridjev spominje tek 1976. godine.¹¹ „O njemu se u znanstvenim raspravama govori u demografsko-deskriptivnom, ideološko-normativnom i programsko-političkom smislu s time što oni nisu uvijek konceptualno razdvojeni. Drugim riječima, ideje i koncepti multikulturalizma često izražavaju neiskazanu mješavinu onoga što jest i onoga što bi trebalo biti. Ukratko, njegova je upotreba kako deskriptivna, tako analitička i normativna. Stoga treba paziti da ne bi došlo do brkanja pojmova između pridjeva multikulturalan i multikulturalistički, jer prvim se treba označavati naprosto empirijski utvrdiva činjenica o postojanju kulturno (etnički, vjerski, jezički) različitih grupa u nekoj zemlji, a drugim pojam se koristi u političkom diskurzu“ (Mesić 2006: 69-70).

Multikulturalizam, ideal skladnog života kulturno različitih grupa u kontekstu pluralnog društva, postaje od sedamdesetih godina 20. stoljeća formativno načelo društvenog ustroja i razvoja demokratskih zemalja. Međutim, multikulturalizam nije samo nov teorijski okvir, kojim se prisutna kulturna raznolikost opaža kao društveno bogatstvo, nego i nov politički okvir za uspostavu društvenih odnosa u kojima različite kulture mogu slobodno razvijati svoje vlastite

---

¹⁰ http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1huXRU%3D&keyword=multikulturalnost Pristup 11.4. 2016. 0,11.

¹¹ Spominje se u *The Oxford Supplement* s obrazloženjem da se pojavio 1941. godine u New Yorku u značenju protivnom pojmovima nacionalizam i nacionalna predrasuda.

identitete, istodobno sudjelujući i u jačanju zajedničkih društvenih i kulturnih institucija (Šešerko 2008: 189–190).

Mesić (2007: 168) zaključuje kako se „kulture sve više shvaćaju kao dinamički, otvoreni, nikad dovršeni procesi stalnih mijena i međusobnih prožimanja, koji se ne mogu svesti na neka opća (univerzalna) obilježja. Stoga su napuštene i težnje za nekom sveobuhvatnom teorijom i koncepcijom kulture i kulturne promjene. Umjesto toga ponuđeni su razni, međusobno preklapajući koncepti kojima se nastoje objasniti (samo) neki aspekti kulturnih sučeljavanja u određenom društveno-povijesnom kontekstu. Pri tomu ti koncepti, kao uostalom i njihov predmet (kulturne mijene i prožimanja), ostaju više ili manje ambigvitetni, proturječni ili fluidni.“

Sučeljavanje i nadopunjavanje tradicijskih kultura u baranjskom trokutu opisivat će se sljedećim pojmovima iz kulturalnih studija, a uglavnom prema studijama Milana Mesića (2006; 2007) te Ashcroftu, Griffithsu, i Tiffinu (2007). Riječ je o pojmovima hibridnost, akulturacija, translacija, transkulturacija, mestiza/mestizaje, kreolizacija i sinkretizam kojima će se prikazivati multikulturalno ozračje regiji koje je uvjetovalo formiranje njezina regionalnog identiteta, odnosno koncepti kojima se nastoje objasniti neki aspekti međusobnog kulturnog sučeljavanja u određenom društveno-povijesnom kontekstu.

Prema Mesiću (2006: 249-253) *hibridnost*, *hibriditet* ili *kulturna hibridizacija* najrazvijeniji je i najviše korišten pojam za označavanje proturječnih procesa kulturnih sudara i miješanja. Komadići kulture su nekalamljeni, umetnuti i preoblikovani kako bi koegzistirali, poremetili ili revitalizirali drugu kulturu. Ti neodređeni oblici kulture označeni su pojmom hibridnosti. Hibridnost je prostor koji se zbiva između dvije autentične zone. Ona podrazumijeva oblike koji sažimaju mješavinu suprotnosti, ali s time da nema nikakav utjecaj na autentičnu čistoću svojih polarnih izvora. Bakhtin dokazuje kako je hibridnost temeljni uvjet svih oblika kulturnih inovacija i razmijene. Odbacuje tvrdnju o nekakvim prijašnjim stanjima čistoće koji, tobože, prethode hibridu. Zapravo su sve kulture stalno izložene hibridizaciji. Općenito, danas termin hibridnosti izražava priznanje da se identitet konstruira u socijalnom procesu suodnošenja različitosti. Jedna od dimenzija hibriditeta tiče se i iskustva vremena. Svaka kultura organizira prostor i vrijeme na svoj specifičan način. Migriranje iz nerazvijenih u razvijene zemlje, ili preseljenje iz agrarnih područja u metropolitanske konurbacije, migrante suočava s iskustvom različitih kulturnih koncepcija vremena, odnosno brzine i njihove kontrole.

Sažetije rečeno, hibridnost je svojstvo transkulturnih entiteta nastalih u područjima dodira različitih kulturnih obilježja i tradicija (Ashcroft, Griffiths, i Tiffin 2007: 108–111).

Prema do sada navedenom u povijesnom pregledu južne Baranje, svakako se da naznačiti da će tradicijske kulture raznih etnija koje su ondje razvijene biti opisivane pojmom hibridnosti jer niti jedna kultura nije potpuno homogena, pa može biti predmet različitih interpretacija. Kulturna različitost stvara klimu za međusobno koristan dijalog raznovrsnih kultura (Mesić 2006: 102).

Translacija je termin preuzet iz lingvistike i prenesen na područje kulturnih studija. Njime se nastoji objasniti susret različitih kultura, njihovo međusobno "prevođenje" i razumijevanje. Prevođenje je uvijek sučeljavanje uz otpor onoga što je neprevedivo. Tako se identitet konstruira kroz oscilaciju između onoga što se može prevesti iz jedne kulture u drugu (Mesić 2006: 243). Ovaj pojam nam je bitan u prvom susretu starosjedioca – dolazeća kultura. Od prvog susreta Šokaca s Mađarima do drugog susreta kultura koloniziranih kajkavaca s njemačkom ili šokačkom ili srpskom ili mađarskom kulturom na području Baranje odmah po samom procesu dolaska u regiju.

Transkulturaciju američka antropologinja Mary Louise Pratt definira kao način na koji podređene i marginalne grupe izabiru i prerađuju kulturne materijale koje im šalje dominantna kultura (Mesić 2006: 275). Odnosno, definirana je i kao recipročni utjecaji različitih reprezentacijskih modusa i kulturnih praksa u dodirnim područjima (Ashcroft, Griffiths, i Tiffin 2007: 213).

Sam geografski položaj Baranje, takozvani baranjski trokut omeđen je dvjema državnim granicama – mađarskom i srpskom – te je razumljivo da je pojam *graničarske kulture* također važan za razumijevanje kulturnoga identiteta regija. *Graničarska kultura* nastoji objasniti pitanja sučeljavanja različitih kultura, pitanja koja se javljaju kao produkt stalne transformacije i rekonstitucije i gdje se jezici natječu za prisustvo i autoritet (Mesić 2006: 245–246).

Mestiza/mestizaje/métisse je latinoamerički termin, odnosi se na miješanje kultura uz američko-meksičku granicu, a *métisse* je njegova francuska inačica. Odnosno mestiza je termin koji se odnosi na miješanje kultura prelaženjem granica. Promatran je kao pozitivan znak razvijene demokracije iako izvorno značenje termina treba predstavljati „pobjeljivanje“ odnosno europeizaciju latino-američkoga svijeta. Danas predstavlja pojam koji označava snažnu sinergiju različitih kultura i da upravo na križistima kultura u doticajima nastaje poimanje novih viđenja kulture (Mesić 2006: 246; Ashcroft, Griffiths, i Tiffin 2007: 122).

Kreolizacija je na s još jedan termin za "miješanje" jezika i kultura koji je ponovno prisvojen i redefiniran u manjinskim diskursima i kulturnim studijima, a označuje mješavinu afričkih i europskih kultura na Karibima i u Sjevernoj Americi (Mesić 2006: 246). Iako se

pojam najbolje može objasniti na navedenim miješanjima afričkih i europskih kultura, i tako je najčešće i označen u znanstvenim studijama, danas on označava i opći proces kojim iz dugotrajnoga dodira različitih kulturnih utjecaja ili tradicija nastaje nov entitet (Ashcroft, Griffiths, i Tiffin 2007: 51–52). Također je zanimljivo iz ovoga aspekta promatrati kolonizirano stanovništvo južne Baranje o čemu će se više pisati u daljnjim poglavljima.

Sinkretizam je termin za kulturno miješanje, prije svega kulturnih obrazaca. Riječ je o jednom starijem terminu kulturnoga miješanja koje se izvorno odnosi na fuziju religijskih oblika. Odnosno riječ je o stapanju različitih religija, tj. kada migranti prakticiraju miješane kulturne obrasce, jedne za kućnu, a druge za izvanjsku uporabu (Mesić 2006: 247). Jednostavnije rečeno ovaj pojam označava proces stapanja dviju ili više tradicija u novu cjelinu (Ashcroft, Griffiths, i Tiffin 2007: 210). Ovaj pojam u praksi primjećujemo u običajno-obrednim praksama nekih kajkavskih sela u južnoj Baranji gdje su kolonizirani preuzeli obrede (ili njihove elemente) od starosjedilačkih Raca (proslava crkvenih godova, proces žaljenja pokojnika i sl).

Proces *akulturacije* označava kulturno približavanje, odnosno postati kulturno slični jedni drugima. Odnosno u kulturalno-antropološkim studijama znači proces preuzimanja kulturnih obilježja kao posljedica kulturnoga dodira¹². Prema Rhoadesu (2006: 293) akulturacija je kompleksan i dinamičan niz procesa koji rezultiraju nakon dužeg kontakta između dvaju različitih kultura od kojih je jedna dominantna. Pojam akulturacije je u ovom radu bitan za sve subetničke skupine Hrvata koje se nalaze u južnoj Baranji jer su u određenom vremenskom periodu zbog kakve ratne ili gospodarske situacije naseljeni u regiju gdje su prolazili proces akulturacije prema dominantnoj mađarskoj ili njemačkoj ili srpskoj ili kasnije i samoj hrvatskoj dominantnoj kulturi.

Dakle, navedeni pojmovi iz kulturnih studija bit će nam ključni pri opisivanju prožimanja raznih tradicijskih kultura regije te na samom kraju svakako pomoći pri određivanju kulturnoga identiteta regije.

2.3. Identitet

Ključni je pojam našega istraživanja kulturni identitet multikulturalne regije. Stoga prvo valja pojasniti što je identitet, zatim kako prostor i etnos utječu na njegovo formiranje, a zatim i što je to kulturni identitet. Sam pojam „identitet popularizirao je Erik Erickson kasnih

---

¹² Prema mrežnoj stranici Struna – hrvatsko strukovno nazivlje. Izvor vrela je: Barnard, A. History and Theory in Anthropology. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. Preuzeto s : <http://struna.ihj.hr/naziv/akulturacija/21281/#naziv> Pristup 11.2.2016. 16,44.

pedesetih godina 20. stoljeća u vezi s individualnim poimanjem sebstva“ (Gillis 2006: 171), te od tada on ima jedan od najvažnijih statusa ključnih riječi u znanstvenim raspravama. Danas govoriti o njemu postaje zamorno jer njegovo je značenje toliko jednostavno, a toliko duboko što ga čini teže konkretnije odredivim, fleksibilnim, ali i predmetom manipulacija. Suvremena antropološka poimanja identiteta ističu njegovu dinamičnu i fluidnu prirodu te činjenicu da je riječ o procesu i promjenjivu konstrukt. Zanimljivu usporedbu za situaciju u kojoj se nalazi istraživač pred pitanjem identiteta donijela je Ružica Psihista (2011a: 358–359) usporedivši ga s dvojmom u kojoj se nalazio sv. Augustin pred pitanjem vremena: „Znam što je vrijeme, ispovjednim tonom razotkrio je Augustin ako me to nitko ne pita, ali ako bih htio nekome razjasniti što je uistinu vrijeme, onda ne znam.“

Započet ćemo s enciklopedijskom natuknicom. Prema Enciklopediji socijalne i kulturne antropologije (Byron 2005: 441–442) pojam identiteta je u antropološkim istraživanjima dvosmislen. S jedne strane pojam se odnosi na individualnost i posebnost – odnosno na ono nešto što jednu osobu izdvaja od ostalih i označava se pojmom osobni identitet (*self-identity*). U drugom pak slučaju pojam identitet se odnosi na kvalitete istosti, s kojima se osoba može poistovjetiti, ili se poistovjetiti s drugima, s nekom skupinom na temelju nekih bitnih zajedničkih osobina, npr. etnički identitet (*ethnic-identity*). Termin se također može primijeniti na skupine, kategorije, segmente i ustanova svih vrsta, kao i na pojedine osobe; zatim i na obitelji, zajednice, klase i nacije. Na internetskim stranicama *Struna – hrvatsko strukovno nazivlje*¹³ identitet je definiran kao „skup značajka koje pojedinci ili skupine smatraju samo sebi svojstvenima ili koje drugi prepoznaju kao njihovu posebnost“, a vrelo definicije je rad Lauren Leve (2011: 513–535) uz kontekstualnu napomenu Jadranke Grbić (2004: 235–253) da su „u pojmu identiteta sadržane i objektivna dimenzija, tj. ono spoznajno (objektivni kulturni sadržaj) i subjektivna, tj. ono emotivno (osjećaj pripadnosti i lojalnosti), osim što su u međusobnoj interakciji, obje su dimenzije u stalnom procesu promjena i nikada se ne pojavljuju u nekakvoj "prvobitnosti".“

U stručnoj literaturi pojavljuje se uglavnom pet osnovnih ishodišta za opisivanje identiteta: spol (*gender*), socijalni status (*social class*), godine (*age*), regija (*region*) i etnička pripadnost (*ethnicity*). Identitet je višeslojan i stalno promjenjiv proces pa se prigodom istraživanja moraju uzimati u obzir društveni, kulturni, zemljopisni i povijesni kontekst kao važni čimbenici u izgradnji identiteta. Nas u ovom slučaju posebno zanima regionalni identitet.

---

¹³ <http://struna.ihj.hr/naziv/identitet/24724/#naziv> Pristup 10.4.2016. 11,42.

Dakle regija ili geografska lokacija je posebno važna za identifikacijske procese i oblikovanje identiteta.

2.3.1. Prostor, mjesto i identitet

U ovom poglavlju donijet ćemo sažeti pregled pojmova mjesta i/ili prostora u istraživanjima identiteta, a problemu ćemo prići interdisciplinarno i multidisciplinarno, odnosno prikazat će se geografsko i antropološko shvaćanje ovih pojmova u procesima identifikacije.

Za teorijski okvir geografskog ili prostornoga identiteta korisne smjernice pruža studija *Prostor kao temelj identiteta u nadgradnji* (Šterc i Komušanac 2014: 9–25) u kojoj se preispituje teorija identiteta i dosadašnji manjak uključenosti geografskog i/ili prostornog u njegovim opisivanjima, a posebice kada je predmetom identifikacije regija. „Geografski je identitet moguće dvojako shvatiti: a) kao identitet geografskoga znanstvenog, istraživačkog i obrazovnog područja po kojem je područje prepoznatljivo u društvu i definirano, određeno i etablirano u znanstvenome sustavu i b) kao identitet geografskoga prostora (regije) sa svim obilježjima koja definiraju prepoznatljivost, posebnost i složenost prostora“ (ibid.: 12). Nas konkretno zanima drugo poimanje prostornoga identiteta koje će se kroz rad pokušati opisati na primjeru južne Baranje. „Svi se identiteti formiraju u nekom okviru (društvenom, kulturnom, povijesnom, civilizacijskom i sličnom) koji mogu biti različiti i različito uvjetovani, ali se svi zbivaju u temeljnome prostornom okviru (zapravo prostorno-vremenskom). Kako je taj prostor istovremeno i prostor uvjetovanosti svega što se u njemu zbiva i dio je objektivne stvarnosti, nije ga moguće izbjeći u pojašnjavanju ukupne složenosti identiteta i identifikacijskoga postupka, posebno razmatrajući regionalne identitete i identitete bilo koje teritorijalne (prostorne) jedinice, koji se čak eksplicitno imenom te teritorijalne jedinice i naslovno definiraju“ (ibid.: 21). „Nije moguće zamisliti neki regionalni identitet, a da na njega nema utjecaj geografska regija sa svim svojim prostornim-geografskim faktorima i da oni dijelom (većim ili manjim) ne uvjetuju posebnost, način života, vrijednost pojedinca i zajednice, društveni i povijesni tijek zbivanja itd. Posebno je pitanje spomenuti tijek povijesti, njegove zakonitosti i ponavljanje povijesti u pravilu u istim prostorima“ (ibid.: 23).

Temom prostora ili mjesta u antropološkim studijama bavile su se Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić (2011: 9–65) koje ga na temelju antropoloških studija promatraju u tri

dimenzije¹⁴ za koje napominju da nisu međusobno isključive. Mjesto konceptualiziraju kao „*kulturno značenjski prostor*: ovo poimanje uključuje geografsku situiranost i/ili fizičku usidrenost društvene akcije i simboličku dimenziju odnosa ljudi prema prostoru i ljudi u prostoru međusobno“ (ibid.:27), napominju da ono „sadržava iskustvenu, emocionalnu, vrijednosnu, interakcijsku i relacijsku, kognitivnu i senzornu, povijesnu i memorijsku dimenziju“ (ibid.:35). Nadalje, interpretirajući relevantnu znanstvenu literaturu autorice navode i da su mjesta „identitetna, odnosna i povijesna – čine dio identiteta pojedinca i zajednice“ (ibid.:28). Govore također o subjektivno pozicioniranom prikazu fizičkog prostora koji se ispisuje mentalnim mapama u koje se obilježava značenjsko za pojedinca ili zajednicu“, o *mjestima pamćenja* kojima se stvara službeno i institucionalizirano pamćenje u obliku povijesti, historije kao discipline (...) a koja postaju dio našeg osobnog odnosa s mjestom, odnosno postaju jedan od čimbenika koji kulturno, simbolički definira fizičku lokaciju (ibid.:34). Problemizira se i *lokalno* (trajnost, bliski odnosi, identitet, mjesto) za koje govore da ga je potrebno rekonceptualizirati jer mjestu „više ne upisujemo specifičnost isključivo po njegovim povijesnim ili strukturnim karakteristikama, nego po određenoj konstelaciji društvenih odnosa, susretanja i umrežavanja na određenom locusu“ (ibid.: 39). Te na posljetku o mjestu i turizmu, odnosno o obnavljanju negdašnje lokalnosti i specifičnosti etničke grupe, rekonstruiranju i oživljavanju kulturne prakse koje se potom plasiraju na turističkim pozornicama, segmentima tradicije se mijenja kontekst kako bi bili turistički podatniji. Odnosno mjesta se tada ne samo „konzumiraju“, već se kontinuirano i „stvaraju“ unutar globalnog konteksta i trenda turizma (ibid.:52).

Evelina Rudan (2007: 478–506) je problematizirala prostor u književnosti u studiji o regionalnom identitetu Istre na temelju čakavskih pjesama te između ostaloga zaključila da se „sastavnice regionalnog identiteta ogledaju u jedinicama teksta koje se odnose na prostor u što ulaze načini predstavljanja tog prostora, načini predstavljanja krajolika, njegova kontekstualiziranja, upotreba ili zaobilaženje toponima. Posebno se zanimljivom čini odnos krajolika, prirode, sela s jedne strane i grada s druge“. Dakle, sam prostor možemo sagledati iz mnogih aspekata, od onog klasičnog geografskog smisla, do antropološkog kulturno

---

¹⁴ „Prva dimenzija odnosi se na problematiziranje mjesta iz pozicije lokalnoga, odozdo, fenomenološki, te iz pozicije komplementarnih procesa društvene proizvodnje i društvene konstrukcije prostora. Druga dimenzija tematizira nadilaženje singularnog mjesta u uvjetima suvremenog života te se zasniva na pojmovima translokalnoga i transnacionalnoga, kao i na propitivanju „lokacija“ u smislu društvenog i epistemološkog pozicioniranja. Treća dimenzija ulazi u prostore oblikovane novim dominantnim kontekstima (npr. turizam) ili tehnologijama (npr. virtualni prostori) koji su i znanstveno-paradigmatski, ali i življeno-iskustveno, dio naše svakodnevice.“ (Čapo i Zrnić 2011: 26–27).

značenjskog mjesta pa sve do načina predstavljanja mjesta u književnom tekstu, odnosno u našem slučaju kazivačeva odnosa prema njemu. Smatramo da uključujući sve navedene aspekte problematiziranja mjesta – od geografskog, lokalnog, *mjesta pamćenja* do njegovog književnog uprostorenja dolazimo do potpunije slike regionalnog identificiranja.

2.3.2. Kulturni identitet

Kulturni identitet je identitet grupe ili kulture, a njegov je temelj osjećaj pripadnosti određenoj grupi, odnosno simbolička reprezentacija zajedništva skupine kojom se razlikuje od drugih skupina. No, to je njegovo tradicionalno određenje, kao pasivna pripadnost nekom kulturnom entitetu. Danas se on poima i kao interaktivno dinamičko polje djelovanja duhovnih (kulturnih) i socijalnih energija svojih aktera (Labus 2014: 30). Dakle opisivat ćemo ga ne samo iščitavajući njegove simbole u usmenoknjiževnom tekstu, već ćemo promotriti i kako se taj usmenoknjiževni tekst ponaša u praksi, odnosno koliko ga akteri kojima opisujemo identitet rabe u svojim predstavljanjima. Jer, kako piše Maja Povrzanović (1991: 118), neka je pojava ključni simbol date kulture ako je njezini pripadnici smatraju važnom, ako prema njoj nisu ravnodušni, nego imaju pozitivan ili negativan stav, ako se pojavljuje u mnogim različitim kontekstima, ako su elaborirani njezini detalji, te ako s njome u vezi postoje restrikcije, ne samo u nizu sankcija, nego i u nizu pravila.

Dakle, zanima nas regionalni kolektivni identitet Baranjaca, a kolektivni identitet prema Jasni Čapo (2002: 21) nastaje u razlici prema drugim identitetima: društveno identificiranje drugoga je druga strana društvenoga razgraničavanja. Stoga svaka konstrukcija kolektivnog identiteta ima dvije dimenzije – ona upućuje prema unutra i prema van. Unutrašnju dimenziju čine oni elementi koje pripadnici neke zajednice smatraju zajedničkim i kojima manifestiraju jedinstvo (istost) svojih članova; vanjsku pak sačinjavaju oni elementi kojima skupina uspostavlja razliku (i granici) prema susjedima. Slično zaključuje i Rade Kalanj (2003: 48) za kojega je u procesu identifikacije prvo upravo htjenje da se označi razgraničenje između njih i nas, naime da se utvrdi i označi ono što se naziva granicom. Uspostavljena granica je rezultat kompromisa između granice koju si postavlja grupa i granice koju joj pripisuju drugi. Tu odvojenost stvara htjenje za razlikovanjem i upotreba određenih kulturnih značajki kao biljega svoga specifičnoga identiteta. Doživljaj, osjećaj ili manifestiranje identiteta uključuje tri ključne komponente: postojanost i kontinuitet subjekta neovisno o temporalnim mijenama i prostornim prilagodbama; određenje toga subjekta u odnosu na druge, sposobnost samoraspoznavanja i raspoznavanja od drugih.

Vodeći se navedenim odrednicama u opisivanju identiteta, postavljene su „granice“ prvo na točno određenom geografskom prostoru, kao i u specificiranju skupine čiji identitet pokušavamo opisati. Odredili smo postojanost i kontinuitet hrvatskih skupina u regiji historijskim pristupom problemu te ga detaljnije opisali, a kulturni prikaz identiteta analizira se tako da se pokušava uvidjeti na koji se način ova etnička skupina samoreprezentira, a zatim i reprezentira drugima u samoj regiji i izvan nje u kulturnom pogledu. Konkretnije smo motrili koliko je u njihovom reprezentiranju važna usmenoknjiževna tradicija (zajedno sa svojim običajno-obrednim procesima od kojih je neodvojiva) kao jedna od rijetkih kulturnih i/ili tradicijskih konstanti koju ova skupina njeguje od dolaska na ovo područje.

Kako je prikupljeni korpus usmenoknjiževnih tekstova pomoću kojega će se istražuje kulturni identitet regije nastajao u rasponu od sredine prošloga stoljeća do danas, moramo imati na umu da i sam identitet regije nije opisiv s cjelokupnim korpusom jer se percepcija sebe ili *sebstva* također mijenjala kroz vrijeme. Prema Stuartu Hallu (1990: 222–237) identitet nije transparentan niti neproblematičan kao što mislimo. O njemu ne trebamo razmišljati kao o nečemu već završenom, dapače, već kao o nečemu što nikada nije završeno i što se uvijek gradi unutar one skupine koju predstavlja. Ovaj pogled na pitanje identiteta utječe na same temeljne postavke kulturnoga identiteta kojeg možemo promišljati barem na dva načina. Prvi način je onaj u kojem se promišlja u pogledu jedne zajedničke kulture u kojoj skupina ljudi dijeli povijest i nasljeđe, a drugi pak zalazi u problematiku različitosti. Naime, uz neosporivu važnost sličnosti, postoje i kritične točke različitosti koje su važne u konstituiranju onoga što jesmo, ili u povijesnom pogledu – onoga što smo postali. Ne možemo govoriti samo o jednom iskustvu ili jednom identitetu, a da ne uvažimo njegovu drugu stranu. Konkretnije na primjeru južne Baranje česte političke i demografske promjene uvjetovale su upravo njezinu posebnost u identitetskom pogledu. Stoga identitetski prijevori često pripadaju i budućnosti koliko i prošlosti, odnosno svaki kulturni identitet odnekud potječe, ima svoje uporište u prošlosti. Ali, kao sve što je povezano s prošlošću, identitet prolazi kroz konstantne transformacije – odnosno sučeljavanja povijesti, kulture i samoga mjesta te moći određene skupine u određenom vremenu na tom mjestu. Identiteti su imena koja dajemo različitim pozicijama u kojima se nalazimo i u koje smo se sami postavili u kontekstu prošlosti.

Suvremena se humanistika suočava s fluidnim i kompleksnim diskursom kulturnog identiteta, ne promišljajući ga samo kao apstraktan koncept već nadasve kao živ, nezaobilazan, složen antropološki i društveni fenomen. Novi kulturni identiteti nastaju unutar neprekidnih sociokulturnih promjena i transformacija i ne temelje se na pitanjima 'tko smo i odakle

dolazimo, nego što bismo mogli postati, kako smo predstavljeni i kako to utječe na naše predstavljanje nas samih (Prošev-Oliver 2013: 41–42).

2.3.4. Kulturni turizam

Kod pitanja identiteta i kulturnih reprezentacija važnu ulogu ima i kulturni i ruralni turizam. O problemu povezanosti tradicijske kulture, njezine zaštite, ali i njezina (ne)očuvanja ukoliko postane turističkom ponudom pisali su već mnogi antropolozi i etnolozi, a temom turističke ponude i njezine uloge u turizmu bila je i usmena književnost. O takvim aspektima usmene riječi pišu Ljiljana Marks i Evelina Rudan. Marks (2013: 572–583) piše o predaji kao turističkoj ponudi, a Rudan (2012: 509–519) o verbalnofolklornosti kao turističkoj ponudi, a obje autorice pišu na primjeru Dubrovnika. Daniela Angelina Jelinčić (2006: 161–183) piše i o ulozi turizma u identifikacijskim procesima lokalnoga stanovništva i turista, o prednostima i konfliktima do kojih može doći, te između ostaloga naglašava i pozitivnost tog kontakta za lokalno stanovništvo koje se očituje i u „ponovnom otkrivanju te očuvanju vlastitog (često zaboravljenog) identiteta odnosno tradicije. Zaboravljena znanja o vlastitim korijenima te ponos na vlastitu baštinu često mogu upravo turizmu zahvaliti svoju ponovnu upotrebu odnosno održanje. Na taj način, turizam dobiva izuzetno važnu ulogu u očuvanju baštine.“

Krenimo od samih definicija turizma koje je objedinio Mladen Rajko (2013: 51) te piše da je „turizam skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova gospodarska djelatnost (Hunzer i Krapf: 1942). Prema WTO-u turizam obuhvaća rekreaciju, putovanje i odmor, a turist je svaka osoba koja putuje iz svoje uobičajene sredine na kraće od 12 mjeseci i čija glavna svrha putovanja uz obavljanje neke lukrativne aktivnosti u mjestu koje posjećuje.“ Nadalje, Rajko govori i o opisu ruralnog turizma prema Vijeću Europe koja ga definira kao „turizam na seoskom području sa svim aktivnostima koje se provode na tom području, a najvažnije karakteristike takve vrste turizma su mirna sredina, odsutnost buke, očuvani okoliš, komunikacija s domaćinima, domaća hrana i upoznavanje seoskih poslova. Razvoj ruralnog turizma temelji se na održivom razvoju, odnosno na revitalizaciji već postojeće tradicijske gradnje, odnosno baštine, kojoj se daje nova turistička namjena (Rajko 2013: 50). Jadranka Galiot Kovačević (2008b: 249–267) govoreći o aspektima kulturnoga ruralnoga turizma zalaže se za uvođenje pojma „kulturni turizam sela“. U definiciji ruralnog turizma prepoznaje se sve ono čime se južna Baranja danas reprezentira – od mirne i tihe lokacije s mnoštvom seoskih domaćinstava u čistoj prirodi i seoskom okruženju.

Upoznavanje sa seoskim poslovima ili delicijama u regiji je i prikazano u manifestacijama poput *Čvarakfest*, *Kulinijada*, *Gatorfest*, *Štruklijada* i sl. No, ono što je nama još važnije jest prepoznavanje nematerijalne kulture (time i njezine usmenosti) kao turističkog proizvoda čemu svakako doprinose i institucije koje skrbe o zaštićivanju takvih pojavnosti (od UNESCO-a, Europske unije do Ministarstva kulture Republike Hrvatske). Njihovom institucionalnom zaštićenošću nematerijalna dobra dobivaju na atraktivnosti te time i ulaze u turističku ponudu, reaktualiziraju ili revitaliziraju se te time imaju i ulogu u reprezentiranju drugima, tj. u identifikacijskim procesima o čemu ćemo konkretnije govoriti u završnom poglavlju i u zaključku rada.

2.4. Kulturno pamćenje

Uz identitet, *pamćenje* je najčešće korišteni izraz u suvremenom, javnom i privatnom diskursu premda je njihov status „ključnih riječi“ relativno nov. Paralelni život ta dva pojma ukazuje nam na činjenicu da ideja identiteta ovisi o ideji pamćenja i obrnuto. Središnji smisao svakog individualnog ili grupnog identiteta, osjećaj nepromjenjivosti kroz vrijeme i prostor, održava se pamćenjem. Istodobno, pretpostavljeni identitet definira ono što je zapamćeno (Gillis 2006: 171).

Konkretnije proučavanje kolektivnog pamćenja kao društvenog fenomena započeo je francuski sociolog Maurice Halbwaches tridesetih godina prošlog stoljeća čija je središnja misao bila socijalna uvjetovanost pamćenja, a danas o kulturnom pamćenju ili sjećanju pišu brojni autori iz polja sociologije, antropologije, etnologije, književne teorije te historije što govori o samoj univerzalnosti fenomena pamćenja ili sjećanja. Kulturnim pamćenjem u historiografiji posebice se bavila engleska povjesničarka Frances Amelia Yates koja je 1966. godine u knjizi *Umijeće pamćenja*. „U njoj F. Yates prati povijest umijeća pamćenja koje se često naziva i mnemotehnikom, upozoravajući prije svega na ulogu i značenje ovog umijeća u okviru tradicionalnog europskog sustava obrazovanja“ (B. Janković 2012: 274). No, svakako se najvažniji među teoretičarima pamćenja kao društvenog fenomena ističe se njemački sociolog Jan Assmann (2006: 48) koji ističe da je predmet kulture sjećanja „sjećanje koje stvara zajednicu“, naziva ju univerzalnim fenomenom i ističe da je teško zamisliti socijalnu grupu u kojoj ne možemo pronaći oblike kulture sjećanja. Assmann svoju teoriju pojašnjava figurama sjećanja koje imaju tri temeljne odrednice: konkretnu vezanost za vrijeme i prostor, konkretnu vezanost za grupu i mogućnost rekonstrukcije kao autonomni postupak (Assmann 2006: 54).

Pod figurama sjećanja podrazumijeva se kulturalno oblikovane i društveno obvezujuće „slike sjećanja“. Autor ističe da se svaka zajednica nastoji stvoriti prostore koji simboliziraju njezin identitet i sjećanje, jer pamćenje ima potrebu za mjestima, ono teži vezivanju za prostor. Stoga Assmann govori da je produkcija figura sjećanja vezana je uz konkretno vrijeme i konkretan prostor, zatim da su one „identitetski konkretne“ odnosno vezane uz komunikacijske procese određenog kolektiva te da nisu fiksne, nego podložne procesima transformacije, rekonstrukcije i aktualizacije, kao odgovor na trenutno stanje promjenjivoga socijalnog konteksta (Assmann 2005: 44–49).

Nadalje, Assmann razlikuje komunikacijsko i kulturalno pamćenje. Komunikacijsko pamćenje obuhvaća sjećanja koja se odnose na recentnu prošlost. To su sjećanja koja čovjek dijeli sa svojim suvremenikima. Tipičan slučaj je generacijsko pamćenje. To pamćenje historijski pripada grupi; nastaje u vremenu i prolazi s njim, ili točnije sa svojim nositeljima. Kad nestanu nositelji koji pamćenje utjelovljuju, to pamćenje ustupa mjesto drugom“ (Assmann 2006: 63). Kulturalno pamćenje usmjereno je na čvrsta uporišta u prošlosti. No, čak se ni u njima ne može odrediti povijest kao takva. Prošlost se tu pretače u simboličke figure na koje se sjećanje prijanja. Identitet grupe koja se prisjeća zasnovan je na vezi sa prošlošću. Kroz prisjećanje svoje povijesti i predočivanje utemeljujućih figura sjećanja, grupa osigurava i utvrđuje svoj identitet. Assmann govori da su za kulturalno pamćenje važni blagdani – jer oni su od primitivnih društava činili razliku od svakodnevice, dane kada su svojim prisustvom i obični ljudi bili sudionici kulturnog sjećanja. Blagdani i rituali se u pravilnosti svojih ponavljanja brinu za priopćavanje i prenošenje znanja za osiguranje identiteta i time za reprodukciju kulturnoga identiteta. Slično uočava i Gillis (2006: 174) koji uvodi pojam pučkog pamćenja koje je različito od elitnog jer je vrijeme u elitnom manje-više linearno, dok je pučko uglavnom lokalno i epizodno i učvršćuje tzv. važne dane. Odnosno, pučko pamćenje se orijentira na ono što je samom puku bilo važno, a ne samo na velike i važne događaje koji su značajni za nacionalne povijesti. Razlika između komunikacijskog i kulturnog pamćenja je vezana je uz razliku svakodnevice i blagdana, profanog i svetog, efemernog i vječno-utemeljujućeg, partikularnog i općeg, no nije, kako Assmann posebno ističe, u pismenosti i usmenosti. Iako je kulturalno pamćenje ima sklonost zapisivanju „usmena predaja, kao i sjećanje pismene kulture, isto se tako dijeli na komunikacijsko i kulturalno, svakodnevno i blagdansko sjećanje... U nepisanim kulturama kulturalno pamćenje ne zadržava se tako jednostrano u tekstovima. Plesovi, igre, rituali, maske, slike, ritmovi, jelo i piće, prostori i trgovi, nošnje, tetoviranje, nakit, oružje i slično pripadaju na još intenzivniji način oblicima

svečanog samopredočivanja i samoutvrđivanja grupe“ (Assmann 2006: 61–70; Assmann 2008: 109–119).

„Valja upozoriti na razlikovnu nijansu između pojmova sjećanje i pamćenje. Dok za njih u engleskom jeziku postoji samo pojam *memory*, kao i u francuskom *memoire*, njemački jezik, poput hrvatskoga, semantičku i teorijsku razliku ostvaruje pojmom *Erinnerung* za sjećanje, a *Gedachtnis* za pamćenje. S obzirom na značenje, individualno sjećanje razumijevamo kao „obnavljanje predodžbe o prošlosti u svijesti“, a individualno pamćenje kao „psihološki proces usvajanja i zadržavanja novih sadržaja“. Pod kolektivnim sjećanjem moguće je pak podrazumijevati uspomene određene zajednice, dok kolektivno pamćenje označava i usmjeravajući rad na njima. Teorijski su također posebno elaborirani pojam kolektivnog pamćenja, pri čemu se ukazivalo na njegovu društvenu konstrukciju, zatim kulturnog pamćenja, kao prijenosa kolektivnog pamćenja s generacije na generaciju u svrhu rekonstrukcije identiteta neke zajednice, dok se istraživački napor usmjeravao na otkrivanja sjećanja primjerice marginaliziranih skupina te propitivanja njihovog mjesta u kulturnom pamćenju neke zajednice“ (B. Janković 2012: 270).

Samo kulturno pamćenje kao metodološki način istraživanja ima vrlo širok raspon i može se konstruirati kroz čitav niz mjesta, medija i praksi pamćenja: književnost, novine, historiografija, udžbenici, fotografije, arhivi, muzeji, groblja, ceremonije, komemoracije, praznici, spomenici i sl. „Kulturno pamćenje ne treba shvatiti kao nešto što je vezano samo uz „velike“ kulture – ono može biti ograničeno na jednu regiju, jedno selo ili jedan rod. Te *mikrokulture* u imena „malih“ ljudi pohranjuju određene samo njima poznate konotacije“ (Grgić i Nikolić 2011: 132). U ovom radu temeljem figura sjećanja bit će usmena književnost i običajno-obredne prakse.

Dakle, kako smo najavili u uvodnom dijelu ovog teorijskog pregleda sada valja sumirati navedene teorijske pretpostavke istraživanja i naznačiti na koji način će one biti implementirane u istraživački cilj ove disertacije. Cilj je istražiti kulturni identitet regije, odnosno ulogu usmene književnosti Hrvata iz regije u njegovu oblikovanje. Da bismo govorili o kulturnom identitetu regije, prvo valja objasniti kakav je sam regionalni identitet. Smatramo da su tradicijska kultura, a time i običajno-obredni procesi i usmena književnost regije neodvojivi od njezinih antropogeografskih osobitosti, tj. da su naglašena ruralnost te djelatnosti vezane uz geografski prostor poput poljoprivrede utjecali na sam smjer razvitka tradicijske kulture te da će običajno-obredne prakse biti prilagođene prostoru u kojem se odvijaju i uglavnom biti ruralnoga karaktera. Nadalje, u kolektivnom regionalnom identificiranju nezaobilazni su povijesni procesi

koji su uvjetovali i njezinu demografsku sliku koja je multinacionalna te smatramo da je današnji regionalni identitet regije valja tumačiti kroz aspekt multikulturalnosti. Kulturni identitet regije može se opisati kroz kulturno i kolektivno pamćenje u kojem ključne točke čine običajno-obredne prakse kao figure sjećanja s kojima se nositelji tradicijske kulture kolektivno identificiraju. U sklopu običajno-obrednih praksi i nadređene im tradicijske kulture pri identifikacijskom markiranju važnu ulogu ima usmena književnost. Nadalje, smatramo da se kulturni identitet regije može promatrati kroz njezino kulturno reprezentiranje drugima što se najjasnije očituje u kulturnom turizmu, za koji u ovoj regiji treba nadodati i atribut ruralni.

GEOGRAFSKO-POVIJESNI OKVIR

1. Nomen est omen

Prije geografsko-povijesnoga prikaza valja početi s imenom regije. Sami prijeponi višestrukih kulturnih identiteta Baranje očituju se već u samim inačicama etimologije njezina imena. Neki autori spominju kako je nastala spajanjem mađarskih imenica *bor* (vino) i *anya* (majka) što bi u doslovnom prijevodu značilo *vinška majka*¹⁵, a na ovu nas interpretaciju navodi vrlo rani početak bavljenja vinogradarstvom na njezinom području o čemu nam svjedoče i žrtvenici Liberu iz Popovca datirani u sredinu 4. stoljeća (Predojević 2012: 378–392). Druga, ne baš tako prihvaćena etimologija, počiva na tumačenju da ime Baranja dolazi od mađarske riječi *bárány*, što znači janje (Sekulić 1996: 11). Možda bi zato u domišljajima i tumačenjima imena Baranja uputno bilo i pomišljati na povijest doseljenih ugarskih plemena na prostor gdje su slavenski pastiri prije njih čuvali svoja stada. Treća je da ime regije najvjerojatnije dolazi od slavenske riječi *bara*, iz čega se može zaključiti da naziv regije znači *zemlja bara*, tj. *močvarna zemlja* (Bösendorfer 2010: 6), a slična je i pučka etimologija za ime sela Baranjsko Petrovo Selo, gdje prvi dio imena sela „Baranjsko“ ne dolazi od riječi Baranja, već od riječi *bara*¹⁶. Veliki dio regije čine močvare, poput današnjega Kopačkog rita na jugoistoku Baranje, ali valja napomenuti da je nekada puno veći prostor Baranje bio pokriven močvarnim područjima. Stevan Mihaldžić (1991: 21) povezivao je ime jednog od slavenskih plemena koje je naseljavalo Baranju u 9. stoljeću, *Predenecenti*, s imenom Baranja. Prema francuskom izgovoru, naziv plemena bi se čitao *Pranjasan*, što bi po Mihaldžiću odgovaralo imenu *Branjanac*. No, postoji i peta teorija koja kaže da ime dolazi prema imenu naselja *Baranyavár*, današnje selo Branjin Vrh, koje je u samom početku vjerojatno bilo središte županije Baranje (Međeral-Sučević 2007: 176; Sekulić 1996: 11; Sršan 1993: 7). „Po gradu je kasnije svoje ime dobila i čitava županija. Kada je sjedište preseljeno u Pečuh, izvorno ime županije *Baranyavár megye* pogrešnom je raščlambom riječi pretvoreno u *Baranya vármegye* (u mađarskom su *megye* i *vármegye* u to doba bili sinonimi)“ (Međeral-Sučević 2007: 176). Većina se istraživača zauzima za slavensko podrijetlo i povezuje ga s nazivom mjesta *Baranyavár* koji je najvjerojatnije bio utvrda i gradić u blizini rijeke Karašice na prostoru današnjeg mjesta Branjin Vrh.¹⁷ Baranja se pod tim

¹⁵O ovoj teoriji govori i Josip Payr, beljski visoki dužnosnik koji je opisao beljsko imanje 1824. godine. „Bor-anya-var-megye (vino-majka-dvorac-županija). Sam naziv potječe od vinorodnih brežuljaka.“ (Payr 2002: 104)

¹⁶Prema kazivačici Marta Kolar, rođena Perić, rođena 1941. godine u Baranjskom Petrovom Selu, Baranjsko Petrovo Selo

¹⁷Bitno je za napomenuti da je mađarski naziv za Branjin Vrh i danas *Baranyavár*, a tradicijski ojkonom naselja je *Brnjevar*.

imenom spominje u dokumentima od 1093. godine kada je prvi puta zabilježena kao *Barana*, a kasnije se spominje pod raznim imenima koji su uglavnom izvedenice njezina prva imena.¹⁸

2. Antropogeografski okvir

Oj Baranjo med` dvi vode ladne,

Brza Drava do tija Dunava.

(Gajić, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 379. u prilogu)

U ovom ćemo poglavlju dati pregled geografsko-klimatskih uvjeta te društveno-gospodarskih djelatnosti regije koji su oni uvjetovali, a naknadno u tekstu i pojasniti kako su oni utjecali na razvoj tradicijske kulture u regiji, odnosno na običajno-obredne prakse i usmenu književnost regije.

2.1. Geografsko-klimatski uvjeti

Područje južne Baranje je krajnji sjeveroistočni dio dijela makromorfološke regije Panonske nizine koji ulazi u granicu Republike Hrvatske. Tokovi Drave i Dunava čine joj izrazitu topografsku među prema Vojvodini (Bačkoj) na istoku i Slavoniji na jugu i jugozapadu. Granica Baranje na sjeveru i sjeverozapadu je državna granica s Republikom Mađarskom koja je povučena kao nizinski prostor bez oslonca na ikakvu reljefnu i hidrografsku prepreku. Tako omeđeno područje Baranje ima 1 149 km kvadratnih. Dio je veće povijesno-geografske cjeline Baranje u širom smislu čiji se veći dio nalazi u granicama Republike Mađarske. Do podjele je te, inače jedinstvene historijsko-geografske cjeline koja se svojim najvećim dijelom može poistovjetiti s prostorom bivše županije Baranje, došlo je 1920. godine Trianonskim mirovnim sporazumom (Bognar 1986: 1).

„U analizi klimatskih karakteristika opravdano je krenuti od šire slike kako bi što uspješnije mogli iz općih zakonitosti izdvojiti specifičnosti pojedinog prostora. Prostor Baranje u osnovnim obilježjima klimatski ne odudara od ostatka kontinentalne Hrvatske. Klimatski

---

¹⁸Baranja se u povijesnim izvorima spominje pod sljedećim nazivima: „Barana, Barona, Braina, Baranya, Braigna, Borona, Brana, Brai(n)gna, Baronya, castr., Bragna, Baragna, Baranha, Bara(na) ~ Barancha Baram ~ Baran, te latinskim nazivima Braniensis, castr., Baranensi, Baraniaensi, Baranensis i talijanski Paringnia.“ (Fieder 2007: 114) Nakon protjerivanja Turaka iz Baranje krajem 17. stoljeća, otpočela je velika kolonizacija Nijemaca na cijeli teritorij južne Ugarske. Zbog toga je Baranja u izvorima nazivana i „Schwäbische Türkei“ (Horvat 2014: 1)

faktori poput smještaja u umjerenim geografskim širinama, položaja na rubu Panonske zavale, na relativno velikoj udaljenosti od velike vodene mase Atlantskog oceana, zajednički su cijeloj kontinentalnoj Hrvatskoj isto kao što je to i oznaka Cfb za umjereno toplu kišnu klimu s toplim ljetima. Međutim, krenemo li u malo dublju analizu, javljaju se i neke klimatsko-meteorološke specifičnosti, krajnjeg istoka Hrvatske, Baranje. Dodatnim superlativima tako možemo naglasiti da je Baranja jedna od najistočnijih regija Hrvatske, najbliže velikoj Panonskoj zavali, prva na udaru hladnih kontinentalnih zračnih masa sa sjeveroistoka, a zadnja na putanji vlažnih zračnih masa sa zapada. Navedenim Baranja postaje jedna od najsuših i najkontinentalnijih regija Hrvatske. Osim geografskog položaja još jedan klimatski faktor treba uzeti u obzir – reljef. Naime usprkos sad već poslovičnoj reljefnoj homogenosti sjeverni dio Baranje ipak se izdvaja uzvišenjem – Banskim brdom koje kao jedina uzvisina na prostoru Baranje utječe na lokalna klimatsko - meteorološka obilježja ovog područja. Iako razlike nisu velike, opravdanim se čini u analizi meteoroloških elemenata izdvojiti dvije zone – Bansko brdo te zaravnjeni prostor lesnih zaravni i naplavnih ravni koji ga okružuje“ (Osonjački 2015: 142–143).

Bansko brdo¹⁹ je izduženo asimetrično uzvišenje dužine oko 21 km, širine do 5 km s pružanjem jugozapad-sjeveroistok. Površina mu iznosi 56 km². Središnji dio brda najširi je između Kotline i Branjine 4-4,5 km, a ujedno bilježi i najveće nadmorske visine. Pojedini grebeni i manji asimetrični blokovi imaju prosječnu visinu 200-210 m. Unatoč svojoj maloj apsolutnoj visini morfološki se vrlo jasno ističe u odnosu na okolni oko 140-160 metara niži ravničasti prostor naplavnih ravni, riječnih terasa i lesnih zaravni izrazito male reljefne energije. Najvišu nadmorsku visinu od 245 metara bilježi *Kamenjak*, a iza njega *Bansko brdo* (241 m), *Lisac* (230 m) te *Babina stolica* (223 m).²⁰ Josip Bösendorfer (1940.) pak kao najviši vrh spominje *Banski stol* od 243 metra, zatim *Lisac* od 230 metara te *Trojnaš* od 205 metara. Stevan Mihaldžić (1991: 11) za najviše vrhove brda navodi sljedeće: „kod Belog Manastira: *Krvašnina* 187 m, kod Popovca i Branjine *Gradac* 243 m visine, u Podolju *Lisac* 230 m, kod Zmajevca *Trojnaš* 205 m“. Sami nazivi vrhova upućuju nas na slavensko stanovništvo koje je ondje nastanjeno. Prvi zabilježeni spomen brda je pod oronimom na latinskom jeziku *Mons Aureus*

---

¹⁹ Oronim *Bansko brdo* nastao je prema povijesnom ojkonomu *Ban* za današnji Popovac. Oronimi koji se pojavljuju uz *Bansko brdo* su razni: *Banska kosa*, *Banska planina*, *Banovo brdo*, *Baranjska planina* i *Planina*. Smatra se da kao službeni oronim treba koristiti *Bansko brdo* jer je on najčešće ime u Baranjaca za to uzvišenje. Nadalje se oronimi za dijelove Banskoga brda koja su na prostoru koje tematiziramo uglavnom imenuju prema naselju koje se uz njega nalaze. Bilježimo sljedeće: *Belomanastirska greda* i *Monoštorska greda* (uz Beli Manastir), *Branjinska brda*, *Branjinsko brdo*, *Branjinško brdo*, *Planina* (uz Branjinu), *Banovo brdo* i *Planina* (uz Popovac) te *Kamenička planina* i *Planina* (uz Kamenac) (Predojević 2013b: 185).

²⁰ Osonjački, Daška, rukopis *Tri sela podno Zlatnog brda*.

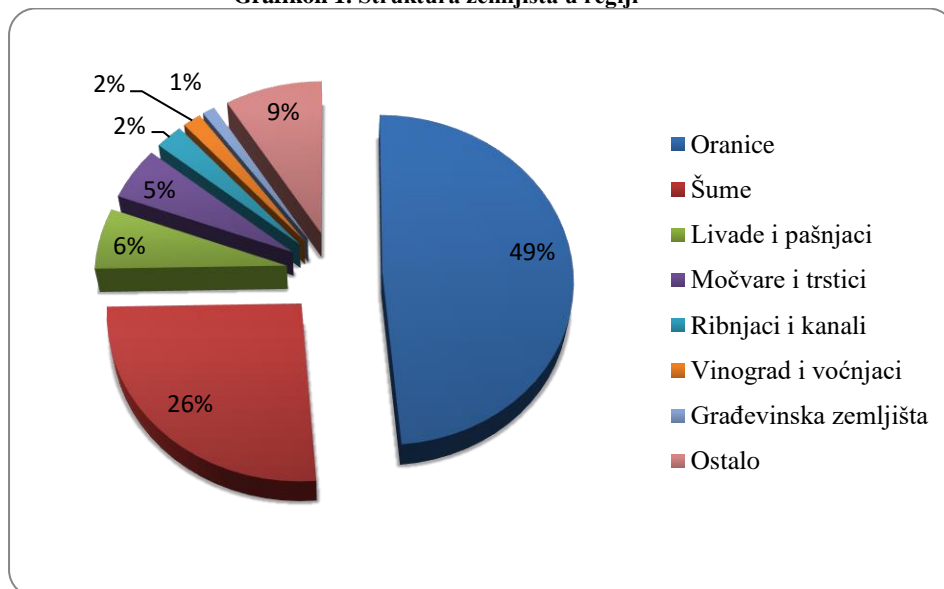
(*Zlatno brdo*) i datira u razdoblje antike,²¹ a u vrijeme vlastelinstva Belje (1698.-1918.) imenovano je i *Goldbergom*, danas se ime *Zlatno brdo* održao za jedan greben lociran iznad naselja Popovac.

Same geografske osobine regije jesu specifične, te je Baranja kroz dugi dio povijesti bila odlična strateška pozicija za mnoge narode koji su ju nastanjivali kroz povijest. Smještena između dvaju velikih rijeka Dunava i Drave, te dvaju brda – Banskoga i Haršanjskoga – u izrazito ravničarskom i plodnom kraju, činilo ju je sigurnim i prosperitetnim područjem za život. Nerijetko se njezine geografske prednosti ili osobitosti opjevavane u narodnoj usmenoj poeziji, te se tema Dunava ili vinorodnog Banskog brda ističe kao jedna od češćih u usmenom stvaralaštvu Baranjaca.

2.2. Društveno-ekonomski aspekti ljudskog djelovanja u vezi s prirodnim okolišem

Najznačajniji prirodni potencijali područja Baranje jesu poljoprivredno zemljište (oranice, vinogradi i voćnjaci, livade i pašnjaci, močvare i trstici), šume i vodni resursi. Zbog visokog udjela oraničnih površina u ukupnoj strukturi površina jedinica lokalne samouprave, na prostoru Baranje ratarstvo je dominantna poljoprivredna djelatnost, uz koje se sve više razvija sektor vinogradarstva i voćarstva. Struktura zemljišta je prikazana u grafikonu.

Grafikon 1. Struktura zemljišta u regiji

Izvor: Vuković i ostali 2013: 12.

Upravo ovaj geografski opis strukture zemljišta u regiji govori i o njezinim glavnim djelatnostima koje čine njezin geografski ili prostorni identitet. Jasno je da će naznačena

²¹ Salagije piše: "Mislim da je Mons Aureus ono brdo koje se nalazi kod Manastira, za koje velimo da su tragovi i rimskog naselja. I zaista ime Zlatnog brda odgovara tom mjestu." (De statu eccl. Pannnon., tom IV.).

ruralnost i djelatnosti vezane uz nju oblikovati i svakodnevicu mještana regije, ali i da će se sama tradicijska kultura, a shodno time i običajno-obredne prakse pa i usmena književnost regije, oblikovati prema prostornoj uvjetovanosti.

Gospodarstvo Baranje oduvijek je usko vezano za Belje. Česta je i antonomazija u kojoj se ime regije zamjenjuje imenom tog prvo vlastelinstva, a zatim i poljoprivredno-industrijskog kombinata jer je sudbina Baranje kroz povijest uvijek bila određena stanjem na Belju. Pod utjecajem Belja razvile su se ostale djelatnosti, prometni sustav, te sustav naselja. Belje je osnovano 1697. godine i bilježi više od 300 godina neprekinutog postojanja. Na području Baranje nove plodne površine dobivale su se krčenjem šuma, isušivanjem močvara i zaštitom od poplavnih voda. Beljski je posjed gospodarski, osobito uznapredovao početkom 19. stoljeća. Tada počinje intenzivno isušivanje močvara, kopanje kanala, naseljavanje novih područja i stvaranje gospodarskih organizacijskih jedinica. Od tog je vremena pa do 1918. godine beljski posjed bio među najnaprednijima u srednjoj Europi. U drugoj polovici 19. stoljeća nastaju nove gospodarske jedinice, a primarna proizvodnja preko industrijskih postrojenja prelazi u finalnu. Od 1886. godine Belje je otvorilo i *Mašinsku radionicu* čiji je glavni zadatak bio osiguranje funkcije svih strojeva gospodarstva te obavljanje svih potrebnih radova u izgradnji i održavanju mnogih građevinskih objekata koja je vremenom 1958. godine prerasla u *Tvornicu poljoprivrednih strojeva* koja se uglavnom bavila proizvodnjom oruđa za obradu tla, uređajima za mužnju, univerzalne motorne pumpe, hranilice i pojilice te mješaonice stočne hrane. Od 1976. godine ona prerasta u *Tvornica opreme i strojeva* (usp. Berber i Čuljak 1984: 717–723) koja djeluje i danas. Belje je čak organiziralo i srednjoškolsko obrazovanje u dva navrata, tj. osnovalo je *Školu učenika u privredi Kneževo* (1947.-1961) i *Poljoprivrednu školu s praktičnom obukom Kneževo* (1961.-1964.) koje su bile ustrojene zbog pripreme radne snage za ovaj kombinat (usp. Grubar i Živković 1984: 403–405).

Do izbijanja agresije na Republiku Hrvatsku 1991. godine Belje je činilo 70% teritorijalnog prostora i gospodarskog potencijala Baranje jer je obrađivalo oko 35.000 ha oraničnih površina i zapošljavalo u ratarstvu i industrijskim pogonima 7131 radnika. Tijekom ratnih zbivanja Baranja i Belje bili su zapušteni. Zapuštena su polja, obustavljeni mnogi industrijski pogoni, uništen je stočni fond, devastirane kuće. Belje je cijelo vrijeme Domovinskog rata djelovalo u progonstvu sa svojim privremenim sjedištem u Osijeku, s preko 3.500 radnika, ali sa samo 0,4 % spašene imovine, a imovina ostala u Baranji bila je prepuštena uništavanju i propadanju. Završetkom ratnih zbivanja obnova Belja i područja Baranje provodila se sporo i teško zbog nedostatka potrebnih financijskih sredstava, tako da cijelo

područje Baranje pripada skupini područja s težim uvjetima gospodarenja. Tijekom 2005. godine Belje je privatizirano i više nije državno dobro. Ulaskom koncerna Agrokor u Belje u travnju 2005. godine prošireno je područje djelovanja.

Danas su glavne gospodarske djelatnosti na području Baranje podijeljene u sektore poljoprivrede, industrije, pružanja usluga i kontinentalni i ruralni turizam. Najznačajniji prirodni potencijal Baranje je kvalitetno, nezagađeno poljoprivredno zemljište i tradicija u poljoprivrednoj proizvodnji. Na području Baranje obrađuje se oko 55.000 ha poljoprivrednog zemljišta. Od toga oko 20.000 ha ili više od jedne trećine obrađuje tvrtka Belje. Osim Belja i nekih srednjih i manjih poljoprivrednih proizvođača, na području Baranje djeluje 2.489 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koji obrađuju u prosjeku od 5-10 ha oraničnih površina. Navedena poljoprivredna gospodarstva najčešće posjeduju minimalno potrebnu poljoprivrednu mehanizaciju za obradu zemlje koja je zastarjela i nemaju izgrađene kapacitete za skladištenje vlastitih proizvoda. U strukturi poljoprivredne proizvodnje najviše su zastupljene klasične ratarske kulture, pšenica, ječam, kukuruz, šećerna repa, suncokret i soja. Dio ratarske proizvodnje finalizira se na području Baranje kroz proizvodnju sjemenske robe i brašna u pogonima Belja i proizvodnju stočne hrane na Belju i PZ Naše selo, dok se dio ratarskih proizvoda (šećerna repa, suncokret, ječam pivarski) prerađuje izvan područja Baranje što se negativno odražava na ukupne financijske rezultate jer primarna ratarska proizvodnja ostvaruje nisku dohodovnost.

Na području Baranje primjetan je trend povećanja broja fizičkih i pravnih osoba koje se odlučuju na pružanje usluga u turizmu. Pružanjem turističkih usluga ističu se Javna ustanova park prirode „Kopački rit“ koja čini okosnicu turizma u Baranji. Naslonjeni na Javnu ustanovu Kopački rit u naselju Bilje podignuto je više smještajnih kapaciteta koji se bave uslugama kontinentalnog i ruralnog turizma. U općini Kneževi Vinogradi svojom prepoznatljivošću ističe se etno selo Karanac i vinske ceste u Zmajevcu i Suzi. Područje Baranje dobro je pokriveno cestovnom infrastrukturom što je značajna prednost za pružanje turističkih usluga. U posljednje vrijeme povećava se broj vinskih cesta u naseljima u kojima se pružaju usluge seoskog i ruralnog turizma kroz preradu grožđa i kušaonice vina. U ostalim jedinicama lokalne samouprave javljaju se početni oblici pružanja usluga u ruralnom turizmu i sve je više obiteljskih gospodarstava koje proširuju svoju djelatnost pružanjem usluga smještaja i turizma. Osobito značajan iskorak u pružanju turističkih usluga u posljednje vrijeme napravilo je Belje d.d. izgradnjom vinske ceste dugačke 12 km kroz vinograde s južne strane Banske kose, te rekonstrukcijom turističkih objekata Kormoran u Općini Bilje i vinskog podruma u Kneževim

Vinogradima. Na području Baranje djeluju tri turističke zajednice i to: Turistička zajednica Baranje koja pokriva turističku ponudu grada Belog Manastira, općina Kneževi Vinogradi, Darda, Čeminac, Petlovac i Popovac, te Turistička zajednica Bilje i Turistička zajednica Draž. Turistička infrastruktura na području Baranje nije dovoljno razvijena. Na području Baranje postoje izgrađene biciklističke staze u općini Bilje i u Općini Kneževi Vinogradi. Nedostaju biciklističke staze koje povezuju Baranju sa susjednim državama, Mađarskom i Srbijom.

Vinske ceste izgrađene su u Općini Kneževi Vinogradi i gradu Belom Manastiru. Potrebno je izgraditi vinske ceste u Općinama Draž i Popovac, te vinski muzej i vinski hotel (Vuković i ostali 2013).

3. Povijesni okvir

Prirodno-geografska i poglavito historijsko-geografska obilježja bitno su utjecala na specifične značajke demografskog razvoja tog dijela Hrvatske, prema kojima se Baranja znatno razlikuje od ostalog dijela istočnohrvatske makroregije. Posebnost demografskog razvoja ogleda se i u činjenici da se odvijao u ozračju sučeljavanja različitih naroda i njihovih kulturnih obilježja, poticanih čestim sukobima i s tim u svezi jednako čestim promjenama u teritorijalnom ustroju i političkoj ingerenciji nad tim dijelom panonskog prostora. Granični položaj tog dijela istočnohrvatske ravnice, u više se navrata tijekom povijesti pokazao kao iznimno važan čimbenik koji je presudno utjecao na razvoj i obilježja baranjske populacije (Šašlin 2005: 112).

Kako bi se jednostavnije i sustavnije mogla pratiti povijest južne Baranje podijelit ćemo ju na nekoliko ključnih razdoblja: *predbeljsko* razdoblje, *beljsko* razdoblje i *postbeljsko* razdoblje. Kao što se da primijetiti predmet razdiobe je vlastelinstvo Belje koje je za Baranju predstavlja iznimno važnu okosnicu i uvjetuje njezin gospodarsku, ali i etničku posebnost. Pri podijeli na razdoblja vodili smo se uglavnom velikim migracijskim valovima onih etnija i hrvatskih subetnija koji su uvjetovali današnju multikulturalnu odrednicu baranjske regije. Predbeljsko razdoblje (do oslobođanja od osmanske vlasti i osnivanja vlastelinstva Belje 1698. godine) za ovu disertaciju nije od važnijeg značaja, ono nas samo uvodi u sljedeće, beljsko razdoblje (1698.-1918. godine) koje je važno zbog prvih naseljavanja današnjih sunositelja kulturnoga identiteta južne Baranje i njezina izdvajanja iz mađarskoga državnoga teritorija. Postbeljsko razdoblje (1918. – danas) je razdoblje stvaranja čvršćih temelja današnje multikulturalne odrednice i kulturnoga identiteta regije. Razdoblje je to odvajanja regije od mađarskog

kulturnog kruga te nekoliko valova iseljavanja i naseljavanja južne Baranje zbog čega će se ovo razdoblje dodatno podijeliti na potkategorije prema tim migracijskim valovima.

3.1. Predbeljsko razdoblje (do oslobođanja od osmanske vlasti i osnivanja vlastelinstva Belje 1698. godine)

U radu *Baranja u historiografiji* Dubravka Božić Bogović (2012: 71) donosi sažeti povijesni presjek regije do osmanske vlasti gdje piše da je cijela povijesna regija, pa tako i južna Baranja, „dijelila povijesnu sudbinu okolnih područja u kojima su se kroz stoljeća smjenjivali osvajači: od Rimljana koji su je osvojili u 1. stoljeću te je uključili u svoj provincijski sustav kao dio Panonije, preko vala naseljavanja različitih naroda (Karpi, Kelti, Slaveni, Avari), zatim franačke vlasti krajem 8. stoljeća, do donjopanonskih knezova Pribine i Kocelja pod čiju vlast dolazi u prvoj polovini 9. stoljeća. Potkraj 9. stoljeća Mađari su naselili središnje Podunavlje, a time i područje Baranje, uspostavivši ondje svoj županijski sustav kojega je dio postala i Baranjska županija. Od tada je Baranja najveći dio svoje povijesti bila dio Ugarskoga Kraljevstva što ju je presudno obilježilo u povijesnom, kulturnom, etničkom, jezičnom, religijskom i svakom drugom smislu. Nakon pada Budima pod osmansku vlast 1541. godine, Baranja je pripala Mohačkom sandžaku, a od 1543. godine Pečuškom sandžaku. Tijekom osmanske vladavine (1526.-1687.) u Baranji dolazi do određenih demografskih promjena jer se, uz Mađare i Hrvate, ondje naselilo i pravoslavno stanovništvo iz unutrašnjosti Balkana, a promjena sastava stanovništva nastavila se i tijekom narednih stoljeća, kada se Baranja, nakon oslobođenja od osmanske vlasti, našla u sastavu Habsburške, odnosno Austro-Ugarske Monarhije.“

3.2. Beljsko razdoblje (1698. - 1918.)

Stanovništvo Baranje koje je ondje živjelo za vrijeme osmanske vlasti u velikoj se mjeri iselilo, a na njihovo se mjesto doseljava novo stanovništvo, ponajviše katolici iz sjeverne i zapadne Bosne, te Srbi pod vodstvom Arsenija Crnojevića (1690.), a po osnivanju beljskog i dardanskog vlastelinstva i pripadnici njemačkoga naroda. Dakle, uz mađarsko stanovništvo koje je ondje već bilo naseljeno, u razdoblju nakon osmanske vlasti u Baranju dolaze oni narodi koji će kasnije odigrati veliku ulogu u stvaranju današnjega kulturnoga identiteta regije. Katolici iz sjeverne i zapadne Bosne, današnji Šokci iz južne Baranje, na ove se prostore naseljavaju krajem 17. i početkom 18. stoljeću. Prema Bösendorferu dolaze u razdoblju od 1687. do 1715. godine iz okoline Srebrenice pod vodstvom franjevac. Cilj njihova dolaska bio

je osnaženje katolicizma koji si je kao zadatak zadao Matija Radony, pečuški biskup (1686.-1703), prvi biskup nakon oslobođenja od Osmanlija. Naseljavaju se u naselja uz rijeke Dunav i Dravu te ih etnografija i razlikuje kao podunavske i podravske baranjske Šokce, a i danas naseljavaju uglavnom ista sela koja su zabilježena kao i ona u koja su prva naselili. Srbi dolaze 1690. godine u velikoj seobi pod vodstvom Arsenija Crnojevića, a kralj Leopold I. ih prima u nadi da će si osigurati jeftinu radnu snagu. Dugoročni cilj nije bio ostanak na ovim područjima, namjera im je bila vratiti se u Srbiju, no okolnosti su učinile da se i Srbi ovdje trajno naseljavaju i danas su ti Srbi u Baranji poznati pod nazivom *Raci*. Pri samom kraju 17. stoljeća, a učestalije u prvoj polovini 18. stoljeća dolazi i do nekoliko valova naseljavanja iz različitih krajeva prostrane Habsburške Monarhije. Tada u Baranju migriraju i pripadnici njemačkoga naroda. Habsburška Monarhija naseljava oslobođene krajeve držeći se načela po kojima su zemlja i narod koji je obrađuje izvor bogatstva države. Njemačko naseljavanje motivirano je gospodarskim razlozima, a njihov veliki broj uvjetovan je obećanjem neplaćanja poreza na naseljenim vlastelinstvima. Najveći val naseljavanja Nijemaca, koji je bio u sklopu ugarskog dijela Monarhije, stizao je u Banat, Bačku i Baranju. Naseljena područja nazvana su *Schwäbische Türkei*, a danas su u literaturi poznati kao Podunavske Švabe, a u naroda samo kao *Švabe* ili *Folksdojčeri* (Bösendorfer 2010: 21; Božić Bogović 2009: 212; Božić Bogović i ostali 2012: 70–71; Galiot Kovačić 2008a: 211; Varga 2009: 289).

U ovom razdoblju život je uglavnom bio organiziran oko dvaju vlastelinstava na području južne Baranje: dardanskoga i beljskoga, od kojeg je svakako važniju ulogu odigralo beljsko. Ono je osnovano 1698. godine, a njegov prvi vlasnik bio je princ Eugen Savojski koji ga je dobio za nagradu zbog oslobođenja ovih krajeva od osmanske vlasti. Sačinjavalo ga je 26 sela, a prostiralo se na površini od oko 800 km za čije je sjedište vlasnik odabrao selo Bilje gdje je 1702. godine podigao utvrđeni dvorac, a prema mađarskom imenu sela Bilja (*Bellye*: Belje) vlastelinstvo je i dobilo ime Belje. Godine 1736., nakon Eugena Savojskog, posjed je pripao habsburškoj kruni. Prva vlasnica bila je kraljica Elizabeta od koje ga je naslijedila kraljica Marija Terezija. Posjedom je upravljala Bečka komora do 1775. godine kada ga iznajmljuje na devet godina. To razdoblje nije bilo osobito produktivno, niti se mnogo ulagalo u posjed zbog poznatih zakupničkih odnosa. Ipak treba navesti da je za to vrijeme organizirana crkvena uprava, da se stanovništvo koje su činili Hrvati, Mađari, Nijemci i Srbi, konsolidiralo. Bili su to najvećim dijelom pripadnici katoličke vjere, zatim pravoslavne i reformirane. Godine 1780. Marija Terezija poklanja beljski posjed svojoj kćeri Mariji Kristini i njenom suprugu princu Albertu Sasko-Tešenskomu, vladaru namjesniku Mađarske, koji je razvijao znatnu djelatnost

oko poboljšanja vlastelinskog gospodarstva. Imanje im je pripalo pod uvjetom da će prijeći u ruke nekom drugom članu obitelji ukoliko ne budu imali muškoga potomka, a kako je upravo tome bio slučaj prema nalogu darovnice posjed je 1822. godine pripao nadvojvodi Carlu Ludwigu, koji ga zatim proglašava majoratom (neotuđivim imanjem). Upravo on sjedište beljskog posjeda seli iz Bilja, malo sjevernije, u Kneževo koje će vršiti funkciju sjedišta narednih stotinu i deset godina. Nakon Karla, vlastelinstvo nasljeđuje Albert Habsburški (1847.-1897.), zatim dolazi u ruke Fridriha Habsburškoga, koji je bio posljednji vlasnik iz kuće Habsburg, do 1918. godine kada je završetkom Prvoga svjetskoga rata prestala postojati i Austro-Ugarska Monarhija (Sršan 2002: 9; Karaman 1986: 90).

3.3. Poslijebeljsko razdoblje (1918. – danas)

Nakon Prvog svjetskog rata Trianonskim ugovorom iz 1920. godine Baranja je podijeljena između Mađarske Republike i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca te se tek tada njezin južni dio našao izdvojen iz mađarskog državnog teritorija. Ta je činjenica jedan od uzroka relativno nedostatne istraženosti južnobaranjske povijesti i fragmentiranosti tema koje se o njoj mogu naći u hrvatskoj historiografiji, etnologiji ili drugim humanističkim znanstvenim disciplinama. Zbog višestoljetne državne pripadnosti Ugarskoj, a crkvene pečuškoj biskupiji većina je povijesnih izvora smještena u mađarske arhive te su slabije dostupni hrvatskim istraživačima, a nešto "krivnje" zacijelo leži i u jezičnoj barijeri, osobito za ona povijesna razdoblja u kojima je mađarski jezik u službenoj komunikaciji zamijenio latinski jezik (Božić Bogović i ostali 2012: 71). Razdoblje nakon Prvog svjetskog rata za južnu Baranju svakako je jedno od najvažnijih za njezin današnji kulturni identitet, osim što je izdvojena iz matične joj države Mađarske, opet dolazi i do niza velikih demografskih promjena sve do kraja 20. stoljeća. Stoga će se ovo razdoblje podijeliti na više potkategorija motiviranih migracijskim valovima.

3.3.1. Prvi migracijski val – razgraničenje i kolonizacija solunskih ratnika

Po završetku rata, 25. studenoga 1918. godine, u Novom Sadu je održan sabor na kojem je odlučeno da u srpsku Vojvodinu uđu i Bačka, Banat i Baranja, što je i učinjeno 1. prosinca 1918. godine. No, čim se to saznalo u Baranji i Hrvatskoj, uložen je oštar protest. Pripojenje je učinjeno bez narodnog izjašnjavanja jer je tada u Baranji prema etničkoj slici bilo oko 12% srpskoga stanovništva te su po zastupljenosti bili na četvrtom mjestu, iza Mađara, Nijemaca i Hrvata. Prvom određenom granicom između Mađarske i novonastale Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca određena je Duboševica – Branjin Vrh – Torjanci, što je izazvalo veliko

nezadovoljstvo u Kraljevini. Zbog toga je međunarodna komisija u Parizu poslala svoga predstavnika u Baranju kako bi proučio etničku sliku stanovništva. Konačno je Trianonskim sporazumom 4. lipnja 1920. godine utvrđena granica između Mađarske i tadašnje Kraljevine, granica kakvu i danas imamo (Sršan 1993: 193). Nova državna granica podijelila je nekadašnju Baranjsku županiju na mađarski i jugoslavenski dio. Kraljevini SHS, odnosno Jugoslaviji, pripalo je šest općina mohačkoga kotara, tri općine šikloškoga kotara i dvadeset pet općina brnjevorskoga kotara (Bösendorfer, 1940: 41). Teritorijalnom organizacijom na području Baranje osnovana su dva nova kotara Darda i Batina, koja su *Uredbom o podjeli zemlje na oblasti* pripala Bačkoj oblasti sa sjedištem u Somboru (Bösendorfer 2010: 41; Vrbošić 1997: 90).

Odmah po pripojenju Baranje Kraljevini SHS provedena je agrarna reforma 1919. godine kojom je na područje Baranje naseljeno oko 1000 većinom srpskih obitelji. Imala je za cilj da se što više zemlje dodijeli dobrovoljcima, kako mjesnim tako i kolonistima, u znak zahvalnosti za prijelaz u srpsku vojsku tijekom Prvog svjetskog rata te da u novoj državi te osobe budu jedan od stupova pravnog i političkog sustava, inauguriranog prvoprosinačkim aktima 1918. godine (Vrbošić 1997: 322).

Vlastelinstvo Belje pripalo je poslije 1918. godine pod generalnu direkciju državnoga dobra pri Ministarstvu financija u Beogradu, a 1921. godine donesen je zakon kojim je proglašeno državnim vlasništvom s upravom u Beogradu. Njime je utvrđeno da su veliko državno dobro Belje u Baranji i Šećerana u Branjinom Vrh, kao nerazdvojni dio toga dobra, postali državna svojina koju obrađuje i eksploatira država u svojoj režiji. Stjepan Radić, kao predstavnik tada najveće i najbrojnije stranke u Hrvatskoj – Hrvatske pučke seljačke stranke – tražio je da se Baranja izjasni o svome samoodređenju, ali je to spriječila okupacijska srpska vojska. Tako je Baranja od 1918. do 1945. godine ostala izdvojena iz hrvatskoga dijela Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca (Sršan 1993: 164).

U ovom je razdoblju provođena i demađarizacija koja je najuočljivija u promjeni imena baranjskih naselja. „Do službene promjene imena mjesta u Banatu, Bačkoj i Baranji došlo je poslije odluke Ministarstva unutrašnjih poslova 15. svibnja 1922. Određeno je da stara mađarska imena budu zamijenjena novim imenima u slavenskom duhu. Kriteriji pri određivanju novih imena bili su: usvajanje prijedloga srpskog, bunjevačkog i šokačkog stanovništva, potkrijepljenih u povijesnim dokumentima iz ranijeg vremena, prevođenje mađarskih imena prilagođenih srpskom jeziku, uvođenje potpuno novih imena i zadržavanje starih imena, ako je bilo dokazano da su slavenskog porijekla“ (Horvat 2014: 240).

3.3.2. Drugi migracijski val – iseljavanja Nijemaca nakon Drugog svjetskog rata

Početkom Drugog svjetskog rata u Kraljevini Jugoslaviji, od travnja 1941. godine, Mađarska je kao saveznik Trojnog pakta okupirala hrvatski dio Baranje. Prvi napad na Baranju zbio se 11. travnja 1941. godine, te je okupirana bez otpora u roku od tri dana. Okupatorske su vlasti na baranjskom prostoru provodile denacionalizaciju, mađarizaciju i iseljavanje stanovništva kako bi se okupirana područja mogla što brže integrirati u mađarsku državu. Administrativno je baranjski prostor pripao županiji Baranji sa sjedištem u Pečuhu. Dana 16. prosinca 1941. godine mađarski je parlament usvojio zakon o sjedinjenju okupiranih krajeva te je time izvršena i aneksija baranjskog prostora u korist mađarske vlasti (Lazić 1986: 324). Za vrijeme okupacije, kao i u drugim okupiranim područjima, i ovdje se organizirao antifašistički pokret. Oslobodilački pokret u Baranji, po kontinuitetu i po svojoj širini, imao je više faza, a kao vođe su se istakli Erne Kiš na prostoru Zmajevca, Suze i Kopačeva te na području središnjeg i južnog dijela Baranje gdje su partizanski pokret predvodili studenti Sara Bertić i Jovan Lazić. Njihova uloga u kolektivnom sjećanju Baranjaca imat će važniju ulogu u razdoblju socijalizma.

Najveća bitka u vrijeme Drugog svjetskog rata na području južne Baranje jest bitka za Batinu. Ujedno je jedna od najtežih bitki tijekom Drugoga svjetskog rata u ovom dijelu Europe u kojoj je poginulo više od 1500 pripadnika Crvene armije i 478 boraca 51. vojvođanske udarne divizije (Alvir 2011) te ne čudi da će biti i temom usmenog pripovijedanja i pjevanja u razdoblju druge polovice dvadesetog stoljeća.

Novi veliki seobeni valovi na i s područja Baranje uslijedili su tik nakon Drugog svjetskog rata. Protjerivani su svi pripadnici njemačke manjine koji su se u razdoblju od 1941. do 1945. godine asimilirali kao Nijemci te kao takvi upisivali u „Kulturbund“ ili su na bilo koji način surađivali s njemačkim okupatorom. „Predsjedništvo AVNOJ -a donijelo je već 21. studenoga 1944. godine dalekosežni zakonski akt naslovljen: „Odluka o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile“, kojim se precizira i položaj *folksdojčera*. Odluka Predsjedništva AVNOJ-a nije obvezivala na dokazivanje aktivnog potpomaganja okupatorskog režima, nego je pod njezin udar došla svaka osoba njemačke narodnosti koja se nije izravno suprotstavila nacizmu, a takvih je bilo relativno malo. Žrtve kolektivne odmazde nisu bili samo *folksdojčeri* koji su mogli dokazati svoje sudjelovanje u partizanskom pokretu ili barem njegovo pomaganje. Svima ostalima slijedila je konfiskacija imovine i protjerivanje, odnosno upućivanje u logore“ (Geiger 2006: 351). Dakle, po završetku

rata skoro je svo njemačko stanovništvo (*folksdojčeri*) bilo iseljeno uz masivne zločine nad njima pri postupku iseljavanja. Jedan od evakuiranih branjinskih Nijemaca, Johann Holzemann, rođen 1942. godine u Branjini, zapisao je i snimio majčino svjedočanstvo protjerivanja, gdje je između ostaloga spomenuta i pjesma koju su pjevali protjerani Nijemci:

Leb' wohl du schönes Ungarnland,
du bist jetzt unser Untergang.
Unser'n Ahnen hat gegeben
ein verwüst' Land zu pflegen,
und für Müh' und Pflag'
gibst du uns - den Bettelstab.²²

(Branjina, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 411. u prilogu)

Iseljavanje Nijemaca iz Baranje bilo je mimo iseljavanja Nijemaca iz NDH, a s obzirom na to da je provedeno u rujnu i listopadu 1944. godine, bilo je kaotično i nije bilo sveobuhvatno. Primicanjem snaga Crvene armije i partizanskih jedinica iseljavanje je poprimilo obilježja bijega. Koncem rata iseljavaju se i Mađari, ponajviše zbog pritisaka mobilizacije u partizane, konfiskacije imovine, ali i represivnih mjera, pa i ubojstava (Bara i Lajić 2001: 103). Prema izrađenom prijedlogu komisije navedeno je da će granica između Federalne Hrvatske i Srbije biti Dunav, čime je Baranja uključena u granice Hrvatske.

3.3.3. Treći migracijski val – „Vlak bez voznog reda“

Godine 1946. otpočela je agrarna reforma i kolonizacija baranjskog područja. Baranja je zauzimala 6% od ukupnog prostora na kojem se provodila kolonizacija. Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji usvojila je Privremena Narodna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije 23. kolovoza 1945. godine, dakle prije zasjedanja Ustavotvorne skupštine i donošenja Ustava. Njegovo provođenje, započeto gotovo neposredno nakon narodnooslobodilačkog pokreta, imalo je izuzetno ekonomsko, socijalno i političko značenje. Osiguranje prehrane stanovništva i organiziranje poljoprivredne proizvodnje, ukidanje kapitalističkoga vlasništva nad zemljom, mobilizacija i „talasanje seljačkih masa, najopćiji su načini iskazivanja njegove važnosti“ (Maticka 1986: 266). Baranja je s plodnim oraničnim površinama, šumama, vinogradima, velikim brojem posjeda osoba njemačke narodnosti te Beljem kao jednim od najvećih državnih poljoprivrednih dobra bila odličnim prostorom za

---

²²Živjela lijepa zemlja Mađarska,/Ti si naša propast./Našim precima je bilo dano, /da se brinu za tu opustošenu zemlju,/a za naš trud i muku,/daješ nam – prosjački štap.

doseljenje nove radne snage koja će zamijeniti dosadašnju njemačku. Odlučeno je da se u Baranju naseli 1000 obitelji boraca iz Hrvatske i to u općinama Darda, Jagodnjak i selima oko Belja. Za naseljavanje tih obitelji osigurano je 10 000 k.j. zemlje (oko 5700 hektara).²³ Određeno je da se u ta sela naseli 500 obitelji iz Dalmacije, 300 s Banije i 200 s Korduna. No, isti plan nije cjelovito i ostvaren, uglavnom se odustalo od brojnijeg naseljavanja obiteljima s Banije i Korduna, a u korist obitelji iz Hrvatskoga zagorja i Međimurja. Zakonom je određeno da će se kolonizatorima dodjeljivati zemljišta veličine od 4 do 12 k. jutara²⁴ te će ona, između ostaloga, biti zemljišta „državljana Nemačkog Rajha i lica nemačke narodnosti konfiskovana prema Odluci Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije od 21. novembra 1944. godine.“²⁵ Najveći broj posjeda koje je zahvatila agrarna reforma u Baranji činili su konfiscirani posjedi osoba njemačke narodnosti – oko 91,7% posjeda i 59% zemljišta. Prosječna veličina tih posjeda bila je 4,5 hektara. Do kraja listopada 1946. godine u Baranju je kolonizirano organiziranim transportnim prijevozom 401 obitelj s 1850 članova (Maticka 1986: 267). Prema kazivanjima koloniziranih, veliki broj doseljenika je dolazio samostalno i u godinama poslije kolonizacije, sljedeći svoje obitelji i prijatelje. Prateći podatke iz upitnica²⁶ i prema usmenim kazivanjima intervjuiranih doseljenika, proces nastanjivanja Baranje je trajao sve do 1959. godine. Stanje imanja koja su dobili na uživanje bilo je različito, primjerice kazivačice iz Branjine govore da su zatekli namještene kuće dok se u tekstu Jelene Vukelić (2011: 188) navodi da su u Kozarcu zatekli i prazne i opljačkane kuće, a zemljišta koja su trebali dobiti na obradu su već bila podijeljena među starosjediocima.²⁷ Danas je ovo kolonizirano stanovništvo većinsko stanovništvo u naseljima Grabovac, Kozarac, Petlovac, Branjina i Popovac.

Razdoblje druge Jugoslavije je za južnu Baranju važno po pitanju formiranja današnje multikulturalnosti koja u svoj svojoj punoj snazi dolazi na vidjelo nakon Domovinskog rata i demokratizacije društva kada je svo stanovništvo koje je ovdje naseljeno moglo nesmetano iskazivati svoju narodnu pripadnost, a time i javno njegovati svoje tradicijske običaje.

---

²³Prema „Rešenju o mestima u kojima će se naseliti borci u Banatu, Bačkoj, Baranji i Srijemu na zemlji konfiskovanoj od lica nemačke narodnosti“ iz 8. rujna 1945. (Maticka 1986: 267).

²⁴ Članak 19. Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji, ("Službeni list FNRJ", br. 64/45, 16/46, 24/46, #99/46, 101/47, 105/48, 4/51, 19/51, 42-43/51, 21/56, 52/57, 55/57 i "Službeni list SFRJ", br. 10/65.).

²⁵Isto.

²⁶ Upitnice za istraživanje ostataka kajkavske tradicijske kulture na području južne Baranje. Više u poglavlju o Kajkavski kulturni krug.

²⁷ Kazivale Vikotrija Županić i Barica Kos.

3.3.4. Četvrti migracijski val – Domovinski rat

Sljedeći problem nastaje u vrijeme Domovinskoga rata kada je većina hrvatskoga stanovništva iz Baranje prisilno iseljeno te svoje prognaništvo provodi na različitim lokacijama što diljem Hrvatske, ali i izvan nje. U tom razdoblju neki se od baranjskih kajkavaca vraćaju u svoja prvotna prebivališta i u vrijeme prognanstva su ponovno u izravnom kontaktu s prijašnjim im običajima te ih ponovno i prakticiraju, a drugi naseljeni izvan Hrvatske ili u njoj, ali izvan kajkavskih govornih područja, mahom u Slavoniji, u okolici Osijeka, počinju poprimati običaje novih im starosjedioca.

Nakon mirne reintegracije, 1998. godine, većina se hrvatskoga stanovništva vraća u Baranju u nešto izmijenjenu demografsku sliku nego onu prije Domovinskoga rata, no s još uvijek izrazito jakom multikulturalnom određenosti. Od tada se identitet etničkih skupina mogao i javno prikazivati zbog demokratizacije društva, te nakon 2000. godine, kada se većina izbjeglih Hrvata već vratila u Baranju, postupno započinje *revitalizacija* narodnih običaja koloniziranih Hrvata u Baranji. Danas, u ovoj regiji bogatoj raznolikim narodnim običajima, svoju pripadnost izražavaju na različite načine: što specifičnim nazivima koji izravno ili posredno aludiraju na prvotnu regionalnu pripadnost, kulturno umjetničkim društvima koja se trude njegovati njihove običaje te društvima ili udrugama kojima je cilj poticati i razvijati veze sa zavičajem.

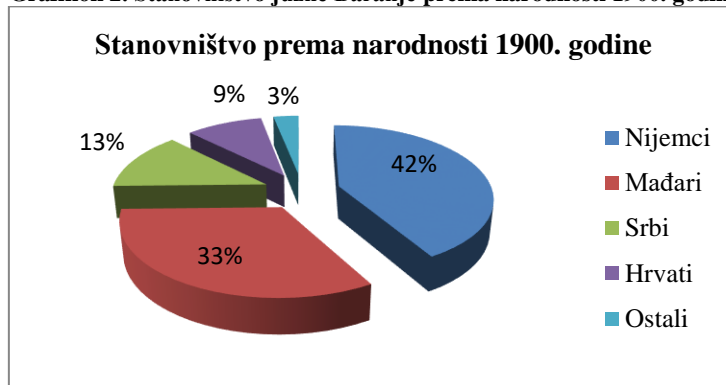
Danas je hrvatska regija Baranja dio Osječko-baranjske županije i broji 9 administrativnih središta: jedan grad i osam jedinica lokalne samouprave koji obuhvaćaju 52 naselja. Grad Beli Manastir obuhvaća četiri naselja: Beli Manastir, Branjin Vrh, Šećeranu i Šumarinu i broji 10.068 stanovnika. U sastavu općine Draž nalaze se naselja: Batina, Draž, Duboševica, Gajić, Podolje i Topolje i broji 2767 stanovnika. U općini Popovac nalaze se sela Popovac, Branjina i Kneževo, općina broji 2084 stanovnika. Općina Kneževi Vinogradi broji 9 naselja: Jasenovac, Kamenac, Karanac, Kneževi Vinogradi, Kotlina, Mirkovac, Sokolovac, Suza i Zmajevac i broji 4614 stanovnika. Općinu Bilje čine naselja: Bilje, Kopačevo, Kozjak, Lug, Podunavlje, Tikveš, Vardarac i Zlatna Greda i broji 5642 stanovnika. Općinu Darda čine četiri naselja: Darda, Švajcarnica, Mece i Uglješ i broji 6908 stanovnika. Općinu Jagodnjak čine naselja: Bolman, Jagodnjak, Novi Bolman i Majške Međe i broji 2023 stanovnika. Općinu Petlovac čine 9 naselja: Petlovac, Baranjsko Petrovo Selo, Novi Bezdán, Torjanci, Novo Nevesinje, Širine, Zeleno Polje i Sudaraž i broji 2405 stanovnika. Općinu Čeminac čine naselja: Čeminac, Kozarac, Grabovac, Novi Čeminac i radničko naselje Mitrovac i broji 2909 stanovnika (Državni zavod za statistiku 2011). Same brojke stanovnika u jedinicama lokalne samouprave

koje broje minimalno tri naselja ukazuju da se uglavnom radi o malim mjestima s prosječnim brojem stanovnika od 758. U ovako pretežno ruralnoj regiji za očekivati je dobro očuvanu tradicijsku kulturu i usmenu baštinu.

4. Statistički podatci o demografskim kretanjima u Baranji od 1900. godine do danas

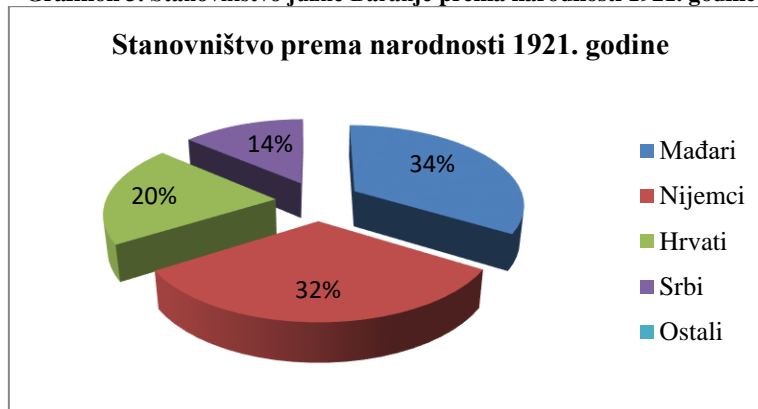
Kako bi se moglo govoriti o sučeljavanju i nadopunjavanja tradicijskih kultura etnija koje nastanjuju Baranju, valja vidjeti i statističke podatke o narodnostima koje su baranjski trokut naselile od početka 20. stoljeća do posljednjega popisa stanovništva iz 2011. godine. U branjinvrškom distriktu baranjske županije sa središtem u Pečuhu 1900. godine živjelo je 47.470 stanovnika, od kojih je bilo 19.810 Nijemaca, 15.628 Mađara, 6.089 Srba te 4.467 Hrvata (Sršan 1993: 160). Grafički prikazano stanje stanovništva izgledala ovako:

Grafikon 2. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1900. godine

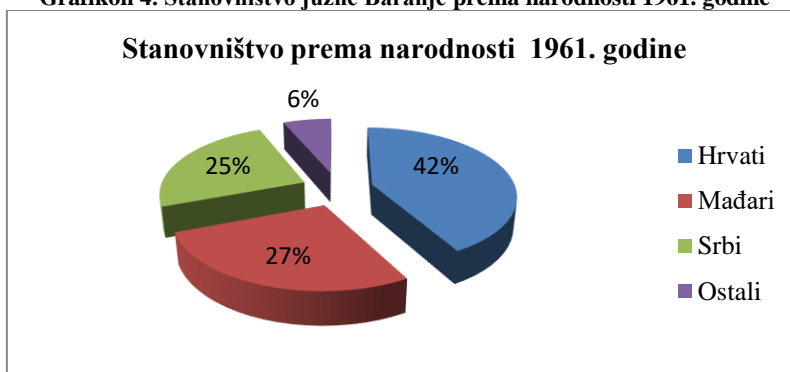
Već deset godina kasnije osjete se posljedice Prvoga svjetskoga rata te je stanje izmijenjeno. Prema popisu stanovništva iz 1921. godine najbrojniji su Mađari s brojem od 16.639 stanovnika, Nijemaca je 15.955, Hrvata 9.965, Srba 6.782 te 363 ostalih (Sršan 1993: 164). Grafički prikaz je sljedeći:

Grafikon 3. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1921. godine

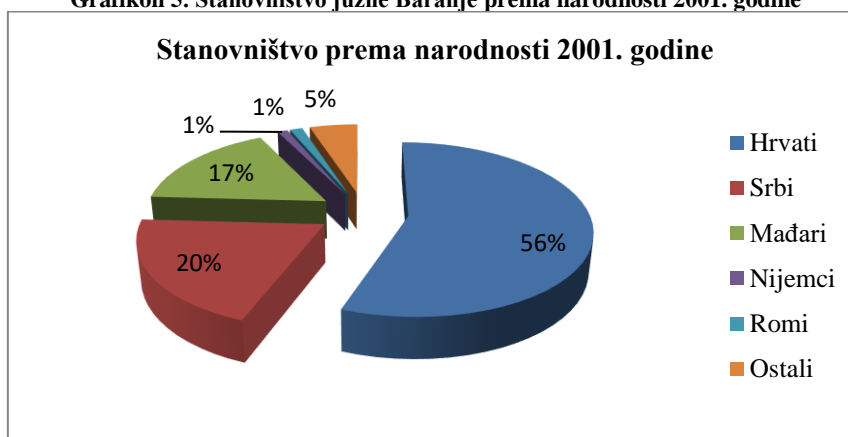
Četrdeset godina kasnije, nakon Drugoga svjetskog rata i egzodusa Nijemaca, stanje je u potpunosti drugačije te su 1961. godine najbrojniji Hrvati kojih tada u četiri postojeće baranjske općine ima 23.514, sljedeći su Mađari s brojkom od 15.303 stanovnika, slijede Srbi s 13.698 stanovnika, a zatim slijede ostale nacionalnosti²⁸ (Sršan 1993: 166). Bilo bi zanimljivo znati i točnu brojku onih koji su se izjasnili kao Nijemci znajući da ih nešto malo ipak ostalo. Grafički prikaz etnija je sljedeći:

Grafikon 4. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1961. godine

Nakon Domovinskog rata demografska slika Baranje opet je izmijenjena. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, kada je u Baranji popisano 42.691 stanovnika, uvjerljivo su najbrojniji Hrvati kojih ima 23.723, slijede Srbi kojih je 8.592, zatim Mađari kojih je 7.114. Usporedbe radi s prijašnjim stanjem, Nijemaca brojimo 449. Zanimljivo je da i od 977 Roma koji žive u Osječko-baranjskoj županiji, čak 565 stanuje u Baranji (Državni zavod za statistiku 2001). Grafički prikazana slika stanovništva izgleda ovako:

Grafikon 5. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 2001. godine

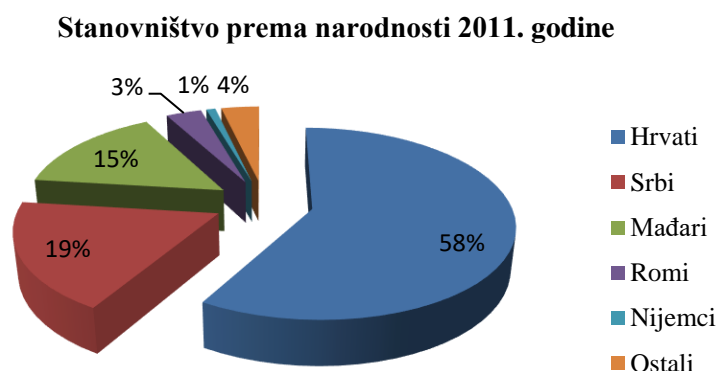

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, stanovništvo Baranje ostaje u sličnom omjeru kao i u prvom popisu nakon mirne reintegracije. Sveukupan broj stanovnika u južnoj Baranji je 39.420, od toga broja 23.041 je Hrvata, 7.278 Srba, 5.908 Mađara, 1.341

²⁸Slovenci 856, Crnogorci 233, Makedonci 43, Jugoslaveni 115 te 2.265 ostalih.

Roma, 347 Nijemaca te 1433 ostalih narodnosti (Državni zavod za statistiku 2011). Grafički prikaz izgleda ovako:

Grafikon 6. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 2011. godine

Prema navedenim podacima vidimo da je najveći broj stanovnika prema narodnosti Hrvata, a slijede Srbi i Mađari. Na državnoj razini broj stanovnika Republike Hrvatske koji se prema narodnosti izjasnilo kao Hrvati izražen u postotcima je 90,42 %, a u Osječko-baranjskoj županiji čiji je sastavni dio i južna Baranja je 85,89 % (Državni zavod za statistiku 2011). Primjećuje se da u južnoj Baranji postoji veće odstupanje od državne razine, a i županijske, te se pretpostavlja kako će i kulturni identitet baranjske regije biti nešto drugačiji od onoga državnoga ukoliko ćemo ga pokušati mjeriti prema tradicijskim kulturama određene narodnosti, odnosno koliko su one utjecale na njega svojim tradicijskim kulturama, te da će multikulturalnost baranjske regije svakako biti izraženija nego ona na državnoj razini ukoliko uzmemo u obzir suživot stanovnika u ovoj šarolikoj regiji.

Očito je da se broj stanovnika od početka 20. stoljeća do danas drastično izmijenio, no ne i njegova struktura u potpunosti. Najznačajnije narodnosti koje su nastanjivale južnu Baranju u posljednjih stotinjak godina jesu Hrvati, Srbi, Mađari, Nijemci i Romi. Ovisno o političkoj situaciji varirao je i njihov broj. Broj Hrvata je narastao od 9 do 58 %, dok je broj Nijemaca opao od 42 do svega 1 %. Svaka je od navedenih narodnosti u jednom razdoblju imala prevagu po broju stanovništva te je za pretpostaviti da su svi imali podjednaku ulogu u oblikovanju kulturnoga identiteta regije koji se bazira upravo na multikulturalnosti. Svakako na umu valja imati spomenute česte migracije na baranjskome području, te valja znati da ovih sadašnjih 58 % Hrvata u Baranji nisu nastali od negdašnjih 9 %, naime, Baranja je bila prostor na koji su kolonizirani Hrvati u više navrata, te je hrvatsko stanovništvo baranjskoga područja kompleksne pozadine. Prvih spomenutih 9 % iz 1900. godine vjerojatno se odnosi na Šokce koji u nju dolaze još u 18. stoljeću, a veliki je broj onih koji su kolonizirani 1946. godine, nešto

manje i onih koji Baranju nastanjuju tek nakon Domovinskog rata kao područje od posebne državne skrbi. Stoga, oni Hrvati koji u Baranji stanuju preko 300 godina sigurno imaju veću prevagu u oblikovanja kulturnoga identiteta negoli oni koji u njoj stanuju sedamdesetak godina. Nije nebitno spomenuti i da je od 1874 Roma u Osječko-baranjskoj županiji, čak 1341 nastanjen u Baranji, te da i ova nacionalna manjina ima sve veću ulogu u oblikovanju multikulturalnoga identiteta južne Baranje. Za povećanje broja Roma razloge valja tražiti u njihovu donekle izdvojenom i specifičnom mikrosocijalnom ambijentu, kao i većem natalitetu u odnosu na hrvatski prosjek (Babić 2003: 54).

Osim toga, od posljednjih terenskih etnografskih istraživanja etnička slika stanovništva se u nekim naseljima drastično izmijenila, te podatci Danice Pinterović (1954: 77) koji govore „od 34 baranjskih naselja 10 ih je starih hrvatskih, 6 srpskih, ostalo su mađarska ili bivša njemačka, odnosno miješana naselja u kojima su danas ponajviše naseljeni kolonisti“. *Kolonisti* su ostali i sada žive u Baranji već sedamdesetak godina. Upravo zbog koloniziranih stanovnika, a i posljedica Domovinskoga rata, struktura naselja se drastično izmijenila, posebice u ovim spomenutim bivšim njemačkim selima koja su bila naseljena i Srbima. Primjerice selo Branjina koje je 1944. godine brojalo 1357 stanovnika, od čega je 670 bilo Nijemaca, a ostatak uglavnom Srba i bilo je poznato kao *švapsko-srpsko* selo, danas je uglavnom naseljeno Zagorcima i Međimurcima koji su u njega kolonizirani 1946. godine i broji svega 313 stanovnika i u njemu se njeguju tradicijski običaji kajkavskog kulturnog kruga. Ovakva naselja su nam posebno zanimljiva pri promatranju kulturnoga identiteta južne Baranje, jer je u njima multikulturalno okružje posebice izraženo, a o tome će se podrobnije pisati u poglavlju o kajkavskom kulturnom krugu.

TRADICIJSKA KULTURA JUŽNE BARANJE

1. Nositelji tradicijske kulture u regiji

Kako smo već napomenuli južna Baranja je izrazito multikulturalna regija, što podrazumijeva više različitih kultura, odnosno više (sub)etnija koji su njihovi nositelji. Riječ je o Hrvatima, Srbima, Mađarima, Nijemcima i Romima. Zadatak je ovog rada bio uvidjeti, opisati i analizirati hrvatski sloj i udio hrvatske tradicijske kulture u regiji. Stoga da bi se moglo govoriti o suodnosima tradicijskih kultura i njihovoj zastupljenosti danas, treba pojasniti i ukratko opisati sve njezine aktere. Također je napomenuto da u Baranji hrvatsko stanovništvo nije jednoznačno određeno, već se i ono može dalje raščlaniti na šokačko i kajkavsko. Iako je kajkavsko određenje tek površno označeno, no u skladu je s baranjskim žargonskim nazivom za njih, a riječ je o koloniziranom stanovništvu sa sjevera Hrvatske – mahom Zagorcima i Međimurcima. Stoga se u sljedećim poglavljima govori o svim nositeljima (tradicijske) kulture u regiji.

1.1. Hrvati

1.1.1. Šokački kulturni krug

Šokci kao tema znanstvenih (i pseudoznanstvenih) radova nisu rijetkost na području Slavonije, posebice u zadnjih dvadesetak godina kada je produkcija takvih radova naglo porasla. Svakako je najznačajniji znanstveni rad Vladimira Rema koji govori o njima u povijesno-kulturnom pogledu kroz monografije *Tko su Šokci?* (1993.), *Šokci u povijesti, kulturi i književnosti* (suautorstvo s Goranom Remom, 2009.) te *To smo što jesmo: ogledi o Šokadiji i Šokcima* (2011.). O popularnosti teme govore i znanstveni i stručni skupovi posvećeni Šokcima i Šokadiji poput međunarodnog skupa *Urbani Šokci* koji broji već jedanaesti deseti okrugli stol na kojem izlažu emanentni znanstvenici i kulturni djelatnici, te kulturno-znanstvena manifestacija *Šokačka rič* u organizaciji Zajednice kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije u sklopu koje se organizira i znanstveni skup *Slavonski dijalekt* od 2003. godine s naglaskom na proučavanju govora Šokaca. Osim navedenoga, cijeli je niz znanstvenika koji proučavaju teme vezane uz Šokce, a naravno, vezani su uz kulturne institucije u Slavoniji – počevši s Filozofskim fakultetom u Osijeku. No, kako govori Ružica Pšihistal (2011) stvara se i takozvani *šokački etnomit* te se slavonsko ime počinje zamjenjivati sa šokačkim. Odnosno, proučavanje šokačkoga se počinje izjednačavati sa slavonskim. Autorica

ističe da „u potvrdu relevantnosti otvaranja pitanja o raznovrsnim mitskim narativnim i simboličkim praksama, što ujedinjene čine šokački etnomit, mogli bismo podastrijeti obilnu faktografiju: „ne samo kulturno-umjetnička društva tradicijskoga predznaka, folklorne priredbe, tradicijski gastronomski proizvodi što bi trebali postati *brend* nego i nogometni klubovi, osobna imena,²⁹ građanske udruge i društva, kao i kulturne i znanstvene manifestacije³⁰, sve su naglašenije u znaku šokačkoga nazivlja i šokačke ikonografije. Krhotine znanstvenih i pseudoznanstvenih teorija o podrijetlu Šokaca, autohtoni čimbenici šokačke tradicijske kulture, obilna književna *imagologija* o Šokcima i *pastoralnoj* Šokadiji, što u stopu prati ili joj češće prethodi književnoznanstvena oprema, kao i raznovrsne šokačke kulturne prakse, dijelovi su mozaičke strukture šokačkoga etnomita sa sve snažnijim obvezujućim i apodiktičkim značenjem za pripadnike šokačke skupine. Na kristalizacijsku točku ovoga procesa upućuje recentni projekt usustavljivanja i „kanonizacije“ cjelokupne šokačke baštine (*Šokadija i Šokci 1-4*).“ (Pšihistal 2011b: 86–87). Slično se zapaža i u južnoj Baranji gdje se neki običajno-obredni procesi koji su bili karakteristični za cijelu regiju danas pripisuju isključivo Šokcima (primjerice *pudarina*), no zanimljivo je da se i odvija i paralelno obrnuti proces gdje se neki običaji isključivo vezani uz Šokce (primjerice *buše*) danas pripisuju i ostalom hrvatskom stanovništvu regije.

O teorijama o podrijetlu Šokaca i Šokadije pisao je Vladimir Rem (1993): „Osobna karta šokačkih Hrvata ne samo da nije još temeljito izučena i napisana, nego su i povijesni izvori o tome obavijeni mnogim nepoznicama, posebice u vezi s pitanjem pojavljivanja Šokaca na povijesnoj sceni. Jer, kao što nas ne mogu zadovoljiti uopćene konstatacije, poput onih da su Šokci „integralni dio hrvatstva, nastanjen prvobitno u Bosni“ ili da je pojam Šokac „označavao prije svega narod koji se krsti šakom“, na današnjem stupnju razvoja povijesne znanosti ne mogu se bezrezervno prihvatiti niti promišljanja šokačke populacije u kontekstu istrošene dogme o seobi Slavena, pri čemu se zanemaruje autohtona komponenta u etnogenezi Hrvata. Nedvojbeno je, međutim, da su se Šokci udomačili prvo u Slavoniji a potom izvan nje (Srijem, Baranja, Banat). Da su najprikladnija staništa našli upravo u plodnoj ravnici između Ilove, Save, Drave i Dunava svjedoči, između ostalog, činjenica da se gotovo cijeli nizinski dio istočne Slavonije s osloncem na Savu zove – Šokadija. To područje predstavljalo je, u dugom vremenskom razdoblju, tampon zonu koja je branila hrvatski teritorij od Turaka. Zemljišni

---

²⁹ Zanimljivo bi bilo detaljnije istražiti učestalost imena Tena i Đuka u Slavoniji poslije 90-ih.

³⁰ Od recentnih slavonskih udruga šokačkoga predznaka bilježimo udrugu *Vinkovački šokački rodovi*, pokrenutu 2003. godine, nazvanoj prema istoimenoj knjizi T. Šalića (1999) s bogatim aktivnostima: od šokačkih zabava i pokladnoga jahanja do izdavanja glasila udruge (*Kolivka*), kao i osječku udrugu *Šokačka grana Osijek* utemeljenu 2005.

pojas s Vinkovcima, Županjem, Slavonskim Brodom, Našicama i Đakovom, kao upravno-gospodarskim i kulturnim središtima tog dijela Slavonije, smatra se i danas uporištem šokaštva. Kad je geografska odrednica Šokadija nastala, o tome pisanih i pouzdanih dokaza nema. Možemo, sa sigurnošću, reći samo to da se ovako imenovanje slavonske Posavine pojavljuje u književnosti na razmeđu 19. i 20. stoljeća, kada pisci s područja nekadašnje Vojne krajine unose šokačko nazivlje u svoja djela.“

„Problem etnogeneze Šokaca nije do kraja razriješen, pa i danas postoje mnogobrojne teorije koje odgovor pokušavaju naći uglavnom u etimologiji njihova imena. Prvi pokušaj prednastvenog tumačenja imena Šokac dao je M. P. Katančić, koji ga je vezivao uz planinu *Succus* na granici između Trakije i Ilirije. Katančić je smatrao da su Šokci ilirsko-panonskoga podrijetla, a tračko-ilirsku teoriju zastupali su i mnogobrojni kasniji pisci, poput franjevac I. F. Jukića i Bernardina Unyija. Neka tumačenja vežu ime Šokac uz mađarski jezik, pa je A. Kanižlić tvrdio da ono dolazi od mađarskog *sok az*: mnogo je, što im je navodno jednom prigodom rekao kralj Matija Korvin kada su od njega tražili određena prava, a J. Bösendorfer (1948: 249) to je ime izvodio iz mađarske riječi *so kut*: slani rudnik, koju je vezivao uz banovinu Soli u Bosni. Međutim, većina povijesnih izvora pokazuje da je ime Šokac usko vezano uz pripadnost katoličkoj vjeri. Početkom 18. stoljeća S. Vilov u svojem *Razgovoru prijateljskom među krstjaninom i ristjaninom* (1736) spominje izraz „pošokčiti“ u smislu prevođenja na katoličku vjeru, a A. Bačić u svojoj *Istini katolicsanskoj* (1732) piše da pravoslavci odbijaju uniju, i to izrijeком „Volijem se poturčiti nego pošokčiti.“ Zato prema nekim tumačenjima ime Šokac dolazi od pejorativnoga imenovanja katoličkog stanovništva od strane pravoslavnih susjeda. Tako I. F. Jukić podrijetlo imena Šokac nalazi u riječi *šaka*, jer su se susjedni pravoslavni Srbi rugali katolicima što se ne križaju s tri prsta, nego cijelom šakom“.³¹

Napominjemo također da je prema natuknici Šokac u Akademijinu rječniku (ARj sv. 71, str. 711-712) moguće razlikovati nekoliko značenja: a) etnonim, naziv za hrvatsku etničku skupinu b) pogrdan naziv koji pravoslavni i islamski živalj u Bosni pridaje katolicima (otuda nazivi *šokačka misa*, *šokačko pismo*, *šokačka vjera*); c) oznaka za seljaka, zemljoradnika u suprotnosti s „gospodom“ (usp. Pšihistal 2011 b).

Zanimljivo je međutim da o baranjskim Šokcima znanost do sada nije mnogo rekla. Baranjski su Šokci uglavnom sporedna tema folklorističkih i etnografskih studija, a slično kao što je to slučaj i s usmenom književnošću južne Baranje uglavnom su marginalni dio studija

---

³¹ „Šokci.“ 2016. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59775>. Pristup 13.1.2016. 19,53.

koje se bave Slavonijom i Srijemom. Odnosno, u naslovima radovima se često neodvojivo spominju Slavonija, Baranja i Srijem (ne nužno tim redom), no u samom tekstu o baranjskim Šokcima nema mnogo riječi. Unatoč tome, paradoksalno je da se literatura koja se bavi Baranjom uglavnom odnosi na Šokce.

O njihovom je podrijetlu u kratkim crticama pisao povjesničar Josip Bösendorfer (1940), a gonetati njihovo podrijetlo (kako sam kasnije piše – bezuspješno) prema melodijama pokušao je etnomuzikolog Stjepan Stepanov (1958: 219–240). Osnovne karakteristike baranjskih Šokaca i njihovu podjelu na podunavske i podravske Šokce daje Danica Pinterović (1954: 76–90), a osobitosti njihova govora opisuje dijalektolog Stjepan Sekereš (1977: 323–484). Najviše je o baranjskim Šokcima pisala etnografija, posebice opisujući njihovu narodnu nošnju, gdje je najznačajnija istraživačica bila Zdenka Lechner, te amaterski i zapisivači, ali marljivi zaljubljenici u šokačku tradiciju, Jelka Mihaljev i Stjepan Brdarić. U posljednjih pet godina, autor rada počinje izlagati na stručnim i znanstvenim skupovima na ovu temu.

Prema Bösendorferu (2010: 21) Šokci u Baranju dolaze u razdoblju od 1687. do 1715. godine pod vodstvom franjevac, a dolaze iz okolice Srebrenice. Cilj njihova dolaska bio je osnaženje katolicizma koji si je kao zadatak zadao Matija Radony, pečuški biskup (1686.–1703.), prvi biskup nakon oslobođenja od osamanske vlasti. Bösendorfer čak navodi i prva sela u koja su tada naseljeni Šokci: Brnjevar (Branjin Vrh), Draž, Ižip (Topolje), Dardu i Luč u današnjoj južnoj Baranji.

Po svome doseljenju naselili su se uz rijeke Dunav i Dravu, te ih etnografija i razlikuje kao podunavske i podravske baranjske Šokce. Podunavski Šokci uglavnom nastanjuju mjesta Draž, Gajić, Duboševicu, Podolje i Topolje, a povijesno gravitiraju gradu Mohaču. Podravska skupina baranjskih Šokaca uglavnom nastanjuje mjesta Branjin Vrh, Baranjsko Petrovo Selo, Luč, Šumarinu i Torjance, a uz njih se vezuju i naselja Olas, Beremend, Semartin i Kašad u današnjoj Republici Mađarskoj.

Zbog političke situacije relativno su dugo ostali neistraženi, ali ta je situacija, koja ih je činila manjinom u Ugarskom Kraljevstvu, održala dugo i konzerviranim dijelom društva do kojih nisu dopirale nove promijene te narodni način življenja ostaje dugo postojan bez većih promjena. Kao što i Zdenka Lechner (1992: 209) navodi da su se Baranjka na tržnici u Osijeku izrugivali³² jer su i dalje dolazile u narodnoj nošnji u grad 50-ih godina dvadesetog stoljeća. Specifičan ustroj Baranje, osim u političkom, i u crkvenom pogledu uvjetovao je

---

³² Nazivali su ih *rogate* jer su na glavama imale kapice s prepoznatljivim uglovima, *konđe*, koje su dio narodne nošnje.

njihovu posebnost. Naime, Baranja je pod okriljem pečuske biskupije do 1971. godine, što je uvjetovalo da se u njoj neke crkvene smjernice koje su se provodile diljem hrvatskoga prostora nisu dogodile, što je najočitije na primjeru crkvenoga pučkog pjevanja koje su istraživali Miroslava Hadžihusejnović Valašek i Krešimir Šokac.

Što se tiče ostavštine Šokaca u smislu usmenoknjiževne i običajno-obredne prakse – ona je svakako najbogatija u južnoj Baranji i pokriva gotovo sve tipične žanrove koje pokriva i usmena književnost ostalih krajeva Republike Hrvatske (izuzev epskog stvaralaštva koje nije sačuvano). O bogatstvu njihove baštine, ali i o interesu istraživača za nju govori činjenica da je u svim stručnim terenskim istraživanjima predmetom istraživanja bila upravo šokačka baština. Ostale etničke ili subetničke skupine iz južne Baranje istraživane su usputno, necjelovito i relativno površno. Razlozi zašto je baš šokačka baština najistraživanija u Baranji vjerojatno su i ti što su oni od hrvatskih subetničkih skupina najstarija ondje. O toj starini govore i same predaje zabilježene u regiji, gdje je primjerice u Luču zabilježen kronikat: „Stari Slaveni su došli u Baranju u davnini i došli su pod *bremenom* (Breme) *s luči* (Luč) i ušli u *iže* (Ižip) i stoga su seljaci iz ova tri najstarija sela bili vodeći narod.“ (Pinterović 1954: 78). Stanovnici ovih naselja su upravo Šokci te si ovom predajom i objašnjavaju svoj „status“ u društvu regije.

Zanimljivo je promotriti i veličanja osoba iz šokačkog kulturnog kruga kao one koji su „zadužili“ regiju, a najočitiji je primjer Jerka Zlatarića – rođenog u Gajiću 1902. godine. Ovaj je Gajićanin i te kako zaslužan što je Baranja nakon Drugog svjetskog rata ostala u Hrvatskoj. Bio je, 1945. godine, član komisije za razgraničenje između Hrvatske i Vojvodine, na čijem je čelu bio Milovan Đilas. Zlatarićeva mudrost došla je do izražaja pa je komisija AVNOJ-u predložila „da Kotari Batina i Darda, uzeti zajedno, imaju, od slavenskih manjina, relativnu većinu Hrvata. Oba ova kotara, ekonomski i privredno, naginju ka zapadu. Prema tome, i ekonomski i nacionalni razlozi zahtijevaju da oba ova sreza uđu u sastav federalne Hrvatske (Klemenčić 1992: 17). O njemu se govori kao o baranjskom Stjepanu Radiću, pa i Antunu Radiću – onom koji je putem HSS-ovih ondašnjih glasila – primjerice novina Dom, upoznao učenje braće Radić te pokušavao poboljšati život seljaka u svojoj zajednici, a kasnije i šire. Bio je najistaknutiji HSS-ovac na području Baranje, a njegov je rad za narod prepoznat i od vodstva tadašnje države. Kasnije je i putem djelovanja u čitaonicama zaslužan za očuvanje usmenog pjesništva regije jer je u čitaonicama započeo pripreme za nastupe hrvatske seljačke kulture. Jelka Mihaljev (2012: 33) piše da se pod njegovim vodstvom „dogovaralo i izabirale su se pjesme iz starine, on bi zaduživao mlade da ispituju po selu, a i sam je uz ono što je znao, zapisao stare pjesme. Govorio bi o vrijednostima riječi i ljepoti melodije. Mnoge bi naše pjesme

bile zaboravljene da nije bilo upornosti Jerka Zlatarića i njegove ljubavi za baštinu.“ U tekstovima se njegovo ime uvijek spominje s velikom subjektivnošću – Zdenka Lechner (1992: 216) ga naziva „čika Jerko“ i govori da je unatoč političkoj karijeri ostao „vjeran svojim seljačkim poslovima i načinu života“. No, i sam je kazivao – primjerice Balint Vujkov ga navodi kao kazivača za nekoliko usmenih priča koje je zabilježio, a spominje se kao kazivač i za usmene lirske pjesme u Stepanovljevu rukopisu. Prema autorovim saznanjima – Jerko Zlatarić je jedini baranjski Hrvat koji je u Baranjaca, od običnog čovjeka do istraživača, poznat i cijenjen kao novija povijesna ličnost.

Već smo napomenuli da je najvažniji korpus za istraživanje južne Baranje onaj Stjepana Stepanova, a on je uglavnom sačinjen od tekstova ove zajednice. Oni su ujedno i nositelji onih običajno-obrednih praksi iz regije po kojima je ona prepoznatljiva i kojima se reprezentira – poput baranjskih buša, kraljičkih djevojačkih ophoda, pudarina, berbenih običaja i slično o čemu će biti više riječi u daljnjem radu. A o njima uglavnom skrbe udruge i kulturno-umjetnička društva. Možda je bitno za napomenuti i da od dvanaest hrvatskih KUD-ova u regiji, čak je osam isključivo šokačkih.

1.1.2. Kajkavski kulturni krug

Većina nešokačkih Hrvata koji nastanjuju južnu Baranju čine oni koji su ovdje kolonizirani nakon Drugog svjetskog rata, a uglavnom je riječ o pripadnicima kajkavskog kulturnog kruga – Međimurci, Zagorci i Podravci. Nešto je i Dalmatinaca i Hercegovaca, no prevaga svakako ide u korist kajkavaca. Danas većinski nastanjuju naselja Kozarac, Čeminac, Petlovac, Grabovac, Branjinu i Popovac. O ovim subetničkim hrvatskim skupinama do danas ne postoji nikakva objavljena studija,³³ izuzev povijesne znanosti koja govori isključivo o kolonizaciji. Važno je napomenuti kako se jednim aspektom ove problematike već bavila etnomuzikologinja Miroslava Hadžihusejnović Valašek.³⁴ O samoj kolonizaciji pisano je u

---

³³ Autor disertacije je s prof.dr.sc. Ružicom Pšihistal na stručno-znanstvenom skupu *Hrvatska kajkavska glazbena baština* u organizaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku i udruge Matapur održanog od 21. do 22. 11. 2012. godine izlagao na temu *Ostatci kajkavske tradicijske kulture na području južne Baranje i problem njezina identiteta* iliti *Ve nam bog dal del svete meše*.

³⁴ Iz razgovora s istraživačicom i iz njezina rukopisnog izvještaja s terenskog istraživanja pod naslovom *Istraživanje i sakupljanje građe o folklornoj glazbi i običajima, te drugim oblicima čuvanja kulturnog identiteta prognanika iz Baranje podrijetlom iz Međimurja* (1993.) saznajemo da je autorica svoje istraživanje provodila među prognanim Barancima podrijetlom iz Međimurja koji su tada boravili u Osijeku. U svom izvještaju autorica se osvrće na problematiku prikupljanja građe zbog raseljenosti prognanih obitelji, ali i na tešku motivaciju kazivača za pjevanjem ili sviranjem zbog situacije u kojoj su se oni tada nalazili. U osvrtu na svoj dotadašnji rad autorica je zaključila da je kulturni identitet Međimuraca čuvan, no nejednako kroz sve generacije i obitelji, ali „ne kroz javno ispoljavanje, nego kroz porodični odgoj. To potvrđuju porodice Blagus (jezik, običaji, pjesma i glazba), Sklepić (jezik, običaji, hrana, ručni rad), Labadan (nošnja, glazba, običaji) i Vukelić (čuvanje podataka o načinu života).“ Autorica je u svom istraživanju s kazivačima snimila tri magnetofonske trake i devet kaseta. Zbog raznih okolnosti

povijesnom pregledu disertacije, te će se ovdje detaljnije opisati problemi oko akulturacije ove subetničke skupine.

Kolonizirani su naseljeni u mjesta iz kojih je iseljena dotadašnja većinska njemačka populacija, a ondje su ih dočekali starosjedioci koji su, ovisno o naselju, bili mađarske ili srpske nacionalnosti ili pak Hrvati, pretežno Šokci. Kajkavci su koloniziranjem uglavnom postali manjine u svojim novim naseljima jer su ili naseljeni u malom broju ili doseljeni zajedno s ljudima koji su dolazili iz drugih hrvatskih regija poput Dalmacije ili Dalmatinske zagore. Navedeno je utjecalo na to da kolonizirani kajkavci uglavnom prestaju njegovati svoju tradiciju i sve više počinju poprimati običaje koje su prakticirali starosjedioci ili pokušavaju očuvati svoje običaje koji s vremenom poprimaju obilježja onih starosjedilačkih. Nadalje, zabilježene su i situacije gdje su u ista mjesta naseljeni uglavnom kajkavci, ali iz različitih regija – Međimurja, Zagorja i Podravine te i ovdje bilježimo promjene u njegovanju njihovih narodnih običaja, također izmiješanih sa starosjedilačkim. U prilog tomu ide i činjenica da su kolonizirani mještani često izrugivani zbog dijalekta kojim su govorili i nazivani od starosjedioca *dodošima*, *kajbušima* ili *kuferašima* te se počinju stidjeti svojega identiteta i zataškavaju ga (Vukelić 2011: 188–192), dok je u drugim mjestima, primjerice u Branjini zabilježen relativno skladan suživot, a ondje su doseljenike jednostavno nazivali – *kolonisti*, ili sve koji su govorili kajkavskim narječjem *Zagorcima*, bez obzira odakle su došli. Zanimljivo je da su, prema kazivanjima, najoštriji u izrugivanju doseljenika bili Šokci, a manje druge narodnosti koje su nastanjivale Baranju. Jedina naselja u kojem su kajkavci bili većina jesu Kozarac i Petlovac, iz razloga što su navedena sela prije Drugog svjetskog rata uglavnom bila naseljena Nijemcima.

Sljedeći problem nastaje u vrijeme Domovinskoga rata kada je svo nesrpsko stanovništvo iz Baranje prisilno iseljeno te svoje prognaništvo provode na različitim lokacijama što diljem Hrvatske, ali i izvan nje. U tom razdoblju neki se od baranjskih kajkavaca vraćaju u svoja prvotna prebivališta i u vrijeme prognanstva su ponovno u izravnom kontaktu s prijašnjim im običajima te ih ponovno i prakticiraju, a drugi naseljeni izvan Hrvatske ili u njoj, ali izvan kajkavskih govornih područja, mahom u Slavoniji, u okolici Osijeka, počinju poprimati običaje novih im starosjedioca.

Nakon mirne reintegracije, 1998. godine, većina se hrvatskoga stanovništva vraća u Baranju u nešto izmijenjenu demografsku sliku nego onu prije Domovinskoga rata, no s još uvijek izrazito jakom multikulturalnom određenošću. Od tada se identitet etničkih skupina

---

istraživačica nije mogla nastaviti s praćenjem tradicijske kulture Međimuraca u Baranji. U ovom istraživanju su sudjelovali i neki kazivači koje je intervjuirala i Hadžihusejnović, te je zanimljivo promotriti koliko se stanje izmijenilo nakon mirne reintegracije i povratka prognanih Baranjaca.

mogao i javno prikazivati zbog demokratizacije društva, te nakon 2000. godine, kada se većina izbjeglih Hrvata već vratila u Baranju, postupno započinje revitalizacija narodnih običaja koloniziranih Hrvata u Baranji. Danas, u ovoj regiji bogatoj raznolikim narodnim običajima, svoju pripadnost izražavaju na različite načine, primjerice specifičnim nazivima koji izravno ili posredno aludiraju na prvotnu regionalnu pripadnost, kulturno umjetničkim društvima koja se trude njegovati njihove običaje te društvima ili udrugama kojima je cilj poticati i razvijati veze sa zavičajem.

Najglasniji u pothvatima negovanja regionalnog podrijetla na prostoru svih koloniziranih mjesta u Baranji jesu Međimurci. Istaknut će se primjer sela Kozarac u kojem je većinsko stanovništvo međimurskoga podrijetla što ističu nazivima koja se nadjenuli institucijama i udrugama u selu poput *NK Međimurec*, *Međimurski narodni dom* pa čak i u nazivu kafića - *Međimurski snovi*. No, bitno je navesti da Međimurci u Kozarcu uglavnom prestaju djelovati na nazivima, uz pokoju iznimku. Tako je *Međimurski narodni dom* u biti dvorana koja se iznajmljuje za održavanje svatova. U selu nema KUD-a, ne njeguju se narodni običaji kolektivno, već postoji svega par obitelji koje samostalno održavaju običaje iz Međimurja,³⁵ ali je zanimljivo da većina stanovnika govori uglavnom kajkavskim narječjem.

No, u Belom Manastiru je osnovano *Zavičajno društvo Međimuraca u Baranji* „*Međimurje*“ koje za cilj ima poticanje i razvijanje veza sa zavičajem u gospodarstvu, sportu i kulturi, proučavanje kulturne baštine Međimurja, razvoj Baranje kao multinacionalne i multikulturalne sredine te organiziranje predavanja, kulturnih, sportskih, povijesnih i drugih manifestacija. Društvo je proslavilo i 60. obljetnicu doseljenja Mađimuraca u Baranju na kojem je sudjelovalo i kulturno umjetničko društvo iz Kotoribe.

Proslava je organizirana i naselju Petlovac u kojem je aktivna i udruga žena *Fijolice* koja nazivom udruge konotira i na svoje podrijetlo. Fijolice su poznate svim kazivačima i uvijek ih spominju kao organizaciju koja se ističe u očuvanju međimurskih narodnih običaja. Osim raznih kulturnih programa *Fijolice* često, ali ne redovito godišnje organiziraju i *Velike kugače*, tj. pokladnu povorku kroz selo i paljenje fašnika uz koji se izgovara „*vrabec*“ tj. prikladan tekst koji se u pokladnim povorkama izgovara prije osude i paljenja fašnika. Zanimljivo je da se *vrabec* uvijek izgovara na kajkavskom narječju, a u prilogu možete vidjeti i cjeloviti tekst *vrabeca* iz 2010. godine pod nazivom *Salata i juha v Hrvatskoj se kuha*:

Evo vrabec v naše selo svrati,

---

³⁵ Kazivao Branko Podgorelec.

Kaj bu rekel si bi šteli znati.
A njegove oči svašta vide
I rekel bu sakomu kaj ga ide.
(Petlovac, Vuk 2010: 4)

Vrabec je postala tradicija u Petlovcu nakon povratka iz progonstva, koji se čita umjesto optužnice fašniku, u Petlovac ga donose mještani koji su za vrijeme rata bili u Međimurju u kojem je on već stoljetna tradicija, i od tada je već više od 7 godina „Vrabac“ prisutan u Petlovcu.³⁶ Osim toga u Petlovcu postoji i udruga Međimuraca koji svoju pripadnost uglavnom obilježavaju razmjenom tradicionalnih međimurskih kulinarskih recepata i slično, a na kakvim općinskim prigodnim svečanostima česti je gost Žiga i njegovi bandisti. Petlovac je i u prošlosti bio aktivan u očuvanju međimurske tradicije, ondje je postojala svojevrсна glazbena škola u kojoj je učitelj, profesor glazbe, rodom iz Međimurja učio zainteresirane svirati puhačke instrumente. Iz škole je izrasla skupina „bandista“ koja je uglavnom svirala na pogrebima po cijeloj Baranji.³⁷ Osim Petlovca, međimurska tradicijska glazba svirala se u Branjinom Vrh, naime ondje je djelovala glazbena skupina *Metalac* koja je svirala isključivo tradicijsku glazbu Međimurja.

Osim Međimuraca, u Baranji su jednako glasni i Zagorci, posebice u naseljima Popovac i Branjina. Svoju pripadnost izražavaju nazivima ulica poput *Zagorska*, no i organizacijom *Štrukljada*, njegovanjem kajkavskoga narječja, također pokladnim povorkama i spaljivanjem fašnika u Popovcu, a od 2011. godine organizirano je i Kulturno-umjetničko društvo *Bijeli ljiljani* u Branjini. Kako su to malena mjesta često prevagu u društvenim zbivanjima donosi neka institucija, tako je u općini Popovac – u naseljima Popovac i Branjina tu ulogu preuzela škola. Naime, kroz razne projekte poput Digitalizacija lokalne baštine, Bakina priča, Ne zaboravimo kaj, Bakina kuharica i slično³⁸ koji su uvijek rađeni u suradnji s lokalnom zajednicom i otvoreni za javnost, škola je potakla lokalno stanovništvo na preispitivanje svoga podrijetla koje počinje organizirati navedene manifestacije.

Nadalje, provedeno je i istraživanje o ostacima tradicijske kulture koloniziranih kajkavaca u regiji. Kako o navedenoj problematici nema konkretne literature koja problematizira isključivo ostatke tradicijske kulture Međimuraca i Zagoraca u Baranji, niti njihovu akulturaciju, u ovom se istraživanju oslanjamo isključivo na kazivanja koloniziranih

³⁶ http://ww.w.osijek031.com/osijek.php?najava_id=24137 Pristup 21.10.2011. 17,56.

³⁷ Danas postoji jedna osoba koja pokušava svirati tradicijsku glazbu Međimurja na pogrebima. Svirač je samouka osoba koja zna svirati skladbe *Mura, Mura* i *Fala*.

³⁸ Projekti se detaljnije mogu pogledati na mrežnim stranicama Osnovne škole Popovac: <http://os-popovac.skole.hr/> Pristup 21.5.2016. 18,52.

stanovnika treće dobi, ali i njihove djece, rođene '50ih godina prošloga stoljeća, ukupno na tridesetak kazivača. Izrađena je upitnica kojom se kanilo doznati smatraju li se kolonizirani stanovnici Baranje Baranjcima ili ne, njeguju li osobno tradicijsku kulturu svoga rodnog kraja i na koji način te postoji li u njihovim lokalnim zajednicama kakvog kolektivnog nastojanja u očuvanju tradicijske kulture i kulturnoga identiteta prvotnih prebivališta, a povrh svega i osobni stav koloniziranih stanovnika prema očuvanju narodnih običaja. Kako bi bio dostupan širi kontekst istraživanju, pitanja koja su kazivačima bila postavljena jesu otvorenoga tipa.

Problem nastaje pri pronalasku kazivača treće životne dobi, koji su u Baranju došli barem punoljetni, odnosno kao osobe koje su mogle ponijeti dio tradicijske kulture svojih prvotnih prebivališta i biti svjesni svojega subetničkoga pripadanja. Dugi niz godina nerazumijevanja za ovu problematiku doveo je do toga da danas možemo kontaktirati svega par kazivača koji su zdravstveno sposobni kazivati svoja iskustva. Većina je koloniziranih preminula ili su bolesni, stoga je početni problem ovog istraživanja maleni broj kazivača. Uspjeli smo doći u kontakt sa svega 15 osoba u naseljima Branjina, Kozarac i Petlovac koji su kolonizirani u Baranju, a da su voljni i sposobni sudjelovati u istraživanju, ostatak intervjuiranih kazivača jesu njihova djeca. Da bi istraživanje u ovakvim uvjetima bilo barem približno bazirano isključivo na koloniziranima, djeca koloniziranih koja su uključena u istraživanje rođena su do 1960. godine, i birani su prema uvjetu da ih se kontaktira samo u onim mjestima gdje je broj kazivača treće životne dobi bio premalen za istraživanje.

Dakle 72 % ispitanika su u Baranju kolonizirani *Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji* 1946. godine, 11 % ispitanika su u Baranju došli samostalno nakon službene, od tadašnje države provedene kolonizacije, a 17 % ispitanika su već rođeni u Baranji.

Na pitanje smatraju li se Baranjcem/Baranjkom 76 % ispitanika je odgovorilo potvrdno, i većinom s dodatcima tipa „*jer ovdje živim skoro cijeli život*“ ili „*jer sam ovdje odgojila djecu*“. Osim toga, 12 % ispitanika je odgovorilo da jednaku pripadnost osjećaju Baranji i prvotnom prebivalištu, konkretno Međimurju, a 12 % ih je izjavilo da se ne osjećaju Baranjcima.

Na pitanje njegujete li što od običaja koje ste njegovali prije dolaska u Baranju 72 % ispitanika je odgovorilo potvrdno, 5 % je odgovorilo „uglavnom da“, 17 % sve manje, a 6 % ispitanika je odgovorilo negativno. No, kako bi bilo uočljivo na koji način kolonizirani njeguju tradiciju svojih rodni krajeva, sljedećim pitanjem se od njih tražilo pojasniti kako to čine. 57 % ispitanika odgovorilo je da svoj identitet obilježavaju slavljenjem crkvenih blagdana, a 29 % pripremanjem tradicionalne hrane. Kada se ispitanike upita kako tradicionalno obilježavaju crkvene blagdane, većina opet odgovara pripremom tradicionalne hrane koja se objeđuje na

blagdane (*štrukli sa zeljem na Sisvete, purica z mlincima za Božić, šaranjem jaja za Uskrs...*), ali i neakvim ustaljenim frazama tipa *Ve nam Bog dal del svete meše! Navek!* po dolasku iz crkve. Dakle, prehrana je u biti osnovni način obilježavanja svoga subetničkoga identiteta. Nadalje, 14 % ispitanih navodi da njeguju i pokladne običaje, tj. fašnik.

Najosnovniji način izražavanja svoga podrijetla i identiteta baranjski kajkavci izražavaju upravo *kajkanjem*, odnosno svi govore kajkavskim narječjem, jedna ispitanica navodi „*drugač ni ne znam*“. Ukupno 63 % ispitanih govore da uvijek govore kajkavskim narječjem, 26 % navodi da govore s onima koji ih razumiju, a 11 % navodi da kajkavskim narječjem govore samo u obitelji.

Na pitanje pjevate li pjesme iz svoga kraja 67 % ispitanih odgovara potvrdno, 16 % odgovara da pjeva u svatovima, a 17 % ispitanih više ne pjeva pjesme na kajkavskom narječju. No, kada se ispitanike koji pjevaju pjesme upita kada to čine, odgovori su uglavnom bili kada ih čuju na televiziji ili radiju. Samo je jedna ispitanica navela da pjeva kada je sama kod kuće, i to ujutro. No, na pitanje slušaju li pjesme iz svoga kraja, svi odgovaraju potvrdno.

Na pitanje plešete li tradicionalne plesove iz svoga kraja opet dobivamo većinu potvrdnih odgovora, tj. 87 % ispitanih navodi da plešu, no od toga je 75 % onih koji navode da su plesali dok su bili mladi, tj. dok ih je zdravlje služilo. Treba imati na umu da je većina ispitanika prešlo 70 godina života. 13 % ispitanika navodi da ne plešu tradicionalne plesove.

Svi ispitanici održavaju kontakte s ljudima iz svoga kraja i to isključivo s rodbinom.

U ovom istraživanju smo najviše pažnje posvetili posljednjem pitanju koje je glasilo: „Ima li u Vašoj lokalnoj zajednici kakvih zajedničkih nastojanja u očuvanju Vašeg identiteta, tj. organiziraju li se kakva druženja ili manifestacije ili postoji li kakva udruga ili KUD vezan uz običaje/pjesme/prehranu Vašega kraja?“ Naime, ovim se pitanjem kanilo doznati kolika je osobna zainteresiranost koloniziranih stanovnika za očuvanjem tradicijske baštine na lokalnoj, tj. nekakvoj široj razini. Odgovori su bili sljedeći: 41 % ispitanih odgovara da nema nikakve organizacije niti manifestacije, 41 % ispitanih odgovara da ne zna, a svega 18 % ispitanika odgovara potvrdno. Kako bismo uvidjeli kakvo je stanje kolektivne svijesti o očuvanju tradicijske kulture, ovom smo pitanju pristupili i tako da smo ga raščlanili na odgovore prema mjestu stanovanja ispitanika.

Ispitanici koji nakon mirne reintegracije doseljavaju u Beli Manastir kao centar regije, a prije Domovinskog rata su stanovali u Kozarcu odgovaraju na sljedeći način: 67 % njih ne zna za nikakvu manifestaciju ili organizaciju, a 33 % odgovara da nema nikakvih nastojanja,

unatoč tome da je u Belom Manastiru osnovano *Zavičajno društvo Međimuraca u Baranji* „*Međimurje*“.

Ukupno 50 % ispitanih iz Kozarca odgovara da ne zna, 25 % „*valda ima*“, a 25 % zna da postoje organizirana druženja s Međimurcima putem prijateljskih nogometnih utakmica.

Svi ispitanici iz Petlovca znaju za nastojanja lokalne zajednice za očuvanje tradicijske kulture od kojih posebno ističu udrugu žena *Fijolice*, a jedan ispitanik navodi i *DVD Petlovac* koji svojim programima potiče na organizacije druženja s DVD-ima iz Međimurja.

U Branjini svi ispitanici znaju za *KUD Bijeli ljiljani*, dok u Popovcu svi govore da nema nikakvih nastojanja očuvanja, bez obzira na udrugu *Maska* koja organizira fašnik i *Štruklijadu*.

Sumiravši navedene primjere, zamjećuje se da se baranjski kajkavci vole identificirati sa svojim prvotnim prebivalištima, a posebice njihova djeca, danas ljudi rođeni 50-ih i 60-ih godina dvadesetoga stoljeća. U upitnicama, a i pri usmenim razgovorima, svi naglašavaju svoj subetnički identitet, većina navodi da njeguju narodne običaje svojih prvotnih prebivališta, no kada ih se upita kako to čine – dolazi do zbunjenosti, te se nekakav krajnji odgovor svodi na prehranu u određene dane blagovanja i narječje. Većina njih ne zna za kakve manifestacije ili udruge kojima se pokušava njegovati tradicijska kultura, većina navodi da slušaju ili pjevaju tradicionalnu kajkavsku glazbu, no kroz daljnji se razgovor dolazi do zaključka da navedeno čine samo u prilikama kada ih čuju na televiziji ili radiju, ili u nekim svečanim prilikama poput svadbe. Dakle, baranjski kajkavci se uglavnom samo identificiraju sa svojim subetničkim skupinama, ali u biti vrlo malo pokušavaju i sudjelovati u njezinu očuvanju. Na zaključak Hadžihusejnović Valašek (1993.) da je „identitet čuvan, no nejednako kroz sve generacije i obitelji“, nakon dvadeset godina treba nadodati samo da se danas identitet pokušava čuvati, a da su tradicijski način života i narodni običaji skoro u potpunosti iščezli. Ono što postoji jest folklorizacija identiteta, čiji su očiti primjeri fašnički običaji u Petlovcu i djelovanje KUD-a u Branjini. Jedini ustaljeni običaj koji je preživio od same kolonizacije do danas, i ne u svih kazivača, svega u nekolicine, jest prva rečenica koju osoba kaže pri povratku sa svete mise u svoj dom „*Ve nam bog dal del svete meše*.“ Na koju se odgovara s: „*Navek!*“

1.1.3. Dalmatinci

Iako je u regiji manji broj koloniziranih Dalmatinaca te se u usmenoj književnosti ne bilježi njihov trag, valja napomenuti i ovu hrvatsku subetničku skupinu jer ona također utječe na stvaranje multikulturalnog regionalnog identiteta. Prema spoznajama autora disertacije dobivenih terenskim istraživanjima Dalmatinci su se uglavnom naselili poslije kolonizacije u

naselje Popovac, te svega dvije obitelji u selo Branjinu, istovremeno kada ondje dolaze i Zagorci i Međimurci, odnosno također su došli kao kolonizirani stanovnici planom Agrarne reforme i kolonizacije iz 1945. godine. Svoju subetničku pripadnost iskazuju već u ranim godinama boravka u regiji, a također ju prikazuju imenima organizacija – primjerice Nogometni klub *Hajduk* iz Popovca. Pučka pjesma Antule Matoš Papak iz sela Široke, danas u Šibensko-kninskoj županiji, također govori o kolonizaciji:

Široke je naše malo selo
Uvijek bilo složno i veselo
Onda došlo jedno strašno doba
Koga ću se sjećati do groba

Rat je bio četiri godine
Odnio je puno naše omladine
Teški su nam bili ratni dani
Radili smo a bili smo gladni
Smriške jeli dabi preživjeli
Roditelji naši ostarili
Mi ih ostavili
Pa otišli trbuhom za kruhom.

U Baranju mladi doselili
Obitelji svoji razmnožili
Doselili u mjesecu maju
Kada bagremi i ruže cvjetaju.
(Antula Matoš Papak)

1.2. Srbi

Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. godine, Srbi su najveća nacionalna manjina u južnoj Baranji i čine 19 % stanovništva regije, a kroz dvadeseto stoljeće ta je brojka uvijek otprilike bila tolika, najveći je broj bio 25 % 1961. godine.³⁹ Milan Okuka (2008: 96) govori da su „Baranju Srbi naseljavali od 16. vijeka, i to iz Podrinja, istočne Hercegovine, Pive i Tare (kasnije jedan manji dio i iz Srema, Mačve i Šumadije). Osobito je snažan val doseljavanja istočnohercegovačke struje bio u drugoj polovini 16. vijeka i u 17. vijeku. Po popisu

---

³⁹ Vidi poglavlje Statistički podatci o demografskim kretanjima u Baranji od 1900. godine do danas.

stanovništva iz 1733. godine Srba je bilo u 35 baranjskih naselja. Ovi posljednji su se oko 1700. godine u Baranju doselili u velikom broju iz sjevernih i sjeveroistočnih županija, a zajedno s njima i neki Slovaci.“ Dakle, današnji baranjski Srbi starosjedioci, naselili su regiju otprilike istovremeno kada i Šokci, a došli su „pod vodstvom Arsenija Crnojevića 1690. godine“ (Božić Bogović 2009: 212). Srbe je kralj Leopold I. primio i osigurao im povlastice nadajući se da će tako imati jeftinu vojnu snagu. Obećao im je i privremeni prostor na području između Dunava i Tise, ali vrlo brzo Srbi prelaze Dunav. To je trebalo biti privremeno utočište za Srbe, kako kaže sam Arsenije Crnojević, dok nekadašnju domovinu *svjetlo oružje njegova veličanstva u kratkom vremenu ne povrati* i tada će se vratiti na svoja područja. Međutim, povijest je krenula drugim smjerom. Pridošlice su ostale (Varga 2009: 308).

Danica Pinterović (1954: 77) navodi da je u razdoblju od 1947.-1949. godine, kada je Muzej Slavonije provodio etnografska istraživanja u Baranji, tada od 34 baranjskih naselja bilo šest srpskih. Milan Dvornić (2008: 14) govori da je već sredinom 20. stoljeća srpsko stanovništvo u većinskom udjelu bilo samo u dva mjesta, odnosno u Bolmanu i Jagodnjaku, a s ostalim etničkim zajednicama Srbi su živjeli u Belom Manastiru, Branjini, Dardi, Karancu, Kneževim Vinogradima i Popovcu. Danas srpska pravoslavna crkva djeluje u sljedećim naseljima Beli Manastir, Bolman, Darda, Jagodnjak, Kneževi Vinogrdi, Popovac i Branjina. Pravoslavna crkva postoji i u Karancu, ali ne djeluje. No, stanovništva je sve manje. Primjerice pravoslavni svećenik u popovačkoj parohiji Aleksandar Vukadinović kazuje kako službe u Branjini održava za svega 4-5 starijih žena. Naime, srpsko se stanovništvo iz ovih etnički mješovitijih pobrojanih mjesta uglavnom iselilo nakon Domovinskog rata. A ono koje je ostalo se kasnije iseljava zajedno i s drugim etničkim zajednicama tražeći bolje ekonomske i socijalne životne uvijete u nekim većim mjestima ili izvan Hrvatske.

U regiji se današnji potomci ovih Srba, odnosno baranjski Srbi starosjedioci nazivaju *Raci*. Raci imaju izrazito bogatu tradicijsku kulturu i veoma sličnu svojim susjedima Šokcima. Najznačajniji pregled srpskih narodnih običaja iz regije je u knjizi Milana Dvornića *Oj Vidovo, Vidovo* iz 2008. godine. Postoje i običaji i pjesme koje su na isti način kazivali i Srbi i Šokci (primjerice pudarina i berbeni običaji). Raci su često dijalektalno vrlo slični Hrvatima te imaju i jekavski odraz glasa jata⁴⁰. O tome piše i Miloš Okuka (2008: 97) u knjizi *Srpski dijalekti*: „zamjena jata je uglavnom klasična, istočnohercegovačka (tijelo, dijete), ali u dosta slučajeve refleks zvuči dvosložno (bjelo); postoje i analoške forme (kumpijer, kolijer, vodijer).“

---

⁴⁰ Primjerice kazivač Živojin Ostojić iz Branjine kazuje kako je za Drugog svjetskog rata bio u okolini Bratislave u vojsci i ondje se susreo s hrvatskom dijasporom koja mu nije vjerovala da je Srbin jer govori jekavicu.

Danas u regiji djeluju četiri kulturno-umjetnička društva koja njeguju i skrbe o srpskim narodnim običajima, a riječ je o Prosvjeti koja djeluje u Dardi, Belom Manastiru i Jagodnjaku, te Kulturno-umjetničkom društvu „Branko Radičević“ iz Darde. Osim kulturno-umjetničkih društava u regiji je aktivna i vjerska udruga Kolo srpskih sestara sv. Jelena Dečanska iz Belog Manastira. Organizacija djeluje i radi pri crkvi Sv. Arhangela Mihajla u Belom Manastiru. Bitno je napomenuti da u Baranji postoje i škole koja nastavu organiziraju i na srpskom jeziku, a to su Osnovna škola Jagodnjak s dvije područne škole Bolman i Uglješ, te Osnovna škola „Dr. Franjo Tuđman“ u Belom Manastiru koja nastavu na srpskom jeziku izvodi samo u nekim razrednim odjeljenjima.

1.3. Mađari

Mađarska je obilježila južnu Baranju u povijesnom, kulturnom, religijskom, jezičnom, etnografskom i svakom drugom pogledu. Razumljivo je to jer je službeno Baranja i bila njezinim dijelom do prije manje od stotinu godina. No, mađarska su naselja u ovom dijelu regije, ipak u manjem broju od slavenskih, no bogata su kulturnim i tradicijskim nasljeđem. Danas oni čine 15 % stanovništva regije i nastanjuju naselja Kopačevo, Lug i Vardarac u južnom dijelu, a podno Banske kose Kneževe Vinograde, Karanac, Kamenac, Suzu i Zmajevac. Kulturni centar podno brda bio je Zmajevac, dok je tu ulogu u unutrašnjosti regije preuzeo Lug. O kulturno-povijesnoj baštini mađarskih naselja pisala je Tünde Šipoš Živić (2010: 18–19), koja govori da su „unatoč dugoj turskoj okupaciji stanovnici Luga, Zmajevca i Kneževih Vinograda učinili svoje živote pogodnim za intelektualni stvaralački rad. Razdoblje 15., 16. i 17. stoljeća uzdiglo je ovo područje na razinu jednog od najznačajnijih kulturno-prosvjetnih središta Mađarske. Profinjena i jedinstvena narodna umjetnost i narodno pjesništvo svjedoče o vremenu kada je na ovom području cvjetala narodna kultura iznimne vrijednosti. Svjedočanstva o tome vremenu čuvaju se u pečuškim i budimpeštanskim muzejima. Jedinstvenost etnografije Dravskog trokuta pronalazimo na crnim oglavljima izvezenima bijelim koncem, vezovima, kićeno-tesanom ili obojenom namještaju, nošnjama i rezbarijama. Osim etnografske raznolikosti Dravski se trokut može pohvaliti i vrijednom materijalnom ostavštinom. U Lugu se nalazio poznati franjevački samostan, škola i marijansko hodočasničko mjesto. Iz Luga potječe, kao što mu i ime svjedoči, Demeter Laskai. Njegovo je ime dobio kodeks u kojemu se čuva jedna od najstarijih mađarskih molitva. Iz ovoga je samostana potekao i franjevac Osvat Laskai, čije su propovijedi na latinskome jeziku čitane diljem Europe. U 16. stoljeću pedesetak biskupa, učitelja, propovjednika, pisaca i znanstvenika nosilo je ime Laskai-Laskoi i

najvjerojatnije svi potječu iz poznate samostanske škole. Nekoliko je godina u Lugu živio i poznati mađarski reformator i pisac psalama Mihály Sztarai. Drugo zlatno doba kulturnog stvaralaštva bilo je u 19. stoljeću, kada djeluju László i Gedeon Ács. Zmajevac u slavi i važnosti ne zaostaje za Lugom. U 16. stoljeću osnovana je srednja škola, gimnazija, koja se za vrijeme turske okupacije spominje među najboljim školama u Mađarskoj. Mnogi su Zmajevčani studirali na najboljim talijanskim fakultetima, a veliki je broj njih nosio ime Veresmarti. U Kneževim Vinogradima prvi su put zapisani zakoni mađarske reformatorske crkve (Kanoni iz Kneževih Vinograda). Naziv ovoga naselja također se javlja u prezimenima mnogih poznatih crkvenih velikodostojnika i znanstvenika. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće započinju etnološka istraživanja ovoga kraja. Etnografi su istraživali tradicionalno graditeljstvo i etnografiju društvenog života. Stanovništvo ovoga područja raspolaže jedinstvenom narodnom poezijom, pričama, pjesmama, baladama i plesovima, a sve to ima visoku umjetničku vrijednost i predstavlja neraskidivu cjelinu⁴¹.

Upravo je u Baranji danas najveći broj mađarske nacionalne manjine u omjeru na ostatak Hrvatske, te se u svim naseljima gdje žive Mađari nalaze i dvojezični natpisi. Od četiri osnovne škole s nastavom na mađarskom jeziku u Hrvatskoj, čak se dvije nalaze u Baranji: Osnovna škola Lug i Osnovna škola Zmajevac, koje konotiraju ne samo obrazovanje, već i važnost mađarske etničke zajednice u očuvanju nacionalnoga duha i identiteta.

U regiji postoji najviše, čak 17 registriranih, kulturno-umjetničkih društava koja njeguju mađarske narodne običaje, odnosno čak ih je 47 % i čine najveći broj KUD-ova u Baranji.

Najvažniji mađarski običaj u regiji koji je i danas izrazito aktivan je *kakasütés* (umlaćivanje pijetla) koji se održava na pokladni utorak, dan prije čiste srijede. Program se sastoji od svečane povorke konjskih zaprega koja se – uz vrisku, ciku i pjesmu – kreće seoskim ulicama, za vrijeme koje mladići (obučeni u kostime i maske koje predstavljaju pijetla) silaze s kola i “plešu” oko djevojaka i žena koje stoje ispred kuća i dočekuju veselu povorku. U zamjenu za ples s kostimiranim “pijetlovima”, žene i djevojke odužuju se mladićima neobičnim darovima – kokošjim jajima, koja su simbol rađanja novog života (ne bi li godina u selu bila plodnija). Maskirani “pijetlovi” imaju pravo uhvatiti sve što se kreće u dvorištu pa domaćini tada sklanjaju perad i umjesto nje daruju pijetlove. U središnjem dijelu manifestacije, koji se održava u centru sela, “pijetlovi” biraju djevojke i stavljaju im povez na oči. Nakon toga djevojke trebaju dugačkim štapom pogoditi pijetlovu glavu zabodenu u zemlju, tj. “umlatiti”

---

⁴¹ Pošto o Mađarima u južnoj Baranji nema dostupne literature na hrvatskom ili engleskom jeziku, citiran je samo tekst autorice Tünde Šipoš Živić.

pijetla. Nekada je to bio prilično krvav prizor pa se danas upotrebljava umjetna glava. Sretnica koja uspješno obavi zadatak, prema stoljetnom vjerovanju, te će se godine udati. Pobjednica za nagradu dobiva sve što su “pijetlovi” skupili u selu. Svi ti darovi se skupe i od toga se priredi jelo koje na večernjoj zabavi svi zajedno pojedu uz ples i pjesmu⁴².

Zanimljivo je promotriti utjecaj mađarskoga jezika na šokačku tradicijsku kulturu, koja je izrazito uočljiva u usmenoj književnosti o čemu će više biti riječi u daljnjim poglavljima.

1.4. Romi

U Baranju su došli prije tristotinjak i više godina, većinom iz Rumunjske (Posavec 2014: 10). Prateći kanonske vizitacije i cenzuse u većini baranjskih naselja se već u 18. 19. stoljeću spominju Romi. Tijekom proteklog stoljeća nastanjuju se u Belom Manastiru, Dardi i Torjancima, gdje i sada žive. Ima ih, dakako, gotovo u svakom baranjskom selu, ali u spomenutima su čitava romska naselja.

Nije nebitno za spomenuti i da je po posljednjem popisu stanovništva od 1874 Roma u Osječko-baranjskoj županiji, čak 1341 nastanjen u Baranji, te da i ova nacionalna manjina ima sve veću ulogu u oblikovanju multikulturalnog identiteta južne Baranje. No, ova je brojka službena. Udruga romskog prijateljstva Luna iz Belog Manastira govori da ih je u regiji oko 2500 (Getto 2015b). Za povećanje broja Roma razloge valja tražiti u njihovu donekle izdvojenom i specifičnom mikrosocijalnom ambijentu, kao i većem natalitetu u odnosu na hrvatski prosjek (Babić 2003: 54).

U Baranji postoje dva romska kulturno umjetnička društva i veliki broj romskih druga koje su iznimno glasne, a među njima se ističe Udruga romskog prijateljstva Luna iz Belog Manastira, čiji je predsjednik Duško Kostić, po zvanju je učitelj matematike koji je s ovom udrugom partner u nekoliko velikih europskih projekata čiji je cilj bolji položaj Roma u društvu.

Što se tiče romskih običajno-obrednih praksi kojima su se akulturirali u regiju, najčešće se spominju u *dodolama* ili *dojdolama* – odnosno ophodima u sušno razdoblje kojima se prizivala kiša.

1.5. Nijemci

U 17. i 18. stoljeću, nakon oslobođenja od osmanske vlasti, dolazi do nekoliko valova naseljavanja iz različitih krajeva prostrane Habsburške Monarhije. Tada u Baranju migriraju i pripadnici njemačkoga naroda. Habsburška Monarhija naseljava oslobođene krajeve držeći se

---

⁴² <http://baranja.hr/2013/02/kakasutes-tradicionalna-pokladna-manifestacija-u-vardarcu/> Pristup 15.3.2016. 12,31.

načela po kojima su zemlja i narod koji je obrađuje izvor bogatstva države. „Njemačko naseljavanje motivirano je gospodarskim razlozima. Najveći val naseljavanja Nijemaca, koji je bio u sklopu ugarskog dijela Monarhije, stizao je u Banat, Bačku i Baranju“ (Galiot Kovačić 2008a: 211).

Kroz 18. stoljeće otpočelo je i naseljavanje beljskog imanja Nijemcima. „Iz konskripcija se ne može zaključiti da su naseljavanja bila po nekom planu, nego nasuprot tome, popisi svjedoče o zbrci“ (Varga 2009: 300). Vlastelinstva su im obećavala povlastice ukoliko se usele baš na njihove posjede, najčešće nisu morali plaćati poreze tri godine te su često nakon navedenoga razdoblja odselili u druga vlastelinska područja kako bi zadržali ili ponovno stekli povlasticu oslobođenja od poreza. Iz toga se razloga u početku 18. stoljeća ne može govoriti o nekim stalnim naseljenicima u baranjska mjesta. Naseljavanja Nijemaca u Baranju događala su se sporadično, bez plana, a od 1712. do 1723. godine događa se bez ikakve zakonske osnove. Zemljoposjednici poput Savojskog imali su za cilj napućiti svoja imanja radnom snagom te su doseljavani Nijemci koji su „uglavnom pripadnici seljačkog, zemljoradničkog sloja koji, tražeći način za osiguranje osnovnih egzistencijalnih potreba, doseljava u plodno podunavsko područje“ (Galiot Kovačić 2008a: 211). Od 1720. do 1722. godine početak je nove akcije naseljavanja županija Tolne, Šomođ i Baranje. Ta područja tada dobivaju naziv *Schwäbische Türkei*, a danas su u literaturi Nijemci koji su naseljavali ovo područje poznati kao *Podunavske Švabe*, a u naroda samo kao *Švabe* ili *Folksdojčeri*.

„U hrvatskoj Baranji Nijemci se naseljavaju i žive do potkraj Drugoga svjetskog rata, u većem broju u Belom Manastiru, Batini, Bilju, Bolmanu, Branjini, Branjinom Vrh, Čemincu, Dardi, Duboševici, Grabovcu, Jagodnjaku, Karancu, Kozarcu, Kneževu, Kneževim Vinogradima, Luču, Petlovcu, Podolju, Popovcu, Šumarini i Zmajevcu“ (Geiger 2011: 260). Ostavili na prostoru Baranje veliki pečat koji je danas postao i jednim od temelja njezina regionalna identiteta. Njemački je utjecaj danas najvidljiviji na primjerima same organizacije sela, načina izgradnje kuća i njihovih oblika, ali zasluga im ide i za podizanje katoličkih crkvi u nekim naseljima. No, svakako je najvažnija organizacija vlastelinstva Belje koje je pokrivalo površinu od oko 800 km i 26 sela te pokrivalo veći dio regije i označilo ju u gospodarskim djelatnostima od 17. stoljeća do danas te ujedno predstavlja i razdoblje gospodarskog i kulturnog procvata regije.

Beljsko razdoblje naseljavanja Nijemcima ostavilo je i veliki utisak na današnji izgled naselja, što zbog ekonomske situacije mještana, a što do običaja da su se kuće uglavnom nasljeđivale i novovjenačni par bi živio s roditeljima u istoj kući, uspješno je očuvan stari oblik

sela koji je nastao u ovo vrijeme. Naime, u Beču je 1772. godine objavljen propis pod nazivom *Glavna uputa za naseljavanje*. Prema tom propisu postoje tehničke norme za osnivanje naselja, oblikovanje kućišta, za gradnju kuće i ostalih zgrada. Precizno je određena širina ulica, kućišta, kao i smještaj svih zgrada koje moraju biti postavljene na istoj strani dvorišta i na granici prema susjedu. Kuće su stajale u nizovima, u ulicama koje su za tu svrhu bile isplanirane i prosječene (Galiot Kovačić 2008a: 211).

U Baranji ostaju dvjestotinjak godina, do kraja Drugog svjetskog rata kada su bili izgnani. Protjerivani su svi pripadnici njemačke manjine koji su se u razdoblju od 1941. do 1945. godine asimilirali kao Nijemci te kao takvi upisivali u „Kulturbund“ ili su na bilo koji način surađivali s njemačkim okupatorom. „Predsjedništvo AVNOJ -a donijelo je već 21. studenoga 1944. godine dalekosežni zakonski akt naslovljen: „Odluka o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvstru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otuđile“, kojim se precizira i položaj *folksdojčera*. Odluka Predsjedništva AVNOJ-a nije obvezivala na dokazivanje aktivnog potpomaganja okupatorskog režima, nego je pod njezin udar došla svaka osoba njemačke narodnosti koja se nije izravno suprotstavila nacizmu, a takvih je bilo relativno malo. Žrtve kolektivne odmazde nisu bili samo *folksdojčeri* koji su mogli dokazati svoje sudjelovanje u partizanskom pokretu ili barem njegovo pomaganje. Svima ostalima slijedila je konfiskacija imovine i protjerivanje, odnosno upućivanje u logore. Time je ujedno i završilo jedno dugo dvjestogodišnje razdoblje njihova boravka u južnoj Baranji.

U usmenoj književnosti regije česte su predaje o nastanku katoličkog svetišta *Marija Lord* u Popovcu koje su podigli upravo baranjski Nijemci. Stoga ćemo ovdje iznijeti i nekoliko povijesnih činjenica o samom svetištu. Podno Banskoga brda, oko tri kilometara od naselja Popovac, u prekrasnom prirodnom okruženju vinorodnih baranjskih loza Popovčani su prije stotinjak godina podigli svetište Blaženoj Djevici Mariji od Lurda. Ono se naziva *Marija Lurd* ili narodski *Marija Lord* i svake godine ondje vjernici hodočaste Gospi te je ono postalo najvećim marijanskim svetištem na kojem se okupljaju Baranjski te time i ključan dio kolektivnog identiteta katoličkog stanovništva regije. U spomenici popovačke župe *proštenja Gospi* prvo su se održavala 2. srpnja, a danas se ondje hodočasti 15. kolovoza na blagdan Velike Gospe. Mještani su ga počeli podizati u vrijeme nedaća Prvoga svjetskog rata 1915. godine. Narod je te godine *otvorio svoje novčanike*⁴³ kako bi na svetištu podigli kip Gospi, a obitelj

---

⁴³ Prema podacima spomenice popovačke župe.

Scheibl je darivala i zemljište na kojem je izgrađena spilja svetišta po uzoru na onu u Lurdu⁴⁴, zato se i svetište naziva po ovom poznatome marijanskome svetištu. Konačno nekoliko godina kasnije završena je izgradnja spilje s mjestom za zvono iznad nje te je podignut i kip Gospi koji je posvećen 1921. godine. Ispred spilje uređen je zdenac na kojem je se može razaznati natpis „*podignuto u čast Bogu, Friedrich Getto s obitelji*“ (Zeiler 1998: 10). Ovoj su svečanosti nazočili svi vjernici, čak i mladi vođa socijaldemokrata. Prvo veliko hodočašće vjernika zbilo se 1923. godine kada su Gospi pohodili vjernici osim iz Popovca i iz Branjine, Čeminca, Belog Manastira, Grabovca, Darde, Petlovca, Kozarca i Karanca. Bilo je to prvo veliko hodočašće popovačkoj Gospi od Lurda kada su ondje posvećeni kipovi sv. Ane i sv. Joakima, roditelja Blažene Djevice Marije te sv. Bernardici.⁴⁵ Od tada je ono postalo najvećim okupljalištem katoličkih vjernika u Baranji. Sljedeće godine, 1924., popovačka je župa kupila i vinograd iznad svetišta na kojem je podignut i križ na kojem se ranije dalo pročitati „*utemeljile obitelji Katharina i Peter Denich, Katharina i Johann Zeiler i gđa. Theresia Maichl, rođ. Greif*“ (Zeiler 1998: 11). Na otvaranju i posvećenju križnoga puta prema spomenici popovačke župe zabilježeno je čak pet tisuća vjernika koji su hodočastili Gospi. Kako je svetište postalo na sve većem glasu svjedoči i činjenica da su 1928. godine na hodočašće dolazili i vjernici iz Koluta u Bačkoj. Iako o samom svetištu nemamo mnoštvo podataka, ono je okupljalištem vjernika skoro stotinu godina, mjestom utjehe, nade i vjere kojemu se iznova hodočasti svake godine.

2. Godišnji ciklus tradicijske kulture

2.1. Običaj i obred

Prije negoli pokušamo prikazati najznačajnije običajno-obredne prakse koje su značajne za južnu Baranju potrebno je ukratko se teorijski osvrnuti na same pojmove *običaja* (eng. *custom*) i *obreda* (eng. *ritual*). Teorijom običajno-obrednih praksi u Hrvatskoj su se, između ostalih, bavile etnologinje i antropologinje Dunja Rihtman-Auguštin i Olga Supek uspoređujući pojam običaja s njemačkom i angloameričkom znanstvenom literaturom. Dunja Rihtman-Auguštin (1987: 90) zaključuje da „običaji, njihov vanjski, manifestacijski ili ceremonijalni dio, ne počivaju na vječnim normama ili vrednotama, nisu postojani i mijenjaju se ovisno o odnosima među različitim grupama (i vodećima i podređenima).“ Stoga autorica predlaže „da u budućem istraživanju običaje shvatimo kao složene, strukturirane cjeline različitih „tekstova“ i da ih

---

⁴⁴ Prema podacima spomenice popovačke župe.

⁴⁵ Prema podacima spomenice popovačke župe.

promatramo ne samo u funkciji skladna života zajednice u kojoj se događaju, nego i u funkciji sukoba i mijena. Potrebno ih je također promatrati samo u današnjici ili samo u prošlosti, nego u ukupnosti povijesnih procesa. S druge strane, koristilo bi nam, također, da običaje ne promatramo samo iz užeg „etnološkog“ kuta, tj. kao dio načina života i kao simboličko ponašanje nego da obratimo pozornost na specifičnu kreativnost koju potiču, koja je u njima sadržana ili ih prati, a možda je prisutna upravo zato da bi prikrila njihovo pravo značenje i ublažila normativnu prisilu?“ Olga Supek (1987: 105–116) je zaključila da u angloameričkoj literaturi gotovo nikada nije postojao takav interes za termin „običaj“ kakav postoji u hrvatskoj etnologiji i antropologiji, dok je postojao interes za pojam *ponašanje* (*behavior*) kojem je pak nadređeni pojam *prakse* (*practice, praxis, action, performance*) nekog aspekta svakodnevice.

Na internetskom portalu *Struna – hrvatsko znanstveno nazivlje* koji je pod nadležnošću Instituta za jezik i jezikoslovlje pojam običaj (*custom*) je definiran kao „način života, rada i ponašanja koji se tijekom generacija ustalio u nekoj zajednici“,⁴⁶ a obred (*ritual*) pak kao „formalno strukturiran skup radnja koji ima simboličko društveno ili religiozno značenje“,⁴⁷ s kontekstualnim određenjem prema riječima Ines Price (1991: 243–266) da je „obred nekovrsna suština običaja, dok sam običaj zauzima polje svakodnevnog, ustaljenog ponašanja ili u najširem smislu ljudske prakse (Supek 1987: 129). U drukčijim definicijama (možemo ih čak zvati i inverznim s obzirom na zamjenjiv status dotičnih pojmova) običaj se uzima kao "otklon unutar svakodnevnog", a obred preuzima funkciju performativnog, on je „izvedba običaja“ (Lozica 1987: 128).

Prema standardnim hrvatskim etnološkom podjelama običaji se uglavnom dijele na životne ili obiteljske, godišnje ili kalendarske te radne ili gospodarske. Životni ili obiteljski običaji vezani su uz značajne događaje u čovjekovu životu, godišnji običaji obilježavaju blagdane koji se ponavljaju svake godine i vezani su često uz crkveni kalendar dok se radni ili gospodarski običaji pretežito odnose na početak ili dovršetak važnih poljodjelskih i drugih poslova (npr. oranja, sjetve, žetve, gradnje kuće). U skladu s navedenim, i u ovom radu se koristi navedena klasifikacija. Iz spektra životnih, godišnjih i gospodarskih običaja odabrani su i detaljnije analizirani on koji su u skladu s konačnim ciljem ovog rada. Dakako da svi običaji imaju određenu važnost u identifikacijskim procesima, ali godišnji običaji kao veliki dani (blagdani) u kulturnom pamćenju predstavljaju figure sjećanja i čine važne identitetske markere regije. Stoga će se ovdje prikazati samo godišnji običaji, dok će većina životnih i gospodarskih biti

---

⁴⁶ <http://struna.ihjj.hr/naziv/obicaj/24987/#naziv> Pristup 14.4. 2016. 14,18.

⁴⁷ <http://struna.ihjj.hr/naziv/obred/25005/#naziv> Pristup 14.4. 2016. 14,20.

pokrivena analizom usmenih pjesama koje su vezane uz običaje (pjesme vezane uz rad – žetvene, berbene i sl.) ili pjesme vezane uz život, smrt (naricaljke) i religiju, bećarci tj. svatovci, pjesme uz ples i slično.

2.2. Običajno-obredne prakse

Kako su godišnji običaji uglavnom dio folklornoga kazališta, u ovom ćemo ih poglavlju opisati s etnološkoga stajališta, dok ćemo izvedbene osobitosti opisati u poglavlju Folklorno kazalište, a pjesme koje se javljaju uz običaje detaljnije ćemo analizirati u poglavlju o običajno-obrednim pjesmama.

2.2.1. Pudarina

U južnoj Baranji *pudarina* ili *pudarine* je naziv za godišnji običaj koji se uglavnom odvijao od kraja srpnja do sredine rujna – odnosno u vrijeme sazrijevanja grožđa⁴⁸ i uključivao je čuvanje grožđa u vinogradima od čvoraka, lopova i divljači, dok je njegovo šire značenje znatno zanimljivije. U Baranji nije postojao običaj unajmljivanja pudara, već su obiteljske vinograde čuvale starije djevojke, one pred udaju, koje su prema samome običaju i prozване *pudaricama*. Djevojke čvorke nisu tjerale samo podvikivanjima ili vikom, već i pjesmom. Tako je od samog tjeranja čvoraka razvijen jedan prepoznatljiv način slobodnoga načina življenja

---

⁴⁸ Rad o pudarinama autor disertacije je objavio u časopisu Anafora pod nazivom *Pudarine i pudarske pjesme u južnoj Baranji* (Predojević 2014: 209-224) i ovdje se ponavlja dio rada.

Čuvanje vinograda od čvoraka, kradljivaca i sl., odnosno *pudarenje*, nije svojstveno samo baranjskom trokutu, već je rašireno po cijelom hrvatskom teritoriju, a i šire. Odvijalo se u središnjoj Dalmaciji u okolici grada Drniša, u Požeško-slavonskoj županiji u okolici mjesta Kaptol, u zagorskim vinogradima, zatim u Dugom Selu u Zagrebačkoj županiji, te Erdutu, okolici Đakova i većini baranjskih mjesta smještenih uzduž Banskoga brda u Osječko-baranjskoj županiji. Iako je svima zajedničko čuvanje grožđa, popratni običaji uz ovaj, danas većinom izumrli posao koji se revitalizira kroz razne udruge ili kulturno umjetnička društva, uglavnom se razlikuju od mjesta do mjesta. No, svima je zajednički osnovni posao, te prvenstveno sam naziv. Naziv *pudarina* dolazi od riječi *pudar* kao imena za zanimanja koje je postojalo u vrijeme vlastelinstava kada su sami vlastelini zapošljavali ljude koji su im čuvali urode vinograda od ptica i kradljivaca. Uz *pudara* postojao je i *vincilir*. Vinciliri su bili nadstojnici, nadglednici nad vinogradom i često su živjeli u kurijama, a pudari su bili njihovi čuvari. A čuvari su nazvani pudarima prema hrvatskim starim glagolima *puditi* i *pudati*, koji znače tjerati, plašiti. Značenje glagola tjerati utkano je i u riječ *puda*, što u Slavoniji znači zadnji kosac koji tjera pred sobom kosce prednjake. Od riječi *pudar* koja znači tjerati, plašiti, a i čuvati prema opisu posla pudara, riječ su posudili susjedni nam Mađari u obliku *pandur*: stražar, pratnja, dio ratničke družine hrvatskih i ugarskih feudalaca, tj. stražari koji čuvaju red u gradovima i selima, policajci (Opačić 2009: 276). Sada kada nam je jasno odakle naziv za danas nam poznati običaj čuvanja grožđa, pokušat ćemo objasniti i što je on značio za živalj koji ga je prakticirao. Kao što smo već rekli, običaji su se razlikovali od sela do sela, a kamoli od regije do regije. Običaj *pudarenja* se razvio od posla *pudara*, odnosno čuvara koji je obilazio vinograde i pazio da plodove ne bi netko ukrao ili da ih ne bi pojele životinje. „S vremenom su u južnoj Baranji pudara zamijenile *pudarice*, odnosno neudane djevojke koje su se najviše zadržavale u samim podrumima (*gatorima* ili *čemerima*), a do vinograda bi prošetale da naberu grožđa i usput potjeraju čvorke podvikivanjem ili podcikivanjem“ (Mihaljev 2012: 189). Dakle, u Baranjaca običaj uglavnom vezan uz ženski rod i pudara muškaraca pri samom običaju nije bilo, iako su i oni bili sveprisutni, no pudarice su imale glavnu ulogu, dok su u Kaptolu upravo pudari imali glavnu ulogu u održavanju običaja (Predojević 2014: 209–210).

koji se odvijao podalje od strogih roditeljskih pogleda, no opet odvijan, uglavnom, prema određenim običajnim pravilima. Pjevalo bi se da se otjeraju čvorci, no i da bi se mladim koscima koji su na brdu dalo do znanja gdje se djevojke nalaze. Sama sloboda mladih ljudi glagolu *pudariti* pridodaje novo značenje, osim onoga osnovnoga tjerati ili čuvati, te on za baranjske stanovnike počinje značiti „živjeti u slobodi, u pjesmi i igri, sanjati o ljubavi, izabrati dragog po volji, dozivati ga, a i izazivati i prkositi jer djevojke ondje nisu samo radile i čuvale grožđe, već su išle i razonoditi se u društvu svojih prijateljica, a i momaka koji su im dolazili u predvečerje u posjet“ (Mihaljev 2012: 188). Način pudarenja je različit u pojedinim krajevima. Primjerice, pudarenje u okolici Požege opisuje se u stihovima dječje pjesme na sljedeći način:

Berem, berem grožđe
dok pudar ne dođe,
a kad pudar dođe
prisjest će mi grožđe!
(Lukić, 2011.)

Pudariti ovdje doslovce znači i čuvati grožđe, dok će za baranjske pudarine biti karakteristični stihovi:

Berem berem grožđe
Dok čiča ne dođe,
A kad čiča dođe,
Obrano je grožđe!

(Draž, Novaković 1985. rkp., br. 537. u prilogu)

Ili kada u pitanju nisu djeca:

Pudarice ne pudaru grožđe,
Već pudaru, da se nabećaru.

(Duboševica, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 256. u prilogu)

Dosadašnji su istraživači ovoga običaja u južnoj Baranji vrlo rijetki. O pudarinama je pisao etnomuzikolog Julije Njikoš (1996: 44-45) u knjizi *Oj Baranjo lipa i bogata*, odnosno u zbirci narodnih pjesama, plesova i običaja baranjskih Hrvata Šokaca za dječji, ženski, muški i mješoviti pjevački zbor i tamburaški orkestar. Njikoš se u svom tekstu na opis običaja osvrće više lirski negoli stručno i u kratkim crtama opisuje samo temeljne odrednice običaja, no zapisuje tekst i notne zapise za izvedbu pjesme *Mislila sam da j' pudarit' lipo* i tekst još jedne nenaslovljene pudarske pjesme. Jelka Mihaljev, lokalna zapisivačica tradicijskih običaja i pjesma o pudarinama piše u *Prigodnoj reviji Đakovačkih vezova* (1974: 23-24) i u knjizi

Proletilo dvanaest golubova (2012: 188-193). Mihaljev u svom tekstu također opisu običaja prilazi subjektivno⁴⁹ i također samo u kratkim crtama govori o njemu između lirskih opisa što je pudarina značila njegovim praktikantima. Mihaljev je zapisala 24 pudarska dvostiha, odnosno donosi najveći broj zapisanih stihova pudarskih pjesama do sada i u tim zapisima je najveća vrijednost njezina teksta. O srpskim običajima pudarenja u Baranji pisao je Milan Dvornić u knjizi *Oj Vidovo, Vidovo: Narodni običaji baranjski Srba do sredine 20. vijeka* (2008: 35-38). Dvornić pudarine opisuje na sličan način kao i Mihaljev, dakle tekst je subjektivan i ne opisuje detaljnije tijek običaja, već kroz kazivanja opisuje neke elemente običaja i zapisuje tri pudarske pjesme. Ostale podatke o ovome godišnjem običaju pronalazimo u kartoteci prof. dr. sc. Stipe Botice, voditelja Katedre za usmenu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, zahvaljujući projektu *Novi zapisi hrvatske usmene književnosti* kojim od 1986. godine prikuplja studentske zapise kroz seminarske i diplomatske radove iz cijele Republike Hrvatske. Među njima o pudarinama su pisale dvije studentice Silvija Balatinac u seminarskom radu *Običaji i pjesme u Baranji* i Martina Kokolari u seminarskom radu *Baranja – Topolje*. Oba studentska rada samo prenose kazivanja o običaju i tekstove pudarskih pjesama.

Cjelokupna navedena literatura uglavnom ukratko opisuje temeljne odrednice običaja, govori o djevojkama koje su čuvale grožđe i zabavljale se, ali ne donose kritički osvrt na sam običaj, niti stručni opis običaja. Uglavnom se više govori o značenju običaja za lokalnu zajednicu koja ga izvodi.

Na posljatku podatke za opis običaja i pudarskih pjesama prikupio je i autor teksta u vlastitim terenskim istraživanjima provedenim u selima smještenim u okolini Banskog brda od 2010. godine do danas. Istraživanje se provodilo uglavnom metodom slobodno strukturiranoga intervjuiranja kazivača, uglavnom osoba treće životne dobi koji su bili dovoljno stari da su pudarinama i samostalno prisustvovali, ali i živjeli u naseljima kao mlađi ili stariji članovi društva u vrijeme pudarenja. Odnosno njihova kazivanja autor je dvojako iskoristio – i kao praktikante običaja i kao promatrače u vrijeme kada su pudarli neki drugi (mlađi ili stariji) članovi zajednice. Kazivačima su postavljana uglavnom ista pitanja⁵⁰ iz čijih odgovora smo rekonstruirali tijek i šire kontekstualne odrednice običaja. Kako su stariji kazivači uglavnom

---

⁴⁹ Primjerice kako bi dočarala što su djevojke radile u pudarinama autorica piše: „Dok vješti prsti na mekom lanenom tkanju stvaraju cvjetne kitice, upliću motiv srdašaca, zvijezde ili ptičice, misli se prikradaju tajnim stazama do dragoga. Hoće li doći predvečer? Svoja iščekivanja i čežnju pjesmom o grožđu, voću i ljubavi.“ (Mihaljev 2012:190)

⁵⁰ Pitanja su bila sljedeća: Što su pudarine? Kada su se odvijale? Gdje su se odvijale? Tko je pudario? Je li postojao nekakav uobičajen slijed u prakticiranju običaja? Znaju li je li u Baranji pudario još tko osim njih? Znaju li kakve stihove pudarskih pjesama? Što za njih znače pudarine? Od kada se običaj odvijao? Znaju li jesu li pudarli njihovi bake i djedovi ili još tko dalje u obitelji? Kada se običaj prestao prakticirati i iz kojih razloga?

rođeni krajem 20-ih godina prošloga stoljeća, njihova kazivanja o vlastitom prakticiranju običaja uglavnom datiraju za razdoblje prije početka Drugog svjetskog rata, no kazivali su i o kasnijem razdoblju, no tada više kao kakvo kolektivno sjećanje. O razdoblju pred samo gašenje običaja (kraj 70-ih, početak 80-ih godina) razgovarali smo samo s jednom kazivačicom koja je prakticirala običaj, dok smo ostale podatke o izumiranju običaja saznali od drugih kazivača koji su u tom kontekstu bili promatrači, članovi zajednice koji zbog godina više nisu pudarili, ali su bili upućeni u sve promijene u odvijanju običaja. Oslonivši se na navedene izvore, te uz kazivanja baranjskih mještana, pokušat će se ovim radom prikazati običaj pudarina.

a) Vremenski okvir običaja

Mihaljev (2012: 189) navodi da se pudarina izvodila od kraja 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća, dok za to ne navodi nikakve podatke kojima bi potkrijepila navedenu tvrdnju. Kazivači Marko Balatinac (Gajić) i Marija Farkaš (Suza) tvrdi da se sjeća kako su njihovi bake i djedovi govorili da su *išli pudarit*. Točnijih podataka o početku izvođenja ovoga običaja nemamo, osim kazivanja da su „stari oduvijek pudarili“ te kada je običaj započeo ne možemo tvrditi sa sigurnošću. No, u kanonskim vizitacijama popovačke župe za godinu 1829. se među željama župnika kao jedna od najvažnijih točki spominje sljedeća: „*Da politička vlast zabrani noćne sastanke i plesove mladih, nadalje da se zabrani jako štetan običaj po moralnost zvan csimuntz (o.a. u latinskom izvorniku naziva se csinnatz)*“ (Sršan, ur. 2004:189). Prema opisu običaja, pretpostavlja se da se govori o pudarinama,⁵¹ te bi njihov začetak mogao biti i prije spomenutog kraja 19. stoljeća. No, sigurnih podataka imamo o izumiranju običaja. Ono otpočinje od sredine osamdesetih godina 20. stoljeća, ovisno od sela do sela u kojima se običaj prakticirao. Razlozi su nagla modernizacija sela i česti odlazak mladih ljudi u potrazi za poslom, odnosno kako kazivač Marko Balatinac kaže „više nema naroda“. Prema kazivanjima posljednja izvorna prakticiranja zabilježila su se 80-ih godina 20. stoljeća (Ostojić, Branjina i Balatinac, Gajić) koji govore da su njihove kćeri rođene krajem 50-ih godina pudarile kao djevojke, dakle u osamdesetim godinama. No, običaj nikada nije u potpunosti iščezao, odnosno uz posljednje izvorne pudarine, običaj se istovremeno već započeo prikazivati u folklornom obliku na kulturnim manifestacijama u kojima je vodeći *Baranjski bećarac* koji se održava od 1987. godine, a kasnije i sama kulturno-turistička manifestacija *Pudarina*. Zaključujemo da je običaj, iako se nije redovito održavao, postao dijelom kolektivnog sjećanja.

---

⁵¹ Riječ može biti i o sijelu ili prelu, odnosno običajima na kojima su se ljudi zabavljali uz rad. Tako je uz rad pređenja kudjelje nastao i naziv za ta druženja – prelo. Sijela su pak kolektivna druženja na kojima je narod uz sjedilački posao (perušanje kukuruz, čijanje perja i sl.) razgovarao i zabavljao se.

Što se tiče vremenskog okvira u samoj kalendarskoj godini u južnoj Baranji, običaj se odvijao od kraja srpnja do sredine rujna, no njegov početak i završetak ovisili su o etniji koja ga je prakticirala. Naime, poznato je da je Baranja multietnička regija u kojoj supostoje više nacija, a među njima su pudarine najčešće prakticirali Šokci i Srbi *Raci*, odnosno starosjedioci koji su u Baranju došli otprilike istovremeno bježeći pred Osmanlijama. Iako su bili različite vjeroispovijesti u njihovom suživotu u Baranji počinju prakticirati i iste običaje vezane uz podneblje koje naseljavaju. Iako su običaji bili isti, njihov tijek se razlikovao u Šokaca i Raca, što je najuočljivije u njenoj striktnoj vremenskoj ograničenosti koja je različita prema katoličkom ili pravoslavnom crkvenom kalendaru. Šokci katolici su pudarili od svete Ane (26. srpnja) do Male Gospe (8. rujna), a pravoslavni Raci od Preobraženja (19. kolovoza) do Male Gospojine (21. rujna).

Baranjski podunavski Šokci, koji su uglavnom prakticirali ovaj običaj, nastanjuju mjesta Draž, Gajić, Duboševicu, Podolje i Topolje koja su redom smještena uz Banko brdo na kojem se nalaze vinogradi na kojem se pudarilo. Sam običaj je u tim šokačkim naseljima vremenski omeđen katoličkim blagdanima svete Ane i *Male Gospojine*. Naime riječ je o preklapanju vremena dozrijevanja grožđa i crkvenim godovima u navedenim naseljima. Naime, u selu Podolju crkveni god (*kermenc*) se obilježava na svetu Anu i nakon toga se kretalo *pudarit'*, a završavalo se dan prije Male Gospojine, jer tada se *slavio kermenc* u Dražu (prema kazivanju Marka Balatinca). No, niti podunavski Šokci u svojim pet naselja nisu započeli istovremeno pudariti. Njikoš (1996:44) bilježi da su Duboševčani u pudarine kretali od Velike Gospe (15. kolovoza) pa išli sve dok grožđe ne bi sazrelo za berbu.

Slično je i s pravoslavnim *Racima* koji su *pudarit'* počeli na dan Preobraženja Gospodnjeg (19. kolovoza) kao jednog od važnijeg dana pravoslavnog crkvenog kalendara, a završava na Malu Gospojnu (21. rujna) (prema kazivanju Milice Dvornić), kada se u Popovcu slavio *kirbaj* ili *kermenc*, a pudarice bi redovito u vrijeme pudarina pohodile i svetu misu na pravoslavnom svetištu Studenac u Branjinškom brdu koje je okruženo vinogradima.

b) Prostor odvijanja običaja

Običaj se izvodio na Banskom brdu, jedinom uzvišenju na prostoru južne Baranje na kojem se uzgaja vinova loza još od 4. stoljeća, a kojega Baranjski jednostavno zovu samo *Planina*. Baranjski su uz vinograde prvo kao vinsko podrumje imali tzv. *gatore* ili *čemere* odnosno vinske podrumje koji su bili iskopani u samom brdu, a kasnije je započela izgradnja i polustambenih kućica uz podrumje – tzv. *koleba* i uz njih su se odvijale pudarine jer djevojke bi tamo noćile – one koje su stanovale uz brdo, odnosno u blizini svojih domova noćile bi od

četvrtaka do nedjelje, a one koje su bile udaljenije noćile bi nerijetko i cijelo vrijeme odvijanja običaja. No, pudarili su i Baranjci koji su stanovali u selima koja nisu gravitirala brdu, a da su na njemu posjedovali vinograde ili su djevojke išle u pudarinu kod svoje rodbine koja je posjedovala vinograde. Zabilježene su pudarine i u selima koja su imala vinograde koji nisu bili na brdu – dakle, ondje gdje je bilo vinograda, bilo je i pudarina.

c) Etničke razlike

Već smo spomenuli da je Baranja izrazito multikulturalna regija nastanjena s više nacija te da je i pudarina bila etnički određena. Regiju su u posljednjih dvjesto godina naseljavale razne nacije, no one koje su (bile) najbrojnije jesu hrvatska, mađarska, njemačka i srpska. Svaka nacija njegovala je svoju tradicijsku kulturu, prema spomenutoj literaturi i izvorima te na temelju vlastitih istraživanja primjećuje se da su uglavnom pudarili Šokci i Srbi *Raci* te ponešto i Mađari i Nijemci koji nisu bili uvijek aktivni praktikanti ovoga običaja, no kako je suživot različitih etnija bio veoma isprepleten, i oni su znali ponekad pudariti. Običaj nikada nije zaživio jedino u tzv. baranjskom kajkavskom kulturnom krugu koji je Baranju naselio iza Drugog svjetskog rata.

Svi koji su običaj prakticirali, činili su to istovjetno, no pudarina je bila strogo etnički odijeljena. Razloge treba tražiti u pozadini ovoga običaja. Naime, u pudarinama su se uglavnom upoznawali mladi, rađale se ljubavi, odnosno običaj se nije prakticirao isključivo zbog čuvanja grožđa, već je mladima bio jedan od rijetkih trenutaka slobodnijeg načina življenja. Kako se pudarina odvija u kasno ljeto, pred jesen, ona je bila i prilika da se mladi koji će se na jesen ženiti bolje upoznaju. Odnosno, etničke razlike u pudarina uvjetovane su time da u vrijeme prakticiranja običaja miješani brakovi nisu bili poželjni. Zanimljivo je da neki kazivači navode da pudarine nije nigdje drugdje ni bilo nego samo u njihovim selima, primjerice kazivač iz Gajića (Marko Balatinac) govori da se običaj prakticirao samo u četiri šokačka sela (Draž, Gajić, Duboševica i Topolje), vjerojatno niti ne znajući kako je običaj bio živ u cijeloj južnoj Baranji i kod drugih etničkih skupina. No, u etnički mješovitim naseljima, poput sela Popovac, koje je do kraja Drugoga svjetskog rata bilo tzv. *švapsko* selo u kojem je 1941. godine živjelo 1845 Nijemaca od 2519 stanovnika (Zeiler 1998: 11), pudaricama *Rackinjama* su u posjet dolazili i lokalni Nijemci: *Nama su dolazili i Švabe u pudarin'.* *Na Priobranje naše* (Milica Dvorniće, Popovac). Dok u selu Branjina koje se nalazi svega tri kilometra udaljenosti od Popovca i gdje je bila skoro identična etnička slika kao u Popovcu, Nijemci nikada nisu pudarili (Živojin Ostojić, Branjina).

Običaj se obilježavao glagolom *ići*, pa se govorilo *ić' u pudarine* ili *ić' pudarit*. Razlike u govoru Raca i Šokaca uvjetovale su i male nijanse u nazivu običaja – i Šokci i Raci ga nazivaju *pudarina*, ali su Šokice govorile da *idu u pudarine* ili *idu pudarit*, a Rackinje govore da *idu u pudarin*⁵². Mađarice su govorile *pudar megyiünk* (Marija Farkaš, Suza) odnosno spajali su hrvatsku riječ *pudar* i mađarski glagol *megy* (ići).

Dakle, konkretnih razlika u samom prakticiranju običaja nije bilo, jedina razlika bila je u tome da su u etnički čistim selima djevojke posjećivali momci iste nacije (primjerice u podunavskim šokačkim selima), a u etnički mješovitim naseljima poput Popovca, Rackinje su posjećivali i Raci i Nijemci što je uvjetovano zajedničkim suživotom u istom naselju.

d) Svrha običaja

Običaj se odvijao pred kraj ljeta, a u jesen bi uslijedile ženidbe. Tako da je običaj u biti predstavljao pripremu djevojaka za udaju. Djevojke bi u pudarinama kroz dan šile, učile kuhati, odnosno pripremale se za budući bračni život, što je i opjevano u pudarskim pjesmama:

Na sadžaku kuvalo se pile.

Divojke su kudre napravile.

(Topolje, Kokolari 2005. rkp., br. 255. u prilogu)

U predvečerje bi ih posjećivali i mladići te je to bila prilika i za bolje upoznavanje budućih bračnih drugova. No, u vrijeme pudarenja uz djevojke je obično bila i jedna starija žena – *majka*, koja bi djevojke učila kuhati i sl., ali je i nadzirala situaciju. „*Tamo su divojke išle čuvat vinograda od škvoraca, a ujedno je to bila i prilika da svekrve nađu snaje i da se odanle udaju*“ (Manda Kovačev, Topolje).

No, pudarina nije predstavljala samo pripremu za bračni život, već i jedan uistinu slobodniji način življenja u vrijeme striktnih pravila ponašanja po kojima su se svi mještani morali ravnati. Najzornije su to opisale kazivači/ce uz mnogo smijeha pri kazivanjima na postavljeno im pitanje „Što ste radili u pudarini?“:

„To, ne ispričat'! Svirali smo, pevali, pa skakali! To je strašno bilo! A, onda poslepodne došli su momki!“ (Suza, Marija Farkaš)

„Eto nas 15 cura idemo, i onda dođu momci, pa i tamburaši iz Kneževa, i kol'ka je naša naspava vel'ka to se igra, nije se ni jedan sakrivala za podrum, ni nikud išla. To je rijetki slučaj da se koja prije porod'la. I to rijetki slučaj da koji će te momak uzet, da će te prevarit. I onda budemo do Male Gospojine u pudar'ne, čitavu noć, ponesemo pilića

---

⁵² Baranjski Raci u svom govoru često ispuštaju zadnje suglasnike.

pa onda tamo čupamo. Pjeva se, igra se. Kaki nama trebala instrumenti, grlo moje dosta.“ (Popovac, Milica Dvornić)

„Meni moj dida Marko kaže „Idi ti sine u vinograde sad „malo travu sijeci“, pударina je!“ (...) A đavla, nisu one tamo ni kuvalе ni radile (...) To se u gajde udaralo (...) I onda momci bili ljubomorni naši i daraški jer su došli iz Topolja i od okolo i onda se i potuku... i opjevali to:

U Maroku tri momka imade,
Ižip, Daljok i Bodolja znade.“
(Gajić, Marko Balatinac)

„Toj bilo puno lopuža, pa onda 'ko će čuvat' grožđe!? 'Ko je slobodan – cure! Pa one čuvale grožđe. A gdje su cure tu su i momci. I ondaj' to ujedno i muzika bila i tako cijele noći.

Pudarino moja bećarino
Ak pударim al se nabećarim!
Ja ne čuvam da sačuvam grožđe
Nego čuvam da mi dika dođe!“
(Branjina, Živojin Ostojić)

„Pударina je bila u nas, ist' što j' i sade ovo što ova omladina radi, sam na drugačiji način.“

(Branjina, Radojka Ostojić)

2.2.2. Pokladni običaji

Već smo naveli da se u regiji održava nekoliko različitih pokladnih običaja koji su vezani i uz subetničku pripadnost žitelja regije. Baranjski Hrvati u vrijeme poklada izvode običaje buša, maskara ili mačkara, velike kugače te u zadnjih nekoliko godina i pokladno jahanje. Načini obilježavanja pokladnih dana – ili *fašanga*, *fašangi* prema tradicijskom leksiku regije – razlikuje se od mjesta do mjesta, odnosno različito ga obilježavaju baranjski Šokci (buše) i kolonizirano stanovništvo regije (maskare, pokladno jahanje – Zagorci, maskare, veliki kugači – Međimurci).

a) Buše

Buše su svakako najznačajniji pokladni običaj baranjskih Hrvata, točnije Šokaca koji se odvija u regiji. O njemu je uglavnom detaljnije pisala Zdenka Lechner u već spomenutim

radovima, a uz nju i Danica Pinterović (1954), Julije Njikoš (1976; 1996), Jelka Mihaljev (1971; 2012) te Josip Forjan (2010). Zdenka Lechner (2000: 263–281) za buše piše da su one zakrbuljeni ili preodjeveni sudionici pokladnih ophoda. U Baranji se upotrebljava kao opća imenica samo taj naziv: *buša* i *buše*; *buša* za pojedinačni lik, koji onda može biti i поближе označen, a *buše* za manju ili veću skupinu maskiranih, odnosno za sve one koji sudjeluju u vršenju fašničkih običaja. Najpoznatije buše su već spomenute *muvačke buše* iz Mohača. Mađari taj običaj nazivaju *busojaros*. U hrvatskoj Baranji sva su šokačka sela održavala običaj buša, a Lechner je istraživanja obavila u podunavskim šokačkim selima Duboševici, Topolju, Gajiću i Dražu, te podravskim Torjancima i Baranjskom Petrovom Selu. Sami ophodi podijeljene su u dvije skupine, a kriterijska odrednica je geografski položaj i tip nošnje – na podunavske i podravske buše. Ophodi se nadalje mogu podijeliti na strašne buše, lipe buše, male buše i običaj ulica koji im je prethodio. Buše su povezane s predajom protjerivanja Turaka iz Baranje.

Vrijeme održavanja buša jesu *fašange* ili *poklade* – odnosno ona tri dana prije *Čiste sride*. U podunavskim selima uvrježeniji je naziv *fašange*, a u podravskim riječ je o nazivu *poklade* u Baranjskom Petrovom Selu, a *fašange* i *poklade* u Torjancima.

b) Maškare i pokladno jahanje

U selima u kojima živi kolonizirano stanovništvo najčešće se javlja običaj maškaranja. To su naselja koja su do Drugog svjetskog rata uglavnom bila naseljena Racima i Podunavskim Švabama. Nijemci koji su stanovali ovdje od sredine 18. stoljeća nisu njegovali pokladne običaje, dok su Srbi održavali pokladno darivanje, odnosno starije su žene nosile perece, *kifle* i naranče⁵³ *novim mladama*, onima koje su se udale do poklada, 10. ožujka. *Nanižemo pereca onak' (na uže) pa se objesi na snaš'*. Maskirali se nisu. Običaj maskiranja oni su prakticirali u vrijeme svinjokolja⁵⁴. Po dolasku Zagoraca i Međimuraca, dolaze i običaji maskiranja u pokladno vrijeme, u početku su se pravoslavci ovoga običaja i plašili jer su Zagorci i Međimurci namaskirani paradirali kroz selo, ulazili ljudima u dvorišta gdje ih se, kako je to običaj i danas, moralo darivati, dati im jesti i piti. Nisu imali neke određene pokladne pjesme, no česta su sljedeći stihovi pri ulasku u dvorište/kuću domaćina:

Mašakare, maškare, maškare smo mi
Došli smo vam pjevati i novce /nešto/ uzeti!

⁵³ Običaj nošenja naranča je bio novijega datuma, od 70-ih godina nadalje.

⁵⁴ Kazivale Milica Dvornić, Radojka Pešić i Velinka Ubavić.

(Branjina, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 217. u prilogu)

Održavale su se *velike* i *male* maškare; *velike* su bili odrasli ljudi, i one su uglavnom prikazivale svatovske povorke, a *male* su išle posebno dan prije ili poslije velikih.

No, uz ove fašničke povorke i običaje, jer većina mještana vuče korijene iz kajkavskih govornih područja, u nekoliko zadnjih godina započeli su njegovati još jedan običaj, a riječ je o *pokladnom jahanju*. Iako ovaj običaj nije svojstven za regiju, konjičke udruge su ga rado prihvatile i počele prakticirati. Pokladno jahanje organiziraju konjički klubovi u selima Popovac i Branjin Vrh. U selu Popovac organizira ga konjički klub *Baranjsko biserje* Popovac, a povorka se održava tako da se ujutro prvo skupe jahači na dogovorenom obiteljskom imanju, zatim jašu kroz selo do prve postaje koja je uglavnom turističko tradicionalno obiteljsko domaćinstvo Novačić gdje se odvija blagoslov konja, jahače i same povorke od strane svećenika.

c) Veliki kugači

Udruga žena iz Petlovca pod nazivom *Fijolice* prije nekoliko godina počela je i s javnom turističkom organizacijom tzv. *Velikih kugača*, tj. pokladnu povorku kroz selo i paljenje fašnika uz koji se izgovara „*vrabec*“ tj. prikladan tekst koji se u pokladnim povorkama izgovara prije osude i paljenja fašnika. Zanimljivo je da se *vrabec* uvijek izgovara na kajkavskom narječju, a u prilogu možete vidjeti i cjeloviti tekst *vrabeca* iz 2010. godine pod nazivom *Salata i juha v Hrvatskoj se kuha* (Vuk 2010: 2).

Evo vrabec v naše selo svrati,
Kaj bu rekel si bi šteli znati.
A njegove oči svašta vide
I rekel bu sakomu kaj ga ide.
(Petlovac, Vuk 2010: 4.)

Vrabec je postala tradicija u Petlovcu nakon povratka iz progonstva, koji se čita umjesto optužnice Fašniku, u Petlovac ga donose mještani koji su za vrijeme rata bili u Međimurju u kojem je on već stoljetna tradicija, i od tada je već više od 7 godina „vrabac“ prisutan u Petlovcu⁵⁵.

---

⁵⁵ http://www.w.osijek031.com/osijek.php?najava_id=24137 Pristup 12.1.2013. 17,22.

2.2.3. Vinceška

Vinceška je običaj proslave blagdana svetog Vinka (22. siječanj) koji se održava u južnoj Baranji na vinorodnom Banskom brdu. Naziv običaja specifičan je za ovu regiju, a u drugim dijelovima Hrvatske se uglavnom naziva Vinkovo. Vinceška je vezana uz blagoslov vinograda i vina i njime počinje nova vinogradarska godina. Uglavnom ga prakticiraju muškarci, a žene imaju sporednu ulogu, odnosno spremaju obrok i stvari muškarcima koje treba ponijeti u vinski podrum. Žarko Španiček (1992: 78) ga samo spominje u svom radu o stanovanju u Baranji gdje napominje da je to „muška svečanost na kojoj se pripremaju jela i vino se pije u velikim količinama“.

2.2.4. Dodole, dojdole

Oj dojdole!

Sveti Petar Boga moli, oj dojdole!

Da pokisne rosna trava, oj dojdole!

(Duboševica, Vlašić 1992: 172., br. 183. u prilogu)

Prigodni ruralni običaj magijskoga značenja: izabrana, posebno opremljena skupina obilazi selo izvodeći propisane obrede, popraćene odgovarajućom pjesmom, kako bi u sušnome razdoblju izazvala kišu. Sudjeluju (intaktne) djevice, od kojih je jedna sva uvijena u zelenilo. Pred svakom kućom otpjevaju, uz ritmičke pokrete, zaziv za kišu, s refrenom *Oj, dojdo! Oj, dojdole!* Osobu u zelenilu, koja pritom miruje i šuti, domaćini poškrope vodom, a ostale daruju (Čulinović-Konstantinović 1964: 76). U Baranji su se ophodi uglavnom odvijali od Jurjeva do Petrova, te se u ophodnim pjesmama često i spominje sveti Petar.

Poznat je su poznate u Branjini i Popovcu i obično su ophode izvodile Romkinje. „To su Ciganice išle, jedna je v sredini išla, a druge okoli nje. Na jednu su nametale puno zelena granja i išle su prosiť kišu. Išle su kad dugo nije bilo kiše. Pred kućom bi gazda polio tu koja je bila spremljena.“⁵⁶ Branjinske dojdole su poznate po tome da su ponekad sve djevojke u ophodnom procesu okićene granjem bazge i da su ponekad u procesu osim Romkinja sudjelovale i siromašnije Srpkinje. Uz prvotni razlog prizivanja kiše u sušno doba, djevojke su bile motivirane i darovima koje su dobivale kod domaćina. Obično su bile Ciganke, jer njima je dobro došlo, komad slanine, komad kruha.⁵⁷

---

⁵⁶ Kazivala Barica Kos.

⁵⁷ Kazivao Živojin Ostojić.

2.2.5. Baranjske kraljice

Djevojački ophodi pod nazivom *kraljice*⁵⁸ odvijali su se uglavnom do sredine 20. stoljeća u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, Vojvodini i nekim selima u Mađarskoj na kršćanski blagdan Duhova, iako nemaju kršćanski karakter. U dane Duhova određeni broj djevojaka s nakićenim muškim šeširima i često sa sabljama u rukama u povorkama obilaze sela. Najčešće su u povorci dvije osnovne skupine djevojaka od kojih jedne predstavljaju *kraljeve*, a druge *kraljice*. Uvijek su svečano obučene i opremljene simbolima koji vidno označavaju njihovu ulogu u ophodima. No, običaj je u svakom kraju ponešto drugačiji, a ponekad se razlikuje i u istome kraju od sela do sela.

U kraljice se u Baranji *išlo* do sredine 20. stoljeća, no negdje je običaj izumro već drugom polovicom 19. stoljeća. Broj djevojaka u ophodima varirao je od 10 do 15, a u prošlosti su ga izvodile starije djevojke pred udaju, a kasnije djevojčice. U Torjancima je zadnja zabilježena godina izvođena običaja bila već 1880., zatim se ophod ukida u Šumarini 1886. godine, u Branjinom Vrh 1903./4. godine, u Luču, 1904. ili 1905. godine, u Baranjskom Petrovom Selu 1912./13. godine, u Duboševici 1925./6., u Topolju 1942./3., u Dražu 1949. godine, te posljednja poznata nam izvedba zbila se u Gajiću 1959. godine, no već tada je izvedba bila folklornoga karaktera jer su ju izvodile djevojčice u dobi od 6 do 12 godina, a ne odrasle djevojke kako je to inače bio običaj (Lechner 1959: 382). Revitalizaciju običaja izvodi KUD *Seljačka sloga* iz Gajića pod vodstvom Eve Balatinac od početka 21. stoljeća.

Običaj kraljičkih ophoda u Baranji uvelike je sličan ostalim poznatim nam ophodima djevojka, no ima i nešto važnijih razlika koje se javljaju i na nekim drugim zabilježenim lokalitetima, no ne u cjelokupnosti onih koju čine razlike iz Baranje. Detaljnije ćemo opisati običaj u poglavlju o folklornom kazalištu, a pjesme u običaju u poglavlju o običajno-obrednim pjesmama.

---

⁵⁸ Opis baranjskih kraljica autor disertacije je već objavio u zborniku radova s XI. kroatističkog znanstvenog skupa u Pečuhu (Predojević 2013a).

3. Kulturne reprezentacije tradicijske kulture u regiji

Nositelji kulturnih reprezentacija u južnoj Baranji uglavnom su institucije i udruge koje na neki način skrbe o kulturi, a nama su posebno važne one koje skrbe o njezinom tradicijskom aspektu. Kako je riječ o ruralnoj regiji, ne postoje neke „velike“ institucionalne organizacije, osim ogranka Matice hrvatske, iako je zahvaljujući europskim projektima i to na pomolu. Naime, uskoro se u regiji treba ustrojiti *Etnološki centar baranjske baštine*. Nositelj projekta, čija je ukupna vrijednost 8.865.304,65 kuna je Grad Beli Manastir, a partner na projektu je Turistička zajednica Baranje. Projekt je sufinanciran iz fondova Europske unije u sklopu Operativnog programa za regionalnu konkurentnost 2007-2013., a projekt je u tijeku i treba završiti do 31. svibnja 2016. godine. Na stranicama TZ Baranje za njega je navedeno: „Cilj projekta je obnoviti, dograditi i opremiti postojeću infrastrukturu objekta koji je u vlasništvu Grada Belog Manastira. Stvaranjem etnološkog centra sve etničke skupine koje su povijesno naseljavale Baranju dobiti će priliku sačuvati i prikazati svoje običaje i tradiciju. Kroz provođenje edukacija za udruge u kulturi, turističke djelatnike, lokalne proizvođače autohtonih proizvoda i sve turističke dionike podići će se razina znanja o upravljanju projektima i razina usluga u turizmu.“⁵⁹ U samom provođenju projekta već je uočljiv pozitivan odnos prema tradicijskoj kulturi jer se u radionicama održavaju teme poput: kako koreografirati uprizorenja tradicijskih događaja u zatvorenom i otvorenom prostoru, kako katalogizirati etnološku zbirku, kako upravljati njome, kako predstaviti sadržaj etnološkog centra, kako promovirati razna varijabilna događanja u njemu, utjecaj lokalnih predaja i legendi na turističku djelatnost⁶⁰ i sl.

Osnovne kulturne reprezentacije koje su trenutno aktivne su turističke zajednice, kulturno-umjetnička društva (dalje u tekstu KUD-ovi) te udruge građana.

Najvažnija je svakako Matica hrvatska, odnosno njezin ogranak u Belom Manastiru koji je utemeljen 2003. godine te organizira razne kulturne događaje, ali i izdaje publikacije od kojih se ističe Godišnjak Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru koji je redovita je godišnja publikacija pokrenuta 2005. godine s namjerom objavljivanja radova vezanih uz Baranju, temom ili autorom. Sadržaj Godišnjaka čine djela članova Ogranka ili djela temom vezana za kulturno nasljeđe i povijest hrvatskog naroda u Baranji. Prvi urednik bila je dr. sc. Kristina Peternai, zatim Edo Jurić i od 2015. godine urednik je autor disertacije. U svih dosad izdanih 12 brojeva tradicijska kultura ima vrlo važno mjesto.

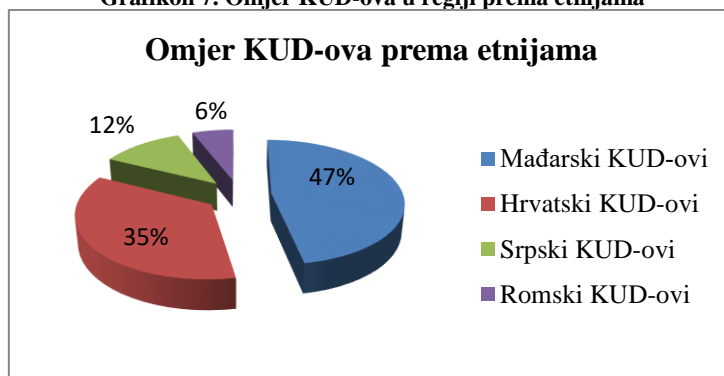
⁵⁹ <http://www.tzbaranje.hr/hr/novosti/tz-baranje-sudjeluje-u-provedbi-projekta-etnoloski-centar-baranjske-bastine,328.html> Pristup 11.4.2016. 0,25.

⁶⁰ Autoru su poznati tematski okviri radionica jer je u njima sam surađivao.

Za skrb o kulturnom turizmu i reprezentiranju regije najznačajnije su turističke zajednice u regiji. Na području Baranje djeluju tri turističke zajednice i to: Turistička zajednica Baranje koja pokriva turističku ponudu grada Belog Manastira, općina Kneževi Vinogradi, Darda, Čeminac, Petlovac i Popovac, te Turistička zajednica Bilje i Turistička zajednica Draž. Turističke zajednice organiziraju niz različitih manifestacija na kojima se najčešće prezentira tradicijska kultura.

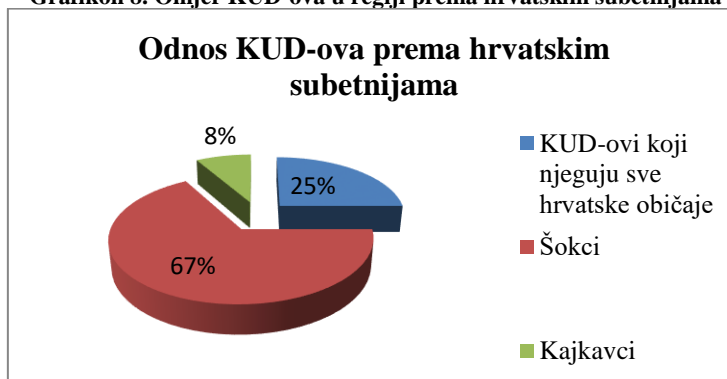
Nadalje, izravniji njegovatelji tradicijske kulture svakako su KUD-ovi. Baranjska multikulturalnost i ovdje je lako uočljiva jer u regiji supostojе KUD-ovi koji njeguju hrvatske, mađarske, srpske i romske narodne običaje. Najveći je broj mađarskih, a najmanji je broj romskih. Njihov se omjer može vidjeti u grafikonu, a detaljan popis u prilogima disertacije.

Grafikon 7. Omjer KUD-ova u regiji prema etnijama

I ovdje uočavamo najveću zastupljenost šokačke tradicijske kulture u regiji jer od hrvatskih KUD-ova, čak 67 % njeguje isključivo šokačke običaje, a opet su najbrojniji podunavski Šokci. Dakle, lokalno je narodu izrazito važno. Dok određeni broj društava prikazuje za scenski nastup običaje, pjesme i plesove iz cijele Hrvatske, šokački su svojim repertoarom isključiviji i prikazuju regionalne posebnosti. Zanimljiv je i KUD Bijeli ljiljani iz Branjine koji se specificirao za zagorske plesove i pjesme, odnosno koji pokušava skrbiti o kajkavskom kulturnom krugu.

Grafikon 8. Omjer KUD-ova u regiji prema hrvatskim subetnijama

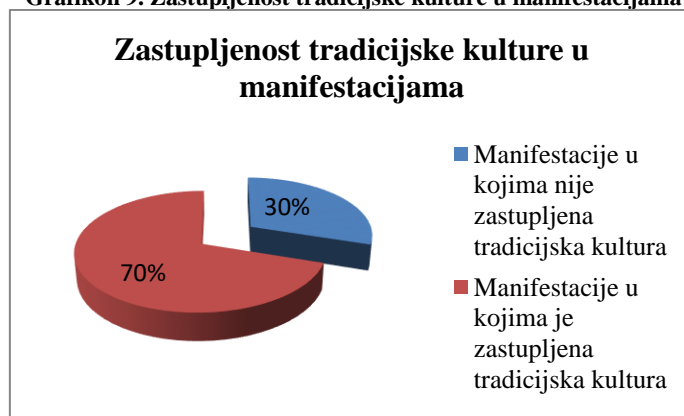
U kulturnom reprezentiranju važnu ulogu imaju i kulturno-turističke manifestacije organizirane od lokalnih udruga u suradnji s turističkim zajednicama. Kulturni turizam omogućava optimalno korištenje kulturnih resursa u turizmu kako bi se osigurala kvaliteta turističke ponude ali i zaštita, odnosno očuvanje materijalne i duhovne kulture kao izraza identiteta receptivne zajednice. U nastavku ćemo nabrojiti sve manifestacije koje djeluju pod okriljem turističkih zajednica, te će se iz njega izdvojiti one manifestacije koje su usko povezane s tradicijskom kulturom, odnosno u koje je na neki način implementirana i usmena književnost regije. Slijedi abecedni popis manifestacija u južnoj Baranji za 2015. godinu:

1. Advent u Baranji: prosinac,
Božićni koncert na orguljama Josefa Angstera,
Božićni sajam u Belom Manastiru,
2. Čvarakfest i Zimski vašar u Karancu,
3. Akademija blata, Karanac, srpanj,
4. Baranja animation festival,
5. Berbene svečanosti u Batini,
6. BUK - kulturno likovna manifestacija,
7. Buše,
8. Dani vina i turizma, Beli Manastir, svibanj,
9. Gator Fest, Kneževi Vinogradi, lipanj,
10. Grahijada, Beli Manastir, srpanj,
11. Jesen u Baranji, Beli Manastir, 18. i 19. rujna,
12. Kakasütés,
13. Kulinijada, Jagodnjak, svibanj,
14. Kulturno turistička manifestacija „Baranjski bećarac“,
15. Marijo, svibnja kraljice,
16. Martinje, Bansko brdo, 11. studenog,
17. Motorijada na Zelenom otoku,
18. Na putu vina i starina, lipanj,
19. Petaračke buše, Baranjsko Petrovo Selo, 15., 16. i 17. veljače,
20. Pokladno jahanje, Branjin Vrh, 14. veljače,
21. Pokladno jahanje, Popovac, 17. veljače,
22. Proljetni vašar, Karanac, 29. ožujka,
23. Pudarina,

24. Regata mira u Batini,
25. Slama – land art festival, Šećeransko jezero, srpanj/kolovoz,
26. Surduk Trek, Bansko brdo, kolovoz,
27. Štruklijada, Popovac, svibanj,
28. Velika Gospa, Popovac, 15. kolovoz,
29. Vinceška, 22. siječnja i
30. Vinski maraton, Zmajevac, prva subota u listopadu.

Dakle, od 30 kulturno-turističkih manifestacija ili kulturnih reprezentacija regije u čak 21 uključen je nekakav oblik tradicijske kulture,⁶¹ dok je njih 11 isključivo vezano uz običajno-obredne prakse ili je u njima neki oblik usmene književnosti dominantan u reprezentiranju.

Grafikon 9. Zastupljenost tradicijske kulture u manifestacijama

Ovakav omjer nas ne čudi jer je u samoj regiji od 52 naselja samo jedno gradsko središte – te je za ovako ruralnu regiju i za očekivati da će se uglavnom predstavljati tradicijskom kulturom. Dakle, u 70 posto manifestacija usmena književnost se pojavljuje usputno ili je važan i neodvojivi dio manifestacije. Daljnje analize implementiranosti usmene književnosti u kulturnom reprezentiranju regije obradit će se u zaključnom djelu rada.

⁶¹ Riječ je o sljedećim manifestacijama: Božićni sajam u Belom Manastiru, Čvarakfest i Zimski vašar u Karancu, Buše, Berbene svečanosti u Batini, Dani vina i turizma u Belom Manastiru, Gator Fest u Kneževim Vinogradima, Jesen u Baranji, Kulinijada, Kulturno turistička manifestacija „Baranjski bečarac“, Marijo, svibnja kraljice, Martinje, Na putu vina i starina, Petaračke buše, Pokladno jahanje u Popovcu i Branjinom Vrhu, Proljetni vašar, Pudarina, Štruklijada, Velika Gospa i Vinceška.

USMENA KNJIŽEVNOST HRVATA IZ JUŽNE BARANJE

1. Dosadašnja istraživanja usmene književnosti i tradicijske kulture južne Baranje

U istraživanju baranjskoga područja iz folklorističkoga, etnološkoga, etnomuzikološkoga ili pak usmenoknjiževnoga kuta nailazimo na probleme nedostatka korpusa. Naime, prva sustavnija istraživanja baranjskoga trokuta poduzeta su tek sredinom 20. stoljeća, a do tada je Baranja sporadično zastupljena u onima okolnih joj regija, posebice zajedno sa Slavonijom i Srijemom. Zanimljivo je da je zaobiđena u sklopu Matičine akcije iz 1896. godine, što je i razumljivo kada u obzir uzmemo da je Baranja tada bila dijelom Ugarskoga Kraljevstva. Najstarije podatke o korpusu baranjske usmene književnosti, točnije zapise usmenih pjesama, pronalazimo u rukopisnom zbirkama s kraja tridesetih godina dvadesetoga stoljeća. Ovi prvi zapisi redovito su šturi, donose svega nekoliko tekstova koji su zabilježeni u iznimnim situacijama, primjerice uz „žandermerijsku asistenciju“ ili pri predstavljanju kulturno umjetničkih društava na smotrama folklora u Zagrebu, ili su dijelom već spomenutih širih geografskih pregleda te se šarolikost repertoara baranjskih pjesama nije niti mogla zabilježiti u njihovu punom, ili barem opširnijem, opsegu.

Prva sustavnija istraživanja i kvalitetniji zapisi baranjskoga usmenoga pjesništva i tradicijske kulture zabilježeni su tek nakon Drugog svjetskog rata kada je pokrenuto nekoliko terenskih istraživanja baranjskoga trokuta, a među kojima se najviše ističe ono pokrenuto na inicijativu Muzeja Slavonije Osijek. Najznačajnije ime vezano uz korpus usmene baranjske književnosti vežemo uz etnomuzikologa Stjepana Stepanova koji je pri terenskom istraživanju zabilježio oko 230 zapisa, što je oko polovine stručno zabilježenih tekstova na prostoru južne Baranje.

Osim Stjepanova, među stručnim istraživačima tematiziranoga područja valja istaknuti još imena Zdenke Lechner, Julija Njikoša te Miroslave Hadžihusejnović Valašek koji su svojim raznolikim istraživanjima jednako vrijedno sudjelovali u kompletnom pogledu na sliku tradicijskoga načina života južne Baranje.

Prvi zapisivači – rukopisne zbirke Vinka Žganca i Nikole Hercigonje

Prvi poznati nam tekstovi narodnih pjesmama iz južne Baranje zapisani su u rukopisnoj zbirci akademika Vinka Žganca *Narodne popievke iz Bačke, Baranje i Srijema (1932.-1938.)* u dva sveska (Žganec, IEF 1 i 2) koja se čuva u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

U zbirci koja broji 143 zapisa, 13 je iz Baranje,⁶² i to konkretno iz sela Gajića, Draža, Duboševica i jedan iz Topolja, a zabilježeni su tijekom 1936. i 1937. godine. Uglavnom je riječ o lirskim pjesmama te jedna koja se pjevala uz kolo ranče (*Ojna nana ranče...*). Zanimljiv je Žgančev komentar uz pjesmu *Pjevala je ptica kos*, gdje govori da je pjesmu zapisao uz „žandermajersku asistenciju“ jer je za dan kada je pjesma bila zapisana bila određena seljačka smotra koja je od strane vlasti bila zabranjena, te je pjesme sabirao u privatnoj kući uz spomenuto nadziranje. Upitno je koliko bi više pjesama Žganec možda zapisao da se smotra i održala i da pri samom zapisivanju nije bio nadziran. No, iako u ovoj rukopisnoj zbirci pronalazimo malo tekstova iz Baranje, Žgancu, kao jednom od najvažnijih etnomuzikologa Republike Hrvatske, u prilog ide i činjenica da je prvi zapisivač usmenih pjesama iz južne Baranje.

Nakon Žganca, tri zapisa⁶³ prema izvođenju Ogranka seljačke sloge iz Gajića sa centralne smotre seljačke kulture u Zgrebu iz 1938. godine donosi nam Nikola Hercigonja u rukopisnoj zbirci *Hrvatske narodne popievke* (IEF N 170 i 174) koja se također čuva u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Dio su korpusa koji je Hercigonja zapisao prema izvođenju kulturnih umjetničkih društava na smotrama u Zagrebu, Sliminema i Jamničkoj Kiselici, a cjelokupni korpus koji broji 264 zapisa, od čega su tri navedena iz Baranje. Prema navođenju Hadžihusejnović Valašek (1992, 185–207) ovi se zapisi ističu iznimno stručnom i tehničkom kvalitetom u etnomuzikološkom aspektu jer su zapisani četveroglasno, za pjevanje mješovitoga zbora.

Stjepan Stepanov

Sustavnija istraživanja baranjske usmene književnosti, ponajprije s etnomuzikološkoga aspekta otpočinju iza Drugoga svjetskog rata. Najznačajniji korpus usmenoga pjesništva prikupio je etnomuzikolog Stjepan Stepanov, a on se danas nalazi u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu kao njegova ostavština. Građa koju je supruga Stjepana Stepanova dala nakon njegove smrti kao njegovu ostavštinu Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu iznimno je važna u književnoteorijskom, etnološkom, etnomuzikološkom, antropološkom,

---

⁶² *Narodne popievke iz Bačke, Baranje i Srijema, 1932- 1938. Sv. I. (1-70.)*: 6. Ala smo se mi braćo sastala (Gajić), 32. Hrani mama jedinicu Jelu (Duboševica), 33. Ide snaša sa salaša (Duboševica), 67. Mlada trava s proljeća (Topolje). *Narodne popievke iz Bačke, Baranje i Srijema, 1932- 1938. Sv. II. (71.-143)*: 89. Pevala je ptica kos (Gajić), 95. Ojna nana ranče... ("ranče"); (Duboševica), 99. Razboli se Čirić Rada (Duboševica), 106. Sinoć kasno dovedoše dragu (Duboševica), 111. S one strane Dunava (Gajić), 112. S one strane Save vode (Draž), 115. S večera je Tonka (Duboševica), 119. S večer snaša bosilj... (Gajić) i 138. Tri jetrve žetvu žele (Draž).

⁶³ Riječ je o zapisima od rednog broja 20 do 21, i pjesmama: *Pjevala je ptica kos*, *Tri jetrve žito žele* te instrumentalni zapis kola.

dijalektološkom i kulturološkom aspektu za proučavanje južne Baranje jer nam donosi cijelu riznicu bogatstva materijala potrebnih za navedena istraživanja. Nažalost, Institut za etnologiju i folkloristiku ima neriješenu pravnu problematiku s njegovom ostavštinom te se ona ne može objaviti, no dostupna je za istraživanja.⁶⁴

Stjepan Stepanov je na inicijativu Muzeja Slavonije i njegove tadašnje ravnateljice Danice Pinterović, sa skupinom istraživača iz navedenoga muzeja u razdoblju od 1947. do 1949. godine kako sam kaže „obilazio gotovo sva sela u Baranji (a neka i dva puta).“ (Stepanov 1958: 219). Prilikom tih obilazaka sakupio je oko 200 melodija, a što je nama u ovom radu još važnije, sakupio je oko 230 pjesama. U dokumentaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku njegova se ostavština vezana za Baranju nalazi u tri paketa. U prvom paketu jesu rukom pisani zapisi, koji se nalaze na raznim papirima zapisani od samog sakupljača ili oni koje je dobio zapisane od kazivača kada je obilazio baranjska naselja. Drugi paket sadrži natipkanu i od autora sređenu zbirku od 181 napjeva iz Baranje, a većina tih napjeva su u biti sređeni i sistematizirani napjevi iz prvoga paketa. Prema uvodu koju je autor napisao za ovu pjesmaricu uočljivo je da je ona trebala biti izdana i da ju autor smatra reprezentativnom zbirkom pjesama od svih onih koje je prikupio u Baranji. U trećem paketu nalaze se zapisi iz sela Torjanci u Baranji koje je Stepanov obišao kada je stvarao zbirku pjesama za Valpovštinu, a kako su Torjanci geografski tik uz navedeno područje, ponovno je zapisao ondje još 42 pjesme. Torjanci, osim što se nalaze tik uz Valpovštinu, smješteni su i uz samu mađarsku granicu, te su pjesme koje je Stepanov zapisao najzorniji prikaz baranjske multikulturalnosti gdje se često isprepliću hrvatski, mađarski i njemački stihovi.

Pjesmarica iz drugoga paketa ostavštine zajedno se s pjesmama iz Torjanaca iz trećega paketa smatra najvažnijom zbirkom usmenoknjiževnih pjesama iz južne Baranje. Jedina sustavno okuplja pjesme iz većine baranjskih mjesta koja nastanjuju Hrvati, odnosno gdje su većinska etnička skupina Šokci. Stepanov nam ovoj zbirci donosi 42 pjesama iz Luča, 33 pjesme iz Gajića, 32 pjesme iz Šumarine, 24 pjesme iz Branjinoga Vrh, 24 pjesme iz Batine, 8 pjesama iz Baranjskog Petrovog Sela, 7 pjesama iz Topolja, 5 pjesama iz Duboševce, 3 pjesme iz Zmajevca, 2 pjesme iz Draža i 1 pjesmu iz Popovca.

Stepanov se na svoj sakupljački rad osvrnuo 1958. godine u studiji *Muzički folklor Baranje* (1958, 219–240) u kojemu između ostaloga navodi da je razlog njegova obilaska Baranje bio pokušati i na temelju muzičkih elemenata gonetati odakle su i otprilike kada Šokci

---

⁶⁴ Za potrebe ovog rada dobili smo dopuštenje IEF-a za objavu njegove ostavštine u prilogu kao dio korpusa usmene književnosti Hrvata iz regije i napominjemo da se on ne smije objavljivati u drugim radovima bez odobrenja Instituta za etnologiju i folkloristiku.

došli na ova područja, no u zaključnom dijelu rada navodi da mu je taj postavljeni zadatak ipak bio preambiciozan, te da su za ovu tvrdnju potrebna daljnja kompleksnija istraživanja. Glavnina rada odnosi se na muzikološki opis šokačkih pjesama, no Stjepanov se osvrće i na druge etnije nastanjenje na području Baranje, tako spominje da su Mađari napustili tradicionalne pjesme i uglavnom pjevaju narodne, varoške i popularne pjesme koje čuju na radio-stanicama. Govori i o utjecaju napjeva raseljenih dunavskih *Švaba* na pjesme i glazbeno pučko stvaralaštvo Šokaca te da ih pjevaju na lošem njemačkom jeziku, ponekad čak i miješaju s mađarskim što dovodi do gubitka smisla tekstova.

Ivan Ivančanin

Godine 1950. Ivan Ivančanin je pokrenuo terenska istraživanja u baranjskim naseljima Baranjsko Petrovo Selo, Topolje i Duboševica s ciljem istraživanja baranjskih plesova. Svoja istraživanja objavio je 1956. godine u knjizi *Narodni plesovi Hrvatske*. Baranjski plesovi su opisani u poglavlju *Igre iz Baranje*, a zapisao je i notirao plesove: šokačko kolo, sitne bole, ranče, todore i jabučice. Uz sam opis plesova i notni zapis glazbene podloge Ivančanin je zapisao i tekstove pjesama koje se pjevaju uz ples. Donosi tekst *Kolovođo materina rano* koji se pjeva uz šokačko kolo, te *Avoj nana ranče* koje se pjevalo uz ples ranče. Osim navedenoga, Ivančanin Baranji posvećuje još jedno kratko poglavlje *Plesovi iz Baranje* u kojem uz opis svog subjektivnog doživljaja tradicijskoga načina života Baranje opisuje i razliku između slavonskih i baranjskih plesova, te ukratko opisuje običaj ulica i baranjske svatove, te ulogu plesa u svakodnevnom životu Baranjca (Ivančanin 1964: 19-31).

Julije Njikoš

Jedinu samostalnu monografsku publikaciju vezanu uz narodne pjesme Baranje sačinio je Julije Njikoš, ugledni hrvatski skladatelj, melograf, etnomuzikolog i doajen hrvatske tamburaške glazbe. Riječ je o etnomuzikološkoj monografiji *Oj Baranjo lipa i bogata*, zbirci narodnih pjesama, plesova i običaja baranjskih Hrvata Šokaca za dječji, ženski, muški i mješoviti pjevački zbor i tamburaški orkestar. Prvi je dio knjige nazvan *Narodni običaji baranjskih Hrvata Šokaca* etnološki i opisuje sljedeće običaje baranjskih Šokaca: ulice, prelo, kraljice, *pudarinu*, *kermenc* u Petardi, te berbene i svadbene običaje, ali opisuje i baranjska šokačka kola i gajdaše. Kroz opise navedenih običaja donosi nam 11 pjesama iz Baranjskog Petrovog Sela, 9 iz Gajića, 7 iz Duboševice, po 4 iz Draža i Branjinog Vrh, 3 iz Luča te 1 koja je zapisana i u Gajiću i u Dražu. U drugom dijelu knjige Njikoš donosi narodne pjesme i plesove

baranjskih Šokaca u partiturama gdje su zapisane note i riječi pjesama. Donosi nam 11 takvih zapisa iz Gajića, 3 iz Duboševice, 2 iz Draža te 1 koji je kazivan u Dražu i Gajiću. Stoga, u Njikoševoj monografiji pronalazimo 56 zapisa koje možemo svrstati u dosadašnji nam prikupljeni korpus baranjske usmene poezije (Njikoš 1996).

Posebna je vrijednost Njikoševe knjige što uz vrijedne zapise usmene poezije redovito donosi i kontekst njihove izvedbe. Čitajući njegovu monografiju stječemo širu sliku o tradicijskom načinu života povezanom s pjesmom, glazbom i plesom baranjskih Šokaca, ali i s pokojom pričom iz svakodnevnog života.

Zdenka Lechner

Zdenka Lechner, prva strukovno educirana etnologinja koja je radila na području Slavonije, Baranje i Srijema, donosi nam najvažnije etnološke zapise iz Baranje. Autorica je u knjizi *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema* (2000, 153–217, 263–283) objedinila većinu svojih prijašnjih istraživanja baranjskoga prostora u poglavljima: *Etnološki zapisi iz Baranje, Obrada kudjelje u baranjskim selima, Rubine baranjskih Hrvatica, Ponjavke za zastiranje te Baranjske vunene pregačice, obojci i suknje te Buše - pokladni običaj baranjskih Hrvata*. Osim navedenih etnografskih baranjskih specifičnosti, autorica je prva etnologinja koja je ispitala i opisala dva baranjska običaja: *buše* i *kraljice* u šokačkim selima. U svom radu *Buše - pokladni običaj baranjskih Hrvata* (1978, 159–174) autorica donosi sustavan prikaz baranjskih pokladnih običaja. Zdenka Lechner je 1959. godine ispitala i običaje kraljičkih ophoda u devet šokačkih naselja Baranje o kojem nažalost nema nikakvoga detaljnijega teksta, već samo izvještaj tj. zaključci s terenskoga istraživanja, koji su nam danas temeljno polazište za daljnja istraživanja, a otisnuti su u *Ljetopisu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (1959, 382–384).

Danica Pinterović i terenska istraživanja Muzeja Slavonije Osijek (1947. –1949.)

U vremenskom razdoblju od 1947. do 1949. godine skupina stručnjaka iz Muzeja Slavonije Osijek provodila je niz terenskih istraživanja na području južne Baranje. Iako su istraživanja uglavnom bila arheološke prirode ili su se ticala zaštite kulturno povijesnih spomenika, prikupljao se i etnografski materijal za potrebe Muzeja. Kako je u navedenom vremenskom razdoblju ravnateljica Muzeja Slavonije bila dr. sc. Danica Pinterović, godine 1954. u Osječkom zborniku piše prethodni izvještaj pod naslovom *Etnografske karakteristike hrvatskih sela u Baranji* (1954, 76–90). Radom autorica daje prikaz etnografskih posebnosti

baranjskoga teritorija, ali i govori o multikulturalnoj odrednici ovoga teritorija zbog različitih etnija koje ga nastanjuju, te prožimanju njihovih tradicijskih kultura. Autorica govori da je od 34 baranjska naselja 10 starih hrvatskih, 6 srpskih, a ostala su mađarska ili bivša njemačka, odnosno miješana naselja, u kojima su tada (a i danas) pretežno bili naseljeni kolonisti. Nadalje, Pinterović govori o podunavskim i podravskim Šokcima, te o razlikama među njima, ali i njihovim sličnostima s hrvatskim življem u mađarskom dijelu Baranje. Autorica prenosi i usmenu predaju o dolasku Šokaca na područje Baranje, ali daje i osnovni dijalektološki prikaz njihova tradicijskoga leksika. Autorica govori i o molitvenicima tiskanim na području Mađarske ili u Subotici koje koristi šokački živalj. Piše i o tradicijskim poslovima Šokaca, od ovčarstva, poljoprivrede, ribarstva pa do rukom izrađivanog namještaja. Daje nam i prikaz šokačkoga sokaka, kao i same šokačke kuće i okućnice, no govori i o posebnostima narodne nošnje. Govori i o običajima *dodola*, nešto detaljnije o *bušama* te običajima vezanim uz crkveni kalendar.

Miroslava Hadžihusejnović Valašek

Danas najaktivniji stručni zapisivači književnouslymene građe južne Baranje ovoj problematici prilaze iz etnomuzikološkoga aspekta, a jednu od vodećih uloga među njima ima etnomuzikologinja mr. sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Voditeljica je projekta *Crkvene pučke pjesme iz Baranje* čiji je cilj zaštita crkvenih pučkih napjeva iz Baranje kao nematerijalnog kulturnog dobra pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske. Ime ove istraživačice veže se također uz istraživanja svjetovnih napjeva za južnu Baranju, pa je do sada jedini znanstveni tekst koji se bavi problematikom građe vezane uz tradicijsku glazbu upravo njezin *Baranja je „tvrd orah“* (1992: 181–207) u kojem se autorica bavi analizom dotadašnjih istraživanja i popularizacijom baranjske tradicijske folklorne glazbe. No, kako uz folklornu glazbu uvijek dolazi i usmenoknjiževni tekst, njezin rad je osnovna polaznica za istraživače južne Baranje koji se usmenim pjesmama bave u književno-znanstvenom ili etnološkom pogledu. Autorica u radu navodi sve zapisivače usmenoga stvaralaštva Šokaca južne Baranje, kritički se osvrće na objavljenu građu, navodi gdje se nalazi neobjavljena građa, ali i otvara mnoga važna pitanja vezana uz proučavanje tradicijskoga u Baranji. Tako se prvi put sa znakom upita spominje suživot koloniziranih Hrvata iz Hrvatskoga zagorja i Međimurja, te koja je njihova uloga u stvaranju tradicijske kulture u Baranji. Osim navedenoga, autorica valorizira i rad lokalnih zapisivača tradicije, posebice Stjepana Brdarića iz Baranjskog Petrovog Sela i

Jelke Mihaljev iz Draža, te ističe važnost njihovih zapisa vezanih uz običaje uz koje su sami i odrastali, te i sudjelovali u njima, za cjelokupni pogled na istraženost folkloru južne Baranje.

Hadžihusejnović Valašek je i kao profesorica metodike glazbe pri nekadašnjem Pedagoškom fakultetu u Osijeku sa studentima pri izradi diplomskih radova koji su tematizirali dječje igre prikupila mnoštvo zapisa dječjih brojlica ili drugih tekstova vezanih uz dječje stvaralaštvo iz baranjskih sela. Riječ je o diplomskim radovima Štefice Novaković *Dječje igre iz Baranje* (1985) u kojem nam autorica donosi 12 dječjih igara s glazbenim elementima, odnosno 13 pjesama iz dječjih igara, 23 govorno ritmičke igre te 16 igara bez glazbenih elemenata, odnosno samo opise tradicijskih dječjih igara. Diplomski rad Jasne Vukas *Dječje igre s područja Baranje – Darda, Jagodnjak u sjećanju starih* (1985) u kojemu nam donosi 11 pjesme iz dječjih igara, te 13 govorno-ritmičkih igara, tj. brojlica 6 igara spretnosti, 20 dječjih pjesama koje se recitiraju u igrama i na posljetku 18 zagonetki namijenjenih djeci. Posljednji diplomski rad pod mentorstvom Hadžihusejnović Valašek koji se doticao navedene teme izradila je Ksenije Kolar *Istraživanja dječjih igara na području sela Topolje i Torjanci po sjećanju starih* (1986) u kojemu pronalazimo 5 igara uz pjesme, 3 pokretne igre s pjevanjem, 5 govorno-ritmičkih igara, 3 igre spretnosti i brzine, 13 brojlica, 2 igre dramatizacije i 14 igara recitacija.

Osim navedenoga, Hadžihusejnović Valašek u svojem privatnom arhivu ima nešto zapisa vezanih uz tradicijski život, posebice onaj vezan uz napjeve iz južne Baranje. Bila je i prva koja je upozorila na važnost koloniziranih subetničkih skupina Međimuraca i Zagoraca za tradicijski život Baranje. Iz razgovora s istraživačicom i iz njezina rukopisnog neobjavljenog izvještaja s terenskog istraživanja pod naslovom *Istraživanje i sakupljanje građe o folklornoj glazbi i običajima, te drugim oblicima čuvanja kulturnog identiteta prognanika iz Baranje podrijetlom iz Međimurja* (1993) saznajemo da je autorica svoje istraživanje provodila među prognanim Baranjcima podrijetlom iz Međimurja koji su tada boravili u Osijeku. U svom izvještaju autorica se osvrće na problematiku prikupljanja građe zbog raseljenosti prognanih obitelji, ali i na tešku motivaciju kazivača za pjevanjem ili sviranjem zbog situacije u kojoj su se oni tada nalazili. U osvrtu na svoj dotadašnji rad autorica je zaključila da je kulturni identitet Međimuraca čuvan, no nejednako kroz sve generacije i obitelji, ali „ne kroz javno ispoljavanje, nego kroz porodični odgoj. To potvrđuju porodice Blagus (jezik, običaji, pjesma i glazba), Sklepić (jezik, običaji, hrana, ručni rad), Labadan (nošnja, glazba, običaji) i Vukelić (čuvanje podataka o načinu života).“ Autorica je u svom istraživanju s kazivačima snimila tri

magnetofonske trake i devet kaset. Zbog raznih okolnosti istraživačica nije mogla nastaviti s praćenjem tradicijske kulture Međimuraca u Baranji.

Hadžihusejnović Valašek autorica je i novoizdane knjige *Kada vrime slavno dođe: crkvene pučke popijevke baranjskih Šokaca* (2014). Sadržaj knjige temelji se na terenskim istraživanjima, snimanjima i transkripcijama (notnim zapisima) autorice. Posvećena je sestrama, Jeli Golubov i Evi Barišin iz Draža u Baranji, koje su najzaslužnije za očuvanje ove vrijedne glazbene crkvene baštine. U prvom dijelu knjige pregled je rada na dokumentiranju crkvenih pučkih popijevaka među prognanim Barancima u Osijeku (1994. – 1996.) i u Baranji (2010. – 2012.). Slijedi pregled hrvatskih pjesmarica objavljenih u Podunavlju u 19. i 20. stoljeću, pa pregled najstarijih objavljenih tekstova pjesama te osobina objavljenih popijevaka i mogućnosti korištenja zbirke. Drugi dio knjige čini notna zbirka 179 popijevaka – sa cjelokupnim tekstovima i pripadajućim podacima, a redoslijed popijevaka slijedi raspored tekstovne pjesmarice *Duhovna radost* koja se najviše koristila u Baranji.

Nadja Maglica – *Baranja se šareni*

Nadja Maglica, viša kustosica Etnografskog muzeja u Zagrebu, autorica je knjige *Baranja se šareni: Predajno ruho baranjskih Hrvata* (2003) u kojoj je uglavnom, kako to i sam naslov kaže, predstavljena narodna nošnja baranjskih Hrvata, točnije subetničke skupine Šokaca. Autorica se ovom temom bavila od 1988. godine, te je kao kustosica Etnografskog muzeja organizirala i izložbu za koju je napisala katalog istoga naziva kao i kasnija knjiga – *Baranja se šareni* (1999).

Autorica u knjizi u prvome dijelu čitatelja uvodi u ozračje baranjskoga svijeta opisom svojstava njegova prirodnog okoliša, a zatim iznosi koncizan pregled povijesne sudbine te regije, dopunjen dinamičnom slikom raznovrsna etničkog sastava. Tome slijedi podroban prikaz odjeće hrvatskoga stanovništva, raščlanjen na pojedine sastavnice svakodnevne i blagdanske ženske, muške i dječje odjeće, obuće i nakita. Opisom su obuhvaćene sve moguće pojedinosti raznolika baranjskoga odjevnog inventara, popraćene navođenjem lokalnoga nazivlja, protumačene tehnikama proizvodnje domaćega tekstila, ali i spominjanjem materijala tvorničkoga podrijetla za izradbu, kao i odjevnim modalitetima namijenjenima pojedinim godišnjim dobima i drugim posebnim svrhama. Sve je ilustrirano starim crno-bijelim fotografijama te suvremenim fotografijama u boji Damira Fabijanića i Petra Strmečkog te vrsno nacrtanim krojevima Dijane Heide (Muraj 2005: 197).

Stipe Botica – Novi zapisi hrvatske usmene književnosti

Profesor dr. sc. Stipe Botica, dugogodišnji voditelj Katedre za usmenu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te voditelj projekta *Novi zapisi hrvatske usmene književnosti*, od 1986. godine prikupio je i pohranio u arhiv studentske zapise kroz seminarske i diplomske radove iz cijele Republike Hrvatske. Zahvaljujući navedenom projektu, dolazimo i do studentskih zapisa s terenskih istraživanja iz Baranje. Najranijem zapisu pod nazivom *Narodni običaji u Slavoniji i Baranji* (1994) autorica je studentica Lidiya Cvikić. U njemu čitamo o običaju *ulica*, *fašanga* i *pudarina* te uskršnjim i svadbenim običajima u Topolju. Studentica Ivana Andrić s radom *Običaji u Baranji* (2002) opisuje baranjsku nošnju, običaje vezane uz Vincešku, Uskrs, svatove, žetvu i Božić prožete tipičnim pjesmama koje su se izvodile uz njih. Silvija Balatinac u radu *Običaji i pjesme u Baranji* (2002) piše o tradicijskim običajima sela Gajić, a opisuje običaje: *ulice*, *kraljice*, žetvu, *pudarinu*, svatove i prelo također prožeti pjesmama koje se izvode uz određeni običaj. Osim toga Balatinac donosi i 14 zapisa lirskih narodnih pjesmama te dva narodna vica vezana uz tradicijski leksik baranjskih Šokaca. Student Krunoslav Mijatov (2002) zapisuje 5 priča iz narodnoga života sela Draža i Gajića, 1 predaju, te nekoliko lirskih pjesama. Studentica Zrinka Gudelj piše rad *Priče, legende i običaji baranjskoga sela Draž* (2004) u kojem prenosi tri legende o kralju Matiji i Crvenoj Marti, zatim 3 basne, 1 priču i opisuje običaje *fašangi*, *vinceške*, *majuša* i *pudarina*. Studentica Adrijana Šnajder (2004) donosi 14 zapisa usmenih lirskih pjesama, dvije prozne priče, zatim stihove bećaraca i brojalice. Autorica Martina Kokolari radom *Baranja – Topolje* (2005) donosi šest predaja iz sela Topolje: *Verösmarta*, *Hajduci*, *Mundukata*, *Lina baka*, *Dva pajtaša* i *Čovek i žena*, te osim predaja piše i o običajima *fašanga*, *pudarina* i *kermencu*.

Zapisi studenata, terenskih istraživača, izrazito su nam važni iz više razloga: ponajprije stoga što su to ponekad jedini zapisi s određenih lokaliteta, ali i zato što se u većini njih (barem vezano uz Baranju) opisuju isti običaji te se komparacijom njihovih radova stječe šira slika o izvođenju kakva običaja prema različitim kazivačima.

Jelka Mihaljev – Proletilo dvanaest golubova

Jelka Mihaljev, nedavno preminula učiteljica iz sela Draž u Baranji, jedna je od rijetkih lokalnih zapisivačica tradicijskoga načina života baranjskih Hrvata koja je tome posvetila cijeli svoj život, a aktivno je zapisivala od sredine tridesetih godina dvadesetoga stoljeća. Autorica je niza radova izdanih u revijama Đakovačkih vezova, zatim knjige *Hrvatski baranjski vez* (2000) u kojem govori o tradicijskom tekstilotvorstvu baranjskih Hrvata. Svoj dugogodišnji

prikupljački rad objavila je u knjizi *Proletilo dvanaest golubova: Predajna kultura baranjskih Hrvata* (2012) izdanoj u rodnoj joj Dražu. Knjigu su recenzirali Vlasta Šabić i Josip Barlek. Na 370 stranica autorica je dala pregled cjelokupne tradicijske kulture većinom podunavskih, ali i podravskih Šokaca. Podijeljena je u više poglavlja od kojih su najvažnija i najopširnija poglavlja *Stanovanje* u kojem nam autorica opisuje od izgleda šokačke kuće, okućnice, poslova do igara. Slijedi poglavlje *Običaji tijekom godine* gdje nam se opisuju oni godišnji običaji koji su se odvijali svake godine u određeno vrijeme (poglavljia: Božić, Vinceška, Ulice, Prelo, Poklade, Uskrs, Kermenc, Kraljice, Žetveni običaji, Vršidba i Pudarina). Zatim slijedi poglavlje o životnim običajima u kojem se opisuju običaji vezani uz rođenje, smrt, svadbu te donosi i stihove narodnih pjesmama vezanih uz ove običaje. Nakon toga slijedi poglavlje vezano uz narodnu nošnju u kojem nam autorica uz potanki opis nošnji za svaku prigodu opisuje i kako su nošnje tkane.

Cijela knjiga je prožeta usmenom književnošću, posebice usmenom pjesmom. Autorica pjesme uvrštava u sam tekst kako bi prikazala kako je narod opjevao ono o čemu ona piše, primjerice kada govori o žalobnoj nošnji, prenosi naricaljke i takvom metodologijom se vodi kroz cijelu knjigu. No, donosi i posebno poglavlje *Pjesme* u kojem ima tematskih zapisa bećaraca: o selima, o gajdama i gajdašima, o tamburicama, o kolu, o mjesecini, o voću, o cvijeću, o inoćama, o narodnoj nošnji, o pletenicama, o vinu, o ribama, i o svinjokoljama. Osim bećaraca, Mihaljev je zapisala i uspavanke i šaljive pjesme, ali donosi i pozamašan broj pjesmama koje je svrstala u kategoriju *razne pjesme*. Autorica je zapisala i 6 proznih narodnih tekstova u posebnom poglavlju *Pripovijetke*, no kroz knjigu donosi još proznih tekstova, tako sama knjiga i otpočinje predajom o tome kako su šokačka naselja dobila svoje tradicijske toponime.

Iako se po samom stilu pisanja i koncipiranju teksta lako uočava da je riječ o neznanstvenom tekstu, količina i kvaliteta iznesenih činjenica, te autoričino samo poznavanje materije svakako nadoknađuju nedostatak znanstvenosti.

Balint Vujkov

Najveći nedostatak u korpusu hrvatske usmene književnosti južne Baranje čini proza, odnosno usmene priče. Postoji svega nekoliko otisnutih priča. Razlog je tome upravo neistraženost baranjskoga teritorija, te da su sva stručna terenska istraživanja južne Baranje uglavnom bila etnomuzikološke naravi, te po prirodi stvari nisu bilježene usmene priče. No, nešto zapisa usmenih priča postoji u knjigama Balinta Vukova, književnika i sakupljača

narodne književnosti Hrvata. Balint Vujkov bio je najvažniji sakupljač narodnih priča Hrvata u Vojvodini i Mađarskoj, no u svojim terenskim istraživanjima dospio je i u južnu Baranju gdje je zapisao 16 usmenih pripovijetki u naseljima Baranjsko Petrovo Selo, Gajić, Draž i Topolje, a tiskane su u knjizi *Tica žeravica: Hrvatske narodne pripovijetke* (1964). Iako Vujkov bilježi i mjesto i vrijeme zapisa, kao i kazivače, ono što priječi da njegovi zapisi budu u potpunosti dio usmene književnosti jest natpis na koricama knjige „sakupio i obradio“ te se u biti ne zna koliko je Vujkov intervenirao u sam narodni tekst. No, bez obzira na tu važnu informaciju, ove tekstove uz stanoviti oprez uvažavamo jer drugih izvora osim onih novih prikupljenih u vlastitim terenskim istraživanjima, skoro pa i nema. Osim priča iz *Tice žeravice*, Vujkov je zabilježio i najpoznatiju baranjsku predaju u selima uz Dunav, riječ je o *Velišmarti*. Predaju nije zabilježio u južnoj Baranji, već u Bačkoj, u Bezdanu, no to je prvo mjesto do južne Baranje s druge strane Dunava i samom pričom iz predaje veže se i uz Bačku. Tekst je tiskan u knjizi *Do neba drvo: Hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine* (1963).

Radovi u revijama *Đakovačkih vezova*

Đakovački vezovi su serijska publikacija (revija) izdavana uz istoimenu manifestaciju *Đakovački vezovi*, a od godine do godine je drukčije klasificirana, kao prigodna ili jubilara revija. U njima možemo tražiti građu vezanu uz usmenu književnost i tradicijsku kulturu južne Baranje. Radovi vezani uz Baranju datiraju od 1971. do 2001. godine, a profil zapisivača je šarolik, od stručnih etnologa do lokalnih zaljubljenika u tradicijsku kulturu. Kao najaktivniji zapisivači tradicijske kulture iz Baranje ističu se lokalni zapisivači Jelka Mihaljev i Stjepan Brdarić. O Jelki Mihaljev smo već govorili, a Stjepan Brdarić je lokalni zapisivač tradicijskoga života iz naselja Baranjsko Petrovo Selo. Bio je član kulturno umjetničkog društva iz Baranjskog Petrovog Sela što ga je i potaklo na zapisivanje narodne tradicije iz toga naselja. Jedini je zapisivač koji je zapisao običaje vezane uz žetvu, prelo, vezidbu ili svatove podravskih Šokaca, te nam njegovi zapisi, iako pisani očima laika i zaljubljenika u narodni život i običaje, donose hvale vrijedne podatke za potpuni uvid u navedene običajne prakse. Zanimljivost u njegovim radovima je što piše tradicijskim leksikom *Petarde* (Baranjskog Petrovog Sela).

Prvi rad vezan uz Baranju čitamo u Prigodnoj reviji iz 1971. godine, a piše ga Jelka Mihaljev. Rad je naslovljen *Ulice – drevni običaj Hrvata u Baranji* (1971: 21). Tematizira se pokladni običaj paljenja vatre na ulicama u podunavskim šokačkim selima.

Ista autorica piše u Reviji piše i tekstove *Narodne lirske pjesme baranjskih Hrvata* (1973: 22–24) i *Pudarice ne pudaru grožđe* (1974: 23–24) u kojem opisuje običaj *pudarina*.

Dok u istoj reviji etnomuzikolog Julije Njikoš piše o običaju *kraljica* u radu *Kraljice. Narodni običaji baranjskih Hrvata* (1974: 34–35). *Kraljice* jest naziv za djevojačke ophode koji su se odvijali uglavnom do sredine 20. stoljeća u svim baranjskim šokačkim mjestima na kršćanski blagdan Duhova. O istom običaju u Baranji pisala je i Zorica Vitez (Vitez 2006: 23–51), koja se u svom tekstu vodila uprizorenjima kraljičkih ophoda na 39. međunarodnoj smotri folklora u Zagrebu gdje su se, između ostalih, predstavljale baranjske kraljice iz sela Draža i Gajića.

Mihaljev piše rad i u Reviji za 1975. godinu pod naslovom *Cvijeće u narodnoj pjesmi baranjskih Hrvata* (1975: 26–27).

U Jubilarnoj reviji iz 1976. godine pisali su etnomuzikolog Julija Njikoša *Pokladni običaji baranjskih Šokaca u Duboševici* (1976: 36–37) koji je u biti sažeta inačica one izdane u knjizi *Oj Baranjo lipa i bogata*, a u kojem govori o običaju ulice i buše. Zatim Jelka Mihaljev piše o tradicijskoj svadbi podunavskih Šokaca u radu *Svatovski običaji baranjskih Hrvata u selima Draž, Gajić, Topolje, Podolje, Duboševica*. (1976: 38–40). Autorica rad piše prema vlastitim terenskim istraživanjima koje je provela 1939. godine.

Prigodna revija iz 1980. godine donosi rad *Običaji na prelu kod baranjskih Hrvata* (Brdarić 1980: 35) u kojem autor govori o naslovljenom običaju u naselju Baranjsko Petrovo Selo.

U Prigodnoj reviji iz 1981. godine čitamo rad *Biljni motivi u narodnom stvaralaštvu Baranje* (Mihaljev 1981: 13–14). Autorica na isti način kao što je prikazala životinjske, sada prikazuje biljne motive u usmenoj poeziji baranjskih Šokaca, te govori o njima kao ukrasima za djevojke ili kao motivima na narodnoj nošnji. U istoj reviji Stjepan Brdarić, opet tradicijskim leksikom Petrde, piše rad *Gajde, gajdaši i kolo u Baranji* (1981: 15). Radom se prisjeća najboljih baranjskih gajdaša te govori o ulozi gajda u tradicijskom načinu života. Već sljedeće godine isti autor piše rad *Pletači čarapa i čarapica u Baranji* (Brdarić 1982: 12–13) gdje govori o ovome tradicijskom poslu tekstilotvorstva južne Baranje.

Sljedeći zapisi o južnoj Baranji u Prigodnoj reviji objavljeni su 1983. godine. U radu *Životinjski motivi u narodnom stvaralaštvu Baranje* (Mihaljev 1983: 13–15) autorica piše o životinjskim motivima u usmenoj poeziji baranjskih Šokaca, ali i o navedenim motivima na narodnoj nošnji. Rad Žarka Španičeka (1983: 17–19) *Stara ženidba u selu Draž* sadrži prikaz terenskih istraživanja kojima se kanilo doznati nešto više o posebnostima svadbenih običaja u selu Draž, a gdje se kao posebnost ističe dogovor roditelja mladenaca o budućem braku bez nazočnosti budućih mladenaca, te o tzv. pokusnom braku kao običajnoj praksi koja se ustalila između dva svjetska rata.

U Prigodnoj reviji iz 1984. godine ponovno su objavljeni radovi Jelke Mihaljev i Stjepana Brdarića. Mihaljev (1984: 14) piše rad *Bojanje i šaranje jaja u baranjskim selima* te ističe koje su posebnosti baranjskih ornamenata na pisanicama te o tradicijskom ukrašavanju pisanica voskom. Brdarić (1984: 15) pak piše o crnom rupcu koji su baranjski Šokci nosili oko vrata kao dio muške narodne nošnje, a nazivali su ga „poša“.

Stjepan Brdarić o svadbenim običajima baranjskih Hrvata, točnije podravskih Šokaca, piše u tri različita rada koja su izdana u revijama u razdoblju 1986. – 1989. Autor govori o cjelokupnom tradicijskom svadbenom nasljeđu, od nošnje do samih običaja (Brdarić 1986: 47; Brdarić 1988: 9–11; Brdarić 1989: 10–11).

Prigodna revija iz 1990. godine donosi također rad Stjepana Brdarića *Običaji baranjskih Šokaca – Hrvata prigodom sjetve, žetve, vozidbe i vršidbe žita u Baranjskom Petrovom Selu* (1990: 8–10). Opsežnijim radom autor nam opisuje običaje vezane uz poslove koje navodi u naslovu svoga rada, no uz njih prenosi nam i narodne pjesme koje su se pjevale uz rad.

Sljedeće godine izlazi *Jubilarna revija Đakovačkih vezova*, a u njoj čitamo rad Jasne Andrić *Buše, bušari* (1991: 9–11) u kojem govori o pokladnim običajima Slavonije i Baranje, a točnije o razlikama slavonskih bušara iz Đakovštine i baranjskih buša. U istoj reviji Jelka Mihaljev (1991: 17–20) piše rad *Božićni običaji baranjskih Hrvata u selima: Draž, Gajić, Topolje, Podolje i Duboševica*. Autorica svoj tekst počinje opisivanjem predadventskih običaja o blagdanu sv. Andrije (30. studeni.) i opisuje cijelo božićno razdoblje, sve do 7. siječnja kada se uklanjala slama sa stola i u malim svežnjićima stavljala na voćke. Autorica je ove običaje zapisala još 1939. godine i uz njih nam prenosi usmene narodne pjesme vezane uz njih.

Dvije godine poslije u Reviji je objavljen rad Miroslave Hadžihusejnović Valašek *O folklornoj glazbi Baranje i oko nje* (1993b: 11–13). Riječ je o modificiranom, već spomenutom radu *Baranja je tvrd orah* u kojem autorica govori o istraženosti folklorne glazbe Baranje i o već postojećim stručnim promišljanima, ali i o samim zapisima, tj. o njihovoj rijetkosti. Iako nije riječ o usmenoj književnosti, niti tradicijskoj kulturi, spomena je važan i rad *Matija Petar Katančić u Baranji* autora Vilima Čuržika (1993: 46–47) u kojem se govori o istraživanjima Matije Petra Katančića na području Baranje.

Sljedeće godine tiskan je rad Mihaela Ferića *Pučka glazbala Slavonije i Baranje i njihovo scensko predstavljanje* (1994: 7–9), a u kojem govori o narodnim instrumentima ili pučkim glazbalima nastalima kao proizvodu seljačkoga rukotvorstva. Autor se posebno osvrnuo na dvojnice, gajde, tambure i violine. U istom broju Jelka Mihaljev (1994: 15–17) piše o vezu na muškoj narodnoj nošnji u baranjskih Hrvata.

Posljednji rad vezan uz Baranju u Prigodnim revijama Đakovačkih vezova pronalazimo u onoj iz 2001. godine, a riječ je o radu *Pudarenje* Zvonka Benašića (2001: 21), koji opisuje običaj pudarenja u vinogradima u okolici Bapske, te tek posredno govori o istom običaju pudarina u Duboševici prema zapisima Julja Njikoša.

Zapisi o tradicijskom načinu života u Baranji koji su otisnuti u revijama *Đakovačkih vezova* iznimno su važni iz više razloga; osim što su neiscrpni izvori jer ih često prenose sami sudionici navedenih običaja (poput Jele Mihaljev i Stjepana Brdarića), nerijetko su i jedini zapisi koji svjedoče o kakvom običaju. Nadalje, često prenose lirsku narodnu pjesmu koja ja bila popratni redoviti sadržaj opisane običajno-izvedbene prakse.

***Studia ethnologica* – Hrvatska Baranja (1992.)**

Ponukani ratnim događanjima početkom devedesetih godina dvadesetoga stoljeća uredništvo časopisa *Studia ethnologica* 1992. godine izdaje poseban temat posvećen Baranji pod prigodnim nazivom *Hrvatska Baranja*. Prvi je to stručni pregled etnoloških tema vezanih konkretno za ovu regiju. Kako je Baranja u tom vremenskom razdoblju bila okupirana od velikosrpskih agresora te su terenska istraživanja bila onemogućena, podatci kojima su se služili autori bili su iz arhive *Upitnica Etnološkog atlasa*, a dopunjeni su, kako je sam urednik Vitomir Belaj (1992: 8) naveo u uvodu, tada „inače dosta škrtom etnografskom literaturom“. Radovi pokrivaju etnografske, etnološke i etnomuzikološke teme.

Vlasta Domaćinović u radu *Predajno gospodarstvo u Baranji* (1992: 23–47) opisuje neke elemente u poljodjelstvu. Prikazane su sličnosti i razlike u pojedinim elementima gospodarstva među istraživanim naseljima. Posebna pažnja pridavana je nazivlju, upotrebljavanome, kako za alat i njegove dijelove, tako i za pojedine poslove.

Jadranka Puntarović-Vlahini u radu *Oblici tradicijske arhitekture i kulture stanovanja u Baranji* (1992: 49–68) opisuje i analizira podatke prikupljene za Etnološki atlas koji se odnose na tipove naselja, osnovne značajke kućišta, te na oblike stambenih zgrada u Baranji. Tome su dodani zabilježeni podaci o rasporedu prostorija, njihovoj funkciji, te o njihovu unutarnjem uređenju i opremi (namještaj, oprema kuhinje, pravljenje ognja, peći i grijanje, rasvjeta).

Žarko Španiček u radu *Špiljski stanovi i gospodarski prostori u lesu na području Baranje* (1992: 69–93) piše o prostorima ukopanim u lesnu stijenu. Svojom jednostavnom izvedbom naročito se ističu stanovi izrađeni bez ikakvog građevinskog materijala i konstrukcije pa stoga čine umjetne špilje. Nizom svojih karakteristika, stambeni i gospodarski prostori u lesu

uklapaju se u tradicijsko graditeljstvo Slavonije i Baranje, a svojim specifičnostima iskazuju poseban graditeljski i kulturni značaj.

Nerina Eckhel u radu *Tekstilno rukotvorstvo Hrvata u Baranji* (1992: 93–117) prikazuje opće značajke procesa proizvodnje tekstila kakav se zadržao u autarkičnoj ekonomici baranjskih sela do pedesetih godina 20.st., s obzirom na vrste sirovina, njihov uzgoj i obradu, korištenje potrebnih alatki te poznavanje tehnika izrade i načina ukrašavanja pojedinih predmeta.

Nadja Maglica u radu *Narodna nošnja baranjskih Hrvata* (1992: 117–141) prikazuje pučko ruho baranjskih Hrvata u svoj njegovoj raznolikosti (u vrsti materijala, krojevima, načinu ukrašavanja, izboru boja) te ukazano na različite utjecaje koji su doveli do toga šarenila. To je ruho bilo ujedno izraz svijesti njegovih nositelja o vrijednosti koje ono ima kako na uporabnoj, tako i na simboličkoj razini. U tom smislu ono je ostalo znakom nacionalnoga identiteta baranjskih Hrvata. U autarkičnom baranjskom seljačkom društvu ono je u pravome smislu bilo kućni proizvod.

Božica Somek-Machala u radu *Seoska prehrana u Baranji* (1992: 141–151) opisuje način prehrane seoskog stanovništva, koji je u uskoj je vezi s krajem, društvenim i povijesnim prilikama te s duhovnom kulturnom vezom uz tradiciju, običaje i religiju, koji uvjetuju izbor hrane, način pripreme i broj obroka u svakodnevnoj prehrani, kao i u onoj koja prati određene rituale.

Jelka Vince-Pallua u radu *Životni običaji u Baranji* (rođenje – svadba – smrt) (1992: 151–169) opisuje što se sve vjeruje, što se običava raditi i kako se ponaša prilikom rođenja, svadbe i smrti u nekim izabranim lokalitetima u Baranji. Izvori iz dvaju arhiva (Etnološkog zavoda i Odsjeka za etnologiju), te nešto literature iz časopisa i novina dragocjena su potvrda o ukorijenjenosti i žilavosti tradicija baranjskih Hrvata, koji su upravo ovim bogatstvom običaja i ustrajnošću tradicija čuvali svoj identitet pred utjecajima tuđega.

Olgica Vlašić piše u radu *Godišnji običaji u Baranji* (1992: 169–175), na temelju podataka prikupljenima za potrebe Centra za etnološku kartografiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, opisuje najznačajnije običaje tijekom kalendarske godine. Opisani su običaji oko Božića, proljetni ophodi s maskama u vrijeme karnevala, ophodi za kišu, duhovski ophodi i igre, te običaji o Uskrsu. U radu su naglašene razlike kod odvijanja pojedinih običaja zavisno od etničkog identiteta nosioca pojedinih tradicija.

Krešimir Blažević u radu *Podaci o glazbenom folkloru Baranje u arhivu Etnološkog zavoda* (1992: 175–181) donosi kratki prikaz glazbenog folklor hrvatske pokrajine Baranje.

Glavnina podataka prikupljena je iz Upitnica Arhiva EA sv. IV, teme 153. i 154., dok je ostali dio iz ne baš obimne literature.

Miroslava Hadžihusejnović-Valašek objavljuje rad *Baranja je "tvrd orah". Analiza istraživanja i popularizacije tradicijske baranjske folklorne glazbe* (1992: 181–207). U radu se, na primjeru Baranje, problematizira mogućnost etnomuzikoloških istraživanja. Količina građe, izvori i rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da „baranjski folklor“ prezentira samo tradicijski folklor Hrvata - Šokaca, koji su još sačuvali svoju tradiciju. Analizom metoda i ciljeva rada utvrđeno je da su istraživanja vršena neplanski i bez potrebnog kontinuiteta dok su sami Baranjski Šokci tokom više od pedeset godina uspješno afirmirali svoju tradiciju kroz folklorni amaterizam, te sakupljanjem i objavljivanjem građe. Kako za veliko područje Baranje koje nastanjuju pripadnici drugih nacionalnosti i Hrvati kolonizirani iza Drugog svjetskog rata ne postoje podaci o folklornoj glazbi, autorica ukazuje na neophodnost daljnjih istraživanja uz primjenu odgovarajućih metoda rada u postojećim uvjetima.

Zdenka Lechner u radu *Etnološki zapisi iz Baranje* (1992: 209–217) opisuje posebnosti baranjske nošnje i njezinu prepoznatljivost. Rad je identičan onome koji kasnije izdaje u knjizi *Tradicijaska kultura Slavonije, Baranje i Srijema* (2000).

Institut za etnologiju i folkloristiku

U Dokumentaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu pohranjene su spomenute rukopisne zbirke Vinka Žganca (IEF N 1 i 2) i Nikole Herciginje (IEF N 170 i 174), kao i ostavština etnomuzikologa Stjepana Stepanova. To je ujedno i najrelevantnija arhivska građa koja se čuva u navedenoj instituciji, a vezana je uz tradicijski život i usmenu književnost Baranje. Zbog same važnosti Stepanovljeve zbirke, to je ujedno i najvažniji materijal za istraživanje usmenoga lirskog pjesništva južne Baranje. Kako je već spomenuto, ostavština čuva više od polovine uopće zapisanih narodnih, mahom lirskih pjesama.

Arhivska građa Odsjeka za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

U arhivskoj građi Odsjeka za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti također se čuva izrazito malo građe koja se bavi problematikom južne Baranje. U Novoj zbirci čuva se diplomski rad studentice etnologije Marjanke Kozmar *Godišnji običaji u baranjskih Šokaca*,⁶⁵ koji opisuje godišnje običaje u naseljima Šumarina, Torjanci, Luč, Duboševica i Baranjsko

---

⁶⁵ Kozmar, Marjanka. 1958. *Godišnji običaji u baranjskih Šokaca*, HAZU NZ 90, 24 str.

Petrovo Selo. U arhivu se nalazi i *Izveštaj o ispitivanju običaja „Kraljice“*⁶⁶ etnologinje Zdenke Lechner, koji su otisnuti i u *Ljetopisu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* za godinu 1959. U Novoj zbirci arhiva postoji i zbirka *Narodne popijevke iz Valpovštine i okolice Donjeg Miholjca*⁶⁷ u kojoj se nalaze i Stepanovljevi spomenuti zapisi iz sela Torjanci u Baranji.

---

⁶⁶ Lechner, Zdenka 1959. *Izveštaj o ispitivanju običaja „Kraljice“*, 1959, HAZU NZ 96, 3 str.

⁶⁷ Stepanov, Stjepan 1949.-1950. *Narodne popijevke iz Valpovštine i okolice Donjeg Miholjca*, HAZU NZ 29 a,b,c, 1329 str.

2. Opis usmenoknjiževnoga korpusa

Korpus usmene književnosti južne Baranje čine pjesnički, prozni i dramski usmenoknjiževni tekstovi koje ćemo u ovom poglavlju opisati prema mjestu zapisa, etničkim razlikama korpusa i prema vremenu zapisa. U posebnim potpoglavljima opisat ćemo prema zadanim odrednicama i dječju usmenost i usmenost za djecu.

2.1. Geografsko-vremenske odrednice i subetnička pripadnost

Prikupljeni korpus u regiji geografski obuhvaća gotovo sve današnje jedinice lokalne samouprave osim općine Bilje u kojoj nismo zabilježili niti jedan zapis. Najveći je broj zapisa iz općine Draž gdje se najviše ističe selo Gajić, a uz njega i ostala sela podunavske Šokadije. Kartu teritorijalne rasprostranjenosti korpusa donosimo u prilogu rada, a u njoj je grafički označeno po mjestima koliko je zapisa usmenih lirskih ili proznih vrsti zabilježeno u određenom naselju.

Što se vremena zapisivanja tiče, za sada nam poznati najstariji zapis proznih vrsta nalazi se u župnom uredu crkve sv. Josipa u Popovcu, a datira iz 1924. godine i govori o čudotvornim izlječenjima na svetištu Marije Lurdske u Popovcu. Nalazi se u spomenicama popovačke župe, a zapisao ga je tadašnji svećenik župe Alajos Zador (zapis 437. u prilogu). Najraniji zapisi usmenih pjesama datiraju iz 1936. godine, zapisao ih je akademik Vinko Žganec u podunavskim šokačkim selima (zapisi 388. i 426. u prilogu), a nalaze se u rukopisnoj zbirci *Narodne popievke iz Bačke, Baranje i Srijema (1932.-1938.)*.

Detaljnije ćemo govoriti o geografskim, vremenskim i subetničkim odrednicama korpusa podijeljenog na usmene lirske pjesme, prozne vrste, folklorno kazalište i dječju usmenost i usmenost za djecu.

2.1.1. Usmene pjesme

Korpus usmene poezije iz južne Baranje koji je prikupljen za ovaj rad uglavnom čine arhivski zapisi, neki privatni zapisi, studentski zapisi, tiskane monografije i druge publikacije. Autorovi kazivači nisu bili toliko motivirani pjevati stihove, više su željeli pričati priče ili govoriti o običajima te ponekad reći i neki dvostih, mahom bećarac. Stoga je autor u terenskim istraživanjima prikupio svega 31 pjesmu od 596 koje čine prikupljeni korpus. Važno je napomenuti da uz u prilogu prikupljene zapise, dijelom analize usmenog pjesništva čini i korpus u knjizi Jelke Mihaljev *Proletlo dvanaest golubova* (2012: 234–253) koji broji 351 bećarac i 36

pjesama koje je autorica okarakterizirala kao razne pjesme. Osim navedenih pjesama autorica u knjizi zapisuje pjesme uz običaje koje opisuje: božićne pjesme (119-130) pjesme uz običaj ulica (132-135), pjesme uz prelo (137-141), pokladne pjesme (142-154), uskrсне pjesme (155-159), kraljičke pjesme (177-180), pudarske pjesme (191-192), svatovske pjesme (204-214), dvije naricaljke (218-219) te pjesme uz ples (220-226). Zbog velike količine zabilježenih pjesama u knjizi, te preglednosti zapisa (a i zbog toga što se mnoge ponavljaju u prikupljenom korpusu) ove pjesme nismo „prepisivali“ u korpus u prilogu. Svrha je priloženog korpusa na jednom mjestu imati pjesme koje su do sada uglavnom nalazile na teže dokučivim mjestima. Kako je knjiga Jelke Mihaljev objavljena, odlučeno je da ih ne treba uvrštavati u prikupljene pjesme, ali ih svakako uključiti u analize usmene poezije iz regije. Sve su pjesme prikupljene u selima podunavske Šokadije – Draž, Gajić, Topolje, Duboševica i Podolje, a pokoji je zapis iz Branjinog Vrha i Baranjskog Petrovog Sela.

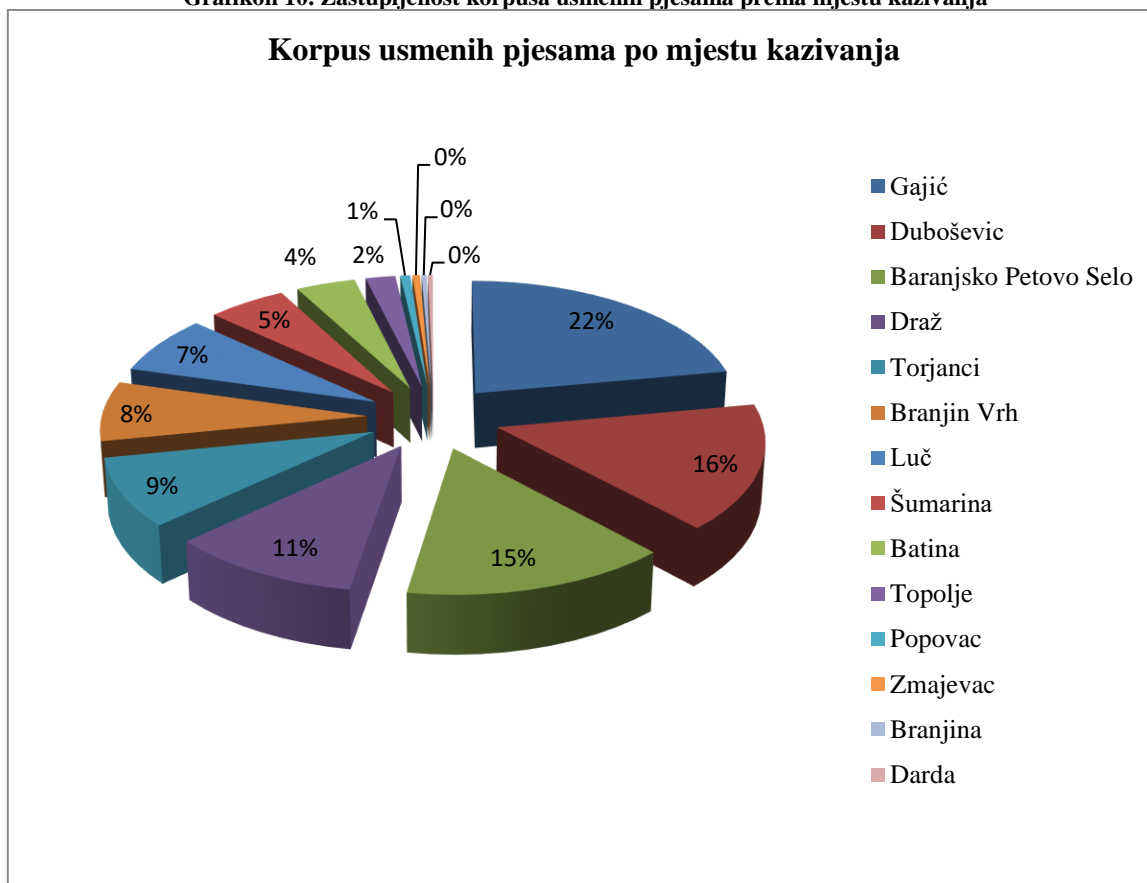
Kako je već spomenuto, korpus Stjepana Stepanova najvažniji je za analizu usmenog pjesništva regije jer broji najveći broj zapisanih pjesama u određenom vremenskom razdoblju od dvije godine (1947. – 1949.). Taj je korpus odlična građa u književnoteorijskom, etnološkom, dijalektološkom, etnomuzikološkom, antropološkom i kulturološkom aspektu za proučavanje južne Baranje u danom trenutku. Istovremeno je i dobar pokazatelj pri usporedbi s cjelokupnim korpusom jer je lako vidljivo koji je dio usmenog pjesništva jednako bio interesantan kazivačima u vrijeme njegova prikupljanja i kasnije. Naime, mnogi se stihovi koje je Stepanov prikupio pojavljuju i u kasnijim zapisima. Također, možemo uvidjeti i najfrekventniji žanr – naime, od cjelokupnog korpusa najveći je broj prikupljenih rimovanih deseteraca – bećaraca. Sveukupno 301 dvostih ili nešto manje trostih, a od toga je Stepanov prikupio 110.

Prvi poznati nam tekstovi narodnih pjesmama iz južne Baranje zapisani su u rukopisnoj zbirci Vinka Žganca *Narodne popievke iz Bačke, Baranje i Srijema* (1932. – 1938.) u dva sveska koja se čuva u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. U zbirci koja broji 143 zapisa, 13 je iz Baranje, i to konkretno iz sela Gajića, Draža, Duboševice i jedan iz Topolja, a zabilježeni su tijekom 1936. i 1937. godine. Nakon Žganca, ozbiljnija terenska istraživanja poduzeta su tek nakon Drugog svjetskog rata kada je Muzej Slavonije iz Osijeka pod vodstvom Danice Pinterović provodio arheološka istraživanja regije te im se priključio i etnomuzikolog Stjepan Stepanov koji je, kako je već navedeno, istraživao podrijetlo Šokaca kroz melodiju njihova pučkog pjevanja te i zapisao najvažniji dio usmenoknjiževnog korpusa regije. Poslije Stepanova, zapisi se od sedamdesetih godina prošlog stoljeća do sada uglavnom pojavljuju u

publikaciji *Revija* koja je pratila kulturno-turističku manifestaciju *Đakovački vezovi*. Godine 1996. Julije Njikoš izdaje knjigu *Oj Baranjo, lipa i bogata* koja predstavlja drugo mjesto (poslije Stepaova) na kojem pronalazimo bogatu građu usmenih pjesama. U 21. stoljeću, krunu zapisa čini knjiga *Proletilo dvanaest golubova* Jelke Mihaljev izdana 2012. godine koja donosi veliki broj zapisa. Također, zapisi iz kartoteke Katedre za usmenu književnost u Zagrebu su uglavnom zapisani poslije 2000. godine. Dakle, korpus se relativno ravnopravno može podijeliti na dio prikupljen do 2000. godine i nakon nje.

Korpus usmene poezije je znatno bogatiji od korpusa priča, ali njegova teritorijalna rasprostranjenost prema mjestu kazivanja ili bilježenja je manja za nekolicinu naselja od onoga s pričama. Priče su zabilježene u 17 naselja, a pjesme u 14 naselja.

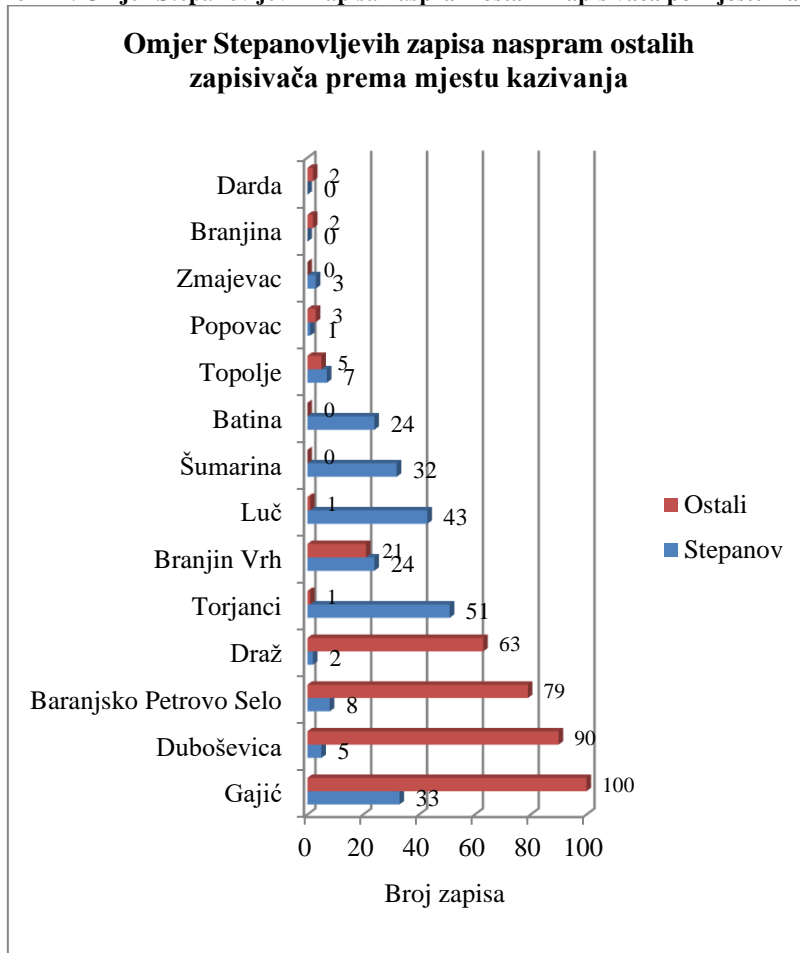
Grafikon 10. Zastupljenost korpusa usmenih pjesama prema mjestu kazivanja

U grafikonu je vidljivo da je više od polovine korpusa prikupljeno u četiri sela: Gajiću, Duboševići, Baranjskom Petrovom Selu i Dražu. Riječ je o šokačkim naseljima regije koji imaju izrazito bogatu tradicijsku kulturu. Nadalje slijede naselja Torjanci, Branjin Vrh, Luč i Šumarina – također naselja koja su uglavnom naseljena Šokcima. Točnije u popisu naselja gdje je zabilježen korpus su samo naselja Zmajevac, Popovac, Branjina i Darda ona u kojima u većini ne žive Šokci. Razlog tome jesu i ciljana terenska istraživanja koja su bila usmjerena

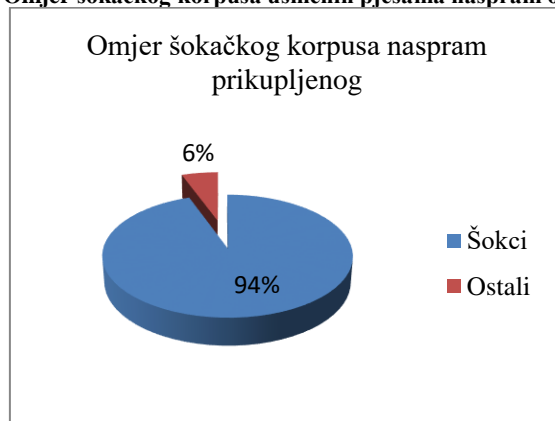
isključivo na šokačke narodne običaje. A možemo reći da je Stepanovljev korpus upravo takav, stoga će se i prikazati odnos Stepanovljevih zapisa naspram ostalih zapisivača u sljedećem grafikonu.

Grafikon 11. Omjer Stepanovljevih zapisa naspram ostalih zapisivača po mjestu kazivanja

U njemu uvidamo da su Šokci, osim Stepanovu, bili primarni cilj i ostalih istraživača ili zapisivača jer je najveći broj zabilježenih pjesma bio upravo u Gajiću, Duboševici, Baranjskom Petrovom Selu, Dražu i Branjinom Vrh – odnosno šokačkim naseljima u regiji. Ukoliko odnos zabilježenih pjesama prikazemo po subetničkoj pripadnosti rezultat je sljedeći:

Grafikon 12. Omjer šokačkog korpusa usmenih pjesama naspram ostalog korpusa

Ovakav je ogroman udio šokačkih pjesama u korpusu iz više razloga. On ne znači da ostale subetničke hrvatske skupine u regiji nisu pjevale, već su rezultat socioekonomskih, znanstvenoistraživačkih i političkih razloga. Naime, u poglavlju *Nositelji tradicijske kulture* opisano je kako su Šokci najstarija hrvatska subetnička skupina na području Baranje – oni žive ondje od kraja 17. ili početka 18. stoljeća, dok su ostale skupine ovdje od kraja Drugog svjetskog rata. Nadalje, stanovništvo koje u Baranju kolonizirano nakon Drugog svjetskog rata je zbog njihove kompliciranije subetničke slike bilo zanemarivano u terenskim istraživanjima jer nije bilo kompaktno i do tada uglavnom neakulturirano u regiju (veća terenska istraživanja provedena su odmah nakon Drugog svjetskog rata (1947. – 1949.) kada je tzv. slobodna („divlja“) kolonizacija još uvijek bila aktualna). Osim toga svi su istraživači u Baranji ciljano promatrali upravo subetničku skupinu Šokaca. Neki pokušaji uviđanja akulturacije koloniziranog stanovništva su uglavnom nakon početnih istraživačkih koraka bili napušteni (primjerice nikada objavljeni rad Miroslave Hadžihusjenović Valašek (1993a) jer su istraživanja bila provođena u vrijeme kada je u regiji nastupio Domovinski rat. Danas je autor disertacije proveo istraživanje o ostacima kajkavske kulturne baštine općenito i teško je dolazio do motiviranih kazivača, a i ispitanici su danas u regiju akulturirani.

Navedeni su i socioekonomski razlozi. Naime, kajkavci su se po dolasku u Baranju uglavnom bavili nadničarenjem ili su radili na pogonima poljoprivredno-industrijskog kombinata Belje te u svojim kazivanjima govore kako oni nisu imali slobodnoga vremena. Svjedoči tome i jedna pučka pjesma zabilježena u Popovcu koju je napisala gospođa Antula Matoš Papak⁶⁸ kolonizirana iz Dalmacije. Prikazat će se ovdje samo ulomak pjesme onako kako je i zapisan:

(...)

Rat je bio četiri godine
 Odnio je puno naše omladine
 Teški su nam bili ratni dani
 Radili smo a bili smo gladni
 Smriške jeli dabi preživjeli
 Roditelji naši ostarili
 Mi ih ostavili

---

⁶⁸ Gospođa Antula Matoš Papak, rođena 18. 5. 1923. godine u selu Široke u Dalmaciji, kolonizirana je u selo Popovac. Pjesmu mi je ustupila 2009. godine.

Pa otišli trbuhom za kruhom

U Baranju mladi doselili
Obitelji svoji razmnožili
Doselili u mjesecu maju
Kada bagremi i ruže cvjetaju

Kad su moja djeca bila mala
Svaki dan im kruha nisa' dala
Godine su takve bile
Da ga uzet bilo nije

To je teže bilo
Nego kad ga meni moja mati
Ni imala dati

Godine su došle bolje
Rodilo je naše polje
Za svakog je kruha bilo
Tko je radit htijo.

(...)

(Antula Matoš Papak)

2.1.2. Usmene priče

Pri određenju pojma usmenih priča vodili smo se riječima Maje Bošković Stulli (2006: 5) koja smatra da je u nazivu „usmene prozne vrste“ naglasak na „njihovom prvotnom i temeljnom načinu postojanja i širenja, premda se one od davnina susreću u pisanim, kao i u današnjim modernim medijskim oblicima.“ Istraživati takve priče iz južne Baranje danas otežava nekolicina činjenica. Ponajprije ih je malo zapisanih, a i tada su one rasute diljem Hrvatske, ali i izvan njezinih granica. Razloge treba tražiti u uvodu spomenutoj burnoj baranjskoj prošlosti i zbog nje uvjetovanoj slabijoj znanstvenoj istraženosti regije te činjenici da su sva sustavnija istraživanja provodili uglavnom etnomuzikolozi. Stoga i sam prikupljeni korpus uglavnom čine pjesme, a priče su zapisivane usputno, uglavnom u fragmentima jer nisu

bile primarni cilj istraživača, već onaj popratni koji pojašnjava neke istraživačke ciljeve. Primjerice Stjepan Stepanov si je za cilj istraživanja postavio „na temelju muzičkih elemenata gonetati odakle su i otprilike kada Šokci došli na ova područja“ (Stepanov 1958: 219) te i zapisuje jednu od prvih poznatih nam baranjskih predaja, kronikat, kojom su si Šokci tumačili svoj mitski dolazak, a ujedno i objašnjavali etimologiju naziva naselja u kojima su stanovali: „Šokci su došli iz svoje pradomovine pod bremenom s luči“ (Šumarina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 447. u prilogu).

Korpus na kojem se provodi istraživanje čine rukopisni tekstovi pohranjeni u arhivima, vlastiti rukopisi dobiveni terenskim istraživanjima te tiskane zbirke. Sveukupan korpus usmenih priča broji svega 111 zapisa od čega je najpoznatija predaja o Vereš Marti ili Crvenoj Marti zabilježena u deset inačica. Publicirano je 27 različitih priča, 26 priča se nalazi u zapisima studentskih seminara u kartoteci Katedre za usmenu književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Samo se jedan zapis nalazi u Institutu za etnologiju i folkloristiku, a ostatak se priča nalazi u autorovim zapisima s terenskih istraživanja.

Važno je napomenuti da nijedna od publiciranih priča nije tiskana u kakvoj stručnoj publikaciji u Republici Hrvatskoj,⁶⁹ a prve otisnute priče, i to svega njih šest, pojavljuju se tek krajem 2012. godine u knjizi *Proletilo dvanaest golubova* Jelke Mihaljev. Još se jedno pričanje o životu i pet viceva nalazi u publikaciji *Šokačka rič* iz 2014. godine koja popratno izlazi uz turističko-kulturnu manifestaciju *Baranjski bečarac*. U obje publikacije nemamo zapise o kazivačima i mjestu kazivanja, no obje se publikacije isključivo bave samo pričama podunavskih baranjskih Šokaca.⁷⁰ Najveći broj priča (16), u koje je uključeno i već nabrojanih četiri iz knjige Jelke Mihaljev, otisnuto je u Subotici u zbirkama Balinta Vujkova 1963. i 1964. godine.

Problem se javlja i pri bilježenju kazivanja. Naime, veliki broj priča zapisali su studenti književnosti ili nestručni lokalni istraživači usmene baštine te je upitna izvornost tekstova, odnosno koliko su zapisani tekstovi stilizirani. Navedeni problem javlja se i kod svih tekstova koje je zapisao Balint Vujkov, što smo već spomenuli. No, bez obzira na navedeno, ove tekstove moramo uvažiti jer drugih izvora osim onih novih prikupljenih u vlastitim terenskim istraživanjima, gotovo da i nema.

---

⁶⁹ Osim predaje o dolasku Šokaca u južnu Baranju koja se nalazi u prilogu disertacije (Predojević 2015: 292).

⁷⁰ Podunavsku Šokadiju čini pet naselja smještenih uz Dunav (Draž, Gajić, Duboševica, Topolje i Podolje) te činjenica da nije zapisano mjesto kazivanja i ne čini problem koliko to što nisu navedeni kazivači/ce i vrijeme kazivanja.

O samoj starini priča ne možemo sa sigurnošću govoriti, no o vremenskim okvirima zapisivanja kazivanja svakako valja prozboriti jer ono čini problem pri istraživanju. Naime, već smo spomenuli da su istraživanja u Baranji bila rijetka, a što se tiče zapisivanja priča, možemo reći čak i nepostojeća. Što se vremena zapisivanja tiče, za sada nam poznati najstariji zapis u obliku kronikata datira u 1924. godinu, nalazi se u spomenicama popovačke župe. Najveći broj starijih zapisa nalazi se u knjizi *Tica žeravica* Balinta Vujkova izdanoj 1964. godine, no ne znamo kada je Vujkov i zapisao kazivanja te ne možemo govoriti o njihovoj starosti i moramo se ravnati prema godini izdanja publikacije. Jedan zapis datira u razdoblje između 1947. i 1949. godine, a riječ je o predaji zapisanoj u Stepanovljevoj ostavštini, jedan je u Njikoševoj monografiji izdanoj 1996. godine. Svi ostali zapisi prikupljeni su ili objavljeni nakon 2002. godine, a riječ je o 79 zapisa od sveukupna 111 prikupljenih zapisa.

Grafikon 13. Omjer korpusa usmenih proznih vrsta prema vremenu zapisivanja

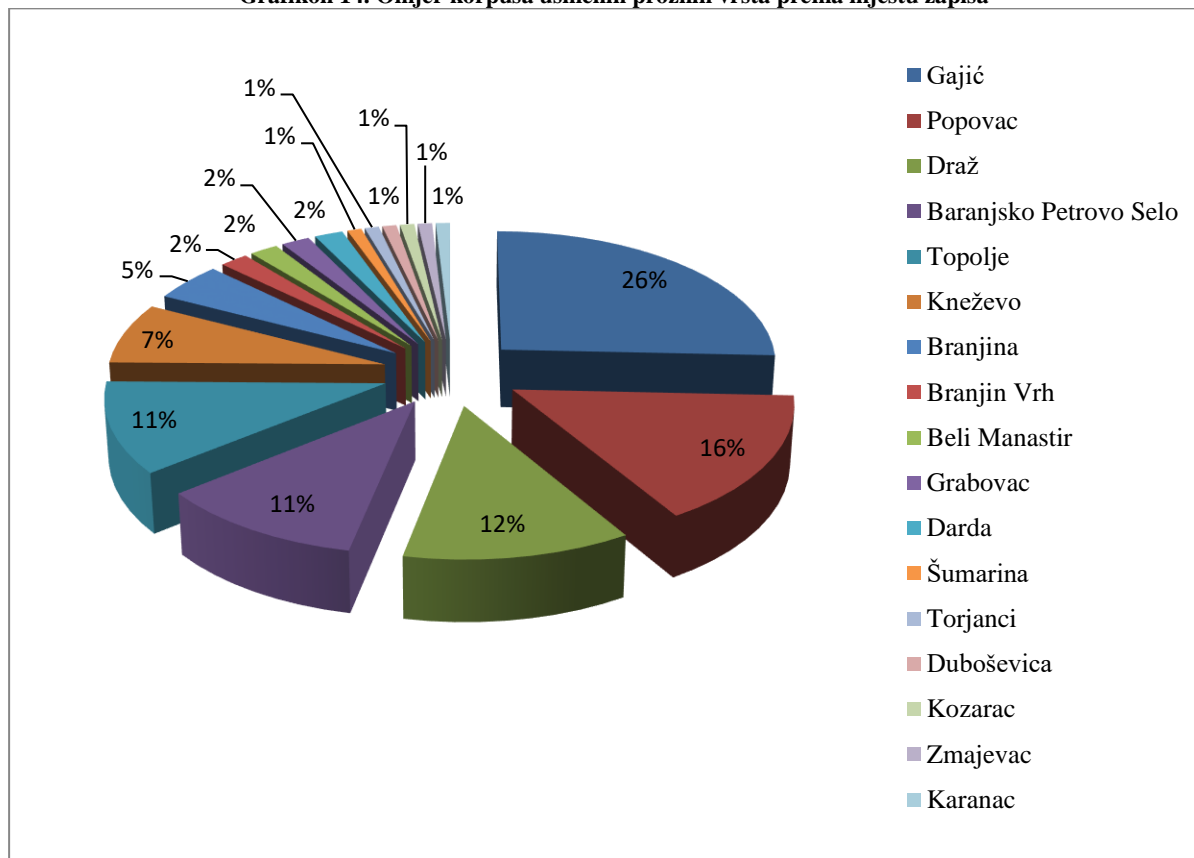

Dakle, 75 % priča iz Baranje prikupljeno je u posljednjih desetak godina što možemo svakako promatrati i kao pozitivnu činjenicu jer je trend zapisivanja tradicijske kulture naglo porastao. Novije zapise uglavnom čine autorova terenska istraživanja i zapisi u studentskim seminarskim radovima.

Nadalje, usmene priče iz južne Baranje usko su vezane i uz etnički predznak. Južna Baranja je tijekom povijesti doživjela nekoliko velikih seobnih valova koji su se uvelike odrazili i na samu demografsku sliku, a time i na regionalnu tradicijsku kulturu koja je ponajviše označena četirima nacijama koje su ju nastanjivale u posljednjih dvjesto godina: Hrvati, Mađari, Nijemci i Srbi. Raznolike etnije podrazumijevaju raznolike tradicijske kulture koje se vremenom počinju i ispreplitati te će se i odraziti na samu specifičnost usmene književnosti južne Baranje. Fokus ovoga rada jest na pričama koje pripadaju hrvatskoj usmenoj književnosti, a ostale etnije su u nju implementirane tematski ili jednostavno suživotom u multikulturalnom ozračju. Nadalje, današnji baranjski Hrvati nisu iste subetničke pozadine, te je hrvatsko

stanovništvo koje živi u Baranji ondje naseljavano u više navrata kroz prošlost, a najzastupljeniji su Šokci, doseljeni krajem 17. i početkom 18. stoljeća, koje pak dijelimo na podunavsku i podravsku skupinu, te kolonizirani Međimuraci, Zagoraci, Podravci i Dalmatinaci koji dolaze nakon Drugog svjetskog rata organiziranom kolonizacijom koja ide uz agrarnu reformu iz 1945. godine. Složen subetnički hrvatski supstrat stanovništva uvjetovao je i složenu tradicijsku kulturu Hrvata u južnoj Baranji te i same usmene priče koje su u njoj zabilježene jesu izrazito raznolike i uglavnom motivirane etničkim ili subetničkim kulturnim krugom iz kojeg dolaze kazivači/ce. Što se tiče mjesta zapisa, ono nam ujedno govori i o (sub)etničkoj pozadini priče jer su baranjska naselja uglavnom do nedavno bila relativno strogo odijeljena, a posebice ona u kojima su stanovali Šokci. Određivanje priča prema mjestu zapisa pokazat će nam i koliki je udio šokačke narodne predaje u usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje, odnosno koliki je udio ostalih hrvatskih subetničkih skupina.

Grafikon 14. Omjer korpusa usmenih proznih vrsta prema mjestu zapisa

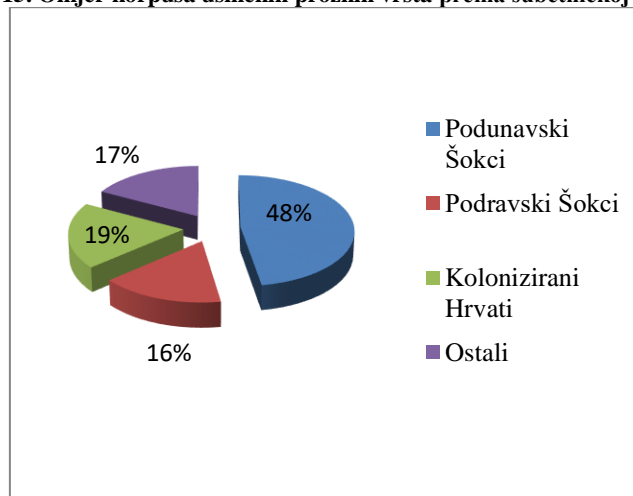

Prema grafikonu broj 14. uviđamo da je najveći broj priča zabilježeno u mjestima baranjske podunavske Šokadije (Draž, Gajić, Topolje i Duboševica), dok je ostatak priča rasut diljem južne Baranje, ali svakako valja napomenuti da se među njima ističu mjesta podravske Šokadije (Baranjsko Petrovo Selo, Branjin Vrh, Torjanci i Šumarina) te u mjestima gdje

uglavnom žive kolonizirani Hrvati koji pripadaju kajkavskom kulturnom krugu (Popovac, Branjina, Grabovac i Kozarac).

Grafikon 15. Omjer korpusa usmenih proznih vrsta prema subetničkoj pripadnosti

Dakle uočljivo je da je najveći broj zabilježenih proznih vrsta dio usmenog nasljeđa podunavske Šokadije, odnosno da je čak 48 % priča zabilježeno u samo četiri naselja južne Baranje (Draž. Gajić, Topolje i Duboševica) od sveukupno 52 naselja. Kada podunavskim pridodamo i podravske Šokce dobijemo visoku brojku od 64 % zabilježenih priča koje dolaze iz šokačkog kulturnog kruga. Ovi rezultati ne znače da su u južnoj Baranji uglavnom Šokci pripovijedali, već su odraz složene povijesno-demografske situacije, ali i tematski usmjerenih terenskih istraživanja koja su uglavnom bila usmjereni na ovu subetničku skupinu. Sam Stepanov u svom osvrtu na istraživanja u Baranji govori da većinu melodija nije zapisao jer ga je u to vrijeme smatrao kičem i netipičnim za Baranju (Stepanov 1958: 230). Naime, u vrijeme terenskih istraživanja znanstvenici se nisu zanimali za nasljeđe koloniziranih Hrvata jer su oni bili novost na ovom području i njihova tradicijska kultura, kako smo već naveli, nije bila javno ispoljavana već se njegovala uglavnom u obiteljskom okružju, a Šokci su tada u Baranji već skoro dvjesto godina. Danas je od sveukupnih priča iz južne Baranje 19 % onih koje potječu od ovih koloniziranih mještana te uglavnom pripadaju kajkavskom kulturnom krugu. Posljednjih 17 % priča jesu baranjske priče koje ne vezemo konkretno niti uz jednu subetničku hrvatsku skupinu, one su takozvane „opće“ priče vezane uz Baranju.

Žanrovska, ali i tematska podijeljenost između šokačkih i kajkavskih priča također je razvidna. Kako su Šokci starosjedioci i baštine svoje usmeno nasljeđe u Baranji preko dvjesto godina, ono je tematski i žanrovski raznovrsnije, dok su kajkavci ondje sedamdesetak godina i od priča uglavnom kazuju demonološke predaje.

2.1.3. Folklorno kazalište

Usmenu dramu ili folklorno kazalište za razliku od drukčijih oblika (građanskog) teatra, odlikuje upravo usmenost koja podrazumijeva „neposredan kontakt među ljudima, to je komunikacija u kojoj postoji povratna informacija u najpotpunijem smislu. Ako zaboravimo usmenost kao fizikalno svojstvo, i ako takav neposredan kontakt među ljudima zamislimo u folklornom teatru, vidjet ćemo da je to ono što Bogatirjov naziva „čista igra“ — nema podjele na glumce i publiku, svi su i glumci i publika, stvaraju i igraju za sebe“ (Lozica 1971: 142). Ovaj suodnos glumaca i publike u južnoj Baranji najbogatije se očituje u pokladnim običajima. Ujedno, odlično se na njemu može opisivati i multikulturalnost regije. Naime, na svega 1 149 km² uočavamo više različitih pokladnih običaja: od najpoznatijih šokačkih buša koje možemo podijeliti na one podravske ili petaračke buše, do onih podunavskih u Duboševici, Dražu, Topolju i Gajiću. Nadalje u Kozarcu se javljaju međimurski veliki kugači, u Branjin Vrh i Popovcu šokačko pokladno jahanje, u selima gdje su kolonizirani Zagorci (Popovac i Branjina) javljaju se maškare, u pravoslavnim selima pokladno darivanje „novim mladama“, dok se u Vardarcu odvija običaj mađarske nacionalne manjine zvan *kakas-ütés*, odnosno izbijanje ili umlaćivanje pijetla.

Istraživanjem folklornog kazališta u južnoj Baranji najozbiljnije se bavila Zdenka Lechner koja je detaljno opisala pokladne običaje *buša* (1978: 159–174; 2000: 263–281) i 1959. godine ispitala i običaje kraljičkih ophoda (1959: 382–384). Ostali materijal potreban za opis folklornog kazališta regije nalazimo u rukopisu Stjepana Stepanova,⁷¹ monografiji Julija Njikoša za kraljice (1996) i zapisima Jelke Mihaljev za kraljice (2012) te u autorovim terenskim istraživanjima po selima južne Baranje. O kraljičkim ophodima pisao je i autor disertacije (2013a: 347–361). O baranjskim bušama ima dosta literature na mađarskom jeziku jer je Republika Mađarska mohačke buše i zaštitila, te su danas na listi nematerijalne kulturne baštine UNESCO-a, dok iste te buše s hrvatske strane granice nisu na nikakvom popisu, izuzev onog Turističke zajednice Baranje koji pobrojava zanimljivosti u regiji. Maleni broj znanstvenih dijela vezanih uz usmenu dramu regije, ali i samih zapisa običajnih procesa ovoga puta ne pridajemo samo slaboj znanstvenoj istraženosti regije, već i činjenici da „za usmeno dramsko stvaralaštvo u stručnim krugovima nije bilo dovoljno interesa ni opisa, dugo se smatralo da je drama izrazito sofisticirani rod/oblik i kao stoga gotovo nedostižan u narodnoj percepciji i izvedbama, te primjereno tome, i u zapisima (Botica 2013: 463).

---

⁷¹ Stepanov samo u kratkim crtama objašnjava izvedbu kraljica i dodola u Luču, te prošenje mlade u Batini.

No, postoje zapisi o svatovskim običajima. U Jubilarnoj reviji iz 1976. godine Jelka Mihaljev piše o tradicijskoj svadbi podunavskih Šokaca u radu *Svatovski običaji baranjskih Hrvata u selima Draž, Gajić, Topolje, Podolje, Duboševica*. (1976: 38–40). Autorica rad piše prema vlastitim terenskim istraživanjima koje je provela 1939. godine. Stjepan Brdarić o svadbenim običajima baranjskih Hrvata, točnije podravskih Šokaca, piše u tri različita rada koja su izdana u Revijama u razdoblju 1986.-1989. Autor govori o cjelokupnom tradicijskom svadbenom nasljeđu, od nošnje do samih običaja (Brdarić 1986: 47; Brdarić 1988: 9–11; Brdarić 1989: 10–11). Rad Žarka Španičeka (1983, 17–19) *Stara ženidba u selu Draž* prikazuje svadbene običaje s posebnim osvrtom na dogovor roditelja mladenaca o budućem braku bez nazočnosti budućih mladenaca, te na tzv. pokusne brakove kao običajnoj praksi koja se ustalila između dva svjetska rata.

Može se zaključiti da su običaji po kojima se regija nekada prepoznavala uglavnom iščeznuli. Danas su aktualni samo pokladni običaji i to u mnogo skromnijem obliku u svojoj realnoj lokalnoj pojavnosti, a znatno drukčijem u onom turističkom koji je u samoj regiji aktualniji. Prema kazivačima i svadbeni običaji danas su modernizirani, no još uvijek postoje elementi starih obreda. O tome će se više govoriti u sljedećim poglavljima.

2.1.4. Dječja usmenost i usmenost za djecu

Jelena Marković (2009: 258) navodi da se „prvi značajniji zamah istraživanja različitih aspekata dječjeg folklora i dječje tradicije i/ili dječje svakodnevice te folklora za djecu i tradicije namijenjene djeci u Hrvatskoj intenzivira 70-ih i 80-ih godina prošloga stoljeća“ što će značiti da je dječja usmenost i usmenost za djecu južne Baranje paralelno institucionalno proučavana kao u ostatku Hrvatske, te da ova nacionalna „zakašnjelost“ kako ju Marković naziva, u biti doprinijela tomu da je ovaj žanr jedini ne kasni previše u proučavanju usmenoknjiževnih žanrova iz južne Baranje s ostatkom Hrvatske.

Prva, i do sada jedina istraživanja dječje usmenosti datiraju iz treće četvrtine dvadesetoga stoljeća, a vezana su uz rad mr. sc. Miroslave Hadžihusejnović Valašek. Naime, 1985. i 1986. godine na Pedagoškom fakultetu u Osijeku Miroslava Hadžihusejnović Valašek provodila je projekt pod naslovom *Dječji folklor i njegova primjena u odgojno-obrazovnom procesu*⁷² u suradnji s tadašnjim Zavodom za istraživanje folklora u Zagrebu, današnji Institut

---

⁷² Istraživanja su provodili studenti pri svojim završnim, diplomskim radovima koje je mentorirala Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Riječ je o studenticama Štefci Novaković s diplomskim radom „Dječje igre iz Baranje“ (1985. godina), Kseniji Kolar s radom „Istraživanje dječjih igara na području sela Topolje i Torjanci po sjećanju starih“ (1986. godina) te studentici Jasni Vukas s radom „Dječje igre s područja Baranje – Darda, Jagodnjak u sjećanju starih“ (1985. godina).

za etnologiju i folkloristiku. Profesorica Valašek bila je i nositeljica projekta, a cilj mu je bio istražiti igre „za cijelo područje slavonsko-baranjske regije“ (Kolar 1986: 1). U sklopu navedenoga projekta zapisane su i dječje igre iz sljedećih baranjskih sela: Draž, Duboševica, Topolje, Torjanaci, Darda i Jagodnjak. Pjesme iz igara, a i sam opis igara kazivale su osobe koje su tada bile starije od šezdeset godina. Stoga se prikupljeni korpus odnosi na razdoblje od otprilike 1920. do 1940. godine, što nam je iznimno važno jer Baranja je dijelom Hrvatske tek od Trianonskog sporazuma 1920. godine, kada je nakon Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije izdvojena iz stoljetnoga državnopravnoga odnosa s Mađarskom, što ju je presudno obilježilo u povijesnom, kulturnom, etničkom, jezičnom, religijskom i svakom drugom smislu. Stoga se ovim prikupljenim pjesmama lako može iščitavati mađarski utjecaj i na dječje usmeno-pjesničko stvaralaštvo.

Osim navedenih zapisa, u ovom se radu oslanjamo i na zapise Jelke Mihaljev koje je koncentrirano na sela Draž, Gajić, Duboševicu i Toplje. Dio korpusa čine i autorova samostalna terenska istraživanja u naseljima Branjina, Popovac, Kneževo, Grabovac, Baranjsko Petrovo Selo i Gajić. Kroz suvremena kazivanja da se zaključiti da je stanovništvo treće životne dobi danas uglavnom zaboravilo stihove pjesama iz igara.

Tekstove koje pronalazimo u zapisanom korpusu mahom su oni subetničke skupine Šokaca koju, pak, možemo podijeliti na podunavske i podravske, no u Baranji uz njih danas supostojе i Mađari i Srbi, te i druge hrvatske subetniје koje su u nju kolonizirane nakon Drugog svjetskog rata (Međimurci, Zagorci i Dalmatinci), te se ovim radom ujedno pokušava dokučiti i koliko su se tradicijske kulture navedenih etničkih i subetničkih skupina izmiješale, odnosno koliko su ostale autohtone, te koja od njih ima prevagu u oblikovanju kulturnoga identiteta južne Baranje. Autorova terenska istraživanja mahom su koncentrirana na ovo kolonizirano hrvatsko stanovništvo tako da istraživački korpus bude podjednak za sve navedene etnije i subetniје koje žive u Baranji.

Raznolika struktura stanovništva uvjetovala je i razlike u igrama. Tako primjerice kazivači kajkavskog kulturnog kruga govore kako su njihove igre mahom bile izmišljene u trenutku i često bez pjesničke podloge. Razloge tomu treba tražiti u već spomenutom materijalnom statusu koloniziranih stanovnika koji su većinom bili nadničari starosjediocima ili zaposlenici poljoprivredno-industrijskog kombinata Belje, te su radili po cijele dane na poljima, a djeca su uglavnom bila prepuštena sama sebi na čuvanje, te nekakvo tradicijsko nasljeđe i očuvanje predajne kulture i nije toliko zaživjelo. Stoga, kolonizirani stanovnici uglavnom pamte igre bez pjesama ili su one bile dio igre koji je bio spontan i izmišljen u

trenutku te se nije pamtio kao repetitivni dio igre, dok se u starosjedioca Šokaca, Mađara i Srba takvi dijelovi igara bili ustaljeni. No, osim što su bili ustaljeni, stihovi pjesama koje prate igru često su u pojedinim selima u potpunosti različiti.

2.2.O kazivanjima i kazivačima

Za potrebe prikupljanja usmenoknjiževne i etnološke građe autor disertacije je provodio i terenska istraživanja u regiji. Razgovarao je ukupno s 56 osoba, od toga 14 kazivača te 42 kazivačice. Najstarija kazivačica rođena je 1921. godine u Popovcu, a najstariji kazivač rođen je 1924. godine u Branjini. Danas su oboje već pokojni. Najmlađi su kazivač rođeni 1988. godine i dolaze iz Popovca i Duboševice. U istraživanjima je obišeno deset baranjskih naselja: Baranjsko Petrovo Selo, Beli Manastir, Branjina, Čeminac, Gajić, Grabovac, Karanac, Kneževo, Kozarac, Popovac i Petlovac. No, iako je obišeno samo deset naselja, građa koja je prikupljena pokriva više njih. Neke su kazivačice do udaje živjele u jednom naselju te od udaje u drugom, te su kazivale o oba naselja ili su se ljudi jednostavno preselili unutar regije. Istraživanja su provedena od 2009. godine do danas. Metode kojima se služio bile su metoda razgovora i metoda audio snimanja ili metoda zapisivanja ukoliko kazivači nisu željeli biti snimani. Služio se i metodom anketiranja.

Rezultati istraživanja su raznoliki, ponekad se ciljano tražilo razgovarati o kolonizaciji i akulturaciji koloniziranih stanovnika, a do toga nije došlo, već su se prikupile priče. Stoga je autor zaključio da je kazivačima najbolje pristupiti metodom otvorena razgovora i/ili metodom otvorenog intervjua jer su tada oni slobodniji kazivati, a iz razgovora se moglo razaznati i što su njima ključne točke identificiranja s regijom. Jelena Marković (2011: 1) govoreći o metodologiji svoga istraživanja spominje pojavu obilježenu „prirodnim“ kontekstom koji je često nemoguće snimiti ili vjerodostojno zabilježiti, te je zbog toga osmislila niz načina njezina znanstvenog opisivanja gdje je koristila metodološke postupke „naknadno bilježenje govornih situacija kojima je bila sudionikom (promatranje sudjelovanjem), otvoreni intervju s pripadnicima različitih dobnih skupina, uključivanje drugih subjekata – i djece i odraslih – u istraživačku poziciju, autoetnografija u odnosu na osobno iskustvo povezano s istraživanom temom, iz psiholoških istraživanja preuzeta asocijativna metoda istraživanja autobiografskog pamćenja“. Sve navedene metode koje je istraživačica navela svakako zornije prenose iskustvo doli samog bilježenja priče kao usmenoknjiževnog teksta.

Autor disertacije je u nekim kazivanjima razgovarao s više sudionika odjednom, ponekad s obiteljima, ponekad s prijateljima koji su nadopunjavali kazivanja i ponekad je upravo jedna rečenica koju je dobacio sudionik razgovora dok druga osoba kazuje prenijela mnogo više značenja negoli cijelo kazivanje primarnoga kazivača. Primjerice govoreći o akulturaciji koloniziranih stanovnika i primjerima zajedničke suradnje jednog kazivača, drugi je samo dobacio: „Brat je mio, koje vjere bio!“ čime je u jednoj rečenici sažeto cijelo višesatno kazivanje.

Razgovaralo se s pripadnicima svih narodnosnih i subetničkih skupina: s Šokcima, koloniziranim kajkavcima, Srbima, Mađarima pa čak smo putem elektronske pošte stupili u kontakt s jednim Podunavskim Švabom, koji je iz regije protjeran kao dijete u na koncu Drugog svjetskog rata.

Dakle, u kazivanjima nije samo prikupljana konkretna folkloristička građa, već i antropološka, posebice kada se govori o akulturaciji koloniziranih stanovnika. U tom su se slučaju prije zaključivanja uvijek uvažavala kazivanja i lokalnih starosjedioca i koloniziranih stanovnika.

Metoda otvorenoga razgovora posebice se pokazala pozitivnom pri kazivanjima koloniziranih stanovnika koji su u regiji naspram Šokaca bili podosta „tihi“. Kod onih koji su bili dovoljno stari da se sjećaju same kolonizacije – ona je bila važan dio kazivanja. Iako opisan običnim riječima, bez mnogo ukrašavanja, jednako je mitska kao i one koje Šokci opisuju u svojim predajama gdje dolaze „na galijama Dunavem“ ili „pod bremenom s luči“. Iako su njihova kazivanja na granici usmene književnosti i usmene povijesti, uvrštena su u usmene priče, odnosno u pričanja o životu jer u kazivanjima čine već spomenuti krucijalni trenutak, napuštanje starog doma i susret s novim. No, one su dio kulturnoga pamćenja, predstavljaju figure sjećanja i važan su dio pri kulturnoj identifikaciji s regijom.

3. Klasifikacija korpusa

3.1. Usmene pjesme

Stipe Botica (2013: 44) piše kako je narod uvijek znao koju temu pridružiti kojemu književnom rodu, te navodi kako nema nikakve dvojbe da će narod sadržaje koji pripadaju pojedinačnoj duševnoj situaciji i duševnom okruženju pridijeliti pjesmi (lirici). Uvažavajući navedenu narodnu nit vodilju po tematskom okviru, razine klasifikacije kojom ćemo se voditi pri raščlambi usmenih lirskih pjesma temeljit će se prema zahtjevima koje je postavio kazivač stihova, odnosno s njegovom intuitivnom spoznajom kamo pripada koja pjesma. Uvažit ćemo i standardne klasifikacije usklađene s modelom koji je sastavila Tanja Perić Polonijo (1995: 55–67). Autorica je navedeni model postavila kao kompromis između književnoteorijskog i folklorističkoga aspekta, te je u nju ravnopravno uveden i glazbeni izričaj koji neće biti temom ove klasifikacije, jer se ovom problemu pristupa isključivo iz književnoteorijskog aspekta, a folkloristički se promatra samo vezano uz kontekst usmene književnosti, odnosno vezano uz kontekst u kojem se izvodila pjesma. Stoga će se usmena poezija južne Baranje klasificirati prema modelu koji je sastavio autor ovoga teksta na temelju navedenih modela, no modificiranim prema analiziranoj građi i temeljenom prema zahtjevima koje je postavili kazivači stihova, dakle „emski pristup“ ili gledanje iznutra.

Perić Polonijo (1995: 55–67) prvu razinu klasifikacije usmenih pjesmama određuje prema razini teksta i razini prakse. Razinu teksta potom dijeli u dvije kategorije: a) podrazinu jezičnih ili govornih osobitosti teksta i b) podrazinu glazbene izvedbe. Podrazina glazbene izvedbe u ovom se radu neće promatrati jer pristupamo istraživanju ponajprije iz književnoteorijskog aspekta, dok će važnom odrednicom naše klasifikacije biti upravo daljnje razine jezičnih ili govornih osobitosti teksta koje je Perić Polonijo nadalje podijelila prema značenju ili temi i prema tematskim odnosima.

Daljnji slojevi usmenih pjesama prema značenju ili temi dijele se na sljedeći način:

A. Tipične ljudske situacije, odnos čovjeka prema:

1. ljubavi,
2. smrti,
3. životu,
4. prirodi,
5. religiji,
6. prolaznosti vremena i

7. sudbini.

B. Socijalno-povijesne teme:

1. povijesne teme,
2. obiteljske teme,
3. vojne teme,
4. teme uz zanimanja ili posao i
5. teme vezane uz putovanja.

C. Teme vezane uz običaje:

1. godišnji običaji,
2. životni običaji i
3. običaji uz posao/rad.

Upravo će ovaj teorijski okvir biti osnovna polaznica za klasifikaciju usmene poezije iz južne Baranje, a daljnji slojevi klasifikacije će se unutar navedenih tematskih okvira temeljiti prema konkretnijim tematskim zahtjevima korpusa. Od navedenih tematskih slojeva u korpusu pronalazimo gotovo sve tematske cjeline koje je u usmenoj književnosti zapazila Tanja Perić Polonijo. No, kako zaključuje Stipe Botica (2013: 45) „usmena književnost živi u inačicama, ne u strogo programiranim književnim rodovima/vrstama“. Iz tog se razloga neke pjesme mogu uvrstiti u različite skupine. Tematski kriterij također nije moguće koherentno provesti u klasifikaciji. No, negdje se mora povući granica u klasifikaciji koja nikada ne može biti jednoznačna.

Nadalje, korpus odlikuje činjenica da u njemu nema pravih epskih zapisa. Vjerojatno je razlog tomu što je prikupljan u novije vrijeme, a svakako i činjenica da su stručna terenska istraživanja provodili etnomuzikolozi te je interes bio usmjeren prema melodiji, odnosno tekst je bio usputni istraživački cilj, baš kao što je i slučaj s usmenim pričama. Postoje zapisi koji su nekada vjerojatno bili epski, odnosno u njima se još vide fragmenti epskog pjevanja, no s vremenom su lirizirane, odnosno gube svoju epsku pojavnost i u kazivanjima postaju lirske pjesme s epskim elementima u naznakama. Naime, „u usmenoj književnosti je više nego drugdje u tradicijskoj kulturi došlo je do pomicanja žanrovskih granica. Tako su u narodnoj lirici znatna naracija, lirizam proželi sve ostale rodove i vrste, više je oblika izrazite lirsko-epske profiliacije, dramske dionice (posebice „dijalog“) zastupljene su u svim rodovima i vrstama“ (Botica 2013: 48–49). Pojavljuju se jedino balade kao tipična lirsko-epska vrsta, ali kao balade s lirskom dominantom. Dakle, sve prikupljene pjesme pripadaju lirici, čak i pjesme

s tipičnom motivskom građom za epiku, u ovom slučaju balade i pjesme s temama iz vojničkog života ili s povijesnim događajima (bitka za Batinu) prezentiraju se lirskim stilom, što se može povezati s lirskom dominantom prostora južne Baranje kao panonskog kulturnog areala (usp. Schmaus 1971: 60-61).

Stoga smo klasifikaciju korpusa zabilježenih usmenih pjesama u južnoj Baranji prilagodili njegovu sadržaju i pjesništvo podijelili vodeći računa o temeljnim rodovskim obilježjima te prema tematsko-motivskom kriteriju i kriterijima konteksta i izvedbe, posebice kod običajno-obrednih pjesama. Korpus prikupljene lirske poezije podijelili smo na sljedeće razine:

Tipične ljudske situacije:

1. ljubavne pjesme,
2. šaljive pjesme,
3. naricaljke,
4. pastoralno-pejzažne pjesme,
5. pobožne i molitvene pjesme te
6. mitske pjesme.

Socijalno-povijesne teme:

1. obiteljske pjesme,
2. pjesme uz rad te
3. vojničke pjesme.

Teme vezane uz običaje:

1. običajno-obredne pjesme:
  - a. pudarske pjesme,
  - b. kraljičke pjesme,
  - c. dojdolske pjesme i
  - d. pokladne pjesme.

Ostale pjesme:

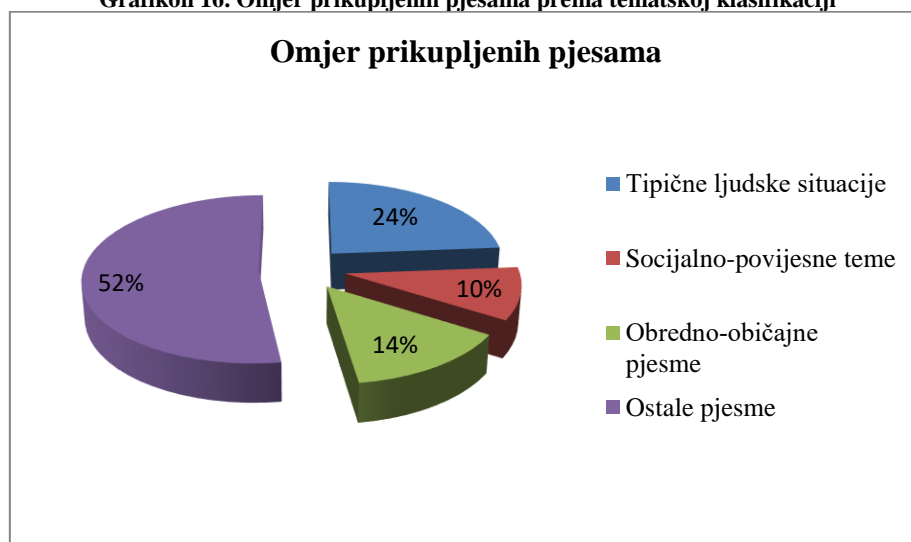
1. rimovani deseterački dvostisi – bećarci,
2. lirske balade,
3. višejezične pjesme i pjesme na stranom jeziku te
4. pjesme uz ples.

Tematski slojevi u prve tri skupine jasno slijede klasifikacijski okvir Tanje Perić Polonijo uz manje iznimke naziva klasifikacije (konkretiziramo prema dominantnom

motivskom kriteriju korpusa) dok četvrtu skupinu treba dodatno pojasniti. Naime, pjesme koje su svrstane u kategoriju „ostale“ za korpus su iznimno važne te ih je potrebno posebno istaknuti, poput rimovanih deseteračkih dvostiha koji čine najveći dio korpusa ili višejezičnih pjesama koje su tipičan odraz multikulturalne regije. Osim njih, ovdje su još uvršteni lirski fragmenti balada koji svojim tematsko kompozicijskim strukturama odudaraju od ostalih pjesama te pjesme uz ples koje nisu dio kakvog običajno-obrednog konteksta, ali su svojom izvedbom drukčije od ostalih pjesama uvedenih u kvalifikacijski okvir.

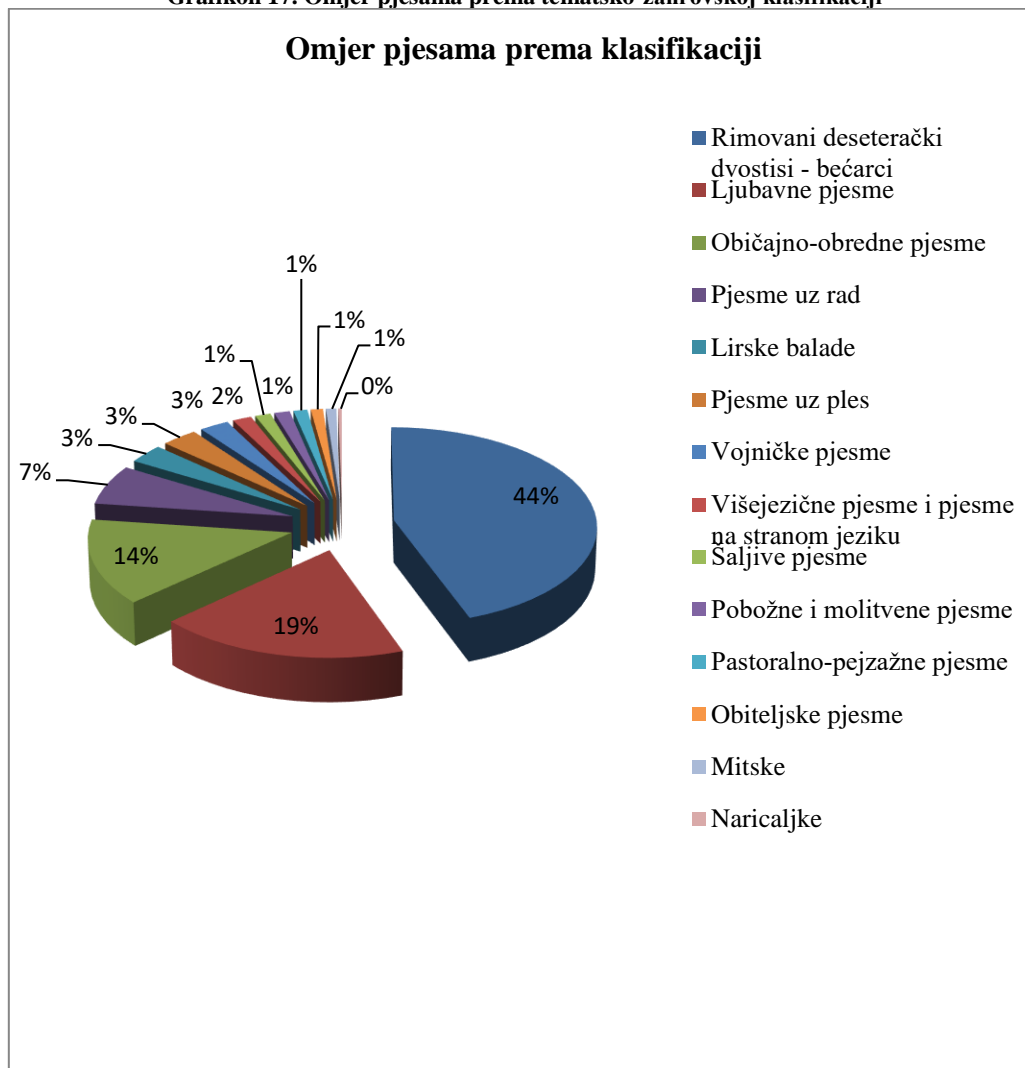
Kako bi se uvidjelo i kakva je i kolika zastupljenost pjesama prema navedenoj klasifikaciji napravljen je grafikon koji prikazuje njihov omjer u cjelokupnom korpusu:

Grafikon 16. Omjer prikupljenih pjesama prema tematskoj klasifikaciji

Iz navedenoga grafikona uočavamo da su ove izdvojene „ostale“ pjesme upravo one kojih je najviše u regiji. Nadalje, kako bi se uvidio i omjer pjesama u daljnjim razinama klasifikacije učinjen je i prikaz omjera svih prikupljenih pjesmama iz kojega uočavamo da prikupljeni korpus broji najviše rimovanih deseteračkih dvostiha, a uz njih su svakako i ljubavne pjesme te običajne pjesme vezane uz pugarinu, kraljice ili poklade, te one koje su se pjevale uz rad (na polju, u vinogradima i slično). Najmanji je broj pjesama s mitskom ili isključivo obiteljskom tematikom te naricaljki.

Grafikon 17. Omjer pjesama prema tematsko-žanrovskoj klasifikaciji

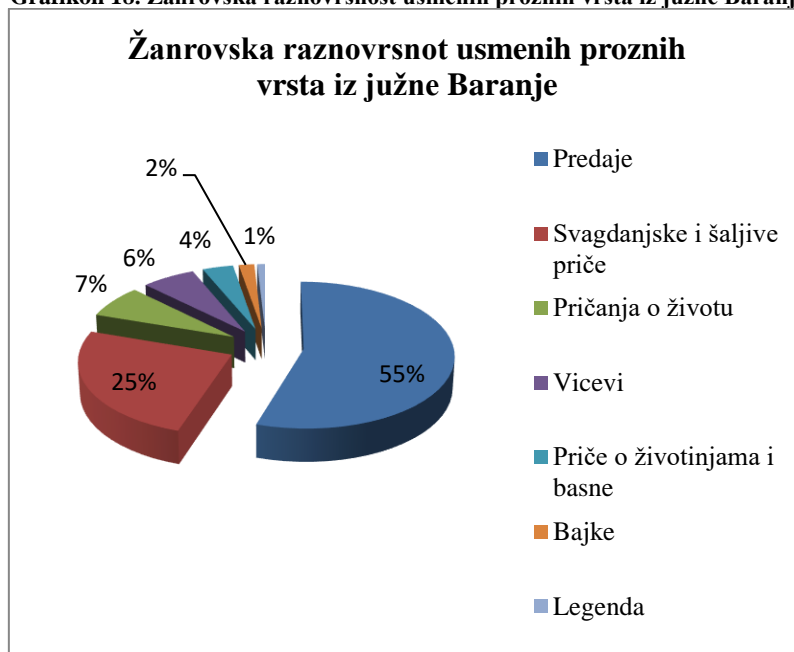

U daljnjoj analizi prikazat će se svi tematsko-stilski slojevi prikupljene poezije, no neće se svi jednako temeljito analizirati. Naglasak će se staviti na one klasifikacijske skupine koje imaju važniju ulogu u određivanju kulturnoga identiteta regije.

3.2. Usmene priče

Spektar narodnih priča, kako zaključuje Botica (2013: 397) „različit je s obzirom na sve strukturalne odrednice: sadržaj, kompoziciju, formalni ustroj i funkciju.“ Ta je različitost uočljiva i među južnobaranjskim pričama, a zabilježeni su primjeri – u različitom omjeru – svih standardnih proznih žanrova. Zastupljenost zabilježenih proznih usmenoknjiževnih žanrova zorno je prikazana u sljedećem grafikonu:

Grafikon 18. Žanrovska raznovrsnost usmenih proznih vrsta iz južne Baranje

Najveći je broj zabilježenih predaja (čak 61), što čini više od polovine ukupnih zapisa. Slijede svagdanjske i šaljive priče, što nas ne čudi ukoliko pogledamo grafikon broj 15 prema kojem je vidljivo da 64 % zabilježenih priča pripada šokačkom kulturnom krugu koji je nadasve poznat po humoru i veseloj naravi. Zabilježena je jedna legenda i dvije bajke, odnosno jedna bajka i jedna priča koju smo svrstali u bajke zbog elementa čudesnoga i nadnaravnih moći glavne junakinje, te tipičnih likova *djelatnika* (Bošković-Stulli 2006: 15), iako bi se prema tematici mogla uvrstiti i u demonološke predaje.

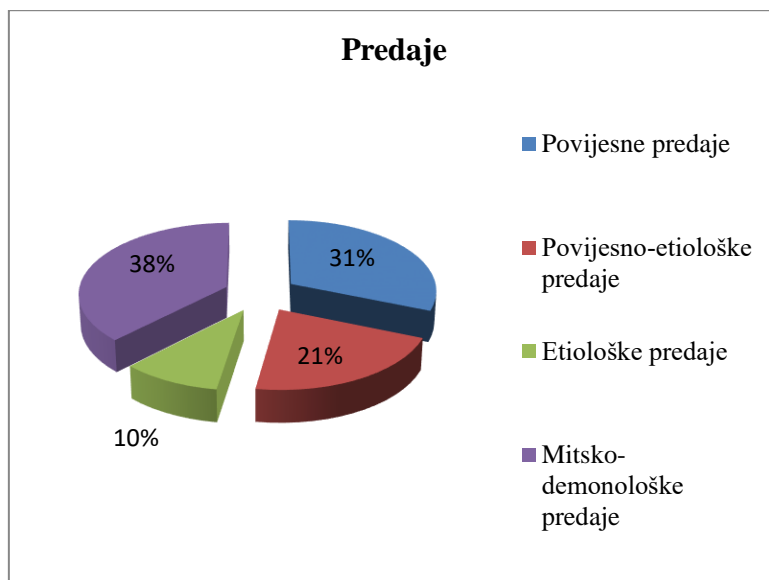
Kako je najveći broj zabilježenih predaja, ukratko ćemo objasniti načela njihove klasifikacije. Slijedili smo podjelu Bošković-Stulli (2006: 22) na mitološke (demonološke, praznovjerne), povijesne i etiološke predaje, premda se ta podjela ne može uvijek čisto provesti, jer se sadržaji često prepleću. Naime, kako zaključuje i Lauri Honko (2010: 352) „čak i kad se neke forme prihvate kao varijante određene usmene priče, svejedno ih je ponekad teško užlijebiti u jedno konzistentno rodoslovlje.“ Upravo se ti sadržaji isprepleću i u predajama zabilježenim u južnoj Baranji, te smo ih mi klasificirali konzultirajući navedeni model Maje Bošković-Stulli, no i modele klasifikacija o kojima su pisali i Stipe Botica (2013) te Marko Dragić (2007). Dakle, usmene predaje iz južne Baranje podijeli smo na sljedeći način:

1. povijesne predaje,
2. povijesno-etnološke predaje,
3. etiološke predaje i

4. mitsko-demonološke predaje (mitske, demonološke te eshatološke ili praznovjerne predaje).

Grafički ćemo prikazati odnos zastupljenih predaja:

Grafikon 19. Omjer zabilježenih predaja prema tematskoj klasifikaciji

Učinjena je distinkcija između povijesnih, povijesno-etioloških i etioloških predaja jer je povijesno-etiološkim predajama podjednako važna i povijesna i etiološka komponentna. Odnosno, ukoliko povijesno-etiološke predaje uvrstimo ili u jednu ili u drugu skupinu, gubi se njihova konkretna misija – pripovijedati o lokalno važnim povijesnim osobama i kako su zbog njihovih radnji nastali određeni nazivi za baranjska sela. Mitske, demonološke i eshatološke ili praznovjerne predaje svrstali smo u jednu skupinu jer one ne nose posebne identitetske markere.

3.3. Folklorno kazalište

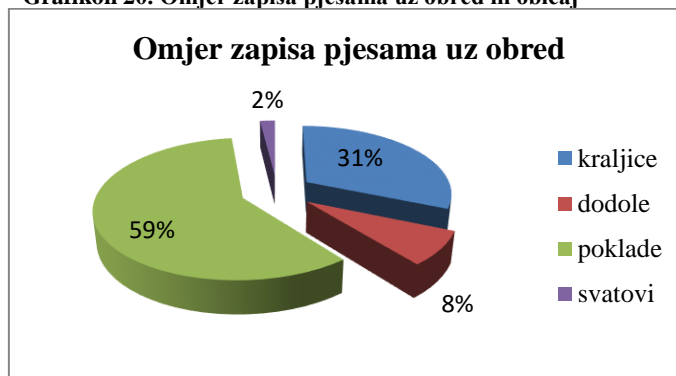
U književni rod folklornog kazališta ili usmenoknjiževne drame uvrstili smo predstavljачke oblike koji prate godišnji ciklus i godišnje obrede iz regije, te od životnog ciklusa izdvojili smo samo svadbu.

Godišnji ciklus čine:

- dodole (dojdole),
- kraljice i
- poklade.

Omjer zapisa u korpusu s obzirom na običaj ili ophod uz koji se pjevaju zabilježene pjesme vidljiv je u sljedećem grafikonu:

Grafikon 20. Omjer zapisa pjesama uz obred ili običaj

Dakle, najveći broj zapisa odnosi se na poklade. Podatak ne čudi jer je regija izrazito bogata različitim pokladnim običajima od kojih posebno valja izdvojiti buše ili fašange. Najmanji je broj svatovskih pjesama, a razlog je tome što Baranjski u svatovima uglavnom pjevaju dvostihovane rimovane deseterce, odnosno svatovce, a njih smo pak uvrstili u tu kategoriju, ne u folklorno kazalište.

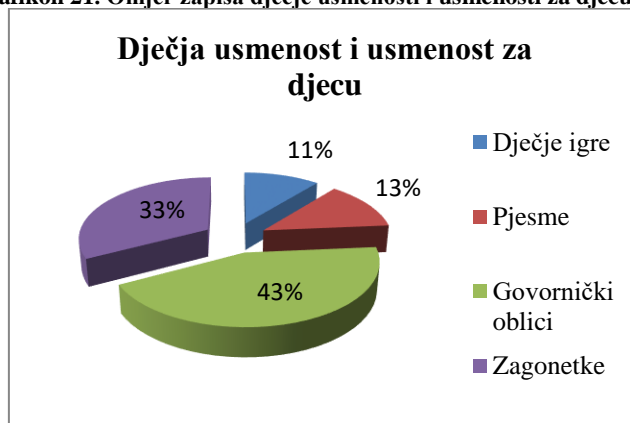
3.4. Dječja usmenost i usmenost za djecu

U zapisima dječje usmenosti i usmenosti za djecu izdvajamo više književno-žanrovskih vrsta i rodova, a riječ je o govorničkim oblicima, folklornom kazalištu (dječje igre), usmenim pjesmama i jednostavnim oblicima. S obzirom na narav i brojnost zapisa dječje usmenosti i usmenosti za djecu možemo ih klasificirati na sljedeći način:

- dječje igre,
- pjesme,
- govornički oblici (brzalice i brojalice) i
- zagonetke.

Glavninu korpusa čine govornički oblici, odnosno brojalice i brzalice, zatim se ističu pjesme i zagonetke, a najmanji je broj dječjih igara. Omjer zapisa u korpusu je sljedeći:

Grafikon 21. Omjer zapisa dječje usmenosti i usmenosti za djecu

Iako je najmanji broj zapisa dječjih igara u ovom korpusu, valja napomenuti da postoji veći broj zapisa u spomenutim diplomskim radovima kojima je mentor bila Miroslava Hadžihusejnović Valašek, ali budući da se one ne ističu ničim posebnim od ostalih dječjih igara diljem Hrvatske, one nisu uvrštene u korpus.

U ovom se radu također neće analizirati sve pjesme, već samo one koje svojim motivima ukazuju na identitetske markere kojima se može doprinijeti u pojašnjavanju kulturnoga identiteta južne Baranje. Usmjerit ćemo se na jezičnu analizu pjesama koje u jednom pjesničkom tekstu broje supostojanje više jezika ili narječja te na analizu onih dječjih igara koje imitiraju običaje odraslih, a koji su nositeljima nematerijalne tradicijske kulture južne Baranje. Ova dva kriterija su odabrana jer se na njima najzornije mogu tumačiti identitetski markeri kulturnoga identiteta južne Baranje.

Od jednostavnih književnih oblika u prikupljenom korpusu zabilježeno je 18 zagonetaka kao rezultat prikupljanja građe za diplomski rad studentice Ksenije Kolar (1986: 34–35) koja je istraživala dječje igre u selima Topolje i Torjanci. Kako su prikupljene zagonetke namijenjene djeci one pripadaju usmenosti za djecu te smo ih i svrstali u poglavlje o dječjoj usmenosti.

4. Analiza tematsko-stilskih i regionalnih značajki korpusa

U ovom poglavlju temeljitije ćemo opisati tematske i stilske osobitosti korpusa. Poglavlje je podijeljeno prema književnim rodovima usmenih pjesama, priča, folklornog kazališta s posebnom skupinom dječje usmenosti i usmenosti za djecu. U ovom djelu izdvajamo i opisujemo samo ključne tematsko-stilske značajke usmenoknjiževnog teksta koje su nam važne za daljnju analizu identitetskih markera, a u skladu s ciljevima rada. Potanka žanrovska ili tematsko-stilska analiza korpusa izlazi iz okvira ovoga rada.

4.1. Usmene lirske pjesme

Usmene lirske pjesme zabilježene u korpusu tematski su razdijeljene u četiri veće cjeline (tipične ljudske situacije, obiteljska svakodnevnica, običajno-obredne pjesme te ostale pjesme) koje se nadalje dijele na 14 konkretnijih skupina prema tematskoj ili žanrovskoj odrednici koje su opisane u poglavlju o klasifikaciji usmenih lirskih pjesama. Najveći je broj prikupljenih rimovanih deseteračkih stihova (ili bećaraca), a tematski je najzastupljenija ljubav. Osim najučestalijeg nesimetričnoga deseterca, čest je i stih osmerac te šesterac. Uglavnom su nepravilno rimovane. Zanimljivo je da sve usmene pjesme pripadaju sloju lirike, pa čak kada su u pitanju balade ili vojničke pjesme ili pjesme koje pjevaju o povijesnim osobama. U ovom poglavlju ćemo nadalje konkretnije pojasniti tematsko-stilske osobitosti svih 14 navedenih skupina pjesama te pokušati uvidjeti i njihovu povezanost s identitetskim značajkama regije.

4.1.1. Ljubavne pjesme

Ljubavne su pjesme druge najbrojnije i čine 19 % korpusa. Njihova brojnost odgovara konstataciji da „u hrvatskoj usmenoj lirici, inače, prednjače dva motiva: *ljubav* i *ljepota* u svim svojim pojavnim oblicima“ (Botica 2005: 134). Iako je ljubav opisana i u obiteljskim pjesmama i bećarcima, i vjerojatno u svim podvrstama koje smo zabilježili, a posebice u pudarskim pjesmama – ova skupina od 124 pjesme je tematski isključivo vezana za ljubav muškarca i žene (partnersku), a ostali oblici ljubavi – obiteljska ljubav, ljubav prema prirodi, domovini i dr. razvrstani su u druge skupine. Ljubav je u ovim pjesmama opisana od prvog pogleda do žalovanja ili prkosa nakon prekida veze. Ravnopravno ih izgovaraju ženski i muški kazivači, dapače, žena je česti kazivač. One u kojima se javlja ženski kazivač većinom tematiziraju ili prevaru ili iskazivanje ljubavi, dok se muški kazivač češće javlja češće pri ašikovanju. Najučestaliji stih kojim su ispjevane jest deseterac, no javlja se često i osmerac ili šesterac i

sedmerac. Ljubavni tematski sloj zamjećuje se u pjesmama koje su vjerojatno nastale mnogo ranije poput pjesme o Nici, Mici ili Mari jedinici⁷³ koju čuva straža devet djevojaka ili četiri soldata, a do koje pokušava doći nesretni Mio. Pjesma se pjevala u svatovima, a najdužu inačicu zabilježio je Julije Njikoš u Gajiću:

O moj, Mio, di si sinoć bijo,
Di sam bio, dobro mi je bilo!
Vidio sam kićene svatove –
I med njima lipotu divojku.
Uzo bi ju al' je ne da mama,
Ukro bi ju, al' je čuva straža,
Mala straža devet divojaka,
I med njima Mara jedinica,
I velika, trideset vojnika.
Prid kućom joj drvo javor raste,
Popet ću se javoru na grane,
Zacvilit ću kano lastavica,
Zakukat kano kukavica.
Ne bil' joj se smilovala mama,
I njezino čedo meni dala.
Priskočit ću vrata i soldata,
I poljubit lice jedinice.
(Gajić, Njikoš 1996: 30)

U korpusu su zabilježene i pjesme novijega datuma u kojima se prožimaju „spomenarski“ stihovi koje je kazivač unosio u svoje pjesme:

U srce sam te zaključala,
Ne možeš izać'
Ključeve sam izgubila,
Ne možeš i' nać'.

(Torjanci, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 46. u prilogu)

U ljubavnim pjesmama koje pjevaju prevarene ili silom obljubljene djevojke često se na samom kraju javlja i kletva koja proklinje tog mladića. „Hrvatski autori koji su se bavili problematikom kletvi iz perspektive usmene književnosti smještaju kletvu u retoričke oblike,

---

⁷³ Pjesme u prilogu pod rednim brojevima 12., 82. i 86. te Mihaljev 2012: 249.

zajedno sa zdravicama, basmama, brojalicama, brzalicama i dr. Razlog tomu autori nalaze u retoričkoj komponenti uvjeravanja unošenjem elemenata nevjerojatnih i egzotičnih vjerovanja s prizvukom tajanstvenosti i mističnosti“ (Nikolić 2010: 148). U našem slučaju ovdje se javlja usmenoknjiževni oblik u usmenoknjiževnom obliku. Kletva se javlja kao spomen naznake da je mladić proklet (kao u prvom primjeru) ili je baš izrečena cijelom rečenicom (kao u drugom primjeru):

(...)

Ako se mlađan ne vratiš
I vernu ljubav ne platiš,
Kletva te moja svatila,
Do groba lalnog pratila!

(Baranjsko Petrovo Selo, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 7. u prilogu)

Iz kamena ruža cvala, ruža rumena
Devojka je ružu brala pa je zaspala
K njoj dolazi mlado momče, tiho je budi
Usta mila, ustaj draga što si zaspala
Dragi ti se oženio kog si čekala
Neka neka nek se ženi prosto mu bilo
Vedro nebo zagrmilo, grom ga ubio
Što od mene cure mlade to učinio.

(Duboševica, Valašek 1981.-1996. rkp., br 80. u prilogu)

U korpusu se pojavljuju i lirske ljubavne pjesme s reminiscencijama na povijesne osobe poput kralja Matijaša u kojima njihova pojavnost nema epski karakter, nego su uklopljeni u ljubavnu matricu (ljubavno jadikovanje), kako svjedoči i sljedeći primjer:

Vino pije Dojčin Petar, varaždinski ban,
Popio je sto dukata, sve za jedan dan.
Karo ga je kralj Matijaš, zemlje gospodar,
Što popije sto dukata, sve za jedan dan.
„Ne karaj me, kralj Matija, zemlje gospodar,
Što popijem sto dukata, sve za jedan dan!
Da ti ljubiš ono lice, koje ljubim ja,
I da piješ ono vince koje pijem ja,

Popio bi ravnu Peštu i sav Budim grad
I nuz oto konja vrana, zlatan buzdoan.
(Torjanci, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2/3B, br. 124. u prilogu)

4.1.2. Obiteljske pjesme

Među obiteljskim temama posebice se ističu odnosi među supružnicima i djecom. Česte su teme savjetovanja majke kćeri u ljubavnim problemima, strah od roditelja zbog zabranjene ljubavi, tuga supruge jer muž odlazi od kuće, tuge napuštenih djevojaka koje su rodile izvanbračnu djecu, odnosi snaha – svekrva, odnosi između „prijā“. Odnosi u obiteljskom srodstvu često su opjevavani, a najviše se od svih spominje riječ *majka*, u 596 pjesma riječ majka se spominje čak 127 puta. U skupinu obiteljskih pjesama u užem smislu uvrstili smo uglavnom teme iz obiteljske svakodnevice i čežnje za domom ili nekim iz obitelji tko je dom napustio, jer su ostale „obiteljske“ teme zbog nekih drugih izraženijih motiva u pjesmi svrstane u druge skupine. Zanimljive su pjesme koje imaju humorističan prizvuk, a prozivaju djevojke koje nisu donijele dobru odluku pobjegavši od kuće da bi se udale u drugo selo. U Gajiću je zabilježen primjer:

Jesam li ti govorio, seko,
Da ne siješ bosiljak daleko,
Jer bosiljku treba mnogo 'lada.
Prevari se, udala se mlada;
Prevari ju mangupsko odelo,
Udade se u najgore selo;
Udala se baš za lolu svoga.
Prvo večē opsova joj Boga,
Drugo večē svekrva ju kara:
„Da's valjala, ne bi došla sama!“
Treće večē ni večerat ne će,
Al četvrto, veli da pobeć će.

(Gajić, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 131. u prilogu)

Zanimljive su pjesme s temom pećalbe, odnosno jadikovanje muškarca koji je morao oputovati u Ameriku raditi i napustiti svoju obitelj:

Plovila je po moru galija
Šesnaest dana i 18 noći
Opet, braćo, ne mož' na kraj doći.

Kad sam pošo Ameriku gradu,
Osta žena u velikom jadu
„Zbogom ženo, zbogom deco moja!
Deco moja, moljte se Bogu
Ja vam više pomoći ne mogu.“
Kad sam došo Amerika gradu,
Osta žena u velikom jadu.
Amriki, tamo teško radu,
Teško radu, kavom se sladu.
Bolje kod nas kupus i korenje,
Nego tamo pivo i pečnje.

(Torjanci, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 130. u prilogu)

4.1.3. Pastoralno-pejzažne pjesme

U ovu smo skupinu uvrstili pjesme s motivom pastira ili pjesme koje opjevavaju kakvu zgodu u kojoj je dominantan opis pejzaža. U korpusu se često se ponavlja pjesma s motivom izgubljenoga vijenca u kojoj se djevojka obraća pastirima tražeći ga. Značenjski sloj ove pjesme je nedokučiv. Prema doslovnoj razini uvrstili smo ih u pastoralno-pejzažne premda bi bilo moguće da su i alegorijskoga značenja. Možda je u pitanju vijenac djevičanstva, te bi pjesma mogla pripadati i ljubavnim pjesmama. Pjesma u različitim inačicama započinje obraćanjem pastirima, a završava plakanjem uz obalu rijeke zbog toga što će djevojka ostati ružna. Ispjevana je kao dijalog pastira i djevojke, a zabilježena je u Topolju, Luču i Šumarini te je očito bila interesantna u vremenu Stepanovljevih zapisivanja. U korpusu Jelke Mihaljev ta se pjesma ne spominje, te je vjerojatno tradicijski pripadala podravskim Šokcima.

4.1.4. Šaljive pjesme

Ovdje smo uvrstili raznometričke pjesme šaljivog i podrugljivoga tona, kao i šaljive dvostihe koji nisu deseterci. Uglavnom ih je prikupio Stepanov u šokačkim selima, a zanimljivo je da je uz njih, ponekad, kao napomenu stavio da su oni bećarci. Takve pjesme su često pisane šestercima, sedmercima ili osmercima, a tematski i izvedbeno odgovaraju bećarcima. Primjerice:

Alaj, mati, ala ti,
Alaj ti je lipa kći;
Alaj ti je lepa kćerka,

Da j' moja švalerka!

(Batina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 96. u prilogu)

U njima se također javlja tipično bečarski inat i izrugivanje:

Posijala babe tikve,

Tikve dobro nikle.

„Pošto su ti, bako, tikve?“

-Svaka tikva sekser košta.-

„Dosta tebi šest krajcara,

Jer si, babo, vrlo stara.“

(Batina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 141. u prilogu)

Ova skupina pjesma u korpusu je neznatno zastupljena (svega 1%) te zbog njezine malobrojnosti, a i zbog njezinih tematsko-stilskih osobitosti koji nemaju ulogu identitetskih markera nije detaljnije analizirana.

4.1.5. Naricaljke

O naricanju u hrvatskoj tradicijskoj kulturi prvu informaciju donosi Juraj Šižgorić (1445.- 1509.), humanist, svećenik, pjesnik u svome proznome djelu „De situ Illyriae et civitate Sibenici“ (O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku), 1487., prikazujući prirodne i kulturne ljepote, među ostalim i otoka Zlarina gdje se pjesnik „među gorskim stijenama i u sjeni drveća odavao veoma ugodnom pjesnikovanju“. U 17. poglavlju piše o nekim šibenskim običajima, među ostalim i o tome da „u žalosti pri sprovodu žene glasno izriču naricaljke, koje diraju i potiču na plač i ljude tvrda srca i koje su dirljivije od tužbalica Tetide i majke Eurijalove, koje su barbarskim zavijanjem oplakivale smrt svog sina (Botica 2013: 110). U našem korpusu zabilježene su samo dvije pjesme naricaljke, obje u Duboševici, jedna se pjevala pokojniku, a drugu je na pogrebu jedne druge osobe pjevala majka koja je poslala svoje sinove u Prvi svjetski rat te se obraća njima. Postoje još dva zapisa naricaljki u knjizi Jelke Mialjev (2012: 218-219) u kojima se *juče* (jauče) za susjedom i za sinom. Prema zapisu Jelke Vince-Paulla (1992: 159) kazivači svjedoče da su u Duboševici *jukale* žene iz bližeg srodstva i da nisu imale neki unaprijed pripremljeni tekst. Autor disertacije je kroz intervju i razgovore s kazivačima došao do istih podataka. Kazivačice su redovito govorile da se *jukalo* ili *jaukalo* (ne rabe izraz naricalo) napamet i da za to žene nisu bile plaćene, uglavnom je to bila rodbina ili susjedi. Stoga je jasno da će takvi zapisi biti rijetki jer nije bilo nekog obrasca po kojem se pjevalo. Kombinacijom govora, plača i pjevanja, svaki od tih dijelova gubi svoja svojstva te dolazi do

posebnog zvukovnog sustava koji ima i posebnu svrhu – komuniciranje s pokojnikom i onozemaljskim svijetom. U Duboševici je zabilježeno:

Mili Mijo ostavio i kuću i dvora,
Janje moje pa u zemlju mora!
Zbogom otac, zbogom majko,
Zbogom sunce žarko!

(Duboševica, Vince-Pallua 1992: 159)

Oj, sinovi, u red amabarovi!
Mili Stipo, đindilovo grožđe,
Koje brala pudarica Mara,
Grožđe brala u staklo metala,
Pa je grožđe sačuvala.
A ja tebe sine nisam čuvala,
Već sam tebe u vojsku poslala.

(Duboševica, Vince-Pallua 1992: 159)

4.1.6. Pobožne i molitvene pjesme

Pjesme vezane uz kršćanske tradicijske običaje vezane su uz crkveni kalendar i u tradicijskom aspektu čine specifične pjesme u Republici Hrvatskoj, što je rezultat duge izoliranosti regije od Republike Hrvatske i njezine pripadnosti Mađarskoj. Ipak, kršćanska tradicijska kultura Hrvata iz južne Baranje nerazdvojiva je s onom Hrvata koji žive na teritoriju Baranje u Republici Mađarskoj. Podunavski Šokci tradicijski su vezani uz grad Mohač i Hrvate koji nastanjuju okolicu ovoga grada, dok su podravski Šokci vezani uz naselja Beremend i Semartin, Kašad i Olas. U mađarskoj Baranji Hrvati se dijele u nekoliko subetničkih skupina od kojih su u okolini Pečuha najznačajniji tzv. Bošnjaci. Tradicijska kultura ovoga življa veoma je slična onoj Hrvata Šokaca u južnoj Baranji, posebice u životu vezanom uz crkvene običaje, što se lako da objasniti činjenicom da je južna Baranja u crkvenom pogledu administrativno bila vezana uz Pečušku biskupiju sve do 1971. godine. Osnovnim primjerom mogu poslužiti crkveni napjevi koji se izvode pri službovanju svetih misa u šokačkim selima južne Baranje, a koji su kao takvi jedinstveni u Republici Hrvatskoj. Naime, većina se tih napjeva izvodi prema pjesmaricama molitvenicima izdanim na prostoru Republike Mađarske ili u Subotici. To su: 1) *Molitvena knjiga Vrata nebeska nazvana iz razlicshitih knjigah u jedno sastavljena za duhovnu korist Illirickoga naroda po Stipanu Gerdenich, u Pecshu, 1837. godine*; 2) *Slava Božja,*

sastavio i izdao Lajčo Budanović, kapelan u Subotici, izdano u Subotici 1901. godine; 3) *Vinac bogoljubnih cerkvenih pisamah* o. Marijana Jaića, tiskana prvo u Budimu 1827. godine, a do Prvog svjetskog rata objavljen 29 puta; 4) *Duhovna radost*, sastavili Grgur Cserhati i Antun Priszlinger, izdalo Društvo svetog Stipana u Budimpešti 1940. godine. Riječ je o molitvenicima na hrvatskoj ikavici, koji su sadržavali i tekstove za pjevanje pučkih pjesama i upravo je ta ikavica ono što ove pjesme čini u njihovom izvedbenom kontekstu specifičnima u Hrvatskoj jer se u ostalim dijelovima Hrvatske crkveno pjevanje uniformiralo na standardnom jeziku.

Crkvenim pučkim pjevanjem u Baranji bavila se Hadžihusejnović Valašek koja je i autorica novoizdane knjige *Kada vrime slavno dođe: crkvene pučke popijevke baranjskih Šokaca* (2014) u kojoj se nalazi notna zbirka od 179 popijevaka – sa cjelokupnim tekstovima i pripadajućim podacima, a redosljed popijevaka slijedi raspored tekstovne pjesmarice *Duhovna radost* koja se najviše koristila u Baranji. Osim nje, crkvenim pučkim pjevanjem iz regije bavi se i Krunoslav Šokac (2011) koji je posebno istraživao korizmene napjeve te je LADO izdao i nosač zvuka *O, Isuse daj mi suze* na kojem su i odabrani korizmeni napjevi s njegovih terenskih istraživanja u Baranji.

Ove pjesme možemo svrstati na granici pučkoga i usmenoga pjevanja, a točnu razliku je teško povući jer nam nije poznato jesu li sastavljači molitvenika i pjesmarica pjesme zapisivali onako kako ih je izvodio narod ili su pak kombinacija usmene pobožne poezije s autorskom notom. Sama pučka književnost prema Josipi Tomašić (2015: 182) zauzima mjesto između pisane i usmene književnosti te njezina tranzicijska pojava čini pučki književni fenomen ovisnim s jedne strane o djelokrugu usmenoga, a s druge strane pisanoga stvaralaštva. Stoga ih nećemo detaljnije analizirati, ali svakako su vrijedne spomena kao tradicijskoga bogatstva regije. Među njima se posebno ističu marijanske korizmene pjesme jer ne prenose samo religijski pogled na Marijin plač nad njezinim preminulim sinom, već uistinu bol majke nad izgubljenim sinom.

Gorko cvili Maria za svojim Sinom
Videći ga vodjena na smrt pod križom.
Puca srce Majke Dive,
Roneć gorke suze lije
Od teške tuge.
Srcu mista ne zna naći,
Nit pokoja duši dati
Zbog gorke muke.

Tko će njene bolesti sad ublažiti
Tkoli će joj žalosti u utišiti.
Tuga ju je oborila,
U tilu je sva klonila
Od teške tuge.
Lice joj je potavnilo
I svu svitlost izgubilo
Zbog gorke muke.

(Priszlinger i Czerhati 1940: 404)

U korpusu se nalaze i jedna molitvica za djecu pred spavanje koja prelazi u bajalicu, a koja bi se mogla uvrstiti i u usmenost za djecu, ali zbog njezine motivske fakture ubrajamo ju u ovu skupinu pjesama. Prema Nikoliću (2012: 97) takve „pučke pobožne pjesme, dužeg ili kraćeg sadržaja, koje se obično ne pjevaju nego govore, a mole se u svako doba dana (osobito prije spavanja) i na svakom mjestu, stručno nazivamo molitvice.“

4.1.7. Mitske pjesme

Pretkršćanski sloj usmene književnosti u regiji očituje se u ostacima slavenske mitologije koja je vidljiva u običajno-obrednim pjesmama i procesima prema rekonstrukcijama koje su u usmenoj književnosti slavenskih naroda zapazili Radoslav Katičić (2008; 2010; 2011) te Vitomir Belaj (2007), a danas o njima govori i Lidija Bajuk (2013a: 113–129; 2013c: 175–193; 2013b: 324–347; 2012: 165–192). Mitske pjesme pretkršćanske religije rjeđe su u korpusu. svega je nekoliko cjelovitih pjesama, no čest je ustaljeni početni obrazac mitskih pjesama, posebice vezanih uz slavensku mitologiju, odnosno pjesme koje tematiziraju mit o dolasku zelenoga Jurja. Vjerojatno se vremenom mitski motivi iz pjesama počinju gubiti, no pjesme zadržavaju lirske subjekte Jurja i Mare koji su nekim svojim osobinama opisani slično ili identično kao božanstva iz poznatih nam mitskih pjesama, no pjesme gube svoje izvorno značenje i izvorna je domena aktualizirana kakvom novom situacijom. Primjerice pjesma zabilježena u Luču započinje stihovima:

Šta se ono tamo beli,
Tamo beli u gori?
Il je sunce, il je mesec,
Nit je sunce, nit je mesec,
Nit su sjajne zvezdice,

Već su ono tajni dvori,
Tajni dvori u gori.
U ti' dvori lepa Mara
Rosno cveće zaleva.

(Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 53. u prilogu)

Fragmenti pretkršćanske mitologije vidljivi su uglavnom u ophodnim pjesmama – govorili smo već njihovim elementima u kraljičkim pjesmama, a osim toga uočljivi su i u pokladnim običajima ili običaju *ulica* u podunavskim šokačkim selima koji je prethodio *bušama*. Uz običaj *ulica* zabilježena je pjesma koja u sebi sadrži mnoštvo motiva iz slavenske mitologije, od *zlatne grane* na kojoj sjedi *sokol* koji predstavlja boga Peruna, ključeva *bila* (bijelog) *grada* koji predstavlja Perunove dvore u kojima će se dogoditi mitska svadba Zelenog Jure, mjesecolikog konjanika i lijepe Mare, oboje Perunova djeca. Pjesma u cijelosti zabilježena je u Gajiću:

Oj, ulice, baulice,
Na dvi strane jabučice.
A na treće sokol sedi,
Sokol sedi i besedi:
Jašio sam konja vrana,
Pa sam našo zlatnu granu,
Pa sam odno kolundžije
Da mi skuje troje ključe,
Da otvorim bila grada
I da viđem šta j' u gradu?
U gradu su devet braća,
I deseta sestra Marta.
Svi se redom razgovaru:
„A šta ćemo sestra Martom?
Komu ćemo seju dati?
'Eli Suncu, 'el Mesecu?“
Bolje Sunncu, neg' Mesecu,
Sunce će nas ugrijati,
A Mesec će kumovati...
Kum, kum,

4.1.8. Običajno-obredne pjesme

Običajno-obredne pjesme iz regije sastavnice su i folklornog kazališta. U poglavlju o folklornom kazalištu detaljnije su opisani ophodi i obredi vezani uz poklade, kraljice i dojdole, a u poglavlju o običajima prikazan je običaja pudarina te se o njima ovdje neće ponovno govoriti, već će se samo opisati pjesme koje su se pjevale uz običaj. Ovdje izdvajamo samo temeljne tematsko-stilske značajke tih pjesama.

Dakle, običajno-obredne pjesme podijeljene su u skupine prema običajima u kojima se pjevaju na pudarske, kraljičke, dojdolske i pokladne pjesme.

a) Pudarske pjesme

Pjesme koje su pjevale pudarice po svom su izvedbenom obliku deseterački dvostisi veselog i vedrog karaktera. Lirsko ja nadahnuto ženskim autorstvom razlikuje se ipak od tipičnog bećarca, ponajviše temama koje preokupiraju kazivačice ovih stihova. Za bećarac su karakteristični „po sadržaju veoma različiti deseterački dvostisi, najčešće ljubavni i metaforično erotski; hvale se vlastite vrline, ljepota, sposobnosti, imovno stanje, izruguju se neistomišljenici i suparnici, prkosi se i inati.“⁷⁴ Slične elemente pronalazimo u pudarskim pjesmama, no kako su praktikantice ovog običaja uglavnom mlade djevojke pred udaju i stihovi pudarskih pjesama su i takve naravi. Oni nisu samo tipično bećarski šaljivi, već se u njima lako iščitava mladi ženski lirski subjekt koji žudi za ljubavlju:

Mislila sam da j' pudarit lipo,
Nije lipo kad ti nema diko.

Kad poviknem i tio i lipo,
Kako možeš da ne dođeš diko.

Dođi, diko, i odnesi grožđe,
Da mi moje tužno srce prođe.

---

⁷⁴ Bećarac, vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema, Ministarstvo kulture, Nematerijalna kulturna baština, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7153> Pristup 26.6. 2014. 19,42.

Oj, jeseni, ne jesenila se,
Diko moja, ne oženila se.

Dodi, diko, na naše brdašce,
'el će moje iskočit srdašce.

(Draž, Mihaljev 2012: 192-193)

Većina je djevojaka znala da će nakon pudarina uslijediti vrijeme svatova (uglavnom nakon *Mi'olja*) te su često opjevala i svoje posljednje djevojačke dane:

Pudarino, ala si mi gorka,
Što na jesen više neću bit divojka.

Pudarit ću 've jeseni ranku,
A na drugu ostavit ću majku.

Još ću ovu jesen pudariti,
O Mi'olju kapicu zaviti.

(Draž, Mihaljev 2012:192-193)

No, kako je običaj pudarina uistinu za narod koji ga je prakticirao značio slobodniji život, stihovi pudarskih pjesama su često upravo i takve, tipično bečarski veselije prirode:

Đe si, curo, učikala skute?
U šljiviku, čekajući diku.

Al je fino b'jelo grožđe noja,
Još su slađa, diko, usta tvoja.

Ne pudarim u planini grožđe,
Već pudarim da mi dika dođe.
(Popovac, Dvornić 2008:37)

Lolo moja i jesi i nisi,
Oženi se da vidim čiji si.

Volim diku k'o cveće,

Meni majka zabraniti neće.

Sjaj mjeseče, al nemoj u veče',
Već u jutro, kad ja pratim lolu.

(Popovac, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 221.-223. u prilogu)

Berem grožđe dok dika ne dođe,
A kad dođe zaboravim grožđe.

Viđi drugo koji nam dolaze,
Od ti dvoje, jedno j' lane moje.

Berem grožđe i crno i bilo,
Samo dođi lane moje milo.

Da znaš mamu kako ljubi dika,
Ti bi stara poljubit se dala.

Oj meseče i ti puno znadeš,
Ja te moljim da me ne izdadeš.

(Gajić, Balatinac 2002. rkp. br. 224.-228. u prilogu)

Same pudarske pjesme isključivo pjevaju žene, a tematski one opjevavaju ili ljubav ili srž samog običaja. Ženski lirski subjekt ih uglavnom stvara u rimovanim deseteračkim dvostisima, no osim ovog tipičnog stiha za ovo područje ima i cjelovitih lirskih ljubavnih pjesama. One su često stihovna interpretacija samog običaja, odnosno stihovima se opisuje kako se odvijao sam običaj, a posebice se u njima iskazuje sama srž običaja – upoznavanje mladih osoba pred kraj ljeta ili početka jeseni kada će uslijediti svadbe. Stoga ne čudi da se javljaju uglavnom ljubavni stihovi, no kako je običaj prema kazivačima bio i jedini trenutak kada je u strogom patrijarhalnom društvu bilo dopušteno druženje djevojaka i mladića javljaju se i stihovi koji opisuju i „slobodu“, no tome slobodnijem izražavanju doprinosi i stilska uobličенost stihova u bećarce koji podrazumijevaju slobodu izražavanja. Primjer iz Popovca:

Sjaj mjeseče, al nemoj u veče',
Već u jutro, kad ja pratim lolu.

b) Dodolske pjesme

U ophodima dodole ili dojdole pjevaju pjesme čiji su stihovi uglavnom bili na hrvatskom jeziku, no ponekad i na romskom: *Ja ne znam kaj su popevale, po ciganski.*⁷⁵ Stihovi su se razlikovali po tijeku ophodnog procesa, te ih možemo klasificirati na dvije razine:

- pjesme koje pjevaju dok hodaju ulicom i
- pjesme koje pjevaju u dvorištu domaćina.

Dok su hodale ulicom pjevale su:

Mi idemo preko sela, oj dojdole, dojdole
A oblaci preko neba, od dojdolo, dojdole!

(Duboševica, Vlašić 1992: 172.)

Pjesme koje su pjevale u dvorištima domaćina razlikovale su se od mjesta do mjesta, a pri pjevanju ističe se jedna djevojka koja je pokrivena zelenilom, dok se ostale uz nju nišu, sve pjevaju:

Oj dojdole!

Sveti Petar Boga moli, oj dojdole!
Da pokisne rosna trava, oj dojdole!

(Duboševica, Vlašić 1992: 172)

ili

Sveti Petar baštu gradi, oj dojdole, dojdole,
A Marija luka sadi, oj dojdole, dojdole.
Naša doda moli Boga, oj dojdole, dojdole,
Da nam padne rosna kiša, oj dojdole, dojdole,
Da orosi polje žita, oj dojdole, dojdole,
Da nam žito bolje rodi, oj dojdole, dojdole.

(Branjina, Dvornić 2008: 158)

Ili

Oj dojdole,
Da nam padne rosna kiša, oj dojdole,
Sveti Petar baštu gradi,
A Marija cvijeće sadi, oj dojdole.

---

⁷⁵ Kazivala Barica Kos.

Da nam padne rosna kiša, oj dojdole,

Da pokisne ravno polje,

Da nam raste žito bolje oj dojdole.

(Duboševica, Vlašić 1992: 172)

Nekada bi se pri pjevanju sve djevojke uhvatile u kolo i plešući pjevale, a negdje bi glavna dojdola – ona okićena zelenilom – sama plesala u sredini kola. Kada bi djevojke otpjevale, domaćin kuće bi ih polio kantom vode, ili bi polio samo okićenu djevojku. Tada bi se djevojka koja je zalivena tresla i njihala, a ostale bi govorile:

Tresi se, dojdolo!

Tresi se, dojdolo!

(Branjina, Dvornić 2008: 158)

c) Kraljičke pjesme

Pjesme⁷⁶ koje su kraljice izvodile ustaljene su i ne mijenjanju se, već ih treba razlikovati po mjestu gdje su pjevane:

- u hodu seoskom ulicom,
- u dvorištu kuće u koje ulaze,
- pri prelasku s jedne strane ulice na drugu,
- pred kućom koja ih nije primila, a nije u žalosti.

Nadalje, pjesme ovise o domaćinu koji je ugostio kraljice te ih dijelimo na one koje pjevaju:

- u dvorištu neudane djevojke,
- u dvorištu neoženjena mladića,
- u dvorištu gdje žive brat i sestra,
- u dvorištu nedavno rođenoga djeteta i
- u dvorištu seoskoga kneza, učitelja ili kakvoj drugoj gospodskoj kući.

Pjesme koje su se pjevale u dvorištu dijelimo na one koje se pjevaju:

- pri ulasku u dvorište,
- u kolu oko snahe koja sjedi na stolici,
- pri prelasku s jedne strane dvorišta na drugo i
- u zahvalu domaćinu za darivanje.

---

⁷⁶ Opis baranjskih kraljica autor disertacije je već objavio u zborniku radova s XI. kroatističkog znanstvenog skupa u Pečuhu (Predojević 2013a).

U daljnjem radu nećemo objašnjavati svaku kategoriju zasebno, nego ćemo kroz cijeli opis ophoda prikazati sve vrste navedenih pjesama za koje postoje zapisi. Nažalost, nepoznate su nam sve ophodne pjesme koje su kraljice izvodile. Najčešće su kazivači koje su etnolozi ispitali znali pjesme koje su se izvodile u dvorištima u kojima su kraljice bile ugošćene. Pjesme koje su se pjevale s prelaska s jedne strane ulice na drugu te one koje su se pjevale pred kućom koja ih nije primila (bila u žalosti ili ne) nemamo zabilježene.

Pjesme koje su se pjevale u hodu ulicom uglavnom su slične u većini baranjskih šokačkih mjesta, no prema zapisima Julija Njikoša i Jelke Mihaljev imamo dvije inačice. Pripjev, u hodu seoskim ulicama u Gajiću, Dražu, Duboševici, Šumarini i Baranjskom Petrovom Selu prema zapisima Julija Njikoša, bio je sljedeći:

Kralj za kraljem šeće i na se pogleđe
Stoji li mu lipo roklja i košulja
Ako stoji lipo, da mu ne diramo
Ak' ne stoji lipo, da mu namištamo.
(Njikoš: 1996: 41)

Te u nešto drugačijoj inačici koju je zapisala Jelka Mihaljev za sela Draž i Gajić:

Kralj za kraljem šeće i na se pogleđe
'el mu lipo stoji suknji i rubina
Ako mu lipo stoji, vi ju ne dirajte
Ako ružno stoji, vi ju namišćajte.
(Mihaljev 2012:177).

Daljnja koreografija baranjskih kraljica je uglavnom jednaka, na čelu povorke idu *barjaktari – kraljevi*, a za njima *snaja* koju slijede ostale *kraljice* koje su imale razne, već navedene uloge, ovisno od sela do sela.

Početni pripjev u dvorištu razlikovao se od naselja do naselja, no većinom je glasio u ovim inačicama:

Od dvora do dvora,
Do careva /kraljeva/ stola
Ode nama kažu...ili
Mi svakud odismo
i ođe dođosmo,
i o'd nama kažu...
(Njikoš 1996: 41, Mihaljev 2012: 178)

Dok je Stjepan Stepanov u Luču zabilježio drukčije uvodne stihove pri ulasku u dvorište:

Sve pošeći kralju,
Sve pošeći mili kralju,
Od dvora do dvora
do careva stola
di car vino pije,
a carica spava / ili: carica goste čeka/
Ustan' se, carice,
došle su kraljice!

(Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 170. u prilogu)

Nakon uvodnih stihova, pjesma je dalje upućena neoženjenom mladiću ili neudatoj djevojci, tek rođenome djetetu ili kakvom seoskom moćniku, uglednom čovjeku.

U dvorištu neoženjena mladića ili neudate djevojke

Neoženjenim mladićima bi se u pjesmama za ženidbu nudile *Sirkinja devojka*, *Serkinja* u selima Šumarina i Luč, a *Turkinja devojka* u Dražu, Gajiću, Topolju i Duboševici, a u Baranjskom Petrovom Selu i Branjinom Vrh su se prema zapisima nudile obje. Tako je nastavak pjesme u dvorištu neoženjena mladića glasio:

...momak neženjeni,
'el' ga vi ženite, 'el' ga nama dajte.
Mi ćemo ga ženit' Turkinjom divojkom
koja nosi dara, dara tri tovara
Prvi tovar dara – kumu i djeveru
Drugi tovar dara – svekru i svekrve
Treći tovar dara – momku i divojke.

(Njikoš 1996: 42, Mihaljev 2012: 178)

Ukoliko bi u kući bila dva neoženjena mladića, pjesma se prilagođava situaciji te se nakon navedenih uvodnih stihova nastavlja pjevati:

Dva momka zelena,
dva bora zelena,
momka neženjena.

(Mihaljev 2012: 178)

Daljnji je slijed jednak kao i u prethodnoj pjesmi. Prilagodba stihova se odvija i ukoliko kraljice ulaze u dvorište kuće u kojoj stanuju brat i sestra u godinama za brak te pjevaju: „O'de nama kažu brajen i sestrice“ (Mihaljev 2012: 178), nakon čega slijedi pjesma za mladića, a nakon toga posebno i za djevojku.

U dvorištu neudane djevojke pjevaju se isti uvodni stihovi nakon kojih idu oni namijenjeni djevojci:

...dīva neudata.

El' ju vi udajte, el' ju nama dajte

Mi ćemo ju udat za popova đaka.

Koji sitno piše, sitno /krupno/ potpisiva
po orlovom krilu /peru/ i po sokolovima.

(Njikoš 1996:42, Mihaljev 2012: 178)

Zanimljivo je da se djevojkama za udaju uvijek nudi *popov đak*, no ne bilo koji već onaj *koji sitno piše, sitno potpisiva/ po orlovom krilu i po sokolovima* što nas opet odvodi u slavensku mitologiju ili u neko drugo vrijeme u kojem možemo tražiti ishodišta ovoga običaja. Naime poznato nam je da je Peruna simbolizirao orao ili sokol koji sjedi na najvišoj (zlatnoj) grani mitskog drveta i promatra svijet (Katičić 2008: 39–85; Belaj 2007: 240).

U izvedbi se javlja još jedan mitski trenutak koji je za sada još uvijek neobjašnjen, a riječ je o obredima prijelaza, o prelasku s jedne strane dijela dvorišta u kojem se obred vodio na drugu. U Luču domaćin koji je sjedio na suprotnoj strani od kraljica pređe na drugu stranu stola, a čitav dvor zajedno s barjaktarom pređe na drugu stranu. Pjevaju:

Prometni se, kralju,

prometni se, mili kralju,

i s njim barjaktaru!

(Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 170. u prilogu)

Dok se u većini drugih sela kraljice u kolu okreću na lijevo, a kraljevi koji stoje jedan nasuprot drugoga zamjenjuju mjesta, ovdje s desna odlaze na lijevu stranu i obratno dok kraljice pjevaju:

Prošeći se kralju i dva i tri puta

i zafalji kralju ovoj kući i domu

Kućnom domaćinu, dvori poštenomi.

(Njikoš 1996:43) ili

Prošeći se, kralju, i dva i tri puta

Ovo j' kuća i domoj kućni domaćina.

(Mihaljev 2012: 178)

Posebnost je baranjskih kraljica da bi pri kraju cijelog obreda u dvorištu *snaja* ustala sa stolice, uzela jastuk *pavlaku* u ruke i bacala ga u vis pri tome govoreći: *Toliko vam kudelja bila, mekana ko perje i tanka ko svila!*, ili: *Ovolika vam kudelja bila mekana ko svila!* Nakon toga, ponovila bi isto, no bacivši jastuk nešto niže i pri tome govoreći: *Ovoliki vam bio lan, ko buzdovan!* Ili bi se *snaja* ustala, a jastuk uzela neka druga kraljica i učinila isto, ovisno o selu (primjerice Duboševica). Prema ovoj radnji i stihu koji bi se izgovarao baranjske su se kraljice laički tumačile kao običaj posvećen rastu konoplje i lana, osnovne sirovine za izradu baranjske narodne nošnje, koje objašnjenje još uvijek možemo pronaći u turističkim promidžbenim materijalima.⁷⁷ Običaj je dakako, mnogo dublji i njegovo ishodište je tek početkom rasprava etnologa, a u ovom činu bacanja jastuka u vis s ovim izgovorenim rečenicama treba tražiti magijske elemente plodnosti.

Tada bi uslijedilo čašćenje i darivanje kraljica od strane domaćina, za koje se one zahvaljuju pjesmom, a Stjepan Stepanov bilježi da bi kraljice u Luču na kraju obreda stale pred domaćina, poklonile mu se, a on ih dariva novcem dok one pjevaju:

Poklon domaćinu,
poklon domaćinu, milu,
našemu domaćinu!
U našega kralja
sablja okovana,
a u barjaktara
barjak suvo zlato.
U naši kraljica
suknja od bozurka.
Poklon domaćinu!

(Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 170. u prilogu)

Njikoš bilježi da bi kraljice poslije cijeloga obreda izlazeći ponovno na ulicu pjevale istu pjesmu koju pjevaju i na samoj ulici:

Kralj za kraljem šeće i na se pogleđe
Stoji li mu lipo roklja i košulja

---

⁷⁷ *Fantastična Baranja*, promidžbeni materijal Hrvatske turističke zajednice, 48.

<http://business.croatia.hr/Documents/903/Fantasticna-Baranja-HR.pdf> Pristup 12.1. 2016. 17,55.

Ako stoji lipo, da mu ne diramo
Ak' ne stoji lipo, da mu namištamo.
(Njikoš 1996: 43)

U dvorištu tek rođena djeteta ili seoskih uglednika

Osim opisanih situacija, kako smo već naveli, kraljice su posjećivale i domove tek rođena djeteta ili kakvog seoskog uglednika. U kući tek rođena djeteta pjevale su iste uvodne stihove koje smo već naveli na što bi se nastavljali sljedeći:

... čedo nenijano.
El' ga vi nište, el' ga nama dajte
Mi ćemo ga nijat, u mliku umivat'
U sirutke kupat', rakijom napajat'.
Ružicom zabavljat'.
(Njikoš 1996:43, Mihaljev 2012:179)

Kraljice su imale različite pjesme i za svakoga seoskoga uglednika kojega bi posjećivale, te je pri posjetu seoskoga kneza pjevana sljedeća pjesma, nakon istih već navedenih uvodnih stihova:

... u kneževe dvore,
Knez knezicu budi i u lice ljubi.
Ajd' ustan' knezice, došle su kraljice.
A šta išću kraljice? Što u gori škripuca?
Majka sina zibuca...
(Njikoš 1996:43, Mihaljev 2012: 180)

Da su drugim seoskim uglednicima pjevane drugačije pjesme navodi samo Jelka Mihaljev koja donosi različite stihove koji su se pjevali pri posjetu seoskoga kneza (gore), zatim u kući svećenika, župnika, bilježnika ili učitelja pjevalo se sljedeće:

Oj, dojdoše, mile,
U gospodske dvore,
U gospodske dvore, mile,
Šindrom pokrivena,
Šindrom pokrivena, mile,
Burmom pozlaćena,
Burmom pozlaćena, mile.
Da beremo smilje

Da beremo smilje, mile,
Smilje i kovilje,
Smilje i kovilje, mile.
Da kitimo kralja,
Da kitimo kralja, mile
Kralja i kraljicu,
Kralja i kraljicu, mile
I dva barjkataru,
I dva barjkataru, mile,
Dajte nama dara.
(Mihaljev 2012: 180)

Pjesme u gospodskoj kući mogle su također nastavljati na gore navedene uvodne stihove koji su se pjevali pri ulasku u svako dvorište, no tada bi nastavak glasio:

...u gospodske dvore.
Ded zavedi kolo,
Na smiljevo polje,
Da beremo smilje,
Smilje i kovilje.
Da kitimo kralja,
Kralja i kraljicu,
Bana i banicu
I dva barjkataru,
Dajte nama dara.
(Mihaljev 2012: 180)

Ako bi u takvoj uglednikovoj kući bio mladić ili djevojka spremni za brak, pjevalo se:

Od dvora do dvora,
Do kraljeva stola
O'd nama kažu.
Gospodski dvori
Tvrdo ograđeni,
Zlatom pozlaćeni
Po njemu se šeće
Mlada gospođica,

Traži gospodara.
Nać' ćemo joj para,
Dajte nama dara.
(Mihaljev 2012: 180)

Navedeni stihovi također upućuju na slavensku mitologiju, na mitske Perunove dvore kojima šeće njegova kćer Mara i čeka svoga budućega ženika da dođe (Katičić 2010: 114-155). No, narod ih je prikladno prilagođavao situaciji te je gore navedenu pjesmu modificirao ukoliko bi seoski uglednik imao sina te se on šeće u pjesmi. Tako će za neoženjena sina pjesma biti ista, no od sedmog stiha se nastavlja ovako:

Po njem' se šeće
Lip' gospodar mladi.
Nać' ćemo mu para,
Dajte nama dara.
(Mihaljev 2012: 180)

Promotrivši obredne pjesme motivski, zaključiti je kako su one koje su ispjevane mladim ljudima koji su spremni za brak mnogo starije od onih namijenjenih isključivo tek rođenom djetetu ili seoskim uglednicima. Razlika se očito vidi u situacijama kada kraljice dođu u dvorište seoskoga uglednika koji nema djece za ženidbu i k onima koji imaju takvu djecu. Sve pjesme koje su namijenjene mladim ljudima spremnim za ženidbu daju se iščitavati kroz slavensku mitologiju i to posebice kroz mit o vjenčanju Perunove djece. Od motiva djevojke koja se šeće po utvrđenu dvoru do (nazovimo ga) mitskog trenutka prelaska barjaktara (muških likova) s jedne strane na drugu, pa opet isto te i samih u pjesmama nuđenih ženika. Svakako se iz ovih elemenata da zaključiti da običaj kraljica ima drevna ishodišta, no jesu li ona dijelom slavenske religije tek treba utvrditi daljnjim istraživanjima uspoređujući ophode kroz cijeli prostor na kojem se odvijaju te posebice obratiti pozornost na stihove pjesama koje su kraljice pjevale.

d) Pokladne pjesme

Već smo napomenuli da su pokladni običaji u južnoj Baranji različiti od sela do sela te pravi mali multikulturalni prikaz regije na jednom običaju. Stoga i same pokladne pjesme možemo klasificirati na nekoliko načina. Uvažavajući cjelokupne pokladne običaje možemo pjesme razdijeliti na one koje vezemo uz buše, maškare ili velike kugače. No, s obzirom da za

maškare i velike kugače imamo zabilježenu samo po jednu pjesmu, pokladne ćemo pjesme podijeliti u tri kategorije:

- *pokladarci* – rimovani deseterački dvostisi s temom poklada,
- *pokladni vrabac* – pjesma koja se pjeva uz paljenje pokladne vatre/fašnika i
- ostale pokladne pjesme

Pokladarci su klasični rimovani deseterački dvostisi koji su u južnoj Baranji karakteristični za buše. Svojom tematikom uvijek su vezani uz poklade, a narav im je veselog karaktera koja je karakteristična klasičnim bećarcima (vidi poglavlje Rimovani deseterački dvostisi – bećarci). Stihovima se uglavnom prenosi veselo, možemo reći i raskalašeno vrijeme poklada kada je sve dozvoljeno, ali se iskazuje i tuga što će ti veseli dani proći. Donosimo nekoliko primjera iz Draža koje je zapisala Jelka Mihaljev 1981. godine:

Na fašange, slavim pa ne radim,
Lane moje, slavim ime tvoje!

Poklade su milo janje moje,
Pa bar da su u godini troje!

Čista srido, brzo ćeš nam doći,
Od pol noći fašange će proći!

Oj, veljačo, ala si nam mila,
Samo kad bi malo dužja bila!

Zora, sviše, poklade svanuše,
Dođi dragi pa ćemo u buše!

Tri je dana na poklade malo,
Lane moje kad je proujalo!

Srce moje u bušama osta,
Uz dragoga nikad nije dosta!

Avoj jade, odoše poklade,

I 'nako mi nestalo pomade!

Čista srida donila mi jida,
Tri marame sve tri poderane,
A četvrta, i ta je nadrta!
(Draž, Mihaljev 1981: 14)

Pokladni vrabac je pjesma koja se pjeva na samom vrhuncu poklada pri paljenju fašnika. Njoj je zadatak kritizirati ne samo lokalnu zajednicu nego i širu društveno-političku situaciju, osvrnuti se na događaje koji su obilježili proteklu godinu i zapaliti sve nedaće koje je donijela, odnosno vatrom pročititi duh mještana. U korpusu imamo dva prikupljena vrapca – duboševački za 1996. godinu i petlovački za 2010. godinu. Duboševački karakterizira šokački dijalekt, a petlovački je ispjevan na kajkavskom narječju. Karakterizira ih i duljina, što je jasno jer sam osvrt na proteklu godinu ne stane u nekoliko redaka. Ime vrabac je vjerojatno odabrano jer je ta ptica jedna od najučestalijih za naša područja i malena je i neprimjetna. Sama izreka kaže: *To već i vrapci na grani znaju*. Započinju stihovima kojima se govori o dolasku male ptice – vrapca – koja je sve vidjela i sve zna:

Evo vrapca ptice male
Dolejtjela baš iz štale
o istini da vam kaže
vjerujte mu da ne laže.

(Duboševica, Baranja 1981.-1996. rkp, br. 213. u prilogu)

Evo vrabec v naše selo svrati,
Kaj bu rekel si bi šteli znati.
A njegove oči svašta vide
I rekel bu sakomu kaj ga ide.
(Petlovac, Vuk 2010: 4)

Nadalje u stihovima se uglavnom izruguje lokalnim mještanima ili seoskim moćnicima, no s naglašenom šaljivošću, cilj nije uvrijediti, ali svakako izrugati. Primjer iz Duboševice za jednog mladića:

Jedan mladić dosta mladi
Ništa ne valja što on radi
On rakiju samo pije
On dobar sebi nije.

Rakije se on napio
I sam sebe udesio
U stolnjaku doma stiže
A mami se kosa diže.

Sad nam dite i ne diše
Valjda neće piti više
Plače mama, plače teta
Šta će biti od diteta.

(Duboševica, Valašek 1981.-1996. rkp, br. 213. u prilogu)

Spomenuli smo da se kritizira i šira društveno-politička slika, politički moćnici i trenutna politička situacija. Primjer iz Petlovca:

V Europi nas nikak nećeju.
Susedi nam stalno podmećeju.
Zastavu su nam zamenili i granice promenili,
A naša se Jaca jako štima
Z Pahorom se rada ima.

(Petlovac, Vuk 2010: 4)

Ostale pokladne pjesme jesu one koje ne možemo svrstati u ove dvije skupine, a riječ je o rugalicama bušama koje prolaze ulicom, a koje su uglavnom pjevala djeca:

Bušo, njušo, repati,
sutra ćeš krepati;
teško onoj lopati,
koja će te kopati!

(Baranjsko Petrovo Selo, Kuna 2008: 74)

Zanimljive su i pjesme koje su se pjevale u ophodima kroz ulicu:

Fašange poklade,
Svako svoje dopade,
A ja moje izgubim,
Pa ga više ne dobim!

U reduše masne uše,

I garava krila,
Opet ću ja terat buše
Ako budem živa!

(Duboševica, Njikoš 1996: 13)

U pjesmama koje su se pjevale u maškarama pri ulasku u dvorište domaćina cilj je bio dobiti dar od njega, a uglavnom ih pjevaju male maškare, odnosno djeca:

Mašakare, maškare, maškare smo mi

Došli smo vam pjevati i novce /nešto/ uzeti!

(Branjina, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 217. u prilogu)

4.1.9. Pjesme uz rad

Pjesme uz rad, njih 44 zabilježenih u korpusu, četvrte su po brojnosti, a bogat korpus se nalazi i u knjizi Jelke Mihaljev. Mi ćemo se posebice osvrnuti na opjevane tradicijske poslove i običaje. Iako su ove pjesme tematski opjevavane i u bećarcima, uglavnom smo u ovu skupinu uvrstili cjelovite lirske zapise koje tematiziraju rad, ali ćemo se u analizi osvrnuti i na one pjesme koje nisu svrstane samo u ovu kategoriju zbog potpunije slike. Lirske tekstove promotrit ćemo kroz jednu tradicijsku godinu, odnosno pokušat će se kroz zapise opisati kako je u očima Baranjca raspoređena godina, a raščlamba će biti motivirana tradicijskim poslovima baranjskog seljaka i običajima koje je on prakticirao. Slijedeći navedeno zaključujemo kako je sama godina raspoređena na aktivniji, nazovimo ga „ljetni“ dio te onaj „zimski“ u kojem je seljak pasivniji. No, Baranjac je radišan kroz cijelu godinu – obavljajući posao za poslom prolaze godišnja doba pa i cijela godina. Od oranja do ponovnog oranja, odnosno od proljeća do proljeća, Baranjac je opisivao sve poslove koje je seljak obavljao – nije se osvrtao isključivo na radove na zemlji, koji svakako jesu najučestaliji i popraćeni s najviše stihova, nego se opjevavaju i dani pastira, čuvanje stada, čuvanje pačića, *teranje* svinja na livadu, košenje trave, vezivanje vinograda, obrezivanje loze, uzgajanje golubova, svinjokolje, ribolov, lov, branje kukuruza, donošenje vode s javnog bunara, poslovi uz tkanje i izradu narodne nošnje i mnogi drugi.

Možemo reći da nam je taj dio korpusa ujedno i koristan za etnografska bilježenja jer iza pjesničkih slika prikazuje kalendar godišnjih običaja i poslova koje je seljak morao obaviti, a sama pjesnička slika upotpunjena je osjećajima koje ti običaji pobuđuju u nositeljima tradicije, što ove tekstove čini još zanimljivijima jer u njima iščitavamo da opisani poslovi nisu bili samo poslovi, već način življenja. Zanimljivo je koliko su oni bili iščekivani i što seljaku nisu predstavljali problem, već priliku za druženje:

Ništa ljepšeg ni milijeg nema,

Baranjkua na sjetvu se sprema!

(Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8)

Posebice su važni oni poslovi koji su podrazumijevali veće skupine ljudi, jer tada odlazak na polje nije značio samo rad, već i druženje, mogućnost mladića i djevojaka da se bolje upoznaju. Taj element uočljiv je i u načinu odijevanja, kada bi se, primjerice za žetvu, žene lijepo obukle i radile frizure kao i one koje su nosile na misu. Kazivačev odnos prema tradicijskim poslovima ujedno je i pokazatelj identitetskih markera baranjskog seljaka s ruralnom regijom. Gotovo ništa Baranjcu nije toliko važno kao posao koji valja obaviti.

Proljeće je doba kada se gospodarska godina postaje intenzivnija, kada seljak priprema zemlju za obradu, a njezin vrhunac kreće otprilike od Jurjeva (23. travanja) koje je značilo svršetak zime i početak novoga, boljega i ljepšega vremena – vegetacijske godine. Stoga je u narodnoj tradiciji sv. Jure zaštitnik ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila – odnosno svega onoga što u proljeće pokreće gospodarsku godinu, a u hrvatskoj tradicijskoj kulturi ima izrazito važnu ulogu koju se može povezati s Jarilom u starohrvatskoj pretkršćanskoj mitologiji (Belaj 2007: 213-254).

Svako godišnje doba opisano je s više poslova koje je seljak mora odraditi da bi se namirio za dugu zimu, ali od proljetnih radova najvažnije bilo je oranje. Taj važan posao koji baš kao i proljeće predstavlja buđenje, pripremu nadolazećih radova:

Alaj volim orati,
Četir' konja tjerati.
Kad poorem i posijem,
Sjednem pa se smijem.

(Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8)

Zeleni se livada,
na livadi ograda,
Na ogradom lola ore,
Viče na volove.

Alaj vole, pa vole,
Sa dva vola da orem,
I još da m' cura bela,
Volove da tera!

(Šumarina, 1949. Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 279. u prilogu)

Oranje je *alpha* i *omega* poslova na polju. Ono je početak – baš kao što je i Jurjevo bilo početak negdašnje slavenske godine, vrijeme kada je zeleni Jure došao iz podzemlja ovlažiti zemlju da bi bolje rodila.

Ukoliko lirske tekstove promotrimo kroz opis jedne tradicijske godine, odnosno jednu kalendarsku godinu raščlanimo prema razdobljima u kojima je baranjski seljak bio aktivniji u obavljanju seoskih poslova, svakako se naglasak mora staviti na ljeto. Ne čudi to jer ljetno doba obiluje raznim poslovima na selu, a među njima kazivači posebno izdvajaju žetvu. Opjevavaju ju u svim godišnjim dobima – opisuju ju, iščekuju ju, ispraćaju ju. Poslovi vezani uz žetvu toliko su se utkali u društveni i kulturni život Baranjca da su s vremenom postali simbolom radišnosti ljudi toga kraja, no i svojevrsna pučka svetkovina blagodatima zemlje što se moglo vidjeti i po odnosu žetelaca prema žetvi.

Jedna od najstarija zabilježena pjesma iz regije je upravo s tematikom žetve i jedna od prepoznatljivih baranjskih pjesama pod nazivom *Tri jetrve žito žele*, zapisao ju je Nikola Hercigonja 1938. godine, a objavljena je i u knjizi *Hrvatske narodne pjesme i plesovi* Vinka Žganca i Nade Sremec (1951: 184). Osim njegova zapisa u korpusu se pjesma pojavljuje četiri puta, dva puta u Gajiću i dva puta u Dražu, a posljednji zapis datira u 2012. godinu i nalazi se u knjizi Jelke Mihaljev. Donosimo primjer iz Njikoševa zapisa:

Tri jetrve žito žele,
Prva žela, snop nažela
Druga j' žela, dva nažela,
Trća j' žela, tri nažela,
O tud iđe svekršina,
Faljen Isus snaje mile,
Jeste li se umorile?
Šta ste tako poblidile?
Ko da su vas zmije pile!
Lado, le mile! Lado, oj!
Ta nisu nas zmje pile,
Već te tvoje njive šire!
Maglo, maglice moja, razvijaj se,
Maglo, razvijaj!
(Draž, Njikoš 1996: 32)

Također, vjerojatno jedna od najpoznatijih baranjskih pjesama koju je i LADO uvrstio u svoj repertoar tematizira žetvu:

Ej žito žela Baran'ka divojka
Zvizdice Danice ne izlazi rano je,
Rano je, zlato moje.

(Baranjsko Petrovo Selo, 2002. Andrić 2002. rkp., br. 285. u prilogu)

Uz žetvu se donosi i opis raspodjele posla, odnosno imenuju se i akteri žetve:

Žito žanju moljbaši kod dike,
A risari u njive velike.
Dok kosači kosom zamaivu
Rukovećke srpem rukoveću,
A dečica uževe im meću.
Diko moja ja sam vodonoša,
Za vozače i za tovarače.

(Draž, Mihaljev 2012: 186)

Osim opisa samog tijeka žetve, kazivači stihovima naglašavaju i koliko je ona važna seljaku, odnosno zašto je ona postala tako važan dio baranjskog folklor:

Stigla žetva, naše radovanje,
U znoju se dragi krušac žanje.
Al' je lipa mlada žetelica,
Srpom maše znoj joj curi s lica.

(Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 9)

Za ljetno doba kazivači spominju i čuvanje stada, pačića, ovaca, *ternje* svinja na ispašu obrezivanje vinograda, čuvanje grožđa – *pudarenje* koje je detaljno opisano u poglavlju o običajno-obrednim pjesmama.

Jesen je najbogatije doba, kada seljak uživa u plodovima svoga rada, kada se kuća namiruje za duge zimske dane i kada je seljak imao više vremena nego inače. Od jesenskih poslova izdvaja se sadnja žita:

Jesen stiže, sunce blago grije,
Stiglo vrijeme da se žito sije!

(Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 10)

Svadbe su se održavale u jesen zbog manjeg opsega posla nego ljeti, te se u pjesmi i opisuju i pripreme za njih:

Jesen ide, jesen ide,
Veselje se sprema,
Od svatovca, do svatovca,
Lepše pesme nema
(Luč, 1949. Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 5. u prilogu)

Ružmarinu, moj zeleni, nemoj venuti!
Ti ćeš meni do jeseni, ružo, trebati.

(Šumarina, 1949. Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 98. u prilogu)

Od zimskih poslova baranjskom je seljaku najvažnija bila svinjokolja koja je najčešće opjevana u bećarcima. Prve su svinjokolje otpočinjale u kasnu jesen, ali ne prije Svetog Andrije, 30. studenoga, i uglavnom su završavale do Božića:

Al' je lipo kad se skupi moljba,
Pa još onda kad je svinjokoljba!
Starešino, nemoj žalit vina
Kad vam tako debela slanina.

(Mihaljev 2012: 247)

Zimsko je vrijeme i kada se izrađuje narodna nošnja, a uglavnom se ona izrađivala u društvu na *prelima*. Prela su bili iščekivana s radošću:

Sprimljem prelo, pečem kolačiće,
Na prelu su moje drugarice.
Naše prelo lipo i veliko,
Kako možeš da ne dođeš, diko!
Prelo naše od stari starina,
Sve smo došle u lipi rubna.

(Gajić, Balatinac 2002. rkp, br. 366. u prilogu)

Moja prelja slabo se okreće
Bar da dika danas doći neće
Žico moja kako ću ti tkati
Malo tilo, veliko vratilo.

(Gajić, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 284. u prilogu)

U zimu je postojao i običaj da djevojke do svete Lucije moraju napresti *močića* te bi se neke bake preodjenule u Luciju i kontrolirale po selu jesu li sve djevojke isplele 12 *močića*.

Ovaj je običaj i opjevan i ispričovijedan u humorističnom tonu gdje su akteri uglavnom lijeve djevojke:

Još tri dana do svete Lucije,
Al' u mene pol moćića nije.
Teškog stida u našem kraju,
Goreće mi prsti na vatralju.

(Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić, 1980: 35)

Prateći gospodarsku godinu u zapisima pratimo i kalendar tradicijskih poslova u Baranji koji se ne razlikuje mnogo od slavonskog seljaka. No iza opisa poslova krije se ono što pokreće pojedinca, krije se ljubav prema tradiciji i običajima. Opisuje ih kazivač-pjesnik potanko i marljivo bilježi tradicijske nazive, rituale, odnos prema poslu ili običaju. Iz tih stihova možemo doznati koji su detalji važni pojedincu, odnosno što je temelj kulturnog identiteta opjevane zajednice i koliko je lokalni utjecao na oblik regionalnoga i navedeno obrnutim slijedom, odnosno koliko su mikro i makro razina podjednako bitne za uočavanje kulturnoga identiteta jedne zajednice.

4.1.10. Vojničke pjesme

Pjesme s temama iz vojničkoga života opjevane su lirskim modusom bez standardnih epskih tehnika postupnog prikazivanja, retardacija, razvijenih opisa i ponavljanja narativnih sekvencija. U njima se pojavljuju i bajkoviti, pustolovni i svakodnevni elementi, a karakterizira ih fabularna sažetost, nagovještaj i tugaljivo-baladični ugođaj.

Od povijesnih tema opjevanje su ranije teme vezane uz osmanlijsko ili mađarsko razdoblje upravljanja Baranjom što se da zaključiti po tematskom okviru gdje se opjevava Mohačko polje, ali i imenima koja se pojavljuju u pjesmama poput Omer, Omerika ili Amid. No, opjevavan je i Drugi svjetski rat. Kako se povijesne teme uglavnom javljaju zajedno s ratnim tj. vojničkim temama, u ovoj smo ih raščlambi postavili u isti sloj klasifikacije. Od novijih tema posebice je opjevana Batinska bitka, odnosno jedna od najtežih bitki Drugoga svjetskog rata u ovom dijelu Europe, u kojoj je poginulo oko 2 000 vojnika:

Dolazi mi i otac i mati.
Otac plače, stara majka kuka:
„Ajoj, sinem gde ti j' desna ruka!“
-Moja ruka na batinskom polju,
Gde se mladi partizani boru.

(Batina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 308. u prilogu)

Česta je pjesma o djevojci koja na Banskom brdu pronalazi ranjenika i pomaže mu. Kako je zapisana svega dvije godine nakon Batinske bitke, pretpostavlja se da se njezin tematski okvir treba uvrstiti u ovaj klasifikacijski sloj. Pojavljuje se u više inačica: u Batini u dvije inačice, zatim još u Šumarini i Branjinom Vrh, a u svakoj joj ranjenik obećava ljubav ukoliko mu djevojka pomogne, no u nekima ju momče zavoli i ostane s njom, a u nekima ozdravi i ostavlja djevojku, pojavljuje se i inačica (Šumarina) u kojoj na kraju djevojka baca kletvu jer ju ranjenik ostavlja.

Zanimljivo je da su i povijesne teme s povijesnim osobama i bitkama, najčešće ljubavnog sadržaja i lirskoga modusa, stoga smo ih i uvrstili uglavnom u skupinu ljubavnih pjesama. U njima je dominantna lirizacija bez kompetencija junačke epike iako se spominju likovi poput kralja Matijaša ili Dojčin Petra, varaždinskog bana.

4.1.11. Rimovani deseterački dvostisi – bećarci

Najveći je broj prikupljenih rimovanih deseteraca koji čine čak 44 % korpusa usmene poezije regije. Prikupljen je 301 zapis, uglavnom dvostiha, te nešto manji broj otpada i na trostihe. Od cjelokupnog broja prikupljenih zapisa čak 110 zabilježio je Stjepan Stepanov. Zanimljivi su i Stepanovljevi osmerački zapisi uz koje stavlja komentar „bećarci“. Zabilježeni su u uglavnom u šokačkim naseljima južne Baranje, te nešto manji broj u selima koja ne pripadaju baranjskoj Šokadiji. Stipe Botica (2005: 135) govori kako je u suvremenim usmenoknjiževnim zapisima veći broj upravo tih kraćih lirskih struktura (dvostihova) te da „ovaj specifikum hrvatskoga, ali ne samo hrvatskoga pjesništva, da se misao, asocijacija, duševno stanje zaokruži dvama deseteračkim stihovima, zaslužuje stručnu riječ zbog iznimne vrsnoće *ukrašenoga govora* kojima se tako obilno služe svi korisnici usmenoknjiževne komunikacije.“

Govoreći o rimovanim dvostisima pisanim u desetercima nailazimo na nekoliko naziva za njih. Slavko Janković (1967: 10) kaže kako je najkraće, ali i najjednostavnije da dvostihovane deseterce nazivamo *pismice – pjesmice, pesmice*. Isto ih naziva i Martin Grgurovac (2005: 7-10) koji za njih kaže da su „kratke lirske vrste kao autohtoni dvostihovni (distih), rjeđe i kao trostihovni, a samo ponekad i kao dupli, četverostihovni deseterac“. Nadalje, Grgurovac navodi i druge nazive za ove distihe koji su ovisili o prigodi pjevanja ili o mjestu gdje su zabilježeni (Slavonija, Baranja, Srijem, Banat...): „pjesmice, pismice, kratke, sitnež, sitne, poskočice, priskočice, bećarci, šalajke, podvikulje, kraće, narodne pjesme i popijevke,

dvostihovi, kolske, drumarci, svatovci, rugalice, šaljivice, sramotske, muške (misli se na sramotske)“. Od svih nabrojanih dvostihovanih deseteraca danas su najčešći *pokladarac* koji se pjeva o pokladama i *bećarac* koji se pjeva u svim prigodama u Slavoniji gdje se narod okuplja na neko veselje, a pogotovo na svadbi. Među deseteračkim pjesmama u Slavoniji najveću je popularnost stekao *bećarac* (Rončević 2013: 12).

Najčešći naziv danas je *bećarac*, iako Janković upozorava da taj naziv nije dobar jer označava samo vrstu napjeva, a ne pjesme (riječi). Ime potječe od turske riječi *bekar*. U tumačenju ove riječi nailazimo na nekoliko osobitosti, no prvenstveno se pod pojmom bećar⁷⁸ misli na mladog, neoženjenog čovjeka, dakle mladića koji je sklon veselom i raskalašenom životu, jelu, piću i ženama. Od osnovne riječi bećar izvedene su i druge kategorije riječi, bećarov, bećarski, bećarina, bećarica, bećariti se.

Za bećarac se kao i za većinu folklornih žanrova može reći da je intermedijalne naravi, što znači da se pismica u svom izbornom obliku ne pojavljuje samo kao oblik jednoga medija (jezika), već uključuje i druge medije, glazbu, igru, (kolo), scensku izvedbu (izvedbu u osobitim prostorijama, situacijama i prigodama). Dakako, takva žanrovsko-medijska kompleksnost povezana je s brojnim životnim situacijama, pa se bećarac javlja kao živa sastavnica od rođenja pa sve do groba; glede rada, odmora, obreda, običaja, praznovanja (Žebić 2016). „U terminologijskom se smislu dakle bećarac određuje kao jedan od slavonsko-baranjsko-srijemskih napjeva, što znači da tu nije riječ tek o verbalnoj strukturi, nego se kao bitan čimbenik uključuje i glazba (vokalna i/ili instrumentalna). Zanimljivo je da se u svim vrstama napjeva pojavljuje jedna te ista jezičnoumjetnička struktura: rimovani deseterčki dvostih s trohejskom inercijom i cezuruom iza četvrtog sloga“ (Užarević 2012: 143).

U bećarcu se obično natpjevavaju dva ili više vodećih pjevača koje prati skupno pjevanje i svirka na narodnim glazbalima, nekada gajdama i tamburom samicom, a potom s tamburama ili instrumentalnim sastavima s violinom, harmonikom i tamburaškom pratnjom. Pjesmom se hvale vlastite vrline, ljepota, sposobnost, imovinsko stanje, izruguju se neistomišljenici i suparnici, prkosi se i inati. U tekstovima bećarca se na početku prvog glazbenog retka mogu pridodati uzvici *ej* ili *oj*. A za Baranju je karakterističan i *aj*.

Aj, mene moja stara majka kara:

-Aj, nejdi, sine, tuđim ženama!

(Branjin Vrh, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 324. u prilogu)

U bećarcima je gotovo uvijek prisutno podudaranje krajnjih slogova u stihovima. Dvosložna rima iza naglasaka u predzadnjem slogu ima u obje riječi jednake samoglasnike i suglasnike, a ako se ne pazi na naglaske rime ima na pretek. Kako se deseterac sastoji od samih dvosložnih stopa, mora i rima biti dvosložna - trosložna je rima metrička pogreška, a četverosložna je sasvim rijetka (Rončević 2013: 35). Dakle, rima je uvijek prisutna na kraju stihova, samo ponekad i na kraju svakog članka:

Alaj ću se, imena mi **moga**,

Naljubiti lica **garavoga**.

ili

Svi **svatovi** beli **golubovi**

A **svatice**, bele **golubice**.

(Branjin Vrh, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 324. u prilogu)

Kako piše Stipe Botica (2005: 135) „nije to neko bezvezno i nepromišljeno, ishitreno „bećarsko“ raspjevano nadmudrivanje ili djevojačko „zanovijetanje“, već najčešće duboko proživljeno i uspješno sročeno stanje. Kao da su se u ovim stihovima cjelokupan narodni život i običaji pretočili u lepršave stihove probrane incizelirane stilizacije, alegorijsko-metonimijsko-metaforične sintagme, domišljate slikovne itd. Uočljivo je da je sve puno spontanosti i diskrecije, trpkoga humora i zajedljivosti, pregršti pohvala i rugalica, asocijativne i zbiljske erotičnosti.“ Nadalje Ružica Pšihistal (2012: 168) govori da „duljina lirskog izričaja, ili bolje rečeno kratkoća njihova sadržaja, čini *pismice* izričito jezgrovite u njihovom sadržaju – ponekad do granice gnomskog izričaja – ali istovremeno obuhvaća široki raspon tema i motiva.“ Što je slučajem i u korpusu iz južne Baranje gdje su zabilježeni svi tematski okviri koje bećarci inače opjevavaju i u drugi regijama. Opjevavaju ljubav i ljubavne situacije u svim oblicima, opjevavaju sela ili čak njihove sokake, opjevavaju svoju negdašnju glazbenu pratnju poput gajdi ili same gajdaše, a danas mahom tamburice i tamburaše. Kako su mahom vesele prirode, često se opjevava i mjesečina koja bećara prati kući nakon noćnog izlaska, opjevavaju čak voće, cvijeće, narodnu nošnju, *inoće* – te suparnice su svakako uvijek zanimljiva tema, opjevavaju tradicijske baranjske ženske frizure – pletenice na glavi, vino, ribu kao važan gastronomski element Baranje, fiš paprikaš, svinjokolje i mnoge druge teme. Opjevava se često erotičnost ili se na njezinu temu izruguje:

Aj, teraj toga sa kreveta svoga,

Aj kad nevalja, zaš' da krevet valja.

(Batina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 340. u prilogu)

Izruguju se i stanovnici drugih mjesta:

Oj Daražu, šta o tebe kažu,
Da se cure siledžikom mažu!

(Mijatov 2002: 10)

ili sumještani, poput u bećarcu zabilježenom u Dražu gdje se pjeva o ljudima iz drugog sokaka:

Oj, Romonjo, ala si na glasu,
Kokoše ti na tavanu pasu.

(Mihaljev 1983: 15)

Opjevava se pripadnost šokačkom krugu ili mjestu u kojem se živi.

Oj Baranjo pokrajino moja,
Tebe diči Šokadija tvoja.

(Gajić, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 357. u prilogu)

Ja sam Šokac, govor me izdaje,
I Baranjac od pete do glave!

(Draž, Mijatov 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

Oj, Daražu selo kraj granice
U tebe su sve lipe Šokice.

(Draž, Šnajder 2004. rkp., br. 359. u prilogu)

No, najčešće teme zabilježene u korpusu jesu one svatovske, odnosno bećarci koji su se pjevali u svatovima te zbog toga i nose naziv *svatovci*. U svatovcima se opjevava kraj djevojačke mladosti, tuga zbog rastanka s obitelji, ali se i nabrajaju svi važniji svatovski akteri te ih se izaziva ili proziva:

Kad se krene iz mamina dvora,
Crna zemlja proplakati mora.

Procvala je trava ditelina,
Curo, više nisi materina.

Đuvegijo, el ti kita mila,
Što ti tvoja snaja načinila!

Stari svate, ova j' kita za te!

Ti je plati, pa se ne inati.

Svekre dado, drž se mudrina,
Dok ti tvoga ne oženiš sina.

Svekrvice, otvaraj kapiju,
Vodimo ti svate u avliju.

Imam kuma k'o biloga goluba,
A kumicu kao golubicu.

Barjaktaru, barjak ti se vije,
Ova kita na tebe se smije.

Diverušo, ti si cura mlada,
El' si i ti para izabrala?

Oj, čauše, gazdo svega svita,
'es ovoga zaluzio cvita?

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 365. u prilogu)

No, prvenstveno su teme one koje trebaju izazvati smijeh zajednice, koje veličaju bećarsko raskalašeno ponašanje i ljubav. O govoru ljubavi u slavonskim inačicama dvosthovanih deseteraca pisala je Ružica Pšihistal (2011a: 283) koja govori da je ljubav opisana „od prvoga pogleda i *ašikovanja* do obostrane sretne *voljbe* koja prerasta u sretnu *ljubav* okrunjenu brakom do zabranjene, neuzvraćene ili prekinute nesretne *voljbe* bez *ljubavi* ili *ljubavi* bez *voljbe*, te posebne *bećarske* ljubavi ili pak sudbinske ljubavi kao *pasije*, ljubavna je kazuistika u Šokadiji pohranjena i pjesnički kodirana upravo u lirskim dvostisima (šokačkim *pismicama*), gdje je već sve rečeno: koga, kada, gdje, kako i zašto ljubiti.“ Slične tematske situacije okupirale su i kazivače baranjskih bećaraca:

Lolo moja, priko kola priđi,
Poljubi me, pa opet otiđi!

Alaj sam se naigrala kola,

Dok je moja tamburala lola!

Diko moja, đavole kavasti,
Kad će tebi brkovi narasti!

Alaj voljim gibanice s makom,
A još više prkositi svakom!
(Draž, Mijatov 2002. rkp., br. 368. u prilogu)

Idem šorom, ne smijem pevati,
Čut' će frajla, pa će me psovati.
(Zmajevac, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 347. u prilogu)

Mala moja ti meni poruči,
Di ti stoje od kijera ključi.

Ja sam curo iz daleka momak,
Bil me tila primiti na konak!

Svekrva me voli kao majka,
Kad večeram otjera me vanka!
(Draž, Šnajder 2004. rkp., br. 369. u prilogu)

Bela lela i zeleno lišće,
Majka kćerku sa sokaka viče.

Ne da lola, dok ne svane zora,
A u majki kucat srce mora.
(Branjin Vrh, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 344. u prilogu)

Kada je riječ o ljubavi u bećarcima, uglavnom ih kazuju žene, muškarci će više govoriti o erotičnosti i *ašikovati*. Ružica Pšihistal (2011a: 286–287) čitajući Jankovićeve zapise i njegov komentare ovu pojavu objašnjava na sljedeći način: „u društvenoj stratifikaciji rodni uloga patrijarhalne i ruralne šokačke kulture, ženi pripada zadaća – jer upravlja privatnim, a ne javnim

prostorom – govoriti o ljubavi iz jednostavnoga razloga što muškarcima ne pristaje govoriti o osjećajima. Ipak, kako nije samo riječ o sociokulturno određenim rodnim ulogama već i o ženskome *spolu* urođenome daru, upućuje Janković: ljubav i ljepota važnije su ženama negoli muškarcima. (...) Raskalašenost je naime dominantna muška, a ne ženska osobina i opredmećuje se u jednome tipu *muških* šokačkih *pismica* koje imaju svoj naziv i svoje mjesto u hijerarhiji ljubavnih kôdova Šokadije: *bečarska* ljubav. Bečarska je ljubav tako s jedne strane poseban *muški* ljubavni kôd, a s druge dominantna osobina „muške ljubavi“ do te mjere da oni muškarci koji bečarsko svojstvo ne posjeduju takvima se moraju „pretvarati“.

Šta ću tužna kad sam jako ružna ,
Sve se moje druge udadoše,
Samo jadna ja kod mame osta,
Jedne odbi, a druge ne dobi.
(Mihaljev 2012: 249)

Bečarski dvostisi su osim navedenih tematskih okvira i odličan primjer za analizu identiteta regije. Naime, u ovim se stihovima često govori o Šokcu Baranjcu i njegovoj ulozi u predstavljanju regije, kao primjerice u navedenim stihovima:

Oj Baranjo pokrajino moja,
Tebe diči Šokadija tvoja.
(Gajić, Valašek 1981.-1996. rkp, br. 357. u korpusu)

Ja sam Šokac, govor me izdaje,
I Baranjac od pete do glave!
(Draž, Mijatov 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

Ženit ću se, uzet ću Baranjku,
Donest će mi ćilim i ponjavku.
Aj u 'vo kolo svaki nek' se 'vata,
Ovo j' kolo baranjskih Hrvata.
(Njikoš 1996: 38)

Iz navedenih stihova se da uočiti da se šokačka subetnička skupina snažno identificira s regijom, odnosno po ovim stihovima biti Baranjac znači biti Šokac. No, naravno da se prikazuje takva slika jer su te stihove izrekli i sami Šokci. Već smo rekli da je 94 % prikupljene građe upravo skoro isključivo dio šokačke tradicije te je jasno da će stoga i rezultati biti takvi. No, javljaju se i teme koje prikazuju narodnu praznovjernost, poput značenja snova:

Sanjala sam da sam ribe jela,

Do zore se dika razbolela.

(Branjin Vrh, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 325. u prilogu)

Da bećarac ne živi samo u zapisima usmene književnosti u regiji svjedoče i manifestacije poput Baranjskog bećarca koji je se održava svake godine, a 2015. godine bila mu je 21. obljetnica. Manifestacija se i u medijima najavljuje s prikladnim rimovanim desetercem:

U Baranji običaji stari,
Čuvaju i' baranjski bećari.⁷⁹

4.1.12. Lirske balade

U cjelokupnom korpusu prikupljeno je 21 balada, a najveći broj u podravskom šokačkom selu Luč. Točnije, riječ je o lirskim fragmentima balada ili lirskim baladnim pjesmama. Najčešća je tema nesretna ljubav Omera i Omerike ispjevana u cijelosti ili u fragmentima (koliko su se kazivači prisjećali stihova). Prema Simoni Delić (2015: 496) postoje četiri zapleta hrvatske usmene balade. Riječ je o sljedećim zapletima: 1. balade reda; 2. balade kazusi; 3. balade o smrti; 4. balade sa spriječenim krimenom. U zabilježenim lirskim fragmentima pronalazimo samo balade o smrti. Među baladama je zabilježena i pjesma o kojoj kao iznimno dirljivoj piše Stipe Botica, a u inačici koju on opisuje radi se o lijepo Katarini, dok se u zapisu iz Baranje govori o lijepoj Jeli. Jela je tipično šokačko ime baranjskih Šokaca te je vjerojatno zbog toga i opjevana ovim imenom. Riječ je o lijepoj Jeli koja je „stradala zbog majčina proklinjanja, tipičnog modela koji se u tradicijskoj kulturi katkad i realizira, sa svim posljedicama koji se u proklinjanju i navode“ (Botica 2013: 189). Osim majčinog proklinjanja česta je i tema svekrvina proklinjanja u pjesmama o Ivanovoj ljubi koja je tužna jer nema muškog sina, te ju čuje svekrva i na koncu sin ubija trudnu djevojku zbog nesporazuma.

U lirskim baladnim pjesmama javlja se tipična tema smrti jednog od partnera, javljaju je i pjesme u kojima se opisuju ubojstva naivnih mladih djevojaka ili želja prevarenih djevojaka da otruju novorođenče iz bijesa prema partneru koji ih je napustio. Rjeđe se pjesme govore iz pozicije lirskog Ja, više se prepričava tuđa priča o tragičnoj smrti. Stih nije konstantan kao u nekim drugim zapisima, a najčešće se izmjenjuju šesterac, sedmerac i osmerac.

Lirski Ja se javlja i u pjesmama gdje lirski subjekt ubija ili želi ubiti koga zbog prevare: mladić djevojku ili djevojka novorođeno dijete svoje bivše ljubavi:

---

⁷⁹ <http://www.tzbaranje.hr/hr/dogadanja/kulturno-turisticka-manifestacija-baranjski-becarac,146.html> Pristup 18.3. 2016. 11,42.

(...) Ja izvadim sablju

Odsičem joj glavu

I rastavim usnice

Njoje i draganu. (...)

(Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 391. u prilogu)

(...)Daj mi, mati, paprike,

Na vr' malo kašike,

Da otrujem čedo malo,

Da ne viče:“mamo“.(...)

(Šumarina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 392. u prilogu)

Zanimljive su te krvoločne pjesme u kojima se opisuju ubojstva iz ljubavi, ali ima zabilježenih i onih ubojstva koja su počinjena bez vidljiva razloga:

Išla Anka u Rumu,

Tri žandara na drumu;

Išla Anka u Rumu,

Tri žandara na drumu.

Prvi psuje bogove,

Drugi reže šlogove, /?/

Treći oštri sablju tanku,

Da zakolje Anku, hej.

Anka ruke sklopila,

Pa je lepo molila:

„Evo vama bela svila,

Na čast vam bila.“

Išli momci u Rumu,

Nadju Anku na drumu:

Slaj Anka čudno spava,

U krvi joj glava.

(Zmajevac, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 390. u prilogu)

4.1.13. Višejezične pjesme i pjesme na stranom jeziku

Zabilježeno je desetak tipičnih višejezičnih pjesama, od čega je samo jedna trojezična, a ostale su dvojezične ili su ispjevane na inom jeziku. Trojezična je na hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku, a ostale su ispjevane na mađarskom jeziku. Većina je zabilježena u ostavštini Stjepana Stepanova, a zanimljivo je da se ostatak uglavnom pojavljuje u pjesmama iz dječjih igara. Za jednu daje komentar da je ispjevana na mađarskom jeziku, ali je zasigurno njemačkog podrijetla. No zanimljive su i uglavnom dječje pjesmice, mahom brojalice, koje su ispjevane na hrvatskom jeziku ali uglavnom započinju riječima iz mađarskog jezika koja su u ovom kontekstu izgubila svoje značenje, a o kojima smo već govorili u poglavlju o dječjim pjesmama. Primjerom za daljnju analizu poslužit će pjesma iz sela Torjanci:

Mikor voltam ja curica mala /Kad sam bila/

Isten bizony, volela bečara /Jest, bogami/

Esik az esó, blato na sokaku /Kiša pada/

Ja i kis lany u drugom /u jednom/sokaku /djevojka/

(Torjanci, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B, br. 402. u prilogu)

Navedeni primjeri iz južne Baranje tipični su primjeri kreolizacije kulture kao prostora multidimenzionalnih kulturnih sudara. Višegodišnji suživot s ostalim etnijama uvjetovao je stvaranje drugog identiteta označenog višestrukim i parcijalnim pripadanjima što šokačkom, a što mađarskom kulturnom krugu. Stoga će nam ove pjesme također mnogo pomoći o opisivanju multikulturalnog identiteta regije.

4.1.14. Pjesme uz ples

Baranjske plesove posebice je istraživao Ivan Ivančanin koji je u knjizi *Narodni plesovi Hrvatske* odvojio i jedno poglavlje nazvano *Igre iz Baranje* (Ivančanin 1964: 19–31) koje je rezultat njegovih terenskih istraživanja regije iz godine 1950. u naseljima Baranjsko Petrovo Selo, Topolje i Duboševica. Ivančanin piše o pet plesova koje je zabilježio u svom terenskom istraživanju u regiji, a riječ je o plesovima *šokačko kolo*, *sitne bole*, *ranče*, *todore* i *jabučice*. Jelka Mihaljev (2012: 220–227) taj popis dopunjava plesovima *u tanac* i *sanaša* za odrasle, dok navodi drugi naziv za jabučice – *Ajde, care, pogodi* – koji se tako nazivao u Gajiću, Dražu i Topolju. Mihajev navodi i dječje plesove pod nazivima *sirotica* i *cigančica*. O baranjskim kolima pisao je i Julije Njikoš (1996: 51–64) koji je detaljnije zabilježio i tekstove pjesama uz ples. Krešimir Blažević (1992: 178–179) uz sve već navedene plesove piše i o plesovima *doktore*, *kabanice*, *vranjanka* i *mađarac* te bilježi i zanimljivu opasku da stanovnici mađarskih

sela Zmajevac i Kopačevo „sebe smatraju građanima te ne plešu kola.“ Stepanov je zabilježio pet pjesama uz koje navodi da su se izvodile uz ples, iako je u korpusu vjerojatno njih mnogo više, posebice deseteračkih stihova. Ivančanin je zabilježio uz notne zapise i opise plesova i pjesme *Kolovođo materina rano* koji se pjeva uz šokačko kolo, te *Avoj nana ranče* koje se pjevalo uz ples ranče.

Stih pjesama koje se pojavljuju uz plesove nije konstantan, javljaju se rimovani deseterački stihovi:

Kolovođo materina rano,
De povedi kolo polagano.
(Duboševica, Ivančanin 1964: 20)

ili

Zaigrajmo malo sitne bole,
Sitne bole što Šokice vole.

(Baranjsko Petrovo Selo, Šnajder 2004. rkp., br. 419. u prilogu)

Javljaju se i šesterci, sedmerci i osmerci. Svi su rimovani i svojom strukturom, ali i tematikom i izvedbom podsjećaju na bečarce. Tematski tekstovi nemaju nekakve konkretnije točke s kojima se regija može kulturno reprezentirati, ali tu ulogu nose ovoga puta sami plesovi koji se kako je Ivančanin (1964: 90) zapazio od slavonskih razlikuju po tome što je više onih koji se plešu u dvoje ili troje, a ne kola koja su veća identitetska odrednica slavonskog folklor.

4.2. Usmene priče

4.2.1. Predaje

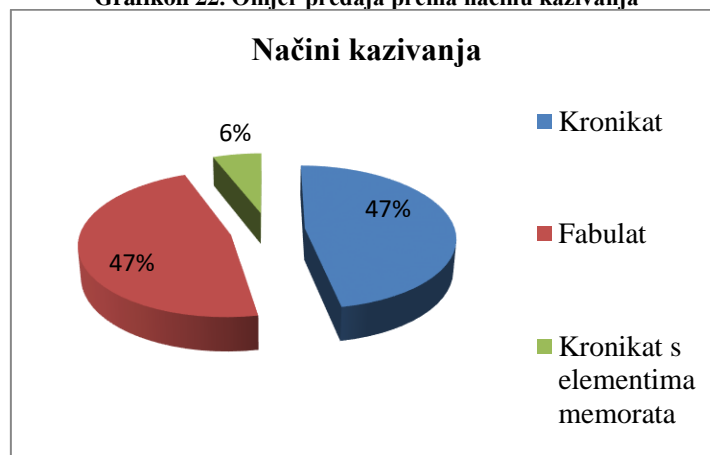
Prikupljene predaje odgovaraju teorijskim opisima Maje Bošković-Stulli (1997: 18–19; 2006: 22) te se pričanja u njima temelje na vjerovanju u istinitost onoga o čemu se kazuje. Kompozicijski i stilski su jednostavne i najčešće jednoepizodne. Tematski govore o vjerovanju u nadnaravna bića, o povijesnim reminiscencijama, o podrijetlu pojava i stvari. Načini prikazivanja kristalizirali su se u tri glavna oblika: kao *kratko priopćenje* (ili *kronikat*), zapravo informacija u sklopu govorne riječi; kao *memorat*, tj. pričanje o događaju po vlastitome sjećanju; i kao *fabulat*, tradicijom prenošena priča o kakvom događaju. Ljiljana Marks (2015: 196) piše da su predaje uvijek dijalog s prošlošću iz vremenske (i obrazovne) perspektive kazivača koji govoreći o prošlosti ponajprije komentira sadašnjost. Urasle su u zavičajni prostor

kao spremišta povijesne memorije i iskustva lokalne zajednice. U ovom radu klasificirali smo ih na povijesne, povijesno-etnološke, etnološke i mitsko-demonološke.

4.2.1.1. Povijesne predaje

Zabilježeno je 19 povijesnih predaja i 13 povijesno-etnoloških predaja. U ovom poglavlju će se analizirati i povijesni dio povijesno-etnoloških predaja. Prema načinu kazivanja (Bošković-Stulli 2006: 23) više je kronikata, odnosno kratkih priopćenja, tj. informacija u sklopu govorene riječi, naspram fabulata, odnosno tradicijom prenošenih priča o kakvom događaju. Zabilježeno je i takvih kazivanja u kojima se kronikat kombinira s memoratom, odnosno pričanju o događajima po vlastitom sjećanju. Ovakva kombinacija se primjećuje u pričama o svetištima gdje kazivačice govore predaju o nastanku svetišta, a zatim dodaju i nekakvo osobno iskustvo ili sjećanje vezano uz svetište, a ne njegov nastanak. Kronikat ima prevagu naspram fabulata i u pričama koje su zabilježene u novije vrijeme, što se može pripisati i činjenici da su nekadašnji fabulati zaboravljeni, te ostaje šturija informacija o kakvom događaju.

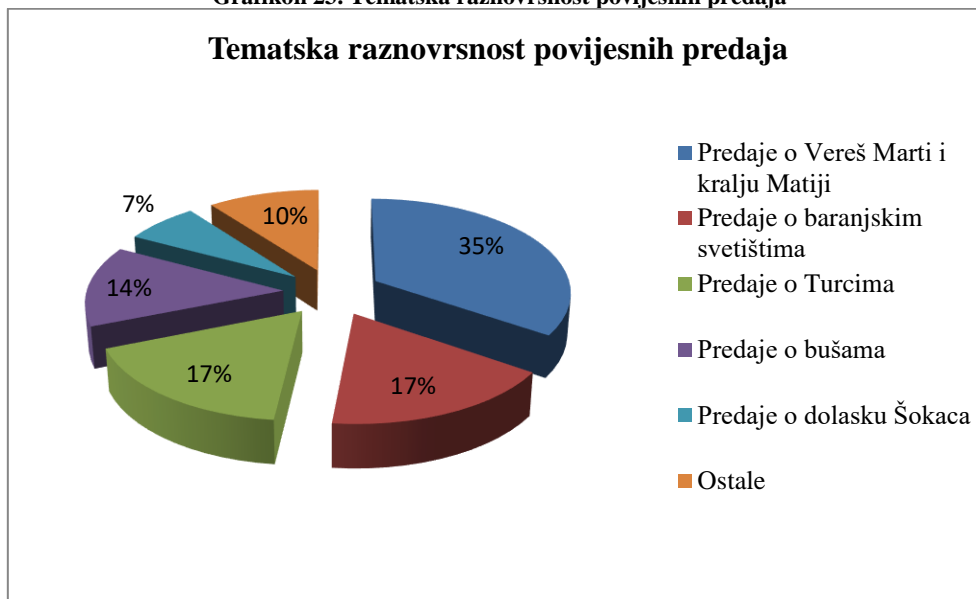
Grafikon 22. Omjer predaja prema načinu kazivanja

Većina je povijesnih predaja opet zabilježeno u šokačkim selima, a najviše ih je u selu Draž, dok je drugo mjesto po broju zabilježenih povijesnih predaja Popovac – razloge je tome što u navedenom mjestu postoje dva marijanska svetišta, te narod govori predaje kako su ona nastala.

Tematski su povijesne predaje raznolike, a najčešće su teme o nastanku buša koje su usko vezane i uz osmansku vladavinu Baranjom, zatim priče o zloglasnoj feudalki Vereš Marti u kojima se javlja i pravedni kralj Matija Korvin te teme o nastanku baranjskih marijanskih svetišta i mitski dolazak Šokaca u južnu Baranju. Grafički se tematska raznovrsnost može prikazati na sljedeći način:

Grafikon 23. Tematska raznovrsnost povijesnih predaja

Najpoznatija predaja iz južne Baranje, govorena u obliku fabulata ili kronikata, ovisno od zabilježene inačice, isripovijedana na hrvatskome i mađarskom jeziku te na starom šokačkom dijalektu ili njegovom suvremenijem obliku jest povijesna i etiološka predaja o zloglasnoj feudalki ili vlastelinki Vereš Marti.⁸⁰ O njoj je pisala i Maja Bošković-Stulli (1973: 318) govoreći o odnosu kmeta i feudalca. Poznata je pod više imena – kao predaja o Vörös Márty, Vereš Marti, Veliš Marti, Viliš Marti, Plamenokosoj Marti i Crvenoj Marti. Ime Crvena Marta dolazi iz doslovnog prijevoda imena Vörös Marta s mađarskoga jezika, gdje riječ *vörös* znači tamnocrven, rumen. Predaja je jednako poznata i u mađarskoga i u hrvatskoga stanovništva uz Dunav. Prema predaji riđokosa je Marta bila okrutna vlastelinka koja je upravljala teritorijem uz Dunav kod Bačke i iskorištavala narod da bi obrađivao njezine vinograde za malenu plaću od jednog dukata. Kako je prostor njezina vlastelinstva bio uz sam Dunav, Marta je bila i vlasnica skele kojom je narod iz današnje Bačke prelazio Dunav, a da bi ga prešli morali su joj platiti jedan dukat. Da bi narod zaradio dukat morao je raditi u njezinim vinogradima na prostoru današnjega Zmajevaca i Batine pola godine. Stoga su oni koji bi prešli Dunav rijetko odlazili svojim obiteljima, već bi dogovorno jedan od njih prešao skelom preko Dunava i odnio tu polugodišnju plaću njihovim obiteljima da se mogu prehraniti. No, okrutnost Marte bila je takva da ukoliko bi tko prešao Dunav na njezinoj skeli, a nije imao dukat, dobio bi velike batine. Za njezinu okrutnost čuo je i sam kralj *Maćaš* (Matija Korvin) koji je u nekim inačicama predaje do njezina vlastelinstva došao sam prerušen u seljaka, a u drugima poslao

⁸⁰ Vidi zapise u prilogu od broja 449. do 458.

kakvog svog podanika, te kada se uvjerio u njezino zlotvorstvo, vrativši se u svoj dvor poslao joj pismo u kojoj traži od nje da mu pošalje komad svoga mesa. Kada je to Marta čula, obukla je svoje najljepše haljine, naredila da joj pripreme kočiju s konjima i zajedno s njima strovalila se u Dunav oduzevši si život, a jedna inačica govori da je bila toliko zla da ju ni Dunav nije htio te ju je izbacio iz vode.

Kralj Matija se osim u priči o Vereš Marti pojavljuje u još jednoj predaji, u ulozi dobrog kralja. No, Baranjce je najviše zaintrigirao njegov odnos prema zloglasnoj Vereš Marti te se ovdje kralj Matija pojavljuje u sedam inačica ove predaje.

U predaji Turčin i Marta kazivanoj u podravskoj Šokadiji, u Baranjskom Petrovom Selu, daju se iščitati slični fabularni elementi kao u priči o Vereš Marti, no ovoga je puta Marta strovaljena u Dravu, ali ne jer je griješila, već jer se nije željela udati za Turčina. Zanimljiv je taj isti element *yíng-yangovskog* zamjenjivanja likova.

Tematski su usko povezane predaje o Turcima i predaje o bušama. Naime, prema narodnoj predaji iz južne Baranje Turke su protjerali Šokci prerušeni u strašne nakaze s rogovima i krznom, odnosno prema riječima kazivača Matije Balatinca iz Gajića:

„Ovčje kože koje su suhe naopako okrenuli, vunu i kojekakave od krava rogove meteli – unakazili se. I na osvanuće, svitanje zore, su napali. Turci su se preplašili jer onda se u sve vjerovalo. I kad su ovi, onako još je mrak, napali onda su ih u taj Dunavac naterali i oni se podavili. U rijeci je bilo toliko poginulih turskih vojnika da se na drugu stranu moglo doć suhih nogu.“

(Gajić, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 427. u prilogu)

Predaje o bušama govore uglavnom o njihovom nastanku i protjerivanju Turaka iz Baranje, a u svima se može iščitati i važnost tog događaja za lokalno stanovništvo te se u jednoj objašnjava da se narod i danas tako oblači u spomen na taj događaj. Naime, ovaj je običaj danas iznimno živ u selima podunavske Šokadije, dok se tako naziva i u selima podravske Šokadije, točnije – petaračke buše. No, u zadnje vrijeme se očituje kreolizacija kultura i korištenje tog naziva za *maćkaranje* općenito. Naime u selu Popovac, koje je naseljeno koloniziranim Hrvatima i Srbima, običaj buša nikad nije postojao, a sada se počelo prakticirati pokladno jahanje (koje također nije svojstveno za južnu Baranju) koje se reklamira u medijima kao pokladno jahanje i buše. Dakle, naziv buše je prerastao naziv izvornog običaja i sada se u regiji često koristi kao sinonim za maskiranje u vrijeme poklada.

Taj bitan element protjerivanja Turaka ispriopovijedan je i pričom o skrivenim blagom koje su oni ostavili za sobom, a nitko ga ne može naći jer je mjesto ukleto ili gromom koji udara u crkvu i ruši joj toranj jer se crkva nalazi na mjestu gdje su Turci poubijani.

Osim ovih predaja česte su i priče o nastanku marijanskih svetišta. Sve su kazivane u obliku kronikata. Jedna predaja je zabilježena u Baranjskom Petrovom Selu za svetište Vodica, a ostale u selu Popovac. Naime, u tom selu postoji pravoslavno i katoličko marijansko svetište. Pravoslavno je prema predaji nastalo tako da se zemlja otvorila i nastao je zdenac svete vode, a u jednoj predaji se čak govori da je s neba sišla aždaja koja se napila vode s toga izvora. Drugo svetište, katoličko, je svetište Marije Lurdske, no narod ga zove *Marija Lord*. Nastalo je u vrijeme Prvog svjetskog rata, te se i predaje o njegovom nastanku vežu uz nedaće toga rata. Naime, govori se da ga je njegovu izgradnju inicirala žena koja se nadala da će joj se vratiti (ili javiti) u ratu izgubljeni muž. Druge predaje vezane uz njega su uglavnom o čudotvornim izlječenjima vezanim uz svetište. No, ove predaje su zanimljive jer ih govore baranjski kajkavci. Dakle, kajkavci su nakon Drugog svjetskog rata kolonizirani u baranjska naselja koja su uglavnom do tada bila njemačko-srpska, a Nijemci (Podunavske *Švabe*) su nakon rata bili izgnani. Kako su navedena naselja uglavnom bila naseljena Nijemcima i Srbima, katoličko nasljeđe koje su do tada baštinili Nijemci preuzimaju kajkavci, no kako nisu bili upoznati s usmenim nasljeđem Nijemaca, prenose im ga *Raci*, odnosno srpski starosjedioci koji su do tada živjeli s Nijemcima u istim naseljima. Navedeno svetište je nakon izгона Nijemaca postalo katoličko okupljalište koloniziranih Hrvata. Dakle, kajkavci su kolonizirani, iz-mještene (*displacement*) iz svog kulturnog habitata u ono koje ni samo još nije bilo svjesno svoga novog položaja zbog nagle iseljenosti Nijemaca nakon dvjesto godina. Osim kuća u kojima su stanovali, vezali su se i uz crkvu. Kako su kajkavci novi katolici u selu oni se vežu uz katolička seoska središta koja postaju njihovi novi, ali ujedno i jedini kolektivni identitetski simboli. Crkve i svetište su im jedina poveznica s ishodištima, one predstavljaju „mjesto sidrišta oko kojeg se formira zajednica doseljenika“ (Čapo 2011: 336), te se i zanimaju za njihovu prošlost i predaje vezane uz njih.

4.2.1.2. Povijesno-etiološke predaje

Zabilježeno je trinaest povijesno-etioloških predaja, a ovako su klasificirane, kako smo već spomenuli, jer su svojom temom vezane i uz povijesno i etiološko čitanje korpusa. Od trinaest predaja, deset je već spomenutih o Vereš Marti, a tri su vezane uz dolazak Šokaca i pučku etimologiju tradicijskih ojkona. Pričane su većinom u obliku fabulata, ali zabilježena

su i kronikati. U njima se može pratiti nastanak tradicijskih ojkona prema narodnoj predaji, odnosno narod si pučkom etimologijom pojašnjava korijen imena naselja prema kakvom razlogu koji ih je zadržao upravo na mjestu gdje su osnovali svoja naselja. No, važno je napomenuti da skoro sva tematizirana naselja prema povijesnim podacima postoje mnogo ranije prije njihova dolaska i nosila su mađarska imena, a pučka etimologija korijen riječi uvijek traži u hrvatskome jeziku i to po načelu asocijativnog polja sjedenja. Primjerice današnje naselje *Duboševica* (mađ. *Dályok*) je tradicijskog imena *Daljok* koji je nastao od mađarskoga imena za to naselje, a narodna predaja kaže da je nastalo od priloga „daleko“:

I opet nisu svi pristali, el su mislili možda će nać još bolje stanište. Idemo dalje, a vi eto, tu ostanite. Išli su dalje i dalje pa stigli na jednu malu uzvišicu sa koje se lipo viđe na sve strane, baš je čudelj. Svi su odanili. Nećemo it dalje, već smo jako daleko stigli, to je naš Daljok.

(Mihaljev 2012: 7)

Sam nastanak tradicijskih ojkona koji se temelji na usporednom pregledu povijesnih podataka o prvim imenima naselja, njihovim današnjim imenima, zatim lingvističkom etimologijom i narodnom predajom o imenu naselja pojašnjen je u leksičko-onomanstičkoj analizi rada, a ovdje ćemo samo tematski prozboriti o ovoj skupini predaja.

Zabilježena je samo jedna predaja koja objašnjava etimologiju tradicijskog imena, a da nije vezana uz Šokce. Predaja objašnjava kako je nastalo pučko ime za naselja *Zmajevac* (*Velišmart*, *Verešmart*, mađ. *Vörösmart*) i *Batinu* (*Batina Skela*, mađ. *Kiskőszeg*). Zmajevac i Batina su sela koja nisu većinski šokačka naselja – Zmajevac je većinsko mađarsko naselje, a Batina mješovito. No, predaja o nastanku njihova imena poznata je u svim šokačkim selima koja ih okružuju i koja su smještena uz Dunav, a vezane su uz već spomenutu najvažniju predaju iz južne Baranje o *Crvenoj Marti* ili *Vörös Martu*. Dakle, osim njezine povijesne vrijednosti ova predaja važna je i u etiološkom čitanju korpusa. Naime, spomenut je tragičan Martin završetak života, a na prostoru gdje se Marta strovalila u Dunav razvilo se naselje Verešmart (druga inačica je Velišmart), a kralj Mačas je došavši ondje ponovno na mjesto njezina samoubojstva rekao „Veliš, Marta!“, a Verešmart jer se sam ojkonom koji se odnosi na nju i njezin opis. Naselje koje je nastalo uz mjesto pristaništa njezine skele nazivalo se Skela, a danas je Batina jer je Marta strašno batinala one koji nisu mogli platiti prijevoz skelom.

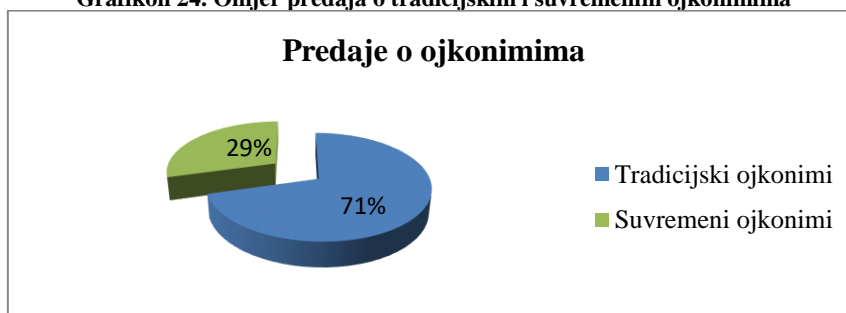
Dakle, narodna predaja sama imena naselja uopće ne povezuje s mađarskim jezikom, već isključivo s hrvatskim, i tako je slučaj za sva šokačka naselja. Iako su neki mađarski egzonomi nastali prema osobnim imenima slavenskoga porijekla te je narod mogao tražiti

etimologiju imena naselja i u ovom polju sjedenja, ono je uglavnom traženo u kakvim uvjetima koji su ih prisilili ili privoljeli da na određenom mjestu osnuju svoja naselja. Odnosno, u predajama šokački živalj u potpunosti niječe dugi povijesni kontinuitet postojanja svih tih naselja od 12. i 13. stoljeća i uvažava njihovu povijest od onoga trenutka kada su ih oni naselili. Razlozi tome su jednostavni – novi slavenski narod na njima novom teritoriju sa starosjediocima Mađarima s kojima se oni ne mogu identificirati. I razdoblje njihova doseljenja je razdoblje novog stvaranja nakon protjerivanja Osmanlija iz ovih prostora. Naselja koja su naselili uglavnom su bila raseljena i napuštena te je stvaranje novih imena i negiranje povijesnog kontinuiteta dotadašnjih naselja razumljivo. Mitski trenutak doseljenja „na galijama Dunavem“ (Mihaljev 2012:7) ili „pod luči“ (Stepanov 1947.-1949: rukopis IEF, zapis 157) novi je početak i stvaranje nove etničke zajednice na prostoru južne Baranje. Većina njih „njeguje i prepričava ono što je mjesno relevantno, kao mjesna posebnost“ (Botica 2013: 437) te su izvrstan instrumentarij za analiziranje kulturnoga identiteta regije. Na temu lokalnih predaja i kulturnoga identiteta upućuje i rad američke antropologinje S. Elizabeth Bird (2002: 519–547) koja pomoću lokalnih predaja pokušala dokučiti način na koji kolektiv poima svoje mjesto stanovanja, a time i svoj kulturni identitet te promišljala na koji način to poimanje jedne stanovnike isključuje, a druge pak uključuje u tematiziranu zajednicu. U predajama iz Baranje je to vidljivo na isključenju mađarskoga iz šokačke zajednice, no ne s ciljem da se zatre mađarsko, već s ciljem stvaranja svoga identiteta u ovoj multikulturalnoj zajednici.

4.2.1.3. Etiološke predaje

Iako u skupinu etioloških predaja ulaze i povijesno-etnološke, odvojili smo ih upravo iz razloga što se u povijesno-etnološkim predajama objašnjavaju povijesni ojkonimi i jer tematiziraju povijesne trenutke dolaska Šokaca, a u etiološkim predajama se objašnjavaju uglavnom suvremeni ojkonimi baranjskih naselja, odnosno ona imena koja su naselja dobila nakon Trianonskog sporazuma. Ovakvih zabilježenih etimoloških tumačenja je manje, te je zabilježeno samo šest objašnjenja u obliku kronikata.

Grafikon 24. Omjer predaja o tradicijskim i suvremenim ojkonimima

Kazivači su uglavnom bili motiviraniiji govoriti o tradicijskim nazivima, te od etioloških predaja čak 71 % njih govori o podrijetlu tradicijskog ojkonima. To je razumljivo ukoliko uzmemo u obzir da suvremeni ojkonimi postoje nešto kraće od stotinu godinu te da su narodu gotovo nametnuti. Nakon Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske Monarhije, Baranja je prestala biti dijelom Ugarskoga Kraljevstva uz koje je vezana od njegova sama začetka te od Trianonskog sporazuma ona postaje dijelom Kraljevine SHS. Tada nastaju i današnji ojkonimi, odnosno, sva su baranjska naselja preimenovana⁸¹. Svega je sedam naselja koja su zadržala istovjetan oblik starog mađarskog egzonima samo prilagođen hrvatskome pismu, a ostala naselja dobivaju sasvim novo ime.

Od imena koja su ostala istovjetnima prijašnjim mađarskim imenima naselja bilježimo predaju kazivačice za selo Torjanci (mađ. *Torjanc*). Selo nema tradicijski ojkonim iz istog razloga kao i selo Luč jer nije došlo do značajnije promjene između mađarske i hrvatske inačice imena pri službenom preimenovanju sela. Međeral Sučević (2006: 183) smatra da bi ime sela moglo značiti „ljudi iz Torje“ pri čemu je Torja mjesto u Erdelju, u današnjoj Rumunjskoj. Kazivačica je pak ispričala jedinu narodnu predaju koja govori o etimologiji imena naselja, a da ne govori o samim Šokcima ili njihovu doseljenju.

Stara priča veli da su se ovce slobodno pasle po bogatim i otvorenim pašnjacima. Kasnije su ih zatvarali u torove, pa je od riječi tor i janjci nastalo i ime sela Torjanci.

Ostali *novi* nazivi često su prevedenice mađarskih egzonima, pr. *Kneževi Vinogradi* od mađarskog egzonima *Hercegszöllős* ili prevedenice koje su istog značenjskoga polja sjedenja kao i mađarski egzonim iako nisu doslovni prijevodi, primjerice *Kozarac* za *Keskend* (mađ. kecske; koza) ili *Kneževo* za *Főherceglak* (mađ. *főherceg*: nadvojvoda, knez i imenice *lak*: mjesto gdje netko ima svoj dom, stalni smještaj) i slično. Zatim kao zabune u prijevodima poput *Beli Manastir* za *Pélmonostor*⁸², te na posljetku potpuno novi nazivi koje ne možemo nikako povezivati s prijašnjima poput *Branjina* za *Kisfalud*, *Popovac* za *Ban*, *Duboševica* za *Dalyok* i sl. Upravo za ova posljednja imena neprozirnog postanja narod opet traži rješenje u pučkoj

---

⁸¹ „Do službene promjene imena mjesta u Banatu, Bačkoj i Baranji došlo je poslije odluke Ministarstva unutrašnjih poslova 15. svibnja 1922. Određeno je da stara mađarska imena budu zamijenjena novim imenima u slavenskom duhu. Kriteriji pri određivanju novih imena bili su: usvajanje prijedloga srpskog, bunjevačkog i šokačkog stanovništva, potkrijepljenih u povijesnim dokumentima iz ranijeg vremena, prevođenje mađarskih imena prilagođenih srpskom jeziku, uvođenje potpuno novih imena i zadržavanje starih imena, ako je bilo dokazano da su slavenskog porijekla“ (Horvat 2014: 240).

⁸² Suvremeno je ime nastalo pučkom etimologijom prema mađarskome, gdje je neprozirno ime *Pél* zamijenjeno pridjevom *bel*.

etimologiji, no tada uz njih ne dolazi cjelovita predaja, već samo rečenica, dvije. Lokalne predaje kažu da se Popovac naziva tako „*jer u selu ima dva popa*“, odnosno selo je sjedište i katoličke i pravoslavne župe. Branjina se naziva tako jer je „*narod ovdje digao branu od Turaka*“, upućeniji će reći da se naziva tako jer je u blizini sela u srednjem vijeku bio samostan *Brana*, a Branjina je bila pod njegovom upravom pa su ju nazivali *Branina ves* te je u narodu ostalo samo ovo *Branina*, tj. *Branjina*. *Duboševica* se naziva tako jer je ime dobila prema *Doboš Evici*, stanovnici koja je bila prema jednoj inačici predaje neustrašiva ribarica, a prema drugoj vlasnica najvećeg mlina u tom dijelu Baranje.

4.2.1.4. Mitsko-demonološke predaje

Ostale zabilježene predaje u južnoj Baranji tematski se mogu opisati kao mitsko-demonološke. U toj skupini izdvajaju se i predaje s pričama o duhovima. Budući da motivski inventar niti leksičko-stilska razina mitsko-demonoloških predaja nisu posebno važni za ciljeve rada i nisu bitan čimbenik u oblikovanju kulturnoga identiteta kao povijesne ili etiološke, one ostaju izvan potanke analize, a ovdje ćemo izdvojiti samo one značajke koje imaju udjela u identitetskim procesima. Dok se u povijesnim i etiološkim predajama „*njeguje i prepričava ono što je mjesno relevantno, kao mjesna posebnost*“ (Botica 2013: 437), u mitsko-demonološkim predajama naglasak je na „*njihovom psihičkom poticaju u čovjekovu doživljaju susreta s nečim tuđim, izvanrednim i neobičnim, bilo ono nadnaravno ili govori o distanciranoj prošlosti*“ (Bošković-Stulli 2006: 23). Zabilježene su četiri mitske, četiri praznovjerne i jedanaest demonoloških predaja.

Zanimljivo je napomenuti da su kajkavci uz spomenute predaje o popovačkom svetištu znali kazivati još samo demonološke predaje – uglavnom na temu susreta s vješticama. Jedna je takva predaja o susretu vještice i muškarca i došla iz Hrvatskoga zagorja, odnosno kazivačica ju je ondje čula. Naime, razlozi za takva kazivanja su i socijalno-ekonomske prirode, kajkavci su se po dolasku u Branju uglavnom bavili nadničarenjem ili su radili na pogonima poljoprivredno-industrijskog kombinata Belje te u svojim kazivanjima govore kako oni nisu imali slobodnoga vremena. No, razlog je u biti što su se slabije akulturirali u sredine u koje su se doselili. Često se dogodilo da u jedno selo doseljavaju obitelji iz raznih dijelova sjeverne Hrvatske, ili primjerice iz različitih dijelova Međimurja, te nisu ponijeli nekakvu jedinstvenu usmenu baštinu, već ona dolazi individualno s obitelji i samo u njoj živi. Osim toga, doseljavaju u mjesta gdje već postoji nasljeđe uglavnom većinskih starosjedioca (bili oni Srbi, Hrvati ili Mađari) te se u navedenim situacijama više prilagođavaju zatečenome i njihovo usmeno

nasljeđe opstaje samo u fragmentima i u onim tematskim okvirima koji su bili aktualni i u starosjedioca. Kako je onostrano ono što je zbog straha oduvijek inspiriralo narodnog umjetnika, najčešće priče na kajkavskom narječju iz južne Baranje jesu demonološke predaje, ali bilježimo i dvije predaje koje su posredno naslijedili od starosjedilačkih Nijemaca (Podunavskih Švaba).

Jedna praznovjerna predaja čak govori o posjetu duha bake koja zbog starosti nije mogla u kolonizaciju, te se nakon smrti željela uvjeriti da je njezina unuka sada u „tuđini“ dobro. Dakle, tema kolonizacije je iznimno važna kajkavskom kulturnom krugu. I u pričanjima iz života zabilježena su 3 kronikata o samoj kolonizaciji. Dok šokački živalj svoj dolazak opisuje kao „galijama Dunavem“ ili „s bremenom pod luči“, kajkavci pak svoj dolazak opisuju u dugačkim sporim vagonima koji su bili toliko spori da je pored njih hodala stoka, te simboličnih sjećanja poput rasutih breskvi. Teško je u ovim kazivanjima razgraničiti gdje su im životne, a gdje umjetničke funkcije, ali je bitno napomenuti izrazita kazivačeva želja za ispričati svoje sjećanje o dolasku.

Mitske predaje govore uglavnom o vilama. Da je baranjsko stanovništvo bilo inspirirano tim mitskim bićima govori i podatak koji spominje Stevan Mihaldžić (1991: 11) da su mamutske kosti koje su stanovnici pronalazili na Banskom brdu nazivali „viljevske kosti“ s Mihaldžićevim objašnjenjem da je „vila žensko, a vilj muško“. Ove se predaje po načinu kazivanja javljaju u sva tri oblika, kao kronikati koji daju tek pokoju šturu informaciju, kao memorati u kojima se pripovijeda prema vlastitom sjećanju i kao fabulati u kojima se pripovijeda tradicijom prenesena priča i događaji s vilama:

Pričalo se da u podne ne treba cijepat drva jer onda one ručaju i ako im lupiš u zdjelu, mogu ti zla nanijet. A znale su se pojavljivat i u noći. Pa kad bi dečki išli sa zabave, one su plesale kolo. I koji se mladić uhvatio u kolo, toliko su s njim plesale dok nije umro. A znale su se pokazivat i u prašini ili bez nje kao vrtlog i od toga bi uvijek trebalo pobjeći.

(Popovac, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 483. u prilogu)

Vilama se pripisuju i neke važne zgode uz lokalnu povijest. Naime, u selu Popovcu su postojala dva rudnika bazalta koja su u vrijeme njihove djelatnosti predstavljala važnu ulogu u seoskoj ekonomiji jer je lokalno stanovništvo svoju plaću zarađivalo i kopanjem u rudnicima. No, ne samo lokalno jer ovdje je radilo i drugo baranjsko pučanstvo. O rudnicima je govorila kazivačica iz Popovca:

Idu oni iz Karanca i iz pustara i odasvud, svako jutro u 3 sata i tucali kamen čitavu noć. Našu ljud'. Vagonima se iz tih rudnika vozilo van. Vozili su to svuda, natovari se kamen na kola i vozio se. Radio je godina i godina. Pronašli su (i) drugi, al taj je bio pun vode. Radilo je preko sto ljudi koji su samo tucali, drugi su vozili kola.⁸³

Naime, prema jednoj lokalnoj predaju rudnici su prestali raditi jer su oni bili dom vilama te im je dozlojadilo da narod stalno tamo kucka te su ih potopile vodom. Čime je objašnjen prestanak rada na rudnicima i zašto su oni potopljeni.

Jedna predaja je jedna zabilježila i fenjeraše; odnosno mitska bića koja su: „bili jako visoka, onako k'o ljudi, ali nisu imali noge. Išli su po zraku i nosili fenjere da vide kud idu.“ (Popovac, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 486. u prilogu).

Kako u našoj regiji nisu poznata takva bića, pretpostavlja se da je ova predaja povezana s predajom o lampašima iz Međimurja, jer kazivačica je iz obitelji koja je kolonizirana iz Međimurja. Naime, u toj regiji postoje priče o *lampašima* kao inačice *(po)svečara/(po)svečkara*. "Uglavnom se opisuju kao poskakujuća, tinjajuća plavičasta svjetla, duše umrlih. Ponekad su to mrtvi koji nas oko jeseni pohode, a umjesto glave imaju vatrene lopte. Katkad se misli da su to duše male djece ili nekrštene, ali nevine djece (prebrzo umrle, pa ih nisu stigli krstiti). No, uglavnom se priča da su to općenito duše umrlih. *Lampaše* opisuju kao i *svečare*, a sporadično i kao bezglave mrtve s *lampašom* (fenjerom) u ruci.⁸⁴ Vjerojatno je izvorna priča o lampašima već zaboravljena te je sačuvan samo ovaj njezin oblik.⁸⁵

4.2.2. Svagdanjske i šaljive priče

U ovu su skupinu uvršteni fikcionalni narativni žanrovi, koje djelomice graniče s fabulatima, ali se od njih razlikuju opsegom i razvijenijom narativnom organizacijom te čvršćom fikcionalnom građom. Najzastupljenije teme su iz svagdanšnjeg života i priče šaljivoga tona, no pojavljuju se i priče pustolovnog sadržaja, kao i one koje kratkoćom graniče s anegdotama i vicevima. Zbog toga što one ne igraju važnu ulogu u identitetskom markiranju regije, a i zbog toga što su sve šaljivog diskursa, svrstane su u jednu skupinu koja kao takva čini 27 % cjelokupnog korpusa usmene proze iz južne Baranje. Tematski su priče raznovrsne,

---

⁸³ Kazivala Milica Dvornić.

⁸⁴ Znanstveno se objašnjavaju kao fluorescentno iskrenje truleži (npr. drveća) u određenim okolnostima (blizina stajace vode, atmosferilije, temperatura zraka, isparavanja/plinovi), nekada karakteristična na selu ujesen. Kazivala Lidija Bajuk.

⁸⁵ Na temelju neobjavljenih kazivanja u sklopu etnografskih terenskih istraživanja *Pučka pobožnost i predajna etnobaština na tlu gornjeg Međimurja* koju su provodili Udruga Matapur (predsjednica udruge i inicijator istraživanja je Lidija Bajuk) i OEKA FFZG (dr. sc. Tomo Vinšćak kao suorganizator i suvoditelj), u suradnji s lokalnom zajednicom, od 2010. do 2012. godine.

a najviše se radi o kakvim zgodama iz života – odnosno sukobima bogatih i siromašnih, te zgode o Židovima koji pronalaze novac, skoro umrlim djevojkama jer ih je netko prevario, zgodama iz mladosti, svjedočanstvima sa susretima s nečim nepoznatim. Čest je motiv lopova koji slučajno zaborave vreću s novcem/dukatima u šumi te se netko izopćen iz obitelji vraća kući s novcima. Zabilježen je i jedan tzv. oriđinal u priči *Mundukata*. Uglavnom nose nekakvu poruku o poželjnome ponašanju ili kakvo ponašanje valja izbjegavati te su u svojoj naravi i pedagoške – odnosno daju neizravnu uputu o kazni koja će uslijediti zbog oholosti, prevare ili slično. Često završavaju kakvom upečatljivom rečenicom, strukturno bliskoj izreci, – poput: „Ni duže ni kraće, ko popove gaće.“; „Ako je živ i danas je, ako nije Bog zna 'di je.“; „Da je svaka tak'a ne bi ti imo na brade dlaka!“ Takvi poentirani svršeci pridonose posebnom književno-umjetničkom obliku.

U šaljivim je tekstovima čest jezični nesporazum između Šokca i Mađara gdje se za neke mađarske riječi pretpostavlja da su to šokačke koje imaju slično asocijativno značenje. Ovakve priče su dobar pokazatelj identitetskih pripadanja i razlikovanja „oni“ i „mi“ o čemu ćemo više govoriti u završnom poglavlju.

4.2.3. Priče o životinjama, basne i bajke

Zabilježena je jedna klasična bajka te jedna priča koja ima elemente bajke, odnosno elemente čudesnoga i nadnaravnih moći glavne junakinje, te tipičnih likova *djelatnika* (Bošković-Stulli 2006: 15), ali se može svrstati i u mitsko-demonološke predaje. U bajci se nadnaravno, čudesno i naravno sreću na istoj razini, a likovi uz pomoć čarobnih sredstava s lakoćom svladavaju sve zapreke do sretnoga završetka, dok je u priči koja ima elemente bajke, ali naginje predajnoj kompoziciji struktura jednostavnija te sadrži nalog vjerovanja u istinitost (premda je zbiljsko vjerovanje već izgubljeno), a pripovjedač je naglašenije emotivno motiviran. Zabilježena je također samo jedna basna s naglašenom poučnom tendencijom, no brojimo i tri priče o životinjama. U svim su pričama vidljive regionalne značajke u jezičnim osobitostima i imenima likova te uključivanju običajnih motiva u tematski sloj priče. Od likova se ističe *pilić* koji se pojavljuje u tri priče, gdje je on uvijek nositelj lika junaka i pokretača priče. Tematski nam nisu posebno važne pri određivanju kulturnoga identiteta, a cjeloviti zapisi nalaze se u prilogu.

4.2.4. Legende

Prema Maji Bošković-Stulli (2006:23-24) legende se od predaja razlikuju po tome što su one „vjerskog sadržaja, ponajviše prema svetačkim životima, vezane su za pojedine crkve i svetišta. Iz propovjedi i nabožnih knjiga prešle su u usmeni opticaj. Poput predaje one sadrže nadnaravne elemente, u njihova se čuda vjeruje. No, unutarnji im je iskaz različit od predaja, ne unose strah i nesklad, nego vjeru u Božja i svetačka čuda; nastoje uspostaviti red i harmoniju, pa im je i stil drugačiji od predaja.“ U korpusu je zabilježena samo jedna legenda, riječ je o priči u kojoj se pojavljuje Isus Krist u liku siromaha koji prosi jesti i nagrađuje one koje ga primaju u kuću i nahrane, a kažnjava one koji to ne čine.

4.2.5. Vicevi

Josip Užarević (2012: 71) citira definiciju iz ruske *Kratke književne enciklopedije* gdje je vic određen kao „nevelika usmena šaljiva priča najrazličitijeg sadržaja s neočekivanim i duhovitim svršetkom“, te napominje da je riječ o maloj (sitnoj) pripovjednoj formi, neobično plodnom žanru suvremenog folklora te da je potrebno upozoriti na njegovu humornu (komičnu) bit. Vic ima narativnu strukturu te se njime opisuje kakav događaj, odnosno splet okolnosti koji ima procesualnu narav, ali je ograničen u prostoru i vremenu i unosi promjenu u postojeće stanje stvari. Njime se događaj uključuje u objektivan temporalni svijet – uzajamna povezanost događaja u “izvanjskome vremenu”.

Stipe Botica (2013: 459) vic definira kao „skraćenu anegdotu s pričom reduciranom na najmanju mjeru i s tako specificiranom dijaloškom perspektivom da izravno vodi u poentirano. U vicu se komično prikazuju kakvi događaji i karakteri, bez opisa i većih zapleta. Ključni se motiv obično naglasi u dijalogu, a glavni akter i svojim govorom, i postupkom, i misaonom aktivnosti iznenadi u rješenju, ponešto paradoksalnom.“ Užarević (2012: 73-74) nadalje objašnjavajući poetiku vica govori da oni odlikuju prilično jasno izraženom trodijelnom strukturom. „Prvi dio vrši funkciju uvoda, točno i sažeto upućuje na okolnosti onoga što se događa“ (primjerice *Leži dida pod orem i pomalo drima*⁸⁶). Prema Užareviću, drugi dio vica, koji je logički produžetak početka, može se materijalizirati u dvjema krajnjim proteagama (opsezima) – u relativno opširnu pripovijedanju i u nultoj naraciji izraženoj u iščekujućoj šutnji ili neverbaliziranom pitanju, tj. u širokoj lepezi onoga što je između ove dvije krajnosti (primjerice *najedamput s grane spadne or dide kraj opanka, a dida će; dragi Bože daj da sam*

---

⁸⁶ Primjer na vicu Oraj (Gajić, 2014. E. Balatinac (ur.) 2014: 50)

zdrav ko ovaj oraj.). „Treći i najvažniji dio vica jest kraj – „poenta“ vica. Prema njoj se kreće i u njoj se razrješuje vic. Poenta mora biti neočekivana, nepredvidiva, zaprepašćujuća, ali istodobno i prirodna (*Kad je dida raskoljio ora, or pušljiv a dida će; dragi Bože neka slušat ludog Šokčinu.*)

Užarević govori o vicu kao obliku koji tematizira i identitetska previranja u opozicijama „ja“ i „on“ ili koji odgovara na pitanje: „Tko sam ja?“. U prikupljenom korpusu svega je sedam viceva, no njihovo značenje za promatranje identifikacijskih markera u usmenoj književnosti Hrvata u južnoj Baranji je od velikog značenja. Tematski upućuju na tradicijski način života u regiji, jezično čuvaju stari podunavsko-šokački idiom (svi vicevi su iz sela Draž ili Gajić), a humorističnu situaciju izazivaju i jezični nesporazumi na relaciji selo-selo i na relaciji Mađar-Šokac. Primjer Mađar-Šokac objašnjen je u završnom poglavlju posvećenom analizi kulturnog identiteta, a ovdje ćemo prikazati primjer nesporazuma između dva različita lokalna govora koji izazivaju eksploziju humora karakterističnu za vic na primjeru *Prodo sina*:

Došo Ižipac u Marok kupit sena, a Ižipci to zovu sino.

Ižipac: Faljen Is', pretelju! Jel' znaš možda kob' prodo sina?

Maročanin: Hm! Moj komšija b' oca, al' sina? Ne bi zno.

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 527. u prlogu)

Ovaj jednostavni narativni oblik osim što čuva podunavsko-šokački idiom, čuva i tradicijske ojkonime u južnoj Baranji. Naime protagonisti vica jesu nazvani prema pučkim imenima za sela – *Ižipac* je iz Topolja, a *Maročanin* iz Gajića. Dakle, u tri retka bilježimo dva važna identifikacijska markera: narječje i tradicijsku ojkonimiju, u ovom slučaju etnike.

4.2.6. Pričanja o životu

Pričanja o životu Maja Bošković-Stulli (1984: 317) definira kao pričanje „zbijskih zgoda iz života“, kao kazivanje koje iz razgovora izrađuje u više ili manje uobličenu priču o vlastitim uspomenu ili takvim koje je doživio tkogod iz uže okolice, o doživljajima bližih predaka, s kojima je još postojao izravan ili blisko posredovan kontakt. U korpusu priča iz južne Baranje zabilježeno je 8 onih koje pripadaju žanru pričanja o životu, odnosno ovaj žanr zastupljen je u cjelokupnom korpusu s 8 %. Tematski su raznovrsne, a uglavnom se radi o kakvim zgodama iz života – odnosno sukobima bogatih i siromašnih, reminiscencijama na negdašnje vrijeme. No, najviše je zabilježenih priča o kolonizaciji, čak pet svjedočanstava ili prisjećanja na taj koloniziranima važan proces doseljavanja u regiju. Kod onih kazivača koji su bili dovoljno stari da se sjećaju same kolonizacije – ona je bila važan dio kazivanja. Iako

opisana običnim riječima, bez mnogo ukrašavanja, jednako je mitska kao i one koje Šokci opisuju u svojim predajama gdje dolaze „na galijama Dunavem“ ili „pod bremenom s luči“. Iako su njihova kazivanja na granici usmene književnosti i usmene povijesti, uvrštena su u usmene priče, odnosno u pričanja o životu jer u kazivanjima čine već spomenuti krucijalni trenutak, napuštanje starog doma i susret s novim. No, one su i dio kulturnoga pamćenja, predstavljaju figure sjećanja i važan su dio pri kulturnoj identifikaciji s regijom. Ove priče u oba svoja aspekta (kao dio usmene povijesti i kao žanr usmene proze) i kao dokumentaristička proza izražavaju svijest o važnosti i potrebi čuvanja vlastite baštine kao sredstvo samopercepcije i poluge za održanje identiteta.

4.3. Folklorno kazalište

Folklorno kazalište je u tradicijskoj kulturi najuže povezano s običajima i obredima, a najjednostavnije ga je odrediti kao situaciju u kojoj se jedan ili više igrača pred gledateljstvom predstavljaju kao da su netko drugi, odnosno preuzimaju određene uloge. Ivan Lozica (1996: 15-16) govori da „narodni dramski izraz pripada folkloru i tradicijskoj kulturi, on je dio usmenog svijeta gdje antički literarni rodovi pisane književnosti jednostavno ne funkcioniraju. (...) Dijalozi se pamte i improviziraju, stihovi se pjevaju (često uz glazbu i ples), priče se pripovijedaju i slušaju. I publika je drukčija, slobodnija. Često izravno sudjeluje u predstavljanju. (...) Folklorni oblici predstavljanja većinom nemaju zapisani dramski predložak, dijalozi su kratki, jednostavni i često se improviziraju, verbalna komponenta predstavljanja manje je važna nego u profesionalnom dramskom kazalištu.“

U književni rod folklornog kazališta ili usmenoknjiževne drame uvrstavamo predstavljачke oblike koji prate godišnji ciklus i godišnje običaje iz regije koje smo ukratko već opisali u poglavlju *Godišnji ciklus tradicijske kulture*, a ovdje ćemo se detaljnije zadržati uz običaje iz godišnjeg ciklusa i na jednom običaju iz životnog ciklusa koji je zabilježen u korpusu, a riječ je o svatovima. Običaji kraljice, dojdole i poklade vremenski su i prostorni okvir ophodima kao specifičnim predstavljачkim oblicima koje prate i običajno-obredne pjesme (o njima smo više progovorili u poglavlju posvećenim pjesničkim žanrovima).

4.3.1. Svatovi

Od životnih običaja ovdje valja spomenuti svatovske običaje iz regije. U prikupljenom korpusu nemamo zabilježen sam tijekom svatovskih običaja, no detaljan opis za podunavska sela daje Jelka Mihaljev (2012: 197–215), a za podravska sela Stjepan Brdarić (1986; 1988: 9-11;

1989: 10–11). Žarko Španiček (1983: 17-18) piše o staroj ženidbi u selu Draž, o onim običajima koji su postojali u 19. stoljeću i prema kazivačima nestali početkom 20. stoljeća ili oko Prvog svjetskog rata, a također ne donosi opis obreda već samo kazivačeve doživljaje. Španiček navodi da pri odabiru mlade za brak mladići u Dražu uopće nisu sudjelovali jer su morali biti na jednom ritu u Vojvodini gdje su se izvodile svinje na ispašu jer je duže vegetacija bila pogodna za to. Stoga su izbivali iz svih važnijih događanja u selu, pa time i u samom odabiru buduće im supruge. Stoga su sve pripreme i dogovore vodili roditelji. Nadalje, govori o tzv. „skupnom vjenčanju“ koje se nastojalo obaviti oko svete Kate (25.11.), a sam obred je redovito bio utorkom. Najveće poznato skupno vjenčanje zabilježeno je 18. studenoga 1856. godine kada se vjenčalo 34 mlada para. Španiček spominje i tzv. *pisanje*, odnosno dogovori pred samo vjenčanje na kojem su mladi parovi mogli i odustati od vjenčanja – odnosno „ako se mladenci neće, onda se ne pišu“. Zanimljiva je i činjenica da spominje i pokusni brak kao običajnu praksu koja se ustalila između dva svjetska rata, te ujedno govori kako su kazivači prema samom braku indiferentni, odnosno on se podrazumijeva kao nešto što se mora „odraditi“ te se ne prave problemi oko toga za koga će se tko udati/oženiti.

No, Stepanov je u svom korpusu zabilježio opis obreda prošenja mlade u Batini i zabilježio je jednu pjesmu koja se pjevala u toj situaciji:

Oj! /ojkanje, tzv. pjevanje u grlo/
Faljen Isus prijo, devojačka mamo!
Doved'te nam tu vašu divojku,
Doved'te nam tu vašu divojku,
Da vidimo, za kim dolazimo!
Je l' velika, je l' dosta lipa,
Je l' dostojna našega jedinka, /ako je jedinac/
/Je l' dostojna našega junaka,
I našega biloga kolača!// /ako nije jedinac/

(Batina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 261. u prilogu)

Sam obred Stepanov opisuje: „Kod prstenovanja, kada isprose djevojku, pjeva *svekrva* (mati momkova) ili tko nju zastupa, gornju pjesmu. Prije nego što je ona ne ispjeva, ne dovode pred nju djevojku. Ova čeka u drugoj sobi i tek kada je pjesma ispjevana, uvedu nju. Djevojku vode djever i djeveruša (to su obično njen brat i njena sestra, ili najbliži rod) u svojoj sredini.

Oni ne daju djevojku, nego traže novac za nju: „*Evo vama moje sestrice, a meni na dlan petica!*“ Svekrva na to uzvraća da djevojka nije tako lijepa, kako su je opisali, a djeveri tvrde da je još ljepša. Tako se nadvikuju dok djeveri ne prijete da će djevojku opet odvesti natrag u sobu. Tek kada su se pogodili, primi djevojka jabuku u jednu ruku, zatim drugom rukom prevrne *pregač* i na njemu primi polovicu kolača, a druga polovica se daje ženama koje kite goste, tzv. spravljačicama. Od *đuvegijinih* roditelja se tada traži da plate pogođenu cijenu.“ (Batina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 260. u prilogu).

4.3.2. Vinceška

Vinceška je običaj proslave blagdana svetog Vinka (22. siječanj) koji se održava u južnoj Baranji na vinorodnom Banskom brdu. Naziv običaja specifičan je za ovu regiju, a u drugim dijelovima Hrvatske se uglavnom naziva *Vinkovo*. Vinceška je vezana uz blagoslov vinograda i vina i njime počinje nova vinogradarska godina. Uglavnom ga prakticiraju muškarci, a žene imaju sporednu ulogu, odnosno spremaju obrok i stvari muškarcima koje treba ponijeti u vinski podrum. Žarko Španiček (1992: 78) ga samo spominje u svom radu o stanovanju u Baranji gdje napominje da je to „muška svečanost na kojoj se pripremaju jela i vino se pije u velikim količinama“.

Domaćin vinograda po dolasku na *Planinu* obiđe svoj *gator* (vinski podrum) i onda na jedan čokot objesi kobasicu i zalije ju vinom kako bi sljedeća godina bila rodna, a grozdovi veliki poput kobasice. Potom obiđe vinograd i izmoli Očenaš.⁸⁷ Jelka Mihaljev (2012: 130) napominje da domaćin po odlasku kući ponese grančicu vinove loze i stavi ju u vodu da bi se vidjelo hoće li propupati, tj. hoće li vinograd roditi. Mihaljev napominje da je to „bio intimni obiteljski običaj, a postao je društveni za vrijeme komunizma, kada su seljački vinogradi propadali“. Odnosno, indirektno se referira na to da su seljaci svoje vinograde prodavali poljoprivrednom kombinatu Belje. No, danas i Belje svake godine obilježava taj blagdan, tj. u njemu je prepoznate marketinški prednosti. Danas se uglavnom obilježava, uz ritualno stavljanje kobasice na čokot i polijevanja vinograda vinom, druženjem uz vatru, pečenjem kobasica i slanine ili kuhanjem čobanca ili graha sa slaninom uz pijeње vina, tamburašku glazbu i pjesmu. Pjevaju se uglavnom bećarci. Običaj je danas uključen u turističku ponudu regije te se posebice obilježava u privatnim vinarijama.

---

⁸⁷ Kazivao Matija Balatinac.

4.3.3. Poklade

Ivan Lozica (1996: 45) za poklade govori da su one od običaja tzv. godišnjeg ciklusa kazalištu najbliže. Govori da se u njima jasno razaznaju dvije sastavnice: magijska i kritička. Magijski tip poklada prepoznaje se najlakše po grupnom maskiranju u kostime načinjene od životinjskih koža (obično ovčjih ili kozjih). Taj je tip karnevala vezan uz stočarske krajeve, osim koža tipični su rekviziti zvana i rogovi. Maskiraju se obično samo muškarci, a na području južne Baranje tipični primjer takvih pokladnih likova jesu *buše*. Nadalje Lozica (1996: 47) govori da dok magijski tip karnevala pokazuje odnos čovjeka i prirode (zazivanje proljeća, poticanje plodnosti), kritički tip karnevala okrenut je ljudskoj zajednici. Tu maskare često prikazuju i kroz smijeh osuđuju zlo u društvu, od lokalne sredine pa do svjetske politike što se lako da iščitati najbolje u pokladnim vrapcima koji se nalaze u korpusu koji u potpunosti prate ovaj kritički teorijski opis Ivana Lozice, a koji se prema njemu odvijaju u najvažnijem momentu kritičkog tipa karnevala za vrijeme osude i pogubljenja (obično spaljivanja) pokladne lutke, čime se zajednica čisti od svih zala protekle godine.

Već smo naveli da se u regiji održava nekoliko različitih pokladnih običaja koji su vezani i uz subetničku pripadnost žitelja regije. Baranjski Hrvati u vrijeme poklada izvedu običaje buša, maskara ili mačkara, velike kugače te u zadnjih nekoliko godina i pokladno jahanje. Načini obilježavanja pokladnih dana – ili *fašanga*, *fašangi* prema tradicijskom leksiku regije – razlikuje se od mjesta do mjesta, odnosno različito ga obilježavaju baranjski Šokci (buše) i kolonizirano stanovništvo regije (maskare, pokladno jahanje – Zagorci, maskare, veliki kugači – Međimurci).

a) Buše

Buše su svakako najznačajniji pokladni običaj baranjskih Hrvata, točnije Šokaca koji se odvija u regiji. O njemu je uglavnom detaljnije pisala Zdenka Lechner u već spomenutim radovima, a uz nju i Danica Pinterović (1954), Julije Njikoš (1976; 1996), Jelka Mihaljev (1971; 2012) te Josip Forjan (2010). Zdenka Lechner (2000: 263–281) za buše piše da su one zakrbuljeni ili preodjeveni sudionici pokladnih ophoda. U Baranji se upotrebljava kao opća imenica samo taj naziv: *buša* i *buše*; *buša* za pojedinačni lik, koji onda može biti i pobliže označen, a *buše* za manju ili veću skupinu maskiranih, odnosno za sve one koji sudjeluju u vršenju fašničkih običaja. Najpoznatije buše su već spomenute *muvačke buše* iz Mohača. Mađari taj običaj nazivaju *busojaros*. U hrvatskoj Baranji sva su šokačka sela održavala običaj buša, a Lechner je istraživanja obavila u podunavskim šokačkim selima Duboševici, Topolju,

Gajiću i Dražu, te podravskim Torjancima i Baranjskom Petrovom Selu. Sami ophodi podijeljene su u dvije skupine, a kriterijska odrednica je geografski položaj i tip nošnje – na podunavske i podravske buše. Buše su povezane s predajom protjerivanja Turaka iz Baranje

Vrijeme održavanja buša jesu *fašange* ili *poklade* – odnosno ona tri dana prije *Čiste sride*. U podunavskim selima uvrježeniji je naziv *fašange*, a u podravskim riječ je o nazivu *poklade* u Baranjskom Petrovom Selu, a *fašange* i *poklade* u Torjancima. Vrijeme je to raskalašenog načina života kada je sve dozvoljeno, što je zabilježeno i u pjesmi:

Poklade su, milo janje moje,
Barem da su u godini troje.
Poklade su i ludi su dani,
Pa se nađe i žena pijanih.

(Baranjsko Petrovo Selo, Kuna 2008: 74)

Fašange, poklade,
Svako svoju spopade!

(Gajić, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 199. u prilogu)

Srce moje u bušama osta,
Uz dragoga nikad nije dosta!
(Draž, Mihaljev 1981: 14)
Avoj jade, odoše poklade,
I 'nako mi nestalo pomade!
(Draž, Mihaljev 1981: 14)

U nedjelju se nisu *terale buše*, već u ponedjeljak i utorak. U utorak su se odvijale *velike fašange* – dan kada su buše cijeli dan u selu, do ponoći. U Topolju se čak oglasilo i zvono da se zna da je nastupio post. Tada bi *Ciganke zašle i pokupile kolačića* jer nije smjelo ostati nikakve masnoće.

Pred ponoć se u Baranjskom Petrovom Selu pjevalo:

Čista srido, alaj si nam blizo;
Do pol noći, poklade će proći.

Čista srida donila mi jida,
Tri marame, sve tri poderane.

(Baranjsko Petrovo Selo, Kuna 2008: 74)

Ophodi su podijeljeni na male *fašange* ili male *poklade*, strašne buše i lipe buše.

Male fašange

U male fašange (Torjanci) ili male buše (Duboševica) spremala su se djeca stara sedam, osam godina. Ophodila su selom na male poklade – u nedjelju tjedan dana prije velikih (Torjanci, Baranjsko Petrovo Selo), u četvrtak prije velikih *fašangi* (Topolje, Duboševica) ili na *fašanski ponediljak* (Gajić, Draž). U Torjancima (podravski dio Baranje) djeca budu *spremita* naopako, *nagrdnu se*. Obuku staru odjeću, prevrnu je naopako, okrenu stražnje *pole* sprijeda, a pregače *pripašu* straga. Mogu biti u odjeći svoga spola, ali se najčešće djevojčice preobuku u muško, a dječaci u žensko ruho. Ruke *nagarave*, lica *zastru krpama* na kojima prorežu otvore za oči i usta i nacrtaju obraze i nosove. Na glave *metnu* velike šubare ili korpice za kruh zamotaju maramama. Nose *košarke* za jaja i drvene ražnjeve na koje im domaćini nataknu kolačiće i slaninu. U Duboševici (podunavski dio Baranje) male su se buše *sprimale u lipo*, ali u najrazličitijim kombinacijama. Nosile su odjeću svojeg ili suprotnog spola, finije (ali ne najsvečanije) rubine *vezenke*, *šlingovane* ili *mašlijare* koje su se sa strane zaprezale, podizale ako je bilo blato. Djeca su lica *zastirala koprenima* urešenim različitim načinom, a glave pokrivala *maramkama* ili bogato nakićenim šubarama *šepama*. U rukama su nosila košarice za jaja i izrezbarene šibe za obranu od onih koji bi htjeli podići *kopren* s lica (Forjan 2010).

U Duboševici djeca su pjevala:

Arrange, fašange, poklade

Svaki svoju spopade

A ja svoju neću

Opsovat ću sveću.

U reduše blatne uše

I garava krila

I opet ću vodit buše

Ako budem živa.

(Lechner 2000: 268).

ili u Dražu:

Fašange poklade,

Svaki svoju spopade

A ja moje izgubim

Pa ga više ne dobim.,

ili u Dražu i Gajiću:

Fašange, poklade,
Dida babu spopade
U livade na klade.
(Lechner 2000: 268).

Strašni/e buše

Pokladnim figurama koje djeluju zastrašujuće kažu u svim baranjskim selima strašne buše ili strašni buše. Rod je ponovno irelevantan. U Duboševici i Gajiću može se čuti i kao sinonim *kožuvare*, u Dražu još i *rogonje*, a u Topolju *gadne buše* (Lechner 2000: 270). U strašne buše spremali su se samo muškarci, najčešće stariji momci. Pratili su povorku lipih buša. Njihov je izgled posvuda u Baranji bio sličan, imali su sličnu odjeću. Kada govore, glas je promijenjen, piskutav ili promukao. Biješe gaće *oplatnjare* od grubog domaćeg tkanja napunili bi slamom, stegnuli obojcima i opancima *kajišarima*, a na tijelo bi navukli velike *kožuve* izvrnuvši *runo* prema van. Poneki su bili u *čohanim* kabanicama *srdomama*. Opasali bi se remenjem, lancima ili užima od rogoza na koje bi povješali zvonca *klepke*. Glavu bi pokrili velikim izvrnutim šubarama. Lice je bilo zakrbuljeno krpama od domaćeg platna s iscrtanim životinjskim izrazom lica, a u podunavskim selima koristila se i drvena obrazina s drvenim ili životinjskim rogovima *bušalo*, *larfa*. U rukama bi nosili drvene sablje, štapove *ćule*, vile, *kastrole*, *škrebetala* ili kravlje rogove, a oko vrata vijence crvene paprike ili bijelog luka. Među strašnim bušama se pojavljuju i specifični likovi bez nekog posebnog naziva – čovjek oblijepljen perjem po licu ili opleten slamom po čitavom tijelu. U Torjancima su i strašni buše znali jahati na konjima (Forjan 2010).

Zdenka Lechner (2000: 272) opisala je kako izgleda ophod buša prema kazivanjima: „Buša može biti samo ona koji je bio vetren, koji je živahan čovjek i koji se volji tako posprimit, a to znači uživjeti su u ulogu buše i podnijeti težinu odjela i maske. Buše moraju ganjat – po putu, po blatu, lupati u klepke, tući po kapija, po daskama (tarabama). Buše otvaraju kapije, znali su u kočakova zajt i pokupit jajaca. Kola su latili iz dvora i vukli, pravili su cirkusa. Buša uvati praćaka ili prelju pa prede. Uvek prave štetu, kvara pa babe sve spremaju. Buše sve pokidaju, poruše, prkosu. Oni će naškodit. Sve su radili da se svijet boji od njih. Buše viču ako im ne daju dara: neće rast kudelja! Strašne su buše obilazile selo neorganizirano, nekada su se priključile lipim bušama na početku ili kraju povorke. Djeca koja ih gledaju ih zazivaju rugalicama:

Kara, kara, buđu đe
Buša ima buđuge.
(Draž, Lechner 2000: 270).

Bušo, njušo repati,
Sutra ćeš krepati,
Teško onoj lopati,
Koja će te kopati.
(Baranjsko Petrovo Selo, Kuna 2008: 74)

Zdravo, zdravo, stara kravo!
(Topolje, Lechner 2000: 270).

Lipe buše

U lipe buše spremale su se djevojke, momci, mlade žene i muškarci. Ophodile su selom sva tri dana poklada (Torjanci), odnosno samo na fašanski *ponediljak* i utorak u podunavskim selima. U Torjancima lipe buše oblače svoje ili ruho suprotnog spola, ali se *uvik opravu lipo*.⁸⁸ Obuku najsvečanije ruho, a pojedine odjevne dijelove, uključujući i ogjavlja, usklade prema strogim tradicijskim propisima. Lica narumene i pokriju providnim maramama od *tila kopranima*. Koje nose mušku odjeću, šešire obilato nakite dijelovima ženskog ogjavlja *podmitaljkama* i *dronjcima*. Lipe buše nisu nosile vuneno ruho, spremale su se u sve vrste svečanih rubina brižno ih čuvajući od blata, ali su vjerojatno upravo zbog toga najradije odijevale svilene ili baršunske suknje, odnosno *lače*, a umjesto papuča cipele ili čizme. U lipe buše spadaju i konjanici – muškarci koji su u skupinama jahali selom. U rukama su nosili sablje, a bili su odjeveni u najsvečanije ruho – svilene košulje, *lače šikovima* i čizme. Lice nisu uvijek zastirali maramama *kopranima*. Kao i u podravskim selima na hrvatskoj strani, djevojke su ophodile odjevene u svečane rubine, a pratili su ih prosjaci - momci kostimirani u poderanu staru odjeću. Glumeći pokladne svatove, najmirniju su djevojku odijevale kao snašu zavivši joj glavu kapicom, a ostale, vedrije naravi, kostimirale u *đuvegiju* i ostale svatovske odličnike.

Nije bilo specijalnih pjesmica ni posebna plesa za poklade, ali među bećarcima našao se pokoji prigodnog sadržaja:

Gazdarice otvaraj kapiju

---

⁸⁸ Formulacija kazivačice Ane Tomić (1922.) iz Torjanaca. Opaska Josipa Forjana.

Iđu buše u tvoju avliju.

(Lechner 2000: 275)

U Duboševici su lipe buše oblačile *ruvo sa tavana*⁸⁹ - bolje *rubine*, pa čak i *mašlijare*, sačuvane od prijašnjih generacija, a ne novoizrađeno najfinije misno ruho. Nasuprot strogo propisanom tradicijskom načinu odijevanja, *sprimaju se ko na fašange* – dijelovi odjeće istoga ili suprotnog spola slagali su se u svim mogućim kombinacijama. Mašti se davalo na volju, bilo je važno biti zapažen, zanimljiv, a ostati neprepoznat. Stoga se nije ni prerusavalo u vlastitoj kući, a narumenjeno lice obavezno se pokrivalo maramom *koprenomi*. Lipe su buše često svojom baranjskom odjećom oponašale sličan način odijevanja mohačkih Šokaca ili bi se kostimirale u ruho bačkih Šokica, koje je ženidbenim vezama dolazilo u selo (Forjan 2010; Lechner 2000: 274–275).

Ulice

Prije *fašangi*, od 2. veljače, na *Marinje*, od *Marijina*, u podunavskim šokačkim selima održavao se običaj *ulice*. Išlo se *palit ulice*, *pevat ulice*. Takva običajno-obredna praksa održavala još prije Prvog svjetskog rata, a od tada do danas je njegovo održavanje simbolično. Ulice su se palile do *fašangi*, a najveće bile su na *Velike fašange* (Lechner 2000: 278). Riječ je o običaju koji uključuje paljenje žive vatre ispred kuća, na ulicama, ili iza kuća u vrtovima. Tada su momci pred djevojkama iskazivali svoje fizičke sposobnosti preskačući goruću vatru, što je vatra veća, veći je i izazov. U skladu s time nastaju i narodne pjesme:

Ajte druge na ulice,
Na 'voj dugoj noći,
Misićini sjajnoj.
II' 'ko 'tio, il' ne 'tio
I 'ko skoro oženio.

Ja sam svoju prevarila mamu
Da me pušća na ulice samu.
(Njikoš 1996: 10–11)

Ili u novije vrijeme u Gajiću:

Zvoni zvonce iđu biciglaši,

---

⁸⁹ Formulacija Reze Koler (1917.) iz Duboševice. Opaska Josipa Forjana.

Drugo moja, to su momci naši.
(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 189 u prilogu)

Koji ne zna vatru preskočiti,
Taj ne može ni divojke ljubiti.
(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 190. u prilogu)

Zdenka Lechner (2000: 279) piše da „stara predaja o običaju ulica nije sačuvana, ali sigurno je postojala, jer inače ne bi bilo kršćanske varijante koja objašnjava „da ulice palju i pevu zato kad su s Isusom morali bežat, onda su neprijatelja zavaravali (pjesmom zadržavali), a Isusu osvetljavali.“

U Duboševici na bare idu momci i divojke i palju vatru, oko vatre pevu, skaču preko nje. U Topolju ljudi i žene su pevali ulace, na fašange uveče nalože na drumu vatru. U Dražu i Gajiću jednako: po svim lesama palju ulice i svuda pjevaju pjesmu:

Oj, ulice, baulice,
Na dvi strane jabučice.
A na treće sokol sedi,
Sokol sedi i besedi:
Jašio sam konja vrana,
Pa sam našo zlatnu granu,
Pa sam odno kolundžije
Da mi skuje troje ključe,
Da otvorim bila grada
I da videm šta j' u gradu?
U gradu su devet braća,
I deseta sestra Marta.
Svi se redom razgovaru:
„A šta ćemo sestra Martom?
Komu ćemo seju dati?
'Eli Suncu, 'el Mesecu?“
Bolje Sunncu, neg' Mesecu,
Sunce će nas ugrijati,
A Mesec će kumovati...
Kum, kum,
Ođe dida u podrum!

(Lechner 2000: 278–279; Njikoš 1976)

Buše danas

Josip Forjan (2010) piše da je vrijeme je u baranjska sela donijelo neminovne promjene u način prerusavanja i maskiranja pokladnih ophodara. Kada više nije bila u svakodnevnoj uporabi, narodna je nošnja izgleda postala kostimom lipih buša. No, tada se počinju upotrebljavati najsvečaniji komadi ruha složeni prema standardnim tradicijskim pravilima. Istraživanja 1999. i 2000. godine u Duboševici i Baranjskom Petrovom Selu potvrđuju da su se u baranjskim pokladnim običajima sačuvali mnogi arhaični tradicijski elementi (strašni buše u kožuvima i larfama, lipe buše, likovi bačkih Šokica), neki su samo dobili novu ratnu i poratnu ikonografiju, a u pojedinima prepoznajemo pokladne tradicije pridošle iz drugih sredina (spaljivanje lutke karnevala) i izgovaranja vrapca. Primjer vrapca iz Duboševice⁹⁰ za 1996. godinu:

Evo vrapca ptice male
Doletjela baš iz štale
o istini da vam kaže
vjerujte mu da ne laže

Evo vrapca male ptice
Pjeva o Duboševici
On po selu je letio
Pa je svašta tad vidio.

(Duboševica, Valašek 1981.-1996. rkp., br. u 213. u prilogu)

Paljenje fašnika i izgovaranje vrapca se počelo odvijati i među *petaračkim bušama* samo je ondje u obliku proznog teksta, koji se ne pjeva:

„Faljen Isus I Marija

Domaći svite i ostali dragi gosti!

Srdačno vas pozdravljam u ove lude dane, kada je u ova tri dana sve po našem i kada je u selu sve u redu, nitko se ne svađa, svi se volju, pa je red da kažem nekoliko riči o našoj Petardi...”

(Kuna 2008: 80)

---

⁹⁰ Ovdje je samo uvodni dio, cijeli vrapac je u prilogu.

Dakle, i najdrevniji običaji baranjskih Šokaca nisu odoljeli vremenu i poprimili su tzv. fašničke običaje koji se izvode u okolnim selima, ali i diljem Hrvatske. Na ovom primjeru također uviđamo kreolizaciju kultura u regiji, ali i kulturnu hibridizaciju.

b) Maškare i pokladno jahanje

U selima u kojima živi kolonizirano stanovništvo najčešće se javlja običaj maškaranja. To su naselja koja su do Drugog svjetskog rata uglavnom bila naseljena Racima i Podunavskim Švabama (Popovac i Branjina). Nijemci koji su stanovali ovdje od sredine 18. stoljeća nisu njegovali pokladne običaje, dok su Srbi održavali pokladno darivanje, odnosno starije su žene nosile perece, *kifle* i naranče⁹¹ *novim mladama*, onima koje su se udale do poklada, 10. ožujka. *Nanižemo pereca onak' (na uže) pa se objesi na snaš'*. Maskirali se nisu. Običaj maskiranja oni su prakticirali u vrijeme svinjokolja.⁹² Po dolasku Zagoraca i Međimuraca, dolaze i običaji maskiranja u pokladno vrijeme, u početku su se pravoslavci ovoga običaja i plašili jer su Zagorci i Međimurci namaskirani paradirali kroz selo, ulazili ljudima u dvorišta gdje ih se, kako je to običaj i danas, moralo darivati, dati im jesti i piti. Nisu imali neke određene pokladne pjesme, no česta su sljedeći stihovi pri ulasku u dvorište/kuću domaćina:

Mašakare, maškare, maškare smo mi

Došli smo vam pjevati i novce /nešto/ uzeti!

(Branjina, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 217. u prilogu)

Obično ih se posluživalo *krofnama* i vinom, a darivalo jajima i kobasicama. Uglavnom su u paradi kroz selo imitirali svatove, a kao maske poslužilo bi ima štošta: od obične krpe preko lica do prerusavanja u suprotni spol. Nisu imali kakav učestali oblik maskiranja kao što je to bilo u susjednim nam šokačkim selima u kojima se narod *spremao u buše*. Otvorena vrata *kapije* značila su da su maškare dobrodošle. No, maškare nisu uvijek poštivali zatvorena vrata, te su često upadali i u ona dvorišta gdje nisu bili rado primljeni. Danas, ljudi i dalje drže otvorena vrata, no maškare su ljudi iz sela te znaju ako je neka kuća *u žalosti* zbog nedavne smrti u obitelji ili nekih drugih tragedija, te ove kuće zaobilaze.

Održavale su se *velike* i *male* maškare; *velike* su bili odrasli ljudi, i one su uglavnom prikazivale svatovske povorke, a *male* su išle posebno dan prije ili poslije velikih. Danas se *velike* maškare u Kneževu i Branjini ne organiziraju redovito, no *male* su ostale dio tradicije, uglavnom zbog školskih učiteljica koje svake godine vode svoje zamaskirane učenike kroz sela.

---

⁹¹ Običaj nošenja naranča je bio novijega datuma, od 70-ih godina nadalje.

⁹² Kazivale Milica Dvornić, Radojka Pešić i Velinka Ubavić.

U Popovcu je običaj maškara redovit, no ipak uz neke promijene⁹³. Udruga *Maske* iz Popovca redovito organizira povorke i zabavu pod maskama u vrijeme poklada. No, uz ove fašničke povorke i običaje, jer većina mještana vuče korijene iz kajkavskih govornih područja, u nekoliko zadnjih godina započeli su njegovati još jedan običaj, a riječ je o *pokladnom jahanju*.

Iako ovaj običaj nije svojstven za regiju, konjičke udruge su ga rado prihvatile i počele prakticirati. Pokladno jahanje veže se uz graničarske prostore negdašnje Vojne krajine još iz vremena kada su graničari na Savi čuvali granicu od Turaka. Tadašnji su graničari svečano odjeveni išli u obilazak svojih *pajdaša* na graničnim postajama noseći im pokladno jelo i piće. Po povratku sa granice, jahači su okupljali i *trajbali* poklade. S obzirom da su se narodni običaji u Slavoniji kroz prošlost mijenjali u skladu s osnovnim društvenim kretanjima, pokladnim jahanjem čuva se bogata tradicija Slavonije i Baranje.⁹⁴

Pokladno jahanje organiziraju konjički klubovi u selima Popovac i Branjin Vrh. U selu Popovac organizira ga konjički klub *Baranjsko biserje* Popovac, a povorka se održava tako da se ujutro prvo skupe jahači na dogovorenom obiteljskom imanju, zatim jašu kroz selo do prve postaje koja je uglavnom turističko tradicionalno obiteljsko domaćinstvo Novačić gdje se odvija blagoslov konja, jahače i same povorke od strane svećenika. Povorka prolazi kroz većinu sela i zaustavlja se na unaprijed dogovorenim destinacijama, obično to bude pet do šest obiteljskih kuća. Vrhunac povorke je paljenje *fašnika* u središtu mjesta, obično ispred seoskog društvenog doma, nakon čega se odvija večera i *veselica* u tom društvenom domu za sudionike manifestacije. Povorku uglavnom cijelo vrijeme prate tamburaši, a obitelji gdje povorka staje nude goste domaćom hranom. Iako se u povorci redovito pjeva i svira, ne postoje neke određene pokladne pjesme koje su dio repertoara, već odabir pjesama ovisi o tamburašima koji čine pratnju.⁹⁵ Zanimljivo je uvidjeti da je Turistička zajednica Baranje ovu manifestaciju do prije koje godine promovirala pod nazivom *buše* u Popovcu⁹⁶, iako ovaj novostečeni običaj nema nikakve veze s bušama, niti su buše ikada bile održavane u ovom selu. Odnosno uvažavajući neosporivo najvažniji baranjski pokladni običaj, njegovo se ime počelo širiti i obuhvaćati sve običajno-obredne pokladne prakse u regiji, čime se uočava kulturna hibridizacija ili hibridnost koja podrazumijeva „oblike koji sažimaju mješavinu suprotnosti, ali s time da nema nikakvog utjecaj na autentičnu čistoću svojih polarnih izvora“ (Mesić 2006: 249), odnosno u selu se zbilja

---

⁹³ Kazivale Barica Kos, Viktorija Županić, Ana Predojević i Ankica Ostojić.

⁹⁴ <http://www.sokacki-portal.com/vijesti/item/1306-pokladno-jahanje-2013.html> Pristup 13.2.2014. 15,11.

⁹⁵ Kazivao Ivica Šumiga.

⁹⁶ Program TZ Baranje za pokladne dane u Popovcu dostupan na web stranici:

<http://www.tzbaranje.hr/hr/dogadanja/vesele-buse-u-baranji-2014,258.html> Pristup 10.3. 2016. 12,32.

ne odvija običaj buša, samo su maskirani sudionici pokladnog jahanja i maskara (jer se ova dva običaja odvijaju istovremeno) nazivaju bušama.

c) Veliki kugači

Udruga žena iz Petlovca pod nazivom *Fijolice* prije nekoliko godina počela je i s javnom turističkom organizacijom tzv. *Velikih kugača*, tj. pokladnu povorku kroz selo i paljenje fašnika uz koji se izgovara *vrabec* tj. prikladan tekst koji se u pokladnim povorkama izgovara prije osude i paljenja fašnika. Zanimljivo je da se *vrabec* uvijek izgovara na kajkavskom narječju, a u prilogu možete vidjeti i cjeloviti tekst *vrabeca* iz 2010. godine pod nazivom *Salata i juha v Hrvatskoj se kuha*.

Evo vrabec v naše selo svrati,
Kaj bu rekel si bi šteli znati.
A njegove oči svašta vide
I rekel bu sakomu kaj ga ide.
(Petlovac, Vuk 2010: 2).

Vrabec je postala tradicija u Petlovcu nakon povratka iz progonstva, koji se čita umjesto optužnice Fašniku, u Petlovac ga donose mještani koji su za vrijeme rata bili u Međimurju u kojem je on već stoljetna tradicija, i od tada je već više od 7 godina „vrabac“ prisutan u Petlovcu.⁹⁷

4.3.4. Dodole, dojdole

Prigodni ruralni običaj magijskoga značenja: izabrana, posebno opremljena skupina obilazi selo izvodeći propisane obrede, popraćene odgovarajućom pjesmom, kako bi u sušnome razdoblju izazvala kišu. Sudjeluju (intaktne) djevice, od kojih je jedna sva uvijena u zelenilo. Pred svakom kućom otpjevaju, uz ritmičke pokrete, zaziv za kišu, s refrenom *Oj, dojdo! Oj, dojdole!* Osobu u zelenilu, koja pritom miruje i šuti, domaćini poškrope vodom, a ostale daruju (Čulinović-Konstantinović 1964: 76). U Baranji su se ophodi uglavnom odvijali od Jurjeva do Petrova, te se u ophodnim pjesmama često i spominje sveti Petar.

Poznat je su poznate u Branjini i Popovcu i obično su ophode izvodile Romkinje. *To su Ciganice išle, jedna je v sredini išla, a druge okoli nje. Na jednu su nametale puno zelena granja i išle su prosit kišu. Išle su kad dugo nije bilo kiše. Pred kućom bi gazda polio tu koja je*

---

⁹⁷ http://ww.osijek031.com/osijek.php?najava_id=24137 Pristup 12.1.2013. 17,22.

*bila spremljena.*⁹⁸ Branjinske dojdole su poznate po tome da su ponekad sve djevojke u ophodnom procesu okićene granjem bazge i da su ponekad u procesu osim Romkinja sudjelovale i siromašnije Srпкиnje. Uz prvotni razlog prizivanja kiše u sušno doba, djevojke su bile motivirane i darovima koje su dobivale kod domaćina. *Obično su bile Ciganke, jer njima je dobro došlo, komad slanine, komad kruha.*⁹⁹

U ophodnim procesima pjevaju, uglavnom su to bili stihovi na hrvatskome jeziku, no ponekad i romskim. *Ja ne znam kaj su popevale, po ciganski.*¹⁰⁰

Stihovi su se razlikovali po tijeku ophodnog procesa, dok su hodale ulicom pjevale su:

Mi idemo preko sela, oj dojdole, dojdole

A oblaci preko neba, od dojdolo, dojdole

Kako je u vrijeme njihovih ophoda vladalo sušno razdoblje, obično bi ih narod svuda rado primao te su često obilazile i cijela sela. Kada bi ih domaćin primio, ušle bi u dvorišta i stale do bunara gdje bi domaćin iz njega izvukao kantu vode, ili bi ju već unaprijed pripremio te djevojke nisu niti ulazile u dvorište, već samo stale ispred kuće. Tada bi djevojke pjevale i plesale, odnosno ritualno se njihale i tresle imitirajući padanje kiše. Pri tom ritualnom njihanju, pjevale bi stihove:

Oj dojdole!

Sveti Petar Boga moli, oj dojdole!

Da pokisne rosna trava, oj dojdole!

(Vlašić 1992: 172)

ili

Sveti Petar baštu gradi, oj dojdole, dojdole,

A Marija luka sadi, oj dojdole, dojdole.

Naša doda moli Boga, oj dojdole, dojdole,

Da nam padne rosna kiša, oj dojdole, dojdole,

Da orosi polje žita, oj dojdole, dojdole,

Da nam žito bolje rodi, oj dojdole, dojdole

(Dvornić 2008: 158)

Ili

Oj dojdole,

Da nam padne rosna kiša, oj dojdole,

---

⁹⁸ Kazivala Kos Barica.

⁹⁹ Kazivao Živojin Ostojić.

¹⁰⁰ Kazivala Barica Kos.

Sveti Petar baštu gradi,
A Marija cvijeće sadi, oj dojdole.
Da nam padne rosna kiša, oj dojdole,
Da pokisne ravno polje,
Da nam raste žito bolje oj dojdole
(Vlašić 1992: 172)

Nekada bi se pri pjevanju sve djevojke uhvatile u kolo i plešući pjevale, a negdje bi glavna dojdola – ona okićena zelenilom – sama plesala u sredini kola. Kada bi djevojke otpjevale, domaćin kuće bi ih polio kantom vode, ili bi polio samo okićenu djevojku. Tada bi se djevojka koja je zalivena tresla i njihala, a ostale bi govorile:

Tresi se, dojdolo!
Tresi se, dojdolo!
(Branjina, Dvornić 2008: 158)

Ovim završava njihov ritual, a domaćin ih tada dariva. *Davao im je narod za jesti nešto, slanine ili kruha*¹⁰¹. Negdje se darivalo još i brašna, novaca i jaja, a negdje jaja nisu bila dobrodošla da ne bi pao led (Dvornić 2008: 158).

4.3.5. Kraljice

Djevojački ophodi pod nazivom kraljice odvijali su se uglavnom do sredine 20. stoljeća u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, Vojvodini i nekim selima u Mađarskoj na kršćanski blagdan Duhova, iako nemaju kršćanski karakter. U dane Duhova određeni broj djevojaka s nakićenim muškim šeširima i često sa sabljama u rukama u povorkama obilaze sela. Najčešće su u povorci dvije osnovne skupine djevojaka od kojih jedne predstavljaju *kraljeve*, a druge *kraljice*. Uvijek su svečano obučene i opremljene simbolima koji vidno označavaju njihovu ulogu u ophodima. No, običaj je u svakom kraju ponešto drugačiji, a ponekad se razlikuje i u istome kraju od sela do sela. Tako se uz povorku dvaju glavnih aktera, kraljica i kraljeva, javljaju i lokalno različiti likovi mlade nevjestice i njezinih pratilja (*barjaktara*, *djevera* i *djeveruša*), što podsjeća na svadbu, ali njima se mogu pridodati i drugi likovi osobitih imena. U povorci mogu, ali ne moraju biti djevojke ili dječaci koji nose košare i torbe te skupljaju darove, a povorku prate i glazbenici, u novije doba tamburaši, a prije gajdaš. Povorka ili ophodi obilaze selo, potom ulaze u dvorišta kuća u kojima stanuje kakva djevojka spremna za udaju, ili mladić za ženidbu. No,

---

¹⁰¹ Kazivala Barica Kos.

obilaze i brata i sestru, mladi bračni par, odnosno nedavno pridošlu nevjestu, ali i gospodske kuće u to vrijeme u kojima su stanovali seoski knez, svećenik, učitelj ili kakav drugi državni službenik. U dvorištima domaćina izvode pjesme koje su određene samo za ovaj običaj, ali i obredni ples i kolo. Domaćini ih redovito darivaju, kraljice im se zahvale pjesmom i odlaze u drugu kuću. Treba spomenuti i da postoji nekoliko sinonima kojima se označava sam običaj, a ujedno i skupina koja ga izvodi, a to su: *Ljelje*, *Kraljice*, *Kralji*, *Kraljevi* i *Kraljičari*. Ime *Ljelje* je vjerojatno nastalo od pripjeva „*ljeljo*“ koji se u nekim krajevima dodaje prigodnim pjesmama. Važno je napomenuti da se naziv *ljelje* za djevojke i njihove ophode koristio samo u Đakovštini i brodskom kraju (Gavazzi 1939: 70–85; Vitez 2006: 25–26; Lechner 2000: 252).

Kako je ovaj običaj uistinu obiluje mnogim simbolima koji asociraju na razne mitske motive, o njegovu podrijetlu je pisano iz raznih gledišta. Ovim se radom neće ulaziti u rekonstrukciju njihova značenja za koju je Gavazzi još 1939. godine najtočnije rekao da je „još uvijek nejasna“ (Gavazzi, 1991: 72), već će se samo u opisu običaja ukazati na trenutke u ophodima ili motive u pjesmama na koje valja obratiti pozornost pri daljnjim istraživanjima. Istraživači danas proučavajući motive pjesama, same koreografije ophoda, godišnje doba ophoda, artefakte koji se koriste u obredima, zatim preko rodni uloga koje su nadjenute djevojkama pa sve do ruralnosti područja na kojima su se odvijali, te korijene ovoga zasigurno prastaroga običaja traže u mnogim i različitim ishodištima: od slavenske religije i mitologije u kojoj ga uspoređuju sa svetom incestnom svadbom Perunove djece Jurja i Mare (Katičić 2010; Belaj 2007: 254–260), zatim s *rusalijama* kao prazniku posvećenog mrtvima ili zemljoradničkim običajima u matrijarhalnom društvu (Zečević 1973: 93–121), uspoređuju ga i s mitom o androginu (Čale Feldman 1997: 79–95) i slično. No, kako je i Ivan Lozica naznačio u svom tekstu *Kraljice u Akademiji*, u kojem je prikazao sva moguća dosadašnja tumačenja, svakako je vjerojatno „da, kraljice imaju nešto sa svadbom i spajanjem spolova, a i s ujedinjenjem dvaju svjetova (Lozica 2000: 76).

Kraljice u južnoj Baranji

Djevojački ophodi pod nazivom *kraljice*¹⁰² odvijali su se uglavnom do sredine 20. stoljeća u sjeveroistočnoj Hrvatskoj, Vojvodini i nekim selima u Mađarskoj na kršćanski blagdan Duhova, iako nemaju kršćanski karakter. U dane Duhova određeni broj djevojaka s nakićenim muškim šeširima i često sa sabljama u rukama u povorkama obilaze sela. Najčešće

---

¹⁰² Opis baranjskih kraljica autor disertacije je već objavio u zborniku radova s XI. kroatističkog znanstvenog skupa u Pečuhu (Predojević 2013a).

su u povorci dvije osnovne skupine djevojaka od kojih jedne predstavljaju *kraljeve*, a druge *kraljice*. Uvijek su svečano obučene i opremljene simbolima koji vidno označavaju njihovu ulogu u ophodima. No, običaj je u svakom kraju ponešto drugačiji, a ponekad se razlikuje i u istome kraju od sela do sela.

U kraljice se u Baranji *išlo* do sredine 20. stoljeća, no negdje je običaj izumro već drugom polovicom 19. stoljeća. Broj djevojaka u ophodima varirao je od 10 do 15, a u prošlosti su ga izvodile starije djevojke pred udaju, a kasnije djevojčice. U Torjancima je zadnja zabilježena godina izvođena običaja bila već 1880., zatim se ophod ukida u Šumarini 1886. godine, u Branjinom Vrh 1903./4. godine, u Luču, 1904. ili 1905. godine, u Baranjskom Petrovom Selu 1912./13. godine, u Duboševici 1925./6., u Topolju 1942./3., u Dražu 1949. godine, te posljednja poznata nam izvedba zbila se u Gajiću 1959. godine, no već tada je izvedba bila folklornoga karaktera jer su ju izvodile djevojčice u dobi od 6 do 12 godina, a ne odrasle djevojke kako je to inače bio običaj (Lechner 1959: 382). Revitalizaciju običaja izvodi KUD *Seljačka sloga* iz Gajića pod vodstvom Eve Balatinac od početka 21. stoljeća.

Običaj kraljičkih ophoda u Baranji uvelike je sličan ostalim poznatim nam ophodima djevojka, no ima i nešto bitnih razlika koje se pojedinačno javljaju kao takve i na nekim drugim zabilježenim lokalitetima, no ne u cjelokupnosti onih koju čine razlike iz Baranje.

Prva je da Baranjke u pjesmama koje pjevaju nemaju pripjev *ljeljo*, te se niti ne nazivaju *ljeljama*, već ih zovu isključivo *kraljice*. Samu radnju izvođenja običaja obilježavaju glagolima *ići*, *pjevati*, *tjerati*, *voditi* pa se govorilo: *ić' u kraljice*, *pevat' kraljice* (Draž, Gajić), *terat' kraljice* te *vodit' kraljice* (Duboševica). Nadalje, niti u jednom lokalitetu nisu nosile sablje, već su onim djevojkama koje su u ophodu imale ulogu *kraljeva*, pridodani kakvi drugi muški simboli, u početku od same cjelovite muške nošnje, a kasnije do nekih njezinih dijelova, ali uvijek su nosile barjake i vijorile ih u ophodima te ih je narod kasnije i prozvao *barjaktarima*. Barjaci su bili državne zastave ili ukrasni *otarci* (Gajić, Topolje), posebni svatovski barjaci (Branjin Vrh) ili *maramke* na trski, vunene ili svilene marame koje su inače služile kao odjevni predmeti (Luč).

Zorica Vitez (2006: 23–51) piše da kraljice iz Gajića i Draža nemaju niti nakićeni muški šešir¹⁰³, no prema ispitivanjima Zdenke Lechner (1959: 383) riječ je o odmaklom vremenu u kojem je običaj dobio nešto drugačiji oblik jer do Prvog svjetskog rata kraljevi su u nekim selima bili obučeni u potpunu mušku nošnju, a kasnije su zadržani samo muški *prosluci* i *šepe*

---

¹⁰³ Bitno je napomenuti da je autorica opisala revitalizirani običaj odvijen 2005. godine, a na propust o nenakićenim šeširima u revitaliziranom običaju upozorava i Jelka Mihaljev (2012:176).

(kape), ili šeširi okićeni cvijećem (Topolje, Gajić), dok se i to nije odbacilo. Jelka Mihaljev (2012: 176-177) navodi da su u prošlosti kraljevi bile djevojke u muškoj *opravi*, a kasnije su u Dražu i Gajiću oblačili suknju koju nose mlade snaše, a zadržali samo mušku *rubinu* i *prosluk*, te na glavi šešir ukrašen cvijećem ili *šepu*, šubaru, također ukrašenu cvijećem i izvučenu u čunjasti oblik. S vremenom su kraljevi prestali nositi mušku rubinu, a obukli *oplećak* kakav se nosio uz suknju. Šešir i *šepu* su zadržali i nosili ukrašenu umjetnim cvijećem i koviljem.

Uz *barjaktare* treba dodati i ostale likove koji su se u kraljicama pojavljivali, a posebni su za Baranju – pa u Gajiću i Dražu imamo ulogu snahe (*sna*), u Branjinom Vrh, Luču i Šumarini snahu i djevera (*sna* i *dever*), dok su snaha i djeveruša (*sna* i *deveruša*) likovi kraljica u Baranjskom Petrovom Selu, a u Topolju i Duboševici uz *snu* i *deverušu* imamo još i *posnašku*. Sve su sudionice uvijek bile svečano odjevene, *sna* kao mladenka, *dever* ili *deveruša* kao djevojka u blagdanskoj odjeći, a *posnaška* kao udata žena (Lechner 1959: 383). *Sna* je bila najkićenija u *kruni* i *rodicama*, povezana u koprenu kao snaša u svatovima. U baranjskih kraljica javlja se i jedan uistinu muški lik – *torbonoška* koji je u torbu prikupljao darove koje su kraljice dobivale, a kasnije je torba postala košara prekrivena *lipim otarčićima* (Mihaljev 2012: 177).

Sam ophod i pjesme koje kraljice pjevaju putem je opisan u poglavlju o običajno-obrednim pjesmama.

Baranjske kraljice svojim ophodima i njihovim karakteristikama najbližije su onima iz Bačkog Monoštora (Srbija) koje također izvođe Šokci, a koje također imaju uloge barjaktara te i mladenke (*mlade*) i djeveruše (*deveruše*, *dvorkinje*). No, baranjske se od njih razlikuju po koreografiji u dvorištu jer u bačkim kraljicama djeveruša sama nosi stolac sa sobom na koji će sjesti, a i mladenka joj sjeda u krilo. Razlika je i u tome što u bačkih kraljice sve djevojke pjevaju te što kao magijski element plodnosti *mlada* ne baca jastuk u vis (nema ga u koreografiji), već podiže stolac koji *deveruša* nosi (Vitez 2006: 43-44). No, jastuk se bacao u kraljica u Šarošu (Mađarska) tj. dok se pjeva odabranom ukućaninu, *kralj* (ulogu tumači najmlađa članica kraljica) sjedi na stolici na kojoj je jastuk i ne pjeva, a nakon dovršene pjesme baca jastuk uvis, a sve sudionice govore: „*Velika kuditlja i veliki lan!*“ (Vitez 2007: 45), no šaroške kraljice se od baranjskih razlikuju u većini drugih elemenata – od načina podijele na kraljeve i kraljice, do važnosti uloga u ophodu ili rekvizita koje koriste – primjerice, šaroške imaju i pripjev *jejo* (od *ljeljo*) u pjesmama.

Zaključno se može reći da je teško razlučiti konkretne posebnosti pojedinih, pa tako i baranjskih kraljica, te je sam običaj, vjerojatno, toliko drevan da je kroz poodmaklo vrijeme u

određenim selima poprimao nove elemente, no i zadržao neke koji vjerojatno datiraju u davnu prošlost, a koji se mogu prepoznati u kakvim mitskim elementima koreografije ili tekstova pjesma koje su izvodile djevojke diljem prostora na kojem je ovaj običaj poznat. Jednostavnije je stoga uočiti razlike među samim baranjskim kraljicama, negoli ih regionalno uspoređivati s drugim kraljicama.

4.4. Dječja usmenost i usmenost za djecu

Dječjom usmenošću i usmenošću za djecu bavile su se znanstvenice Jelena Marković i Marijana Hameršak koje su u svojim radovima dale i osvrt na dosadašnja istraživanja ove tematike. Marijana Hameršak (2009: 233) napominje da su se „istraživanja usmenosti za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici odvijala u okviru dvaju u konačnici vrlo sličnih, ali s obzirom na polazišta i smjernice proučavanja posve različitih istraživačkih ogranaka. S jedne su se strane pitanja usmenosti za djecu postavljala u okviru interesa za djecu, ponajprije dječji folklor, a s druge u okviru rasprava o usmenosti, napose usmenoj književnosti.“ U ovom radu govoreći o dječjoj usmenosti i usmenosti za djecu izdvojili smo četiri skupine književnih zapisa (dječje igre, pjesme, govornički oblici i zagonetke) koje se najčešće ponavljaju te ćemo ih ovdje detaljnije tematsko-stilski analizirati u skladu s ciljem ovog rada.¹⁰⁴

4.4.1. Dječje igre

Dječje igre uglavnom pripadaju rodu folklornog kazališta, no u ovom radu će se konkretnije promatrati njihov popratni lirski tekst, odnosno pjesme iz dječjih igara u sklopu folklorno predstavljачkog oblika. Prema prikupljenim materijalima analizirat ćemo ih prema kriterijima jezika, odnosno narječja te opisati njihove tematsko-motivske osobitosti u odnosu prema cjelokupnom korpusu, tj. običajno-obrednoj praksi u regiji i njihovoj ulozi u identitetskom markiranju.

Jezik i narječje dječjih igara

U korpusu dječjih usmenih pjesama iz igara iz južne Baranje zamjećujemo supostojanje tri jezika: hrvatskoga, mađarskoga i srpskoga,¹⁰⁵ odnosno jezike najzastupljenijih nacija u regiji, a prevagu ima hrvatski jezik, odnosno šokački idiom.

---

¹⁰⁴ O ulozi dječje usmenosti i usmenosti za djecu u oblikovanju kulturnoga identiteta regije autor disertacije je već objavio rad u zborniku sa znanstvenog skupa Zlatni danci 15, koji se ovdje dijelom i ponavlja (Predojević: 2014a).

¹⁰⁵ Srpski jezik zbog sličnosti s hrvatskim jezikom neće biti predmetom ovoga rada.

Poneke pjesme su cjelovite na inim jezicima, no ono što je nama u ovom istraživanju najzanimljivije jest supostojanje više jezika u jednoj pjesmi. Najčešći primjer je da su same igre imenovane na mađarskom jeziku, primjerice *kapus* (vratar) dok će pjesma koja se u njima pjeva ili recitira biti na hrvatskom jeziku, odnosno šokačkom idiomu. No, u istom naselju ista djeca igraju iste igre na više jezika. Tako će u Duboševici djeca igrati igru *Kolariću Paniću* identično kao i onu koja se zove *Buj, buj zeldag*.¹⁰⁶ Odnosno ista igra ima pjesničku podlogu i na mađarskom i na hrvatskom jeziku, a uz to je zanimljiva i činjenica da djeca često niti ne razumiju mađarski jezik, već samo pjevaju stihove naizust, a i samo ime igre se u izvoru ne navodi na mađarskom pismu, odnosno ono je fonetski i pismom prilagođeno hrvatskom jeziku. Zanimljivi su i primjeri brojalica u kojima su leksemi koji etimološki dolaze iz mađarskoga jezika već izgubili svoje izvorno značenje jer su laički nemađarskim govornicima postali ustaljeni dio brojalica te sada ne nose značenje, već tvore samu ritmičnost teksta o čemu ćemo više govoriti u poglavlju o višejezičnosti prikupljenog korpusa.

Nadalje, uz šokački idiom, javlja se i kajkavsko narječje. Djeca koloniziranih Međimuraca i Zagoraca, kao što smo već naveli, uglavnom nisu imali pjesničku podlogu u igrama, no u samim nazivima igara uočavamo kajkavizme. Prema kazivanjima najdraža igra bila im je *pôkači*.¹⁰⁷ Naziv dolazi od glagola pucati, puknuti, koji se u kajkavskom narječju izgovara *pôknuti*. Također spominju i igre *šantlike* koja naziv vuče od regionalizma *šantati* koji znači šepati, a naziva se tako jer djeca igraju igru tako da vuku crijep po označenim poljima na podu, ali s jednom nogom u zraku. Etimološki i taj naziv dolazi od mađarske riječi *sánta* koja znači hrom, onaj koji šepa.

Osim samih leksema, multikulturalnost regije se prepoznaje i po antroponimima koji se pojavljuju kao lirski subjekti dječjih pjesama, te se spominju imena poput Mijo, Adam, Jucika, Mikola, Ilonka, Andra, Eva, Ivan Milenko, Ranko, Ankica, Radojica, Ruža itd.

Zanimljiva je i pjesma iz Draža koja otpočinje stihovima:

Ilonka se rado,
Po poljani šeće,
Piva srpske pjesme,
bere rosno cveće.

(Draž, Kolar 1985. rkp., br. 573. u prilogu)

¹⁰⁶ *Bújj, bújj zöld ág* je pravilno napisana inačica, a gore je zapisano kao u izvorniku.

¹⁰⁷ Od blata bi pravili kuglu u koju bi ranije pljunuli te bi se ta kugla nakon kraćeg vremena puknula.

U pjesmi se očituje supostojanje svih triju navedenih etnija baranjskoga teritorija, mađarski antroponim Ilonka, motiv srpskih pjesama, a kazivana je na tipičnom za Šokce ikavsko-ekavskom odrazu glasa jata.

Dakle, u analizi jezičnih karakteristika igara zamjećujemo supostojanje više jezika i narječja na malenom geografskom prostoru od svega 1149 km², što nije nerazumljivo ukoliko znamo da se i sama naselja Baranje mogu podijeliti na ona u kojima većinski žive Šokci, Zagorci, Međimurci, Srbi ili Mađari. No, zanimljivo je da su igre koje na ovoj prostor donose određene etničke ili subetničke skupine, Baranjci preuzimali jedni od drugih pod nazivom koju im daje ona skupina koja igru donosi. Kasnije se samo značenje izvorne riječi počinje gubiti i postaje značenjski prozirno isključivo stanovnicima regije, a etimološki redovito dolazi iz tematiziranih kontaktnih jezika.

Sigre kojima se oponašaju običaji odraslih

Igre kojima se imitiraju običaji odraslih uglavnom su one subetničke skupine Šokaca. U narodnom govoru se govorilo *sigra*, *sigrat se*, pa je među djecom bilo i mnogo *sigra* ili *sigara*, a među kojima se zapažaju i one kojima se imitiraju običaji odraslih. Ove igre imaju važnu ulogu u traženju identiteta Baranjaca. Naime, čovjek se identificira sa svojom okolinom, pa tako i djeca zapažajući što je njihovim roditeljima iznimno važno te radnje prenose u igru te se time i pripremaju za preuzimanje buduće im uloge nositelja tradicije.

Običaji čije tragove zapažamo u dječjim igrama vezani su uz godišnje običaje, a ujedno su i nositelji nematerijalne kulturne baštine baranjskih Šokaca. Riječ je o *kraljicama* – djevojačkim ophodima koji su se odvijali na Duhove, običaju *pudarina* ili *pudarine* – običaj koji se ticao čuvanja grožđa od Sv. Ane do Male Gospe. Uz njih česta je pojava igra u kolu, odnosno djeca igrom oponašaju najčešći oblik druženja odraslih u slobodno vrijeme ili na kakvim svečanostima, bila ona vezana uz godišnje ili životne običaje.

a. Barjačkinje – kraljice

Igra *bjelačkinje-barjačkinje* u sebi nosi elemente godišnjih kraljičkih ophoda. Igra se igrala tako da se djeca razdvoje u dvije skupine te jedna dovikuje drugoj: *Bjelačkinje!* Druga odgovara: *Barjačkinje!* Prva skupina im odgovara: *Koga pozivate?* Druga skupina odgovara: *Tko se meni sviđa, ja onoga zovem! Pozivam silnu Cicu!* Dijete koje je se nazvano *Cica* trči i dok se ostala djeca drže za ruke te *Cica* pokušava probiti ruke onih osoba za koje želi da prijeđu u njezinu skupinu, a ako ne uspije probiti njihove ruke, tada ona ostaje u njihovoj skupini.

Pobjednik je ona skupina koja na kraju ima više djece u svojoj skupini“ (Darda, Vukas 1985. rkp., br. 538. u prilogu).

Sam dio naziva *barjačkinje* već nas upućuje na običaj kraljica o kojem smo već govorili (vidi poglavlja 4.1.8. i 4.3.5.). Naime, djevojke koje su u ophodima imale ulogu kraljeva, dakle predstavljale muškarce nose muške nakićene šešire i barjake te ih vijore u ophodima. Stoga ih je narod kasnije i prozvao *barjaktarima*. Sam smisao ovoga ophoda koji je nekršćanskoga karaktera iako se izvodi isključivo na katolički blagdan Duhova nejasan je i danas, no svakako ima veze s običajima svatova, što je uočljivo samom koreografijom, ali i činjenicom da su djevojke u ophodima primarno posjećivale domove mladića i djevojaka koji su bili spremni za ženidbu. U samim ophodima djevojke su bile podijeljene u dvije skupine: kraljice i kraljeve, kao što su i djeca u ovoj igri podijeljena u dvije skupine. Nadalje, u ophodima važnu ulogu je imao i sam prelazak s jedne strane na drugu, što pri prijelazu same ulice do prelaska s jedne strane na drugu stranu u dvorištu domaćina koji ih je ugostio.¹⁰⁸ Nesvjesno, taj mitski, možda ključni trenutak u odvijanju običaja prenesen je i u igru *bjelačkinje-barjačkinje* pri prijelazu one djevojčice koja je u igri nazvana *Cicom*, no i sam tekst koji kaže: *Tko se meni sviđa, ja onoga zovem!* možemo povezati s kraljicama, jer same djevojke koje su sudjelovale u ophodima su se uvijek dogovarale koje će domove posjetiti. Nadalje, isti stih može biti i poveznicom sa samim činom buduće ženidbe koju kraljice nagovještaju odlaskom kod određene obitelji, te uobičajenom dječjom, mladenačkom željom izbora svoga budućega partnera.

b. Berem, berem grožđe – pudarína

Dječja igra *Berem, berem grožđe* igrala se uz pjesničku podlogu:

Berem berem grožđe

Dok čiča ne dođe,

A kad čiča dođe,

Obrano je grožđe.

---

¹⁰⁸ Prelazak s jedne strane na drugu može se tumačiti na više načina, od već spomenute slavenske mitologije u kojoj je zeleni Jure (Jarilo) prešao iz jednoga na drugi svijet, tj. iz Velesova podzemlja u Perunov svijet zbog svete svadbe koja treba uslijediti na Ivanje (24. lipanj), a same kraljice se odvijaju na Duhove (*D'ove*) koji se odvijaju krajem svibnja ili početkom lipnja. Kraljice uglavnom obilaze kuće onih mladih ljudi kojima žele najaviti skorbu svadbu, baš kako će iza Duhova uskoro uslijediti sveta incestoidna svadba Jurja i Mare tj. Jarila i Morane (Katičić 2010; Belaj 2007: 254-260). Ne treba zanemariti niti činjenicu da se u baš uvijek muški likovi ti koji će u dvorištu preći s jedne strane na drugu. Ili se ovi prelasci mogu promatrati kao dodatci Zečevićevu tumačenju po kojem su kraljice ostatak obreda vezanog uz Rusalijske, slavenskog praznika posvećenog mrtvima. Mogli bismo ih tumačiti i kao zemljoradnički obred nastao u matrijarhalnom društvu koji otkriva tragove magije plodnosti, kulta vladara, kulta personificiranih božanstava Lade i Ljelja i kulta mrtvih (Zečević 1973: 93-121).

(Draž, Novaković 1985. rkp, br. 539. u prlogu)

Igra se igrala tako da je jednom djetetu nadjenuta uloga *čiče* koji pazi na svoj vinograd, a kada on zaspi djeca dođu u vinograd i počnu pjevati gore navedenu pjesmu i беру travu kao da je grožđe. Kada otpjevaju posljednji stih razbježe se, a *čiča* ih počinje loviti. Ono dijete koje bude ulovljeno u sljedećem krugu igre postaje novi *čiča*. U ovoj igri i njezinoj pjesničkoj podlozi utkan je potpuni smisao običaja pudačina o kojem smo već govorili (vidi poglavlje 2.2.1.), a koji se u osnovi ticao čuvanja grožđa u vinogradima od čvoraka, lopova i divljači, dok je njegovo šire značenje zanimljivije i odnosi se na upoznavanje mladih ljudi i priprema za brak. Ukratko, u pudačinama se radilo štošta, ali se rijetko doslovce pazilo na grožđe. Baš kao što to i dječja pjesmica kaže, dok čuvar grožđa dođe do njega, ono je već odavno nestalo jer na njega u biti nitko ne pazi.

c. Igre u kolu

Česte su igre koje djeca igraju u kolu. Uхватivši se za ruke imitiraju ples odraslih i ljuľajući se lijevo-desno ili krećući se u jednom ili oba smjera kroz igru usvajaju uloge koje će kasnije preuzeti u pravim plesnim kolima. Za ove je igre karakteristično da gotovo uvijek jedno dijete bude u sredini kola te mora odabrati dijete koje će ga zamijeniti i preuzeti njegovu ulogu u središtu kola. Načelo odabira drugog djeteta temelji se na osobnom afinitetu. Dakle odabire se i „odabranik/ca srca“ što se može odnositi i na činjenicu da se djeca igrajući ove igre pripremaju za budućnost i pravi odabir životnog partnera. Naime, kolo je kružni oblik plesa u kojem plesači slijede jedan drugoga po kružnici; jedan je od osnovnih oblika hrvatske tradicijske plesne kulture. Kola su se nekad plesala na otvorenom, a njima su se slavile svečanosti završetka poljoprivrednih poslova (npr. žetve), neka su imala magijski prizvuk još iz pretkršćanskog doba, kolom se zazivala dobra ljetina, plodnost, a naravno, slavile su se i svadbene svečanosti. Ono je općenito imalo važan društveni značaj, onakav kakav su kasnije preuzele zabave i moderni oblici druženja. Budući da je ples bio ustvari jedini vid okupljanja, tu su se upoznavali mladići i djevojke, razmjenjivale su se prve simpatije, a ples je često bio vid dokazivanja te pokazivanja vitalnosti i snage. Iako je kolo sveprisutno diljem Republike Hrvatske, baranjskim Šokcima ono je bilo iznimno bitno, a njegove je posebnosti opisao Ivan Ivančanić 1956. godine u knjizi *Narodni plesovi Hrvatske*. Ta posebna važnost kola u baranjskih Šokaca očituje se i u dječjim igrama u kojima je ono česti dio same izvedbe. Takve su igre i zabilježe uglavnom u šokačkim selima Topolje i Torjanci, a nazivale su se *Igra kolo u dvadeset i dva*, *Mlado momče* i *Vrabac*. Sami nazivi igara uglavnom su prvi stihovi pjesama

koje su djeca pjevala uz igru ili osnovni motiv pjesme. Uz već spomenuti bitan trenutak igara kada jedno dijete bira drugo koje će zamijeniti njegovu ulogu, i sami stihovi često konotiraju ljubavni odabir.

Igra pod nazivom *Igra kolo u dvadeset i dva* je igra kojom su se djeca prema uzoru na starije pripremana za buduća *ašikovanja* i *ofiranja*, što se zamjećuje prema samom tekstu koji su pjevali, a koji je ljubavne tematike, a i sama igra se igra tako da se djeca drže za ruke u kolu. Pjevali bi:

Igra kolo, igra kolo
U dvadeset i dva,
I u kolu, i u kolu
Kakve seka, kakve seka
Lepe oči ima,
Da me 'oće, da me 'oće
Pogledati njima,
Kakva seka, kakva seka
Lepa usta ima,
Da me 'oće, da me 'oće
Poljubiti s njima.
Volela bi', volela bi'
Neg' carevo blago,
Ljubi seko, ljubi seko
Koga tebe drago,
Samo nemoj, samo nemoj
Kog' ne voliš jako.

Djeca stoje u kolu držeći se za ruke i kreću se pjevajući tekst pjesme. U sredini kola stoji djevojčica koja kada djeca prestanu pjevati pjesmu odlazi ispred djeteta kojega sama izabere i onda to dijete ulazi u sredinu kruga (Torjanci, Kolar 1985. rkp., br. 540. u prilogu).

Slično je i s igrom *Mlado momče* koja se igra isto kao i prethodna, no ovoga puta igru u središtu kruga započinje dječak koji će morati odabrati djevojčicu koja će ga zamijeniti. Stihovi koji se pjevaju su sljedeći:

Mlado momče gvožđe kuje
Daleko se čuje.
Tamo stani mladi momče

Izbirni devojče

Igra pod nazivom *Vrabac* također konotira ljubavni odabir. Igra se slično kao i prethodne – djeca stoje u kolu, a dijete u sredini kola je *vrabac* i ono skače u sredini dok djeca u kolu pjevaju:

Skače vrabac u pol kruga,

Pogodite koga voli!

Nakon toga sam vrabac skače u sredini kola i pjeva:

Jedan, dva!

Jedan, dva!

Tebe volim ja!

Vrabac pokazuje na odabrano dijete koje će ga zamijeniti (Torjanci, Kolar 1985. rkp., br. 542. u prilogu).

Naravno, nisu sve igre u kolu nužno imitacija običajnih praksi odraslih. Većina su u potpunosti samo igre i razbibriga, no ipak u njima možemo iščitavati elemente običaja odraslih ljudi. Uz do sada navedene igre u kolu supostoje i igre koje se odvijaju u sličnim uvjetima kao i ove, no njihov je jedini smisao doista samo igra, što se i naznačuje samim stihovima dječjih pjesama. Primjerom može biti igra *Poletela mlada lasta* u kojoj su djeca također u kolu ili krugu i također je jedno dijete u središtu kruga i odabrat će ono koje će ga zamijeniti, no sada iz sasvim dječju pjesmicu. Igrala se tako da djeca u kolu pjevaju:

Poletela mlada lasta

I stade mi na nogu.

Kada otpjevaju, dijete u središtu kola samostalno pjeva:

Ja ne mogu više letet,

Moram ovde ostat.

Dijete dolazi do nekoga iz kola i stane mu na nogu i to dijete će sada zamijeniti ono koje je bilo u središtu kruga i stalo mu na nogu (Topolje, Kolar 1985. rkp., br. 543. u prilogu).

Dakle, ova dječja igra se ne može povezivati sa samim običajnim praksama odraslih, no može s igrama koje ih imitiraju iz koje je vjerojatno nastala, ali sada s izgubljenim ključnim elementom „ljubavnog“ odabira.

4.4.2. Dječje pjesme

Osim klasičnih dječjih pjesama koje su se recitirale bez kakvog popratnog sadržaja igre, u korpusu zamjećujemo i one pjesme koje imaju elemente bećarca, odnosno njegovu osobitu

ideju izrugivanja ili ismijavanja pojedinca, odnosno inačjenja. Zabilježene su u Torjancima, šokačkom selu uz mađarsku granicu. Torjanci su selo u kojem je Stjepan Stepanov u vrijeme svojih terenskih istraživanja zabilježio najviše bečaraca. Najveći broj bečaraca iz južne Baranje je vjerojatno zabilježen ondje, stoga neće čuditi ukoliko je ovaj, sada i UNESCO-m zaštićeni vokalno-instrumentalni napjev utkan i u dječje usmeno pjesništvo. Bečarac karakteriziraju deseterački dvostisi koje primjećujemo u sljedećoj dječjoj usmenoj pjesmi:

U kal Ile do kolena pao,
Zelen žabac kreketat mu stao.
Kre, kre Ile baš mi te je žao!
Jutros ti je govorila nana,
Ne lov Ile žabe po barama!
Na to Ile ko pomaman buči,
Što te briga, ja ću se izvući!
Izvuko se pokraj bare šeta,
A sto žaba složno zakreketa!
Kre, kre gledaj svoje gaće Ile,
Za su jutros u dimnjaku bile!

(Topolje, Kolar 1985. rkp., br. 576. u prilogu)

4.4.3. Zagonetke

Od jednostavnih književnih oblika u prikupljenom korpusu zabilježeno je 18 zagonetaka u selima Topolje i Torjanci. Zagonetka je mala literarna forma dvodijelne strukture – umješno postavljeno pitanje na koje se traži odgovor. Struktura je cjelovita kada se ostvari i jedno i drugo, u usmenoj komunikaciji ili u pisanoj kulturi, svedeno (Botica 2013: 500). Iako nemamo mnogo prikupljenih zagonetki, zanimljivo je promotriti što su njihovi odgonetljaji. Naime, jasno je da je južna Baranja ruralna regija te da će se dio njezina identiteta svakako vezivati uz ruralnim prostorima svojstvenu tradicijsku kulturu, a upravo su njezini elementi oni koji čine odgonetljaje. Primjerice, neki od njih su *prsti* i *preslica*, *srp*, *kola* i *točkovi*, *pila* i *drvo*, *prase* i *žir* te neki moderniji poput *traktora*. Odgonetljaji čine one dijelove ruralne kulture koje su kazivaču zagonetljaja bili važni, činili njegovu svakodnevicu. No, osim toga, zagonetke su uglavnom namijenjene djeci – da bi se razvijale njihove kognitivne vještine, a time ih se i od malena uči tradicijskim vrijednostima koje valja očuvati. Donosimo primjer iz Torjanca:

„Deset braća stoji, pet pod plastom, a pet vani. Oni što su vani su suhi, a oni pod plastom su mokri. (Prsti i preslica)“ (Torjanci, Kolar 1985. rkp., br. 598. u prilogu).

4.4.4. Govornički oblici

Stipe Botica (2013: 476) piše da su „govornički oblici slabo zastupljeni u hrvatskoj publicistici, pa i u znanosti o usmenoj književnosti, možda najslabije od svih vrsta. Nikada nije otisnuta ni jedna publikacija u kojoj bi ovaj rod bio sam, samostalan već se uvijek „prikrljivao“ nekom drugom žanrovskom sustavu ili književnom rodu (vrsti): etnološkoj građi, dramama, sitnim oblicima i sl.“ U prikupljenom korpusu dječje usmenosti i usmenosti za djecu od govorničkih oblika bilježimo brojalice i brzalice.

„Brojilica je retorički oblik izrazito ludističke naravi te je igra, i učinci igara, glavno izražajno sredstvo. Broje se i nabrajaju razni igrački rekviziti kojima se ostvaruje ovaj performantivni oblik. Igra je najčešće *brojevima* (odatle i ime *brojilica*) i svaki od brojeva ima neko simboličko značenje. Često je ovaj oblik i bez nekoga smislenog značenja, pa se nabranjem pojmova (riječi), njihovim gomilanjem isto postiže igra, premda riječi nemaju neku smislenu povezanost u ostvarenom nizu. Kaže se tada najčešće da se takva semantička igra pretvori u niz asemantičnih tvorbi“ (Botica 2013: 484). U korpusu brojimo 14 brojilica, uglavnom nemaju konkretne tematske poveznice s regijom. Primjerice:

Jedan, dva do neba,
Tri, četiri po sekiri,
Pet, šest bi'će ples,
Sedam, osam do pol osam,
Devet, deset ti si mali crni pesek.
(Draž, Novaković 1985. rkp., br. 563. u prilogu)

Brojimo i deset prikupljenih brzalice. „Brzalica je brojilački tip kojim se skupina riječi izrazito složene akustične realizacije treba, u igri, ubrzano izgovoriti. Riječi se povezuju nekim smislenim tipom da se, kad zataji točna artikulacija, postiže nešto suprotno, ponekad i lascivno. Igra ovoga tipa prikladna je u edukativne svrhe pa je i ovdje govorništvo u izrazitoj funkciji“ (Botica 2013: 484). Primjeri tipične zabilježene brzalice u korpusu:

Čičak, čičak, semeričak,
Po tri kore, koreničak.
Orlovi, sokolovi,
Sokol pad'e na tarabe.
Tarabe se polomiše,
Turska vrata otvoriše.
Tuj, tuj, tulipna tridesetjedan.

(Draž, Novaković 1985. rkp., br. 555. u prilogu)

No, javljaju se i brzalice koje u sebi nose mađarske i romske riječi poput dolje navedene, a o kojima ćemo značenjski više govoriti u poglavlju o leksičko-onomastičkim osobitostima korpusa i temi višejezičnosti.

Egede, begede, banda svira,
Mene doktor vizitira,
Pa mi veli šta mi fali,
Meni fali šešir mali,
U šeširu mala seka,
Neka bude apoteka.

(Draž, Novaković 1985. rkp., br. 567. u prilogu)

5. Leksičko-onomastička analiza korpusa

Baranjski trokut u povijesnom presijeku obilježen je supostojanjem njemačkoga, mađarskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika. Hrvatski jezik (tada u simbiozi sa srpskim), kao službeni jezik, pojavljuje se tek od sredine prvoga dijela dvadesetoga stoljeća, nakon Trianona, a do tada vodeću ulogu imaju njemački i mađarski jezik. Primjerice Kanonske vizitacije bilježe kako se u mjestima naseljenim *Dunavskim Švabama* nastava do 1810. godine uglavnom održavala na njemačkom jeziku, a od tada dolaze novi učitelji koji govore i mađarski jezik kako bi djeca bila podjednako poučavana na oba jezika (Sršan 2003). Danas je jezični kolorit Baranje prepoznatljiv na više razina, govori se, naravno, službenim hrvatskim jezikom, no sveprisutan je i mađarski jezik te srpski jezik. Dvojezičnost Baranje nije karakteristična za svako naselje, no svakako nije nerijetka.

Što se tiče samog korpusa koji je prikupljen za ovu disertaciju – u njemu se javljaju četiri jezika: hrvatski, mađarski, srpski i njemački. Hrvatski jezik se javlja u dvije dijalektalne inačice – kao šokački idiom i kajkavsko narječje. Javlja se i jedan manji određeni broj pjesama koje su ispjevane na više jezika odjednom, a veći je broj primjera gdje su ine riječi ili fraze ili dijelovi nekih stranih pjesma implementirani u šokačke pjesme ili priče, a tada je uglavnom riječ o mađarskom jeziku kao inom. Najčešći je šokački idiom što nas i ne čudi ako znamo da je 69 % priča i čak 95 % pjesama kazivano u mjestima u kojima su naseljeni Šokci.

No, govor baranjskih Šokaca već je opisao jezikoslovac Stjepan Sekereš (1977: 323–484) u radu *Govor Hrvata u južnoj Baranji* te cilj ovoga poglavlja nije opisivati govore i jezične

osobitosti šokačkih naselja, već pokušati uvidjeti kako su se oni manifestirali u usmenoj književnosti, odnosno koji su leksemi iz šokačkoga dijalekta obilježili korpus.

Jezično-leksička analiza najbolji je primjer kreolizacije i kulturne hibridizacije različitih kultura u usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje.¹⁰⁹

5.1. Onomastička analiza

5.1.1. Antroponimi

Leksičku analizu otpočet ćemo analizom antroponima iz cjelokupnog korpusa. Njima se imenuju protagonisti priča i lirski subjekti, odnosno oni su odraz kazivačeva odnosa prema identifikaciji s regijom ili (sub)etničkom pripadnošću. Antroponimi su česti u usmenoj poeziji, kazivači, obraćajući se djevojkama i mladićima, ih zazivaju ili pak izazivaju. Uglavnom se spominju samo osobna imena, čije inačice variraju u odnosu na većinsko etničko stanovništvo mjesta u kojem su kazivani. Tako je najčešće žensko osobno ime *Mara*, uz inačicu *Marica*, a uz nju zapažamo još i *Ana*, *Kata*, *Nica*, *Marijana*, *Omerika*, *Smilja*, *Anđelija*, *Jela* (*Jelica*), *Evica* i *Janja*. Zanimljivo je da u mjestima gdje uz Šokce stanuju i Mađari *Ana* je uvijek *Anka* ili *Anica* (Topolje, Baranjsko Petrovo Selo), *Mara* je *Marica* (Luč), a *Kata* je *Katica* ili *Kajka* (Baranjsko Petrovo Selo, Topolje). Muška se imena u usmenoj poeziji spominju rjeđe, i zanimljivo je da su ona rijetko imena koja su nadijevana baranjskim Šokcima. Spominju se *Dragan*, *Milan*, *Omer*, *Gojko*, *Mile*, *Jovo* i *Stipa*. Pretpostavlja se da imena *Dragan*, *Milan*, *Mile* i *Gojko* u biti u pjesmama ne predstavljaju konkretna osobna imena muškaraca, već više konotiraju osobine muških lirskih subjekata, što se da zaključiti iz sljedećih stihova iz Gajića:

(...) Prva voli Dragana,

Druga voli Milana,

Treća ne će ni jednoga,

Voli lolu svoga. (...)

(Gajić, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 23. u prilogu)

U pjesmama za djecu se pak najčešće spominju imena poput *Mijo*, *Adam*, *Jucika*, *Mikola*, *Ilonka*, *Andra*, *Eva*, *Ivan*, *Milenko*, *Ranko*, *Ankica*, *Radojica*, *Ruža* itd.

---

¹⁰⁹ U daljnjim podnaslovima leksičke analize tekstova djelomice će se ponavljati već objavljeni autorski tekst (Predojević 2013c: 165-178.), no u kojem je samo analiziran tradicijski leksik u Stepanovljevoj ostavštini, a ovdje je proširen ostatkom prikupljenog korpusa.

U usmenim pričama muška imena su češća, spominju se *Matija (Maćaš), Bata, Marko, Mata, Fila, Joza, Luka, Mika, Stipa, Petar, Matiškin, Šima, Meka, Jerko i Hortika*. Dok su ženska imena rjeđa i spominju se samo *Marta, Kata, Evica, Janja, Marica i Manda*.

Veća frekventnost ženskih imena u poeziji pripisuje se velikom broju zabilježenih bećaraca, čak njih 291, koje su uglavnom izvodili muškarci. Odnosno, muškarci su pjevajući *pismice* u stihovima zazivali ženske lirske subjekte.

Usmene priče su pak uglavnom kazivale žene, što se ne povezuje s većim brojem muških protagonista, već je riječ o tematici i kulturno-povijesnom kontekstu. Naime, priče gdje se protagonisti imenuju su priče o braći, lopovima, prevarantima, povijesnim ličnostima ili specificumima lokalne zajednice koji su karikirani te je jasno da će u ovom slučaju biti više muških likova. Ženski likovi se pojavljuju u bajkama ili demonološkim predajama u kojima đavao ili vrag proganjaju neki ženski lik ili kao vještice koje tada nisu imenovane, a najznačajniji ženski lik je onaj zle vlastelinke Marte.

U ljubavnim kombinacijama spominju se šokački par *Matija i Marica* čija je ljubavna priča povezana s istjerivanjem Turaka i narodnim objašnjenjem oblačenja u buše u vrijeme poklada. Javlja se i balada o nesretnoj ljubavi *Omera i Omerike* koja svoje korijene vuče iz ranijeg sloja kazivanja pjesama.

5.1.2. Tradicijski ojkonimi

Ojkonimi koji se spominju u korpusu, a da se odnose na naselja južne Baranje uglavnom su tradicijski ojkonimi, stoga valja i objasniti baranjsku ojkonimiju. Skoro sva baranjska naselja imaju tri ili četiri imena: hrvatsko, mađarsko i njemačko te ono tradicijsko, pučko ime, koju svoju etimologiju uglavnom vuče iz mađarskoga, ali prema narodnoj predaji ne i njegovo izvorno značenje. Sam ojkonim na određenom jeziku povezan je s burnom baranjskom prošlošću i nositelj jezičnih i izvanjezičnih podataka o povijesti naroda koji su u prošlosti živjeli na njezinu prostoru. Oni svjedoče o etnojezičnoj simbiozi Hrvata s raznim jezičnim zajednicama s kojima su tijekom povijesti dolazili u dodir, a ta simbioza na baranjskom primjeru najočitija je u tradicijskih ojkonima.¹¹⁰

Najduži dio svoje povijesti Baranja je bila dijelom Ugarskoga Kraljevstva što ju je presudno obilježilo u povijesnom, kulturnom, etničkom, jezičnom, religijskom i svakom drugom smislu. Tako su i baranjska naselja od svoga prvog spomena do Trianonskog

---

¹¹⁰ O ovoj temi autor je govorio na znanstvenom skupu *O pričama i pričanju* održanom na Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu od 14. do 16. studenoga 2013. godine, te je rad i otisnut u zborniku s navedenoga skupa (Predojević 2015).

sporazuma nosila službene ojkonime na mađarskome jeziku kada su sva naselja preimenovana i od tada nose današnja imena. No, nakon oslobođenja Baranje od osmanske vlasti, krajem 17. stoljeća, na njezin prostor doseljavaju Nijemci (Podunavske *Švabe*), Hrvati (*Šokci*) te Srbi. Migrirano stanovništvo uglavnom nije razumjelo mađarski jezik te u to vrijeme nastaju i imena za sela koja naseljavaju na njima materinjim jezicima. Ta su imena uglavnom bila ili doslovni prijevodi mađarskih imena¹¹¹ ili, u slučaju *Šokaca*, kroatizirani oblik mađarske inačice imena.

Šokci su pri doseljenju krajem 17. i početkom 18. stoljeća naselili deset baranjskih sela koja su i danas poznata kao šokačka naselja i skoro sva i danas imaju tradicijsko, pučko ime koje je u osnovi kroatizirani oblik mađarskoga povijesnog egzonima. Odnosno, ono ime koje je u vrijeme dolaska *Šokaca* u Baranju bilo službeno, fonetski je prilagođavano hrvatskome jeziku, a kasnije i pismu. Usporedni pregled službenoga, mađarskoga i tradicijskoga imena vidi se u sljedećoj tablici:

Tablica 1. Usporedni pregled službenog, mađarskog i tradicijskog imena naselja

Službeni ojkonom	Mađarski egzonim	Tradicijski ojkonom
Baranjsko Petrovo Selo	Petárda	Petarda
Branjin Vrh	Baranyavár	Brenjevar, Brenjevar
Draž	Darázs	Daraž
Duboševica	Dályok	Daljok
Gajić	Hercegmárok	Marok
Luč	Lőcs	-
Podolje	Nagybodolya	Bodolja
Šumarina	Benge	Benga
Topolje	Izsép	Ižip
Torjanci	Torjánc	-

Ukoliko pogledamo usporedni pregled službenih, mađarskih i hrvatskih imena za baranjska naselja, uviđamo sličnost ili istost mađarskih i tradicijskih inačica. No, ukoliko pogledamo sam razvoj mađarskih ojkonima kroz prošlost uviđamo da su tradicijska imena u biti kroatizirani oblik mađarskih egzonima koji su bili službeni po dolasku *Šokaca* na prostor južne Baranje krajem 17. stoljeća, početkom 18. stoljeća. Pokazat ćemo na primjeru mađarskih

¹¹¹ Primjerice za današnje naselje Branjinu (mađ. Baranyakisfalud) koja se prvi puta spominje 1214. godine pod imenom *Kysfalod*. Ime naselja nastalo je kao spoj riječi – *kis*: dolazi od pridjeva *malen* i od zemljopisnog nazivlja *falu* što znači selo, i sufiks *-d* je u ovom slučaju mogao služiti i kao umanjećenica – što bi u doslovnom prijevodu značilo maleno selo, seoce. U skladu s tim nazivom ga i Nijemci koji ondje stanuju od sredine 18. do sredine 20. stoljeća nazivaju *Kleindorf*. (Predojević 2012: 178)

ojkonima za naselje Podolje – *Nagybodolya*, ili za naselje Gajić – *Hercegmárok*. Uspoređujući tradicijsko i mađarsko ime, prva pomisao nam je da je tradicijsko skraćeni oblik mađarskog imena, ali u praksi to nije tako. Sami mađarski egzoni mi mijenjali su se kroz povijest i njihove prvotne inačice bile su kraće, odnosno u vrijeme dolaska Šokaca, i ranije, naselje Podolja nazivalo se *Budula*, *Bodolya* i *Bodola*,¹¹² a ime *Nagybodola* dobiva kasnije, tek negdje krajem 19. stoljeća, te tradicijsko ime dolazi od ovih kraćih inačica povijesnog egzoni. Isti je slučaj i s naseljem Gajić, čije je prvotno ime bilo samo *Mark*. Isto tako, sličan izgovor mađarskoga egzoni i hrvatskoga ojkoni za naselja Luč i Torjance objašnjavaju nam zašto ova dva naselja nemaju pučko ime dok sva druga šokačka naselja imaju.

Vrijeme i kontekst nastanka tradicijskih ojkoni bilo nam je važno pojasniti jer su oni vezani uz same predaje o nastanku imena baranjskih sela po dolasku Šokaca. Važno je napomenuti i da osim devet spomenutih šokačkih naselja Baranja danas broji 52 naselja, a od njih čak 28 ima pučko ime za koje uviđamo da su uglavnom nastali istovjetnim načinom kao i devet šokačkih,¹¹³ Dakle, od ovih preostalih 15 naselja većina je bila naseljena mješovitim stanovništvom, ali pretežito slavenskim i to Šokcima i Srbima. Tri su naselja bila većinski mađarska, no i ona imaju pučke inačice imena – Čuža, Velišmart (Verešmart) i Suljoš. Upravo uz Velišmart i vežemo i već spomenutu predaju o Vereš Marti je uz povijesnu temu važna i etiološki jer nam pojašnjava nastanak dva imena za baranjska naselja – tradicijsko ime Verešmart za današnje naselje Zmajevac te suvremeno i tradicijsko ime za današnje selo Batinu, a negdašnje Batina Skela. Naime, spomenut je tragičan Martin završetak života, a se na prostoru gdje se Marta strovalila u Dunav razvilo se naselje Verešmart (druga inačica je Velišmart), a kralj Mačaš je došavši ondje ponovno na mjesto njezina samoubojstva rekao „Veliš, Marta!“, a Verešmart jer se sam ojkoni koji se odnosi na nju i njezin opis. Naselje koje je nastalo uz mjesto pristaništa njezine skele nazivalo se Skela, a danas je Batina jer je Marta strašno batinala one koji nisu mogli platiti prijevoz skelom.

Usporednim pregledom povijesnih podataka o prvim imenima naselja, njihovim današnjim imenima, zatim lingvističkom etimologijom i narodnom predajom o imenu naselja

---

¹¹² Naselje *Podolje* (*Bodolya*, *Bodola*) prvi se puta spominje 1296. godine pod imenom *Budula*. „*Budula* nastaje od osobnoga imena. Temelj čini riječ slavenskog podrijetla, usporedi sa srpskim ili hrvatskim *Budilo* osobno ime. Spominje se i sljedećih godina pod navedenim imenima: 1296, 1308, 1321, 1323: *Budula*, 1330: *Bodyla* i *Bodylia*.“ Današnji mađarski ojkoni ovoga mjesta je *Nagybodola*. U srednjem vijeku je bilo sjedištem manje feudalne obitelji koja je po naselju dobila ime *Bodoljanski* ili od *Bodolja* (*Bodol(y)ai*, *de Bodolai*). Dezső Csánki u knjizi *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* spominje da je ondje bio izgrađen i dvorac: *Castellum Bodola*. U osmanskome razdoblju naselje se spominje pod imenom *Bodolya*, pod istim se imenom spominje i u beljskom razdoblju u Komorskom popisu naselja vlastelinstva Belja (1766.), ali i u opisu vlastelinstva iz 1824. godine. Hrvatski oblik imena nastao je pučkom etimologijom od mađarskoga (Predojević 2013b: 180–181).

¹¹³ Izuzev imena *Skela* za Batinu¹¹³, imena *Štiljanovićevo*¹¹³ za Majške Međe i *Švajcarnica* za Švajcarnicu.

dat će se pregled baranjske ojkonomije spomenutih šokačkih naselja, a njihov redosljed pratit će predaju o doseljenu Šokaca u Baranju koja se u cijelosti nalazi u prilogu, a zapisala ju je lokalna istraživačica i prikupljačica narodne baštine Jelka Mihaljev.

Današnje selo Draž (mađ. *Darázs*) prvi se puta spominje 1263. godine. Mađarski toponim je slavenskog porijekla, možda od osobnog imena (Međeral-Sučević 2007: 177). Tradicijski ojkonom *Daraž* istovjetan je transkribiranom mađarskom egzonimu, dakle prilagođen je hrvatskom pismu i izgovoru. Usmena predaja koja govori o njegovu značenju je sljedeća:

Pripovijetka na lokalnom jeziku kaže da su naši pradidovi došli na galija Dunavem. Kad su pristali uz ušće Karašice u Dunav, otvorilo se lipo, planinom zagrlito, drago mesto. „To je daraž“, povikali su, „evo šume, evo čistine, evo planine! Ostat ćemo tu u Daražu. (Mihaljev 2012: 7)

Dakle, prema pučkoj etimologiji tradicijskoga ojkonomima ime sela nastalo je od pridjeva „drag“.

Današnje selo Gajić (mađ. *Hercegmárok*) prvi se put spominje 1261. godine pod imenom *Márk*, a od srednjeg vijeka poznato je pod imenom *Márok* (Fieder 2007: 75). Egzonim vjerojatno dolazi od osobnog imena. Današnje tradicijsko ime sela je također *Marok*, samo je prilagođeno hrvatskom izgovoru. No, usmena predaja o nazivu naselja kaže:

Druga skupa krenula je dalje, a već je Sunce sedalo i mračak se spuščo. Najbolje da mi tu zastanemo pa ćemo vidit sutra, na danu, oće l'mo ostat, 'el ćemo tražit dalje. Mrak sve gušći, legli su i zaspali, a ujutro kad su se probudili, lipo im je, kažu, ostat će, eto nek mesto bude Marok, on nas je tu zadržo. I tako je i bilo.

(Mihaljev 2012: 7)

Korijen se riječi traži u imenici „mrak“ koji je, prema predaji, bio razlog zašto je ovo naselje osnovano.

Naselje Topolje (mađ. *Izsép*) prvi se put spominje 1247. godine pod nazivom *Ysep*. Ime vjerojatno dolazi od osobnoga imena ili je prema nekim teorijama turskoga podrijetla (Fieder 2007: 56; Međeral-Sučević 2007: 183). Današnji tradicijski ojkonom *Ižip* dolazi od mađarskoga imena za naselje, a prema narodnoj predaji dolazi od riječi „hiža“:

Neki su gundali da bi išli dalje pa su pokupili svoje prnje i uputili se. Iđu, iđu, držali se Dunava, a i da planina ne bude daleko. Kad su stigli na jednu čistinu, učinilo im se da je mesto odabrano pa su se složili da će tu napraviti iže. Niko

ne zna otkale se potlam uz Iže dometnulo još P pa u stari mađarski knjiga piše Ižep.

(Mihaljev 2012: 7)

Današnje selo Duboševica (mađ. *Dályok*) u povijesnim se izvorima spominje od 12. stoljeća, a prvi put je zabilježeno kao *Daluch* (Fieder 2007: 31). Današnji tradicijski ojkonom je *Daljok* koji je nastao od također nastao od mađarskoga imena za to naselje. Iako je mađarsko ime vjerojatno nastalo od osobnog imena slavenskoga porijekla (Međeral Sučević 2006: 177), narodna predaja kaže da je nastalo od priloga „daleko“:

I opet nisu svi pristali, el su mislili možda će nać još bolje stanište. Idemo dalje, a vi eto, tu ostanite. Išli su dalje i dalje pa stigli na jednu malu uzvišicu sa koje se lipo viđe na sve strane, baš je čudelj. Svi su odanili. Nećemo it dalje, već smo jako daleko stigli, to je naš Daljok. (Mihaljev 2012: 7)

Selo Podolje (mađ. *Nagybodolya*) prvi put se spominje 1296. godine pod imenom *Budula*, a od 1330. godine selo se spominje uglavnom kao *Bodolya*. Mađarsko je ime isto vjerojatno slavenskoga podrijetla, prema imenu Budilo (Fieder 2007: 20, Međeral Sučević 2006: 181). Tradicijski ojkonom je *Bodolja* i također je nastao prema povijesnom mađarskom imenu ovoga naselja. Narodna predaja korijen tradicijskoga ojkonomima traži u dijalektizmu „obdol“ kojim se pojašnjava lokacija prvog naseljavanja Šokaca podno Banskog brda uz rijeku Karašicu:

Još od Daraža odvojilo se mlogo njih, mamila i je Karašica, pa su išli uz tu vijugavicu. Kad su došli do mesta di se voda jako primakla planine, a već je bilo veće, kažu, tu će ostat do jutra. Obdol, neće u brdo. Ujutro je blagi vetrić s planine zameriso čitav kraj. Tu ćemo ostat, smislili su jedni i ostali u Bodolje. (Mihaljev 2012:7)

Naselje Branjin Vrh (mađ. *Baranyavár*) najstarije je naselje južne Baranje i vjerojatno prvotno središte negdašnje baranjske županije, a prema njemu je vjerojatno ime dobila i sama regija,¹¹⁴ te se u povijesnim izvorima lako zamjenjuje spomen regije (tada županije) sa spomenom naselja. Korijen riječi dolazi od osobnoga imena *Brana*, te vjerojatno grad nosi ime prvoga župana koji je stolovao u njemu, a drugi dio imena dolazi od imenice *vár*; utvrda

---

¹¹⁴ Najvjerojatnija teorija o etimologiji imena regije Baranja je da ono dolazi prema imenu naselja *Baranyavár*, današnje selo Branjin Vrh, koje je u samom početku vjerojatno bilo središte županije Baranje (Međeral-Sučević 2007: 176; Sekulić 1996: 11; Sršan 1993: 7). „Po gradu je kasnije svoje ime dobila i čitava županija. Kada je sjedište preseljeno u Pečuh, izvorno ime županije *Baranyavár megye* pogrešnom je raščlambom riječi pretvoreno u *Baranya vármegye* (u mađarskom su *megye* i *vármegye* u to doba bili sinonimi)“ (Međeral Sučević 2006: 176). Većina se istraživača zauzima za slavensko podrijetlo i povezuje ga s nazivom mjesta *Baranyavár* koji je najvjerojatnije bio utvrda i gradić u blizini rijeke Karašice na prostoru današnjeg mjesta Branjin Vrh.

(Međeral Sučević 2006: 181). Tradicijski ojkonim naselja je *Brnjevar* ili *Brenjevar*, a prema narodnoj predaji dolazi od kolokvijalnog pridjeva „zabrtvito“ koji znači brdovito, neravno, a odnosi se na tlo, čime se opet opisuje prostor koji su Šokci naselili pri svom dolasku:

Nezadovoljnici koju uvijek tražu drugo, ošli dalje. Karašica i' je vodila pa stigli do nikaki ruševina starog grada, a svud bare i rakiće, sve zabrtvito, jedva su mogli iti, pa kažu: „Ajde, svitu, u tom Brnjevaru.“ Jedni oće i ostali, drugi neće i krenili dalje. (Mihaljev 2012:7)

Za naselje Šumarinu (mađ. *Benge*) ne nalazimo povijesnih podataka o njezinu prvu spomenu, a mađarsko ime vjerojatno dolazi od fitonima *benge* „krkavina, pasjakovina“ (Međeral Sučević 2006: 182). Tradicijski ojkonim je *Benga* i također dolazi od mađarskoga imena naselja, dok narodna predaja kaže da ime dolazi od glagola „bježati“ u njegovoj kolokvijalnoj inačici „begavati“:

Iđu dalje, al sve više i gušće šume. Dođe u glavu jednomu da bi u šume bilo dobro, da se ne mora begavat od kojekaki napadača. Svitu dragi. Nek to bude naša Benga, nikud dalje! (Mihaljev 2012:7)

Posljednje šokačko selo tematizirano u predaji o doseljenju Šokaca je Luč (mađ. *Lőcs*) koje se prvi puta spominje 1312. godine kao *Leus*. Današnje mađarsko ime dolazi od osobnog imena *Leus* (Međeral Sučević 2006: 179), a hrvatsko ime dolazi iz mađarskoga. Naselje upravo iz toga razloga nema tradicijski ojkonim, odnosno ime sela se nakon Trianonskog sporazuma nije u potpunosti promijenilo (kako je to bio slučaj za većinu drugih naselja), već je samo pismom prilagođeno hrvatskom jeziku. Odnosno, ono što je slavenski narod činio za sva naselja koja su naselili u 18. stoljeću, za Luč je i službeno potvrđeno u 20. stoljeću. Narodna predaja ime sela povezuje s imenicom „luč“ koja znači svjetlo, a takva je etimologija zabilježena u dvije inačice:

Došlo veče, a jedna manja skupa najrabrija, zapaljila luči pa zovu: „Ajte za nama!“ Nikoliko nji' požurili. Išli su, tapali po mraku, a kad im dosadilo, kažu: „Nećemo dalje, a i ne možemo bez luči. Eto tu na čisitine ćemo se smirit, nek se slo zove Luč.“ (Mihaljev 2012:7)

Sličnu etimologiju imena zapisao je i Stjepan Stepanov u vrijeme svojih terenskih istraživanja po južnoj Baranji u jednoj rečenici koja također kazuje priču o dolasku Šokaca. Kazivala mu ju je gospođa rođena 1890. godine, a kaže: „Šokci su došli iz svoje pradomovine pod bremenom s luči.“ (Šumarina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 447. u prilogu). Ovom rečenicom narod je tumačio etimologiju imena dvaju naselja; osim spomenutog Luča

objašnjava se i etimologija imena današnjeg Beremenda koji se nalazi u Republici Mađarskoj, a do Trianonskog sporazuma bio je dio šokačkih naselja u Baranji te je njegovo tradicijsko, hrvatsko ime „*Breme, Bremen* ili *Brime*“ (Mandić 2005: 32). Ime naselja povezuje se s riječi „breme“ odnosno „teret“, a za naselje Luč opet sa svjetlošću kao što je to i slučaj u prvoj spomenutoj predaji.

Osim ove dvije predaje, zapisao sam i predaje o etimologiji tradicijskih ojkonima za naselja Baranjsko Petrovo Selo i Torjance.

Baranjsko Petrovo Selo (mađ. *Petárda*) prvi se put spominje 1296. godine pod nazivom *Peterd* (Fieder 2007: 96). Tradicijski ojkonom je *Petarda*, i opet dolazi od mađarskoga egzonima. Prema kazivačici selo je dobilo ime prema Petrovoj kući, jer to je bila prva kuća u novom selu kad su došli iz starog sela kod Drave,¹¹⁵ a predaja nije daleko ni od lingvističke etimologije koja kaže da je selo dobilo ime prema lokalnom vlastelinu na čijem se posjedu nalazilo (Međeral Sučević 2006: 175). Kazivačica je nadodala i da u suvremenom ojkonomu Baranjsko Petrovo Selo, pridjev „baranjsko“ ne dolazi od riječi Baranja, već „zato jer je tu Drava i močvara je bila, pa sve bilo puno bara.“

---

¹¹⁵ Kazivala Marta Kolar. Zapis broj 461. u prilogu.

Tablica 2. Usporedni pregled službenog, mađarskog i tradicijskog imena šokačkih naselja Baranje te usporedna etimologija tradicijskog ojkonima i mađarskog egzonima prema kojem tradicijski ojkonom nastaje

Službeni ojkonom	Mađarski egzonim	Tradicijski ojkonom	Pučka etimologija tradicijskog ojkonima	Lingvistička etimologija mađ. egzonima ¹¹⁶
Draž	Darázs	Daraž	drago mesto	od osobnog imena
Gajić	Hercegmárok	Marok	mrak zadržo	od osobnog imena
Duboševica	Dályok	Daljok	već smo jako daleko stigli	od osobnog imena slavenskog porijekla
Podolje	Nagybodolya	Bodolja	obdol , neće u brdo	od osobnog imena slavenskog porijekla
Branjin Vrh	Baranyavár	Brenjevar, Brenjevar	sve zabrtvito	osobno ime <i>Brana</i> + vár
Baranjsko Petrovo Selo	Petárda	Petarda	Prva kuća je bila Petrova kuća.	od osobnog imena
Luč	Lócs	-	nećemo dalje, a i ne možemo bez luči.	Od osobnog imena; <i>Leus</i>
Šumarina	Benge	Benga	da se ne mora begavat od kojekaki napadača	vjerojatno od fitonima <i>benge</i> 'krkavina, pasjakovina
Torjanci	Torjánc	-	tor i janjci	moglo bi značiti 'ljudi iz Torje'
Topolje	Izsép	Ižip	tu će napraviti iže	od osobnog imena

Dakle, narodna predaja sama imena naselja uopće ne povezuje s mađarskim jezikom, već isključivo s hrvatskim, i tako je slučaj za sva šokačka naselja. Iako su neki mađarski egzonimi nastali prema osobnim imenima slavenskoga porijekla te je narod mogao tražiti etimologiju imena naselja i u ovom polju sjedenja, ono je uglavnom traženo u kakvim uvjetima koji su ih prisilili ili privoljeli da na određenom mjestu osnuju svoja naselja. Odnosno, u predajama šokački živalj u potpunosti niječe dugi povijesni kontinuitet postojanja svih tih naselja od 12. i 13. stoljeća i uvažava njihovu povijest od onoga trenutka kada su ih oni naselili.

¹¹⁶ Međeral-Sučević 2007; Fieder 2007.

Razlozi tome su jednostavni – novi slavenski narod na njima novom teritoriju sa starosjediocima Mađarima nije se mogao identificirati. I razdoblje njihova doseljenja je razdoblje novog stvaranja nakon protjerivanja Osmanlija iz ovih prostora. Naselja koja su naselili uglavnom su bila raseljena i napuštena te je stvaranje novih imena i negiranje povijesnog kontinuiteta dotadašnjih naselja razumljivo. Mitski trenutak doseljenja „na galijama Dunavem“ (Mihaljev 2012:7) ili „pod luči“ (Stepanov 1947.-1949: rukopis IEF, zapis 157) novi je početak i stvaranje nove etničke zajednice na prostoru južne Baranje. Većina njih „njeguje i prepričava ono što je mjesno relevantno, kao mjesna posebnost“ (Botica 2013: 437) te su izvrstan instrumentarij za analiziranje kulturnoga identiteta regije. Na temu lokalnih predaja i kulturnoga identiteta upućuje i rad američke antropologinje S. Elizabeth Bird (2002: 519–547) koja pomoću lokalnih predaja pokušala dokučiti način na koji kolektiv poima svoje mjesto stanovanja, a time i svoj kulturni identitet te promišljala na koji način to poimanje jedne stanovnike isključuje, a druge pak uključuje u tematiziranu zajednicu. U predajama iz Baranje to je vidljivo na isključenju mađarskoga iz šokačke zajednice, no ne s ciljem da se zatre mađarsko, već s ciljem stvaranja svoga identiteta u ovoj multikulturalnoj zajednici.

Osim u predajama, ovi se ojkonimi redovito pojavljuju i u pjesmama, cijeli je niz takvih primjera, a odabran je sljedeći:

U Maroku tri momka imade
Ižip, Daljok i Bodolja znade!
(Gajić, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 380. u prilogu)

Zanimljivo je da se u cjelokupnom korpusu usmenog pjesništva pojavljuju upravo ovi tradicijski ojkonimi, da se suvremeni nazivi mjesta gotovo ne spominju, osim jednog zabilježenog primjera u Gajiću:

Oj, Gajiću, malo selo naše,
Tebe diču divojke i snaše.
(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

5.1.3. Etnici i ostala imena

Osim samih tradicijskih ojkonima, javljaju se i etnici izvedeni iz tih ojkonima poput *Daražac*, *Maročanin*, *Ižipac*:

Došo Ižipac u Marok kupit sena, a Ižipci to zovu sino.
Ižipac: Faljen Is', pretelju! Jel' znaš možda kob' prodo sina?
Maročanin: Hm! Moj komšija b' oca, al' sina? Ne bi zno.

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 527. u prilogu)

Zanimljivo je promotriti i spomen imena regije – *Baranja*. Riječ se u korpusu spominje 38 puta kao ime regije ili u izvedenicama kao etnik ili pridjev. Samo ime regije najčešće se spominje u bećarcima i uglavnom govori o ljubavi prema zavičaju:

Oj Baranjo, lipa i bogata,
Žitna polja, redovi dukata!

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

Ili

Oj Baranjo, alaj si nam divna
U tebi je živeti milina.

(Gajić, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 360. u prilogu)

No, javljaju se i stihovi koji govore o Baranji kao regiji koju sve više napuštaju mladi ljudi:

Oj Baranjo, polje moje ravno,
Mladi su te ostavili davno!

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

U obliku etnika spominje se u inačicama Baranjci, Baranjac, Baranjka, Baran'ka i Baranjkuša. Zanimljiv je podatak da oblici Baranjkuša i Baranjka osim stanovnice Baranje, znače i Šokica iz Baranje (Šemenjata 2011: 12):

Kad Baranjci šorom zapjevaju
Pendžeri se širom otvaraju.

(Gajić, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 360. u prilogu)

Ili

Ja sam Šokac, govor me izdaje,
I Baranjac od pete do glave!

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

Ili

Žito žela Baranjka divojka.

(Baranjsko Petrovo Selo, Andrić 2002. rkp., br. 285. u prilogu)

Ili

Žito žela Baranjkuša bila,
Srudna tila, tanka kao vila.

(Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 10)

U usmenim pričama riječ se spominje dva puta kao etnik i ne označava neki važniji emocionalan odnos kazivača prema riječi, ali se spominje i dva puta u kronikatima koje su kazivali kajkavci koji su kolonizirani u regiju.

Sjećam se da je bilo rano proljeće, baš je sve mirišalo. Vozili smo se vlakom u Baranju, polako je vlak vozio. Nakrcan s nama, tako polako da su krave pored njega polako hodale. (Kozarac, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 533. u prilogu)

Etnik *Šokac* i njegove izvedenice *Šokica*, *Šokci*, *Šokadija* i *Šokčina* u usmenoj se poeziji spominju 17 puta, a u pričama 10 puta. Zanimljivo je promotriti i u kojem se odnosu etnik *Šokac* spominje s imenom regije. Zabilježena su tri takva primjera:

Oj Baranjo pokrajino moja,
Tebe diči Šokadija tvoja.

(Gajić, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 357. u prilogu)

Ja sam Šokac, govor me izdaje,
I Baranjac od pete do glave!
(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

Ej, alaj lipa, baranjska Šokica,
Ej, na glave joj sitna pletenica.
(Gajić, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 89. u prilogu)

Zanimljivo je da se ime regije ili etnik *Baranjac* ne spominje ni u kojem drugom kontekstu s nekim drugim etnikom, nego samo sa Šokcima. No, to ne čudi imamo li u vidu da je udio usmene književnosti Šokaca daleko najbrojniji u cijelom korpusu.

Etnik *Šokica* i *Šokac* spominju se u pričama o protjerivanju Turaka, stari *Šokčina* u anegdotama, dok se inačica u pluralu spominje u predaji o dolasku u Baranju. Dakle, etnik *Šokac* je obilježio usmenoknjiževni žanr u svim pogledima – kao protagonist koji je uz Baranju vezan u svakom pogledu i kao važniji sudionik njezine usmenoknjiževne povijesti.

Etnik *Šokac* spominje se i u usporedbi s etnikom *Švabo* koji se odnosi na *Nijemca*, naime, nije riječ o pogrdom nazivu, već o lokalnom leksiku koji nema pogrđnih konotacija. Prema kazivanjima Baranjaca, sami Nijemci su koristili navedeni izraz za svoju etničku pripadnost. U korpusu se spominje suodnos *Šokac* – *Švabo* u kojem se prikazuje uključenost Nijemaca u običajni proces Šokaca, odnosno može se u njemu iščitavati multikulturalni identitet regije u kojem su različite etnije zajednički sudjelovale u večernjim druženjima uz

pjesmu. Stihovima se ujedno ismijava Nijemac koji ne govori dobro hrvatski jezik, ali ga se ujedno i uključuje u lokalnu zajednicu što je vidljivo u stihovima iz Branjinog Vrh:

Pjeva Šokac, ajde noga za nogom,

Ko divojka za momkom.

Pjeva Švabo, ajde noka za taj drugi,

Ko taj momak za taj curi.

(Branjin Vrh, Andrić 2002. rkp., br. 369. u prilogu)

Osim tradicijskih ojkonima i najznačajnijih etnika, od onomastičkog nazivlja ističu se još i imena za prirodne osobitosti regije koje su uvijek plijenile pozornost Baranjaca, a riječ o rijekama Dunavu i Dravi te Banskom brdu. Same rijeke Dunav i Drava su i identifikacijski markeri po kojima se razlikuju baranjski Šokci koji su se nastanili uz njih – odnosno podunavski i podravski Šokci, a ujedno označavaju i granice regije:

Oj Baranjo med` dvi vode ladne,

Brza Drava do tija Dunava.

(Gajić, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 379. u prilogu)

Hidronim *Dunav* se u pričama spominje 37 puta, a u pjesmama 14 puta. Dunav je mističan i dubok, on je granica koja u pričama odvaja obitelji, on je mistična rijeka koja je Šokce dovela u Baranju (*naši pradiđovi su došli na galija Dunavem*). On je kobno mjesto utapanja zlih protagonista priča (crvena Marta), mjesto gdje ako se netko utopi postat će vodenjakom ili vodenvilom (priča Viliš Marta, zapis 454. u prilogu). U pjesmama je iza Dunava ono neko mistično mjesto do kojega valja doći, u njega se bacaju stvari koje trebaju biti zaboravljene. Opjevavaju ga najčešće kao *tiju vodu* ili *tiju vodu ladnu*:

Voljim Dunav, polja i livade,

Na planine vinograde mlade.

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

Iako je Baranja izrazito ravničarski kraj, u njoj se nalazi Bansko brdo na kojem se uglavnom nalaze voćnjaci i vinogradi i važan je dio identificiranja s regijom, a najčešći je pučki oronim za njega samo *Planina* što se i vidi u prethodnom citatu. U korpusu se spominje pod nazivom baranjska planina, brdašce ili brdo, a ono je mjesto spokoja i mira ili mjesto ljubovanja i ašikovanja u vrijeme odvijanja pudarina:

Kad ja stanem na baranjske planine

I ja gledam na daljočke razmine.

(Duboševica, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 108. u prilogu)

Ili

Oj Baranjo, ti si naša dika,

Mala brda, a polja velika!

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 367. u prilogu)

Ili

Dodji, diko, na naše brdašce,

'el će moje iskočit srdašce.

(Mihaljev 2012:192-193).

Hidronim *Drava* spominje se četiri puta u usmenoj poeziji i četiri puta u pričama. Drava se opisuje kao brza i bistra voda naspram Dunava te također njome plove mitske lađe:

Teče, teče bistra voda

ime joj je Drava,

Po njoj plovi, šajka lađa

srebrom okovana...

(Draž, Novaković 1985. rkp., br. 570. u prilogu)

Spominje se da su Turci protjerani preko nje te je mjestom utapanja zbog nesretnih ljubavi. Kako je Šokcima Dunav mistična rijeka koja ih je dovela u Baranju, u koloniziranih kajkavskih stanovnika tu ulogu preuzima Drava – samo što ona nema tako mističnu ulogu, galije su zamijenjene kompom i kamionima te dugim čekanjima:

I sjećam se kad smo došli u Osijek, tam su nas pored Drave stovarili. I onda smo dugo, dugo, dugo čekali i onda smo išli na kompu, na vodu i onda su nas prepeljali preko Drave pa metali na kamione. (Grabovac, Batina, Predojević 2009.-2016. rkp., br. 532. u prilogu)

Ostali onomastički nazivi u korpusu odnose se na tradicijske nazive ulica ili sokaka u pojedinim mjestima – kao *Romonja* u Dražu.

5.2. Rodbinsko nazivlje i nazivi za odnose među ljudima

Usmeni je kazivač motiviran govoriti ili pjevati o obiteljskim ili međuljudskim odnosima u lokalnoj zajednici te su česti raznoliki rodbinski nazivi ili nazivi za odnose među ljudima. Kako se u usmenoj poeziji lirski subjekt često obraća kome, tj. izražava svoj odnos prema ljubavi ili obitelji česti su i nazivi kojima se izražava afektivnost prema kome. U usmenoj poeziji južne Baranje najčešći su nazivi kojima se lirski subjekt obraća svojoj ljubavi *diko* (104 puta), i *bećar* (53 puta) u inačicama *bećarino* i *bećaruša*, zatim *lolo* (52 puta) i na posljetku *lane* (36 puta). Osim ovih najčešćih, spominju se i *dragana* ili *dragane* u Branjinom Vrh, *mijo*

i *milče* u Gajiću, a *milice* u Šumarini, *golube* i *golubice* u Branjinom Vrh u i Gajiću, *derane* u Gajiću, *dilberu* u Luču i *seko* u značenju djevojko u Gajiću. Ovi su nazivi najčešći u formi bećarca čiji je najčešći pojavni oblik natpjevavanje, a zadatak mu je izazivati i zadirkivati, te je jasno da mora i zazivati lirske subjekte.

Odnosi u obiteljskom srodstvu su također često opjevavani, a najviše se od svih obiteljskih odnosa spominje riječ *majka*, u 596 pjesničkih zapisa riječ majka spominje se čak 127 puta. Zanimljivo je da se u usmenim pričama spominje samo četiri puta, ondje je češća riječ *mama* koja se spominje 30 puta. U poeziji bilježimo još i inačicu *mati* u Batini, Šumarini, Luču i Branjinu Vrh u, no i *nana* u Torjancima, Baranjskom Petrovom Selu i Gajiću. Otac, osim što se spominje kao otac i tata, nazivan je i kao *dado* u Duboševici, Gajiću i Dražu, *čača* u Branjinom Vrh u i *apa* u Baranjskom Petrovom Selu, što dolazi od iste riječi u mađarskom jeziku koja i znači otac. Žensko dijete je kćer, ali i *čer* i *čer* u Torjancima, dok je sin uvijek samo *sin*, osim kada je riječ o malom djetetu pa se naziva *čedo*. Sestra je uvijek u obliku umanjenice kao *sestrica* ili *seja*, primjerice u Gajiću i Šumarini, a brat je uvijek *brat*. U pričama se spominje i riječ *divičica* kao malena djevojčica, točnije sestra.

Likovi usmenih priča su često *dida* i *baka*. Dida se spominje još u inačici *didak*, no tada je uglavnom riječ o karikiranom liku – lokalnom ridikulozu koji ulazi u kakve pothvate koje nije u mogućnosti ostvariti ili je prikazan kao naivni participant kakve smiješne situacije. Dok kolonizirani stanovnici koriste riječ *deda* u značenju djed. Riječ *čiča* (čiča Jerko) konotira starijeg muškarca koji uživa kakvo povjerenje ili mu se vjeruje.

Djevojka u godinama za udaju i mladenka su uglavnom isto nazivane, a najčešći je izraz *snaša*, dok se još rabio i *sna* u Luču, *snašica* i *snaha* u Torjancima te još i *mlada* u Gajiću. Mladoženja je nazivan *đuvegija* u Gajiću i Batini. *Svekar* i *svekrešin* su istoznačnice u Gajiću, dok je ženski naziv uvijek *svekrva*. Od ostalih rodbinskih odnosa spominju se još *jetrva*, *zaova* i *diver* u Gajiću, *dever* u Luču, *punica* u Topolju i *prija* u Batini.

Nazivi koji inače izražavaju srodstvo često se koriste kao izrazi drugih značenja, pa se izraz *seko* rabi u Gajiću i Luču za svaku djevojku, izraz *bracika* se u Torjancima koristi u značenju momak, mladić te *strina* u Luču u značenju žena, dok će kolonizirani kajkavci koristiti riječ *kuma* u obraćanju starijoj ženskoj osobi, a da nisu kumovi.

Nadalje, imenuju se i odnosi među ljudima koji nisu rodbinski vezani, tako se *komšija* spominje 18 puta u pričama, a svega dva puta u poeziji. Zatim riječ *pajtaš* u značenju prijatelj se spominje 21 put u pričama, a u poeziji samo u Luču, *švaler* i *švalerka* jesu ljubavnik i

ljubavnica u Branjinom Vrh u i spominju se samo u poeziji, a *frajla* je u Zmajevcu drska, svadljiva žena.

Idem šorom, ne smijem pevati,
Čut' će frajla, pa će me psovati.

(Zmajevac, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 347. u prilogu)

Ponekada su se i osobna imena upotrebljavala kao imenice općih značenja, pa su *ranko* i *ranka* u Luču značili dečko i djevojka. Spomenut ćemo još *kere* (Branjin Vrh) tj. žene koje se vesele, od *keriti se*.

5.3. Leksemi vezani uz stanovanje

Baranjski Šokci koriste većinu istih leksema vezanih uz stanovanje kao i svi drugi Šokci, pa se tako u korpusu spominju: *sokak* u svim selima, *drum* (Baranjsko Petrovo Selo, Zmajevac), *pendžer* (Baranjsko Petrovo Selo, Gajić, Šumarina), *koleba* (Gajić), *đeram* (Torjanci, Šumarina) ili u obliku *jermo* (Topolje):

Škripi jermo, ko je na bunaru?

(Topolje, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 270. u prilogu)

Zatim *zapećak* (Baranjsko Petrovo Selo), *šor* (Zmajevac), *čardak*, (Torjanci, Luč), *bašča* (Luč), *čuprija* (Luč), *domaja* za dom (Šumarina), zatim *budžak* (Torjanci) – skroviti kut, skrovito mjesto u kući, ono gdje svega može biti (otpadaka, paučine itd.), *duvar* – zid (Zmajevac, Luč), *astal* (Gajić) – stol, od mađarske riječi istoga značenja *asztal* i na posljetku *kijerna*, *kijer* (Luč, Torjanci) – kao zasebna soba, odnosno soba za mladence. Naime, seoske kuće građene su tako da su se prostorije nadovezivale jedna na drugu. Svaka je soba iz dvorišta imala svoj zaseban ulaz pa se govorilo da svaki par u zadruzi ima svoj *kijer*. *Kijer* dolazi od mađarske riječi *kijárat* što znači izlaz.

Evo majke na vratima kijerna.

(Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 385. u prilogu)

Curina mi je zaostala mama

U kijeru, di joj ljubim ćeru.

(Torjanci, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 355. u prilogu)

5.4. Leksemi vezani uz narodnu nošnju i odijevanje

Zanimljivo je da se u korpusu rijetko spominje narodna nošnja. Cjelovita se spominje jednom, i to ona za prigodu žalosti, Stjepanov ju je nazvao *žalobna nošnja*, a riječ je o nazivu *novica* koji se za nju koristio u Duboševici:

Dika soldat, a ja sldačica

Ala ću se nanosit novica!

(Duboševica, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 334. u prilogu)

Od dijelova narodne nošnje u pričama se spominje *maramka* i *ponjavaka* u Topolju (priča *Mundukata*), a u pjesmama *roklja* u Dražu, Gajiću i Duboševici ili *suknja* u Dražu u kraljičkim pjesmama:

Kralj za kraljem šeće i na se pogleđe

'el mu lipo stoji roklja i košulja.

(Duboševica, Njikoš 1996: 43)

Kralj za kraljem šeće i na se pogleđe

'el mu lipo stoji suknji i rubina

(Draž, Mihaljev 2012:177).

U Popovcu se spominje poznati glagol *opremiti se* koji znači svečano se obući, a koristio se za opis odijevanja svečane narodne nošnje. Deset puta se spominje riječ *dukat* kao dio kojim se narodna nošnja ukrašavala, a spominje se još samo *đerdan* kao dio ogrlice koja je pak dio narodne nošnje, koji se Luču spominje kao *đerder*:

Javo, kćeri, jao tugo, jao,

A tko ti je đender otrgao?

(Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 100. u prilogu)

Od ostalih leksema vezanih uz odijevanje spominje se pregača kao *prgača* (Gajić), *pregač* (Batina) i *kecelja* (većina mjesta), zatim *nanulice* (Branjin Vrh), *gara* (Luč) – šminka za oči i obrve, suknja *na skalice* (Luč) – na nabore, faltice, suknja od *bozurka* (Luč) od finog platna koje se kupovalo, koje nisu izrađivali sami, orijentalno platno, *rojta* (Luč) - ukras od niti vezanih na gornjem, a slobodnih na donjem kraju (na zavjesama, šalovima i sl.); kita, resa:

Gde s' mi dragi, porosio rojte,

Staro lane moje, prosio rojte?

(Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 264. u prilogu)

Spominju se i leksemi vezani uz izradu nošnje – *prelja, rašak, pređa, vreteno* i *močići*. Zanimljivo je da se ovi leksemi pojavljuju u pričama u kojima su ženski akteri opisani kao lijeni, kao oni likovi koji ne žele presti.

5.5. Tradicijski leksemi u korpusu vezani uz narodne običaje

U ovakve lekseme uvrstili smo nazivlja vezana uz godišnje običaje u južnoj Baranji. Riječ je o pudarinama, kraljicama, dodolama i pokladnim običajima.

Naziv *pudarina* dolazi od riječi *pudar* kao imena za zanimanja koje je postojalo u vrijeme vlastelinstava kada su sami vlastelini zapošljavali ljude koji su im čuvali urode vinograda od ptica i kradljivaca. Uz *pudara* postojao je i *vincilir*. Vinciliri su bili nadstojnici, nadglednici nad vinogradom i često su živjeli u kurijama,¹¹⁷ a pudari su bili njihovi čuvari. Čuvari su nazvani pudarima prema hrvatskim starim glagolima *puditi* i *pudati*, koji znače tjerati, plašiti. Značenje glagola tjerati utkano je i u riječ *puda*, što u Slavoniji znači zadnji kosac koji tjera pred sobom kosce prednjake. Od riječi *pudar* koja znači tjerati, plašiti, a i čuvati prema opisu posla pudara, riječ su posudili susjedni nam Mađari u obliku *pandur*: stražar, pratnja, dio ratničke družine hrvatskih i ugarskih feudalaca, tj. stražari koji čuvaju red u gradovima i selima, policajci (Opačić 2009: 276). U južnoj Baranji *pudarina* ili *pudarine* je naziv za godišnji običaj koji se uglavnom odvijao od kraja srpnja do sredine rujna – odnosno u vrijeme sazrijevanja grožđa. U Baranji nije postojao običaj unajmljivanja pudara, već su obiteljske vinograde čuvale starije djevojke, one pred udaju, koje su prema samome običaju i prozване *pudaricama*. Djevojke čvorke nisu tjerale samo podvikivanjima ili vikom, već i pjesmom. Tako je od samog tjeranja čvoraka razvijen jedan prepoznatljiv način oblika slobodnijeg ponašanja koji se odvijao podalje od strogih roditeljskih pogleda, no opet odvijan, uglavnom, prema određenim običajnim pravilima. Pjevalo bi se da se otjeraju čvorci, no i da bi se mladim koscima koji su na brdu dalo do znanja gdje se djevojke nalaze. Sama sloboda mladih ljudi glagolu *pudariti* pridodaje novo značenje, osim onoga osnovnoga tjerati ili čuvati, te on za baranjske stanovnike počinje značiti živjeti u slobodi, u pjesmi i igri. Običaj se obilježavao glagolom *ići*, pa se govorilo *ić' u pudarine* ili *ić' pudarit*. Razlike u govoru Raca i Šokaca uvjetovale su i male nijanse u nazivu običaja – i Šokci i Raci ga nazivaju *pudarina*, ali su Šokice govorile da *idu u pudarine* ili *idu pudarit*, a Rackinje govore da *idu u pudarin*.¹¹⁸ Mađarice su govorile *pudar megyiink*,¹¹⁹ odnosno spajali su hrvatsku riječ *pudar* i mađarski glagol *megy* (ići):

¹¹⁷ Velika kuća, prizemnica ili jednokatnica, na vlastelinskom imanju, često usred vinograda.

¹¹⁸ Baranjski Raci u svom govoru često ispuštaju zadnje suglasnike.

¹¹⁹ Kazivala Marija Farkaš.

Pudarice ne pudaru grožđe,
Već pudaru, da se nabećaru.

(Duboševica, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 255. u prilogu)

Kraljice su naziv za djevojačke ophode koji su se odvijali uglavnom do sredine 20. stoljeća u svim baranjskim šokačkim mjestima na kršćanski blagdan Duhova. Samu radnju izvođenja običaja obilježavaju glagolima *ići, pjevati, tjerati*, pa se govorilo: *ić u kraljice, pevati kraljice* ili *terat kraljice*. Uloge koje su djevojke nosile u tom običaju nazivane su tradicijskim leksikom koji je uglavnom vezan uz svatovsko nazivlje. Spominju se *barjaktari* – djevojke koje su predstavljale kraljeve, tj. muške likove i nosile barjake, zatim su postojale i uloge snahe (*sna*) u Gajiću i Dražu, zatim snaha i djever (*sna* i *dever*) u Branjinom Vrh, Luču i Šumarini dok su snaha i djeveruša (*sna* i *deveruša*) likovi kraljica u Baranjskom Petrovom Selu, a u Topolju i Duboševici uz *snu* i *deverušu* imamo još i *posnašku*. Postoji i lik *torbonoške*, tj. muškarca koji je u torbu prikupljao darove koje su kraljice dobivale. Barjaktari u Duboševici bi nosili zastave okićene *glavama* tj. svečanim *otarcima*.

Dodole ili *dojdole* jest običaj vezan uz sušnu godinu kada bi djevojke, najčešće Romkinje, obilazile sela. „One na sebe po svem tijelu vežu granje i lišće od bazge, tako da su sasvim pokrivene. Ulaze i selo i idu od kuće do kuće, tresu se i pjevaju.“ (Luč, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 187. u prilogu). Stepanov je običaj zabilježio u Luču, no poznato je da se odvijao u više sela, kao primjerice u Branjini. Djevojke su nazivali *dodolama* ili *dojdlama* po kojima je nazvan i sam običaj.

Buše. U Baranji se upotrebljava kao opća imenica samo taj naziv: *buša* i *buše*; *buša* za pojedinačni lik, koji onda može biti i pobliže označen, a *buše* za manju ili veću skupinu maskiranih, odnosno za sve one koji sudjeluju u vršenju fašničkih običaja. Najpoznatije *buše* su već spomenute *muvačke buše* iz Mohača. Mađari taj običaj nazivaju *busojaros*. Vrijeme održavanja *buša* jesu *fašange* ili *poklade* – odnosno ona tri dana prije *Čiste sride*. U podunavskim selima uvrježeniji je naziv *fašange*, a u podravskim riječ je o nazivu *poklade* u Baranjskom Petrovom Selu, a *fašange* i *poklade* u Torjancima.

U Stepanovljevu rukopisu se spominju i posebni baranjski nazivi za gajde koje ćemo također svrstati u etnografske lekseme, pa se tako u Branjinom Vrh spominje leksem *prdaljica* kao gajde, a u Torjancima je zabilježen leksem *prdalica* koji znači posebne gajde izrađene od pseće kože.

5.6. Ostalo – zanimanja, životinje, biljke

Što se tiče naziva zanimanja spominju se *soldati* kao vojnici i *jageri* kao lovci, te pastir kao *čoban*, ali kao *pastirče* u smislu mladića. Češći su nazivi vezani uz poslove tkanja koji se koriste u pjesmama pa se u Batini spominju *stati* kao stative za tkanje, *bila*: ono što zbija žice pri tkanju i *nite*: niti od tkalačkog stana.

Od tradicijskih naziva za životinje zabilježen je leksem *gaćan* ili *krilati gaćan* (Gajić) koji znači golub, tj. postoji posebna pasmina goluba koji se uzgajao u Slavoniji zbog kvalitete mesa, a koji je nazvan *slavonski gaćan*. Kokoši nisu u kokošinju, već u *kočaku* (Draž), a *marva* je u štali, Najčešći protagonist priča je *pital*, koji se javlja i u inačici *pitlić*. Uz njih, spominju se i *konji vrani* ili *vranaci*, no spominju se još i *kulaši* (Duboševica) kao konji blijede boje i *ridanci* (Luč) za konje smeđe boje. U Dražu se spominju još i *šarge* ptice, u značenju šarene, što etimološki dolazi iz mađarskoga jezika na kojem riječ *sárga* znači žuto:

Doletile šarge ptice, pero šareno.

(Gajić, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 161. u prilogu)

Od biljaka se spominju koprija kao *kuprija* (Gajić), kukuruz i konoplja koja se koristi kao *konopljica* (Luč), tj. obraća joj se s posebnom pažnjom jer se od nje izrađuje nošnje te bosiljak i ružmarin kao biljke kojima su se kitili svatovi. Bosiljak se spominje kao *bosilj* (Gajić), a ružmarin se spominje kao *rozmarin* (Luč, Batina):

S večer Jela bosilj posijala;
Ako bude dobre sreće bila,
Do jutra će bosilj poniknuti,
Pa će Jela svate nakititi;
Svakom svatu po kitu bosilja,
Đuvegiji kitu ružmarina.

(Gajić, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 16. u prilogu)

5.7. Neke osobitosti govora zabilježene u korpusu

Pri uporabi osobne zamjenice *ja* Šokci iz Gajića i Draža, a što je i sam Stepanov zapisao pri bilježenju kazivanja, umjesto oblika za genitiv *me*, koristili oblik za dativ *mi*, primjerice:

Kad **mi** nema, zašto pitaš 'di sam?! ili
Kad se mlada majki spremam,
Daleko **mi** selom prate. ili
Nemojte **mi** vijati,

ja ću vama pivati.

Primjer je zabilježen i u usmenim pričama:

Iđi tražit konje. Noćaske? Da **mi** ubiju?! (priča Susmav čovek i goropadna žena, zapis 495. u prilogu).

Ne boj se ništa, **ja ću ti** i mrtvu sačuvati od njega (priča Vrag ko momak, zapis 521. u prilogu).

U Gajiću koriste i oblike *kano* umjesto kao, *konda* umjesto kao da, te *todo* umjesto to je. U Šumarini se pak koristi oblik *njozi* umjesto *njoj*, te oblik *otu* umjesto akuzativnog oblika za pokaznu zamjenicu ova (*ovu*). U usmenim pričama čest je i prilog *jedared* u značenju jednom.

Najčešći uzvici koji jesu tipični za usmenu poeziju, a posebice za bećarce su i ovdje *alaj* i skraćeni oblik *ala'*, te *ej*.

5.8. Višejezičnost

Zabilježeno je desetak tipičnih višejezičnih pjesama, od čega je samo jedna trojezična, a ostale su dvojezične ili su ispjevane na inom jeziku. Trojezična je na hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku, a ostale su ispjevane u kombinaciji hrvatski-mađarski jezik. Većina je zabilježena u ostavštini Stjepana Stepanova, a zanimljivo je da se ostatak uglavnom pojavljuje u pjesmama iz dječjih igara ili brzalicama. Stepanov za jednu daje komentar da je ispjevana na mađarskom jeziku, ali je zasigurno njemačkog podrijetla. Ove su pjesme najočitiji primjeri kreolizacije i kulturne hibridizacije različitih kultura u usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje. Zanimljivo je da su i Stepanovljevi primjeri uglavnom zapisani u Torjancima, podunavskom šokačkom selu koje se nalazi tik uz mađarsku granicu, te je kreolizacija jasnije naznačena u tim primjerima nego u mjestima u unutrašnjosti regije. Donosimo primjer iz Šumarine:

Moja kuća, moja soba,

Moja draga /ili neko ime/

Dok je Boga

Sej, haj, piczike babam, szeretis /ili szeretes; ne znam mađarski/

Az engem igazan!

/PRIJEVOD: hej, haj mala lutkice, ti me ljubiš zaista/

/daljnji tekst navodno ne postoji/

(Šumarina, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 401. u prilogu)

Mađarsko-šokački kulturni sudari su zabilježeni i u drugim mjestima, a posebice u Dražu i Gajiću, podunavskim šokačkim selima koji se također nalaze u blizini mađarske granice. Primjerice u pričama *Sin bio u vojske* ili u anegdotama: *Dobro „želji“ i Sreća što je dobro zno mađarski* te vicu Daražac i mađarski:

Čuvo Daražac krave kaj kanala, jendeka kako oni kažu, i jedna mu spala u vodu.

Naiš'o komšija Mađar i pozdravi ga:

Mađar: Jó regelt! (Jureget)

Daražac: Je, je, spala u jendek!

Mađar: Mit csinál? (Mičinal)

Daražac: Je, miče se, samo se ne može dić!

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 528. u prilogu)

U pričama se uglavnom odvija situacija nesporazuma između Šokca i Mađara, u kojem je Mađar u dominantnoj ulozi, odnosno on je taj koji ne mora poznavati hrvatski jezik, a Šokac je taj koji je izrugivan jer ne poznaje mađarski jezik. Ovi primjeri su ujedno i pokazatelji nadmoći snaga i kulturnog utjecaja Mađara nad Hrvatima u južnoj Baranji.

Što se tiče dječjih pjesama, najčešći primjer je da su same igre imenovane na mađarskom jeziku, primjerice *kapus* (vratar) dok će pjesma koja se u njima pjeva ili recitira biti na hrvatskom jeziku, odnosno šokačkom idiomu. No, u istom naselju ista djeca igraju iste igre na više jezika. Tako će u Duboševici djeca igrati igru *Kolariću Paniću* identično kao i onu koja se zove *Buj, buj zeldag*.¹²⁰ Odnosno ista igra ima pjesničku podlogu i na mađarskom i na hrvatskom jeziku, a uz to je zanimljiva i činjenica da djeca često niti ne razumiju mađarski jezik, već samo pjevaju stihove naizust, a i samo ime igre se u izvoru ne navodi na mađarskom pismu, odnosno ono je fonetski i pismom prilagođeno hrvatskom jeziku.

Djeca na hrvatskom jeziku pjevaju:

Kolariću Paniću,
Pletemo se samiću,
sami sebe zaplicemo,
sami sebe otplicemo.

(Duboševica, Novaković 1985. rkp. br. 544. u prilogu)

Djeca na mađarskom jeziku pjevaju:

Bújj, bújj zöld ág, zöld levelecske,
nyitva van az aranykapu csak bújjatok rajta!

---

¹²⁰ *Bújj, bújj zöld ág* je pravilno napisana inačica, a gore je zapisano kao u izvorniku.

Rajta, rajta, leszakadt a pajta,
leszakadt a pajta, bent maradt a macska!

(Duboševica, Novaković 1985. rkp. br. 545. u prilogu)

Zanimljivi su i primjeri brzalica u kojima su leksemi koji etimološki dolaze iz mađarskoga jezika već izgubili svoje izvorno značenje jer su laički nemađarskim govornicima postali ustaljeni dio brzalica te sada ne nose značenje, već tvore samu ritmičnost teksta. Primjerice:

Egede, begede, banda svira,
Mene doktor vizitira,
Pa mi veli šta mi fali,
Meni fali šešir mali,
U šeširu mala seka,
Neka bude apoteka.

(Draž, Novaković 1985. rkp., br. 567. u prilogu)

Naime, riječ *egede* dolazi od mađarske riječi *hegedű* koja znači violina, a riječ *begede* dolazi od mađarske riječi *béget*, koja znači blejati, bekati, odnosno oglašavati se kao ovca i janjad.¹²¹ Riječ *egede* zabilježena je i kao romska riječ za violinu u Baranji (Posavec 2014: 44). Naravno, spoj navedenih mađarskih leksema u ovom kontekstu nema svoje značenje, odnosno leksemi iz mađarskoga jezika u ovom su slučaju preuzeti isključivo zbog već navedene ritmičnosti teksta, no oni su ipak odabrani i značenjski, odnosno oba označavaju riječi onoga značenja koja proizvode kakve zvukove, melodiju, a sam mađarski jezik nije odabran samo zbog ritmičnosti teksta, već zbog supostojanja mađarske etnije na ovim prostorima.

S vremenom se riječi brojalice prenose usmenom predajom i one bivaju još iskrivljenije, te je ista brojlica u Dardi zabilježena pod nazivom *Edžederi bedžederi* i nosi prva dva stiha iz već spomenute, no dalje je izmijenjena:

Edžederi bedžederi
Banda svira
Mene doktor vizitira
Pa me pita što mi fali
Meni fali prstić mali.

(Darda, Vukas 1985. rkp., br. 410 u prilogu)

Ovaj se oblik javlja i u bećarcima:

---

¹²¹ <http://www.glas-slavonije.hr/kolumna/47/3356/Egede-begede> Pristup 7.12.2013. 18,41.

Volim gajde neg 'egede troje,

Kad u gajde svira lane moje.

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 366. u prilogu)

Osim šokačkog idioma, u korpusu se javlja i kajkavsko narječje, premda u znatno manjoj mjeri u odnosu na šokački idiom, no zastupljeno je i u pričama (demenološke predaje i pričanja iz života), te u pokladnim pjesama, odnosno vrapcu koji se pjevao u Petlovcu pri izvođenju velikih kugača.

KULTURNI IDENTITET REGIJE

1. Multikulturalnost i kulturna hibridizacija

Govoriti o multietničnosti u južnoj Baranji danas više nije nova tema; o njoj nam svjedoče različiti spomenici koji ukazuju da u regiji supostoji više nacija – od višejezičnosti koja se očituje već u dvojezičnim natpisima, zatim bogomolja različitih religija (katolička, pravoslavna i protestantska) u istim mjestima, preko osnovnih škola za manjine (mađarska i srpska nacionalna manjina) do toga da gotovo sva naselja imaju tri ili četiri imena na različitim jezicima (mađarsko, njemačko, hrvatsko i tradicijsko (pučko) ime). Danas je zanimljivo promotriti kakav je odraz prošlost ostavila na stanovništvo ove regije te ćemo pokušati objasniti njezin multikulturalni regionalni identitet pojmovima kulturnoga hibriditeta, translacije, mestize, sinkretizma, kreolizacije, iz-mještenosti (*displacement*) i akulturacije kroz razne primjere koji sežu od povijesno-političkih preko jezičnih i tradicijskih do usmenoknjiževnih. Za Baranju multikulturalnost nije tek novoskovani termin u koji se ona uklapa, ona tako živi već više od dva stoljeća. Isprepleću se u njoj kulture Mađara, Podunavskih Švaba, Židova, Roma, Srba i na posljetku mnogih hrvatskih subetničkih skupina odnosno podunavskih i podravskih Šokaca, Međimuraca, Zagoraca, Podravaca i Dalmatinaca. Što je tomu uzrok? Naime, današnju slojevitu priču baranjske multietničnosti prvenstveno treba motriti i u tome da je regija bila dijelom Mađarskoga Kraljevstva sve do kraja Prvog svjetskog rata kada je Trianonskim sporazumom pridružena Kraljevini SHS, te da i još nije proteklo niti stotinu godina od razdruživanja južne Baranje od Mađarske, što danas ima veliki utjecaj na njezino regionalno identitetsko markiranje. Nadalje, od kraja 18. stoljeća naseljavaju ju katolici iz Bosne, tj. *Šokci*, a otprilike istovremeno i Srbi, tzv. *Raci* koji do danas ondje ostaju živjeti. Sredinom 18. stoljeća naseljavaju ju pripadnici njemačkih naroda, odnosno tzv. *Podunavske Švabe* koji u njoj žive do kraja Drugog svjetskog rata, a od tada se u njihove nacionalizirane kuće useljavaju kolonizirani Hrvati, točnije Međimurci, Zagorci, Podravci i Dalmatinci često zajedno nazivani *kolonistima*. Dodamo li ovoj demografskoj slici i činjenicu da je Baranja i u crkvenoj ingerenciji bila pod okriljem pečuške biskupije do 1971. godine, jasno je da će ova hrvatska regija odstupati od hrvatskoga prosjeka te da će njezin regionalni identitet zasigurno počivati na multikulturalnosti i/ili interkulturalnosti, ovisno iz kojeg aspekta ga promatramo. Povijesni procesi u regiji uvjetovali su multikulturalnost iz jednostavne činjenice da su u nju naseljene različite spomenute etnije, pa i hrvatske subetničke – svaka sa svojom tradicijskom

kulturom čiji se odnosi u socijalnom procesu suodnošenja različitosti preklapaju i stvaraju hibridne identitete koji su povezani s mjestom nastanka suodnošenja, odnosno samom regijom. Multietnička odrednice regije uvjetuje dakle kulturnu hibridizaciju (tradicijskih) kultura, odnosno u dodirima različitih kulturnih obilježja i tradicija stvara se kulturni hibriditet. Susretom tih različitih tradicijskih kultura identitet se konstruira kroz oscilaciju između onoga što se može prevesti iz jedne kulture u drugu, tj. translacijski procesi između kultura u regiji su također važni pri konstruiranju njezina multikulturalnog regionalnog identiteta.

Prva značajka multikulturalnog identiteta regije jest jezik, odnosno supostojanje njemačkoga, mađarskoga, hrvatskoga i srpskoga jezika jednako ravnopravnih kroz 20. stoljeće. Hrvatski jezik (tada u simbiozi sa srpskim), kao službeni jezik, pojavljuje se tek od sredine prvoga dijela dvadesetoga stoljeća, a do tada vodeću ulogu imaju njemački i mađarski jezik.¹²² Danas je jezični kolorit Baranje prepoznatljiv na više razina. Govori se, naravno, službenim hrvatskim jezikom, no sveprisutan je i mađarski jezik te srpski jezik. Službeni jezik je hrvatski, ali je li on i primarni jezik većine govornika možemo odrediti ako u obzir uzmemo relevantne kriterije za označavanja „većinskih“ i „manjinskih“ jezika: moć, utjecaj, status i komunikacijski doseg jezika – odnosno jezična prava njihovih govornika. Ako mađarski jezik u Baranji promatramo na ovaj način, tada možemo zaključiti kako je on izrazito aktivan. Kako bi naglasili da on nije prisutan samo u dvojezičnim natpisima toponima ili svakodnevnici mađarske manjine, svakako treba napomenuti kako su u Baranji organizirane i dvojezične osnovne škole. Od četiri osnovne škole s nastavom na mađarskom jeziku u Hrvatskoj, čak se dvije nalaze u Baranji: Osnovna škola Lug i Osnovna škola Zmajevac, koje konotiraju ne samo obrazovanje, već i važnost mađarske etničke zajednice u očuvanju nacionalnoga duha i identiteta. Slična je situacija i sa srpskim jezikom jer u Baranji postoje i škole koja nastavu organiziraju i na srpskom jeziku, a to su Osnovna škola Jagodnjak s dvije područne škole Bolman i Uglješ, te Osnovna škola "Dr. Franjo Tuđman" u Belom Manastiru koja nastavu na srpskom jeziku izvodi samo u nekim odjeljenjima. Primjer je i mađarska kulturna udruga *Pelmonostor* koja svojim imenom ukazuje na svoju dugu postojanost na ovim područjima pozivajući se i na povijesno ime grada Belog Manastira na mađarskom jeziku. Zanimljiva je i činjenica kako mađarska

---

¹²²Kanonske vizitacije bilježe kako se u mjestima naseljenim Dunavskim Švabama (primjerice Popovac) nastava do 1810. godine uglavnom održavala na njemačkom jeziku, a od tada dolaze novi učitelji koji govore i mađarski jezik kako bi djeca bila podjednako poučavana na oba jezika (Sršan 2003: 205).

zajednica, unatoč dugovječnom boravku na području hrvatskog govornog prostora i dalje uglavnom komunicira mađarskim jezikom,¹²³ a slično je i sa srpskom manjinom.

Osim dvojezičnosti, na ovom prostoru uočavamo i šarolikost hrvatskih dijalekata. Naime, osim „standardnog“ novoštokavskog narječja, govori se i starošokačkim *divanom* te kajkavskim dijalektom u njegovim zagorskim, međimurskim i podravskim inačicama. Važno je napomenuti da dijalektologija mjesne govore podunavskih naselja Draž, Gajić, Topolje i Duboševica smatra izdvojenim lokalnim govorima štokavskoga narječja zbog svojih posebnosti, odnosno ikavsko-ekavskog odraza glasa jata. Baranjci vrlo dobro poznaju navedene jezične odrednice te u svom svakodnevnom govoru koriste hibridne sintagme nastale miješanjem leksema različitih jezika pa i narječja. Primjerima važnosti identificiranja s jezikom i dijalektima u regiji mogu biti i rječnici autora Stipe Benaka Šemenjate: *Baranjski rječnik šokačkog narječja* (2011) te *Austrijacizmi i germanizmi u Baranji* (2015). Ovdje uočavamo i kulturni hibritet jer se konstruira jedan novi zavičajni govor koji predstavlja dio identiteta nastalog u socijalnom procesu suodnošenja različitosti narječja ovih prostora. Ova dijalektalna raznolikost uočljiva je i u prikupljenom korpusu usmene književnosti regije gdje najveću zastupljenost svakako imaju šokački govori, ali se pojavljuju i zapisi na štokavskom dijalektu koji nije šokački te na kajkavskom narječju.

Multikulturalnost regije očituje se u već spomenutim inačicama ojkonima za naselja u regiji. Gotovo svako naselje ima tri ili četiri imena: hrvatsko, mađarsko i njemačko te ono tradicijsko, pučko ime, koju svoju etimologiju uglavnom vuče iz mađarskoga, ali prema narodnoj predaji ne i njegovo izvorno značenje. Primjerice za selo *Podolje* čije je ime na mađarskom jeziku *Nagybodolya*, dok su ga Nijemci nazivali *Potle* (Šemenjata 2015: 45), a tradicijski ojkonom je *Bodolja* koji je nastao od povijesnog imena *Bodola* koje je selo imalo u vrijeme dolaska Šoka. Sam ojkonom na određenom jeziku povezan je s burnom baranjskom prošlošću i nositelj jezičnih i izvanjezičnih podataka o povijesti naroda koji su u prošlosti živjeli na njezinu prostoru. Oni svjedoče o etnojezičnoj simbiozi Hrvata s raznim jezičnim zajednicama s kojima su tijekom povijesti dolazili u dodir, a ta simbioza na baranjskom primjeru najočitija je u tradicijskih ojkonima koji su uglavnom kroatizirani oblici mađarskih povijesnih egzonima. U korpusu usmenih predaja čak 34 % priča govori o etimologiji imena naselja, a sami ojkonomi koji se u korpusu spominju su skoro isključivo tradicijski, zabilježen je samo jedan spomen suvremenog ojkonima (Gajić).

---

¹²³Nerijetko je da učenici koji pripadaju mađarskoj etničkoj skupini pri kretanju u školu ne razumiju hrvatski jezik. Prema kazivanju Ivana Mumleka koji je bio profesor engleskog jezika u Osnovnoj školi Draž te u susretu s prvašićima dolazio na navedene probleme.

Taj jezični suživot mađarske i hrvatske etnije očituje se i u usmenoj književnosti regije gdje je na primjerima pjesama i priča česta kombinacija mađarskoga i hrvatskoga jezika koja je ponekad interkulturalna, a ponekad predstavlja zid nerazumijevanja između etnija. Zabilježena je pjesma u selu Torjanci u kojoj stihovi započinju mađarskim, a završavaju hrvatskim jezikom:

Mikor voltam ja curica mala /Kad sam bila/

Isten bizony, volela bećara /Jest, bogami/

Esik az esó, blato na sokaku /Kiša pada/

Ja i kis lany u drugom /u jednom/sokaku /djevojka/.

(Torjanci, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B, br. 402. u prilogu)

Zanimljive su i uglavnom dječje pjesmice, mahom brojalice, koje su ispjevane na hrvatskom jeziku ali uglavnom započinju riječima iz mađarskog jezika koja su u ovom kontekstu izgubila svoje značenje, što smo detaljnije analizirali u poglavlju o dječjem folkloru. No, u pričama ili kratkim vrstama (vic) situacija je drugačija – često se mađarski jezik predstavlja kao barijera u suživotu različitih etnija, odnosno uvijek dolazi do nesporazuma zbog toga što jedni ne znaju jezik drugih, te se uvijek taj jezični sukob odvija na relaciji Šokac – Mađar. Priče su uvijek stavljene u humorističan kontekst, kako je vidljivo i na primjeru vica iz Gajića::

Čuv'o Daražac krave kaj kanala, jendeka kako oni kažu, i jedna mu spala u vodu.

Naiš'o komšija Mađar i pozdravi ga:

Mađar: Jó regelt! (Jureget)

Daražac: Je, je, spala u jendek!

Mađar: Mit csinál? (Mičinal)

Daražac: Je, miče se, samo se ne može dić!

(Gajić, Balatinac 2002. rkp., br. 528. u prilogu).

Nadalje, mnogi su primjeri kreolizacije kultura kao prostora multidimenzionalnih kulturnih sudara. Višegodišnji suživot navedenih etnija i subetnija uvjetovao je oblikovanje identiteta označenog višestrukim i parcijalnim pripadanjima što hrvatskom, a što mađarskom, njemačkom ili srpskom kulturnom krugu, te se svakako identitet ove regije mora iščitavati u sučeljavanju i nadopunjavanju navedenih etnija. Prikazat ćemo navedeno na različitim primjerima od religijskih različitosti do svakodnevice.

Danas u Baranji u većinskome dijelu supostoje tri religije: katolička, pravoslavna i protestantska (kalvinska). Katolička je religija najraširenija, dok su pravoslavna i protestantska religije etničkih manjina. Nerijetko ćemo u jednom mjestu zateći *svete kuće* za više religija, ali primjerom su multikonfesionalnosti i groblja, tako ćemo, primjerice u mjestu Popovac zateći

katoličko *hrvatsko* groblje, staro *švapsko* katoličko groblje, pravoslavno groblje, ali naići i na ostatke židovskog groblja,¹²⁴ dok u naselju Kneževo postoji jedno mjesno groblje u kojem na nadgrobnim spomenicima čitamo mađarski, srpski, njemački i hrvatski jezik. Kako bi shvatili multikulturalni suživot u religijskom pogledu moramo riječ religiju promatrati kao „riječ širega značenja koja konotira i političke, ideološke i akademske ambicije“ (Baumann 1999: 23). Ona ima „važnu ulogu i u međugrupnim odnosima i društvu u cjelini, a život izvan domovine kod mnogih migrantskih grupa dovodi do porasta percipirane vrijednosti i značaja religijskog pripadništva“ (Mesić 2006: 333). Uočavamo kako baranjskim pravoslavicima i protestantima religije predstavljaju i mjesto okupljanja; primjerice vjerske udruge *Mađarska katolička žena Baranja – Beli Manastir* i *Kolo srpskih sestara sv. Jelena Dečanska* iz Belog Manastira.

Primjerom multikulturalnosti uvjetovane religijom jesu i obilježavanja crkvenih godova koje Baranjski nazivaju *kirbajima* ili *kermencima*. Njihov je utjecaj posebice bio aktivan u razdoblju do Domovinskoga rata kada je srpsko i hrvatsko stanovništvo živjelo u međusobnoj interakciji u mnogo jačim doticajima i vezama nego danas. Primjerice u naselju Branjina prema kazivačima kad je bila pravoslavna *Gospojina*, svi su ju slavili, bez obzira na vjersku opredijeljenost. Pravoslavci su ju slavili kao vjerski blagdan, dok su katolici tada, zajedno s pravoslavicima, veselili, njihovo je slavlje i druženje toga dana bilo pučkoga karaktera. *Žene su stavile bijele ferte i bio je to najveći kermenc u selu.*¹²⁵

Da je multikulturalnost Baranje uistinu utkana u svakodnevnicu svjedoči nam gastronomija. Assmann (2006: 70) govori da kulturalno pamćenje čine i reprezentacije samog etnita u tradicijskom pogledu, te da ulogu figura sjećanja može nositi i sama gastronomija. Sam naziv najpoznatijega baranjskog specijaliteta – *fiš paprikaš* – možda najbolje očituje i njezinu multikulturalnost kada govorimo o gastronomiji. U sintagmi leksema koji imenuju jelo očituje se jezična i tradicijska kultura etnita koji su nastanjivali i koji nastanjuju ova područja. *Fiš* dolazi od njemačke imenice *fisch* koja znači riba, dok je *paprikaš* riječ koja etimologiju vuče iz mađarskoga jezika (*paprikás*) koja konotira vrstu jušnog jela od paprike, a zanimljivo je i da se u mađarskom dijelu Baranje isto jelo naziva *halászlé*. *Fiš paprikaš* postao je i simbol akulturiziranog, kulturno sličnog multireligijskog baranjskoga društva jer sve religije će na *dane velikog posta* pripravlјati navedeno jelo zbog tradicijskog shvaćanja ribe kao posnoga jela. Primjerom mogu poslužiti i *baranjski štrukli*. Stigli su nam već spomenutom kolonizacijom iz

---

¹²⁴Židovi su bili posebice aktivni u Dardi, gdje ih je 1785. godine bilo 9 obitelji (Sršan 1999: 173), a prema kanonskim vizitacijama 1810. godine „ondje imaju vlastitu sinagogu, rabina i školu te ih ima 135 duša“ (Sršan 2003).

¹²⁵Prema kazivačicama Radojka Pešić, Velinka Ubavić, Viktorija Županić i Barica Kos iz Branjine.

Hrvatskoga zagorja kojom su osobitosti karakteristične za navedenu regiju migrirale u baranjsku te time i postali dio njezina identiteta kojeg možemo poimati, kao već spomenuti, dinamički proces ili konstituiranja zajednica u kontekstu višestrukih i parcijalnih pripadanja. Promatrajući Kaufmanov pristup definicijama identiteta¹²⁶ kojima zagovara njihovo dinamičko poimanje u kojem se na identitet više ne gleda kao na entitet, nego na proces, te ga više ne možemo vezati uz točno određeno područje, već uz sva područja gdje obitava određeni entitet koji pokreće sam proces (Kaufman 2006: 32). Prema tome entitete pojedinih baranjskih etnita više ne moramo vezati konkretno uz njima predodređeno geografsko područje, već i uz ona na kojemu oni obitavaju i imaju razvijeni stupanj infiltriranosti u svakodnevni život zajednice poput Mađara, Zagoraca, Šokaca i Srba u Baranji.

Institucije i udruge koje su aktivne u regiji prepoznale su prednosti multikulturalnog određenja regije te počinju djelovati interkulturalno i u javnim nastupima regiju i prikazuju kao onu koja je sačinjena od više različitih kultura u suživotu. Primjerice TZ Baranje često na kulturnim i/ili turističkim manifestacijama organiziraju interkulturalne aktivnosti poput izložbe „Multikulti u Baranji i Belom Manastiru“ (Hrvati, Mađari, Srbi, Romi, Nijemci-*Podunavski Švabe*), kreativne radionice za djecu.¹²⁷ Primjerom je interkulturalne suradnje u folklornim aktivnostima i *Hrvatsko-mađarski kulturni centar* (HMKC) iz Bilja koji organizira *Smotru baranjskog hrvatskog folklora*, zatim manifestacija *Baranjski bećarac* na čijem se programu uvijek organizira i mimohod šokačkih KUD-ova, no uvijek je i barem jedan KUD koji nije šokački.¹²⁸

Translaciju kultura uočavamo u prvom susretu starosjedilačka – dolazeća kultura, od prvog susreta Šokaca s Mađarima do drugog susreta kultura koloniziranih kajkavaca s njemačkom ili šokačkom ili srpskom ili mađarskom kulturom na području Baranje odmah po samom procesu dolaska u regiju.

Kulturni sinkretizam primjećujemo u običajno-obrednim praksama nekih kajkavskih sela u južnoj Baranji (Branjina i Popovac) gdje su kolonizirani preuzeli obrede (ili njihove elemente) od starosjedilačkih *Raca* (proslava crkvenih godova, proces žaljenja pokojnika i sl.), ali i usmenoj književnosti tj. u predajama koje govore kajkavci kolonizirani u baranjska naselja koja su uglavnom do tada bila njemačko-srpska, a Nijemci (*Podunavske Švabe*) su nakon rata

---

¹²⁶Kaufman navodi tri tvrdnje kao definiciju identiteta u prešutnom sporazumu teoretičara: „1. Identitet je subjektivna konstrukcija. 2. Usprkos tome, on ne može zaobići „nositelja identiteta“ (*porte-identite*), konkretnu stvarnost pojedinca ili skupine, nepobitnu prvu materiju identifikacije. 3. To subjektovo amalgamiranje odvija se pod pogledom drugog, koji pobija ili potvrđuje ponuđene identitete“ (Kaufman 2006: 32).

¹²⁷ Iz programa manifestacije Jesen u Baranji, 20.9.2013.

¹²⁸ Prema kazivanju Eve Balatinac, predsjednice udruge Baranjski bećarac.

bili izgnani. Kako su navedena naselja uglavnom bila naseljena Nijemcima i Srbima, katoličko nasljeđe koje su do tada baštinili Nijemci preuzimaju kajkavci, no kako nisu bili upoznati s usmenim nasljeđem Nijemaca, prenose im ga *Raci*, odnosno srpski starosjedioci koji su do tada živjeli s Nijemcima u istim naseljima. Riječ je o predajama o nastanku katoličkog svetišta Marije Lurdske u Popovcu (narod ju zove *Marija Lord*) kojega su podigli Nijemci i čudotvornim izlječenjima s vodom iz zdenca na svetištu. Navedeno svetište je nakon izгона Nijemaca postalo katoličko okupljalište koloniziranih Hrvata koji su iz-mješteni (*displacement*) iz svog kulturnog habitata te tim iskustvom iz-mještenosti i života udaljenog od prvotnog doma razvijaju novi smisao pripadanja napuštenom domu i zavičaju, odnosno svetište im je zajedno s crkvama njihova jedina poveznica s ishodištima, te ove religijske lokacije predstavljaju „mjesto sidrišta oko kojeg se formira zajednica doseljenika“ (Čapo: 2011: 336).

Nadalje, zanimljivo je promotriti običaj baranjskih Mađara iz sela Zmajevac – naime u vrijeme Božića oni imaju običaj zvan *Kriskindel*, koji samim imenom konotira poveznicu s Podunavskim Švabama koji su bili važno stanovništvo regije do sredine 20. stoljeća – no, običaj se izvodi na mađarskom jeziku.

Nakon niza navedenih primjera, zaključiti nam je da se regionalni identitet južne Baranje ne može jednoznačno odrediti. Možda ga najzornije opisuje priča kazivača Živojina Ostojića iz naselja Branjine:

Moja mati ide ujutro u pekara i pozdravi na ulici susjedu „Morgen Else!“, ona joj vrati „Dobro jutro Saveta!“, onda ide tri koraka dalje „Jó napot Erzsi“, ova joj vrati „Dobro jutro!“ i onda treće naiđe Srpkinja ili Hrvatica i kaže „Zdravo Saveta! Kud' ćeš, gdje ćeš?“ I onda pred trgovinom sve govore svoje i sve se razumiju.

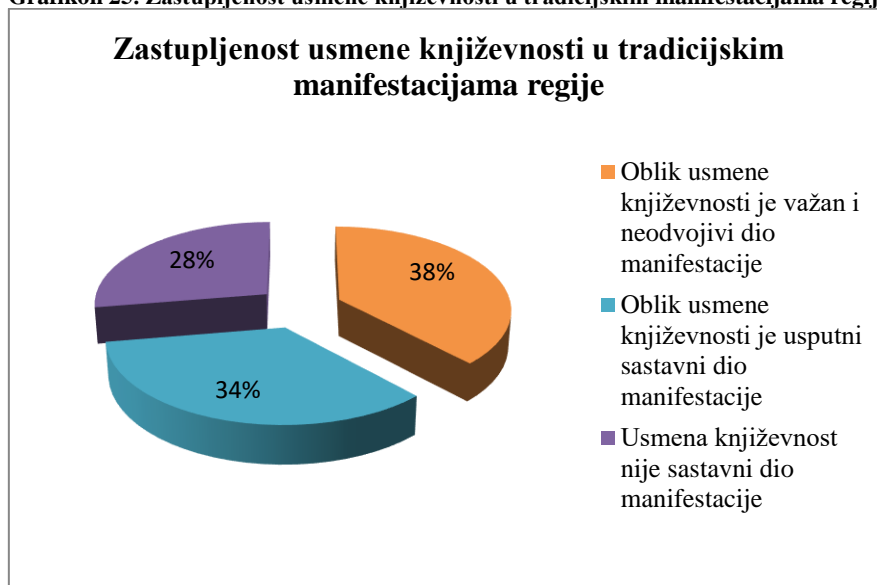
Dakle, južna Baranja je tipična multikulturalna regija koja svojom poviješću i kulturnim nasljeđem svim svojim stanovnicima na neki način određuje multikulturalno promišljanje i djelovanje kao životni stil u kojem se isprepliću tradicijske kulture svih (sub)etnija koje su u njoj živjele i žive te stvaraju onaj identitet regije koji se ne može odrediti jednom od njih, već se u njemu iščitavaju fragmenti svih njezinih nositelja.

2. Usmena književnost u suvremenim kulturnim praksama

Kulturni identitet regije pokušat će se, između ostaloga, prikazati metodologijom kulturalizacije spomenika o kojoj je pisala Milena Šešić Dragičević (2011: 37), ali iz aspekta tradicijske kulture – odnosno pokušat će se prikazati na koji se način regija predstavlja javnosti kroz razne kulturne manifestacije, koje kulturne institucije postoje u njoj i kroz rad udruga i kulturnih umjetničkih društava koji su usko povezani s tradicijskom kulturom. U južnoj Baranji supostoje tri turističke zajednice: *Turistička zajednica Baranje* koja pokriva područje cijele Baranje osim općine Draž i Bilje u kojima su ustrojene posebne koje se i zovu *Turistička zajednica općine Draž* i *Turistička zajednica općine Bilje*. Kako su ove tri zajednice ujedno i reprezentativne institucije koje predstavljaju najvažnije aktivnosti namijenjene javnosti s ciljem promocije manifestacija u turističkom smislu, ujedno su i relevantne za prikazivanje kulturnih manifestacija kojima se baranjska regija predstavlja. Odnosno kulturni turizam ima važnu ulogu u identifikacijskim procesima jer institucije i lokalno stanovništvo zajedno odlučuju i predstavljaju regiju drugima (*others*) – u ovom slučaju turistima. „U samim preporukama s trećeg Europskog kongresa o ruralnom turizmu, održanom u Eger, Mađarskoj, je zaključeno kako ruralni turizam igra ključnu ulogu u očuvanju identiteta ruralnih zajednica“ (Ružić i Medica 2011: 480). Kulturni turizam utječe na sam stav lokalnoga stanovništva prema svojim kulturnim vrijednostima. Naime, „zaboravljena znanja o vlastitim korijenima te ponos na vlastitu baštinu često puta mogu upravo turizmu zahvaliti svoju ponovnu upotrebu odnosno održanje. Na taj način, turizam dobiva izuzetno važnu ulogu u očuvanju baštine“ (Jelinčić 2006: 165). No, on zna imati i negativan utjecaj. Lidija Nikočević (2012: 7) napominje da se „svaki lokalitet predstavlja kao izuzetan (više na dekorativnoj nego na strukturalnoj razini) promovirajući rivalitet u većoj mjeri nego solidarnost među često marginalnim zajednicama.“

Kulturni turizam omogućava optimalno korištenje kulturnih resursa u turizmu kako bi se osigurala kvaliteta turističke ponude ali i zaštita, odnosno očuvanje materijalne i duhovne kulture kao izraza identiteta receptivne zajednice. U poglavlju o kulturnim reprezentacijama naveli smo popis aktivnosti koje organiziraju turističke zajednice u suradnji s kulturnim udrugama građana u regiji te zaključili da se tradicijska kultura pojavljuje u nekom svom obliku u 70 % manifestacija. Sada nam je cilj uvidjeti kolika je zastupljenost same usmene književnosti u ovim manifestacijama što je vidljivo u sljedećem grafikonu.

Grafikon 25. Zastupljenost usmene književnosti u tradicijskim manifestacijama regije

Manifestacije u kojima je usmena književnost usputni dio uglavnom su *vašari* ili *sajmovi* ili druge slične manifestacije otvorenog tipa koje se popraćene nastupima kulturno umjetničkih društava, odnosno usmena književnost je dio pjevanog repertoara KUD-ova. Stoga, svakako valja obratiti pozornost na službeni popis KUD-ova u regiji koje njeguju svoje tradicijske običaje na ovim javnim manifestacijama jer prema dosad iznesenim podacima se doima da je riječ samo o njegovanju hrvatskih običaja. Ujedno, jasno je da su KUD-ovi upravo najvažniji izravni nositelji tradicijske kulture, a time i velikim dijelom identiteta kojim se određena skupina želi predstaviti. Najveći je broj mađarskih, a najmanji je broj romskih nositelja, a hrvatskih je KUD-ova svega 35 %.¹²⁹ No, i ovdje uočavamo najveću zastupljenost šokačke tradicijske kulture u regiji jer od hrvatskih KUD-ova, čak 67 % njeguje isključivo šokačke običaje, a opet su najbrojniji podunavski Šokci.¹³⁰ Dakle, lokalno je narodu izrazito važno. Dok određeni broj društava prikazuje za scenski nastup običaje, pjesme i plesove iz cijele Hrvatske, šokački su svojim repertoarom isključiviji i prikazuju regionalne posebnosti. Zanimljiv je i KUD *Bijeli ljiljani* iz Branjine koji se specificirao za zagorske plesove i pjesme, odnosno koji pokušava skrbiti o kajkavskom kulturnom krugu.

No, tradicijska se kultura svakako reprezentira u drugim oblicima na ovim manifestacijama, a često je vidljiva i u samim nazivima koji počivaju na načinu života baranjskog seljaka, posebice su česti etnografski dijalektizmi koji konotiraju gastronomske navike Baranjaca – primjerice *Čvarakfest* ili *Kulinijada*. Neki od njih označavaju i subetničke hrvatske skupine u regiji, primjerice manifestacija *Štruklijada* održavana u selu Popovcu

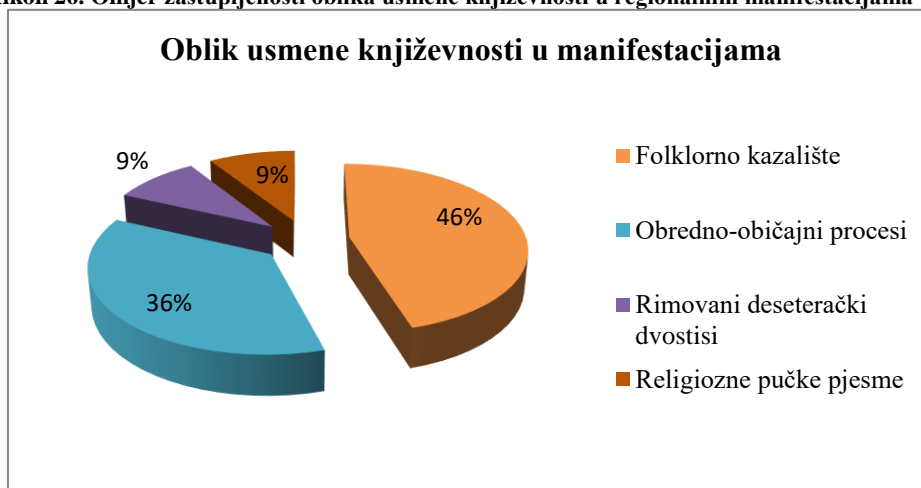
¹²⁹ Njihov omjer se može vidjeti u grafikonu br. 7. na 75. stranici, kao i u detaljnom popisu u prilogima disertacije.

¹³⁰ Omjer hrvatskih KUD-ova možete vidjeti u grafikonu br. 8 na 76. stranici.

konotira da je ova manifestacija ona kojom se regiji reprezentiraju kolonizirani Zagorci. Česte su i manifestacije čiji je cilj reprezentirati vinarsku i vinogradarsku tradiciju regije, a koja gospodarski predstavlja i veliki ekonomski potencijal te se potiču i od strane institucija, udruga, dionika u turizmu, ali i od samih proizvođača – od lokalnih do velikih poput koncerna Agrokor u kojem je sastavu i baranjsko Belje. Vinogradarstvo je važan aspekt tradicijske kulture regije u njezinom materijalnom i nematerijalnom obliku. Materijalni aspekt čine *gatori* i *surduci*: *gator* je naziv za vinski podrum, a *surduk*¹³¹ pak za put usječen u brdo koji je jedini prilaz vinogradima na Banskome brdu. Nazivi su utkani i u imena manifestacija poput *Gatorfest* (nekada se zvao *Surduk fest*). Nematerijalni aspekt vinogradarske tradicije čine manifestacije od berbenih svečanosti do Vinceške i Martinja. Suvremeni načini reprezentiranja ovih tradicija utkani su u manifestacije poput *Dani vina i turizma*. Sve su navedene manifestacije često popraćene i rimovnim desetercima, odnosno u vokalno-instrumentalnoj praksi i bećarcima.

No, ono što je nama važnije u razradi jest onih jedanaest manifestacija u kojima je oblik usmene književnosti dominantan, odnosno sama običajno-obredna praksa ili oblik usmene književnosti je temelj kulturnoga reprezentiranja regije. Riječ je o bušama, berbenim svečanostima, Baranjskom bećarcu, *kakasütés* ili umlaćivanje pijetla, pučkom pjevanju *Marijo, svibnja kraljice*, Martinju, Petaračkim bušama, pokladnom jahanju u Popovcu i u Branjinom Vrh, Pudarini te Vinceški. Književni žanrovi usmene književnosti koji su zastupljeni u ovim manifestacijama su folklorno kazalište i usmene pjesme i to uglavnom rimovani deseterački stihovi te pjesme koje su dijelom određenih običajno-obrednih praksi u kojima se opet često pojavljuju deseterci ili bećarci.

Grafikon 26. Omjer zastupljenosti oblika usmene književnosti u regionalnim manifestacijama

¹³¹ Surduk je naziv za strm, duboko usječen put u Banskome brdu, nastao proširivanjem vododerina. Proširili su ih sami vinogradari i njihovi radnici kopajući te zanimljive putove. Bočne strane surduka mogu biti visoke i nekoliko metara, a obično su prošarane korijenjem drveća, koje sprječava urušavanje.

Dakle, pojavnost usmene književnosti u reprezentiranju regije najčešća je u obliku folklornog kazališta i pjesma koje su popratni i neizostavni dio običajno-obrednih praksi, a uglavnom je riječ o rimovanim deseteračkim stihovima, pa dok se ovim pjesmama priključi i sama manifestacija *Baranjski bećarac*, jasno je da su one svakako najvažniji dio reprezentiranja regije, a ujedno čine i najveći dio korpusa. Osim toga, deseterački dvostisi su najčešći dio usmene književnosti koji je i danas jednako živ dio, odnosno on se i dalje spontano pjeva kao bećarac bez nekih scenskih priprema, ali i koristi kao marketinški materijal, poput sljedećeg dvostiha za promociju manifestacije *Baranjski bećarac*:

U Baranji običaji stari,
Čuvaju i' baranjski bećari¹³².

Na posljetku napominjemo da je bećarac od kraja 2011. godine i službeno upisan na UNESCO-vu reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva kao vokalno-instrumentalni napjev Slavonije, Baranje i Srijema. Dakle, osim regionalnih nastojanja samoreprezentiranja ovim rimovanim desetercima, oni su prepoznati i kao nacionalno dobro kojim se i Hrvatska reprezentira.

U poglavlju *Usmena književnost* detaljno prema književnim žanrovima opisivajući njihove tematsko-stilske značajke navodili smo i ključne markere kojima se uspostavlja identifikacija s regijom, a ovdje ćemo sumirati te prokomentirati one koji se danas pojavljuju u kulturnom reprezentiranju regije i koji nose uloge figura sjećanja. Marker u usmenoj književnosti Hrvata iz južne Baranje koji su prepoznati u kulturnom regionalnom reprezentiranju jesu prvenstveno rimovani deseterci, odnosno u izvedbenom smislu bećarci, zatim pokladno običajni procesi folklornog kazališta te usmenoknjiževni žanr predaje. Tematski¹³³ su najčešće pjesme vezane uz običajno-obredne pjesme: pokladarci, pudarske pjesme te pjesme vezane uz rad (posebice one koje tematiziraju vinogradarstvo i žetelačke poslove). Rimovani dvostisi su odličan primjer za analizu identiteta regije. Naime, u njima se često govori o Šokcu Baranjcu i zanimljivo je da se niti jedan drugi etnik ne spominje uz ime regije. U tim se dvostisima da uočiti da se šokačka subetnička skupina snažno identificira s regijom, odnosno po ovim stihovima biti Baranjac znači biti Šokac. No, naravno da se prikazuje takva slika jer su te stihove izrekli i sami Šokci. Već smo spomenuli da je 94 % prikupljene pjesničke građe gotovo isključivo dio šokačke tradicije te je jasno da će stoga i rezultati biti

---

¹³² <http://www.tzbaranje.hr/hr/dogadanja/kulturno-turisticka-manifestacija-baranjski-becarac.146.html> Pristup 18.3. 2016. 11,42.

¹³³ Ne možemo statistički ili referentno govoriti o temama pjesama koje se pjevaju na javnim manifestacijama jer nema zabilježenog programa, već autor govori po onome što je on zapazio promatrajući.

takvi. Nadalje, zabilježene dječje igre koje su igrali mali Šokci u sebi nose i elemente kulturnoga pamćenja – običaje i usmene pjesme – gdje uviđamo njihovu još veću važnost u markiranju kulturnoga identiteta južne Baranje jer su prožeti kroz narodno življenje već od dječje dobi. Igrajući igre koje imaju elemente narodnih običaja djeca su se pripremala za preuzimanje uloge budućih nositelja tradicijske kulture.

Nadalje, ulogu identitetskih markera nosi i tradicijska ojkonimija. Danas se ova imena nanovo revitaliziraju i nadjenjuju kulturnim društvima, organizacijama, manifestacijama i slično – primjerice Društvo prijatelja baranjskih starina *Ižip* iz Topolja, pjevačko društvo *Ižipkinje*, *petaračke* buše, *Benga* d.o.o., *Kišfaluba* d.o.o. caffe bar *Marok*, caffe bar *Karanča* i sl., a njihovo postojanje (pa i sam nastanak) jedino možemo pratiti u usmenoj književnosti jer drugog medija koji ih je zabilježio nema.

Također, osim u javnim manifestacijama pokušat će se prikazati zastupljenost usmene književnosti i tradicijske kulture i u institucionalnim aktivnostima u regiji. U aktivnostima TZ Baranje i Grada Belog Manastira na projektu izgradnje *Etnološkog centra baranjske baštine* popularizirao se usmenoknjiževni žanr predaje kao dio kulturnoga identiteta regije. Navedeni dionici su u provođenju projekta organizirali i predavanja za turističke djelatnike u regiji kako iskoristiti pučke predaje i legende (kako su ih oni laički nazvali, što ne uzimamo za problem jer je razumljivo da ne moraju poznavati terminologiju, ali upozoravamo da nije riječ o legendama, već predajama) u turističkim ponudama, samopromidžbi regije te regionalnoj konkurentnosti. Inicijativa je i medijski popraćena, uglavnom u dnevnim novinama *Glasu Slavonije*, a kao autor se uvijek javlja Ivica Getto (2014a; 2014b; 2015a; 2015c) koji piše novinske članke u kojima se govori o povezanosti projekta s predajama i u tim se člancima spominju i one koje smo zabilježili u prikupljenom korpusu. Predaje, posebice povijesne i etiološke, kojima si narod objašnjava imena svojih naselja ili korijene kakvih običaja (buše) ili nastanak svetišta (Marija Lord i Vodica) pa i o ukletim kućama i zakopanom blagu postat će dio turističke ponude kojima će se regija predstavljati drugima. Evelina Rudan (2012) piše „da predaje (koje su najčešći verbanofolklorni oblik u turističkoj ponudi) u takvom obliku doživljavaju i određenu vrstu preoblikovanja, preoblikovanje na razini oblika pamćenja. Odnosno neke predaje, za razlike od nekih drugih oblika, u trenutku kad su činile ili čine tradiciju zajednice istodobno ostvaruju i komunikacijsko i kulturalno pamćenje.“ Time ih možemo promatrati i kao markere kulturnoga identiteta regije o čemu je pisala i Ljiljana Marks koja između ostaloga zaključuje i da je predaja „danas još uvijek relativno živ pripovjedački žanr jer je lokalnim detaljima i neraskidivim sastavnicama s krajem o kojemu priča i koji su sastavnim dijelom njezinih mitskih i povijesnih

odrednica podobna raznim i različito prilagodljivim porabama i interpretacijama. Oživljujući povijesno, ona istodobno oduhovljuje lokalni prostor ispisujući imaginarni zemljovid. Može se odrediti kao marker lokalnoga identiteta, kao jednoznačno prepoznatljiv znak podneblja“ (Marks 2013). Stoga uključujemo i ovaj projekt i ulogu predaje u njemu u analizu uloge usmene književnosti Hrvata iz regije u oblikovanju njezina kulturna identiteta.

Važnost skrbi o tradiciji i tradicijskoj kulturi vidljiva je i u Lokalnoj razvojnoj strategiji Baranje koju je izradila Lokalna akcijska grupa (LAG) Baranja gdje je od četiri glavna cilja, četvrti po redu „očuvanje kulturne baštine i podizanje vrijednosti područja, s mjerom 4.1.1. Očuvanje kulturne baštine, tradicijskih običaja i arhitektonskih vrijednosti i područja“ (Vuković i ostali 2013: 33). LAG Baranja pripremio je i projekt¹³⁴ pod nazivom *PLOT* – poticanje lokalnih običaja i tradicije. Opći cilj projekta je „doprinijeti očuvanju multikulturalnosti na području Baranje kao jedne od europskih vrijednosti“, a specifičan cilj – „povećanje svijesti građana Baranje o potrebi očuvanja kulturne baštine Baranje“. Ključne aktivnosti projekta jesu „stvaranje baze podataka *Kulturna baština na području Baranje*, informativno-promotivne aktivnosti¹³⁵ te postavljanje smeđe signalizacije.

---

¹³⁴ Projekt još nije aktivan, ali je pripremljen i LAG Baranja čeka raspisivanje kakvog EU projektnog natječaja na koji bi se projekt mogao prijaviti (prema izjavi Lidije Dabić – voditeljice Ureda LAG Baranja te spoznajama autora disertacije koji je na projektu radio kao vanjski suradnik).

¹³⁵ U opisu informativno-promotivnih aktivnosti projekta stoji:

2. Informativno-promotivne aktivnosti

2.1. Organizirati pet javnih tribina o kulturnoj baštini:

2.1.1. Multikulturalnost baranjske regije

2.1.2. Nematerijalna tradicijska kultura Baranje

2.1.3. Materijalna tradicijska kultura Baranje

2.1.4. Što imamo, a što razvijati

2.1.5. Tradicijska kulture Baranje u znanosti

2.2. Organizirati desetak tematskih kulturnih manifestacija:

2.2.1. PUDARINE – naziv za godišnji običaj koji se uglavnom odvijao od svete Ane do Male Gospe, a u osnovi se ticao čuvanja grožđa u vinogradima od čvoraka, lopova i divljači, dok je njegovo šire značenje u biti i ono zanimljivije. Popularizirati običaj održavanjem manifestacije diljem Banskoga brda u suradnji s KUD-ovima i vinarima.

2.2.2. POKLADNI UTORAK – Vrhunac multikulturalnosti u Baranji se očituje u raznolikim pokladnim običajima: buše, veliki kugači, pokladno jahanje, maškare, pokladno darivanje „novim mladama“, kakas-ütés, odnosno izbijanje ili umlaćivanje pijetla. Cilj je ove manifestacije organizirati građane Baranje da se na pokladni utorak svi ovi događaji odvijaju otvoreni za javnost uz prigodne nastupe KUD-ova

2.2.3. TRADICIJSKI OJKONIMI – popularizirati tradicijske nazive naselja. Održati javnu tribinu na kojoj bi se održalo predavanje o pučkim nazivima naselja te pozvati mještane ukoliko ima još nezapisanih tradicijskih naziva naselja u Baranji. Sami nazivi odraz su multikulturalnosti baranjske regije jer su u biti kroatizirani stari mađarski egzoni. Tradicijski ojkoni u mlađega puka postaju nepoznanicom te se ovim poučnim pločama kani podići razina svijesti i educirati stanovništvo o tome da nema drugih zabilježenih mjesta koja imaju ovakve nazive.

2.2.4. TRADICIJSKA KUHINJA BARANJE – manifestacija predstavljanja regionalnoga kulinarstva. Predstaviti od baranjskoga kulena, paprike, fiš paprikaša, perkelta do baranjskih štrukli. Pozvati žitelje na razmjene i donacije recepata u svrhu prikupljanja tradicijskih načina priprema hrane. Recepte kasnije objediniti u obliku kuharice.

2.2.5. KAJKAVSKI KULTURNI KRUG BARANJE – manifestacija koja bi se bavila predstavljanjem kajkavskog kulturnoga kruga koji je u Baranju koloniziran nakon Drugog svjetskog rata. Naselja u kojima su danas naseljeni ovi stanovnici jesu izrazito etnografski zanimljiva zbog miješanja kultura starosjedioca i koloniziranih

No, svakako u regiji najvažniju kulturnu ulogu ima Matica hrvatska čiji ogranak u Belom Manastiru izdaje godišnju publikaciju *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* koji je do danas izdan u 11 brojeva i u njemu se nalazi 197 tekstova iz raznih tematskih područja. Tekstovi variraju od stručnih i znanstvenih, preko osvrti i komentara do intervjua i književnih tekstova. Motiv vodilja urednicima je publiciranje o Baranji ili publiciranje baranjskih autora. Dakle, njegova uloga reprezentiranju drugima ima važnu ulogu u identifikacijskim odrednicama kulturnoga identiteta regije. Od 197 nabrojanih tekstova, 20 je usko vezanih uz tradicijsku kulturu regije, dakle nešto malo više od 10 %.

---

stanovnika. Predstavljanje KUD-a Bijeli ljljani iz Branjine – jedinoga KUD-a koji neguje tradicijske običaje Zagorja iz Baranje te udruge žena Fijolice iz Petlovca te drugih udruga koje neguju tradicijsku kulturu kajkavskoga kulturnoga kruga.

2.2.6. MAĐARSKA BARANJA – predstavljanje narodnih običaja Mađara iz Baranje. U suradnji s udrugama, KUD-ovima i društvima koja neguju tradicijsku kulturu Mađara u južnoj, hrvatskoj Baranji.

2.2.7. ROMI U BARANJI – predstavljanje narodnih običaja Roma iz južne Baranje. U suradnji s udrugama, RKUD iz Darde i društvima koja neguju tradicijsku kulturu Roma u južnoj, hrvatskoj Baranji.

2.2.8. SRPSKA TRADICIJSKA KULTURA BARANJE – predstavljanje narodnih običaja Srba u južnoj Baranji. Od predstavljanja KUD-a Jovan Lazić do drugih udruga koje neguju tradicijsku kulturu Srba u južnoj Baranji.

2.2.9. ŠVAPSKA BARANJA – predstavljanje dostignuća koja su u Baranji učinjena za vrijeme dok su u njoj bili nastanjeni Podunavske Švabe. Od izgradnje dvoraca u Bilju, Dardi i Kneževu do organizacije sela i tradicijske gradnje švapskih špic kuća. Govoriti o utjecaju Podunavskih Švaba na današnju Baranju.

ZAKLJUČAK

Cilj je ovog rada bio istražiti kulturni identitet južne Baranje i uvidjeti koliko je na njega utjecala usmena književnost Hrvata iz regije. Pošto je Baranja izrazito multikulturalna regija koja je u sastavu Republike Hrvatske manje od stotinu godina, ona nije bila važnijom točkom dosadašnjih znanstveno-istraživačkih radova humanističkih i društvenih znanosti. Stoga se problemu izučavanja njezina kulturnoga identiteta pristupilo interdisciplinarno i multidisciplinarno, odnosno uz književno-znanstvenu i filološku leksičko-onomastičku analizu, metodom deskripcije prikazali smo i njezine povijesne i geografsko-demografske osobitosti, a usmenu književnost Hrvata iz regije promatrali smo u kontekstu kulturne posebnosti baranjske regije uvažavajući istraživanja iz područja folkloristike, etnologije, povijesti, kulturne antropologije i sociologije.

Za potrebu istraživačkoga cilja – opisa kulturnoga identiteta regije kroz usmenu književnost – prikupili smo na jednom mjestu, u prilogu disertacije, većinu već postojećih usmenoknjiževnih zapisa¹³⁶ i pridodali im nove koje je autor disertacije prikupio terenskim istraživačkim radom (31 pjesma i 55 proznih tekstova) te tim objedinjavanjem sačinili i prvi usmenoknjiževni korpus s područja isključivo južne ili hrvatske Baranje. Korpus broji 565 pjesama, 111 proznih tekstova i 60 tekstova koji pripadaju dječjoj usmenosti i usmenosti za djecu u 598 zapisa¹³⁷ koji datiraju od prve polovice prošlog stoljeća (najstariji zapis je iz 1924. godine) do danas. Njegova je važnost u tome što su zapisi do sada bili uglavnom rasuti u manjim publikacijama koje su teže dostupne (primjerice revije *Dakovačkih vezova*) ili u arhivima (Dokumentacija IEF-a, kartoteka Katedre za usmenu književnost FFZG, privatni arhiv Miroslave Hadžihusejnović Valašek, crkveni arhiv popovačke župe). Kao najvažnijim dijelom korpusa pokazala se Stepanovljeva ostavština koja se čuva u Institutu za etnologiju i folkloristiku.

Nadalje, postojeći zapisi do sada nisu bili usustavljeni niti valorizirani i uglavnom su bili rezultat etnomuzikoloških studija. Stoga je polazište istraživanja bilo dati temeljiti usmenoknjiževni opis zapisa i korpusa prema žanrovskim i tematsko-motivskim odrednicama uz uvažavanje kontekstualnih čimbenika, posebice običajno-obrednog konteksta. Korpus usmene književnosti Hrvata iz južne Baranje podijeljen je u četiri veće cjeline koje čine pjesnički, prozni i dramski usmenoknjiževni tekstovi te posebno izdvojena dječja usmenost i

---

¹³⁶ U usmenoknjiževni korpus u dodatku disertacije nisu uvršteni tekstovi iz knjige *Proletilo dvanaest golubova* Jelke Mihaljev, ali su poslužili kao važna građa za analizu i interpretaciju.

¹³⁷ Neki zapisi broje više pjesama, posebice oni koji se tiču rimovanih deseteračkih dvostiha, a tako su zavedeni u prilog rada jer se u takvom obliku pojavljuju u rukopisnoj građi pod određenim brojem (primjerice Stepanovljevoj ostavštini). Stoga broj zapisa u korpusu ne označava i konačan broj prikupljenih pjesama.

usmenost za djecu. Opisan je prema mjestu i vremenu zapisa, prema (sub)etničkim razlikama, a potom i klasificiran na daljnje žanrove uvažavajući standardne podjele usmenoknjiževne građe.

Usmene lirske pjesme zabilježene u korpusu tematski su razdijeljene u četiri veće cjeline (tipične ljudske situacije, obiteljska svakodnevnica, običajno-obredne pjesme te ostale pjesme) koje se nadalje dijele na 14 konkretnijih skupina prema tematskoj ili žanrovskoj odrednici. Najveći je broj prikupljenih rimovanih deseteračkih stihova (ili bećaraca u instrumentalno vokalnoj izvedbi), a tematski je najzastupljenija ljubav. Osim najučestalijeg nesimetričnoga deseterca, čest je i stih osmerac te šesterac. Što se tiče usmenih priča, najveći je broj zabilježenih predaja (čak 61), što čini više od polovine ukupnih zapisa, a zabilježene su i svagdanjske i šaljive priče, vicevi, priče o životinjama i basne, te dvije bajke i jedna legenda. U književni rod folklornog kazališta ili usmenoknjiževne drame uvrstili smo predstavljачke oblike koji prate godišnji ciklus i godišnje obrede iz regije (vinceška, kraljice, dodole i poklade – buše, maškare, pokladno jahanje i veliki kugači), te od životnog ciklusa izdvojili smo samo svadbu. U zapisima dječje usmenosti i usmenosti za djecu izdvajamo više književno-žanrovskih vrsta i rodova podijeljenih na dječje igre, pjesme, govorničke oblike i zagonetke.

Sumirajući karakteristike prikupljenog korpusa možemo reći da ga odlikuje činjenica da u njemu nema pravih epskih zapisa. Vjerojatno je razlog tome što je prikupljan u novije vrijeme, a svakako i činjenica da su prijašnja stručna terenska istraživanja provodili etnomuzikolozi te je interes bio usmjeren prema melodiji, odnosno tekst je bio usputni istraživački cilj. Upravo zbog toga je zabilježen i manji broj usmenih priča, te se i prionulo terenskim istraživanjima u kojima je prikupljeno 55 od 111 priča iz regije. Nadalje, osobitost korpusa diktira i multikulturalizam regije te su u njemu izdvojene i višejezične pjesme kao specifičnost usmene književnosti regije. Što se tiče književne analize, ona je ograničena na ciljeve ovoga rada te se veća pozornost pridavala onim žanrovima i usmenoknjiževnim tekstovima koji imaju potencijal identitetskih markera, bez potanke književnogenološke ili tematsko-stilističke analize cjelovita korpusa.

Nakon klasifikacije i opisa korpusa iz njega smo izdvojili te opisali, analizirali i valorizirali identitetske markere kulturnoga identiteta koji se očituju u današnjem regionalnom reprezentiranju i kulturnom pamćenju. Pojavnost usmene književnosti i tradicijske kulture u današnjem samoreprezentiranju regije promatrali smo metodom kulturalizacije spomenika – odnosno pokušalo se prikazati na koji se način regija predstavlja javnosti kroz razne kulturne manifestacije, koje kulturne institucije postoje u njoj i kroz rad udruga i kulturnih umjetničkih

društava koji su usko povezani s tradicijskom kulturom. Pokazalo se da je tradicijska kultura prisutna u 70 % manifestacija, a da se usmena književnost kao dominantni oblik samoreprezentiranja pojavljuje u 38 % manifestacija.

Analiza je pokazala da su najvažniji usmenoknjiževni oblici u kojima se očituje identitetsko markiranje regije svakako rimovani deseterački dvostisi ukoliko govorimo o usmenim lirskim vrstama. Oni se pojavljuju u obliku bećaraca, svatovca, pokladaraca ili pudarskih pjesama, a prema tematskom rasponu uključuju najčešće motive s kojima se regija danas reprezentira – njima se govori o životnim (svatovi) i godišnjim običajima (poklade, pudarine), svakodnevicu, odnosu prema drugim etnijama u regiji, plesu, životnim navikama, radovima na polju, opisuju odnos lokalnog stanovništva prema samoj regiji i mnoge druge osobitosti kojima se opisuje regionalni identitet. Stoga ne čudi činjenica da su ovi dvostisi danas i institucionalno prepoznati te i od UNESCO-a zaštićeni kao tipični za ovaj prostor. Ukoliko pak govorimo o usmenim proznim vrstama najvažniju ulogu u opisivanju kulturnoga identiteta regije svakako imaju povijesne i etnološke predaje kojima se prikazuje odnos kazivača prema lokalnom ili regionalnom, posebice prema nastanku imena sela, odnosno tradicijskim ojkonimima koji su važan marker kulturnog identificiranja s regijom. Same predaje prema riječima Liljane Marks (2013) oživljujući povijesno, istodobno oduhovljuju lokalni prostor ispisujući imaginarni zemljovid. Mogu se odrediti kao marker lokalnoga identiteta, kao jednoznačno prepoznatljiv znak podneblja.

Kao najvažniji hrvatski subetnički sloj koji je sudjelovao u oblikovanju kulturnoga identiteta regije kroz usmenu književnost i tradicijsku kulturu pokazali su se Šokci. Razlozi tome jesu da su oni od hrvatskih subetničkih skupina najduže u regiji, ali i to da je većina dosadašnjih istraživača bila usredotočena na njih te je i sam prikupljeni korpus uglavnom dijelom njihove tradicije (94 % prikupljenog pjesništva i 64 % prikupljenih priča). A danas je to vidljivo i u kulturnom reprezentiranju regije gdje se njihova tradicija prikazuje u 63 % manifestacija čija je osnovica tradicijska kultura i/ili usmena književnost. Upravo ovdje vidimo i mogućnost daljnjih kulturno identitetskih istraživanja regije gdje bi naglasak trebalo staviti na ostale hrvatske subetničke skupine, a posebice na kajkavski kulturni krug koji do sada skoro pa nije bio interesom istraživača.

Sumirajući navedene načine reprezentacije regije, od kulturno-institucionalnih do kulturno-turističkih, možemo zaključiti da tradicijska kultura, kao i usmena književnost hrvatskih subetničkih skupina u regiji, a posebice Šokaca, ima ulogu figura sjećanja kao nositelja kolektivnog kulturnog pamćenja. Te figure sjećanja imaju, nadalje, važnu ulogu u

kulturnom reprezentiranju zajednice i sudjeluju u oblikovanju njezina kulturnoga identiteta. Uzimajući u obzir spoznaju o nestabilnosti identiteta i njegovoj promjenjivosti u vremenu teško je sa sigurnošću procijeniti što će se događati u budućnosti. Danas, u vrijeme višeg institucionalnog prepoznavanja važnosti nematerijalne kulturne baštine za zajednicu (UNESCO, EU) i vrijeme kada je uz dobro „zapakiran“ projekt moguće dobiti milijunske iznose za njegovo provođenje, u ruralnoj regiji poput Baranje, logično je pokušati dio novca dobiti i kulturnim reprezentiranjem. Dodamo li tomu i ubrzani razvoj kulturnoga ruralnog turizma i markiranje regije kao „mistične“, „neistražene“ i druge atribute koji su joj često pridodavani u novinskim člancima i turističkim ponudama, kulturni i turistički dionici prepoznali su važnost tradicijskog nasljeđa te ga i nude kao proizvod. Sve to može pozitivno utjecati na samo očuvanje tradicijske kulture, ali imati i negativne utjecaje na nju kao što smo već naveli da napominje Daniela Angelina Jelinčić (2006: 161–83). Jasno je da se običaji s vremenom mijenjaju, da blagdani ili veliki dani kulturnoga pamćenja mijenjanju svoju poziciju u društvu kroz poodmaklo vrijeme i da će nekada važno, primjerice, branje grožđa u Baranji sa svim svojim popratnim pjesmama i običajima koji su ga pratili danas imati tu važnost samo pred drugima (*others*), a da će susjedni vinograd obrati sam njegov vlasnik bez pjesme, bez običaja i bez tih drugih prema kojima bi se trebalo postaviti u uloge koje oni žele vidjeti. Važno je uzeti u obzir činjenicu da je u kulturnom reprezentiranju regije u visokih 38 % usmena književnost dominantan oblik predstavljanja, a tradicijska kultura čak u 70 % manifestacija, ali ono na što mi želimo upozoriti jest mogućnost da je ona odabrana upravo iz razloga jer kulturni i turistički dionici nisu vidjeli drugu isplativiju mogućnost te su ju *brendirali*. Je li onda ona uistinu bitan marker u kulturnom identificiranju? Ovisno je kako ćemo to promotriti jer je uključen niz isprepletenih dionika u samom procesu identificiranja. Ukoliko su „moćnici“ prepoznali važnost tradicijskog prezentiranja (ili kao zanimljivog ili kao onog koji bi mogao biti financijski isplativ) pretpostavimo da ono za tu zajednicu i ima (ili je imalo) kakvo značenje. Ostaje međutim otvoreno pitanje kakva je uloga lokalnih mještana kao aktivnih sudionika u njegovu provođenju? Ukoliko govorimo o kulturnom regionalnom identitetu, prostor je neizmjenjivo važan. Jasno je da se u Baranji i u turističke svrhe mogu prikazivati i afrički plesovi, no oni neće biti važni za njezino regionalno kulturno identificiranje. Jesu li lokalni mještani voljni sudjelovati u tom projektu i/ili reprezentiranju ili su za to iznajmljeni ili moraju doći po službenoj dužnosti? Primjerice na kulturno-turističkoj manifestaciji *Pudarina*, djevojčice koje predstavljaju pudarice jesu članice osnovnoškolske folklorne sekcije, a umjetnička direktorica manifestacije je njihova školska učiteljica te je samo kulturno reprezentiranje regije za njih

svojevrсна školska priredba.¹³⁸ No, s druge pak strane u publici su stariji mještani koji ih potiču, koji s njima pjevaju i kojima je ova manifestacija svojevrsna figura sjećanja kolektivnog pamćenja i koji vidljivo prikazuju osjećaj pripadnosti toj zajednici koja izvodi kakav scenski prikaz za turiste. Je li značenje ovog kulturnoga reprezentiranja umanjeno ukoliko njegovi izvođači nisu za njega jednako zainteresirani kao oni koji su njegovim dionicima kao publika, lokalna publika? Mislimo da je odgovor negativan. Kulturno reprezentiranje, kao i odabiri toga što će se reprezentirati od strane institucija nisu jedini aspekti identificiranja i prepoznavanja točaka kulturnoga markiranja regije, već i sam događaj. Ukoliko je taj dan zaista važan lokalnoj zajednici prvenstveno će se to vidjeti u njegovoj posjećenosti, a time i isplativosti organizatorima – tj. turističkim i kulturnim dionicima iz regije. Za pretpostaviti je da će njegova isplativost podrazumijevati i repetitivnost događaja, odnosno njegovu održivost, a tek njegovom održivošću on može postati i konkretniji marker kulturnoga reprezentiranja. U Baranji je kulturni turizam relativno novija pojava, te se razne navedene manifestacije kojima se ona prezentira kao ruralna regija bogata tradicijskim običajima i raznim narodima pojavljuju u zadnjih pet do deset godina, u skladu s drugim hrvatskim regijama koje svoje identitetske procese povezuju s tradicijom. Takvo reprezentiranje valja motriti kao već spomenuti rezultat viših institucionalnih napora za zaštitu nematerijalne kulture. No, u regiji se od 1987. godine redovito održava¹³⁹ manifestacija *Baranjskoga bećarca* kao najvažnija kulturna manifestacija, a čije samo ime već upućuje na identitetsku odrednicu. U sklopu bećarca su se prikazivale i druge običajne prakse koje su danas zasebne manifestacije (poput *Pudarine*, berbenih običaja i slično), a identitetsko određivanje regije tradicijskom kulturom započelo je prije suvremenih institucionalnih napora zaštite nematerijalne kulture¹⁴⁰ koji su pokrenuli trend revitalizacije kakvih običaja, a time i njihovo postavljanje u turističke ponude.

Dakle, kulturno reprezentiranje kroz kulturni turizam, odnosno kulturno-turističke manifestacije, ima važnu ulogu u oblikovanju kulturnoga identiteta regije. Sam identitet je fluidan i nestabilan i teško ga je konkretno definirati. Konačno, treba li to učiniti? Uputnijim se čini govoriti o aktualnim identifikacijskim procesima – odnosno ključnim točkama s kojima se regija identificira – kako poima samu sebe i kako se trenutno predstavlja drugima te što na to

---

¹³⁸ Isti slučaj je i s pokušajem revitalizacije kraljičkih djevojačkih ophoda.

¹³⁹ Uz prekid za vrijeme Domovinskog rata.

¹⁴⁰ UNECSO-va „Konvencija za očuvanje i zaštitu nematerijalne kulturne baštine“ je iz 2003. godine, a Republika Hrvatska je pristupila 2005. godine. Zatim Okvirna konvencija Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo“ iz 2005. godine kojoj je i RH pristupila iste godine te pretočila u Zakon o potvrđivanju okvirne konvencije Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo, gdje se u članku 7. St.1. c) razvijati svijest o kulturnoj baštini.

utječe, od samog prostora regije – njezinih društvenih djelatnosti vezanih uz geografski prostor (ruralna kultura, vinogradi, oranice) koji su temelj načina života njezinih stanovnika te oblikuju i svakodnevicu kojoj je temelj ruralnost. Dakle, rad na polju i/ili vinogradima kao primarni način preživljavanja stanovnika regije uvjetovao je niz običajno-obrednih praksi koje su (ne)izravno vezane uz njega. Upravo je on i čest motiv usmenih pjesama, a danas se te pjesme pjevaju na kulturno-turističkim manifestacijama kojima se regija reprezentira.

Prostorno identificiranje s regijom, odnosno s njezinim geografskim osobitostima očituje se u tradicijskoj kulturi, odnosno u tradicijskim kulturama regije pa time i u njezinoj usmenoj književnosti. Danas u vrijeme razvitka kulturnoga ruralnog turizma ta se tradicija ponovno prepoznaje i predstavlja temeljni način reprezentiranja stanovnika regije na kulturnim manifestacijama. To u isto vrijeme znači da je uloga usmene književnosti i tradicijske kulture u oblikovanju kulturnoga identiteta regije iznimno velika, a njezin hrvatski supstrat u multikulturalnoj regiji u kojoj supostoji više tradicijskih kultura uvjetovanih etničkom pripadnošću ima značajan dio.

Zaključiti možemo da regionalni identitet južne Baranje počiva na načelu multikulturalnosti koji je uvjetovan povijesno-demografskim procesima i multietničnošću. Kulturni supstrat promatran kroz usmenu književnost Hrvata u regiji, kao svojevrzne figure sjećanja u kolektivnom kulturnom pamćenju i važnog načina samorepresentiranja na kulturnim manifestacijama, nosi nezamjenjivu ulogu u oblikovanju kulturnog i regionalnog identiteta južne Baranje. No, potpuniju sliku možemo dobiti tek daljnjim analizama identitetskih procesa – počevši od drugih (sub)etnijskih u regiji do inih promišljanja o načinu oblikovanja kulturnoga identiteta regije za koje su potrebna daljnja istraživanja koja nadilaze okvire ovoga rada. Naglasak je u ovoj studiji bio na usmenoj književnosti i tradicijskoj kulturi (mahom običaji), a samo iz ovog aspekta niz je raznih mogućnosti u postavljanju budućih istraživačkih ciljeva vezanih uz promišljanje identiteta. Na koncu možemo reći da su se i ovom studijom analize identitetskih procesa regije pokazale neiscrpnom temom, a ovim se prilogom daje početak u promišljanjima o njegovom oblikovanju na primjeru južne Baranje.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI

1. Rukopisna građa

- Andrić, Ivana. 2002. „Običaji u Baranji.“ Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.¹⁴¹
- Balatinac, Silvija. 2002. „Običaji i pjesme u Baranji.“ Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Cvikić, Lidija. 1994. „Narodni običaji u Slavoniji i Baranji.“ Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Zagreb: Katedra za hrvatsku usmenu književnost, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Gudelj, Zrinka. 2004. „Priče, legende i običaji baranjskoga sela Draž.“ Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Zagreb: Katedra za hrvatsku usmenu književnost, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Hercigonja, Nikola. 1938.–1940. *Hrvatske narodne popievke*. Zagreb: IEF rkp N 170.
- Hadžihusejnović Valašek, Miroslava. 1981.-1996. Valašek rkp., zbirka u vlasništvu Miroslave Hadžihusejnović Valašek.
- Kokolari, Martina. 2005. „Baranja – Topolje.“ Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Zagreb: Katedra za hrvatsku usmenu književnost, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Kolar, Ksenija. 1986. „Istraživanja dječjih igara na području sela Topolje i Torjanci po sjećanju starih.“ Diplomski rad, mentor mr. sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Osijek: Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Kozmar, Marjanka. 1958. *Godišnji običaji u baranjskih šokaca*, Zagreb: HAZU NZ 90.
- Lechner, Zdenka 1959. *Izveštaj o ispitivanju običaja „Kraljice“*. Zagreb: HAZU NZ 96.
- Mijatov, Krunoslav. 2002. „Seminarski rad iz Hrvatske usmene književnosti.“ Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Novaković, Štefica. 1985. „Dječje igre iz Baranje.“ Diplomski rad, mentor: mr.sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Osijek: Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Predojević, Željko. 2009.-2016. *Baranja*. rkp. zbirka u vlasništvu Željka Predojevića.

---

¹⁴¹ Zahvaljujemo prof. dr. sc. Stipi Botici, mr. sc. Miroslavi Hadžihusejnović Valašek i doc. dr. sc. Evelini Rudan Kapec na nesebičnom i susretljivom ustupanju usmenoknjiževne građe. Zahvalnost dugujemo i djelatnicima Instituta za etnologiju i folkloristiku u pomoći u pretraživanju i nabavi građe.

- Spomenice popovačke župe. 1924. rkp. Popovac: Arhiv župe sv. Josipa u Popovcu.
- Stepanov, Stjepan. *Baranja*. 1947.–1949. rkp. Dokumentacija Instituta za etnologiju i folkloristiku.
- Stepanov, Stjepan 1949.–1950. *Narodne popijevke iz Valpovštine i okolice Donjeg Miholjca*. Zagreb: HAZU NZ 29 a,b,c.
- Šnajder, Adrijana. 2004. „Usmena književnost Baranje i njezinih stanovnika.“ Seminarski rad, mentor prof. dr. sc. Stipe Botica. Zagreb: Katedra za hrvatsku usmenu književnost, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Vukas, Jasna. 1985. „Dječje igre s područja Baranje – Darda, Jagodnjak u sjećanju starih.“ Diplomski rad, mentor mr.sc. Miroslava Hadžihusejnović Valašek. Osijek: Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Žganec, Vinko. 1932.–1938. *Narodne popievke iz Backe, Baranje i Srijema*, 1-2. Zagreb: IEF rkp N 1 i N 2.

Objavljeni tekstovi

- Balatinac, Eva, prir. 2014. *Šokačka rič*. Draž: Kulturno turistička manifestacija Baranjski bećarac - Općina Draž.
- Brdarić, Stjepan. 1980. „Običaji na prelu kod baranjskih Hrvata.“ *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1980: 35.
- . 1981. „Gajde, gajdaši i kolo u Baranji.“ *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1981: 15.
- . 1982. „Pletači čarapa i čarapica u Baranji.“ *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1982: 12–13.
- . 1984. „„Poša‘ i rubac u narodnoj nošnji baranjskih Šokaca – Hrvata“. *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1984: 15.
- . 1986. „Nošnja i ženidba kod baranjskih Hrvata.“ *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1986: 47.
- . 1988. „Svatovski običaji u baranjskih Hrvata I.“ *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1988: 9–11.
- . 1989. „Svatovski običaji u baranjskih Hrvata II.“ *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1989: 10–11.
- . 1990. „Običaji baranjskih Šokaca – Hrvata prigodom sjetve, žetve, vozidbe i vršidbe žita u Baranjskom Petrovom Selu.“ *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1990: 8–10.
- Dvornić, Milan. 2008. *Oj, Vidovo, Vidovo: Narodni običaji baranjskih Srba do sredine 20. vijeka*. Beli Manastir: Vijeće srpske nacionalne manjine u gradu Belom Manastiru.

- Hercigonja, Nikola. 1938–1940. *Hrvatske narodne popievke*. Zagreb: IEF rkp N 170.
- Ivančanin, Ivan. 1964. *Narodni plesovi Hrvatske*. Zagreb: Savez muzičkih društava Hrvatske.
- Kríza, Ildikó. „Mesék És Mondák Mátyás királyról.“ <http://mek.oszk.hu/06500/06599/06599.htm>.
Pristup 25.3.2013. 14,33.
- Kuna, Marijana. 2008. „Petaračke buše.“ *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Beli Manastir* 5: 68–82.
- Lechner, Zdenka. 1959. „Izveštaj o ispitivanju običaja kraljice.“ *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1959*. 66: 382–84.
- . 2000. *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema*. Zagreb: Hrvatsko folklorističko društvo.
- Mihaljev, Jelka. 1971. „Ulice – drevni običaj Hrvata u Baranji.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1971: 21.
- . 1973. „Narodne lirske pjesme baranjskih Hrvata.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1973: 22–24.
- . 1974. „Pudarice ne pudaru grožđe.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1974: 23–24.
- . 1975. „Cvijeće u narodnoj pjesmi baranjskih Hrvata.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1975: 26–27.
- . 1976. „Svatovski običaji baranjskih Hrvata u selima Draž, Gajić, Topolje, Podolje, Duboševica.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1976: 38–40.
- . 1981. „Biljni motivi u narodnom stvaralaštvu Baranje.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1981: 13–14.
- . 1983. „Životinjski motivi u narodnom stvaralaštvu Baranje.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1983: 13–15.
- . 1984. „Bojanje i šaranje jaja u baranjskim selima.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 14.
- . 1991. „Božićni običaji baranjskih Hrvata u selima: Draž, Gajić, Topolje, Podolje i Duboševica.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1967-1991: 17–20.
- . 1994. „Vez na muškoj narodnoj nošnji baranjskih Hrvata.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1994: 15–17.
- . 2000. *Hrvatski baranjski vez*. Osijek - Draž: Matica hrvatska Osijek.
- . 2012. *Proletilo dvanaest golubova: Predajna kultura baranjskih Hrvata*. Draž: Muzej Slavonije Osijek-Općina Draž.

- Njikoš, Julije. 1974. „Kraljice. Narodni običaji baranjskih Hrvata.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1974: 34–35.
- . 1976. „Pokladni običaji baranjskih Šokaca u Duboševici.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1976: 36–37.
- . 1996. *Oj Baranjo lipa i bogata: Zbirka narodnih pjesama, plesova i običaja baranjskih Hrvata Šokaca za dječji, ženski, muški i mješoviti pjevački zbor i tamburaški orkestar*. Zagreb: Program-Mi.
- Priszlinger, Antun, i Grgur Czerhati. 1940. *Duhovna radost*. Budimpešta: Društvo sv. Stipana.
- Vujkov, Balint. 1963. *Do neba drvo: Hrvatske narodne pripovijetke iz Vojvodine*. Subotica: Osvit.
- . 1964. *Tica žeravica: Hrvatske narodne pripovijetke*. Subotica: Osvit.
- Vuk, Branko. 2010. „Veliki kugači u Petlovcu.“ *Vjesnik općine Petlovac* 2: 4.

LITERATURA

- Andrić, Jasna. 1991. „Buše, bušari.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1967-1991: 9–11.
- Ashcroft, Bill, Gareth Griffiths, i Helen Tiffin. 2007. *Key Concepts in Post-Colonial Studies. Key concepts series*. London - New York: Routledge - Taylor & Francis e-Library.
- Assmann, Jan. 2005. *Kulturno pamćenje: Pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme.
- . 2006. „Kultura sjećanja.“ U *Kultura pamćenja i historija*, priredile Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga. 45–77.
- . 2008. „Communicative and Cultural Memory.“ U *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, priredili Astrid Erll i Ansgar Nünning. Berlin - New York: Walter de Gruyter. 109–119.
- Babić, Dragutin. 2003. „Etničke promjene u strukturi stanovništva slavonskih županija između dvaju popisa (1991 . – 2001 .).“ *Migracijske i etničke teme* 19(1): 49-70.
- Bajuk, Lidija. 2012. „Perje i pandže zmed Mure i Drave.“ U *Kulturna životinja*, priredile Suzana Marjanić i Antonija Zaradija Kiš. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Institut za etnologiju i folkloristiku. 165–192.
- . 2013a. „Prežici starovjekovnih kozmogonijskih i drugih mitskih predodžaba na primjerima hrvatskih čakavskih ihtioloških dijalektizama.“ U *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18, priredila Mira Menac-Mihalić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. 113–129.

- . 2013b. „Sunce sije, kiša će, baba peče jaja - Etimologija boja, tematiziranje i kontekstualizacija spektralnog niza na primjerima hrvatskoga i srodnoga usmenog pjesništva.“ U *XI. međunarodni znanstveni kroatistički skup*, priredio Stjepan Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. 324–347.
- . 2013c. „Tko je lijepa Mara u hrvatskome usmenom pjesništvu?“ U *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori*, priredio Vicko Kapitanović. Šibenik - Split: Veleučilište u Šibeniku, Kulturni sabor Hrvatske. 175–193.
- Bara, Mario, i Ivan Lajić. 2001. „Etnodemografski razvoj Slavonije u dvadesetom stoljeću (utjecaj ratova i kolonizacija)“. U *Migracije i regionalni razvoj Hrvatske*, priredio Ivan Lajić. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. 85–118.
- Baumann, Gerd. 1999. *The multicultural riddle: rethinking national, ethnic, and religious identities*. New York: Routledge.
- Belaj, Vitomir. 1992. „Hrvatska Baranja: Umjesto predgovora.“ *Studia ethnologica Croatica*, 4(1): 7-9.
- . 2007. *Hod kroz godinu. Pokušaj rekonstrukcije prahrvatskog mitskog svjetonazora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Benašić, Zvonko. 2001. „Pudarenje.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 2001: 21.
- Bendix, Regina. 2013. „Nasljedstva: posjed, vlasništvo i odgovornost.“ U *Proizvodnja baštine: Kritičke studije o nematerijalnoj kulturi*, priredile Marijana Hameršak, Iva Pleše, i Ana-Marija Vukušić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. 353–376.
- Berber, Đuro, i Milenko Čuljak. 1984. „Metaloprerađivačka industrija na Belju.“ U *Tri stoljeća Belja*, priredio Dušan Čalić. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za znanstveni rad Osijek. 717–723.
- Bird, S. E. 2002. „It Makes Sense to Us: Cultural Identity in Local Legends of Place.“ *Journal of Contemporary Ethnography* 31(5): 519–547.
- Blažević, Krešimir. 1992. „Podaci o glazbenom folkloru Baranje.“ *Studia ethnologica* 4(1): 175–179.
- Bognar, Andrija. 1986. „Prirodne osobine Baranje.“ U *Tri stoljeća Belja*. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Osijek. 1–32.
- Bösendorfer, Josip. 1948. „Odakle ime Šokac.“ *Osječki zbornik* 2-3: 247–249.
- . 2010. *Nešto malo o našoj Baranji*. Priredio Davorin Taslidžić. Pretisak. Beli Manastir: Zavod za baranjsku povjesnicu.

- Bošković-Stulli, Maja. 1973. „Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama“. *Radovi : Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 5(1): 309-325.
- . 1984. *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- , prir. 1997. *Usmene pripovijetke i predaje*. Zagreb: Matica hrvatska.
- . 2006. *Priče i pričanje*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Botica, Stipe. 2005. „Trajno živa usmenoknjiževna baština.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 42(2): 127–154.
- . 2013. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Božić Bogović, Dubravka. 2009. „Vjerski život njemačkog stanovništva u južnoj Baranji krajem 18. stoljeća.“ *Godišnjak Njemačke zajednice* 16: 209–218.
- Božić Bogović, Dubravka, Mario Jager, Željko Predojević, Denis Njari, i Slađana Josipović Batorek. 2012. „Baranja u historiografiji.“ *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* 8: 70–133.
- Bratanić, Branimir. 1957. „Regionalna ili nacionalna i opća etnologija.“ *Slovenski etnograf* 10(1957): 7–18.
- Bronner, Simon J. 2012. *Explaining Traditions: Folk Behavior in Modern Culture. Journal of Chemical Information and Modeling*. Lexington, KY: The University Press of Kentucky.
- Burns, Peter M. 1999. *An Introduction to Tourism and Anthropology*. London: Routledge.
- Bušić, Katarina. 2014. „Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene etnologije: suvremena značenja i pojavnosti narodne nošnje.“ *Etnološka istraživanja* 18/19: 163–188.
- Byron, Reginaly. 2005. „Identity.“ U *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, priredili Alan Barnard i Jonathan Spencer. London - New York: Routledge. 441–442.
- Čale Feldman, Lada. 1997. „Slavonski folklor i pučki igrokaz: jedno moguće (metodološko) susretnište.“ U *Osijek i Slavonija — hrvatska dramska književnost i kazalište/Krležini dani u Osijeku 1996*, priredio Branko Hećimović. Osijek - Zagreb: HNK - Pedagoški fakultet - HAZU. 79–95.
- Čapo, Jasna. 2011. „Dvadeset godina poslije. Stvaranje doma u kontekstu nasilno prisiljenih osoba.“ U *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, priredile Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić. Zagreb - Ljubljana: Institut za etnologiju i folkloristiku - Inštitut za antropološke in prostorske študije ZRC SAZU. 335–353.

- Čapo, Jasna i Valentina Gulin Zrnić. 2011. „Oprostronjavanje antropološkog diskursa: Od metodološkog problema do epistemološkog zaokreta.“ U *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, priredile Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. 9–65.
- Čapo Žmegač, Jasna. 2002. *Srijemski Hrvati: etnološka studija migracije, identifikacije i interakcije*. Zagreb: Durieux.
- Čulinović-Konstantinović, Vesna. 1964. „Dodole i prporuše: Narodni običaji za prizivanje kiše.“ *Narodna umjetnost* 2(1): 73–95.
- Čuržik, Vilim. 1993. „Matija Petar Katančić u Baranji.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1993: 46–47.
- Delić, Simona. 2015. „Balada kao književni žanr.“ *Analiza Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 53 (2): 489–515.
- Dervin, Fred. 2012. „Cultural identity, representation and Othering.“ U *Routledge Handbook of Intercultural Communication*, priredila Jane Jackson. London - New York: Routledge. 181–195.
- Domaćinović, Vlasta. 1992. „Predajno gospodarstvo u Baranji.“ *Studia ethnologica* 4(1): 23–47.
- Dragić, Marko. 2007. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Dvornić, Milan. 2008. *Oj, Vidovo, Vidovo: Narodni običaji baranjskih Srba do sredine 20. vijeka*. Beli Manastir: Vijeće srpske nacionalne manjine u gradu Belom Manastiru.
- Eckhel, Nerina. 1992. „Tekstilno rukotvorstvo u Baranji.“ *Studia ethnologica* 4(1): 93–115.
- Erickson, Frederick. 2004. „Culture in Society and in Educational Practices.“ U *Multicultural education: Issues and perspectives*, priredili James A. Banks i Cherry A. McGee Banks. Hoboken - New Jersey: Wiley. 31–60.
- Ferić, Mihael. 1994. „Pučka glazbala Slavonije i Baranje i njihovo scensko predstavljanje.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1994: 7–9.
- Fieder, Mária. 2007. „Baranya vármegye korai ómagyar kori helyneveinek nyelvi elemzése Tartalom.“ Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Galiot Kovačić, Jadranka. 2008a. „Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine.“ *Etnološka istraživanja* (12/13): 213–237.

- . 2008b. „Kulturni turizam u selima krajnjeg istoka Hrvatske, stanje i perspektive - jedan etnološki pogled.“ *Acta Turistica Nova* 2(2): 249–267.
- Gavazzi, Milovan. 1939. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja I*. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske – Hrvatsko etnološko društvo.
- Geertz, Clifford. 1973. *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.
- Geiger, Vladimir. 2006. „Logori za folksdojčere u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata 1945. - 1947.“ *Časopis za suvremenu povijest* 38 (3): 351–375.
- . 2011. „Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje (Drugi svjetski rat i poraće).“ *Scrinia Slavonica*, 11(1), 259-354.
- Gillis, John R. 2006. „Pamćenje i identitet: povijest jednog odnosa.“ U *Kultura pamćenja i historija*, priredile Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga. 171–195.
- Goodenough, Ward H. 1976. „Multiculturalism as the Normal Human Experience.“ *Anthropology & Education Quarterly* 7(4): 4–7.
- Grbić, Jadranka. 2004. „Jezični procesi, identitet i globalizacija.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku* 41(2): 235–253.
- Grgić, Ana, i Davor Nikolić. 2011. „Antonomazija - Figura kulturnoga pamćenja.“ *Fluminensia* 23 (2): 129–42.
- Grgurovac, Martin. 2005. *Slavonske pismice*. Vinkovci: Privlačica.
- Grubar, Adam, i Petar Živković. 1984. „Obrazovanje na Belju i obrazovna struktura zaposlenih.“ U *Tri stoljeća Belja*, priredio Dušan Čalić. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti - Zavod za znanstveni rad Osijek. 403–405.
- Hadžihusejnović-Valašek, Miroslava. 1992. „Baranja je ,tvrd orah‘. Analiza istraživanja i popularizacije tradicijske baranjske folklorne glazbe.“ *Studia ethnologica* 4(1): 181–207.
- . 1993a. „Istraživanje i sakupljanje građe o folklornoj glazbi i običajima te drugim oblicima kulturnog identiteta prognanika iz Baranje porijeklom iz Međimurja.“ (rukopis u vlasništvu autorice)
- . 1993b. „O folklornoj glazbi Baranje i oko nje.“ *Đakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1993: 11–13.
- . 2014. *Kada vrime slavno dođe: crkvene pučke popijevke baranjskih Šokaca*. Đakovo - Zagreb: Đakovačko-osječka nadbiskupija - Koraci baštine.
- Hall, Stuart. 1990. „Cultural Identity and Diaspora.“ U *Identity: Community, culture, difference*, priredio Jonathan Rutherford. London: Lawrence & Wishart. 222–237.

- Hameršak, Marijana. 2009. „Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici.“ *Studia ethnologica Croatica*, 21(1): 233-54.
- Hobsbawm, Eric. 2008. „Izmišljanje tradicije.“ U *Kultura pamćenja i historija*, priredile Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga. 138–150.
- Hofstede, Geert. 1994. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. London: HarperCollinsBusiness.
- Honoko, Lauri. 2010. „Metode istraživanja usmenih priča: njihovo trenutno stanje i budućnost.“ U *Folkloristička čitanka*, priredile Marijana Hameršak i Suzana Marjanić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. 349–375.
- Horvat, Aleksandar. 2014. „Promjena imena naselja u Baranji 1922. godine.“ *Scrinia Slavonica* 14(1): 235–251.
- Ivančanin, Ivan. 1964. *Narodni plesovi Hrvatske*. Zagreb: Savez muzičkih društava Hrvatske.
- Janković, Branimir. 2012. „Teorijsko-istraživački pristupi / Historija sjećanja i pamćenja Ulomci iz knjige Frances Amelie Yates "Umijeće pamćenja". *Historijski zbornik* 63(1): 269–311.
- Janković, Slavko. 1967. *Šokačke pismice I*. Vinkovci: Matica hrvatska.
- Jelinčić, Daniela Angelina. 2006. „Turizam vs. identitet. Globalizacija i tradicija.“ *Etnološka istraživanja* 11: 161–183.
- Kalanj, Rade. 2003. „Zov identiteta kao prijeporno znanstveno pitanje.“ *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline* 12(1-2): 47–68.
- Kale, Eduard. 1971. „Povijest i kultura.“ *Politička misao* 8(4): 472–476.
- Karaman, Igor. 1986. „Osnovna obilježja imanja Belje i Darda u sastavu kasnofeudalnih/kapitalističkih zemljoposjeda na baranjsko-slavenskom tlu do 1918. godine.“ U *Tri stoljeća Belja*, priredio Dušan Čalić. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za znanstveni rad Osijek. 181-194.
- Katičić, Radoslav. 2008. *Božanski boj: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika - Katedra Čakavskoga sabora Općine Mošćenička Draga - Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- . 2010. *Zeleni lug*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika - Matica hrvatska - Katedra Čakavskoga sabora Općine Mošćenička Draga.

- . 2011. *Gazdarica na vratima: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb/Mošćenička Draga: Ibis grafika - Matica hrvatska - Katedra Čakavskoga sabora Općine Mošćenička Draga.
- Kaufman, Jean-Claude. 2006. *Iznalaženje sebe. Jedna teorija identiteta*. Zagreb: Antibarbarus.
- Klemenčić, Mladen. 1992. „Baranja, povijesno-geografski pregled.“ *Studia ethnologica* 4(1): 15–21.
- Kloskowska, Antonjina. 2003. *Sociologija kulture*. Sarajevo: Krug 99.
- Kottak, Conrad Phillip. 2011. *Cultural Anthropology: Appreciating Cultural Diversity*. 14. izd. New York: McGraw-Hill.
- Kroeber, A. L., i Clyde Cluckhohn. 1952. *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Cambridge - Massachusetts: Museum.
- Labus, Mladen. 2014. „Kulturni identitet/i i proces/i/ globalizacije: onto-antropološka i sociološka perspektiva.“ U *Identitet i kultura*, priredili Mladen Labus, Lino Veljak, Ana Maskalan, i Mirjana Adamović. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. 11–54.
- Lechner, Zdenka. 1959. „Izveštaj o ispitivanju običaja kraljice.“ *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1959*. 66: 382–384.
- . 1978. „Buše – pokladni običaj baranjskih Hrvata.“ *Etnološki prilozi* 1: 159–174.
- . 1992. „Etnološki zapisi iz Baranje.“ *Studia ethnologica* 4(1): 209–17.
- . 2000. *Tradicijska kultura Slavonije, Baranje i Srijema*. Zagreb: Hrvatsko folklorističko društvo.
- Leve, Lauren. 2011. „Special Section: Keywords ‚Identity‘.“ *Current Anthropology* 52(4): 513–535.
- Lozica, Ivan. 1971. „O određenju folklornog kazališta.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 13(1): 141-153.
- , prir. 1996. *Folklorno kazalište: Zapisi i tekstovi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- . 2000. „Kraljice u Akademiji.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 37(2), 67-85.
- Maglica, Nadja. 1992. „Narodna nošnja baranjskih Hrvata.“ *Studia ethnologica* 4(1): 117–139.
- . 1999. *Baranja se šareni, katalog izložbe Etnografskog muzeja u Zagrebu*. Zagreb: Etnografski muzej.
- . 2003. *Baranja se šareni: Predajno ruho baranjskih Hrvata*. Zagreb: Etnografski muzej.

- Mandić, Živko. 2005. „Hrvatska imena naseljenjih mjesta u Mađarskoj.“ *Folia onomastica Croatica* 14(2005): 37–128.
- Marković, Jelena. 2009. „Dječja usmenost i usmenost o djetinjstvu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici.“ *Studia ethnologica Croatica*, 21(1): 255-84.
- . 2011. „Pričanja o neobičnim iskustvima iz djetinjstva i procesi ontogeneze.“ *Studia Mythologica Slavica* 14: 125–41.
- Marks, Ljiljana. 2013. „Usmene predaje u turističkoj ponudi: dubrovački imaginarni zemljovid.“ U *FEB 2012. Zbornik radova*, priredila Mira Muhoberac. Dubrovnik: Folklorni ansambl Lindo. 572–583.
- . 2015. „Znaš, bilo je to...“. Povijest, vrijeme i krajolik u predajama iz Slavonije.“ *Narodna umjetnost* 52 (2): 195–213.
- Maticka, Marijan. 1986. „Agrarna reforma i kolonizacija u Baranji 1945.-1948. godine.“ U *Tri stoljeća Belja*, priredio Dušan Čalić. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za znanstveni rad Osijek. 266-272.
- Matsumoto, David, i Linda Juang. 2013. *Culture and Psychology*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Međeral-Sučević, Krešimir. 2007. „Usporedni pregled hrvatskih i mađarskih baranjskih ojkonima.“ *Folia onomastica Croatica* 15(2006): 173–189.
- Mesić, Milan. 2006. *Multikulturalizam: Društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- . 2007. „Pojam kulture u raspravama o multikulturalizmu.“ *Nova Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 1(1): 159–184.
- Michie, Michael. 2014. *Working Cross-culturally: Identity Learning, Border Crossing and Culture Brokering*. Rotterdam-Boston-Taipei: Sense Publishers.
- Mihaldžić, Stevan. 1991. *Baranja: Od najstarijih vremena do danas*. Beograd: Biblioteka grada Beograda.
- Mihaljev, Jelka. 2000. *Hrvatski baranjski vez*. Osijek - Draž: Matica hrvatska Osijek.
- . 2012. *Proletilo dvanaest golubova: Predajna kultura baranjskih Hrvata*. Draž: Muzej Slavonije Osijek-Općina Draž.
- Muraj, Aleksandra. 2005. „Nadja Maglica, “Baranja se šareni”: predajno ruho baranjskih Hrvata.“ *Etnološka istraživanja* 1(10): 197–200.
- Nikočević, L., Gavrilović, L., Hrovatin, M., Jelinčić, D., Kale, J., Ratković, D., Mountcastle, A., Simonić, P., Zebec, T. (2012). „Kultura ili baština? Problem nematerijalnosti.“ *Etnološka tribina : Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 42(35), 7-56.

- Nikolić, Davor. 2010. „Struktura i funkcija kletvi u usmenoj i pisanoj epici.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 47(2): 147-162.
- . 2012. Etimološke figure u molitvicama zbirke fra Stanka Petrova. U *Dr. fra Stanko Petrov - hrvatski franjevac, jezikoslovac, književnik*, priredio Stjepan Šešelj. Opuzen-Zagreb : Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti; Hrvatska kulturna zaklada - Hrvatsko slovo. 97-106.
- Njikoš, Julije. 1996. *Oj Baranjo lipa i bogata: Zbirka narodnih pjesama, plesova i običaja baranjskih Hrvata Šokaca za dječji, ženski, muški i mješoviti pjevački zbor i tamburaški orkestar*. Zagreb: Program-Mi
- Okuka, Miloš. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- Osonjački, Daška. bez datuma. „Geografske posebnosti općine Popovac.“ (rukopis)
- . 2015. „Prilog poznavanju vremenskih i klimatskih obilježja Baranje.“ *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* 11(2014): 142–156.
- Payr, Josip. 2002. „Opis beljskog vlastelinstva 1824.“ U *Stanovništvo i gospodarstvo Baranje 1766. i 1824. godine*, priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku.
- Perić-Polonijo, Tanja. 1995. „The Levels of Classification: Oral Lyrical Poems Classification According to the Record and Function.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 32(1): 55-66.
- Pinterović, Danica. 1954. „Etnografske karakteristike hrvatskih sela u Baranji.“ *Osječki zbornik* 4.: 76–90.
- Posavec, Ana-Marija, prir. 2014. *Romi u Baranji*. Beli Manastir: Udruga baranjskih Roma.
- Povrzanović, Maja. 1991. „Regionalni, lokalni i individualni identitet: primjer klapskog pjevanja.“ U *Simboli identiteta*, priredila Dunja Rihtman-Auguštin. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo. 105–120.
- Pratt, Nicola Christine. 2005. „Identity, culture and democratization: the case of Egypt.“ *New Political Science* 27(1): 69–86.
- Predojević, Željko. 2012. „Žrtvenici Liberu iz Popovca.“ U *X. međunarodni kroatistički znanstveni skup*, priredio Stjepan Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. 378–392.
- . 2013a. „Kraljički ophodi i pjesme u južnoj Baranji.“ U *XI. međunarodni znanstveni kroatistički skup*, priredio Stjepan Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. 347–361.

- . 2013b. „O toponimima južne Baranje podno sjeverne strane Banskog brda.“ *Folia onomastica Croatica* 21(2012): 173–194.
- . 2013c. „Tradicijski leksik u usmenoj književnosti Šokaca južne Baranje prema rukopisnoj ostavštini Stjepana Stepanova“ . U *Šokačka rič 10*, priredila Anica Bilić. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije. 165-178.
- . 2014a. „O traženju kulturnoga identiteta južne Baranje na primjerima usmenih pjesama iz dječjih igara.“ U *Zlatni danci 15 - dječje pjesništvo*, priredila Ana Pintarić. Osijek: Filozofski fakultet Osijek. 125–140.
- . 2014b. „Pudarine i pudárske pjesme u južnoj Baranji.“ *Anafora - časopis za znanost o književnosti* 1(2014), 2, 209-224.
- . 2015. „Usmene predaje o nazivima naselja južne Baranje iliti Šokci su došli iz svoje pradomovine pod bremenom s luči.“ U *O pričama i pričanju danas*, priredile Jelena Marković i Ljiljana Marks. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. 275–293.
- Prica, Ines. 1991. „Granice običaja.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 28(1): 243-266.
- Prošev-Oliver, Borjana. 2013. „Kulturno pamćenje kao kulturni izazov.“ *Filološke studije* 2(11): 40–51.
- Pšihistal, Ružica. 2011a. *Satir nije divji čovik: Studije, članci i eseji o slavonskoj književnosti*. Osijek: Ogranak Matice hrvatske u Osijeku.
- . 2011b. „The Ethnomyth of Šokci.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 48(1), 85-110.
- Pšihistal, Ružica, i Jelena Lachner. 2012. „Motiv inoče u šokačkim pismicama.“ U *Identitet Srijema u prošlosti i sadašnjosti*, priredili Dražen Živić i Sandra Cvikić. Nijemci: Općina Nijemci - Institut društvenih znanosti Ivo Pilar: Područni centar Vinkovci. 167–179.
- Puntarović-Vlahnić, Jadranka. 1992. „Oblici tradicijske arhitekture i kulture u Baranji.“ *Studia ethnologica* 4(1): 49–68.
- Radić, Antun. 1897. „Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 2: 1–87.
- Rajko, Mladen. 2013. „Institucionalni model razvoja ruralnog turizma na primjeru Središnje Istre.“ *Oeconomica Jadertina* 3(2): 50–62.
- Rhoades, John. 2006. „Assimilation.“ U *Encyclopedia of Anthropology*, priredio H. James Bix. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. 293–294.

- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1987. „Njemački pojmovi ‚Sitte und Brauch‘ i poimanje običaja u našoj etnologiji“. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 24(1): 83-91.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1959. Priredio T. Maretić. Sv. 71, Zagreb: JAZU.
- Rončević, Ivan. 2013. „Bećarac – dvostruko rimovani deseterac kao kulturni izričaj Istočne Hrvatske.“ *Universität Wien*.
- Rudan, Evelina. 2007. „Regionalni identitet u čakavskom pjesništvu Istre 20. i 21. stoljeća (ili od ‘sirotice’ do ‘krasotice’).“ U *Polska i Chorwacja w Europie Środkowej. Integracja europejska w tradycji i przyszłości*, priredio Piotr Żurek. Bielsko-Biala: Wydział Humanistyczno-Społeczny ATH. 478–506.
- . 2012. „Verbalni folklor i njegova (re)prezentacija.“ U *FEB 2011. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenoga interdisciplinarnog simpozija Hrvatska folklorna i etnografska baština u svjetlu dubrovačke, svjetske i turističke sadašnjosti*, priredila Mira Muhoberac. Dubrovnik: Folklorni ansambl Lindo. 509–519.
- Ružić, Pavlo, i Ivana Medica. 2011. „Tradicijski seoski identitet Istre – njegovo prepoznavanje i uključivanje u turistički proizvod.“ *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 48(3 (188)): 479-504.
- Schmaus, Alois. 1971. Vrsta i stil u narodnom pjesništvu. U *Usmena književnost* (izbor studija i ogleda), priredila M. Bošković-Stulli, Zagreb: Školska knjiga. 59–63.
- Schoenmakers, Hans. 2012. *The power of culture: A short history of anthropological theory about culture and power*. Groningen: University of Groningen - Globalisation Studies Groningen.
- Sekereš, Stjepan. 1977. „Govor Hrvata u južnoj Baranji.“ Priredio Milan Moguš. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 4: 323–484.
- Sekulić, Ante. 1996. *Hrvatski baranjski mjestopisi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Somek-Machala, Božica. 1992. „Seoska prehrana u Baranji.“ *Studia ethnologica* 4(1): 141–151.
- Sršan, Stjepan. 1993. *Baranja*. Osijek: Matica hrvatska.
- . 1999. *Baranja 1785. godine*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku.
- . , prir. 2003. *Baranja (1729.-1810.): Kanonske vizitacije*. Osijek: Državni arhiv u Osijeku.
- Stepanov, Stjepan. 1958. „Muzički folklor Baranje.“ *Osječki zbornik* 4: 219–240.

- Supek, Olga. 1987. „Status pojma običaj u angloameričkoj antropologiji.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 24(1): 105-115
- . 1989. „Etnos i kultura.“ *Migracijske teme* 5(2-3): 145–153.
- Šašlin, Pavo. 2005. „Demografske perspektive Baranje – rezultati terenskog istraživanja.“ *Migracijske i etničke teme*, 21(1-2): 111-121.
- Šemenjata, Stipo Benak. 2011. *Baranjski rječnik šokačkog narječja*. Beli Manastir: Zavod za baranjsku povjesnicu.
- . 2015. *Austrijacizmi i germanizmi u Baranji*. Beli Manastir: Zavod za baranjsku povjesnicu.
- Šešerko, Robert. 2008. „Milan Mesić, Multikulturalizam: društveni i teorijski izazovi Zagreb: Školska knjiga, 2006., 435 str.“ *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 38(31): 189-192.
- Šešić Dragičević, Milena. 2011. „Cultural policies, identities and monument building in Southeastern Europe.“ U *Cultural identity politics in the (post-) transitional societies : cultural transitions in Southeastern Europe*, priredili Aldo Milohnić i Nada Švob-Đokić. Zagreb: Institute for international relations. 31–47.
- Šokac, Krunoslav. 2012. „Pasionska baština baranjskih Šokaca.“ *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* 8 (2011): 181–184.
- Španiček, Žarko. 1983. „Stara ženidba u selu Draž.“ *Dakovački vezovi: Jubilarna revija*, 1983: 18–19.
- . 1992. „Špiljski stanovi i gospodarski prostori u lesu na području Baranje.“ *Studia ethnologica* 4 (1): 69–93.
- Šterc, Stjepan, i Monika Komušanac. 2014. „Prostor kao temelj identiteta u nadgradnji.“ *Mostariensia: časopis za humanističke znanosti*, 18(1-2): 9-25.
- Tomašić, Josipa. 2015. „Recipijenti pučke književnosti kao polazište za razumijevanje pučke poetike.“ *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 52(2): 179-174.
- Tünde Šipoš Živić, prir. 2010. *A Drávaszög régen és ma: Dravski trokut nekad i danas*. Beli Manastir: Savez mađarskih udruga.
- Užarević, Josip. 2012. *Književni minimalizam*. Zagreb: Disput.
- Varga, Darko. 2009. „Crtice iz povijesti naseljavanja Nijemaca u Baranju.“ *Godišnjak Njemačke zajednice/DG Jahrbuch* 2009, 285–327.

- Vince-Pallua, Jelka. 1992. „Životni običaji u Baranji (Rođenje - svadba - smrt).“ *Studia ethnologica* 4(1): 153–68.
- Vitez, Zorica. 2006. „Kraljice: između seoskih djevojačkih ophoda i folklorne pozornice.“ *Etnološka tribina : Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 36(29): 23-51.
- Vlašić, Olgica. 1992. „Godišnji običaji u Baranji.“ *Studia ethnologica* 4(1): 169–174.
- Vrbošić, Josip. 1997. „Kategorije i brojčano stanje kolonista u Slavoniji i Baranji između dva svjetska rata.“ *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 6(2-3 (28-29)): 311-325.
- Vukelić, Jelena. 2012. „Dobri duh Međimurja.“ *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* 8(2011): 188–192.
- Vuković, Sonja, Gordana Stojanović, Lidija Dabić, i Stanko Dabić, prir. 2013. *Lokalna razvojna strategija Baranje*. Beli Manastir: LAG Baranja.
- Zečević, Slobodan. 1973. *Elementi naše mitologije u narodnim obredima uz igru*. Zenica: Muzej grada Zenice.
- Zeiler, Johann. 1998. *Familienbuch Popovac (Ban): Schwäbische Türkei 1750-1945 mit den Filialgemeinden Branjina = Kisfalud, Knezevo = Lak, Podolje = Bodollya und Sarok*. Winnenden: Heimatausschuß der Ortsgemeinschaft Popovac (Ban).

MREŽNI IZVORI

- „Antun Radić.“ 2016. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51435>. Pristup 22.3.2016. 12,25.
- „Šokci.“ 2016. *Hrvatska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59775>. Pristup 13.1.2016. 19,53.
- Akulturacija.
- Struna – hrvatsko strukovno nazivlje. Izvor vrela je: Barnard, A. History and Theory in Anthropology. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. Preuzeto s : <http://struna.ihjj.hr/naziv/akulturacija/21281/#naziv>. Pristup 11.2.2016. 16,44.
- Alvir, Marija. 2011. „U Batini i Vukovaru odana počast poginulim vojnicima Crvene armije.“ *Hrvatski vojnik*. <http://www.hrvatski-vojn timer.hr/hrvatski-vojn timer/0852006/pobjeda.asp>. Pristup 13.4.2015. 17,53.
- Baranjski bećarac.

- <http://www.tzbaranje.hr/hr/dogadanja/kulturno-turisticka-manifestacija-baranjski-becarac,146.html> Pristup 18.3. 2016. 11,42.
- Bećar.
- http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=eV1hUQ%3D%3D Pristup 8.3. 2015. 18,22.
- Bećarac, vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema. Ministarstvo kulture. Nematerijalna kulturna baština.
- <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7153> (26.6. 2014. 19,42)
- Cultural Heritage UNESCO.
- <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/> Pristup 10.4.2016. 22,46.
- Culture.
- Burns 1999:56. <http://www.britannica.com/topic/culture> Pristup 15.1.2016. 15,33.
- Državni zavod za statistiku. 2001. „Stanovništvo prema narodnosti u gradovima/općinama u Osječko-baranjskoj županiji.“
- http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02_zup14.html. Pristup 12.2.2015. 12,33
- . 2011. „Stanovništvo prema narodnosti u gradovima/općinama u Osječko-baranjskoj županiji.“ <http://www.dzs.hr/>. Pristup 12.2.2015. 13,33.
- Egede, begede.
- <http://www.glas-slavonije.hr/kolumna/47/3356/Egede-begede> Pristup 7.12.2013. 18,41.
- Etnološki centar baranjske baštine.
- <http://etnobaranja.eu/hr> Pristup 11.4.2016. 0,25.
- Fantastična Baranja.
- <http://business.croatia.hr/Documents/903/Fantasticna-Baranja-HR.pdf> Pristup 12.1. 2016. 17,55.
- Forjan, Josip. 2010. „Pokladno odjevanje baranjskih Hrvata.“
- <http://www.hrvatskifolklor.net/php/kolumneforjan2.php>. Pristup 5.3.2016. 18,53.
- Getto, Ivica. 2014a. „Baranjska planina: Osvajali ju Rimljani, napadali Rusi, oživili Šokci.“ *Glas Slavonije*. <http://www.glas-slavonije.hr/239246/11/Baranjska-planina-Osvajali-ju-Rimljani-napadali-Rusi-ozivili-Sokci>. Pristup 14.4.2016. 22,52.

- . 2014b. „Oživit će legendu o zmajevačkoj “kumi” - okrutnoj Crvenoj Marti.“ *Glas Slavonije*. <http://www.glas-slavonije.hr/238456/4/Ozivit-ce-legendu-o-zmajevackoj-kumi---okrutnoj-Crvenoj-Marti>. Pristup 14.4. 2016. 22,52.
- . 2015a. „Baranjske kuće strave i mistične priče za turiste.“ *Glas Slavonije*. <http://www.glas-slavonije.hr/283953/4/Baranjske-kuce-strave-i-misticne-price-za-turiste>. Pristup 13.4.2016. 17,31
- . 2015b. „Baranjski Romi: Život od danas do sutra, prepun plaća i pjesme.“ *Glas Slavonije*. <http://www.glas-slavonije.hr/262966/11/Baranjski-Romi-Zivot-od-danas-do-sutra--prepun-placa-i-pjesme>. Pristup 14.2.2016. 21,52.
- . 2015c. „Mistična Baranja: Od zagonetne crkve sv. Petra i Pavla, preko Dragojlovog brijega do brnjevskih vještica.“ *Glas Slavonije*. <http://www.glas-slavonije.hr/287133/11/Misticna-Baranja-Od-zagonetne-crkve-sv-Petra-i-Pavla-preko-Dragojlovog-brijega-do-brnjevskih-vjestica>. Pristup 14.4.2016. 22,52.
- Identitet.
<http://struna.ihjj.hr/naziv/identitet/24724/#naziv> pristup 10.4.2016. 11,42
- Jesen u Baranji.
<http://www.tzbaranje.hr/hr/dogadanja/jesen-u-baranji-2013.,232.html> Pristup 14.2. 2016. 17,33.
- Kakasütés: Tradicionalna pokladna manifestacija u Vardarcu.
<http://baranja.hr/2013/02/kakasutes-tradicionalna-pokladna-manifestacija-u-vardarcu/> Pristup 15.3.2016. 12,31.
- Kríza, Ildikó. „Mesék És Mondák Mátyás királyról.“
<http://mek.oszk.hu/06500/06599/06599.htm>. Pristup 25.3.2013. 14,33.
- Lukić, Željko. 2011. Vivat pudar, vivat Trenk.
<http://www.034portal.hr/clanak.php?id=2247> Pristup 31.3.2013. 12,28.
- Multikulturalnost.
http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1huXRU%3D&keyword=multikulturalnost Pristup 11.4. 2016. 0,11.
- Običaj.
<http://struna.ihjj.hr/naziv/obicaj/24987/#naziv> Pristup 14.4. 2016. 14,18.
- Obred.
<http://struna.ihjj.hr/naziv/obred/25005/#naziv> Pristup 14.4. 2016. 14,20.
- Petaračke buše.

- http://www.osijek031.com/osijek.php?najava_id=60723 Pristup 10.2.2015. 11,25.
- Pokladno jahanje.
- <http://www.sokacki-portal.com/vijesti/item/1306-pokladno-jahanje-2013.html>
- Pristup 13.2.2014. 15,11
- Program TZ Baranje za pokladne dane u Popovcu.
- <http://www.tzbaranje.hr/hr/dogadanja/vesele-buse-u-baranji-2014,258.html> (10.3. 2016. 12,32)
- Projekti Osnovne škole Popovac.
- <http://www.os-popovac.skole.hr/skola/projekti> Pristup 13.4.2016. 18,57.
- Registar udruga u Republici Hrvatskoj. Ministarstvo uprave Republike Hrvatske.
- <https://registri.uprava.hr/#!udruge> Pristup 13.1.2016. 17,33.
- Spencer-Oatey, Helen, prir. 2012. *What is Culture? A Compilation of Quotations*. GlobalPAD Core Concepts.
- https://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/al/globalpad/openhouse/interculturalskills/global_pad_-_what_is_culture.pdf. Pristup 17.12.2015. 23,33.
- Što je nematerijalna kulturna baština.
- <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3639> Pristup 15.3.2016. 13,37.
- Tradicija.
- <http://struna.ihjj.hr/naziv/tradicija/24981/#naziv> Pristup 8.4.2016. 18,56.
- Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji.
- Članak 19. Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji, ("Službeni list FNRJ", br. 64/45, 16/46, 24/46, #99/46, 101/47, 105/48, 4/51, 19/51, 42-43/51, 21/56, 52/57, 55/57 i "Službeni list SFRJ", br. 10/65.)
- <http://dediserver.eu/hosting/ethnodoc/data/YU19450823-3.pdf> Pristup 13.2.2013. 13,31.
- Žebić, Slavko. 2016. „Gibarački bećarac.“ *Udruga Šokačka grana Osijek*.
- http://sokacka-grana.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1293:gibaraki-bearac&catid=119:programi-rada&Itemid=291. Pristup 22.2.2016. 17,33.

PRILOZI

1. KORPUS – USMENOKNJIŽEVNI ZAPISI

Usmene lirske pjesme

LJUBAVNE PJESME

1.

Kad sam išla sinoć iz dućana,
Susrela me moga dike mama.
Ja joj reče: „Dobra večer, strina!“
Ona meni: „Zdravo, sna'o bila!
Je l' istina, da mi voliš sina?“
„Istina je, već treća godina.“

Luč. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 8.

2.

Tri sam leta za dragom hodio
I četvrto mladost sprovodio.
Mislio sam, bit će draga moja.
Ali draga ode za drugoga,
za drugoga, za pajtaša moga.
Pajtaš mene kumovati zove.
Kako bi ja dragoj kumovao,
Već da bi joj ručni dever bio,
Pa bi njoje čašu nazdravio:
„Zdravo, snašo, do nedelje bila,
A do druge mlada udovica,
A do treće moja zaručnica!“

Luč. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 10.

3.

Vidla, diko, tu zelenu travu,
Pokositu, al ne pokupitu.

Tako ćeš se i ti zeleniti,
Kad ja stanem drugoga ljubiti;
Pa ćeš reći: „To je moje bilo,
Moje bilo, što j' mene ljubilo,
A sad ne će na me ni da gleda,
Pa mi samo moje srce jeda.“

Luč. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 13.

4.

Alaj ranka rano zre,

Išla cura sa bere,
Al' ak ju spazi majka,
Primit će joj ranka.

Moj se dragi šalio,
pa se samnom svadio,
al mu posle bilo žao,
pa me natrag zvao.

Moj je lola advokat,
Kupio mi zlatan sat,
Ja ću njemu boljeg dara,
Srce iz nedara.

Tri jabuke, tri lista,
Voliš li me zaista,
Il' se samnom samo šališ,
Je l' da me privariš?

Da znaš, mamo, šta bi ja,
Ja bi s dragim spavala.
To bi, kćeri, dobro bilo,
Kad te ne bi dir'o.

Valda nisam, mam, luda,
Da me dira svuda.

Tri jabuke, tri gunje
Na ormaru istrule,
Istrule su stajajući,
Dragog čekajući.

Luč. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 17.

5.

Jesen ide, jesen ide,
Veselje se sprema,
Od svatovca, do svatovca,
Lepše pesme nema.

Ljubičice, ljubičice
Ja bi tebi brala,
Nema dragog, nema dragog,
Kome bi te dala.

Luč. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 18.

6.

Gledam bajnu zoru
Kako divna sja,
Bez dragana svoga
Sad ostajem ja.

On odlazi sada
U daleki kraj,
U albanske gore,
Tuđi zavičaj.

Pozdrav ću mu slati:
„Ne daj me se ti
O jesensko doba
Sastat ć' mo se mi.

Milovanju našem
Ne će biti kraj,
Na grudima mojim
Uživat ćeš raj.“

Baranjsko Petrovo Selo. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 20.

7.

Anica ovce čuvala,
Kraj nje je mlada zaspala.
Otud je momče hodilo
I l'jepu Anu spazilo.
Momče joj ide sve bliže...
Mlada se Ana ne diže.
Ljubi joj usta i grudi –
U to se Ana probudi.
U goru momče zamače...
Mlada ga Ana vikaše:
„Ako se mlađan ne vratiš
I vernu ljubav ne platiš,
Kletva te moja svatila,
Do groba ladnog pratila!“

Baranjsko Petrovo Selo. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 21.

8.

Oj, Katice, dušo moja,
'oćeš biti ljuba moja?
Volim biti šumska zvirka,
Nego tvoja sve do vika.
Ti ćeš šumska zvirka biti,

Šumski lovac ja ću biti.
Pa ću zvirku uloviti
Opet moraš moja biti.

Oj, Katice, dušo moja,
'oćeš biti ljuba moja?
Volim biti turska roba l/
Nego tvoja sve do groba.
Ti ćeš turska roba biti,
Turski sudac ja ću biti.
Pa ću robu odsuditi
Opet moraš moja biti.

Oj, Katice, dušo moja,
'oćeš biti ljuba moja?
Volim biti zlatna čaša,
Nego tvoja sve do časa.
Zlatna čaša ti ćeš biti,
Pijanica ja ću biti.
Pa ću čašom vino piti
Opet moraš moja biti.

Baranjsko Petrovo Selo. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 22.

9.

Vesel'te se, divojčice,
Koje pevate znate
Vesel'te se i pevajte,
Dok volju imate.

Jesen vam se približuje,
Treba da s' udate;
Ako li vas tko zaište
I od moje strane,

Vi recite, da hoćete,
Ne pitajte nane.

Nanu ćemo u zapećak
Nek sedi u gnodi, /Gnade/
Livo uvo nek začepi,
To je sad u modi.

Bratac Pero nek se sprema,
Nek tamburu svira;
'rastov orman treba dati,
Da se politira.

Baranjsko Petrovo Selo. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 23.

10.

Prid prozorom procvetala ruža,

Na grančici u prozor se pruža.
Da nij' trna, uzbr'o bi je
I na srcu nosio je.
Al kog ljubim, ne mož' moja biti,
Ej, černa ružo, ne smi'm te uzbrati!

Jedno drugom kad nismo stvoreni,
Zašto da smo tako zaljubljeni?
Bolje da smo u daljini,
Ne znajući se preminuli!
Černa ružo, vik ćeš me boleti,
Ej, ne uzbrana, što ćeš uvenuti.

Baranjsko Petrovo Selo. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 24.

11.

Siroče sam i sve mi se žaluje,

Što ja ne znam di moj dragi stanuje,
Di stanuje, di on noći noćuje.

On će doći pod moj pendžer plakati,
Ja mu ne ću ni za suzu hajati. /mariti/
Reći ću mu: „Id' otale, huljo, ti,
Nisi vredan moga lica ljubiti!“

PRIPJEV:

Siroče sam i sve mi se žaluje,
Siroče sam i sve mi se žaluje, žaluje..

Baranjsko Petrovo Selo. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 27.

12.

O, moj Mijo, 'di si sinoć bio?

'di sam bio, dobro nije bilo.
Vidio sam Nicu jedinicu.
Uz'o bi je, al je ne da mama;
Ukr'o bi je, al je čuva straža,
Čuva straža, devet divojaka
I med njima Nica jedinica.
Priskočit ću vrata i soldata,
Još ću ljubiti lice jedinice.

PRIPJEV:

O moj Mijo,
'di si sinoć bio,
O moj Mijo,
'di si sinoć bi/o/?

Gajić, 1949. Kazivao Jerko Zlatarić, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 30.

13.

Višnjčica rod rodila više od roda.

Pod njom sjedi mlad gospodar i š njim gospodja.
I pred njim kondir vina i ogledalo.
Napiju se, poljubu se, nadogedu se.

Seve ptice nebom lete, sitno žubore:
Da je lepši mlad gospodar, nego gospođa.
„Čuješ draga, čuješ, dušo, tice šta vele,
Da sam lepši ja od tebe, neg ti od mene,
Da ja tražim lepšu ljubbu nego što si ti!“
„Uzrasla su dva drveta, tanka visoka,
Jedno raslo kraj Dunava, drugo kraj morja;
Kad se ova dva drveta vrhom sastanu,
Onda ćeš se i ti sastat sa drugom ljubom!“

PRIPJEV:

Višnjičica rod rodila,
više od roda.
Višnjičica rod rodila,
više od roda.

Gajić, 1949. Kazivao Jerko Zlatarić, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 39.

14.

Vranci se konji vataju,
Mladi se momci spremaju,
Da vode Smilju devojku.
Smilja je majci plakala:
„Ne daj me, majko, daleko!
Mlado će cveće venuti;
Ko će ga, majko, zaliti
u jutro rosnom rosicom,
u podne ladnom vodicom,
u večer groznim suzama?“

PRIPJEV:

Vranci se konji vataju,
/Ej,/ vranci se konji vataju.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 39.

15.

Sinoć pao gusti mrak,

Sjela j' cura na sokak;
Prošo j' dragi pored nje,
Pa joj veli: „Čuj mene!
Je li draga, je li, ti,
Što na tvome srcu spi?
Il je tug, il je jad,
Il je kakav momak mlad?“
- Nit je tuga nit je jad.
Na mom srcu leži raj
I u raju momak spi,
A taj momak jesi ti. –
„Kad na tvom srcu ležim,
Hodi, da te poljubim!“
Aoj, Bože, Bože,
Ljubiti se ne može!

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 43.

16.

S večer Jela bosilj posijala;

Ako bude dobre sreće bila,
Do jutra će bosilj poniknuti,
Pa će Jela svate nakititi;
Svakom svatu po kitu bosilja,
Đuvegiji kitu ružmarina.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 44.

17.

Dolinom se šetala,

Devojčica mlada,

Rosno cviće birala,
Pevala od jada.
Todo čuo pastir mlad, /todo; to je/
Pasa svoje stado
Te sa brega zapjeva
Pastir momče mlado.
Nisam li ti kazao
Toga da se maniš
Niti tajno, ni javno
Š njim da ne divaniš.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 47.

18.

Zora zori, dan se beli,
A ja moram odlaziti,
Nije mene što ja moram
Iz Maroka odlaziti
Već je mene, što ja moram
Moju molu dragu ostaviti.
Napunit ću tri revora
Pa ću pucat kroz selo
Svemu svitu na veselje,
Moje mile drage na žalost.
/Marok = Gajić/

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 48.

19.

Andelijo, zlato moje,
Kaži majci šta te bole!
„Mene, majko, boli glava
Zbog jednog momka plava;
Kuća mu je preko puta,
Okrećena blede-žuta;

Prid pendžerom žuta gunja,
A u sobi jorgan-dunja;
Na pendžer se naslonio,
Pendžer mu se otvorio;
S desnom rukom pismo piše,
S levom rukom suze briše.
Mila majko, pali sveću,
Ja ti više živit ne ću!“
Kad je majka zapalila,
Anđelija uzdahnula.

PRIPJEV: Čuj, majko, čuj!

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 50.

20.

Lipo ti je rano uraniti,
U prozorje, kad slavuji poje.
Slavuj više: „Hajd na vodu, milče!
Il na vodu, ili u livadu!
U livadi bunar vode 'ladne,
Kraj bunara detelina trava;
A na travi list papira bela.
Na papiru sitna slova piše:
„Mili, dragi, ne trebaš me više!“

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 51.

21.

I moja nana ljubi sirotana,
A šta ona mene sudi,
Kad ga moje srce ljubi!
PRIPJEV:
Aoj, žalosti, žalosti moja!
/dalje ne znaju tekst/

Gajić

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 56.

22.

Ja gledam bajnu zoru,

Kako divno sja;
Bez dragog moj'ga
Sada ostajem ja.

I pozdrav mi šalje:

„Nadaj mi se ti;

Jedne divne noći /ili: jedne jesenske noći/

Sastat ć'mo se mi!“

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 57.

23.

Mangupčino, al si lep,

Turi ruku u moj džep,
Pa izvadi sto dinara,
Pa kupi cigara!

Mangupčino, al si lep
Sa kuće ti pada crep,
Sa prozora pala boja,
Mangupčino moja!

Pšenice su klasale,
Curice su stasale,
Sastale se, pa govore,
Koja kojeg vole.

Prva voli Dragana,
Druga voli Milana,

Treća ne će ni jednoga,
Voli lolu svoga.

Kukuruzi sazreli,
Dođi, dragi, pa beri,
Pa na'rani konje svoje,
Za svatove moje!

Mangupčino, al si lep,
Sam' da ti je svinjski rep,
Još da ti svinjska glava,
Pa krmača prava!

Moj je lola advokat,
Kupio mi zlatan sat,
A ja njemu lepšeg dara,
Srce iz njedara.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 60.

24.

Banjaluka vatrom izgorela,
U tebi mi draga zaniжела.
Zaniжела garavim očima,
Plavom kosom i belim zubima.
/dalje ne znaju tekst/

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 62.

25.

Oj, Katice, dušo moja,
Hoćeš biti ljuba moja?
-Volila biti šumska zvijerka,
Nego tvoja sve do vijeka!-
Ja ću dušo lovac biti,

Pa ću zverku uloviti!
Volila biti turska roba /tj. robinja/
Nego tvoja sve do groba!
Ja ću dušo, junak biti
Pa ću tebe iskupiti!
/dalje ne zna/

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 64.

26.

Zeleno cveće i modro,

Brala ga Anka divojka,

Sina ga momku u krila.

/dalje ne zna/

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 65.

27.

Jedva čekam tamne noći

Da ti možem, draga doći.

I na tvoju klupu sisti,

Ako ćeš mi dopustiti.

Dodi, dušo, dodi rano,

Videla te, zlato moje..

/druga strofa nije točna, a i ne zna dalje/

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 67.

28.

Ja neću više prolaziti kroz selo;

Za me je selo: selo neveselo.

Dragi mi umire, k sebi me zove:

„Poslušaj draga ove riči moje: x“

Svaka draga svog dragog ljubi,

A ja nesretna svojeg izgubi.

NAPOMENA: Pjesma je nepotpuna kod znaka x, čudni prijelazi stihova..

Topolje, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 80.

29.

Jedno momče crna oka

Nausnica mali'
Umiljelo j' srcu mome,
Samo ne znam zna li.
U šali sam tebi rekla,
Da ja ljubim druga tri,
A sad ti se kunem nebom, zemljom,
Dragi si mi samo ti!
Pred oltarom ja klečeći,
Bogu ću se zakleti
Da ti nikad prestat ljubiti ne ću
Celim srcem, dušom svom.

Topolje, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 82.

30.

Rosna trava s proleća

To je radost najveća.
Treba da se spari
Ko za koga mari.

Daj im lepu snašicu
I bogatu punicu
I nek spremi tata
'iljadu dukata.
Ko isprva mudruje,
Na posletku luduje;
Koji traži blaga,
Taj dobije vraga.

PRIPJEV:

Ova dva oka garava

U njima je, haj,
Pakao i raj.
Avoj, curo, haj,
Poljubac mi daj!
Vratit ću ti tri,
'oću, vjeruj mi!

Topolje, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 84.

31.

Ljubio sam, al mi zaman beše,
Ljubav moju vetrovi razneše.

Ljubio sam, al su zlobni ljudi,
Oteše mi draganu sa grudi.

Padnem bolan, padnem pa ustanem
Srca nemam, moram da izdanem.

Pusti, Bože, sve gromove tvoje,
Pa potuci sve zlotvore moje!

PRIPJEV:

Opremi se, zlato moje
Dodji kod mene,
sjedi kraj mene.
Da ti ljubim tvoje usne, joj rumene,
Da ti mrsim tvoje kose, joj, garave.

Popovac, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 85.

32.

Na prozoru žuta gunja,
A u sobi bela dunja,
A pod dunjom zlato leži,

Za njim moje srce teži.

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 91.

33.

Gorom se momče šetalo

i lepu Anu spazilo,
lepa se Ana ne diže
momče joj ide, oj, sve bliže.

Ljubi joj lice i grudi...

/ovdje jedan odlomak nije znao/

Ako se momče ne vratiš,
Belo mi lice ne platiš,
Kletva te moja shvatila,
Do groba 'ladna pratila.

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 92.

34.

Savila se bela loza vinova,

Oko onog belog grada Sombora.

To ne beše bela loza vinova

Već to behu dvoje mili' i dragi',

Koji su se od malena voleli

I iz jedne knjige školu učili.

Kad je došlo vreme da se rastaju,

Jedno drugom pri rastanku govore:

„Zbogom pošo, moj rozmarin zeleni“

-Zbogom, osta, moja ružo rumena!-

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 94.

35.

Jedva čekam, jedva čekam tamne noći,

Da ti možem, da ti možem, draga, doći,

I na tvoju klupu sisti,

Ako ćeš mi, ako ćeš mi dopustiti.

/dalje ne zna/

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 99.

36.

Ja se spremam u vojnicu,

Moje zlato u bolnicu.

Ja upitam: Časna sestro,

Jel mi zlato još bolesno?

-Ovdi tvoga zlata nema,

Pokrila ju crna zemlja.-

U bolnice prozor mali,

'di se moje zlato javi.

Na prozoru čaša mlika,

Moje zlato nema lika.

Ja upitam: „Časna sestro,

Je l' mi zlato još bolesno?“

-Ovdi tvoga zlata nema,

Pokrila ju crna zemlja.-

I na križu slova piše,

Ko pročita suze triše,

I na grobu cvetak mali,

Koji vene od žalosti.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 104.

37.

Gradinom zlato hodilo,

Uvelom cveću zborilo:

„Oj, cveće moje šareno,

Što si mi tako uvelo?“

Sinoć mi dragi dolazi,

Konjem mi cveće pogazi.

Oj, cveće moje šareno,

Budi mi uvek veselo!
Nek ga, nek, nek gazi,
Nek mi češće dolazi!
Oj, cveće moje šareno,
Budi mi živo, veselo!
Ja ću te, cveće, saditi,
Moga dragoga kititi.
Oj, cveće moje šareno,
Budi mi uvek veselo!

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 107.

38.

Sinoć mi je dolazio Gojko,
Pa me pita: Šta radiš, divojko?
-Češljam kosu i sedim u 'ladu,
Pa študiram, za kog da me dadu:
Je l' za Micu, il za pijanicu /Mika?/
Bolji Mica,nego pijanica.

Sinoć mi je dolazio Mile,
Donio mi tri kutije fine,
U prvoj je biser čokolada,
A u drugoj puder i pomada,
A u trećoj tri poljupca mlade.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 108.

39.

Ja kufer moj zapakujem
I tebe, draga, oplakujem;
Nikog ne ljubim ja,
Već samo tebe, ljubav moja.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 114.

40.

Dolinom se šetala

Devojčica mala,
Rosno cveće birala,
Plakala od jada;
„Čemerna mi života
Na ovome svitu,
Uvenut ću sirota,
U najlepšem cvitu.
Imala sam dragoga,
Još ga duša ljubi,
A sad čuje, nevjera,
Drugu će da snubi.“
To je čuo pastir mlad,
Paso svoje stado,
Te sa brega zapjeva,
Pastir, momče mlado:
.Vesel'te se, mladjadi,
Okol' čaše vina,
Jer taj život ne traje
Hiljadu godina!-

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 122.

41.

Sedi Mara na kamen' studencu

Svoju tajnu otkrila je voncu;
Maro, Maro, bisera grano,
Maro, Maro, sunce ogrijano,
Maro, srce, prebela goluba,
Ajde k meni da mi budeš ljuba,
Jer od mene lepšeg momka nema,
Nosit ću te na rukama dvema!
Plave oči kad otvori Mara.
I ovako momku progovara:

„Mani me se, more, momče mladi,
Ne volim te, ja ti kažem rado.“

/dalje ne zna/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 126.

42.

Ništa me ne bole,
Samo mi se srcu rana ozleđuje stara,
Jer me ti ne voleš,
Srce iz njedara.

/dalje nije htjela pjevati/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 132.

43.

U baščici mlada kapelana
Procvala je grana jorgovana:
Jorgovane, moje divno cveće,
Nema toga koji tebe ne će.

Kad se setim oni' lepi' dana,
Kad sam moga ljubila dragana;
Ja sam njemu uvek verna bila,
Ostala mu uspomena mila.

Svakog dana ja se Bogu moli,
A u večje gorke suze ronim:
Daj mi, Bože, uvek rado sreće,
Da suzama ne zalevam cveće.

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 133.

44.

Kad zasvira, čuj me, mala,
Kad zasvira, čuj, garava,

Kad zasvira harmonika moja,
Ljubim usta tvoja.

Ja bi dao, čuj me mala,
Ja bi dao, čuj, garava,
Ja bi dao livadu kraj Save
Za oči garave.

Ja bi dao, čuj me mala,
Ja bi dao, čuj, garava,
Ja bi dao kobilu i ždrijebe,
Da poljubim tebe.

Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak (1896.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov
1947.-1949. rkp. SS2, br. 140.

45.

Po livadi pala j' kiša rosulja,
Ide cura, na njoj bela košulja.
„Ti ne gazi otu travu rasulju,
Zaprljat ćeš tvoju belu košulju!“
-Ti ne vodi o tom brigu, čoveče,
Oprat ću je na potku doveče.-
„Na potoku bistra voda ladjana,
Ozepst ćeš mi, moja mila mladjana.
'Odi, dušo, pod moju kabanicu!“

Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak (1896.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov
1947.-1949. rkp. SS2, br. 148.

46.

Kiša pada, trava rasta,
To je godina!
U mog dragog crne oči,
To mi dodija.

Kad se popnem na brdašce,
Medju stene te,
Metni ruku na srdašce,
Seti se mene.
U srce sam te zaključala,
Ne možeš izać'
Ključeve sam izgubila,
Ne možeš i' nać'

Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak (1896.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov
1947.-1949. rkp. SS2, br. 149.

47.

Lepo ti je rano uraniti,
U prizorju, gdi slavuji poje;
Slavuj više:“Hajd na vodu, milče,
Il na vodu, ili u livadu.
U livadi bunar vode 'ladne,
Kraj bunara zeleni se trava,
A na travi list bela papira;
Na papiru sitna slova pišu:
Grehota je curu poljubiti,
Poljubiti, pa je ostaviti,
Jer su teške devojačke kletve;
Kad prokune, do Boga se čuje,
Kad se smije, onda mila mi je.“
/Kad zaplače, sva se zemlja trese./

NAPOMENA: Kako je u zagradi, tako glasi zadnji stih u Baranjskom Petrovom Selu
Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak (1896.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov
1947.-1949. rkp. SS2, br. 150.

48.

Sitna kiša rosno pada;
Čija je livada?

Livada je djevojačka;
Čija je devojka?
Mamina sam, tatina sam;
Zar me ne poznadeš?
Otud ide mlado momče,
Čizmom rosu trese:
„Stan, pričekaj, djevojano,
Moraš moja biti!“
-Nit' ću tvoja biti
Verena sam, imam dragog,
Zato neću ljubiti drugoga.

NAPOMENA: /Posljednja dva stiha su očito pogrešna, tj. ili je to slobodno dodatak koji je ona izmislila, ili pripadaju kojoj drugoj pjesmi/

Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak (1896.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 151.

49.

Sinoć pao gusti mrak,
Sjela j' cura na sokak,
Dragi prošo pokraj nje,
Da joj srce ne vene.

Čuj, me draga, čuj me ti,
To mom srcu spi:
„Na mom srcu momak spi,
A taj momak, to si ti.“

NAPOMENA: draga zapravo treba da glasi dragi.

Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak (1896.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 154.

50.

Zašt' da živim, kad mi dobro nije,
Kad mi tuga usred srca bije,

Kad me muče svakojake boli
I ne ljubim koga srce voli.

Neka bude, kako Gospod hoće,
Neka ljubi drugu, koju hoće;
Ja ću živeti u večnom pokoju,
Ne ću žaliti za sudbinu svoju.

Mislila sam, da će dobro biti,
Da me ne će dragi ostaviti,
A sad vidim: propadne mi nada,
Ostavi me dragi iznenada.

Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak (1896.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov
1947.-1949. rkp. SS2, br. 156.

51.

Kad se Amid oženio,
Do pol noći ljubom bio
Od pol noći žandar dodje:
„Ustaj Amide, car te zove!
Carska je kasa porobljena,
Na te Amide oslonjena.“
-Moj Amide, moj dilbere,
Na kom ostavljaše mladu mene? -
„Ostavljam te kod matere,
Majka je moja kao i tvoja.
Pričekaj me tri godine,
I četvrte do polovine!
Ako ti se živ povratim,
Verna ljubio, moja si ti.
Ako ti se živ ne povratim,
Verna ljubio, udaj se ti!“

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 166.

52.

Široko je Mohač-polje ravno

Još je šira osečka čuprija
Na čupriji devet kapetana
I med njima gospojica Ana
Moli Ana devet kapetana
Da je puste u staklenu bašču
Da ubere rosnog tulipana
Da naluti Stipu i riđanc
Na riđancu uvenulo cveće
Sada Ana više Stipu neće.

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 167.

53.

Šta se ono tamo beli,

Tamo beli u gori?
Il je sunce, il je mesec,
Nit je sunce, nit je mesec,
Nit su sjajne zvezdice,
Već su ono tajni dvori,
Tajni dvori u gori.
U ti' dvori lepa Mara
Rosno cveće zaleva.
Ako ćete rosnog cveća,
Vi dodjite u zoru,
Jer u zoru svako cveće
Lepo rosno mirisno.
Ako ćete ladne vode,
Vi dodjite u podne,
Jer u podne svaka voda
Lepa ladna studena.
Ako ćete mladu mene,

Vi dodjite u večē,
Jer u večē svako staro
Leglo, trudno zaspalo –
Sam' nas dvoje, zlato moje.
Ljubit ć' mo se do zore.

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 168.

54.

Oj, skopljanske uske staze,

Rozmarinom sadjene!
Sadila i' devojčica,
Koji sam ja ljubio.
„Daj mi, mala, kitu cveća
U najljepšim bojama!“
-Ne smijem ti, dragi, dati,
Majka će me karati.
I sinoć sam jednom dala,
Pa me karala.-

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 170.

55.

Oj, devojko, u kosi,

Kupi svilu, pa nosi;
Doći će dragi da te prosi,
A ti se ponosi
/dalje ne zna/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 171.

56.

Mlada djeva uz prozor stajala,

I u ruci rubac držala,
Š njime si je glavu omotala,
Pa je tako gorko plakala.

„Čuješ, dragi, stići će te tuga,
Zašto tražiš vernijega druga?
Ja sam tebi uvek verna bila,
Zar te nisam žarko ljubila?
Na križu mi zlatnom slovom piši:
Tu počiva žrtva ljubavi.
Tu počiva slatki sanak sniva,
A zemljica laka joj bila.

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 173.

57.

Vidiš, diko, tu zelenu travu

Tako ćeš se i ti zeleniti
Pa ćeš reći: „To je moja bila,
Moja bila i mene ljubila.“

NAPOMENA: iza svakog stiha dolazo pripjev: „lane moje“ - a na kraju: „Milice“
Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 175.

58.

Karanfići, ceveće moje,

Al da mi je seme tvoje,
Ja bi znala, 'di bi cvala:
Mojem dragom pod penžerom.
Kad moj dragi legne spati,
Karanfil će mirisati,
A dragi će uzdisati.
Uzdah će se dalek' čuti,
Čak do neba i Boga.
Bog će nam se smilovati
I nas dvoje sastavljati.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 176.

59.

Čupava, 'rapava,

Otvori mi vrata,

Kupit će ti bracika

Djendar oko vrata.

Ne kupuj, ne trušuj /trušuj je točno/

Tvoja biti ne ću!

Kupovat ću, trošovat ću,

Moja biti moraš!

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 178.

60.

Sunce se radja,

Kreće se ladja,

U ladji je lane moje,

Leži bolesno.

Mani se, mani,

S menom ne divani

Ta mani se, momče mene,

Ti si oženjen.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 180.

61.

Kad ja prodjem jednu goru, pa drugu,

Kad ja dodjem u tu treću, najveću,

U toj trećoj javor drvo visoko,

Pod drvetom posteljica napravna,

U postelji moja draga zaspala.

A ja stado' višnjeg Boga moliti,

Da podune tihi vjetrić od mora

Ne bi li se moja draga prevrnula.

/po svojoj prilici .....preminula/

PRIPJEV:

Kad ja prodjem jednu goru,
Pa drugu, pa drugu.
Kad ja prodjem jednu goru,
Haj, pa drugu.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 181.

62.

Oj, Katice, dušo moja,

'Oćeš biti ljubav moja?
Voljim biti sitna riba,
Nego tvoja ljubav mila.
Ja ću ribu uloviti,
Opet moraš moja biti.
Voljem biti sitna pljeva
Nego tvoja ljubav verna.
Ja ću plevu odvoziti,
Opet moraš moja biti.
Voljem biti turska roba /:robinja/
Nego tvoja sve do groba.

Torjanci, 1949. Kazivala Janja Živković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 168.

63.

Karafiniću, cveće moje,

Još da mi je seme tvoje,
Ja bi znala 'di bi cvala.
Ja bi cvala pod prozorom,
Kad moj dragi legne spati,
Karanfil će mirisati:

Miris će se dalek čuti,
Čak do neba i do Boga!
Bog će nam se smilovati
I nas dvoje sastavljati.

Torjanci, 1949. Kazivala Janja Živković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 169.

64.

Siroče sam i sve mi se žaluje,
Što ja ne znam 'di moj dragi stanuje,
Gdje stanuje, 'de on noći noćuje,
'De on sada druge cure miluje.
On će doći pod moj prozor plakati,
A ja neću ni za suze hajati,
Reći ću mu: Hajd otale, dragi ti,
Nisi vredan moje lice ljubiti!

Torjanci, 1949. Kazivala Ana Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 177.

65.

Pustilo se sunce žarko,
Svud je debel 'lad;
U baščici mladom curom
Zbori momak mlad.
Ona mlada suze lije
I dr'će ko prut...
„Poljubi me, zlato moje,
Još poslednji put!
Babo mi je srce moje
Srce zavilo u jad;
Za nedragog da ja pojdem,
Veli babo moj.

Ko 'naj cvetak pored peći
Uvenut ću ja;
Poljubi me zlato moje,
Da nitko ne zna.

Torjanci, 1949. Kazivala Ana Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 179.

66.

Visoko je Drenopolje, polje zeleno,
U tom polju Drenpoljka, lepa devojka,
K njoj dolazi mladi junak iz tuđe zemlje:
“Ne mož sa mnom, Drenpoljka, lepa devojko;
Široko je Drenopolje, ne možeš ga preć',
Visoka je Sar-planina (Lancz-planina), ne mož' se uspet'.
Duboka je Ibar-voda, ne mož' preplivat'.
Moja mama zla svekrva, ne mož' ugodit'.
-Prehodić ću Drenopolje, cveće berući,
Uspet ću se Šar-planinom, vince pletući,
Ugodit ću tvojoj majki, tebe ljubeći

STEPANOVLJEVA NAPOMENA: Imam dojam kao da je ta pjesma prepjevana / možda je
tekst nekada bio na makedonskom jeziku / jer su vrlo sumnjivi ovi apostrofi.

Torjanci, 1949. Kazivala Ana Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 181.

67.

Preleteše devet golubova
I med njima Tošo duvandžija;
Duvan reže, pa ruku poreže.
„Mili sine, boli li te ruka?“
-Mila majko, ne boli me ruka,
Već me boli srce za divojkom.-
„Mili sine, za kojom beštijom?“

-Mila majko za popovom Ankom.-

„Mili sine, voda ju odnela!“

-Mila majko, na brig ju iznela!-

„Mili sine, brig se orušio!“

-Mila majko, tebe zarušio!-

Torjanci, 1949. Kazivala Ana Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 191.

68.

Izvor voda izviral

Izmetnula šaren sanduk;

U sanduku lipa Mara;

A govori lipa Mara:

„Ko bi mene izbavio,

Onog bi ja ljuba bila!“

To dočuše Cigančiči,

Otvaraše, ne mogaše,

Zaplakaše, pa odoše.

To dočuje mlado momče,

Otvarao, otvorio,

Lipu Maru obljubio.

Torjanci, 1949. Kazivala Ana Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 192.

69.

Sjećaš li se, zoro bajna,

Osamljene zemlje raju.

Kada mladjadi uživasmo

U nevinom zagrljaju?!

Ja ti reko', da te ljubim,

Jer se ljubav ne da kriti,

A ti meni još i više :

„Do groba ću tvoja biti !“
Uzalud je ljubav naša,
Uzalud je vjernost bila...
Opleteni vijenac ruža
Ti si samo raskinula.

Napomena: varoška pjesma!

Torjanci, 1949. Kazivala Ana Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 193.

70.

Ljubi mene, Jovo,
Ljub' i mene, nanovo,
Ja ću tebe,
Nek svi naši glede.

Torjanci, 1949. Kazivala Marta Candić, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS3/2B, br. 198.

71.

Udavat ću se,
Na 'vu jesen neću;
Ta mani se, mani,
Ta mani se, curo, mene,
Čoveka bez žene!

Torjanci, 1949. Kazivala Marta Candić, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS3/2B, br. 200.

72.

Sitna kiša padala,
Mene je draga čekala.
A moja me mati baš ne da
Je l' ne mož' da ga baš ne da.
Tako mi i neba i zemlje,
Ne ljubim drugu, neg tebe.

PRIPJEV:

Hej, haj bolesna ja

Bez moga dragana

NAPOMENA: Iz drame Antuna Karagića „Zloba“ tiskane 1942. U kalendaru Danica iliti
Kalendar za Bunjevce, Šokce

Torjanci, 1949. Kazivala Marta Candić, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS3/2B, br. 203.

73.

Gdi si mi, draga,

Ja tebe tražim

Pa da s tobom

Usta nasladim.

Ljubim te, dušo,

Ljubim te ja,

Ljubi te tvoja

Najvirnija.

(varoška ili Karagić)

Torjanci, 1949. Kazivala Marta Candić, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS3/2B, br. 204.

74.

Oko moje plavo i garavo

Dosta si mi svita izvaralo

Crno oko isaplo ti diko

Što je mene varalo toliko

Čuješ, lale, mene moji brane

Sve zbog tebe ići na divane

Da sam riba, pa da me raskole

Vidl'i bi za kim srce bole

Diko moja, ljubaavi ljubezna
Hoće mama da za tebe ne zna

....

Torjanci, 1949. Zapisala Mara Šarac, Stepanov 1947.-1949. rkp. SSN

75.

Garav momak, sve ga cure vole

Sve ga vole, a ja ponajbolje
Vedro nebo i po njemu boje
Bez vraćanja bit ćeš, lane moje.

Torjanci, 1949. Zapisala Mara Šarac, Stepanov 1947.-1949. rkp. SSN

76.

Svako veče ja zalevam cveće,

Da ne vene ko srce u mene
Lolo moja, nema većeg bola,
Nego voleti, pa se ne uzeti.
Veni lolo, i ja sam venila,
Dok sam tebe na srcu imala
Šorom blato, kajati ćeš se, zlato.
Ne ćeš sada, ali imaš kada...

—

Mesečino, ti me oslobodi
Nema dragog da me kući vodi.

Luč, 1949. Zapisala Ana Brdarić, Stepanov 1947.-1949. rkp. SSN

77.

Marijano, večeraj pa lezi,

A ja idem, dušo moja,
Kud mi srce teži.

Marijana medna usta ima;
Da me 'oće, dušo moja,

Poljubiti š njima!

Marijana bile ruke ima;

Da me 'oće, dušo moja,

Zagrliti š njima!

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 68.

78.

Legla Mara pod 'neljen da spava /hmeljom/

Diž' se, Maro, troje svate prose

Troje prose, troje ogovara:

Prvi veli: „Da si žuta guja.“

-Guja mu se oko srca vija

I na srcu gnjizdo načinila!-

/dalje ne zna/

Topolje, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 74.

79.

Maramica na stazi,

Di moja lola prolazi.

Ej, maramice na skale stavita

Lolo moja nezaboravita.

Stara lolo di si ti,

Željna sam te vidjeti,

Ej stara lolo šta mi se ne javiš,

Da t' pitam kako životariš.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč, zapisala Adrijana Šnajder, Šnajder 2004. rkp.

80.

Iz kamena ruža cvala, ruža rumena

Devojka je ružu brala pa je zaspala

K njoj dolazi mlado momče, tiho je budi

Usta mila, ustaj draga što si zaspala
Dragi ti se oženio kog si čekala
Neka neka nek se ženi prosto mu bilo
Vedro nebo zagrmilo, grom ga ubio
Što od mene cure mlade to učinio.

Duboševica, 1981. Kazivala Manda Gundrum (1916.), zapisala Miroslava Hadžihusejnović
Valašek, Valašek 1981.-1996., rkp. br. 3.

81.

Zarobljeno srce moje prelazeći breg i dol

Tražilo je neb'l našlo da ublaži srcu bol
Uzalud mi neka želja, uzalud mi nade sve
Kad ja nesmem onog da ljubim
za kim moje srce mre
zarasle su stare staze kud je dragi hodio
ugasnule oči čarne koje dragi ljubio
uvenula ona ruža kojom sam se kitila
u šumici na grančici tužna ptica tuguje
tako i ja jadna plačem gdje me nitko ne čuje

Duboševica, 1981. Kazivala Manda Gundrum (1916.), zapisala Miroslava Hadžihusejnović
Valašek, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 4.

82.

Oj, sa, oj Savice tija vodo ladna

Preve, prevezime tamo i ovamo
Tamo, tamo mi je selo omiljeno
I u, i u selu Mica jedinica
Uz'o, uz'o bi je al mi neda majka
U'kro, u'kro bi je al je čuva straža
Mala, mala straža četiri soldata
Presko, preskoči' ću vrata i soldate
Još ću, još ću ljubiti Micu jedinicu!

Duboševica, 1981. Kazivala Manda Gundrum (1916.), zapisala Miroslava Hadžihusejnović
Valašek, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 6.

83.

Ladovina u pol vinograda,

Lipo peva divojčica mlada.
Zri mi, zri mi moje bilo grožđe,
U nedilju dragi će da dođe.
Njega sam se zaželjela mlada,
Čekat ću ga u pol vinograda.
Da beremo naše bilo grože,
I čekamo jesen da nam dođe.
O jeseni, svi se momci žene.,
I moji će da udadu mene.
Udat će me z dragana moga,
Njega voljim, pa više nikoga.

Gajić, 2002. Kazivao Marko Drventić (1922.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

84.

Zeleno je lišće orovo,

Pod njim majčin bolovo.
Često njemu majka dolazila
Hoćeš li mi, sine, prboleti?
Ne mogu ti, majko, prboleti,
Ja ti mogu, majko, mlad umrti.

Gajić, 2002. Kazivao Marko Drventić (1922.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

85.

S one strane Dunava,

Ima jedna livada,
Na livade koleba,
U kolebe divojka.
Uzo bi ju, al' ne smim,

Daleko je još jesen.
A još dalje Đurđev dan,
Kad procvate tulipan.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov (1927.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

86.

O moj, Mio, di si sinoć bijo,
Di sam bio, dobro mi je bilo!
Vidio sam kićene svatove –
I med njima lipotu divojku.
Uzo bi ju al' je ne da mama,
Ukro bi ju, al' je čuva straža,
Mala straža devet divojaka,
I med njima Mara jedinica,
I velika, trideset vojnika.
Prid kućom joj drvo javor raste,
Popet ću se javoru na grane,
Zacvilit ću kano lastavica,
Zakukat kano kukavica.
Ne bil' joj se smilovala mama,
I njezino čedo meni dala.
Priskočit ću vrata i soldata,
I poljubit lice jedinice.
Gajić. Njikoš 1996: 30.

87.

Ej, češljam kosu do po bila čela,
Za dragana iz drugoga sela.
Pletenice od uva do uva,
Alaj mene moja dika čuva.
Pletenice, divojačko lice,
A kapice do groba tavnice.
Gajić. Njikoš 1996: 35.

88.

Rosna trava s proljeća,

Kad je radost najveća,

Treba da se spari,

Ko za koga mari.

Oj livado, livadice

Žalosno je moje srce.

Daleko je moja draga,

Možda me i zaboravlja.

Draž. Mihaljev 1981: 13.

89.

Ej pletenice od uva do uva,

Zvildice Danice, ne izlazi rano je,

rano je, rano je, zlato moje,

Ej, alaj, mene, moja dika čuva,

Zvildice Danice, ne izlazi rano je,

rano je, rano je, zlato moje,

Ej, alaj lipa, Baranjska Šokica,

Zvildice Danice, ne izlazi rano je,

rano je, rano je, zlato moje,

Ej, na glave joj sitna pletenica,

Zvildice Danice, ne izlazi rano je,

rano je, rano je, zlato moje.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

90.

Imala sam prsten plav, prsten plav

Bacila sam u Dunav, u Dunav

Nek ga nosi tija voda do dragana moga, garava

Momak ide s gorine, gorine

Cura čita novine, novine
Pročitala sedam redi, a dra-gi ju gleda sa brda
Ide lađa od zgora, od zgora
Nosi gunja i ora' i ora'
Slade gunje neg orasi lolo, siroma' si ti.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

91.

Vrani se konji hvataju,
Mladi se momci primaju,
Da prose Evu divojku,
Eva je majci plakala
Ne daj me majko daleko,
Rosno će cveće veniti
'Ko će ga majko zaliti,
Majka će sina ženiti,
Snaja će cveće zaliti.

Gajić, 2002. Kazivao Marko Drventić (1922), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

92.

Na livadi pala kiša rosulja
na devojci jeste bela košulja
Oj devojko ti ne gazi rosulju
zakalja' ćeš svoju belu košulju.

Ti ne vodi s otim brigu čoveče
opra' ću ju na potoku doveče.

Na potoku voda ladna lađana
razboli se moja draga mlađana.

Duboševica, 2013. Kazivao Dario Bošnjak, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-
2016. rkp.

93.

Narasla je kopriva dinaj dinaj din din din

Tri je polja pokrila dinaj dinaj din din din
A četvrto ni mogla dinaj dinaj din din din
Nju su žela tri brata dinaj dinaj din din din
A med njima sestrice dinaj dinaj din din din
Što ne žanješ sestrice dinaj dinaj din din din
Jel ti je srp malen dinaj dinaj din din din
Nije mene srp malen dinaj dinaj din din din
Već ja gledam u oblak dinaj dinaj din din din
U oblaku stolica dinaj dinaj din din din
Na stolici šamlić moj dinaj dinaj din din din
Na šamliću dragi moj dinaj dinaj din din din
Na ruci mu prsten moj dinaj dinaj din din din
Potom poznam da je moj dinaj dinaj din din din

Duboševica, 1981. Kazivala Manda Gundrum (1916.), zapisala Miroslava Hadžihusejnović
Valašek, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 2.

94.

/Ej,/ tri sam dana kukuruze barala,

/Ej,/ pa sam diki duvan kupovala.

Nek pušti tog lipog duvana,
Nek miriše sobičica mala!

PRIPJEV:

Dunave, Dunave,
Tija vodo ladna,
Tija vodo riko, oj divojko,
Prevezi me priko!

Baranjsko Petrovo Selo Topolje, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 25.

95.

Uranil j' devojčica,

Golube da 'rani;
Oko njoj se nakupili
Krilati gaćani,
Pa joj šapću, pa joj lapću,
Pa joj vele: fala,
Što i' ona tako rano
Na doručak zvala.
Sve i' redom prebrojava,
Al nema gaćana.
Puče puška, puče puška
Sa jelovi' grana.
Tu je tebe i ubila,
Krilati gaćanac.
Ko mi ubi moju pticu,
Mog milog gaćana?
Ne mogu ga prižaliti
Tri godine dana.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 55.

96.

Vita jela iz neba,

Meni soldat ne treba;
Ne treba mi, da j' od meda,
Jer me mama ne da, oj!

Vita jela, pa vita,
Savila se kraj žita;
Savila se vita jela
Kraj bora zelena.

Imala sam prsten plav,

Pa ga bacim u kanal;
Nek' ga nosi tija voda,
Do dragoga moga!

Alaj volem orati,
Na volove rogati;
Još da mi je cura mala /ili bela/
Da volove javlja! /ili tera/

Alaj volem, pa volem,
'oću da se zatbolem;
'oću da se razboledem,
Kad u lolu gledem.

Zelen ora' ko gora;
Ti si, curo, matora,
Pa te ne će ni udovci,
A kamo li momci.

Dvi jabuke i još po;
Evo, curo, ja došo
I don'o sam jedno novo /novost/
Rukovat ću skoro.

Dvi jabuke, dvi gunje
Na pendžeru istrule;
Istrule su stojajući,
Lolu čekajući.

Alaj, mati, ala ti,
Alaj ti je lipa kći;
Alaj ti je lepa kćerka,
Da j' moja švalerka!

S onu strane barice
Čuva cura pačice;
Ona viče: lili, lili,
Bele ruke širi.

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 69.

97.

Dolinom se šetala devojčica mlada,

Rosno cveće brala, plakala od jada:

„Na što mu je život moj

Na ovome svetu,

Kad ja moram venuti

U najlepšem cvetu!“

To dočuo pastir mlad,

Čuvo svoje stado,

Pa zapeva veselo

Pastir, momče mlado:

-Vesel'te se, braćo, svi

Oko čaše vina,

Ovaj život ne traje

Hiljadu godina/-

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 106.

98.

Ružmarinu, moj zeleni, nemoj venuti!

Ti ćeš meni do jeseni, ružo, trebati.

Sela Mara kraj bunara, suznim očima,

Ja ju pitam:“Šta je tebi, pa si žalosna?“

Ja joj dade list papira i poljupca dva;

Ona mi je pogledala suznim očima.

Kraj šumice potok teče, voda žubori;

Kraj potoka sjedi djeva, plačuć govori:
„Dodji, dodji, mili stranče, stranče stranani,
Dodji, dodji, pa na moj'ma grud'ma umiri!
Kad bi to moj otac znao, šta se sa mnom zbi,
On bi mene oterao prvoj godini.
Kad bi moja majka znala, šta se sa mnom zbi,
Ona bi me utopila u kapi vodi.
Kad bi to moj dragi zano, šta se sa mnom zbi,
On bi mene ostavio prvoj ljubavi.“

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 142.

99.

Asan aga na kuli sedjaše,
Vernu ljubbu na krilu držaše.
„Verna ljubo, pravo daj mi kaži:
Tri put si se udavala mlada;
Ej, koji ti je najmiliji bio?“
-Asan aga, verni gospodare,
Kad me pitaš, pravo da ti kažem:
Prvi put sam za bećara bila;
U bećara nigdje ništa nema,
Samo jedna sićana tambura,
Ej, al me mladjan muški milovaše!

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 159.

100.

Jedno jutro ju u bašču rano
Pošla, mati, jorgovana brati.
Zakvačila grana jorgovana,
Te otkine bisernoga đerdana.
„Javo, kćeri, jao tugo, jao,
A tko ti je đender otrgo?“ /ili đendar/
-Ne karaj me, moja mati mila,

Ti i ti si nekad mlada bila,
Mlada bila, bećare ljubila!-

NAPOMENA: đerdan bi mogao biti simbol djevičanstva
Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 165.

101.

Ružmarinu, moj zeleni,
Nemoj venuti!
Ti ćeš meni do jeseni,
Cveće, trebati.
Sjela Mara kraj bunara,
Suznim očima;
Ja ju pitam: Što je tebi,
Pa si žalosna.

Ona me je pogledala
suznim očima,
/nastavka se nisu mogle sjetiti/

Kraj šumice potok teče
voda žubori.
Dođi, dođi, pa se na moj'ma
Grud'ma umiri.

Kad bi moja majka znala
Što se sa mnom zbi,
Ona bi me umorila
U kapi vodi.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B br. 185.

.

102.

Razvila se novosadska pijaca,

Umazana sa kajmakom i sirom.
Po njoj šeće čarna oka Defina
U dugački', dalijanski' haljina.
K njoj prelazi mlado momče visoko:
„Bi l' se dala poljubit, prekrasna divojko?“
- Ja ne mogu, mladi momče, jer sam verena;
Imam drugog kojeg ljubim, i isprošena.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B br. 189.

103.

Sigrala se riba po kanalu,
A curice s momkom po ataru.
Gledo ju je popo od oltara:
„Avo,j curo, venčati te neću!“
- Avoj, popo, ni mojit te neću!
U mom selu, tri popa imade,
A četiri u Novome Sadu;
Od ti' sedam venčat će me jedan! –

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B br. 209.

104.

Oj bogati Mujo mlad
Što odaš raspasan
I šibaj de/ šibaj do zore
Tri devojke, a ja sam
Zato hodam raspasan
Šibaj
Ja ću prvu (nerazgovjetno za transkripciju)
A drugu ću ljubiti
A treću ću svake noći
Po jedanput mrći.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SSN.

105.

Šetalo momče kroz selo

Najeki šešir na čelo
Vidiš ga majko, lep momak
Primi ga majko na konak
Mani se čero momčeta
Momčetu treba večera
I čista bela postelja
Vidiš ga majko, lep dedek
Primi ga majko na konak
Mani se kćerko ti dede
Deda ne može da jede.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SSN.

106.

Oj curice, mila moja, čim merišu nedra tvoja

'E li gunjom il narančom il jabukom petrovačom
Oj curice, slaba sala, slabo si opasala
Idi kući pa se paši, pa onda dođi konja jaši.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

107.

Jedna djeva imenom Marijeta

Vrlo mlada tek je šesnaest ljeta
Prvi put iz sela u grad kreće
Putem moli na prodaju cveće
A kad spazi jednog kavalira
Koji ju sledi te joj ne da mira
Njoj od sreće uzdihaše grudi
Pred njeg ide i cvećem ga nudi
Ajde sa mnom on joj milo reče
U mom stanu kupit ću ja cveće
Marijeta neiskusna mlada

Primi poziv ona vrlo rado
 Do nje sjedne i milo je stisne
 On složi malo stidne vrisne
 Nježan pogled ona k njemu diže
 A on sjedne k njoj jošte bliže
 Zlatan novac on joj nudi tada
 Tvoje cveće kupit ću ja sada
 Kad u sobi ostadoše sami
 Ona veli moram ići k mami
 On sam osta, ona ode n'jema
 Njenog cveća ona više nema
 Kad se mama na ulici nađe
 S ovim putem da sam pošla rađe
 No svejedno nitko znati neće
 Da ja skupo prodala sam cveće.

Duboševica, 1981. Kazivala Snježana Bošnjak (1937.), zapisala Miroslava Hadžihusejnović
 Valašek, Valašek 1981.-1996. rkp, br. 1.

108.

Tri su zvezde usporedo na nebu

I ja imam tri švalera na svetu
 Prvi je plav, drugi je crn Bože moj
 A treći je ko ružica – to je moj
 Kad ja stanem na baranjske planine
 I ja gledam na daljočke razmine /vazmine/
 Gdje jeleni s košutama planduju
 I junaci devojkama igraju
 Latim pušku moju tešku perjatu
 Pa ja gađam kraj jelena košutu
 Ja ne zgodim kraj jelena košutu
 Već ja zgodim kraj junaka devojku.

Duboševica, 1981. Kazivala Manda Gundrum (1916.), zapisala Miroslava Hadžihusejnović
 Valašek, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 5.

109.

Sinoć sam se setila

da ja nemam belila

Dođi dragi pa mi kupi,

onda me poljubi

Otkud ideš Anice

Idem iz nezamice

Anice privedi me preko drumca

Nemoj naša šumo garena

Duboševica, 1981. Kazivala Jela Bošnjak (1937.), zapisala Miroslava Hadžihusejnović
Valašek, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 8.

110.

Sinoć mi je dolazio Gojko, dolazio Gojko,

sinoć mi je, lane moje, dolazio Gojko.

Pa me pita, šta radiš divojko, šta radiš divojko,

pa me pita, lane moje, šta radiš divojko.

Češljam kosu pa sedim u ladu, pa sedim u ladu,

češljam kosu, lane moje, pa sedim u ladu.

Pa študiram za kog da me dadu, za kog da me dadu,

pa študiram, lane moje, za kog da me dadu.

Il' za micu il' za pijanicu, il' za pijanicu,

il' za micu, lane moje, il' za pijanicu.

Nit za micu, nit' za pijanicu, nit' za pijanicu,

nit' za micu, lane moje, nit' za pijanicu.

Dadoše me za ćelava Gojka, za ćelava Gojka,

dadoše me, lane moje, za ćelava Gojka.

Baranjsko Petrovo Selo, Kuna 2008: 73.

111.

Mlada trava s proljeća,

Kad je radost najveća,
Treba da se spari,
'Ko za 'koga mari.
Da mu lipu ženicu,
I još k tome punicu,
Da mu spremi tata
Hiljadu dukata.

Zelenu se dudovi,
Šorom idu plugovi;
Na plugu mu XX visi
Stara diko, di si?

Napomene:

1. U prvoj kitici na dva posljednja melod. retka dodao je pjevač 5. i 6. stih:
Koji traži blaga,
Taj dovede vraga.
2. Pred posljednji stih iz posljednje strofe je pjevač nadodao Ej,
3. Napomena (Ž.P.) Dr. Vinko Žganec je u posljednjoj strofi umjesto vulgarizma
(pretpostavljam) stavio ...x...
Topolje, 1937. Kazivao Marko Knežević, zapisao Valentin Žganec, Žganec 1932.-
1938. rkp., br. 8.

112.

Ej pletenice od uva do uva,

Zvizdice Danice, ne izlazi rano je,
rano je, rano je, zlato moje,
Ej, alaj, mene, moja dika čuva,
Zvizdice Danice, ne izlazi rano je,
rano je, rano je, zlato moje,
Ej, alaj lipa, Baranjska Šokica,

Zvildice Danice, ne izlazi rano je,
rano je, rano je, zlato moje,
Ej, na glave joj sitna pletenica,
Zvildice Danice, ne izlazi rano je,
rano je, rano je, zlato moje.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

113.

Imala sam prsten plav, prsten plav

Bacila sam u Dunav, u Dunav
Nek ga nosi tija voda do dra-gana moga, garava
Mamak ide s gorine, gorine
Cura čita novine, novine
Pročitala sedam redi, a dra-gi ju gleda sa brda
Ide lađa od zgora, od zgora
Nosi gunja i ora' i ora'
Slade gunje neg orasi lolo, siroma' si ti.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

114.

Imala sam prsten plav, prsten plav

Bacila sam u Dunav, u Dunav
Nek ga nosi tija voda do dra-gana moga, garava
Ide lađa od zgora, od zgora
Nosi gunja i ora' i ora'
Slade gunje neg' orasi lolo, siroma' si za mene
Bila lađa fićkala, fićkala
Sestra brata vikala, vikala
Ajde brate ako's ići lađa će otići bez tebe.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

115.

Vrani se konji hvataju,

Mladi se momci sprimaju,

Da prose Evu divojku,

Eva je majci plakala

Ne daj me majko daleko,

Rosno će cveće veniti

'Ko će ga majko zaliti,

Majka će sina ženiti,

Snaja će cveće zaliti.

Gajić, 2002. Kazivao Marko Drventić (1922.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

116.

Ja obišo jednu goru pa drugu, pa drugu

Ja obišo jednu goru, oj, pa drugu

Kad sam došo ja na treću najveću, najveću

Kad sam došo ja na treću, oj, najveću

Na toj trećoj javor drvo izraslo, izraslo

Na toj trećoj javor drvo haj izraslo

Pod javorom jedan krevet načinjen, načinjen

Pod javorom jedan krevet haj načinjen

Na krevetu moja draga zaspala, zaspala

Na krevetu moja draga haj zaspala

Ne mogu je od lepote buditi, buditi

Ne mogu je od lepote haj buditi

Već ja stado' vičnjeg Boga moliti, moliti

Već ja stado' vičnjeg boga haj moliti

Ne bi'l koji listek spao s javorom, s javorom

Ne bi'l koji listek spao haj s javorom

Ne bi'l mi se moja drag prenula, prenula

Ne bi'l mi se moja draga haj prenula

Bog je dao, listek spao s javora, s javora

Bog je dao, listek spao haj s javora

Te se moja mila draga preznula, preznula

Te se moja mila draga haj preznula.

Duboševica, 1981. Kazivala Manda Gundrum (1916.), zapisala Miroslava Hadžihusejnović

Valašek, Valašek 1981.-1996. rkp., br. 7.

117.

Ide lađa ozgora,

nosi gunja i ora,

Slade gunje neg orasi,

Diko, siroma si

Za me.

Bila lađa fićkla,

Sestra brata vikala:

Ajde brate, ak oš ić,

Lađa će otić

bez tebe.

Tri jabuke, tri gunje,

Očla Janja bez dunje,

Očla Janja bez vankuša,

Kad majku ne sluša,

Rođenu.

Draž, 2002. Kazivala Jelena Mijatov (1956.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

118.

Razvila se novosadska pijaca,

Umazana sa kajmakom i sirom.

Po njoj šeće čarna oka Defina

U dugački', dalijanski' haljina.

K njoj prelazi mlado momče visoko:

„Bi l' se dala poljubit, prekrasna divojko?“

- Ja ne mogu, mladi momče, jer sam verena;

Imam drugog kojeg ljubim, i isprošena. –

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 189.

119.

Rasla mi je, rasla, dunja i naranka

Pokraj dvora Lazina.

Nemoj, nemoj, Lazo,

Nemoj, nemoj, dušo,

Nemoj ljubiti da biješ!

Daleko je, Lazo, selo Smederovo,

'di smo ljubiti prosili,

Još je dalje, Lazo, crkva Ravanica,

'di smo ljubiti venčali.

Luč, 1949. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 11.

120.

Moj se dragi na put sprema

I peva, zlato moje, i peva.

Moj se dragi na put sprema

I peva, itd.

Ja mu jadna konja sedlam

I plačem itd.

Na kome me ti ostavljaš,

Dragane, itd.

Ostavljam te ja na majci

I braći itd.

Luč, 1949. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 19.

121.

Čula jesam, da se dragi ženi,

Nek se ženi, mило je i meni.

I ja ću mu u svatove ići,
I ja ću mu u svatove poći,
Najlepše ću darove poneti:
Prvoj ruci kitu rozmarina,
A u drugoj njegovoga sina:
Nek se znade, ko ga je voleo
I komu je žalost učinio!
/ne zna dalje tekst/

Batina, 1949. Kazivala Marija Daražac (1922.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-
1949. rkp. SS2, br. 66.

122.

Otkide se grana od 'orgovana,

I lipa jela od svoje majke,
Od oca svoga, od roda svoga,
Oj rode mili, blagoslovi me!
Duboševica, Njikoš 1996: 18.

123.

Kraj potoka bistre vode, šuma zelena

I u šumi lepa djeva suze proleva.
Teče potok i proteče, vrelo žubori,
Al devojka zabrinuto kroz plač govori:
„Vrati mi se, stranče mili, stranče neznani,
Da na tvoj'ma umrem grud'ma mladjanim.“
Na prestolju sultan sjedi, Abdul Adžinhad
I do njega mlad veziru, lep, ko rosa mlad.
„Čuješ li me, mlad vezire, amana ti tvog:
Tko ti dada zlatne ključe od harema mog?“
-Dala mi seja tvoja, i poljupca dva,
I do zore sve što bješe, ni sam ne znam ja.-
„Čuješ, more, mlad veziru, strogo tebi jad,

Jer će krvnik glavu tvoju odrubiti sad!“
-Čuješ, more, mlad sultane, veruj meni ti:
Trista glava da imadem, halalim ti svi.
Drugi put sam a spaijom bila;
U spa'ije silno pusto blago,
Silno blago ostalo mu pusto,
Ej, kad me mladjan ženski milovaše“
Treći put sam za tobom, Asane;
S tobom imam dva rodjena sina:
Obadva bi je na vojsku dala
I tebi bi, Asane, prodala,
Ej, pa bečaru žice kupovala!-

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 158.

124.

Vino pije Dojčin Petar, varaždinski ban,

Popio je sto dukata, sve za jedan dan.
Karo ga je kralj Matijaš, zemlje gospodar,
Što popije sto dukata, sve za jedan dan.
„Ne karaj me, kralj Matija, zemlje gospodar,
Što popijem sto dukata, sve za jedan dan!
Da ti ljubiš ono lice, koje ljubim ja,
I da piješ ono vince koje pijem ja,
Popio bi ravnu Peštu i sav Budim grad
I nuz oto konja vrana, zlatan buzdovan.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2/3B, br. 178.

OBITELJSKE PJESME

125.

Imala sam prsten plav, prsten plav

Bacila sam u Dunav, u Dunav

Nek ga nosi tija voda do dra-gana moga, garava
Ide lađa od zgora, od zgora
Nosi gunja i ora' i ora'
Slade gunje neg' orasi lolo, siroma' si za mene
Bila lađa fićkala, fićkala
Sestra brata vikala, vikala
Ajde brate ako's ići lađa će otići bez tebe

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

126.

Ide lađa ozgora,
osi gunja i ora,
Slade gunje neg orasi,
Diko, siroma si
Za me.
Bila lađa fićkla,
Sestra brata vikala:
Ajde brate, ak oš ić,
Lađa će otić
bez tebe.
Tri jabuke, tri gunje,
Očla Janja bez dunje,
Očla Janja bez vankuša,
Kad majku ne sluša,
Rođenu.

Draž, 2002. Kazivala Jelena Mijatov (1956), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

127.

Grana od ora'
Pala kraj mora;
Čuj Marice,
Mlada krčmarice,
Donesi vina!

Donela bi ti,
Al ne mogu ja;
Pala je rosa,
Pa ne mogu bosa;
Ozeb' ću ti ja.

Skidaj nanule,
Obuj cipele;
Ako bi mi Bog
Mio pomogo,
Kupit ću ti je /cipele/

Ne kupuj mi ti,
Ne trebaju mi;
Imam oca na
Moru trgovca,
Kupit će mi on.

Luč, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 135.

128.

Sve kupusa, a kad ćemo mesa,

Mesa ćemo kad se najedemo

Kako ćemo mi veseli biti

Za kupusem ne možemo piti

Ja ću vama evo mesa dati,

da možete čaše ispijati

E ti drago kućni domaćine,

što imadeš debele slanine.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

129.

S one strane Save vode,

Tri djevojke kolo vode,
I med njima lipa Mara.
Lipa Mara progovara:
„Ima l' koga od mog roda,
Da pozdravi moju majku,
Da ne dade moju seju
Za udovca, ni za samca,
Već 'di j' družba ovelika,
'di je svekar i svekrva,
'di je diver i jetrva,
'di su mlade zaovice;
Kad se mlada majki sprema,
Svekrva mi kolač misi,
Zaovica biser niže,
Mene mladu u vis diže;
Kad se mlada majki spremam,
Daleko mi selom prate.“

NAPOMENA : često se koristi „mi“ umjesto „me“, no to je točno zapisano! Tako se
izgovaralo.

Gajić, 1949. Kazivao Jerko Zlatarić (1902.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS2, br. 34.

130.

Plovila je po moru galijska
Šesnaest dana i 18 noći
Opet, braćo, ne mož' na kraj doći.
Kad sam pošao Ameriku gradu,
Osta žena u velikom jadu
„Zbogom ženo, zbogom deco moja!
Deco moja, moljte se Bogu
Ja vam više pomoći ne mogu.“
Kad sam došao Amerika gradu,
Osta žena u velikom jadu.

Amriki, tamo teško radu,
Teško radu, kavom se sladu.
Bolje kod nas kupus i korenje,
Nego tamo pivo i pečnje.

Torjanci, 1949. Kazivala Janja Živković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS2, br. 167.

131.

Jesam li ti govorio, seko,
Da ne siješ bosiljak daleko,
Jer bosiljku treba mnogo 'lada.
Prevari se, udala se mlada;
Prevari ju mangupsko odelo,
Udade se u najgore selo;
Udala se baš za lolu svoga.
Prvo večer opsova joj Boga,
Drugo večer svekrva ju kara:
„Da's valjala, ne bi došla sama!“
Treće večer ni večerat ne će,
Al četvrto, veli da pobeć će.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 61.

PASTORALNO-PEJZAŽNE PJESME

132.

Pastirče mlado i milo,
Što si se tako snuždilo,
Što ti je lice uvenulo
Valda ti je stado nestalo?
„Stado je moje potpuno,
Samo mi je srce klonulo;
Tri dana ležim ja ovde,
A stado mi pase kraj vode;
Ne jedem ništa od bola,

Samo pijem vodu s izvora...
 Draga me moja odbila,
 Koja me je dosad ljubila.
 Uzimam frulu, pa sviram,
 Svoju dragu njome dozivam...
 Poljana ječi od frule,
 Ona me ne će da čuje....
 Odaziv mi kaže iza luga,
 Da sada ljubi drugoga.
 Badava sam joj godio
 I milost njojzi nosio....
 Žalio nisam jaganjce –
 Dao bi joj dušu i srce ....
 Bog nek joj sudi po pravdi -
 Zašto sa mnom tako uradi!
 Ljubav ju moja ubila –
 Zašt' me nije verno ljubila!

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 125.

133.

„Pastiri, pastiri, vi ste stado pasli;
 Ja izgubim, jeste li ga našli?“
 -Mi ga nismo našli, samo smo videli:
 Njega su vetrovi u more bacili.-
 „Mornari, brodari, vi morem plovite;
 Moj zeleni venac, meni izvadite!“
 -Ma da si i vila, pa da imaš krila,
 Još ti ne bi zelen venac izvadila.-
 „Kraj obale sedim, žalosna i tužna,
 Al sam bez mog venca, ja ostala ružna.
 Kraj obale sedim, maramicu rubim,
 Sad ću moj zeleni venac da izgubim.
 Ako sam sirota bez majke ostala,

Nije moja sreća u moru propala.“

Topolje, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 83.

134.

Sunce žeže, zaparina ljuta;

Jadan cvetak stoji pokraj puta;

Na toj suši 'oće da s' osuši.

Al' po nebu strašan oblak juri;

Cvetak moli, da tako ne žuri:

„Stan' oblače, porosi mi grudi,

Da se život u meni probudi!“

Oblak veli – Pričekaj me, bolan,

Pun sam leda, dalje ići moram.

Kad se vratim, pomoć ću ti duši.-

Oblak ode, cvetak se osuši.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 105.

135.

Pastiri, pastiri,

'di ste stado pasli?

Ja izgub' venac,

Jeste li ga našli?

Mi ga nismo našli,

Al smo ga vidili;

Vetrovi su njega

U more odneli.

Da sam bila vila,

Pa da imam krila,

Iz mora bi zelen

Vinac izvadila.

Sela na obalu,
Zaplakala tužna:
Javoj, Bože, al sam
Bez mog venca ružna.

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 134.

136.

Sedi Mara na kamen' studencu

Svoju tajnu otkrila je vencu.

/daljnji tekst isti kao u prijašnjoj pjesmi Marije Prakatur/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 137.

137.

Oj, devojk'o, rode,

Daj mi malo vode,
Da ja gutljan jedan,
Da ne umrem žedan!

Curica se vrati,
Vodu da za'vati,
Vodu da za'vati,
Kući da se vrati.

/pjesma je po svojoj prilici duža, ali ona nije znala nastavak/

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 145.

138.

Dolinom se šetala

Devojčica mala,
Rosno cveće birala,
Plakala od jada.

/za dalje vidi SS2, br. 47., SS2, br. 106., SS2, br. 122. i SS2, br. 154./

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 155.

139.

Oj, mladi pastiri,

Gdje ste stado pasli,

Ja izgubim vijenac;

Jeste li ga našli?

Mi ga nismo našli,

Ali smo ga vidjeli,

Morski su ga vali

Po moru raznijeli.

Na obali sjedi

Zabrinuta, tužna,

Jer je sirotica

Bez svog vijenca ružna.

Na obali sjedi,

Maramicu rubi,

A momče joj mlado /ili: a mladi joj mornar/

Čarne oči ljubi.

Oj, mladi mornari,

Vi kažite meni,

Jeste li vidjeli,

Moj vjenac zeleni?

Da si bijela vila,

Pa da imaš krila,

Ne bi zelen vijenac

Nigda izvadila.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 160.

ŠALJIVE PJESME

140.

Ja prodado' konja vrana

i u gradu dva dućana

ja reskiro dva aduta,
pa ja ost'o bez kaputa
ja reskiro keca žira
pa ost'o bez šešira.

Luč, 1949. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SSN.

141.

Posijala babe tikve,

Tikve dobro nikle.

„Pošto su ti, bako, tikve?“

-Svaka tikva sekser košta.-

„Dosta tebi šest krajcara,

Jer si, babo, vrlo stara.“

Batina , 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 87.

142.

Kad se žene po groblju razidju,

Svaka, besna, sela bi na ridju,

A jedna se malo ponapila,

Nije svojeg groba pogodila,

Već otidje na komšinsko dete,

Pa oplače od glave do pete.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 170.

143.

Jedna baba o Božiću

Sprema se u crkvu

Vidi *satlik na pendžeru

pa iz njega cmrkne.

„Oprosti mi, mili Bože,

Sa' ću bolje ići,

A do crkve, rakija će
Iz glave izići.“

Kad je baba tamo stigla,
Ozebli joj prsti,
Ne pogodi desnom rukom,
Već se ljevom krsti.

Prošeće se tamo-vamo,
Pa opet nakreće
Lati satlik sa pendžera,
Pa opet nakreće.

*satlik: /njem. Serdel: čaša/ mjera/ u kojoj se toči pivo/
Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 171.

144.

Ja sam malo vina pio,
Pa se opio,
Već tri dana nisam kući
Ja odlazio.

Žena mi se razjedila,
Pa sad boluje.
Kad sam, jadan, kući stigo,
Mal' što ne umre.

Ja je pitam: „Ženo moja,
A šta ti je sad?“
Ona veli: „Zlo j' kod mene,
Bolesna sam ja.“

„Donesi mi litru vina,

Od šest godina,
I rakije šumpanije,
Od tri godine.“

„Zakolji mi jednu koku,
Koja ne nese,
I pitlića bez repića,
Koji ne piva!“

Luč, 1949. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 9.

145.

Prija j' priji dolazila:

Faljen Isus prijo moja!
Kakvu si mi kćerku dala?
Što god vidi sve se čudi.
Vid'la j' state, pak se čudi:
„Kakve su to sokorade?“
Vid'la j' bila, pak se čudi:
„Kakvo je to nabijalo?“
Vid'la j' nite, pak se čudi:
„Šta je oto cicu-macu?“
Vid'la j' čunak, pak se čudi:
„Što je oto tamo-vamo?“...

NAPOMENA:

state: stativ za tkanje

sokorade: nakarade

bila: ono što zbija žice

nite: nit od tkalačkog stana

cicu-micu: onomatopejska oznaka, kako je tkala pa je škripalo.

Batina, 1949. Kazivala Marija Daražac (1922.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-
1949. rkp. SS2, br. 70.

146.

O moj čoveče / dokle ćeš piti

Ta naš će fertalj / na bubanj otići

Šuti me ženo / starac će umreti

Ti ćeš mi ženo / četiri doneti

O moj čoveče / to neće biti

Pa no ja morala / od tebe seliti.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SSN.

147.

Mene naši oće da udaju

Otišli su kuću da gledaju

Dobar gazda, ima dosta blaga

Samo mi se dečko ne dopada.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SSN.

148.

Oj, curice, iz Satnice,

Suknja ti je na skalice /nabore:falte/

A haljina do koljena; je l' ti, seko, 'ladovima,

A haljina do koljena; je l' ti, seko, 'ladovima. /dalje ne zna/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 162.

149.

Kad se malo zalumpujem,

Dode žena, pa me psuje.

PRIPJEV: Hajde, nek ide,

Lanac i po livade.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 59.

NARICALJKE

150.

Mili Mijo ostavio i kuću i dvora,

Janje moje pa u zemlju mora!
Zbogom otac, zbogom majko,
Zbogom sunce žarko!
Duboševica, Vince-Pallua 1992: 159.

151.

Oj, sinovi, u red amabarovi!

Mili Stipo, đinđilovo grožđe,
Koje brala pudarica Mara,
Grožđe brala u staklo metala,
Pa je grožđe sačuvala.
A ja tebe sine nisam čuvala,
Već sam tebe u vojsku poslala.
Duboševica , Vince-Pallua 1992: 159.

POBOŽNE I MOLITVENE PJESME

152.

Zdravo djevo, svih milosti puna

Vječnog sunca obrnute sjaj
Oko čela zvjezdana ti kruna
Ispod naglog ____
Rajska djevo, kraljice Hrvata
Naša majko, naša zoro zlato
Odanih ti srca primi dar
Primi čiste ljubavi nam žar
Rajska djevo, kraljice Hrvata
Naša majko, naša zoro zlato
Odanih ti srca primi dar
Primi čiste ljubavi nam žar
Blažena si, jerbo sva si čista
Zmijin dah ne okuži ti grud
Zvijezda sreće i nama da blista

Noći grijeha mrak rasprši kud
Rajska djevo, kraljice Hrvata
Naša majko, naša zoro zlato
Odanih ti srca primi dar
Primi čiste ljubavi nam žar
Rajska djevo, kraljice Hrvata
Naša majko, naša zoro zlato
Odanih ti srca primi dar
Primi čiste ljubavi nam žar.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

153.

Pivat ću Mariji,
pivat ću Mariji, majki mojoj
pivat ću, pivat ću
pivat ću Mariji
Pivat ću vazda
Pivat ću, pivat ću
Pivat ću Mariji, majki mojoj
Pivat ću svim glasom
Pivat ću svom snagom, majki mojoj
Pivat ću divici
Čistoj golubici
Glasno pivat ću vazda
Pivat ću
Pivat ću
Pivat ću Mariji, majki mojoj.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

154.

O pruži mile ruke
kad žića tone brod
Kroz vala teške muke

Olakšaj njemu hod
Što zvizda je mornaru
Tvoj lik je kršćaninu
Marijo, marijo, ti pomozi nam
Ti majko naša mila
Daj zemlji pokoj svud
Svud sreća tebi bila
Da plodna gradi trud
Ah ne daj da tko strada
Od ubojstva i glada
Marijo, Marijo, ti pomozi nam.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

155.

Noć je opet nastala.
Čeka mene postelja.
O kako ću zaspati?
Bog će mene čuvati.
Bog me čuva cilu noć,
Bog je meni upomoć.
Mirno dremam umorna,
Zato sam ja uvjerna
Da će doći anđeli
Najbolji prijatelji
Bit će vrvu kreveta
Čuvat će me od nezgoda
A kad zora zabijeli
Ja ne ležim u postelji
Veselo se dignem
Na koljena kleknem
Hvalu dajem dragom Bogu
Na noćšnjem pokoju.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević
2009.-2016. rkp.

Napomena: Kazivačica govori da je ova pjesma molitva (molitvica) za djecu pred spavanje

156.

Sveti Petar igle kuje,
Njega majka zapitkuje,
A šta će ti, sine, igle?
Da sašijem torbu.
A šta će ti, sine, torba?
Moram u nju kupit žira.
A šta će ti, sine, žira?
Moram, majko, svinja ranit.
A šta će ti, sine, svinje?
Moram, majko, salo praviti.
A šta će ti, sine, salo?
Moram, majko, kola mazati.
A šta će ti, sine, kola?
Moram, majko, kamen voziti.
A šta će ti, sine, kamen?
Moram, majko, crkvu graditi.
A šta će ti, sine, crkva?
Moram, majko, Boga moljiti.

Draž, 2002. Kazivala Jelena Mijatov (1956.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

157.

Sveti Petar igle kuje,
Njega majka zapitkuje,
A šta će ti, sine, igle?
Mila majko, moram sašiti torbu.
A šta će ti, sine, torba?
Moram u nju kupiti žira.
A šta će ti, sine, žira?

Mila majko, moram ranit svinje.

A šta će ti, sine, svinje?

Mila majko, moram salo vadit.

A šta će ti, sine, salo?

Mila majko, moram kola mazat.

A šta će ti, sine, kola?

Mila majko, moram kamen vozit.

A šta će ti, sine, kamen?

Mila majko, moram crkvu gradit.

A šta će ti, sine, crkva?

Mila majko, moram Boga moljit.

A šta će ti, sine, Bog?

Mila majko, moram Njemu u raj doć.

Gajić, 2002. Kazivala Jelka Mihaljev (1924.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

158.

Viče Božić priko Drave:

Privežite mi!

Ako nema ludji doma

I žene će mi!

Al žene su pijanice

Utopit će Ti,

A divojke pomamice,

I one će Ti!

Napomena: Pjeva se pri očekivanju Božića.

Draž, Mihaljev 1991: 19.

159.

O, Isuse kralju neba slavni,

Smiluj se nama,

Da nam ovo mlado leto,

Bude svima sretno,

Duše i tilu, u svem ugodno!

Napomena: Pjeva se poslije božićne večere.

Draž, Mihaljev 1991: 19.

160.

Ah, putniče stoj zdaleka

Prvi put gde Isus čeka
Klekni, klekni god raspela
Pred licem svog spasitelja
I reci Isuse, smiluj se.
Glej ruke već pretgjene
Zagrlit te pripralene.
Gledaj glavu već nagnjenu
Za poljubac dol spuštenu –
Ah, dobri Isuse, smiluj se.
Glej, usnice ti govore da u njega
Gledaš gore njegova strnja u kunicu
I krv po njegovu licu.
I reci Isuse, smiluj se.
Koji god kriš ne štuješ te brez vjeru
Boga psuješ Isusa tvoja duša ohola
Snova svukla je do gola
Ah, mili Isuse, smiluj se.

Branjina, 2014. Kazivala Barica Kos, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

Napomena: kazivano kajkavskim narječjem.

MITSKJE PJESME

161.

Zapuši se silna magla oko Dunava

Doletile šarge ptice, pero šareno
„Jeste l' vidle mog vojnika u vašoj zemlji?“
- Ako smo ga mi vidle, mi ga ne znamo. -
„Na njemu je crna venda smolom do zemlje / s molom?/
I na noge crne čizme, žute mamuze

I na glavi svilna kapa od bele svile
I u ruci drži šćapa od morske sile (trske)“

(dalje ne zna tekst..)

Gajić, 1949. Kazivala Jelica Balatinac, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 29.

162.

S onu stranu Dunava

ima jedna koleba,
u kolibi divojka.

Uz'o bi ju, al ne smem,

Daleko je još jesen,

Al kad dođe Đurđev-dan;

Kad izađjem na _____ /bunar?/

Gajić, 1949. Kazivao Jerko Zlatarić (1902.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS2, br. 38.

163.

Šta se ono tamo beli,

Tamo beli u gori?

Il je sunce, il je mesec,

Nit je sunce, nit je mesec,

Nit su sjajne zvezdice,

Već su ono tajni dvori,

Tajni dvori u gori.

U ti' dvori lepa Mara

Rosno cveće zaleva.

Ako ćete rosnog cveća,

Vi dodjite u zoru,

Jer u zoru svako cveće

Lepo rosno mirisno.

Ako ćete ladne vode,

Vi dodjite u podne,

Jer u podne svaka voda
Lepa ladna studena.
Ako ćete mladu mene,
Vi dodjite u večē,
Jer u večē svako staro
Leglo, trudno zaspalo –
Sam' nas dvoje, zlato moje.
Ljubit ć' mo se do zore.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 168.

164.

Okrunjeno nebo zvizdama, zvizdama

Okrunjeno nebo zvizdama, haj zvizdama

Ko muvačko polje ovčama, ovčama

Ko muvačko polje ovčama, haj ovčama

I med njima nema čobana, čobana

I med njima nema čobana, haj čobana

Samo jedno malo pastirče, pastirče

Samo jedno malo pastirče, haj pastirče

I to jedno malo zaspalo, zaspalo

I to jedno malo zaspalo, haj zaspalo

Došla ga je majka buditi, buditi

Došla ga je majka buditi, haj buditi

Aj ustani sine Ivane, Ivane

Aj ustani sine Ivane, haj Ivane

Ne mogu ti majko ustati, ustati

Ne mogu ti majko ustati, haj ustati

Noćas su mi vile morile, morile

Noćas su mi vile morile, haj morile

Okrunjeno nebo zvizdama,

K'o muvačko polje ovčama,

A med njima nema čobana.

Samo jedno malo zaspalo.

Došla ga je majka buditi:
Ajd ustani, sine Ivane!
Ne mogu, ti, majko ustati,
Noćas su me vile morile.

Draž, 2002. Kazivala Jelena Mijatov (1956.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

165.

Imam bra'ca

K'o na nebu vra'ca,
Brat sestricu,
Na nebu zvizdicu.

Bratec će za seju,
Tvrđi grad zidati,
Seja će za brata
Sitan vezak vesti.

Draž, Mihaljev 1994: 15.

166.

Oj, ulice, baulice,

Na dvi strane jabučice.
A na treće sokol sedi,
Sokol sedi i besedi:
Jašio sam konja vrana,
Pa sam našo zlatnu granu,
Pa sam odno kolundžije
Da mi skuje troje ključe,
Da otvorim bila grada
I da videm šta j' u gradu?
U gradu su devet braća,
I deseta sestra Marta.
Svi se redom razgovaru:
„A šta ćemo sestra Martom?

Komu ćemo seju dati?
'Eli Suncu, 'el Mesecu?“
Bolje Sunncu, neg' Mesecu,
Sunce će nas ugrijati,
A Mesec će kumovati...
Kum, kum,
Ođe dida u podrum.
Gajić, Njikoš 1996: 13.

OBIČAJNO-OBREDNE PJESME

KRALJIČKE PJESME

167.

Kralj za kraljem šeće i na se pogleđe

Stoji li mu lipo roklja i košulja
Ako stoji lipo, da mu ne diramo
Ak' ne stoji lipo, da mu namištamo.
Duboševica, Njikoš 1996: 41.

168.

Kralj za kraljem šeće i na se pogleđe

'el mu lipo stoji suknji i rubina
Ako mu lipo stoji, vi ju ne dirajte
Ako ružno stoji, vi ju namišćajte.
Draž i Gajić, Mihaljev 2012:177.

169.

Od dvora do dvora,

Do careva /kraljeva/ stola
Ode nama kažu...ili
Mi svakud odismo
i ođe dođosmo,
i o'd nama kažu momak neženjeni,
'el' ga vi ženite, 'el' ga nama dajte.

Mi ćemo ga ženit' Turkinjom divojkom
koja nosi dara, dara tri tovara
Prvi tovar dara – kumu i djeveru
Drugi tovar dara – svekru i svekrve
Treći tovar dara – momku i divojke.

Draž, Gajić, Duboševica. Njikoš 1996: 42, Mihaljev 2012: 178.

170.

Sve pošeći kralju,
Sve pošeći mili kralju,
Od dvora do dvora
do careva stola
di car vino pije,
a carica spava / ili: carica goste čeka/
Ustan' se, carice,
došle su kraljice!

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 169.

171.

Dva momka zelena,
dva bora zelena,
momka neženjena.
Draž, Mihaljev 2012: 178.

172.

Od dvora do dvora,
Do careva /kraljeva/ stola
Ode nama kažu...ili
Mi svakud odismo
i ođe dođosmo,
i o'd nama kažu diva neudata.
El' ju vi udajte, el' ju nama dajte
Mi ćemo ju udat za popova đaka.
Koji sitno piše, sitno /krupno/ potpisiva

po orlovom krilu /peru/ i po sokolovima.

Draž, Mihaljev 2012: 178.

Dubošrvica, Njikoš 1996: 42.

173.

Prometni se, kralju,

prometni se, mili kralju,

i s njim barjaktaru!

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 169.

174.

Prošeci se kralju i dva i tri puta

i zafalji kralju ovoj kući i domu

Kućnom domaćinu, dvori poštenomi.

Duboševica, Njikoš 1996: 43.

175.

Prošeci se, kralju, i dva i tri puta

Ovo j' kuća i domoj kućni domaćina

Draž, Mihaljev 2012: 178.

176.

Poklon domaćinu,

poklon domaćinu, milu,

našemu domaćinu!

U našega kralja

sablja okovana,

a u barjaktara

barjak suvo zlato.

U naši kraljica

suknja od bozurka.

Poklon domaćinu!

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 169.

177.

Kralj za kraljem šeće i na se poglede

Stoji li mu lipo roklja i košulja
Ako stoji lipo, da mu ne diramo
Ak' ne stoji lipo, da mu namištamo.
Duboševicaa, Njikoš 1996: 43.

178.

Od dvora do dvora,

Do careva /kraljeva/ stola
Ode nama kažu...ili
Mi svakud odismo
i ođe dođosmo,
i o'd nama kažu čedo nenijano.
El' ga vi nište, el' ga nama dajte
Mi ćemo ga nijat, u mliku umivat'
U sirutke kupat', rakijom napajat'.
Ružicom zabavljat'.
Duboševica, Njikoš 1996: 43.
Draž, Mihaljev 2012: 179.

179.

Od dvora do dvora,

Do careva /kraljeva/ stola
Ode nama kažu...ili
Mi svakud odismo
i ođe dođosmo u kneževe dvore,
Knez knezicu budi i u lice ljubi.
Ajd' ustan' knezice, došle su kraljice.
A šta išću kraljice? Što u gori škripuca?
Majka sina zibuca...
Duboševica, Njikoš 1996: 43.
Draž, Mihaljev 2012: 180.

180.

Oj, dojdóše, mile,

U gospodske dvore,

U gospodske dvore, mile,

Šindrom pokrivené,

Šindrom pokrivené, mile,

Burmóm pozlačéne,

Burmóm pozlačéne, mile.

Da beremo smilje

Da beremo smilje, mile,

Smilje i kovilje,

Smilje i kovilje, mile.

Da kitimo kralja,

Da kitimo kralja, mile

Kralja i kraljicu,

Kralja i kraljicu, mile

I dva barjkatara,

I dva barjkatara, mile,

Dajte nama dara.

Draž, Mihaljev 2012: 180.

181.

Od dvora do dvora,

Do careva /kraljeva/ stola

Ode nama kažu...ili

Mi svakud odismo

i ođe dodosmo u

gospodske dvore.

Ded zavedi kolo,

Na smiljevo polje,

Da beremo smilje,

Smilje i kovilje.

Da kitimo kralja,

Kralja i kraljicu,
Bana i banicu
I dva barjkatara,
Dajte nama dara.
Draž, Mihaljev 2012: 180.

182.

Od dvora do dvora,

Do kraljeva stola
O'd nama
kažu.

Gospodski dvori
Tvrdo ograđeni,
Zlatom pozlaćeni
Po njemu se šeće
Mlada gospođica,
Traži gospodara.
Nać' ćemo joj para,
Dajte nama dara.

Draž, Mihaljev 2012: 180.

DODOLSKE (DOJDOLSKE) PJESME

183.

Oj dojdole!

Sveti Petar Boga moli, oj dojdole!
Da pokisne rosna trava, oj dojdole!
Duboševica, Vlašić 1992: 172.

184.

Mi idemo preko sela, oj dojdole, dojdole
A oblaci preko neba, od dojdolo, dojdole!
Duboševica, Vlašić 1992: 172.

185.

Sveti Petar baštu gradi, oj dojdole, dojdole,

A Marija luka sadi, oj dojdole, dojdole.

Naša doda moli Boga, oj dojdole, dojdole,

Da nam padne rosna kiša, oj dojdole, dojdole,

Da orosi polje žita, oj dojdole, dojdole,

Da nam žito bolje rodi, oj dojdole, dojdole

Branjina, Dvornić 2008: 158.

186.

Oj dojdole,

Da nam padne rosna kiša, oj dojdole,

Sveti Petar baštu gradi,

A Marija cvijeće sadi, oj dojdole.

Da nam padne rosna kiša, oj dojdole,

Da pokisne ravno polje,

Da nam raste žito bolje oj dojdole

Duboševica, Vlašić 1992: 172.

187.

To je običaj u suhim godinama kada nema kiše, a dodole mole za kišu. Dodole su u Baranji pjevali samo /!/ cigani /obično iz Bolmana/. Oni na sebe po svem tijelu vežu granje i lišće od bazge, tako da su sasvim pokriveni. Ulaze i selo i idu od kuće do kuće, tresu se i pjevaju:

Oj, dodolo, oj, dodolo /:riječ je očito pocigančena/

Da nam padne rosna kiša,

Da nam pokisne crna zemlja,

Da nam raste kukuruza,

Kukuruza i pšenica,

I tančica konopljica.

To dojdola boga moli.

Tada gospodar kuće zgrabi kabao vode, pa ga istrese na dodolu; ona se tada trese /simbol kiše/; tada ju nadare sa slaninom, brašnom ili sličnim.

Cijeli tekst nisam nikako mogao doznati, a redosljed je u raznim selima drugi. Uglavnom se vrlo teško odlučio da to pjevaju, jer smatraju to „ciganskim poslom“ dakle sramotom. Morao sam nekoliko sela obići, dok sam i sakupio, pošto cigana u Baranji tako reći više i nema, bar ne „čergera“, većinom samo još muzikanata.

U nekim selima tvrde da se taj obred vršio protiv suše, a u drugim da se to činilo „kad se vozi sa polja“, ja držim da je prva verzija točnija.

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 172.

POKLADNE PJESME

ULICE

188.

Jedni:

Ala volji u kolu igrati,
Kad se dika do mene uvati.
Oj mladosti, alaj mi te žao,
Sve imanje za tebe bi dao.

Drugi:

Oj ulice baulice,
Na dvi strane jabučice,
A na trećoj sokol sedi,
Sokol sedi i besidi:
Da je meni lipa Mara!
Lipa Mara odgovara:
Da ja imam sokolova krila,
Ja bi mome diki odletila,
Odletila u kijere bile,
Pokrila b' se ja dunjom od svile.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

189.

Zvoni zvonce iđu biciglaši,

Drugo moja, to su momci naši.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

190.

Koji ne zna vatru preskočiti,

Taj ne može ni divojke ljubiti.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

191.

U mog dike rabuljasta usta,

Kad poljubi čitav sokak gudi.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

192.

Ajte druge na ulice,

Na 'voj dugoj noći,

Misičini sjajnoj.

Il' 'ko 'tio, il' ne 'tio

I 'ko skoro oženio.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

193.

Ja sam svoju prevarila mamu

Da me pušća na ulice samu.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

194.

Diko moja i jesi i nisi,

Oženi se da vidim čiji si!

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

195.

Diko moja, brkovi ti crni,

Samo malo bečarski zavrni!

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

196.

Kićeno nebo zvizdama,

Ravno je polje s ovcama.

Duboševica, Njikoš 1996: 12.

197.

Ajte druge sada doma,

Sutra ćemo opet doć, na 'voj,

Na 'voj dugoj noći,

Misićini sajnoj.

Duboševica, Njikoš 1996: 12.

198.

Oj, ulice, baulice,

Na dvi strane jabučice.

A na treće sokol sedi,

Sokol sedi i besedi:

Jašio sam konja vrana,

Pa sam našo zlatnu granu,

Pa sam odno kolundžije

Da mi skuje troje ključe,

Da otvorim bila grada

I da viđem šta j' u gradu?

U gradu su devet braća,

I deseta sestra Marta.

Svi se redom razgovaru:

„A šta ćemo sestra Martom?

Komu ćemo seju dati?

'Eli Suncu, 'el Mesecu?“

Bolje Sunncu, neg' Mesecu,

Sunce će nas ugrijati,

A Mesec će kumovati...

Kum, kum,

Ođe dida u podrum
Duboševica, Njikoš 1996: 13.

BUŠE, FAŠANGE

199.

Fašange, poklade,
Svako svoju spopade!

Gajić, 2013. Kazivala Ana Predojević, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

200.

Fašange poklade,
Svako svoje dopade,
A ja moje izgubim,
Pa ga više ne dobim!

U reduše masne uše,
I garava krila,
Opet ću ja terat buše
Ako budem živa!
Duboševica, Njikoš 1996: 13.

201.

(pokladarci)

Kara, kara buduđe
Buša ima buduge!
Draž, Mihaljev 1981: 14 .

202.

Na fašange, slavim pa ne radim,
Lane moje, slavim ime tvoje!
Draž, Mihaljev 1981: 14.

203.

Poklade su milo janje moje,

Pa bar da su u godini troje!

Draž, Mihaljev 1981: 14.

204.

Čista srido, brzo ćeš nam doći,

Od pol noći fašange će proći!

Draž, Mihaljev 1981: 14.

205.

Oj, veljačo, ala si nam mila,

Samo kad bi malo dužja bila!

Draž, Mihaljev 1981: 14.

206.

Zora, sviše, poklade svanuše,

Dođi dragi pa ćemo u buše!

Draž, Mihaljev 1981: 14.

207.

Tri je dana na poklade malo,

Lane moje kad je proujalo!

Draž, Mihaljev 1981: 14.

208.

Srce moje u bušama osta,

Uz dragoga nikad nije dosta!

Draž, Mihaljev 1981: 14.

209.

Avoj jade, odoše poklade,

I 'nako mi nestalo pomade!

Draž, Mihaljev 1981: 14.

210.

Čista srida donila mi jida,

Tri marame sve tri poderane,

A četvrta, i ta je nadržta!

Draž, Mihaljev 1981: 14.

211.

Cigani se zavadoše,

Lijepu snašu ukradoše,

Pa ju latu za ručicu,

Pa ju vode na vodicu,

U ručice ružmarin

I crveni tatarin.

Draž, Mihaljev 1981: 14.

212.

Ala ću se keriti na fašange

Poderat ću birtaške firange

Na fašange slavim pa ne radim

Lane moje slavim ime tvoje

Čista srida donela mi jida

Tri marame, sve tri poderane

A četvrta, i ta je nadržta

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

213.

Evo vrapca ptice male

Doletjela baš iz štale

o istini da vam kaže

vjerujte mu da ne laže

Evo vrapca male ptice

Pjeva o Duboševici
On po selu je letio
Pa je svašta tad vidio

Pjevat će vam od folklora
Jer to tako biti mora
Poslušajte slovo pera
Folklornoga reportera

Tamburaši naši mali
Svirat dobro svi su znali
Sviraju u tamburice
Al ne znaju vezat žice

Naši mladi folkloraši
Kada plešu sve se praši
Oni plešu dobre volje
Jedan gore drugi dole

Omladina naša čita
U selu je dobra bila
Od akcije oni bežu
I uz karte sebe vežu

Nogomet je naša briga
U Baranje prva liga
Naši mladi dobri bili
Al su strance uvozili

Vatreni su navijači
Sudija se snjima kači
Jedan redar oštar bio
I sudiju on prebio

Vatrogasci dobro rade
Kad se ide na parade
A kad izbi požar mali
Telefonom druge zvali

Jedan čovjek dosta stari
On za ženu baš ne mari
Rakija mu jako slatka
Al teglica mu prekratka

On rakiju sad bi pio
Pa se onda dosjetio
O jebemu sada sveca
Idem pit kod Mišljenca

Savez žena mi imamo
Koje dobro svi mi znamo
Na izlet su one pošle
Ali tamo nisu došle

Autobus je dobar bio
Al se naglo pokvario
Svaka žena stvara muku
Na vozača diže buku

Al je vozač strpljiv bio
Autobus je popravio
Svaka žena velka, mala
Poljubac je njemu dala

Jedna žena uranila
Al je loše sreće bila

Na taljiške ona spala
Skoro Bogu dušu dala

Jedan mladić dosta mladi
Ništa ne valja što on radi
On rakiju samo pije
On dobar sebi nije

Rakije se on napio
I sam sebe udesio
U stolnjaku doma stiže
A mami se kosa diže

Sad nam dite i ne diše
Valjda neće piti više
Plače mama, plače teta
Šta će biti od diteta

Jedan čovjek dosta mladi
On tovljač je prasadi
I nerasta on imade
Sa njim dobro vladat znade

Po selu ga therat htio
Pa rakije svugdje pio
Nerast malo je zasto
Preko njega on je pao

Sjedne jedan traktorista
Na svoj traktor baš zaista
U planinu on krenio
Jer bi vina sada pio

U blatu je traktor stao
Sam je njega on gurao
I kad ga je izgurao
Skoro bez njeg je ostao

Na večere mladić bio
Pa je dosta on popio
Veselje je pravo bilo
Al se loše završilo

Sada treba kući poći
Al on to neće moći
Veselje je pravo bilo
Al se loše završilo

Sada treba kući poći
Al on to neće moći
Na taljiške ajde s njime
To je prevoz ove zime

Fiću kupi vozač mladi
Pa sad ne zna šta da radi
On griva više nema
I u Beli sad se sprema

Na benzinsku kad je stigo
Odostraga vrata digo
Sad nesretan on je bio
Rezervara izgubio

Ali brzo on se sjeti
Pa od naprid on odleti
Rezervoar tamo bio

Pa se vozač razvedrio

Sad je pjesme dosta bilo
Kome pravo, kome milo
Kom je pravo neka šuti
A kom nije nek se ljuti

Vrabac mali sad odlazi
Da na selo dalje pazi
Svako nek se od njega krije
Ko u vrapcu bio nije

Sad udrite vi u žice
Nek sviru tamburice
Tamburice neka tresu
Drmaj kesu poklade su.

Duboševica, 1996. Kazivao Matija Damjanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek,
Valašek 1981.-1996. rkp., br. 9.

214.

Poklade su, mило janje moje,

Barem da su u godini troje.
Poklade su i ljudi su dani,
Pa se nađe i žena pijanih

Bušo, njušo, repati,
sutra ćeš krepati;
teško onoj lopati,
koja će te kopati!

Baranjsko Petrovo Selo, Kuna 2008: 74

215.

Oj redušo, peci kolačića,
 I napraži nama kobasica
 Bilo je i bi' će, peci majko listiće
 Nuzmi siće, mesa i kolača
 Ovako se živi kod Šokac'
 Ej, uzmi siće, mesa i kolača
 Ovako se živi kod Šokac'
 A ti gazdo navik bila fina
 Pa će biti _____
 Bilo je i bi' će, peci majko listiće
 Nuzmi siće, mesa i kolača
 Ovako se živi kod Šokac'
 Ej, uzmi siće, mesa i kolača
 Ovako se živi kod Šokac'.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

VELIKI KUGAČI

216.

Evo vrabec v naše selo svrati,
 Kaj bu rekel si bi šteli znati.
 A njegove oči svašta vide
 I rekel bu sakomu kaj ga ide.

V općini je naši opća žalost bila
 Vlast se naša promenila,
 Ali nam je račune za uspomenu ostavila.
 No ne brigajte, sve bu to raja platila.
 Općinari bi samo peneze šteli
 Makar nadu niti sastanke meli.
 Načelnik nam zato k meši hodi
 Skrušeno se Bogu moli.
 A pred cirkvom ljudi čekaju
 I da on i velečasni dojdeju,

Si se lepo rukuju, v cirkvu dideju
I za sve nas se Božeku moliju.

Ve bumo i jezero z parkom meli,
Zato budite tiho, kaj bi još šteli?
Račune pozabite, u parku se odmarajte
Ili po Zagorskoj stezi šetajte.
Tam se riva i staro i mlado
I gužva je velika a steza prevuska,
Jedni idu sporo, a drugi se žure.
Ima i trkača a i s pesom jure.
Neki idu tu i tam, a Zagorci svaki dan.

Teta i učiteljice dečicu muče,
A oni jadni uče i uče
I na kraju se nafčiju, kak delati huncutiju.

Fijolice su se rascvele. Svate spremaju,
Sajme delaju, za maškuri hodiju,
Čuvaju se da ne povehneju.

Mladež nam je dobra bila
Svakoga se posla prihvatila.
Tak su dobri kak trn v peti
Kojega ne moći vum zeti.

V nogometu važne fore, neke čudne reči zbore.
Oca i majku dozivaju, z botama pretiju
I teško zarađene peneze iščeju.
Neki čak svoje ne priznaju
I drugi seli utjehu tražiju.

Vatrogasci su se zmrili, nekaj slabo feštaju,

Vodu šparaju i z gemišti se z krize zvlačiju,
A ribiči v mutnom love.
Samo hitiju udice i čekaju ribice.

Penzići su najjači ima ih najviše.
Precednik im čak i pesme piše.
Još da se složiju i predložiju
Mogli bi i precednika države meti,
Ali oni su dobri i znaju da je to ne smeti.

Nova je vulica navek kolo vodila,
A u zadnje je vreme nekaj zakazala
Izgleda da ih je grda kriza zahvatila.

V Europi nas nikak nečēju.
Susedi nam stalno podmećeju.
Zastavu su nam zamenili i granice promenili,
A naša se Jaca jako štima
Z Pahorom se rada ima.

Harač rajo treba dati
Da se ministri moreju još duže smejati.
Tak su navek nasmijana lica,
Jer ih hrani podravkina žlica,
A ne vozi hrvatska željeznica.

A nas je stigla koncesija, kriza i recesija,
A korupcija i mito širi se kak korov v žitu.
Zato su neki visokoga zvanja
Promjenili mjesto stanovanja.
Ve se tamo za njih kuha
Fina, gusta Podravkina juha.

Ženska ruka spretna bila, salatu načinila,
Malo ju je jače zabiberila.
Ivi krumpir u grlu zapeo
I počasno mesto izgubio.
Salata od krumpira mu ne prija
S malo vitra vurice navija.

Muke po Šeksu i dalje traju.
Samo je črlena boja u slabijem sjaju.
Nekak malo na ljubičasto vleče,
A on jadan z jezikom zapleće.

Bos je Bandić Bosnu pregazio
Po riti se sanjkao, na koljeni puzao.
I s kumicama se kušuvao,
Štel je orati, kopati i kak konj delati
Ali je kuhana noga brža bila
i Hrvatsku od oranja spasila.

Ako hoćeš više znati o problemu tom,
Klikni samo i traži na stranici COM potraži
WWW kosa crta HR točka SLOM.
Petlovac, Vuk 2010: 4.

MAŠKARE

217.

Mašakare, maškare, maškare smo mi

Došli smo vam pjevati i novce /nešto/ uzeti!

Branjina, 2013. Kazivala Ana Predojević, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016.
rkp.

PUDARSKJE PJESME

218.

De si, curo, učičkala skute?

U šljiviku, čekajući diku.

Popovac, Dvornić 2008: 37.

219.

Al je fino b'jelo grožde noja,

Još su slađa, diko, usta tvoja.

Popovac, Dvornić 2008: 37.

220.

Ne pudarim u planini grožde,

Već pudarim da mi dika dođe.

Popovac, Dvornić 2008: 37.

221.

Lolo moja i jesi i nisi,

Oženi se da vidim čiji si.

Popovac, 2009. Kazivala Milica Dvornić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016.
rkp.

222.

Volim diku k'o cveće,

Meni majka zabraniti neće.

Popovac, 2009. Kazivala Milica Dvornić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016.
rkp.

.

223.

Sjaj mjeseče, al nemoj u veče',

Već u jutro, kad ja pratim lolu.

Popovac, 2009. Kazivala Milica Dvornić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016.
rkp.

224.

Berem grožde dok dika ne dođe,

A kad dođe zaboravim grožde.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

225.

Vidi drugo koji nam dolaze.

Od ti dvoje, jedno j' lane moje.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

226.

Berem grožđe i crno i bilo,

Samo dođi lane moje milo.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

227.

Da znaš mammo kako ljubi dika,

Ti bi stara poljubiti se dala.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

228.

Oj meseče i ti puno znadeš,

Ja te moljim da me ne izdadeš.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

229.

Diko moja iz našega sela,

Danas sam ti čarape oplela.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

230.

Druguj drugo, nećemo za dugo,

Ti godinu, a ja polovinu.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

231.

Slikali se dika i inoća,

Njena slika, a moja je dika.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

232.

Ma inoča, gurva ka pače,

A kad igra k'o nevolja skače.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

233.

U inoče zub k'o lopari,

Ne daj diko da te lice kvvari.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

234.

Mesečina uprla u granje,

Lipo večer za ašikovanje.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

235.

Imam curu, takvu niko nema,

Sitno hodi, divani po modi.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

236.

U mog pajte kabanica stara,

Moja nova istom je gotova.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

237.

Udarilo rudo na žerava,

Cilo selo na mene bečara.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

238.

Diko moja, na pridveče dođi,

Kanal priđi, u podrum uniđi.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

239.

Bilo grožđe na čokotu veni,

Dođi, diko, pa se sa mnom ženi.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

240.

Alaj slatko bilo grožde noja,

Još su slađa, diko, usta tvoja.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Zlatarić (1934.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

241.

Pudarit ću 've jeseni ranku,

A na zimu ostavit ću majku.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

242.

Udat ću se, al' na jesen neću,

Već na drugu makar za slugu.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

243.

Još ću ovu jesen pudariti,

A na drugu kapicu zaviti.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

244.

Pudarino, alaj si mi gorka,

Što ja više neću bit divojka.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

245.

Sve divojke u kolu igraju,

A za moju tugu i ne znaju.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

246.

Moj dragane, moja grudo leda,

Od srca se otkiniti ne da.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

247.

Pudarino, ala si mi gorka,

Što na jesen više neću bit divojka.

Draž, Mihaljev 2012: 192-193 .

248.

Pudarit ću 've jeseni ranku,

A na drugu ostavit ću majku.

Draž, Mihaljev 2012: 192-193.

249.

Još ću ovu jesen pudariti,

O Mi'olju kapicu zaviti.

Draž, Mihaljev 2012: 192-193.

250.

Mislila sam da j' pudarit lipo,

Nije lipo kad ti nema diko.

Draž, Mihaljev 2012: 192-193.

251.

Kad poviknem i tio i lipo,

Kako možeš da ne dođeš diko.

Draž, Mihaljev 2012: 192-193.

252.

Dodi, diko, i odnesi grožđe,

Da mi moje tužno srce prođe.

Draž, Mihaljev 2012: 192-193.

253.

Oj, jeseni, ne jesenila se,

Diko moja, ne oženila se.

Draž, Mihaljev 2012: 192-193.

254.

Dodi, diko, na naše brdašce,

'el će moje iskočit srdašce.

Draž, Mihaljev 2012: 192-193.

255.

U Baranje ima grožđa fina

Škvorci volju i crna i bila.

Pa planinci doma pohitili

I divojke pudarit pozvali.
Da pudaru i da čuvu grožđe
I da čeku sa svih strana momke.
Nedilje bi cile pudarile
U subotu kiku upletale.
U subotu kad bi se smršilo sve
bi mlado pudarit krenilo.
Žene svoje torbe zaprtile
Priko njiva pudarit krenile.
A ujutru kad bi osvanilo
Pred svakim se podrumem pušilo.
Na sadžaku kuvalo se pile
A na drugom pekle palačinke.
Poslipodne svi se opravili
Svaki svomu društvu pohitili.
Divojke su kudre napravile
Ko slavuji klikom zapevale.
A i momci došli sa svih strana
Pa i oni s njima zapevali.
Prid jedan se podrum snaje pokupile
A žene su na stolčace svoje posedale.
Malo pevu, malo divanile
Svaka sebe snaju izbirnile.
u šljiviku ljudi posedali
u sred kola čobanju metili.
Zapevali iz šokackih grla
O Boga će po zvono zvonila.
Kad pridveče evo i gajdaša
Sad će igrat divojka i snaša,
Kolovođe kolo zapovele
A divojke odma doletele.
I snaje se do nji povatale
A i zene nisu izostale.

Priko jarka ludi poskakali
Bosonogi kolo zaigrali.
Razvilo se kolo na dvi strane
Do Bodolje nikada da stane.
Pudarina bila je za bake,
Tako kažu sad divojke naše.
Mi imamo disko i kafiće
i barmena sto nam place meće.
Ne pije se vino i rakija
Nego votka i puši se droga.
Nakoj bilo kad sam mlada bila,
A ovako kad sam ostarila!

Topolje, 2005. Kazivala Klara Filakov, zapisala Maja Kokolari, Kokolari 2005. rkp
256. .

Pudarice ne pudaru grožđe,

Već pudaru, da se nabećaru.

Duboševica, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 77.

257.

Mislila sam da j' pudarit lipo, da j' pudarit lipo

Dođi drugo na divane, doće lane
Dođi drugo na divane, doće lane.

Nije lipo, kad ti nema diko, kad ti nema diko
Dođi drugo na divane, doće lane
Dođi drugo na divane, doće lane.

Milo grožđe, koje rano dođe, koje rano dođe
Dođi drugo na divane, doće lane
Dođi drugo na divane, doće lane.

A ne milo koje zakasnilo, koje zakasnilo
Dođi drugo na divane, doće lane
Dođi drugo na divane, doće lane.

O jesni, ne jeseni lase, ne jesni lase
Dođi drugo na divane, doće lane
Dođi drugo na divane, doće lane.

Lolo moja, ne oženila se, ne oženila se
Dođi drugo na divane, doće lane
Dođi drugo na divane, doće lane.

Gajić, 2013. Prema izvođenju KUD-a Seljačka sloga Gajić na manifestaciji *Pudarina*, zapisao
Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

258.

Maramica na stazi

Di moj lola na stazi
Maramica na stazi
Di moj lola na stazi
Ej, maramica na skale savita
Lolo moja, nezaboravita
Ej, maramica na skale savita
Lolo moja, nezaboravita.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

259.

Moj se lola šalio

Nova j' kola pravio
Moj se lola šalio
Nova j' kola pravio
Ej i uprego šalaj dva čilaša,
Dva čilaša nemu kočijaša
Ej i uprego šalaj dva čilaša,
Dva čilaša nemu kočijaša.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

260.

Pudarice ne pudaru grožđe

Pudarice ne pudaru grožđe
Već pudaru da im momak dođe
Već pudaru da im momak dođe
Pudarino, alaj si mi gorka
Pudarino, alaj si mi gorka
Što ja više neću bit divojka
Što ja više neću bit divojka.

Gajić, 2013. Prema izvođenju KUD-a Seljačka sloga Gajić na manifestaciji Pudarina, zapisao
Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

SVATOVSKJE PJESME

261. .

Oj! /ojkanje, tzv. pjevanje u grlo/
Faljen Isus prijo, devojačka mamo!
Doved'te nam tu vašu divojku,
Doved'te nam tu vašu divojku,
Da vidimo, za kim dolazimo!
Je l' velika, je l' dosta lipa,
Je l' dostojna našega jedinka, /ako je jedinac/
/Je l' dostojna našega junaka,
I našega biloga kolača!// /ako nije jedinac/

OPIS OBREDA: Kod prstenovanja, kada isprose djevojku, pjeva svekrva /mati momkova/ ili tko nju zastupa, gornju pjesmu. Prije nego što je ona ne ispjeva, ne dovode pred nju djevojku.

Ova čeka u drugoj sobi i tek kada je pjesma ispjevana, uvedu nju. Djevojku vode djever i djeveruša / to su obično njen brat i njena sestra, ili najbliži rod/ u svojoj sredini. Oni ne daju djevojku, nego traže novac za nju: „*Evo vama moje sestrice, a meni na dlan petica!*“ Svekrva na to uzvraća da djevojka nije tako lijepa, kako su je opisali, a djeveri tvrde da je još ljepša. Tako se nadvikuju dok djeveri ne prijete da će djevojku opet odvesti natrag u sobu. Tek kada su se pogodili, primi djevojku jabuku u jednu ruku, zatim drugom rukom prevrne *pregać* i na

njemu primi polovicu kolača, a druga polovica se daje ženama koje kite goste, tzv. spravljacicama. Od đuvegijinih roditelja se tada traži da plate pogodjenu cijenu. Batina, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 72.

PJESME UZ RAD

262.

Pevala je ptica kos,

U zelenoj šumici
Na rastovoj grančici.
Vijali je jageri.

Ja ću vama pevati,
Ruzmarinom zelenim,
I sa vinom crvenim.

Gajić, 1937. Kazivao zbor seljačkih djevojaka, zapisao Vinko Žganec, Žganec 1932.-1938. rkp., br. 89.

263.

Pevala je ptica kos

u zelenoj šumici,
na 'rastovoj grančici.

Vijali ju jageri.
„Nemojte mi vijati,
ja ću vama pivati,
kad se pod'te ženiti
ružmarinom zelenim.“

/dalje ne zna/

NAPOMENA: mi umjesto me je točno!

PRIPJEV:

Pevala je ptica kos,
Pevala je ptica kos,
Ej, ja, hoj, pevala je ptica kos,
Ej, ja, hoj, pevala je ptica kos.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 41.

264.

Gde s' mi 'ragi, porosio rojte,

Staro lane moje, prosio rojte?

Il' kod konja, il kod volova?

Za gorom, za dolom,

Pod zelenim javorom.

(dalje nije znala)

Luč, 1949. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.,
SSN

265.

/Ej,/ tri sam dana kukuruze barala

/Ej,/ pa sam diki duvan kupovala.

Nek pušti tog lipog duvana,

Nek miriše sobičica mala!

PRIPJEV:

Dunave, Dunave,

Tija vodo ladna,

Tija vodo riko, oj divojko,

Prevezi me priko!

Baranjsko Petrovo Selo, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br.

25.

266.

Tri jetrve žetvu žele

Prva j' žela, snop nažela,

Druga j' žela, dva nažela,

Treća j' žela, tri nažela.

Otud ide svekrešina! /svekar/

A šta ste se umorile

Konda su vas zmije pile? /kao da/

Ta l' nisu nas zmije pile,

Već te vaše šire njive. /široke/

PRIPJEV:

Ladole, mile,

Oj, lade, oj!

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 31.

267.

Posijala baba tikve

Te su tikve dobro nikle.

Kupi baba u prgaču /pregaču/

Pa je nosi na pijacu.

Pita deda pošto jedna.

Baba veli, forint jedna.

PRIPJEV:

Šaj cucangle ore taj šajdalom (2x) /ne znaju značenje riječi/

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 42.

268.

Dika diku umiva u mliku,

Umiva u mliku,

Al mi, rode,

Nemamo ni vode.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 45.

269.

Narasla je kupriva

Tri je polja pokrila,

A četvrto nij' mogla;

Tu su žela tri brata,

A za njima sestrice.

„Šta ne žanješ, sestrice,

Jel ti je srp malen?“

Gajić, 26. 1. 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 46.

270.

Škripi jermo, ko je na bunaru?

Na bunaru Kajka materina.

Vodu grabi, belo lice ladi.

Vodu lije, svoje lice mije.

Topolje, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 73.

271.

Oj livado, rosna travo,

Koj' po tebi čuva stado?

Čuvala je devojčica

Od sedamnaest godinica.

Čuvaj, draga, stado tvoje,

Da ne pasu žito moje;

Ako pasu žito moje,

Ljubit ću ti lice tvoje.

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 88.

272.

Škripi đeram, škripi đeram,

Ko je na bunaru,

Ko je na bunaru?

Škripi đeram,

Oj, škripi đeram.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 102.

273.

Na planini čuva mala

Stotinu ovaca,

Sto ovaca, sto ovaca,

Dvjesto jaganjaca.

Prodaj, mala, sto ovaca

Za 'iljadu groša,

Pa si kupi nanulice,

Da ne ideš bosa,

Više vredi sto ovaca,
Neg 'iljadu groša,
Makar išla cijele zime bosa.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 116.

274.

Škripi derma, škripi derma,

Ko je na bunaru?
Na bunaru, na bunaru
Mila materina.
Vodu grabi, vodu grabi,
Belo lice 'ladi.
Vodu lije, vodu lije,
Belo lice mije.
/dalje ne zna/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 123.

275.

Oj, livado, rosna travo

Koj po tebi čuva stado?
Čuvala je devojčica
Od sedamnaest godinica:
Ovce čuva, pesmu peva:
„Moj dragane, što te nema,
Što te nema ovi' dana,
A ja čuvam stado sama?!“

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 127.

276.

Vidiš, diko, tu zelenu travu,

Pokošenu, al ne pokuplje/nu/.

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 130.

277.

Curica vezuje zelen vinograd.

Veli momak mlad: „Vručina je sad;

Ajd, curice, nas dvoje u lad!“

Za njom obrezuje
Lozicu momak mlad
Veli momak mlad: „Vrućina je sad;
Ajd, curice, nas dvoje u lad!“

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 136.

278.

Alaj volim ružu krem,
'oću da je uzberem,
Hoću da joj lomim grane,
Dok zora ne svane.

S one strane Morave
Čuva mala pačiče,
Pa sve viče: lili, lili,
Dodji, dragi, mili!
/ili: Pa sve viče: like, like, - Nema moga dike!/

S onu stranu Morave
Pere mala marame;
Jednu pere, drugu pegla,
'oće da mi bega.

S onu stranu Morave
Tri curice garave,
Samo ima jedna bela,
Srce mi zanela.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 139.

279.

Zeleni se livada,
na livadi ograda,
Na ogradom lola ore,

Viče na volove.

Alaj vole, pa vole,
Sa dva vola da orem,
I još da m' cura bela,
Volove da tera!

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 146.

280.

Ajde Kato, ajde, zlato,
Ajde sa mnom celer brati!
Ne mogu ti, gospodine.
Nema sjajne mesečine.
U celeru vel'ko blato;
Ti si, Kato, moje zlato!
Zapalit ću tri fenjera,
Vodit ću te do celera.
U celeru vel'ka suša;
Ti si, Kato, moja duša!

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 147.

281.

Škripi đeram, škripi đeram;
Ko je na bunaru,
Ko je na bunaru?
Haj škripi đeram.

/vidi 73., 103., 123./

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 153.

282.

Na livadi pala kiša rosulja;
Na divojki tanka bela košulja.
Ti ne gazi sitnu kišu rosulju,
Uprljat ćeš tanku belu košulju!
Ti ne vodi za to brige, dilberče,
Oprat ću je na potoku doveče.

/dalje ne zna/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 164.

283.

Žito žela baranjska devojka, /ili Baranjka devojka/

Žito žela i pesmu pevala:

„Ko bi meni 'ladak načinio,

Dala bi mu prstenak sa ruke.

Ko bi meni vodice donio,

Dala bi mu obljubiti lice.

Ko bi meni žito povezao,

Onog bi ja verna ljuba bila.“

To dočuje čoban od ovaca,

Paj' devojki 'ladak načinio,

Pa je njoje vodive doneo,

Pa je njoje žito povezao.

-Daj, devojko, što si obećala!-

„Kojeg sam ti vraga obećala?!

Ako si mi 'ladak načinio,

I ti si se u njemu odmorio;

Ako si mi vodice donio,

I ti si se sa mnom ponapio;

Ako si mi žito povezao,

Tvoje s' ovce moju njivu pasle.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B, br. 195.

284.

Moja prelja slabo se okreće

Bar da dika danas doći neće

Žico moja kako ću ti tkati

Malo tilo, veliko vratilo.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

285.

Ej žito žela Baranjka divojka

Zvizdice Danice, ne izlazi, rano je,
zlatno moje.

Ej zlatnom rukom i srebrnim srpom,
Zvizdice Danice, ne izlazi, rano je,
zlatno moje.

Ej tanka struka kano vita jela,
Zvizdice Danice, ne izlazi, rano je,
zlatno moje.

Baranjsko Petrovo Selo, 2002. Kazivao Krunoslav Šokac, zapisala Ivana Andrić, Andrić
2002. rkp.

286.

Tri jetrve žetvu žele.

Prva j' žela, snop našela,
Druga j' žela, dva našela,
Treća j' žela, tri našela.
Otud ide svekrešina!
Faljen Isus! Sanje mile,
Jeste li se umorile,
Maglo, maglice, moja
Razvijaj se maglo, razvijaj!

Žito želi ja i moja želja,
Žito želi, pa se zavoljeli.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

287.

Okrunjeno nebo zvizdama,

K'o muvačko polje ovčama,
A med njima nema čobana.
Samo jedno malo zaspalo.
Došla ga je majka buditi:
Ajd ustani, sine Ivane!
Ne mogu, ti, majko ustati,
Noćas su me vile morile.

288.

Svinjar tera svinje na dolinu,

Pa pogleda gore na planinu,
Di devojke беру rosnu ranku,
Rosnu ranku veću u maramku.
Duboševica, Njikoš 1996: 19.

289.

Čuva višnje Gojkovica mlada,

Pod višnjama čedo j' uspavala.
Nadletiše dva vrana gavrana?
Što ste dali dva vrana gavrana?
'El ste stali da višnje krunite?
'El ste stali da čedo budite?
Nit' smo stali da višnje krunimo,
Nit' smo stali da čedo budimo,
Već smo stali što smo iz daleka
Gajić, Njikoš 1996: 29.

290.

Sijala j' Kata bosiljak,

Al ovaj bosilj ne niće,
Već je niću, Kato, oj mornari.
Al evo su došli trgovci,
I pošto ti j' Kato bosiljak
Taj dukat košta postručak.
Tri jetrve žito žele,
Prva žela, snop našela
Druga j' žela, dva našela,
Trća j' žela, tri našela,
O tud iđe svekršina,
Faljen Isus snaje mile,
Jeste li se umorile?
Šta ste tako poblidile?

Ko da su vas zmije pile!
Lado, le mile! Lado, oj!
Ta nisu nas zmje pile,
Već te tvoje njive šire!
Maglo, maglice moja, razvijaj se,
Maglo, razvijaj!
Draž, Njikoš 1996: 32.

ŽETVENE, UZ RAD NA POLJU
291.

'Ko se brine da zemlju ugari,
Tog će biti i puni amabri!
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

292.

Jesen stiže, sunce blago grije,
Stiglo vrijeme da se žito sije!
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

293.

Alaj volim orati,
Četir' konja tjerati.
Kad poorem i posijem,
Sjednem pa se smijem.
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

294.

Ništa ljepšeg ni milijeg nema,
Baranjskuša na sjetvu se sprema!
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

295.

Žito zrelo svi u polje žure,
Stigla žetva i nema kubure.
Sunce grije, dokle nam vidika,
Žito želi ja i moja dika.
Srpi režu, prašte, sve obriju,

Cijelim poljem biljuše se lijehu.
Rukovet se u snopove niže,
Vozač veže, pjesma se razliže.
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.
296.

Stara vrbo, moj debeli hlade,
Ohadi nam žetelice mlade.
Al' je lipa mlada žetelica,
Srpom maše znoj joj curi s lica.
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.
297.

Sunce sije, zlatno klase zrije,
Snop do snopa, nikad milije.
Ništa ljepšeg ni milijeg nema,
Pit' rakiju u debelom hladu
I grliti žetelicu mladu.
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.
298.

Žito žela Baranjkuša bila,
Srudna tila, tanka kao vila.
Desnom žanje, na livu nalaže,
Rukovete u snopove slaže.
Zlatno klasje na grudi se meće,
Srce kuca od velike sreće.
Oj Šokice da joj ljubim lice,
Našeg roda dična golubice.
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.
299.

Sunce žari a sparina plazi,
Milo lane žetva nam prolazi.
Krvave mi noge od strnike,
Još se nisam naležala kraj dike.
Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

300.

Moja žena žito žela, a ja za njom vezo,

Kad je stig'o poljubio, nisam ni oprez'o.

Lako ti je žito žeti, odreži pa baci,

Al' je teško svnje čuvat, digni se pa vrati.

Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

301.

Al je lipo sjediti kraj dike,

Na vr' voza kad šatlovi škripe,

Diko moja lipoga života,

Na vr' voza ljubiti je milota.

Uda' ću se jeseni ove,

Bit će kruha za naše svatove.

Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

302.

Nije majstor ko' kamaru renda,

Već je dida ozdole što gleda.

Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

303.

Sita lola, sitna ja,

Sitna slama pod nama,

Još sitnije lola ljubi,

Da me ne probudi.

Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1990: 8-10.

304.

PRELO

Divojke:

Još tri dana do svete Lucije,

Al' u mene pol močića nije.

Teškog stida u našem kraju,

Goreće mi prsti na vatralju.

Momci:
Neće srama, pomoće je mam,
Daj atala naprela bi sama.
Atala-marila

Poletite paunići moji,
da vidimo koja koga volji.

Ljuta mama di su šćetkanice,
Izgorele paleć pauniće.
Udala b' se pa momka izbira,
A na prelji cilog dana drima.

Ne keraj me majko moja mila,
Pa i ti si nekad mlada bila,
I sa apom pauna paljila.

Paunići – našveljane lopte ko jajce od kudelje, šćetkanica

Baranjsko Petrovo Selo, Brdarić 1980: 35.

305.

S one strane barice,
Janja čuva pačiće,
Ona viče: li, li, li,
Odi, Jozo, moj mili.
Draž, Mihaljev 1983: 14.

VOJNIČKE PJESME

306.

Otvor prozor, curice malena,
Od jutra sam došo sa terena.
Gazio sam krvi do kolena,
Ljubio sam cure bez imena.
Aoj, momci, ženite se redom,
Mene j' Tito oženio bedom:

Puškom Zorkom, najlepšom divojkom,
Karabinom, curom najfinijom;
Revorveri, to su nama diveri,
Mesto popa, granata iz topa,
Mesto kuma, granata mi gruva,
Mesto svata, razara granata.
Nisam došo ni do pola Drine,
Raniše me iz gevermašine,
Raniše me u junačka leđa,
Pa me moja košuljica vređa.
Sve devojke izašle na drinu,
Pa da vide, kako momci ginu,
Momci ginu, padaju u Drinu.
Zbogom ostaj, kasarno na Drini,
Ja sad idem svojoj domovini.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 58.

307.

Devojka je išla,
Na goru je zašla.
Na goru je zašla,
Ranjenoga našla.
Ranjen glavu diže,
Devojka pobiže.
„Devojko, ne beži,
Već mi rane veži!“
Devojka se vrati,
Kecelju derati.
Kecelju derala,
Rane previjala.
„Kad ja ozdravim,
Ja te ne ostavim!“
Momak ozdravio,
Devojku ostavio.

/dalje ne zna/

Batina, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 71.

308.

U Batini, kad je borba bila,

Prva mi je kugla pogodila;

Pogodi ne baš u pola ledja,

'de me moja košuljica vređa.

Ja se javi' dežurnome mome,

A dežurni komandiru mome.

To je bilo oko dvanaest sati:

Dolazi mi i otac i mati.

Otac plače, stara majka kuka:

„Ajoj, sinem gde ti j' desna ruka!“

-Moja ruka na batinskom polju,

Gde se mladi partizani boru.

Nas dva brata, oba ratujemo,

Šta ćeš, majko, ako poginemo?

Moga brata ranila granata,

Žao mi je što i mene nije!-

Batina, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 89.

309.

Devojka je išla,

Za goru je zašla,

Na momka naišla.

Momak ranjen leži,

A devojka beži.

„Devojko, ne beži

Već mi rane veži!“

Devojka je stala,

Kecelju derala,

Rane povijala.

Momak ozdravio,

Devojku poljubio.

Batina, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 93.

310.

Ide jesen brez brige,
Kuj' je soldat nek ide,
A ja, majko, soldat nisam,
Nisam ni upisan.

Zelene se orasi,
Stara diko, moja si,
Ako smo se svadili,
Nismo oče vadili.

Mi ćemo se pomiriti,
Pa će opet dobro biti.

Zelen ora', zelen Srem,
Zbogom mamo, ja idem
A vi s Bogom večerajte,
Mene ne čekajte.

Batina, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 95.

311.

Da znadeš, majko, najbolje
Sve naše teške nevolje:
Uklopi rat i mir nam daj.
I nek toj bijedi već bude kraj!
/daljnji tekst nije poznat!/

Branjin Vrh, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 110.

312.

Tamo gore u Karpate,
Tamo su brega visoka,
Tamo leži junak ranjen;
Umirući govori:

„Čujte, braćo, mili družu,
Čujte moju želju sad:
Ako se ja dom' ne vratim,
Pozdrav'te mi domu sve:
Oca, majku, sestru, braću,
Samo moju ljubbu ne,
Jer je ona takva bila,
Pa je drugog ljubila.“
Nekoliko par čas sati,
Oči mu se sklopiše.

Branjin Vrh, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 112.

313.

Jedna cura mala

Za goru je zašla,
Za goru je zašla,
Ranjenog našla.

Ranjenik ju viče:
„Odi, curo, bliže!“
Al cura se vrati,
Kecelju derati.
Kecelju derala,
Rane zavijala,
Momče ozdravilo,
Curu ostavio.

Branjin Vrh, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 115.

314.

Curica je išla,

Za goru je zašla.
Za goru je zašla,
Ranjenoga našla.

Ranjen glavu diže,
Curica pobiže.
„Curice, ne beži,
Već mi rane veži!
Ako ja ozdravim,
Ja te ne ostavim.“
Curica se vrati,
Kecelju derati.
Kecelju derala,
Rane zavijala.
Momak ozdravio,
Curu ostavio.
Curica ga klela:
-Voda ga odnela!
Voda ga odnela,
Na breg ga iznela!
Nek ga suši glava,
Ko na suncu trava!
Nek se suši telo,
Ko na suncu seno!
Nek se suši duša,
Ko na suncu ruža!-

Šumarina, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 144.

315.

Kad se Amid oženio,
Do pol noći ljubom bio
Od pol noći žandar dodje:
„Ustaj Amide, car te zove!
Carska je kasa porobljena,
Na te Amide oslonjena.“
-Moj Amide, moj dilbere,
Na kom ostavljaše mladu mene?-

„Ostavljam te kod matere,
Majka je moja kao i tvoja.
Pričekaj me tri godine,
I četvrte do polovine!
Ako ti se živ povratim,
Verna ljubo, moja si ti.
Ako ti se živ ne povratim,
Verna ljubo, udaj se ti!“

Luč, 1947. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 166.

316.

Kad se Amida oženio,
Do pol noći s ljubom bio
Od pol noći žanadar doje:
„Ustaj Amide, car te zove!
Carska je kasa porobljena
I na tebe oslovljena.
/NEŠTO NEDOSTAJE/
- Moj Amide, moj dilbire,
Na kome ti sada ostavljaš mene? –
„Ostavljam te na materi,
Na majki mojoj, kao i tvojoj.
Pričekaj me tri godine
I četvrte polovine
Ako se ja živ doma povratim,
Verna ljubo moja si ti.
Ako se ja živ doma ne vratim
Verna ljubo, udaj se ti!
/dalje nisu znale/

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B, br. 182.

317.

Devojka je išla,
U goru po vodu.

U goru je zašla,
Ranjenog je našla.
Momak glavu diže,
Devojka pobeže.
„Devojko ne beži,
Već mi rane veži!
Ako ja ozdravim,
Tebe ne ostavim.“
Devojka se vrati,
Rane zavijati:
Pregaču derala,
Rane zavijala.
Momak fovorio:
„Ti ćeš moja biti,
Ja ću te ljubiti!“
Momak ozdravio,
Curu ostavio.
Devojka ga klela,
svakojakom kletvom:
„Venulo ti telo,
Ko na suncu telo!“
Devojačka vera,
tvrđa od kamena,
a momačka vera,
ko na moru pena.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B, br. 184.

318.

Sam se Ivo u vojsku otprimo;
Majka kleči, pa ga blagosivlja
„Ne 'di, sine, najprednji pred vojskom,
Već ti idi oko polak vojske!“
To je Ivo poslušao majku.

Kad su došli spram bila Budima,
Pušća konju kite do kopita,
I uzdice do crne zemljice,
Dva zulufa sebi do ramena.
Motriše ga budimske divojke:
„Mili Bože, prilipa junaka!
Kako će ga pregoreti majka?!
Da nam može na večeru doći,
Pravile bi gospodsku večeru,
Par pilića i dva golubića,
Suvi' šljiva sa sirove grane,
I jabuke sa rose uzbrane,
Bila kruva iz bile bučvare, /?možda korito/
Bila vina od sedam godina
I rakije z budimske kapije.
/ostaloga se nije mogla sjetiti/

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B, br. 190.

319.

Ili grmi, il' se zemlja trese;
Niti grmi, nit' se zemlja trese,
Već pucaju iz grada topovi.
Kupi herceg vojnu sa svi' strana,
Pokupio od majke jedinke;
Svaka sina u vojsku otprima
I još Ana brata Marijana;
Pratila ga do prvog kvartira.
Pa govori brate Marijane:
„Seko moja, pogled' mi u oči.
Pa ti sebi naši' na rukavu,
Da ti znadeš da brata imadeš.“
Kad je voska rata započela
Usta duka dugački' pušaka,

Usta cika ti' britki' sabalja,
I topovi kanda su gromovi.
Tako se je polje zamaglilo,
Nit se vide konja, ni junaka,
Ni po zemlji ti doljeni pešaka.
Kad je prošlo tri meseca dana
Onda 'erceg pisma raspisuje,
Svakoj majki 'uda glasa daje:
„Mile majke, dese s' ne nadajte,
A vi snaše, vi se razudajte,
A vi seke, ne vežite veze,
Jer vam braća poderati neće.
/dalje nije znala/

Torjanci, 1949. Kazivala Marta Candić, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.,
SS3/2B, br. 194.

320.

Lipa sila u šumu divojka,
Čeka dragog, čeka svega momka.
U ratu je dika, izgubio glavu,
Mislio je samo na nju, kosu plavu.
Ne zna mila koliko će patit,
Jer se mili s ratnog polja, nikad neće vratit.
Došla karta s Crnoga mora,
Plače plava kosa tvoja,
Bić'eš tužna sve do bora,
Mila diko moja.
Kroz mlado oko zeleno,
Rijeke suza poteklo,
K dragom svome otišla je,
Mati sada za njom plače.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mijoč, zapisala Adrijana Šnajder. Šnajder
2004. rkp.

321.

Gavran nosi pismo,

Zarobljenik šalje,

Od Crnoga mora,

I još otud dalje.

Gajić, Mihaljev 1983: 14.

322.

Sam se Joza po Dunavu voza

Sam se voza pa se Bogu molji:

Daj mi Bože, oči sokolove,

Da ja viđam kud je vojska pala,

Vojska j' pala pokraj Temišvara.

Gajić, Mihaljev 1983: 14.

RIMOVANI DESETERAČKI DVOSTISI– BEĆARCI

323.

Ala smo se mi, braćo, sastala

Kod ovog malog sastala.

Kad zapevam tiho i lipo,

Kad možeš da ne dojdeš diko!

Man se diko pera i papira,

Izgubi' ćeš sa glave šešira.

Lipo me je naučila mati

Zapivati: Živili Hrvati!

Gajić, 1937. Kazivao zbor seljačkih djevojaka, zapisao Vinko Žganec, Žganec 1932-1938.
rkp., br. 6.

324.

Aj, mene moja stara majka kara:

-Aj, nejdi, sine, tuđim ženama! –

Veli čača: obesi se, sine!

„Oču, čača, curi oko vrata.“

Meni moja mala poručuje,

Da boluje, kad se ne miluje.

Svi bećari žene oterali,

Ja, kaki sam, pa još moju nisam;

Moja, dama, otišla je sama.

Branjin Vrh, 1948. Kazivala Eva Mesar, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.

rkp., SS2, br. 1.

325.

Svi svatovi beli golubovi

A svatice, bele golubice.

Lub' me, dragi, ili reci: ne ću!

Nek se oči za drugim okreću.

Sve su cure zalevale ruže,

Ja ljiljana, moja dragana.

Alaj ću se, imena mi moga,

Naljubiti lica garavoga.

Garava sam, garava sam roda,

Garav lola, koji zamonm hoda.

Garava sam i pomalo bela,

Takva mi je familija cela.

Mila mamó, rano me probudi,

U bircuzu prdaljica gudi.

Sanjala sam da sam ribe jela:

Do zore se dika razbolela.

Diko moja i jesi i nisi,

Oženi se, da vidim čiji si!

Branjin Vrh, 1948. Kazivala Eva Mesar, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.

rkp., SS2, br. 3.

326.

Dika mi se svako večé javlja,

Na prozoru jabuku ostavlja.

Crni šešir i za njim đurđica,

To se loli šikuje spram lica.

Mesečina odavle do drumá,

Gluha cura na obadva uha.

Ružmarine, ne id' u visine,

Već u grane, da nakitim lane.

PRIPJEV:

Dika mi se svako večé javlja,

Dika mi se svako večé javlja,

Na prozoru jabuku ostavlja.

Na prozoru jabuku ostavlja.

Baranjsko Petrovo Selo, 1948. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br.

26.

327.

Crne oči izašle iz mode,

I plave će, šarene ne će.

Draž, , 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 28.

328.

Svem ću svitu oči zavarati,

U moje ću milo pogledati.

Pripjev: Svem ću svitu, svem ću svitu, oči zavarati, oči zavarati.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 35.

329.

Oj, srce moje, ako ti je tesno,

A ti pređi, sa leva na desno!

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 36.

330.

Lolo moja, kad ti mila nisam,

Kad mi nema, zašto pitaš 'di sam?!

NAPOMENA: MI se u ovom dijelu Baranje govori umjesto ME!

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 37.

331.

Lolo moja, golube garavi,

'el ti žao, što smo se rastali.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 52.

332.

U Oseku crne kose seku,

Lane moje, odseć će i tvoje.

PRIPJEV:

U Oseku, jagodo,

U Oseku, jagodice,

U Oseku crne kose seku,

U Oseku crne kose se/ku/.

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 54.

333.

Diko moja, i jesi i nisi,

Oženi se, da vidim čiji si!

Batina, 949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 63.

334.

Diko moja iz šume jagodo,

Diko moja iz šume jagodo,

Iz šume jagodo!

Dika soldat, a ja sladačica

Ala ću se nanosit novica!

/novice: žalobna nošnja/

Duboševica, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. IEF rkp., SS2/75.

335.

Crni šešir, ne miriši farbom,

Već pondon i devojkom mladom!

Duboševica, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 76.

336.

Diko moja, i jesi i nisi

Oženi se da vidim čiji si!

Topolje, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 81.

337.

Kukuriku, ne budi me diku

Orozane ne budi me lane!

NAPOMENA: Me=mi

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 86.

338.

Ej, pisme moje, alaj ćete stati,

Srce moje, al će uzdisati!

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 90.

339.

Aj, mati, je l' to taj, 'ulja i bećar?

Aj, mati, to je taj, 'ulja i bećar.

To je, mati, to je taj, 'ulja i bećar.

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 96.

340.

Aj, teraj toga sa kreveta svoga,

Aj kad nevalja, zaš' da krevet valja.

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 97.

341.

Mila mam, kupi mi papuče,

Da ne idem bosa oko kuće.

Mila mam kupi mi cipele,

Da ne idem bosa oko Skele.

Nigdi sela ko Batinska Skela,

Ni momaka ko skelečki' junaka.

Grlo moje ko u ove zvonce,

Da j' za prodaj, dobila bi novce.

Grlo moje, ko orgula svira,

Da j' za prodaj, mnogo bi dobila.

Grlo moje, zvono varadinsko,

Kad zajekne, ko da zvono zvekne.

Batina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 98.

342.

Zalud, diko, tvoje čelo voraš,

Ej, kad u mene pogledati moraš!

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 100.

343.

Oko moje, pogledaj na levo

Pa ćeš vidit ko te je volevo.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 101.

344.

Bela lela i zeleno lišće,

Majka kćerku sa sokaka više.

Ne da lola, dok ne svane zora,

A u majki kucat srce mora. /ili pucat/

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 109.

345.

Lolo moja to se ne isplati,

Svako večer stajati na vratu.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 113.

346.

Aoj, mati, je l' to taj 'ulja i bećar?

Ide šorom, svašta čuje.

Dode kući, pa me psuje.

Branjin Vrh, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 117.

347.

Idem šorom, ne smijem pevati,

Čut' će frajla, pa će me psovati.

Zmajevac, 1949. Kazivao Franjo Homer, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 119.

348.

Misliš, diko, da ću te moliti,

Što ti ne ćeš sa mnom govoriti?

Ne molim ja ni kod kuće majku,

A kamo l' tebe na divanu.

Tvoja majka stupicu zapela,

Da u'vati tebe i švalera.

U'vati miša na duvaru, /zidu/

Nije tebe s dikom na divanu.

Zmajevac, 1949. Kazivao Franjo Homer, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 120.

349.

Lolo moja, ljubičice bila

Alaj su mi tvoja usta mila.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 138.

350.

Lolo moja i jesi i nisi

Oženi se, da vidim čiji si!

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 174.

351.

Idem šorom, pa ja čupam slame,

Đe ću leći ja i moje lane.

Oče moje, ko dva đavolara,

Spremiše popa i đandara.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS2, br. 179.

352.

Oj, diko moja, paunovo pero,

oj, curo večera, kavu šećera.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B, br. 197.

353.

Pazi, dragi, šta mi oko radi

Kad namigne, napolje izajdi!

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SS3/2B, br. 208.

354.

Ej, šta ću, nane boluje mi dika!

Ej, idi, ćero, vidi bolesnika!

355.

Mesečina, mesec u oblaku

Ja i cura u jednom budžaku.

Curina mi je zaostala mama

U kijeru, di joj ljubim ćeru.

Vedro nebo de bi curo leglo

Dali milo, lezi mi u krilo.

Ja u sobi, noge na sokaku

A 'laće mi vise na čardaku.

U petak je Nikola prdio

U subotu lelu zamolio.

U nedelju, aj me ženi majko

Ženi majko od tri dana sina

Traži snahu od sedam grdina.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SSN.

356.

Moja mama bećaruša bila

I mene je bećara rodila.

Rodi mamu još jednog k'o mene

Nek' imadu za kim lajat žene.

Rodi mamu još jednog bećara

Kad lumpujem nek' imam drugara.

Milo moje bit ćeš mi gospoja
Od tvog lica bit ćeš gazdarica.

Stare staze nanovo je gaze
Stare lole nanovo se vole.

Volim s milim stajat na žverju
Neg' s nemilim stajat na perju.

Idem šorom pitaju me žene
Aj bećaru što ti luče vene?

Lice vene što ja ljubim žene
Zle su žene ko zmije zelene.

Što da radim kad moram da vadim
Maramicu, imam vijavicu.

Ja sam isko, ona mi je dala
Da poljubim njena usta mala.

Ja baraba, a šta će mi kuća
Ja kod cure spavam do svanuća.

Cura bela ni obraza nema
Koja bi je budala uzela.

Što ću imat kad obraza nemam
Svaka beda u obrve gleda.

Mesečina uprla u vrata
Sad moj lola ide iz soldata.

Mesec sjao kad sam konje ukrao

Al ne sjao kad sam je prodavo.

Ja baraba, a otac mi lopov

Moja mama volela se s popom.

Misliš curo da ne marim za te

Što ja često ne pogledam na te.

Alaj lipo u našem kraju

Zvizde sjaju, cure pevaju.

Mil' mi dika i njegova snaša

Kad mi kaže: bit ćeš curo naša.

Alaj volim kad se netko jedi

Pa od jeda ne može da gleda.

Zalud majko tvoje njegovanje

Bez mangupa nema milovanje.

Mila nano, rano me probudi

U birtije pozdravljaju ljudi.

(gajde)

Volem jednu, a četiri mene

Bože mili, al su lude žene.

Da bi bila žena ko divojka

Žena stenje kad's na krevet penje.

Da zna mama što zna soba mala

Ne bi mama sobicu držala.

Alaj lipo, u šljiviku, diko,

Dole trava, gore šljiva plava.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp., SSN.

357.

Oj Baranjo pokrajino moja,

Tebe diči Šokadija tvoja.

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek

1981.-1996. rkp. ,br. 10.

Svi mi pitu iz kojeg sam sela

Iz Daraža, Šokica vesela.

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek

1981.-1996. rkp., br. 11.

358.

Oj, Daražu selo kraj granice

U tebe su sve lipe Šokice.

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek

1981.-1996. rkp., br. 12.

359.

Moja prelja slabo se okreće

Bar da dika danas doći neće.

Žico moja kako ću ti tkati

Malo tilo, veliko vratilo.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

360.

Maramica na tri ćoška grane

Volem diku prem mi babe brene .

Nemoj diko da ti žavo bude

Kad te moji svatovi probude

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč, zapisala Adrijana Šnajder, Šnajder
2004. rkp.

Oj Baranjo, alaj si nam divna

U tebi je živeti milina.

Kad Baranjci šorom zapjevaju

Pendžeri se širom otvaraju.

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek
1981.-1996. rkp. br., 13.

361.

Pitaju nas iz kojeg smo sela

Sa granice iz Duboševice

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek
1981.-1996. rkp., br. 14.

Svi mi kažu da sam bećarina

Što ja šešir nosim na očima.

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek
1981.-1996. rkp., br. 15.

362.

Ne gledaj me mala ispod oka

Ne vadi mi srce iz duboka.

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek
1981.-1996. rkp., br. 16.

363.

U garave oči na vrh glave

Kad namigne kapa mi se digne.

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek
1981.-1996. rkp., br. 17.

364.

Kad baraba moje jagnje ljubi

Škripi krevet, škripaju i zubi.

Gajić, 1995. Kazivao Mika Matanov, zapisala Miroslava Hadžihusejnović Valašek, Valašek
1981.-1996. rkp., br. 18.

365.

SVATOVCI

Kad se krene iz mamina dvora

Crna zemlja proplakati mora.

Procvala je trava ditelina

Curo, više nisi materina.

Đuvegijo, el ti kita mila,

Što ti tvoja snaja načinila!

Stari svate, ova j' kita za te

Ti je plati, pa se ne inati.

Svekre dado, drž se mudrina,

Dok ti tvoga ne oženiš sina.

Svekrvice, otvaraj kapiju,

Vodimo ti svate u avliju.

Imam kuma k'o biloga goluba,

A kumicu kao golubicu.

Barjaktaru, barjak ti se vije,

Ova kita na tebe se smije.

Diverušo, ti si cura mlada,

El' si i ti para izabrala?

Oj, čauše, gazdo svega svita,
'es ovoga zaluzio cvita?

Gajić, 2002. Kazivao Marko Drventić, zabilježila Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

366.

(na prelu)

Sprimljem prelo, pečem kolačiće,
Na prelu su moje drugarice.

Naše prelo lipo i veliko,
Kako možeš da ne dođeš, diko!

Komšinice, predi, privezivaj,
Diko moja, u diplice sviraj!

Prelo naše od stari starina,
Sve smo došle u lipi rubna.

Gajde gude, prdaljice ječe,
Mene dika i 'oće i neće.

Volim gajde neg 'egede troje,
Kad u gajde svira lane moje.

Gajić, 2002. Kazivala Klara Filakov, zabilježila Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

367.

Baranja je ko divojka mlada,
Puna voća, puna vinograda!

Oj Baranjo, ti si naša dika,
Mala brda, a polja velika!

Voljim Dunav, polja i livade,

Na planine vinograde mlade.

Oj Baranjo, polje moje ravno,

Mladi su te ostavili davno!

Oj Baranjo, lipa i bogata,

Žitna polja, redovi dukata!

Oj Baranjo, mila pokrajino,

Tu nam rodi kukuruz i vino!

Oj Baranjo, ne bi te voljio,

Da se nisam u tebi rodio!

Oj Baranjo, ti nisi velika,

Al ostaješ uvijek naša dika!

Ja sam Šokac, govor me izdaje,

I Baranjac od pete do glave!

Oj, Gajiću, malo selo naše,

Tebe diču divojke i snaše!

Gajić, 2002. Kazivao Marko Drventić, zabilježila Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

368.

Lolo moja, priko kola pridi,

Poljubi me, pa opet otiđi!

Alaj sam se naigrala kola,

Dok je moja tamburala lola!

Diko moja, đavole kavasti,

Kad će tebi brkovi narasti!

Alaj voljim gibanice s makom,

A još više prkositi svakom!

Oj Daražu, šta o tebe kažu,

Da se cure siledžikom mažu!

Oj Bodoljo, velika nevoljo,

Šta se pušiš, ko da šljive sušiš!

U mog dike glava povelika,

Ko u našeg šarenoga bika!

Draž, 2002. Kazivala Jelena Mijatov, zabilježio Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

369.

Krmača se popela na slamu,

Guska vodu iz rešeta pije.

Iz Ižipa svaka cura lipa,

Iz Bodolje velike nevolje!

Alaj volem gibanice makom,

P ja mogu prkositi svakom!

Pjeva Šokac, ajde noga za nogom,

Ko divojka za momkom.

Pjeva Švabo, ajde noka za taj drugi,

Ko taj momak za taj curi.

Ej lako ti je poznati bećara,

Šorom ide i očima šara!

Ej bećari se ne ženiju mladi,

Bećaruju dok im ne dojadi!

Rodi majka još jednog bećara,
Kad se kerim da ja imam para!

Da mi nije u selu zvonara,
Ko bi mene budio bećara!

Ej, šorom idem sedam-osam žena,
Ja poznajem koja muža nema!

Ej mini suknja i grbava noga,
To je moja, miloga joj Boga.

Mala moja ti meni poruči,
Di ti stoje od kijera ključ.

Ja sam curo iz daleka momak,
Bil me tila primiti na konak!

Ej, svaka cura voli tamburaša,
A berdaša i cura i snaša!

Pitaju me iz kojeg sam sela,
Iz Petarde, golubica bijela!

Brnjevaru ljubim tvoje staze,
I divojke što po njima gaze!

Šišam onog s kim sam noćas bila,
Zora pukla, a ja osta cila!

Moja mala progutala žvaku,

Pa joj nešto raste u stomaku.

Oj Marinka uđi i potpiši,
Da od sutra više cura nisi!

Savio se ružmarin pa visi,
Oj Tado više momak nisi!

Svekrvice sjeme od salate,
Volim ti sina, baš me briga za te!

Svekrva me voli kao majka,
Kad večeram otjera me vanka!

Svi se svati okitili vinom,
Naša mlada dogodne sinom.

Branjin Vrh, 2002. Kazivala Ana Bulić, zabilježila Ivana Andrić, Andrić 2002. rkp.
370.

Priko šora pružio se lanac,
Ide Šokac i piva bećarac!

Nema meda koji se ne vrca,
Ni curice koja nema srca!

Rodi majko još jednog bećara,
Da mi plaća kad ja nemam para!

Kažeš lolo, da me nisi volio,
Lažeš, gade, voliš me i sade!

Kakva mi je ona divojka,
Koja nije poljubila momka!

Kako ti je sirotinjski sine,
Kad te smota gazdinska lipota?

Kako ti je diko u samoći,
Kad mi ne mo'š doći?

Kad zapivam tiho pa veselo,
Čuj me, moja nadaleka željo!

Kad ja prođe kraj dikinog dvora,
Sam se pendžer otvoriti mora!

Kad moj dika pokraj mene prođe,
Kapu digne, pa na me namigne!

Kad zapjevasmo ja i moj kolega,
Sve se žabe skotrljaše s brijega!

Kiša rosi, mene lola prosi,
Kiša stala, a ja se udala!

Kiša pada, tragovi se znadu,
Mom bećaru na prelo ne dadu.

Ja večeram, briga me za vatru,
Ostala mi dika na sokaku!

Jao mene ja se oledeni,
Kad sam čula da m dragi ženi!

Ja sam svoga lolu ostavila,
Nije đavo ni ljubiti znao!

Ja se bojim diki da ne skrivim,
Jer kad skrivim bolje da ne živim!

Ja sirota, a dika bogata,
Alaj ću se nanosit dukata!

Ja u selu, lola na salašu,
Dođi lolo na bijelom ćilašu!

Volim cvijeće, cvijeće voli rosu,
Al' najviše volim curu bosu!

Ženit ću se i ja ovog ljeta,
Nek' moj punac imade zeta!

Alaj volim u kolu igrati,
Kad se dika do mene uvati!

Alaj volim ić u svatove,
Još u one di je lane moje!

Alaj sam se našalio šale,
Naljubio garave i plave!

K'o je bećar od mladosti rane,
Taj je bećar dok ga ne sarane!

Nije mene rodila gospoja,
Već Šokica rumenoga lica!

I malena, suknjica šarena,
Svaka šara svog bećara vara!

Moja dika pleše ko budala,
Ja sam tako plesala ko mala!

Što se tamo iza brda praši,
To sviraju naši tamburaši!

Diko moja priko kola stani,
Da te moje oko nanišani!

A šta mi se garavo nameće,
Kad garavo moje srce neće!

Otkad jesam valjan bio nijesam,
I umrijet ću, popraviti se neću!

Ženit ću se i ja ove zime,
Nek se mama ima svađati s kime!

Od ljubavi ne boluje svako,
Samo onaj ko se voli jako!

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936), zapisala Adrijana Šnajder,
Šnajder 2004. rkp.

371.

U Baranjke puni ormar truba,
Tri joj stvori, udati se mora.

Je je plela i otkala sama,
To me moja naučila mama.

Ženit ću se, uzet ću Baranjku,
Donest će mi ćilim i ponjavku.

U ponjavku zamotat ću majku,
A u ćilim mene i Baranjku.

Alaj lipa Baranjka u vezu,
Nema para ni u cilom srezu.

Ja sam mala al' sam puna vraga,
Teško onom čija budem draga.

Oj Torjanci, selo pokraj Drave,
U tebi su curice garave.

Oj, Torjanci, selo si u doli,
Zato tebe moje srce voli.

Oj, Torjanci, selo kraj granice,
U tebi su cure eko ružice.

U Torjanci, moja lola stara,
Da mu nema u Baranji para.

Aj u 'vo kolo svaki nek' se 'vata,
Ovo j' kolo baranjskih Hrvata.

Mene moja naučila mati,
Pivaj kćeri živeli Hrvati.

Kroz Torjance teče malo vode,
Torjanske su cure ko jagode.

Dodi diko preko našeg plotu,
Ti si momak - ni ti je sramota.
Torjanci, Njikoš 1996: 38.

372.

Sunce sija, kermenc osvanuo!

Od mame me dragi isprosio!

Jesen bliži, dolazi Lovrinac,

Prosit će me u mame jedinac!

Bliže kermenc, dragi drugu prosi,

Risulja se, pa će da prkosi!

Uz'o b' me, al mu ne da mama,

Neće stara što imam sestara!

Miruj srce, pa zataji boli,

Još me dragi iz potja boli!

Inoča se ispod šatra oli,

Srce topi, pa tuga odoli!

Baranjsko Petrovo Selo, Njikoš 1996: 47.

373.

Oj svatovi, moje bilo perje,

Pi'te, jed'te pa se veseljite.

Pa i onda za snašom idite,

I rano mi snašu dovedite!

U krilu joj sunce donesite,

U nedra sjajnoga meseca!

Đuvegijo, el ti kita mala,

Što ti tvoja snaja načinjila?

Svekre, dado, drž se na mudrina,

Dok ti tvoga ne oženiš sina!

Svekre, babo, nerođeni dado,

Snaja volji tvoje dite mlado.

Imam kuma ko bilog goluba,

A kumicu kano golubicu.

Stari svate, ovo j' kita za te

Ti ju plati, pa se ne inati!

Deverušo, ti si cura mala,

Jesi li i ti para izabrala?

Oj, čauše, gazdo svega svita,

Nis ovog zaslužio cvita.

Al kita trepeće,

U čančiću zvekeće.

Aoj, kumo, al ti lipa grana,

I pod njome svilena marama.

Otvarajte vraca i pendžere,

Nek se čuje to naše veselje.

Procvala se trava diteljina,

Više nisi, curo, materina.

Procvala se i od crešnje gronka,

Moja druga više nij' divojka.

Mila majko, otvaraj kapiju,

Vodimo ti snaju u avliju.

Draž, 1939. Kazivala Tonka Mihaljev, zapisala Jelka Mihaljev. Mihaljev 1976: 39-40.

374.

O, moj mio, di si sinoć bio?

Di si bio, dobro mi je bilo.

Vidio sam lipotu divojku,

Uzo bi ju, al ne da mama.

Ukro bi ju, al je čuva straža.

Mala straža devet divojaka.

Prskočit ću vraca i pendžere,

Privarit ću ovu malu stražu

Još ću ljubit moju milu dragu.

Draž, 1939. Kazivala Kata Martinović, zapisala Jelka Mihaljev. Mihaljev 1976: 39-40.

375.

Diko moja ružice rumena,

U srcu si mojem usađena.

U bostanu ružica procvala,

Pa sam dike za šešir nabrala.

Moja dika ružicom se kiti,

Meriše mi moram ju voljiti.

U čaše mi ružica otpala,

Što mi dika u nedilju dala.

Ružica se uz lesu pružila,

Moja dika jako zatužila.
Gajić, Mihaljev 1981: 13.
376.

Ala su mi okitili grane,
Dvi divojke sa obadvi strane.

Diko moja, moj zumbule plavi,
Zašto našu ljubav zaboravi.

Zumbul mi je brzo uvenio,
Moj se dika na me rasrdio.

Zumbul voljem, a i tulipana,
Šta ću izbrat još ne znam ni sama.

Orgovane brzo mi procvati,
Diko moja do mene s ufati.

Orgovan mi sa obadvi strane,
Miliji mi što j' na desne grane.

Neven veni, dika mi se ženi,
Oj, nevene, zaboravi mene.

Dika zumbul, ja leluja plava,
Leluja se zumbulu dopala.
Luč, Mihaljev 1981: 13.

377.

Peva pital na dudu jalovcu,
Dopala se curica udovcu.

Darašci su isterali svinje,
Svinje pasu, a oni alalsu.

Oj, Romonjo, ala si na glasu,
Kokoše ti na tavanu pasu.

Oj, Daražu, ala si na mode,
Žaba pišnu, a ti si u vode.
Draž, Mihaljev 1983: 15.

378.

Ej, cico mico, jesi l' mi zaspala
cico mico jesi l' mi zaspala'.

Ej, jesi l' mene mesto ugrijala
jesi l' mene mesto ugrijala.

Ej, šest meseci kako spavam sama
šest meseci kako spavam sama.

Ej, ugrijala mesto od buvara
ugrijala mesto od buvara.

Ej, pol jastuka i desnica ruka
pol jastuka i desnica ruka.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

379.

Oj Baranjo med` dvi vode ladne,
Brza Drava do tija Dunava.

Gajić, 2013. Kazivo Matija Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

380.

U Maroku tri momka imade

Ižip, Daljok i Bodolja znade!

Gajić, 2013. Kazivo Matija Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

LIRSKE BALADE

381.

Dvoj' su mili u milošći rasli,

Omer momče, omerika divojka.

Kad je omer za ženidbu bio,

A Omerika za udaju bila,

(ne zna stih)

Moj Omere, moj jedini sine,

Koga ćemo prosit za ljubu?

„Prosi, majko, Omeriku devojk“

-, „Ne ću, sine, Omeriku devojk,

Već ću, sine, od Falića zlato.

Njevo j' zlato s novci pretežnije,

Njevo j' ruvo zlatom prepunije, -

„Ako j', majko, zlatom pretežnija,

Kad mi nije u srcu milija.“

-, „Idi, sine, pa sakupi svate,

Sve od reda momce neženjene

I po njima konje nejašene.“

Luč, 1949. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.

SS2, br. 7.

382.

Šetala se Ivanova ljuba

Gore dole po zelenoj bašći

Svakom cvetu pesmu ispevala

A najlepšu stablu ružmarinu

„Ružmarinu, moj najlepši cvete

Koj' se cvateš, a semena nemaš
Tako i ja , Ivanova ljuba
Vek se ljubim, muška čeda nemam“
Začula ju Ivanova majka,
Pa pred sina brzo išetala
„Da znaš sine kak te kune ljuba!“
„Kaži majko, di me kune ljuba?“
„Tamo dole u zelenoj bašći.“
Brzo tamo Ivan odšetao,
Brzo trze sablju od pojasa,
Vedru ljubu med pleća udari.
Kako ju je lako udario
Na brku b / joj čedo izvadiao,
Muško čedo, zelenu jabuku
Pa ga meće na desnicu ruku
I nosi ga svojoj staroj majki.
„Evo majko, zelene jabuke,
Kojoj nisi ti sazreti dala!“
To izusti i dušicu ispusti.

NAPOMENA: b' „na brku“ – na vrhu sablje

Luč, 1949. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 16.

383.

Oj, devojko, lepa seko,
Lice ti je kano mleko.
Voljio bi da si moja,
Neg četiri vrana konja.
A što će mi vrani konji,
Kad ni oni nisu moji.
Ja se spremam na granicu,
Moja draga u bolnicu.

Kad se vratim sa granice,
Ja ću proći kraj bolnice.
Bolnica je preko puta,
Okrečena bledo-žuta.
„Faljen Isus, časna sestra!
Jel moja draga još bolestna?“
-Tvoje drage ovde nema,
Pokrila ju crna zemlja.
Na grobu joj cvetak plavi;
Umrla je od ljubavi.
Na grobu joj cvetak bili;
Umrla je, sad ne živi.
Na grobu joj cvet buketa;
Otišla je s ovog sveta.-

Gajić, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 53.

384.

Tri godine služim cara;
Nij' mi draga pismo slala,
Al četvrta sad nestaje,
Meni draga pismo šalje.
Meni draga pismo šalje,
Da se ona, sad udaje.
Ja zamoli' svijetla cara
Svijetla cara Sulejmana:
Svijetli care Sulejmane,
Pusti mene na domaje,
Pusti mene na domaje,
Draga mi se sad udaje!
Ja uzjaha konja vrana,
Pa ja jaham do domaja.
Kad ja stigo' do domaje,
Draga ide na vjenčanje.

Ja izvadim svijetlu sablju
I odsećem dragoj glavu
I izvadim svijetlo zrnce,
Pogodim se s njim u srce.

Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak (1896.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov
1947.-1949. rkp. SS2, br. 161.

385.

Dvoj' su mili u milošći rasli:

Omer momak, Omerika divojka.

Kad je Omer za ženidbu bio

Omerika za udaju bila,

Progovori Omerova majka:

„Koga ću ti isprositi za ljubu?“

Odgovori Omer, momak mlad:

„Isprosi mi Omeriku divojku!“

-Ja ću tebi od Falića zlato,

Zlatom teža, zlatom pretežnija.-

„Šta mi vredi, što je pretežnija,

Kada nije u srcu milija!“

Odgovori Omerova majka:

-Idi, sine, i kupi svatove,

Svatove, momce neženjene

I po njima konje nejašene. —

Kad je Omer svate sakupio,

Kad je svate lepo izgostio:

Pijte svati, pijte i jedite,

Svi meni veseli budite!

Ja ću moju oboriti glavu,

Oboriti do crne zemljice

I zbog moje majke zlotvorice.

Pa je Omer lego u ložnicu,

—r kraju, a zlato duvaru /zidu/

Progovori od Falića zlato:
„Okreni se, ne okrenuo se!
Zagrli me: otpale ti ruke!
Poljubi me: otpali ti zubi!

Progovori Omer momak mladi:
„Diži mi se, ti nemila ljubo,
Pa mi dodaj tentu i papira
da napišem do dvi, do tri redi
da ostavim majki zlotovorici.“

Kad u jutro zora zabiljela,
Evo majke na vratima kijerna:
-Ustane mi, deco moja mila,
Majka vam je ručak pripremila!-

Progovori od Falića zlato:
-Kuda će ti tvoj Omer ustati,
Kad je Omer sinoć poginio
I evo ti pismo ostavio.-
Kad je majka pismo to čitala,
Sve je pismo suzama zal'jala,
Pa otiđe u sobu na vrata:
-Pijte, svati, pijte i jedite,
Pa vi meni žalosni budite
I žalosno ruvo navucite
Pa ćete mi Omera pratiti
'di j' njegova Omerika divojka!-
Omerika je na čardaku šila,
Svilom šila, zlatom popunila,
Zlatnom žicom, srebrnom iglicom.

Progovori Omerika divojka:
„Ala mi je zamirisala ruža,
Baš ko da je Omerova duša!“
Al govori Omerikina majka:
„Ne budali, kad budala nisi!

Kuda bi ti Omer poginio,
 Kad se Omer sinoć oženio!“
 Skoči ona s visoki' čardaka,
 Pa otiđe na sokak na vrata.
 Ne vidi se nebo od barjaka,
 Ne vidi se zemlja od momaka,
 „Skinite ga i otklopite ga/ :lijes/
 Da ga vidim i da ga poljubim!
 Metnite ga i zaklopite ga!
 Kad on za mnom – i ja ću za njime!“
 Pa otiđe u sobu na vrata,
 Pa govori svojoj miloj majci:
 „Pripremi mi što najviše treba!
 U jednu nas raku zakopajte!
 Zajedno nam ruke sastavljajte
 I u ruke zelene jabuke!
 Na kraj noga bunar iskopajte,
 Na kraj glave ružu zasadite,
 S desne strane klupe pomećite.
 S leve strane jabuke sadite!
 Ko j' umoran, nek na klupu sedne,
 Ko je gladan, nek jabuke jede,
 Ko je žedan, neka vode pije,
 Ko je mlađi, nek se ružom kiti!“

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 163.

386.

Na celom svetu od sto milja

Lepote takve ni'
 Ko šo je bila lepa Janja,
 Ribara starog kći.

Ko drenak usne njene
 Ko jela vitki stas,

Ko riba bistre oče ima,
Ko slavuj mio glas.

Iz grada jedan momak /x/ dojde,
Gospodin lep i mlad,
Obljubi usne njene ...
Ah, Janja, što ćeš sad?

Kad stari ribar mrežu vadi,
U mreži ribe ni'....
Kad u mreži mrtva leži
Ribara starog kći.
Ah, kad bi mlada Janja znala,
Da što tuga i bol,
Ona bi onda rekla:
Ah, proklet bio on!

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 180.

387.

Dvoj' su mili u milošći rasli,
Omer momče, Omerika divojka.
Kad je Omer za ženidbu bio,
On je svojoj majki govorio:
„Mila majko, isprosi mi ljubu!“
-Avoj, jesi, moj Omere, sine,
Koga ću ti isprosit za ljubu? -
„Isprosi mi Omeriku devojk!“
-Ne budali, moj jeidnmi sine!
Ja ću tebi isprositi ljubu,
I za tu ljubu od Falića zlato! /ili: lepu Fatu, Atlagića zlato/
Ruvom teža, zlatom pretežnija,
I viša i lepša od Mere;
Još je Fata od roda bogata.

Idi sine, idi kupi svatove,
Sve svatove, momce neženjene!-
Kad je Omer svate sakupio,
I on dođe u sobu na vrata:
„Pijte svati, pijte i jedite!
Pa vi meni veseli budite!
Ja ću moju glavu oboriti,
Oboriti do crne zemljice,
Sve zbog moje majke zlotvorice.
/dalje nije znala/

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 202.

388.

Hrani mama jedinicu Jelu,

Hranila ju i odhranila ju,
Do petnajste godina.

Kad je Jela za udaju bila,
Zbog tebe se zemlja zavadila,
Sedam bana sa seda' zemalja,
I dva cara i četiri kralja,
I dva, braćo, turska generala.

Ljuto mama svoju Jelu klela:
„Avo, Jelo, niđe ti ne bilo,
Što si lepa, bolje da si slepa.
Zbog tebe se zemlje zavadile,
I dva cara i četiri kralja,
I dva, braćo, turska generala.“

To je Jele vrlo žao bilo,
Pa otiđe Tise vode ladne,
I ovake Tise besedila:

„Tiso vodo, uzmi moje tilo,
Bože mili, ti mi dušu primi.“

I ovako j' Tise besedila:
„Tisa vodo, pozdravi mi majku,
Nek ne pije Tise vode ladne,
'El će popit moje oči čarne,
'El će popit moje oči čarne.
I pozdravi mojeg strica Savu,
Nek ne kosi oko Tise travu,
Pokosit će moju kosu plavu,
Pokosit će moju kosu plavu.

Duboševica, 1936. Kazivala Jela Prakatur, zapisao Vinko Žganec, Žganec 1932.-1938. rkp.,
br. 32.

389.

Šetala se Ivanova ljuba

Gore dole po zelenoj bašči.
Svakom cvetu pesmu prepevala,
Ponajbolju batvu ružmarinu. /batvu: osamljenom/
„Ružmarinu, ti najbolji cvetu,
Vek se cvateš, a semena nemaš;
Tako i ja, Ivanova ljuba,
Vek se ljubim, muško čedo nemam.“
To, j' dočula Ivanova majka
Pa govori svome sinu Ivi:
-Sine Ivo, i tebe ne bilo!
Kako nas je tvoja ljuba klela.-
„Kaži majko, kako nas je klela?!“
-Svakom cvetu pesmu prepevala,
Ponajbolju batvu ružmarinu:
Ružmarinu, ti najbolji cvetu,
Vek se cvateš, a semena nemaš.
Tako i ja, Ivanova ljuba,

Vek se ljubim, muško čedo nemam.
Ode Ivo u zelenu bašču
Pa uzme sablju okovanu.
Kako ju je lako udario,
Na brku joj čedo izvadio, /brk:oštrica/
Muško čedo, zelenu jabuku.
Pa on nosi svojoj staroj majki:
„Evo, majko, zelena jabuka,
Kojoj nisi ni sazreti dala.“

Torjanci, 1949. Kazivala Marta Candić, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS3/2B, br. 196.

390.

Išla Anka u Rumu,

Tri žandara na drumu;
Išla Anka u Rumu,
Tri žandara na drumu.

Prvi psuje bogove,
Drugi reže šlogove, /?/
Treći oštri sablju tanku,
Da zakolje Anku, hej.

Anka ruke sklopila,
Pa je lepo molila:
„Evo vama bela svila,
Na čast vam bila.“

Išli momci u Rumu,
Nadju Anku na drumu:
Slaj Anka čudno spava,
U krvi joj glava.

Zmajevac, 1949. Kazivao Franjo Homer (1869.), zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-
1949. rkp. SS2, br. 118.

391.

Išla cura, pa išla,
Sve dućane obišla,
Tražila je svilu plavu
Što na veru daju, oj.

Išla cura, pa išla,
Sve dućane obišla,
Da si kupi kilu gara,
Da obrve šara.

Daj mi, mati sekser-dva,
Da si kupim otrova,
Da otrujem čedo malo,
Da ne viče: „Mamo!“

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 124.

392.

Sneg i kiša pada,
Mila moja draga,
Noge su mi klonule,
Ostavljam te sada.

Ja lupam na prozor,
Niko se ne javlja;
Sad se moja milena
S drugim razgovara.

Ja istavam vrata, /:izdignem/
Škripajuć' zubi
I zastanem milenu /:uhvatim/
Gde se s drugim ljubi.

Ja izvadim sablju
Odsičem joj glavu
I rastavim usnice
Njoje i draganu.

Dugo sam joj gledao
Njene usne male,
Koje su me više put
Poljubiti znale.

Dugo sam joj gledao
Ruke do lakta,
Koje su me više put
Vile oko vrata.

Dugo sam joj gledao
Njene oči plave,
Koje su me više put
Pogledati znale.

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 128.

393.

Široko je lišće borovo,
Pod njim je Jovo bolovo.
„Oćeš li mi, sine, preboleti?“
-Ne mogu ti, majko, preboleti,
Već ja moram, majko, mlad umreti.-

Kako ne bi sina žalila
U krilu mu groždje donila!
Kad prva banda zasvira.
/dalje ne zna/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 129.

394.

Sjajna zvezdo sjajana,

Pozdravi mi drgana,
Pozdravi ga, pa mu kaži,
Nek si drugu traži!

Daj mi, mati, paprike,
Na vr' malo kašike,
Da otrujem čedo malo,
Da ne viče: "mamo"

Zaluto lola puta,
'oće da zaluta.

/ne zna prvu polovicu zadnje kitice/

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 141.

395.

Voleli se dvoje mladi',

U gradiću malenom.
Jedno drugom obećali
vjernu ljubav do groba.

On je njozi pesme pevo,
Uz frulicu malenu;
Ona njemu vence plela,
Od cveća šarenog.

Ali jedne kobne noći,
Kada cvate beli krin,
Umrla je jedna draga,
Propala je ljubav s njom.

I opet se glasi čuju
Uz frulice malene ,
Ali lepa belopojka
Zaspala je za uvek.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 143.

396.

Kad ja prodjem jednu goru, pa drugu,

Kad ja dodjem u tu treću, najveću,
U toj trećoj javor drvo visoko,
Pod drvetom posteljica napravna,
U postelji moja draga zaspala.
A ja stado' višnjeg Boga moliti,
Da podune tihi vjetrić od mora
Ne bi li se moja draga prevrnula.

/po svojoj prilici .....preminula/

PRIPJEV:

Kad ja prodjem jednu goru,
Pa drugu, pa drugu.
Kad ja prodjem jednu goru,
Haj, pa drugu.

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 181.

397.

Na celom svetu od sto milja

Lepote takve ni'
Ko šo je bila lepa Janja,
Ribara starog kći.

Ko drenak usne njene

Ko jela vitki stas,
Ko riba bistre oče ima,
Ko slavuj mio glas.

Iz grada jedan momak /x/ dojde,
Gospodin lep i mlad,
Obljubi usne njene ...
Ah, Janja, što ćeš sad?

Kad stari ribar mrežu vadi,
U mreži ribe ni'....
Kad u mreži mrtva leži
Ribara starog kći.
Ah, kad bi mlada Janja znala,
Da što tuga i bol,
Ona bi onda rekla:
Ah, proklet bio on!

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 180.

398.

Ivo Maru preko polja zove:

„Odi Maro, odi srce moje!
Ajde Maro da brojimo jade,
Da vidimo, 'ko više imade!“
Kad su svoje jade iskazali,
Obadvoje jako zaplakali.
Ivo vadi revolvera svoga:
„Na ti Maro, ubi brata svoga!“
-Ja ga Ivo, ubiti ne mogu:
Veruj meni i višnjemu Bogu!-
Ivo gleda u jarko sunašće
I ubode Maru u srdašće.
Kad je Ivo Maricu ubio

I još ju je tri put poljubio.
I on ode gorom pevajući...
Osta Mara tamo ležajući...

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 183.

399.

Pukla j' puška priko vinograda,

Pa j' ubila tri čobana mlada.

Prvog žali i otac i majka,

Al' drugog brajen i sestrice,

A trećega – nitko ni od kuda!

Gajić, Njikoš 1996: 29.

400.

Mara veze lipotu vezove,

Ispod grana bila orgovana,

K njoj zalazu tri mala čobana.

Pribije se grana orgovana,

Pa ubije tri mlada čobana.

Padu snizi, padu labudovi,

Pospadali Marini vezovi.

Gajić, Mihaljev 1981: 13.

VIŠEJEZIČNE PJESME I PJESME NA STRANOM JEZIKU

401.

Moja kuća, moja soba,

Moja draga /ili neko ime/

Dok je Boga

Sej, haj, piczike babam, szeretis /ili szeretes; ne znam mađarski/

Az engem igazan!

/PRIJEVOD: hej, haj mala lutkice, ti me ljubiš zaista/

/daljnji tekst navodno ne postoji/

Šumarina, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 177.

402.

Mikor voltam ja curica mala /Kad sam bila/

Isten bizony, volela bećara /Jest, bogami/

Esik az esó, blato na sokaku /Kiša pada/

Ja i kis lany u drugom /u jednom/sokaku /djevojka/

Torjanci, 1949. Kazivala Anka Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 173.

1.

Jartam ablag hid alatt

/Idah ispod prozora i mosta/

Egy hold vilagos ejjel

/U svjetloj, mjesecom obasjanoj noći/

Lanyha szello suttogott

/Blagi vjetrić je šuštao/

A faknak leveltol

/sa lišća drveća/

Aluduj, edes, almodjal

/Spavaj, slatka, snivaj/

Senki sincs meg ebren

/Nitko još nije budan/

Foldon sok a szerelem

/na zemlji je mnogo ljubavi/

Es a hold az egen

/i mjesecu na nebu/

Ich bin gegangen abet špot /:abends spat/

Um zehne und em elve /:elfe/

Leisse /:leise/ Blätter irden /?/ sie

Auf dem Bäume Nester /?/

(Možda Auf der Bäume Aeste)

Schlaf, mein Leiter, draimet nur /träume nur/

Ist ja niemand wachtsam,

Auf die Erden /: die Erde/ nur die Lieb

Und der Mohd am Himmel

* *Od hrvatskoga teksta znala je Anka samo drugu polovicu:*

Spavaj, spavaj, spavaj sam',

Još nitko nije budan,

Samo na nebu mjesec sja

I na zemlji ljubav.

NAPOMENA: *Njemački tekst zapisan je po kazivanju s greškama, a mađarski prema*

pravopisu ispravio dr. Akos Racz

Torjanci, 1949. Kazivala Anka Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.

rkp. SS3/2B, br. 174.

403.

Procvetalo polje,

Lepi' divni' ruža,

Tu sam vazdan dragu čeko,

Da mi usne pruža.

Čeko sam ju dugo,

I jesen je došla,

Al je moja mila draga,

Za drugoga pošla.

Uvenulo polje

Lipi' divni' ruža;

Sada moja draga

Drugom usne pruža.

Tele van a hatar

/Puna je grančica/

Nyilo vadviraggal
/S diljim cvjećem/
Vajtalak a kerszt utnal
/čekah te na raskršću/
Püinkosdi rozsavel
/s duhovskim ružam/

Vartalak, vartalak
/Čekah, čekah te/
Osz is lett azota
/Već nestade jesen otada/
Elhervadat mar reges regen
/oveni otada već dugo/
A püinkosdi rozsa.
/duhovska ruža/

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 175.

404.

Kad ja umrem, s onim šorom nos'te me,

S onim šorom 'de moj dragi stanuje,
Skinite me i otklopite vi me,
Nek vriž mene gorke suze on lije.

Nek se seća kog je žarko ljubio,
I ljubio, mene zaboravio,
Na križ meni ove reči pišite:
Tu počiva, od ljubavi umrla je.

Napomena: Pjesma se pjeva na mađarskom jeziku, ali je nesumnjivo njemačkog podrijetla.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 176.

405.

Ej, ányam, ányam édes kedves ányam

Egy szomoru vasárnap délután

Házunk előtt szépen muzsikálnak
Engemet podig visznek katonának.

Ej majko, majko, slatka draga majko
Žalosno nedjeljno popodne
Pred našom kućom lijepo sviraju
A mene vode u vojsku.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 186.

406.

Nincsem nekém felésegem de majd lesz

Veszek neki piros czizsmát ha jo lesz
De ha rozs lesz, feketét szem veszek án
Télen nyáron mezitláb jár az utozán.

Nemam ženu, ali ću je već imati
Kupit ću joj crvene čizme, ako bude dobra
Ako bude zla, ne dobije ni crne
Zimi i ljeti neka ide bosa po sokaku.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 187.

407.

Kis lakás a nagy Duna mentében

Jaj mily drága e lakáska nékem konybe.

Torjanci, 1949. Kazivala Anka Marković, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949.
rkp. SS3/2B, br. 207.

408.

Bújj, bújj zöld ág, zöld leveleske,
nyitva van az aranykapu csak bújjatok rajta!
Rajta, rajta, leszakadt a pajta,
leszakadt a pajta, bent maradt a macska!

Draž, 1985. Kazivala Jela Sičajmov, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

409.

Egede, begede, banda svira,

Mene doktor vizitira,
Pa mi veli šta mi fali,
Meni fali šešir mali,
U šeširu mala seka,
Neka bude apoteka.

Duboševica, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

410.

Edžederi bedžederi

Banda svira
Mene doktor vizitira
Pa me pita što mi fali
Meni fali prstić mali.

Darda, 1985. Kazivala Milena Tatalović, zapisala Jasna Vukas, Vukas 1985. rkp.

411.

Leb' wohl du schönes Ungarnland,

du bist jetzt unser Untergang.
Unser'n Ahnen hat gegeben
ein verwüst' Land zu pflegen,
und fur Müh' und Pflag'
gibst du uns - den Bettelstab.

Prijevod:

Živjela lijepa zemlja Mađarska,
Ti si naša propast.
Našim precima je bilo dano,
da se brinu za tu opustošenu zemlju,
a za naš trud i muku,
daješ nam – prosjački štap.

Branjina, 2010. Kazivao Johann Holzemann, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-
2016. rkp.

PJESME UZ PLES

412.

Čije ono divojče,

Što rano rani na vodu?

Hop, čiri, čiri, rapi, rapi, ram,

Dukatići mali, cange, cange, cang!

Poved kolo, haj, veselo!

(dalje ne zna)

Luč, 1949. Kazivala Marija Prakatur, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp.
SS2, br. 12.

413.

Čija je ono djevojče,

Što rano rani na vodu?

PRIPJEV: Op, čiri, čiri, rapi, rapi, rap,

A dukati mali cange, cange, cang;

Poved kolo, haj, veselo!

/dalje nije znala/

Luč, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 131.

414.

(kolo ranče)

Robovat ću, /2x/

al za krađu neću, /2x/

Već za lice moje garavice. /2x/

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 199.

415.

Staro sito i korito,

Sahajdo, sajhado,

Stara baba i taraba

Sahajdo, sahajdo

Stao bure i tambure

Sahajdo, sahajdo.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 201.

416.

Oj, ala' volem,

Joj, ala' volem

U kolu igrati

Joj kad se kolo,

Ej, kad se kolo,

do mene uvati.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SSN.

417.

Kolovođo materina rano,

De povedi kolo polagano.

Alaj j' lipo u šljiviku diko,

Ozdol trava, ozgor šljiva plava.

Svekrvice, veži sina svoga,

Zobnom slamom da ne oda za mnom.

Mila majko ti si svemu kriva,

Što sam mlada kapicu zavila.

Maramica na tri ćoška grane,

Volem diku prem mi babe brane.

Duboševica, Ivančanin 1964: 20.

418.

Kolovođo materina rano,
De povedi kolo polagano.
Alaj j' lipo u šljiviku diko,
Ozdol trava, ozgor šljiva plava.
Svekrvice, veži sina svoga,
Zobnom slamom da ne oda za mnom.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder,
Šnajder 2004. rkp.

419.

Zaigrajmo malo sitne bole,
Sitne bole što Šokice vole.
Lolo moja ružice iz čaše,
Šta će biti od ljubavi naše.
Oj, Šokice šarenijeh skuta,
Ljubiti ću te po stotin' puta.
Lolo moja ružice iz čaše,
Šta će biti od ljubavi naše.
Oj, Šokice šarenoga veza,
Bi li pošla za našega kneza.
Lolo moja ružice iz čaše,
Šta će biti od ljubavi naše.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder,
Šnajder 2004. rkp.

POSKOČICE

420.

Hop žica, žica, žica
Drma mi se kabanica.

Oni tamo priko,
Ne igraju lipo,

Vidi im se po nogama,
Da ne mogu složiti nama.

A ti misliš da ti znaš,
Što se tamo drmusaš.

Bolje mi, nego vi,
Vi ste malo šašavi.

Bolje naši nego vaši,
Naši vaše nadigraše.

Ajde šuti stara šuša,
Kad te nitko ni ne sluša.

Ajde šut stari vraže,
Tako se ne kaže.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder,
Šnajder 2004. rkp.

421.

Oj curice rokoko,
Poljubi me u oko.
Ja ću tebe u čelo,
Pa da bude veselo.
Aoj mati, aoj ti,
Alaj ti je lipa kći,
Alaj ti je lipa kćerka,
Da mi je švalerka.
Dođi diko ranije,
Makar priko kapije,
Okolo je daleko je,
Milo lane moje.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder,
Šnajder 2004. rkp.

422.

Aoj mista, mista, mista,

Reći ću ti nješta, nješta,

Kad ti stanem govoriti,

Glava će te zaboleti.

Ovako se kupus gaji,

Ako ne znaš, a ti pazi,

Ovako se kuća steče,

Na sokaku svako veče.

Sviraj svirče makar crko,

Na to si me ti navrko,

Sada sviraj do zore,

Mene noge ne bole.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder,
Šnajder 2004. rkp.

423.

Staro sito i korito,

Sahajdo, sajhado,

Stara baba i taraba

Sahajdo, sahajdo

Stao bure i tambure

Sahajdo, sahajdo.

Torjanci, 1949. Zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS3/2B, br. 201.

424.

Jaši baba dorata,

Na doratu zvonice,

Bjež'te babe iz kuće,

Polupat će lonce.

Oj, dorate, dorate,
Ti paseš u ritu,
Prodat ću te dorate,
Makar za forintu.
Svaka svoga dorata,
Drži na ularu,
A ja svoga dorata,
Držim u kućaru.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder,
Šnajder 2004. rkp.

425.

Kad se Ćiro oženio,
Čabar masti potrošio.
Ćaj, Ćiro, sjedi s mirom,
U cure ne diraj.
Sjedi Ćiro za trpezom,
Namazo se sa pekmezom.
Ćaj, Ćiro, sjedi s mirom,
U cure ne diraj.
Sjedi Ćiro za odžakom,
Namazo se kajmakom.
Ćaj, Ćiro, sjedi s mirom,
U cure ne diraj.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder,
Šnajder 2004. rkp.

426.

Ide snaša sa salaša,
Objašila tri kulaša,
Kec, keć, kume Lazo,
Nešto bi ti kazo.

Duboševica, 1936. Kazivao Pavo Cezner (1906.), zapisao Vinko Žganec, Žganec 1932.-1938. rkp., br. 33.

Usmene priče

PREDAJE

POVIJESNE PREDAJE

427. **Od crkve sv. Petra i kako su Turke oterali**

Ta crkva što je u Topolju, tu su svi učestvovali u ratu – sve nacije. Mi kad smo djeca bili mi smo se kupali u tom Dunavcu. I skidali golubove u crkvi. Gore su bile i orgulje i mi smo to išli skidat. Gore su na gredi bilo napisano, ali krečom belim – Perek Petar. Ali je ostala povijest zapisana, tog sad nema više. Na ulazu u sveti Petar. To se zvalo sveti Petar, ta crkva – s lijeve strane i tri ili četiri spomenika u kamenu s desne strane. Tu su bili koji su poginuli protiv Turaka. Fino, u kamenu, nema slika – samo zapisano. Capetanus – latinski – Stephan, on ph, Bakarits. Ništa drugo ne znam o njemu – al sigurno je bio žrtva rata. Ali tu su oni Turke pobijedili. Tu su Turci imali svoje šatore i sve – tu eto, pored svetog Petra i pored toga Dunavca i tako. I onda kako su putevi bili – ja ne znam – samo su se maske stavili ova vojska. Kaže ovčje kože koje su suhe naopako okrenuli, vunu i kojekakave od krava rogove meteli – unakazili se. I na osvanuće, svitanje zore, su napali. Turci su se preplašili jer onda se u sve vjerovalo. I kad su ovi, onako još je mrak, napali onda su ih u taj Dunavac naterali i oni se podavili. U rijeci je bilo toliko poginulih turskih vojnika da se na drugu stranu moglo doći suhih nogu. To nije priča, to je tako bilo i Mađari su tu za vrijeme Drugog svjetskog rata veliku proslavu na to napravili. Gajić, 2013. Kazivo Marko Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

428. **Predaja o kralju Matiji**

Nigdi u Sikisfehivaru u Mađarske, jedan je knez robovo ljude po selu. Kralj Matija se spremio u prosjaka pa išo po selima razgledat, tako je došo i u to selo. Kod kneza su radnici cepali drva i slagali, a on se naslonio na kapiju i gleda. Knez izašo van pa kaže slugi da ga udari cipanicom.

Knez: „Vidite ga kako ima velikog nosa ko kralj Matija! Ajde vamo, složi tude drva sotima radnicim! Što si sto tude na kapiju?!“

Kralj se Matija ponizio i unišo unutra i slago drva. Uvrebo je, kad je bio sam, i napiso na jednoj cipanici *kralj Maćaš*. Otišo je kad su drva poslagali. Za dva, tri dana pozvo je kneza i slugu.

Kralj Matija: „Ko je kod vas bio kad ste slagali drva?“

Knez: „Neki prosjak.“

Kralj Matija: „Što je taj prosjak radio?“

Sluga: „Eto smo ga zvali pa je i on slago drva.“

Kralj Matija: „Idemo vidit tamo gdje ste ta drva slagali.“

Gledali su ta drva jedno po jedno i izvrnu to drvo.

Kralj Matija: „Jel vidite sto je taj prosjak napiso?! To sam bio ja taj prosjak!“

Onda je dao slugi ruku odrezat, a kneza obesit.

Draž, 2004. Kazivala Jela Golubov (1928.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

429. **Fašange**

Eto kod nas još i dan danas se te buše, ili fašange, mi kažemo, slavu, još jako puno. A kažu da je to bilo tako da je kad su bili Turci, naši stari su bili pod Turcima jako dugo.

I onda jedanput, bilo im je jako teško i onda su odlučili. Jedno ujutru su se svi podizali, i mali i stari i babe i didaci, svi su se maskirali, tako ko u čeg se zagrnio. Uzeli su škrepetala i klepetala i zvonca i tako. I onda su tu klepetali.

A tu, di je sada, što mi kažemo bajmak, tude je, kažu, bila vojska. I onda su se oni poplašili. Nisu znali šta je to. Tude su išli di je sada Sveti Petar, a to nije bio kaže Sveti Peter, nego je to bilo isto tursko skladište. I onda su tude ih sterali u vodu, nisu znali kud će, nego su u vodu.

Toliko se Turaka tu pogušilo da je ko most et mogo si pešice prić priko njih na drugu stranu.

I onda to se još i dan danas kod nas slavi. Svake godine sprimu se buše, idu kroz selo i onda od kuće do kuće di ima momak, di ima divojka, onda svirači, i tako onda se svi veselju. Da nije bilo, valjda ne bi, kad nije ni u jednom selu nego našem. Eto sad ih ima svuda tih, ali tako da se slavi ko kod nas nema nigdi.

To je sad jedna priča koja u nekim danima kažu da je bila.

Topolje, 2005. Kazivala Manda Kovačev (1938.), zapisala Maja Kokolari, Kokolari 2005. rkp.

430. **Buše**

Eto već nisu znali ljudi ni šta ni kako i onda se narod spremio u buše i tako su Turke isterali. Iz Mohača. Tako je meni moja baka pričala.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

431.   **Buše**

U Muhaču se voljelo dvoje mladih toliko da više nisu mogli jedno bez drugoga. Mladi Šokac se zvao Matija, a Šokica Marica. U nju se zaljubio Simo Kuga, koji je bio doušnik i špijun Turaka, što je značilo da je bio moćan.

Kad je Matija uvidio da neće ostvariti njegove i Maričine želje, ubio je Simu i njegovog gospodara Turčina. Matija je morao pobjeći. Prebacuje se na jedan otok na Dunavu, u blizini Mohača, gdje je bilo skupljeno mnogo nezadovoljnika. Matija je bio hrabar i postao je njihovim vođom. Smislili su kako napasti Turke. Matija je sanjao o nekim groznim bićima s rogovima, koja su bila naoružana motrikama, vilama, sjekirama, kosama i neprestano su mahala. Među njima su bili i đavoli, opasani debelim lancem s dugim vilama. San je bio toliko užasan da se Matija probudio. Iskoristio je ideju i svoje ljude je prerusio u grozne maske o kojima je sanjao i u noći, dok su Turci spavali, izveo je napad. Turci su se toliko uplašili da su pobjegli preko Drave i na taj način se oslobodio Mohač od turske vlasti.

Baranjsko Petrovo Selo. Kazivao Stjepan Brdarić, zapisala Zdenka Lechner, Lechner 2000: 273–274.

432.   **Turčin i Marta**

Ispričala mi je mama priču da je taj Turčin zaprosio tu, zvala se je Marta. Zaljubio se i da se uda. I Marta se nije htjela udat. I on je njoj reko da se do sutra predomisli. I ako neće, da će biti pogubljena. I onda kad je on ujutro došo sa konjima i sa kolima. Sjeli su konje i kola i otišli su do Drave. I on je nju pitao taj Turčin:

- No, šta veliš Marta?

A ona njemu:

- Kako sam i rekla. Da neće.

I onda je on udario, ošinio po konjima i konji su otišli u Dravu i tako je Marta umrla. Eto utopila se, ali nije popustila.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

433.   **Svetište Vodica**

Svetište se zove Vodica jer je nekad tu bila šuma, šumarak. I ljudi su rušili ta drva, većinom su bile lipe. I kad su oni to sjekli, i ona debela stabla kad su sjekli i onda su popola jedno rasjekli i bio je tamo lik Majke Marije. I onda su iskopali bunarić, vodu – tamo je i dan danas. I onda se sagradila kapelica. Još su moju prabaku od Pečuha, na Vodicu donosili jer ju je ruka bolila. Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

434.   **Dvorac potonio**

Priča se da je tamo između Popovca i Branjine, tamo uz brdo kod Veke, bio dvorac koji je potonio u zemlju.

Popovac, 2010. Kazivao Vedran Osonjački, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

435.   **Tursko zlato i Dragojlov breg**

Tu u planine, tude je tursko blago. Tamo na Dragojlovom bregu. Turci su pre nego su otišli zakopali blago, sve što su pokrali kroz godine dok su tu bili. Probali se oni i vrtit' po to, al nisu, eto, mogli. Na mjesto gdje su zakopali blago, kažu, postavili su vrata na koja točno u podne udari sunce. Onima koji su vrata probali nać nešto loše dogodi. Kažu da jedan vojnik u Prvog svetskog rata čuju to, pa kad se vratio je probo nać to blago. Baranjac je on bio. Nikome ni' kazo jel on to našo il' nije. Samo se poč'o čudno ponašat i brzo nakon toga je živce izgubio i umro. Za njim od tuge otišla i žena.

Branjina, 2010. Kazivala Radojka Pešić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

436.   **Toranj crkve i grom**

Toranj te crkve tude, crkve sv. Petra, se kad su gradili triput urušio jer je grom udario u njega. Graditelji i odustali od gradnje. Kažu da je crkva na mestu turskog groblja, ono kad su ih poterali, u buše kad su se obukli, s rogovima i sve. I svaki put bi grom udario u križa, kažu da zbog tog turskog groblja.

Gajić, 2013. Kazivo Marko Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

437.   **Čudo od popovačke Marije Lord**

Prvim zabilježenim čudom popovačke Gospe darivan je 1924. godine Alojz Kolerić, stanovnik Belog Manastira koji je od kuće svaki dan biciklom dolazio Gospi moleći ju za posao i pri jednom njegovu hodočašćenju zaustavio ga je vlasnik mlina koji ga je zaposlio. Istom se čovjeku razboljelo dijete te je vjerujući u Gospinu pomoć došao joj se moliti i dok se on molio djetetova baka ga je umivala izvorom vode u blizini svetišta i dijete je ozdravilo.

Popovac, 1924. Zapisao svećenik Alajos Zador. Spomenica popovačke župe, rkp. 1924.

438.   **Čudo od Gospe popovačke**

Priča se da je jedan mladi par imo bolesno dijete. Bili su iz Belog Manastira i uvek su ga dovodili kod Gospe, molili se i umivali se i pili vodu iz bunara. I to je dijete ozdravilo.

Popovac, 2014. Kazivala Branka Strajnić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

439.   **Svetište Marija Lord**

Mi ovdje u Planini imamo svetište – Mariju Lurdsku, ali mi kažemo Marija Lord. Mi tu još nismo bili kad je to nastalo, al kažu da su Švabe to napravili. Da je jedna žena čekala neko pismo, neku vijest od muža za vreme Prvog rata. Nije se javljo – ni traga, ni glasa. I onda je ona imala za ideju da se napravi svetište. I čim je napravljeno – evo njega živa i zdrava, kući se vratio.

Mi smo stanovali iznad nje dok sam bila mala i dok je otac bio živ. I on je jednom dok je išao po vodu vidio jednu prelijepu mladu ženu kako se moli pred jednom postajom. Jer tu ima križni put. I dok je otišo po moju mamu da vidi tu ženu, ona je nestala jer sigurno nije bila od ovog svijeta.

Popovac, 2014. Kazivala Branka Strajnić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

440.   **Kamen marijanski iz Čemera**

Kažu da taj kamen na kojem je postavljen kip Mariji Lord, da je to zadnji kamen koji su izvadili iz Čemera – iz tih rudnika što su potopljeni.

Popovac, 2015. Kazivala Ankica Ostojić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

441.   **Svetište Marija Lord**

Jedan mještaniin je tražio posao da prehrani obitelj, svi su ga odbijali ostao je još samo mlinar. On se zarekao da će ako ga mlinar zaposli podići kip Majci Božjoj. Kako je dobio posao, odlučio je zavjet ispuniti. Uzeo je kip i odnio u brdo na put kojim je prolazio i molio kada je tražio posao. Tamo je kopajući našao veliki kamen na koji je postavio kip. Pričalo se da je to jedini kamen u tom dijelu brda.

A za bunar koji je po kraj današnje crkvice ista kaže daje ljekovita voda i da liječi oči.

Popovac, 2015. Kazivala Elizabeta Klopotan, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

442.   **Svetište Popovac**

Otvorila se zemlja i ondje je bila jedna ikona. Onda su ti ljud' to uzeli za sveto mjesto. To nema ko je Hrvat, ko je Švabo, ko je Srbin. To su svi došli. To se samo otvorilo, to je sveto mjesto. Taj se bunar sam otvorio. I uoči Male Gospojne ondje su se služile večernje (mise). Iz toga bunara smo pili te vode.

Popovac, 2009. Kazivala Milica Dvornić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

443.   **Aždaja i čudotvorni popovački izvor**

Kaže se kako se u vrijeme velikog nevremena, pred očima nekolicine ljudi, iz munja stvorila aždaja, spustila se na izvor i napila vode. Nakon nekoliko minuta nestala je i od tada se u narodu prepričava kako je voda s izvora čudotvorna i ljekovita.

Popovac, 2011. Kazivao Aleksandar Vukadinović, zapisala Stana Nemet, Predojević 2009.-2016. rkp.

444.   **Hortika napravio sebi dvorac**

Tu direkciju, tako kažemo, to je bilo od mađarskog kralja, od Hortike, to je on sebi napravio i on je tu dolazio. Pa vidla sam ga, ne jedanput, to je on tu dolazio. Mikloš. Vidla sam ga kod crkve. On je došo sa fijakerom, sa familijom svojom. I sad mu je bila ćerka il neko, neki rod, i

rekli su da će obnovit. I tu u dvorcu ima tunel. Ide do Mađarske. To sam čula, ne znam jel istina, da kad taj Hortika, kad on dođe, ako dođe do rata ili nešto da može u Mađarsku nazad.

Kneževo, 2010. Kazivala Eva Maria Pozvek, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

445. **Julka**

Julka je bila partizanka, kad je u Drugoga svetskog rata bila ta Batinska bitka ona je preplivala Dunava na drugu stranu. Eno joj i taj spomenik kod Dunava zovemo tako – Julka.

Gajić, 2013. Kazivo Marko Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

POVIJESNO-ETIOLOŠKE PREDAJE

446. **Naši pradiđovi su došli na galija Dunavem**

Pripovijčka na lokalnom jeziku kaže da su naši pradiđovi došli na galija Dunavem. Kad su pristali uz ušće Karašice u Dunav, otvorilo se lipo, planinom zagrlito, drago mesto. „To je daraž“, povikali su, „evo šume, evo čistine, evo planine! Ostat ćemo tu u Daražu.“

Druga skupa krenula je dalje, a već je Sunce sedalo i mračak se spuščo. Najbolje da mi tu zastanemo pa ćemo vidit sutra, na danu, oće l'mo ostat, 'el ćemo tražit dalje. Mrak sve gušći, legli su i zaspali, a ujutro kad su se probudili, lipo im je, kažu, ostat će, eto nek mesto bude Marok, on nas je tu zadržo. I tako je i bilo.

Neki su gundali da bi išli dalje pa su pokupili svoje prnje i uputili se. Iđu, iđu, držali se Dunava, a i da planina ne bude daleko. Kad su stigli na jednu čistinu, učinilo im se da je mesto odabrano pa su se složili da će tu napraviti ize. Niko ne zna otkale se potlam uz Iže dometnulo još P pa u stari mađarski knjiga piše Ižep.

I opet nisu svi pristali, el su mislili možda će nać još bolje stanište. Iđemo dalje, a vi eto, tu ostanite. Išli su dalje i dalje pa stigli na jednu malu uzvišicu sa koje se lipo vide na sve strane, baš je čudelj. Svi su odanili. Nećemo it dalje, već smo jako daleko stigli, to je naš Daljok.

Još od Daraža odvojilo se mlogo njih, mamila i je Karašica, pa su išli uz tu vijugavicu. Kad su došli do mesta di se voda jako primakla planine, a već je bilo večće, kažu, tu će ostat do jutra. Obdol, neće u brdo. Ujutro je blagi vetrić s planine zameriso čitav kraj. Tu ćemo ostat, smislili su jedni i ostali u Bodolje.

Nezadovoljnici koju uvijek tražu drugo, ošli dalje. Karašica i' je vodila pa stigli do nikaki ruševina starog grada, a svud bare i rakiće, sve zabrtvito, jedva su mogli iti, pa kažu: „Ajde, svitu, u tom Brnjevaru.“ Jedni oće i ostali, drugi neće i krenili dalje.

Iđu dalje, al sve više i gušće šume. Dođe u glavu jednomu da bi u šume bilo dobro, da se ne mora begavat od kojekaki napadača. Svitlu dragi. Nek to bude naša Benga, nikud dalje!

Došlo veče, a jedna manja skupa najrabrija, zapaljila luči pa zovu: „Ajte za nama!“ Nikoliko nji' požurili. Išli su, tapali po mraku, a kad im dosadilo, kažu: „Nećemo dalje, a i ne možemo bez luči. Eto tu na čisitine ćemo se smirit, nek se slo zove Luč.

Draž, Mihaljev 2012: 7.

447. **Dolazak Slavena (Šokaca) u Baranju**

Stari Slaveni su došli u Baranju u davnini i došli su pod *bremenom* (Breme) s *luči* (Luč) i ušli u *iže* (Ižip) i stoga su seljaci iz ova tri najstarija sela bili vodeći narod.

Šumarina, Pinterović 1954: 78.

448. **Dolazak Šokaca**

Šokci su došli iz svoje pradomovine pod *bremenom* s *luči*.

Šumarina, 1949. Kazivala Elizabeta Bošnjak, zapisao Stjepan Stepanov, Stepanov 1947.-1949. rkp. SS2, br. 157.

449. **Kralj Matija i Crvena Marta**

Za vrijeme kralja Matije je bila toliko velika voda pod Csuzom i Vörösmartom da je skela vozila samo od Vörösmarta do Baje. Tko nije imao novaca trebao je tri dana kopati drvenom motikom u vinogradu skeleđžije, tek su ga nakon toga prevezli. Jednom zgodom je i kralj Matija bio tamo, ali se predstavio kao siromašan čovjek, koji nema novaca za prijevoz. Poslali ga tako kopati u vinograd. Tamo je kopao već jedan siromah, kralj Matija je stao do njega i zajedno su kopali dalje.

Kako tako kopaju kralj Matija baci jedan zlatnik pred čovjeka. Siromah ga uzme, obradova se i reče: - Eto, ja bih već mogao preći, ali tebe ne želim ostaviti, sačekat ću te!

Kopaju, kopaju, te kralj Matija i pred sebe baci jedan zlatnik, i tobože se obradova. Tada su ostavili kopanje, dali zlatnike i prešli sa skelom.

Jednom samo stiže vijest Crvenoj Marti da krene u Budim ili da pošalje dio svoga tijela. Jer taj prijelaz je bio njezin.

Kada je Marta saznala za kraljevu poruku, odmah je znala koliko je sati. Upregnula je svoja četiri konja u kočiju i ravno u Dunav. Od tada je na mjestu prijelaza Vörösmart.

A kralj je darovao siromaha.

Mátyás király és a Vörös Márta

Mátyás király idejében olyan nagy víz volt Csúza alatt meg Vörösmart alatt, hogy a komp Vörösmarttól Bajáig járt. Akinek nem volt pénze a kompra, hát, annak három napig kellett a kompos gazda szölleiben fakapával kapálni, csak úgy vitték át a kompon.

Egyszer Mátyás király is ott volt, de csak szegény embernek adta ki magát, mintha nem lett volna pénze.

Elküldték őtet is a szőlőbe kapálni.

Ott kapált már egy szegény ember. Mátyás király is melléállt, aztán úgy kapálgattak.

Amint kapálnak, kapálnak, hát Mátyás király a szegény ember elibe vet egy aranyat. Megtalálja a szegény ember: igen megörül, azt mondja:

- Már én átmehetnék, de téged nem akarlak elhagyni; megvárlak.

Kapálnak, kapálnak. Mátyás király maga elibe is vetett egy aranyat, és úgy tett, mintha örülne neki. Akkor otthagyták a kapálást, odaadták az aranyat, aztán átmentek a kompon.

Egyszer csak jön a Vörös Mártának az üzenet, hogy menjen Budára, vagy küldjön a testéből egy darabot. Mert az a rév a Vörös Mártáé volt.

Mikor a Márta megtudta, mit izent a király, mindjárt tudta, hányat ütött az óra. Befogatta négy lovát a hintóba, aztán behajtatott a Dunába.

Azóta van a rév helyén Vörösmart.

A király meg a szegény embert megajándékozta.

Csúza (Baranya megye)

Napomena: S mađarskog jezika prevela Timea Bockovac, profesorica na Odsjeku za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Pečuhu.

Suza, zapsiala Ildikó Kríza. „Mesék És Mondák Mátyás királyról.“

<http://mek.oszk.hu/06500/06599/06599.htm>. Pristup 25.3.2013. 14,33.

450. Velišmarta

Zmajevac se kadgor zvao Velišmarta. A znate zašto? Tamo su bili vinogradi grofice Marte. Sve do Dunava bilo je njezino. Ona je imala i kompu preko Dunava, baš zato je i mogla imati tolike vinograde. Ko je prišao kompom preko Dunava morao je platiti dukat, a ko nije imo dukat taj je moro tri dana kopati vinograd.

Jedared za to čuje kralj Matija. Napravi se putnik, kaže nema dukat.

– Kad nemaš ti kopaj tri dana vinograde.

Nije on došao za to da vidi šta grofica Marta radi pa pristane. Priđe kompom pa kopa. Poak dana kopo pa mu dosadi. Baci prida se dukat:

– Ja našo dukat, nemorm dalje kopat.

– Blago tebi a teško nama koji se moramo znojiti još dva i pol dana – drugi sve uzdišu.

Kralj Matija plati dukat i ode al' uskoro pošalje grofici Marti glasonoš da ona dođe njemu u Budim el da očiće od sebe tri funte mesa i to pošalje. Kad je saslušala šta glasonoš kažu ona se uplaši. Znala je da kralj Matija ne zove da joj čestita rođendan već da se radi o glavi.

Neće ona ići već se obuče u nalipče odilo, sidne u nalipča karuca i s najvećeg briga se zatrče u Dunav, pa se udavi.

Dođe kralj Matija pa gleda to misto 'di se grofica Marta udavila, gleda kompu i vinograde pa kaže:

– Veliš, Marta – dukat!

Od tog vremena selo se zvalo Velišmarta.

Bezdan. Kazivala Marija Budinčević (1908.), zapisao Balint Vujkov. Vujkov 1963: 282.

451. **Plamenokosa Marta**

Vereš Marta ili Plamenokosa Marta bila je vlastelinka koja je imala dvorac na brdu iznad Batine. Loše se ponašala prema svojim kmetovima pa su se oni tužili kmetovima u Budim. On je naredio da se kazni tako što će joj se odrezati od tijela određena količina mesa. Ona se jako uplašila i kad je vidjela da po nu dolaze kraljevi ljudi upregla je konje u kočiju i pokušala pobjeći. Kasnije su se sjurili niz brdo i zajedno s Martom i kočijom upali u Dunav. Legenda kaže da je bila toliko zla da je čak ni Dunav nije želio pa ju je izbacio kod lokaliteta kojeg su prozvali po njoj.

Karanac, 2013. Kazivao Sreto Balaš, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

452. **Crvena Marta**

Tako sam ja svog dadu pitala: „Zašto Mađari zovu Zmajevac Viliš Marta?“

On mi je reko da nije Viliš Marta nego Vörös Márta; Crvena Marta. Ona je bila grofica i njezino je bilo cilo batinsko brdo. Ljude je kaštigovala za svačega, tako su morali raditi u vinogradu. Jedan se seljak otišao tužiti caru, a taj car je bio uvijek za seljaka, zvao se kralj Matija. Car je naredio njezinim slugama da kod spomenika karuce doteru i da ona sedne u te karuce, da joj oči povežu i konjima isto. Poterali su oni konje preko u Dunav i odskočili blizu kraja, a Marta se udavila. Kasnije su u Zmajevcu našli nju i te konje.

Draž, 2004. Kazivala Jela Golubov (1928.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

453. **Predaja o kralju Matiji i Crvenoj Marti**

Za vrijeme kralja Matije u Batini na Gradcu živjela je plemićka obitelj i vlasnica Marta. Posjedovala je sve vinograde i skelu na Dunavu. Tada se morala plaćati skelarina previše, a oni koji nisu imali za platiti prijevoz, morali su raditi u vinogradu. Kralj Matija obilazio je feudalce seljački obučeni i uvjerio se u nečovječnost Marte. Seljaci su, dok su radili, dobivali jelo pa je i Matija jeo s njima. Na posudu iz koje je jeo udari kraljevski pečat. Kad je služinčad prala suđe, vide pečat i odnesu Marti da vidi. U to stigne i izvještaj od kralja u kojem zahtjeva od nje dva kilograma njezina mesa. Marta je tada obukla svoje najljepše haljine i sjela u kočiju povezanih očiju, naredila je kočijašu da pojuri konje prema Dunavu. Kočijaš je to i učinio, ali je iskočio a ona se survala u Dunav. Nađeno je njeno mrtvo tijelo tamo gdje je selo Zmajevac, na mađarskom Vörös Márta – Crvena Marta.

Draž, 2004. Kazivala Jelka Mihaljev (1924.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

454. **Viliš Marta**

Zla Marta je bila vila. Pa se govorilo među Šokcima da kad se netko udavi je način da se postane vilenjakom ili vodenom vilom. Zato se zove i Viliš Marta, a ne Vörös Márta.

Draž, 2004. Kazivala Jelka Mihaljev (1924.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

455. **Vereš Marta**

I danas se priča priča o starim vremenima kada je u našem kraju, na obali Dunava u Batini, živjela vrlo okrutna i bogata vlastelinka. Bila je crvenokosa pa su je zvali Vereš Marta. Njenu su okrutnost upoznali oni koji nisu mogli platiti prijelaz preko Dunava. Prijelaz je koštao jedan zlatnik i tko to nije mogao platiti, bio je osuđen na batine. Za njenu je okrutnost čuo tadašnji kralj Matijaš Korvin, čiji je podanik bila i ona. Želio se sam uvjeriti u tu priču, pa se preodjene u prosjaka i preveze se preko Dunava. Kad su zatražili da plati prijevoz, on je odgovorio da nema zlata. Tada su se njeni sluge okomili i na samog kralja, on je ipak platio pristojbu, vratio se u Budim bez da se javio Vereš Marti. Ubrzo šalje svog glasnika ovoj okrutnoj vlastelinki i u pismu zatraži od nje da zbog svoje okrutnosti dođe na njegov dvor ili da pošalje tri kilograma svoga mesa. Vereš Marta se uplaši ovog zahtjeva, te odluči presuditi samoj sebi. U svojoj se kočiju strovalila niz provaliju u Dunav. Tijelo joj je pronađeno kod susjednog

sela koje su ljudi od toga dana zvali Vörösmárt. Batina je dobila ime upravo po toj gospodarici koja je dijelila batine. (Mijatov 2002: 8)

Draž, 2002. Kazivala Jelena Mijatov (1956.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

456. **Martin bič**

Marta je imala bič koji je stalno nosila sa sobom i koji je odbacila prije utapanja tamo gdje se danas nalazi selo Batina koje je prema tom biču dobilo ime. (Gudelj 2004: 5)

Draž, 2004. Kazivala Jela Golubov (1928.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

457. **Verösmarta**

Mi smo živili tu, eto na tom putu. Tuda je išao uvek i kralj Matija i Marija Tereza. I kazali su da su sve predmete koje smo mi u crkve, u tom Svetom Petru, imali, to su sve oni u putu ostavljali, kao eto da su prošli tuda.

A tu je bila jedna grofica u, sada što je Zmajevac i Bilje, to je bila jedna velika, ogromna, površina vinograda. Bilo to brdo naše, pola tog brda tu je bilo sve vinogradi te grofice. I tu su ljudi radili. I onda su oni dolazili priko Dunava, odanle iz Bačke i morali su raditi dok ne zaradu jedan dukat, a toga dukata su onda morali dati da bi prišli priko, doma viditi svoje. I tako da ljudi nisu godinama mogli otići viditi svoje familije, ako ga dadu da priđu priko onda ne može familije ništa poslati.

I onda je to došlo tako do kralja Matije. I on se jedanput priobuko u radnika i došao tu u te vinograde kopati.

Kopao je i niko nije znao da je to on. On baci dukat pored sebe. Pa kaže:

- Joj.. Vidite što sam našao!

A ovaj što je kopao do njega kaže:

-Ej pajtaš, blago tebe! – kaže – Sad ćeš oćić videti tvoju ženu i tvoju djecu i sve, a ja moje već dvije godine nisam vidio.

Pa kaže:

- Zašto nisi?

A ovaj će:

- Kad moram raditi pol godine za jedan dukat, a ako onda toga dukata dam da me privezu priko Dunava ne mogu ništa moje familije ostaviti. Eto tako onda što zaradim to po nekom pošaljem taj dukat.

On opet malo kopa i baci prid njega jedan dukat.

A ovaj kaže:

- A joj.. Evo – kaže –vidi, pajtaš! Evo sam i ja našo, sad ću moć vidit svoje.

Tako kralj Matija ošo i uverio se da je to istina što se divanilo tako.

Kad je došo natrag u Peštu, onda je poslo depešu te grofice:

- U roku šest dana pošalji mi pol kile mesa sa svga buta!

Kad je dobila depešu, vrati ju nazad i kaže:

- To je nemoguće!

- Moguće je. Ako je moguće da netko plati dukat za kog radi pol godine da ga se priveze priko Dunava, onda je moguće i poslat pol kile mesa.

Ona je znala da to ne može, ali je ipak on bio kralj.

Kažu da je upregla šest konja žeravih iz sela u kočiju i tu kod Zmajevca đipila u Dunav.

Ona se zvala Marta. I onda se to selo zvalo Verösmarta. Naši Šokci su to rekli Verešmart. I to je tako bilo stalno dok sad nije Zmajevac, poslije Drugog svjetskog rata. Mi još i sad stari ljudi kažemo Verešmart.

Ovo je jedna od takvih priča koja kažu da je bila istinita. Ja ne mogu vama kazat da idete tamo pa ćete nać zapisano ili zabaležito ništa. Ja sam to čula od mojih starih, a to je išlo od usta do usta.

Topolje, 2005. Kazivala Manda Kovačev (1938.), zapisala Maja Kokolari, Kokolari 2005.
rkp.

458. Vereš Marta

E, Vereš Marta. Nije onda Batina bila, onda se Skela zvala – bilo to samo par kuća i ta skela. Ona je bila jako lukava. Kako ću kazat – bila je uobražena, osećala je silu. Ko nije mogo dukat platit taj nije mogo preć priko vode. To je jako davno bilo. Mislim da je za vreme Maćaša bilo. On je bio Matija Pravednik po našem. On je imo svoje ljude koje je slao po cijeloj državi. Nije onda bilo ni bicikla – kako su putovali, to ne znam. Dođe tu jedan od kralja i upozno se tu s tim drugim radnicima, a oni su morali neka drva slagat. I on je glumio da je on isti ko ovi obični koji nemaju novaca. I sjeli oni i razgovaraju kako je tiško, nemaju novaca. Ne mogu prit kud hoće. Dunav je velika voda, nemaju čamca, nemaju ništa. E, al tu bila ta skela. I taj koji je bio od toga kiraja (o.a. mađ. kiraly – kralj) i kako ovaj radi kolega – tako nekako na stranu da ovaj ne vidi baci dukat.

Kad ova kaže:

- E, prijatelju, našo sam dukat.

A ovaj njemu koji je bacio dukat:

- Lako je tebi, prijatelju, saš ti prić. A ja moram radit.

- Neće biti tako, radit ćemo i dalje, možda ću još jednog nač – odgovori mu.

I bacio on opet dukata i onako – kako da kažem – prijateljstvo je to bilo. Oboje mogli priko.

I onda kad je ovaj piko Vojvodine otišo kod kralja – podnese mu izvješće. I kaže tako i tako kralju da niko bez dukata ne može preć.

I onda je taj kralj Matijaš poslao joj pismo. I on je njoj napis'o neka mu dođe, a ako ne može doć', ako je zauzeta – neka kilu mesa vlastitoga pošalje. Onda je ona, ako se ne bi varo, osam ili deset konja – sve bijeli konji. Sijela je ona u fijaker i bacila se u Dunav.

To je priča od nje – jako je bila uobražena. Ona je bila taka neka žuta, i kosa i sve zato su je tako i zvali – Vereš Marta.

Gajić, 2013. Kazivo Marko Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

ETIOLOŠKE PREDAJE

459. Torjanci

Stara priča veli da su se ovce slobodno pasle po bogatim i otvorenim pašnjacima. Kasnije su ih zatvarali u torove, pa je od riječi tor i janjci nastalo i ime sela Torjanci.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

460. Doboš Evica

Kazali su da se sad selo zove Duboševica jer je nekad bila jedna ribarica koja se zvala Doboš Evica. A neki su kazali da je bila mlinarica. Zna se u Duboševici je mlin najveći bio. A prije se još selo zvalo Daljok. I danas tako ljudi kažu.

Gajić, 2013. Kazivala Eva Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

461. Batina Skela

Kažu da se Batina tako zove jer je skelu preko Dunava za Bačku vozio jedan stari Bata. Gajić, 2013. Kazivo Marko Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

462.   **Petarda**

Ispričala mi baka kako su njoj pričali njezini svekar i svekrva, njezini stari, kako su se oni prvi naselili iz starog sela. Prva kuća do nas bila je Ivanova, a naša je bila Petrova. Zato se i selo zove Petarda – od Petrove kuće. Kad su se doselili to je bila velika voda – Brodina. Brodilo se tuda, zato i za glavnu ulicu kažu Brodina. To su bili čamci i taj bili cvit lokvor je bio. I svako je veće bilo kupanje u Brodini. Svi su se kupali i staro i mlado i to je bilo jako lipo. To se i riba vatala. Bake uzmu onaj alov pa navade ribe.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

463.   **Ime sela Popovac i Branjina**

Kaže narod da se kad je Mađarska tu prestala svako selo promenilo, svako je novo ime dobilo. Pa je tako Popovac nasto jer je tude bilo dva popa – i srpski pop i hrvatski pop. Bio je Popovac sjedište dvije župe i katoličke i pravoslavne. A Branjina kažu ljudi da je tu bila brana od Turaka postavljena, da je tu negde išla ta crta branjenja, pa je zato Branjina.

Popovac, 2010. Kazivala Ružica Stanković, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

464.   **Branjina**

Bio je u stara vremena tamo manastir Brana. Manastir je postojao još u tursko doba i po tome je ime. A pored manastira se nalazi brdo koje se zove Gradac. I on je unutra. U brdu. Turci nisu mogli dolaziti u njega.

Branjina, 2013., Kazivao Živojin Ostojić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

MITSKO-DEMONOLOŠKE PREDAJE

465.   **Sveta tri kralja i Norine noge**

Baka je osjetila po noći – ili sanja ili što – da ju neka žena po noći dolazi sisat. Kad ta dođe nju napastovati u snu jako joj ni bilo dobro. Htjela bi pričati, a ne može. I kaže ona mojoj majki da ju dođe probuditi po noći kad ova dođe ju sisat. I moja se mama uplašila kad ju je čula po noći kad je ova tako to zapomagala. I onda mi je mama ispričala da se to kome se to tako dešavalo, kad se prođe Tri kralja da se treba kreu – tu što se u školi – odnet na oltar u crkvu i povezat

crvenom vunom i kazt svećeniku da to posveti. I onda se ukratko napiše kao Sveta tri kralja – ST TRI KRALJA I NORINE NOGE kredom gore na vrata di ta osoba spava.

I tako i moj brat bio šesnaest, sedamnaest godina i njemu se jedna strana prsa to se sve zacrvenilo i ni mu dobro i ni mu dobro... To sam ja na oči svoje vidla. I mi to sve tako s kredom sve napravili i to mu prošlo.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

466. **Raspaljio vešticu kandžijom**

Čovek je išel s konjima po noći. A to je bilo tak jedno brdo i veštice su tamo kolo plesale. I kak su one to kolo plesale, tak je on kak je prolazio s kandžijom raspaljio i taman ju je ufatio tu preko lica. I drugi dan se sreo š njom i vidio da je tu veliki ožiljak. A on kaže:

- Aha, to si ti!
- A šta sam ja? – ona kaže.
- Pa to sam ja tebe raspaljio noćas? Ti si igrala kolo?
- Nisam ja!
- A za čega onda – veli – imaš to na licu kad nisi ti?

I ona se okrenila i ošla.

Napomena: kazivano kajkavskim narječjem.

Popovac, 2014. Kazivala Marija Jurčec, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

467. **Za puna miseca veštice**

A ona koja jaše belu kobilu, ta je veštica – ta je bela veštica. One su ti sotonske, one su ti podanice od vraga. A ne mogu namirisat venca od belog luka. Onda ne mogu unit u kuće. Pa se trgaju, kidaju, a ne mogu unit. Iz kopita frcaju iskre. A isto ih možeš prepoznat kad mesec bude pun, ono kad je okrugli skroz, pa ako ti neka dođe pa kaže:

- Komšinice, imate soli malo?

Ni za Boga davat onda – jer ona ti onda vračku smešta! A ti misliš jadna stara baka, pa jad dać'u joj.

Tako je jedna odišla kod jednih bogatih i tražila kokošje jaje, u punog miseca, i dali joj. A di njoj trebalo kokošje jaje, baba 120 kokoši imala. I šta bilo – krava njiova sedam meseci mleka ni'e davala. Znaš ti šta je to. A kad su teli dojiti, onda ni' mliko išlo, nego išlo krvavo. I zvali i

tiravca (veterinara) i nekaki lekovi i sve – i opet niš. I onda je popo došo i znaš šta je pomoglo. I onda krava vratila svo to mleko što nie davala. I otelila se. I dala tele koje je imalo jedan ravan rog, a drugi ko svrdlo, ko koza šta ima.

Kneževo, 2014. Kazivao Josip Špiljak, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

468.   **O aršanjskim vešticama**

Ako ja kažem sad:

- Ta i ta je veštica! – onda sam gotov, onda će me rastrgat, one su jako opasne sine.

Samo velečasni tad kaže:

- Metite ga u rupu i nek trune.

Kad je nevreme to ti nebo na Aršanju bude crveno. Imaju oni tamo glavnu vešticu, ona tamo sedi na tronu – onako bela kosa, raščupana. A što ima nokte, ma kaki medo, medo je za nje' kišna glista. Znaš šta se može?! S tim njiovim noktima moš se obrijat!

A kad grmi, onda ti se one svađaju ili kolo igraju. Ne voze onda, jer ako udari grom metlu, onda će se porazbijat sve. Udarit će dole.

E, kad se ta glavna javi – onda idu na dogovor – koga će ić sisat. Gnjave, dušu izvade – znaš. K'o kad bi ti sad došla i po meni igrala tarabana. E tako i one, i onda svako veče tako te gnjecaju, gnjecaju dok ne umreš.

Neke od tih aršanjskih kad bi zalutale aterirale bi kod Brnjevara – zato tamo i kažu za ono mesto Veštičje gnjezdo.

Kneževo, 2014. Kazivao Josip Špiljak, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

469.   **Kako prepoznat vešticu**

U nas Šokaca, kad je sveta Lucija, to ti je za Božić za polnoćku. Ovako se radi – od svete Lucije svaki dan praviš jednu malu stoličicu i onda širiš polako. Pa sad naprimjer prvo prečka pa stolička pa vamo-tamo. E, ali ti moraš do Badnjaka bit gotova s tom stolicom i moraš jaaako puno maka imat. Ako nemaš maka, sad slušaj dobro šta će bit! Ako nemaš maka onda nemoj ni kretat u sve ovo. Znaš u crkvi kad pop drži misu, ima sakramenta, i sad on diže toga sakramenta. E, sad znaš šta one rade – one, sve, popu okrenu guzicu! A ti koja sediš u klecalama, ti vidiš lice. E šta je sad? One znaju da si ti vidla njih, e sad dolazi mak u igru, vidiš! Ti onda baciš maka i ona ga mora pokupit. Znaš kako je mak sitan. E sad, zato je dobro puno maka imat, jer

ako ti nisi pod krovem dok ona maka pokupi – ti si gotov, ona te uvati, kida te, trga te. Nosi te na Aršanj i trga. E, sad ti ćeš videt i znat koja je veštica. Ali, sine, to ne smeš nikako izdavat – trgat će te, trgat će te jako. Ja znam jedan u Petrevce je umro tako. Šest meseci ga trgale. Svaku noć, trgale ga trgale. Ma celi poplavio, nokti mu se osušeli.

Kneževo, 2014. Kazivao Josip Špiljak, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

470. **Veštica mu žena**

A jesi kad išo poljem pa vidio kako ono u krug vetar ide? E sad ću ti ja reć. Iđe moj deda, tako na polju, i vide on vrti se vrtlog. A to ti veštice igraju kolo. A kad on, luđak, uvatio pa bacio britvu. A oni njemu britvu nazad pa za njim! A on, drž gaće, ne zna kud će! Ovamo ne može! Di je? U polju je! A spasilo ga je što je pop biciklom išo u drugo selo misu držat. Inače – gotovo, raščerupale bi ga ko kokota.

A on kad je bacio tu britvu onda se vidlo kako je vršak malo bio krvav. Znači barem je jednu pogodio.

I sad on je kasnije vidio kako ide u trgovinu ta neka baka, ona šanta, jedva ide. A to je bilo to šta je on nju pogodio sa britvom. Poseko ju je malo, znaš. Ali šta sad, on ne sme kazat da je to ona – onda će ga doć sisiat!

I šta je onda bilo na kraju! On, ništa, došo kući! Kad kaže:

- Bako, de da ja jedem malo!

I kad došla noć, oko ponoći i on pipa po krevetu! Pipa on, a babe nema!

- Šta je sad, sunce ti žarko! – babe nema, di je baba?!

E, šta je bilo! Ujutro on gleda, kad ono vode našo krvave. Baba njegova prala noge jer je i nju pogodio. Žena njegova bila veštica, vidiš!

Ali da je ona njega uvalila onda kad je on to bacio – rastrgala bi ga. Rastrgala. Ne samo ona, već sve one.

Kneževo, 2014. Kazivao Josip Špiljak, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

471. **Veštica decu poništala**

Stare žene su uglavnom osumnjičile na to. Ja pamtim još kao cura. Mlađe žene su rađale djecu, i još u onom prvom danu, drugom, samo poplavi dijete i umre. Onda su rekli – to su vještice. I tako jedno dijete, pa drugo, možda i treće i onda su odlučili ljudi sad će čuvat dijete. I onda

sjedne čovjek s puškom kod vrata i sijedi cijelu noć. Ako bi došla, da ju ubije. Danas se to ne dešava tako. A onda je to tako bilo – ne zna se zašto, dijete samo umre. I treću godinu sad čovjek čuvo, da opčuva da to jedno dijete bar ostane. To nikad niko nije vidio, tko je to dijete poništio. Al su rekli došle i ugušile veštice.

Darda, 2014. Kazivala Ljubica Beberović, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

472. **Moj tata kupio kravu**

Moja tata kupio kravu. U Osijeku kupio kravu. Prekrasnu kravu kupio, imala vime, tu bu mljeka ko Bog. I doteral je kući kravu, i nema mleka. Ma kakvi mleka, ni mislit. Krava beči u štali, ne muče. E onda su posle pričali, je li to istina bila ili laž, ovo što znam to ti mogu reći. Da je bila preko puta naše kuće ta neka žena, koja je nešto znala. Jel ona bila veštica, ne znam, al nešto je bilo. Samo znam kad sam ja rodila treće dijete, da. Ja sam tu ženu sanjala. Ali sam ju sanjala da je došla k meni i da me krstila. *U ime Oca, Sina i Duha Svetoga*. Ali nikada nije rekla *Amen*. A ja sam bila vjenčana kuma njezinu sinu i ja njoj kažem:

- Kuma, vi mene stalno krstite, a nikak ne velite Amen!

E posle su pričali da je moj svekar vidio kak je na Badnjak, već o pola noći, kak je iz kamare, iz štale, čupala sijeno ta žena i metala si pod pazuh i ode ona sa sijenom.

I svekar krenio za njom i pita ju:

- Kud носиš to sijeno?

E, dal je to bila istina. Ne znam. I moja tata veli da ju je vidio na našoj bašći kak sa nekom belom batinom pleše. E! dal je to bila istina. Tak su meni kazali. Pričalo se je.

Napomena: kazivano kajkavskim narječjem.

Grabovac, 2013. Kazivala Ljubica Drakšić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

473. **Zvonce**

Moj djeda, on je bio jako, jako pobožan i išo je stalno u crkvu i bio je dobar sa popom, a bila je u selu jedna žena koja je bila jako bogata, a nije imala nigde nikoga, bila je sama, al imala je gostionu i imala je trgovinu, ali to su bile samo dve prostorije – u jednoj trgovina, u drugoj gostiona.

I ona sad to nije mogla više, razbolila se, legla u krevet i uzela si jednu ženu koja je to radila. Radila je ta žena – i njoj je služila, i u gostioni je služila i u trgovini. I sad kad je ova ležala u

tamo jednoj prostoriji pa kad je njoj nešto trebalo – onda su sproveli zvonice. I kad je ova nešto trebala – pozvoni – i ova mora ostavit sve – i gostionu i trgovinu i mora it nju služiti.

Kad je ova umrla, zakopali ju, a to zvonice je i dalje zvonilo, non stop je zvonilo – kaže – to su i ljudi čuli, ko je došo u gostionu, k je došo u trgovinu svi su to čuli. I onda žena više nije znala šta bi pa je otišla u crkvu i pitala popa šta da radi.

- Pa kaže – evo – služit će misu za nju.

A tu misu, znaš, nekad se misa služila sa mrtvačkim sandukom – i kako je samo rodbina bila na toj misi i mrtvački sanduk na sred crkve i pop je ko da je sahranio tu baku.

Kad najedanput pop je stao i počeo s onim tamjanom okolo i počeo se moliti i okolo hodati okolo sanduka i s tim tamjanom mahati i zvonaru je pokazivao nek samo zvoni, nek samo zvonilo.

Sad su svi ljudi koji su bili u crkvi mislili šta je sad to. A on stalno pokazuje zvonaru da zvoni, pa da zvoni, pa da zvoni – da ne prestane. Kad je presto zvoniti onda je reko toj ženi. Kaže:

- Znaš šta, sad sam služio za nju misu i više ti nikad to neću raditi!
- Zašto? – ona kaže
- Nemoj me pitati zašto, ali ja to, ja za nju više misu služiti neću!

Nego kaže – Idi ti u grad – tam' su neki ti bijeli fratri imali crkvu kaži njima kako je bilo i oni će nju otpemiti da više nikad neće zvoniti – jer to zvonice non stop zvonilo.

A moj deda je bio jako dobar z otim popom i to je celo selo pričalo. A djeda mu kaže:

- Daj mi reci šta je bilo?

Kaže ovaj:

- Njuvu su ti dva vruga na gorućem lancima dovela do vrata crkveni, ali nisu smeli unutra. I kad sam reko da prestane zvoniti – onda su otišli sa vrata.

Eto, to je meni moj deda ispričo.

Kneževo, 2014. Kazivala Ivka Hubert, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

474. **Didak i davo**

Bili čovek i žena – bili jako siromašni, a već stari. Da bar štogod im'u! – baš ništa. Jedared došlo da ne mož' bit gorje i žena kaže:

- Ništa nemamo, ništa ne znamo – da nemamo nosa mogli bi travu pasit, nit si ti pristal kuda nit ja – šta ćemo?

Didak kaže njoje:

- Ženo, ja moram it u šumu radit da možemo živit. Ona ispekla pogaču od proje i čovek ode. U šume radio do podne – nije ručo – a kad dođe da će jest – pogače nema.

- O, Bože, valjda taj bio gladniji od mene – nek' mu bude na sreću.

Tako didak kaže i oče' dalje radit gladan al' za malo vremena dođe jedan dečak, nazove mu Boga i kaže da bi š njim radio.

- Ku' ću ti, sinko, kad nemam ni ja ništa. Imo sam pogaču od proje i tu poj'o ko je i od mene bio gladniji – nek' mu bude na sreću.

Dečak poslušao pa kaže:

- Stari, neka ti se ništa brinit, samo mi primi. Nećemo mi više drva radit, ići ćemo u pustaru i žetvu ćemo žet.
- Kako ćemo?
- Šta ti briga! Ti samo slušaj šta ja zapoviđem. Danas više ne radimo, od podne je svetak.

Stari viđe da je ovo čudan dečak i da tude nema drugavče neg' slušat, pa šta bude. Ođu oni sutradan u pustaru i dečak kaže starom:

- Uzmi jednu tablu žita, pa ćemo to žet.

Kad je stari to iskazo ljudi su se jadnako čudili š njima:

- Kad ćete vi ti pošet?! Jedan stari: nije vridan – drugi dečak: nije vridan. Stari, ovo je žetva – nisu loš ponje da se kupu.

Al' stari neće drugavče neg baš žetvu žet.

- Mi ćemo poradit kad to bilo.

I tako sutradan će žet, al' sad nema ni pogače od proje.

Pita stari:

- Šta ćemo? Ž'o mi je, ti ćeš bit gladan.

A dečko lipo kaže:

- Šta ti briga! Imam jedno jajce, tebe će bit za užinu čorba, tanka kisлица s jajcetem, a mene je dosta i ljuspa od jajceta.

Misli stari: njeme će bit žumanjak i biljanak, a šta će dečko s ljuspom? A dečko samo fićuka.

Sprimo on soparnu čorbu, d'o ju starom, a on poj'o tenjicu jajceta i kaže:

- Idi, stari pa sad žanji, a ja ću doć potli.

Tako stari že do večer, nažeo nikaki snop – nije puno – a dečka nema. Sunce već sešće, a dečka nema i stari kaže:

- Mog dečka nema, moždar me privario.

Kad on pogleda, a ide dečko.

- Stari, jesi sta nažejo?!
- Dite, slabo sam nažejo kad sam star.

Dečko je to dobro zn'o, al' njeme ni brige.

- Neka si, stari, ništa bunit. Ti idi doma, sad ću ja žet.

Didak se čudi – kako će žet po tavnom, al' ne kaže ništa. On je sad već dobro zn'o da je to čudan dečko. Didak je jako i za sanem, ne mož' radit danem-noćom, i ide doma, a dečko osto sam.

Kad didak uj'tro došo, a to sva tabla požeta. On se začudi:

- Šta sad – ko je to požejo?!

A dečko samo fićuka:

- Neka se, stari, ništa čudit. Idi javit da je gotovo. Samo javi gospodarima da dođu i podilju žito.

Ni samo tabla požeta već žito bilo svo svezito u dvi kamare, jedna velika i jedna mala. Kad su gospodari došli da dilju dečko kaže:

- Mi ćemo od velike kamare uzet koliko možemo na leđi' odnet. Dobro?!

Gospodarima se sviđa, na leđi' se ne dade puno odnet, al pit'u:

- Zašto ne bi od male kad ćete na leđi' odnet?!
- Ne, ne, kad ćemo malo odnet to bar da bude od velike.
- Pa dobro, nije vino da se kavari ako ćete načet.

Dečko stane na jedan kraj, a starom kaže:

- Idi, stani na drugi kraj.

Gospodarima ni' pravo:

- Zašto ćete s dva kraja načet?!
- Ko je kazo da ćemo načet?! – dečko se nasmije. I kad je didak očo na drugi kraj poviče:
- Dižite, braćo, kamaru!

Podigla se kamara ko da ide s vetrem, a gospodari kad su vid'li da će ovi svu kamaru odnet pušću u bikove da je rastrgnu. Nek pušću! Kad bik bližje, a dečko ga uzme za rogove pa š njim o zemlju i već ga baca na kamaru, pa drugog, pa trećeg i sve, a starom kaže:

- Ne brini, biće i mesa.

Tako su odneli kamaru i bikove tom starom, odneli su lipo k njegove kuće. Tude je sad kamara, tude su bikovi, ima didak žita, ima didak mesa, al' ima i drugo. Dečko stao do kamare pa iz njoj počo vadit.

- Da imaš, stari, opanke i obojke, a evo i buduće.

Vadi on didaku sve što triba, a u to došlja i stara.

- Ti nećeš ništa? – pita dečko.

Ne čeka neg' iz kamare vadi i njoje daje novce:

- Evo, stara, da ne bude smeta u žitu.

Kad su stari to vid'li sve njima se sklenula čeljust, od čuda ne možu divanit, biliji od zida, a dečko kaže:

- Dosta put ste vi ostali neogrijani i nena'raniti, dosta ste bili bez ruva i rubine. Nećete više it gazde i gazdarice radit. Od jutroske vi ste gazda i gazdarica u svoje kuće.

I još kaže:

- Stari, znaš ko sam ja? Ja sam đavo. Onu proju, to sam ja poj'o, a ti ni ondakar nisi 'teo grešit pa su me zato moji isterali iz društva. Kad ja njima nisam dobar, onda si mi ti najveći rod. Ti si mene poželjio sreću kad sam poj'o proju i ja moram tebe da povrnem. I sad živi kako znaš, nek' ti bude sretno.

To kazo i očo ko da ga ni bilo, a didak je osto i živ je, ako nije ne znam 'di je.

Draž. Kazivala Kata Vidak (1913.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 73–75.

475. **Prelo u groblju**

U jednom selu divojke se dogovru da će it na prelo, al' neće bit u kuće, već negdi 'di niko neće smetat. 'Di će – u groblje u kućaricu. Tamo su ponele prelje i uvik išle prest. Jedne divojke mat je umrla i ostvila divičicu. I ta divojka želji it na prelo, a kako će kad ne mož' ostavit sestru samu u kuće. Šta će, kako će – metne divičicu u zepku i nosi ju sa sobom u groblje na prelo.

Tamo divojke predu, pev'u i viču moce da dođu. Jedanput idu momci, svi u kabanica. Koliko divojaka, toliko i momaka – side svaki pored svoje divojke. Momi došli, al' divojke viđu da oni nisu kako treba – im'u gvozdene zube i kozje noge. Nije dobro! Sad bi divojke pobegle, al' ne možu. Ona što je donela divičicu jednako brine šta će da bude sa sestre, ko će ju ot'ranit ako ona – grišnica noćaske nastrada. Brine se al' je jednako i na oprezu kako bi mogla da pobegne i jedared se dositi pa uščipi divičicu i povče:

- O, šta sam grišnica i donosila ovo žinsko dite!

Momak šta bio kraj nje upita:

- Šta divičica plače?!
- Gladno dite – sisalo bi.

On ni zn'o da dite nema matere pa kaže:

- Idi, odnesi dite materi da sisa, a ti tako dođi natrag.
- 'Oću, 'oću – divojka taki sprimila se.

Kad je došla doma njoje ni' u glave da se vraća, dobro zaključala i još raška metila priko vrata pa ugasila sviću i šuti. Malo vrimenta momak dođe na vrata i viče:

- Divojko, či-či-van, izađi mi van!

A ona odgovara:

- Kad posijem lan na Marijin dan, Marijina majko izađi mi van.

Momak opet:

- Divojko, či-či-van, izađi mi van!
- Kad posijem lan na Marijin dan, Marijina majko izađi mi van.

Tako je on viko, a ona jednako odgovarala dok pital nije kukuriknio: onda je momak moro otić s vrati, prošlo mu vrime. Divojka ondakar naljala čašu vina, naljala drugu, pa treću, sve pije jel nije rada da je san savlada dok ne svane. Rada – nije rada, jedared samo vrata rgnila i divojka se trgne iz sna. Čuje da ide svita kroz selo, svi traže divojke jer je već svanulo. Izađe ona i kaže šta je bilo sinoćke i 'ajd ona da vide šta je bilo s drugama. Kad došlja u groblje, a ono criva na prelje namotana – ništa drugoga, samo košćice ostale.

Kad je divojka to vid'la sve leti doma, lati divičicu i ljubi ju.

- Blago mene što ti je mat mene ostavila i šta sam te ponela. Nikad više momce ja u groblju zvat neću.

To je valjd mrtva mat sačuvala divičicu. I gotova pripovijčka – ni dužje, ni kraće, eto mačku gaće.

Draž. Kazivala Kata Vidak (1913.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 18-19.

476.   **Veštice, bijeli luk i jabuka**

O vešticama su pričali po selu da ako neka osoba je to – ako ima tu moć, da onda ne jede bijeli luk. I onda kad je Badnjak, Badnje večer – onda je u našoj kući bio običaj, to ide s koljena na koljeno. Kad apa narani marvu i sve smiri, kad mama i baka spremu večeru i sve se na stolicu metne – sve što treba – novac se metni pod tanjur di je žito što se na Sveta tri kralja da za lemoziju, žito, jabuka, orasi, bijeli luk, soparni grah, lokšice s orasima i makom i onda svi dođemo oko stola i molimo Oče naš. Apa moj podijeli svima jedan komad bijelog luka – to prije večere uz taj grah. I ko to neće – ta je veštica! Posle večere on jabuku razreže kol'ko nas ima i svi moramo to posle večere pojest i on nama kaže ako bi slučajno u šumi zalutali da ne znamo put – moramo se sjetiti na tu jabuku koju smo pojeli na Badnjak i nać' ćemo put. I to se meni dogodilo. Išli mi na mlin u Valpovo. I kažu meni:

- Ajde Marta tu je staza. - išli smo na živu i na staru Dravu - Idi vidi kako stoji Drava, jer se možu klupe stvavit.

I idem ja stazom pravo i pregeđem to di se pere. I sad ja ne znam – nema staze i gotovo. Bože, šta ću!? I ja se prisjetim jabuke! I tako sam išla tamo-vamo i eto tu je staza. I tako se vratim. Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

477.   **Ukleta kuća u Dardi**

U Tarde imade ta kuća, kažu da je ukleta. Tamo je živio par kojima je beba otišla, pa su bili jako nesretni. Kuća ostala prazna i propadala. Kažu da se u njoj vide žena kako drži tu bebu. A tamo je u podruma bio i spomenik, grob, naopako stavit. I točno je sto godina između smrti i života bilo na spomenika napisato.

Darda, 2013. Kazivala Ljubica Beberović, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

478.   **Kamenje niotkud**

To su svi pričali, i televizija je bila, baš je to bilo strašno. Pred rat negdje je to bilo. Kažu da je u toj kući, a ta ti je kuća bila do groblja, samo nešto rondalo i rondalo. Dok nisu otišli na tavan i onda je tamo bilo to kamenje. Strašna priča! A pričali su i da je to sigurno tako, kako je kuća do groblja, da je možda tu gdje je sagrađena bilo staro groblje, pa su čak i pričali da su neke stare spomenike u temelje kuće uzdali.

Beli Manastir, 2014. Kazivala Olgica Ognjenović, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

479.   **Baka ju došla vidit nakon kolonizacije**

Meni je moja mama ispričala, ja sam bila mala, da se to desilo. Mi smo '46 godine došli iz Zagorja, kolonizacija. Moja mama nije imala mamu, njeva mama je umrla kad je bila mala. I nju je othranila moja baka. I kad smo mi išli u kolonizaciju onda je ta baka rekla mojoj mami:

- Ja sam stara – bila je u krevetu, više nije mogla hodati – ja neću moć videti kud ti ideš.

Ali, ako ne prije, ja ću se tebi, kad ja budem umrla, ja ću se tebi javiti.

I onda je moja mama bila u planini, imali smo vinograd i podrum i bila je sama gore i sad je došla oko podne unutra da si odmori i da malo jede. Kad na jedanput nigdje nikoga nje bilo – kaže ona – to je tako počelo lupati po krovu da je mislila da se krov ruši i pobegla je van i gleda i nigde nikoga. Al je to dalje lupalo jako. A ona je stala pa se sjetila pa kaže:

- Bako, jesi ti mene došla vidit?

I tu je prestalo lupati – i kaže – To je sigurno bila moja baka.

Branjina, 2014. Kazivala Ivka Hubert, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

480. **Krvavi tabani**

Umrli su se nekada pojavljivali mojoj tetki. Bila ona na zabavi. A nekad davno joj je umrla nećakinja, mlada od šesnaest godina. I kad je moja teta s te zabave se vratila, došla joj je nećakinja. Plesala je s njom cijelu noć. Nije teta mogla ništa. Samo se ujutro probudila s krvavim tabanima.

Popovac, 2014. Kazivala Branka Strajnić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

481. **Zmaj**

Ja i čiča Jerko Miškov smo spavali na strnike svaki sa svojim ovcima. Jedno večer, ja sam bio doma na večere, a bio doma na večere i čiča Jerko. Uzem bocu vina i nađem se s njemem.

- 'Ajdm'o k moje kolebe, k mojima ovcima, moje letve su slabije, pa ćemo se tamo divant – kaže čiča Jerko.

I on uzo vina pa smo divanili dok nismo popili dvije boce vina i ja se uputim k moje kolebe. Nisam zn'o koje je doba noći, bilo je vedro. Kad sam došo do moji' ovaca pokazalo se neko svjetlo. Vatra i plamen putuje, nešto živo. Dugačko dva-tri metra, išlo kogod zmija, išlo grbavo ko u naši' žena vrtilo. Prošlo pokraj čiča Jerkini ovaca, a one sve nagnile na jednu stranu i pokidale su letve.

On je mene viko da mu dođem u pomoć. Kad sam došo, ovce su već sve očle, a on nije smio nikuda jel je čuo od stari' da je to zmaj. Očli mi do ovaca, a isto to svjetlo se pojavilo priko planine. Onda smo iz kolebe pazili kako ide. Istim putem je išlo natrag i kad je došlo do kolebe mi smo ga gledali: vatra i plamen putuje, nešto živo. U groblju se sustavilo jedno pet minuti mi smo jednako gledali šta će to da bude, a kike nam rastu.

Mi smo izašli iz kolebe kad je već očko dalje iz sela. Nije nama bilo svejedno ni onda. Čiča Jerko je kazo da je zaista bio zmaj.

Potle sedam godina kad smo brali vinograda ostali smo grožđe gnjesti. Istog dana u te sate smo ga vidili, samo nije bio u te blizine. I još četiri puta smo vidli.

Topolje. Kazivo Matija Jakšić (1901.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 215–216.

482. **Vile potopile Čemere**

Pričaju ljudi da su popovački rudnici – *Čemeri* – puni vode jer su ondje živile vile. I kako je narod tamo kuckao taj kamen i vozio ga tko zna kuda sve, njima to dojadilo. Jer su one tamo živjele. Pa su onda jednog dana, malo po malo, pustile vodu u njega. I sad su oni zato taki poluzatrpáni i puni vode da one mogu na miru u svome domu bit.

Popovac, 2013. Kazivala Ankica Ostojić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

483. **Vile**

Ovo što ću sad pričat, to sam čula sve od moje pokojne bake, u ono davno doba se svašta dešavalo. Nekada su postojale vile. Pričalo se da u podne ne treba cijepat drva jer onda one ručaju i ako im lupiš u zdjelu, mogu ti zla nanijet. A znale su se pojavljivat i u noći. Pa kad bi dečki išli sa zabave, one su plesale kolo. I koji se mladić uhvatio u kolo, toliko su s njim plesale dok nije umro. A znale su se pokazivat i u prašini ili bez nje kao vrtlog i od toga bi uvijek trebalo pobjeći.

Popovac, 2014. Kazivala Branka Strajnić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

484. **Vile**

Ljudi star' su pričali da su išli pod Planinom i da je svjetlo stalno išlo za njima išlo, za koli'. Veli vile.

Popovac, 2009. Kazivala Milica Dvornić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

485. **Vilinska voda ozdravila kraljevu kći**

Jedan je siromak iš'o, i iš'o j' on i preko brdo i tuj. A jednog je kralja bila 'čerka na umoru, znaš. I bilo je jedno vis' drvo. I umorio se to večé i lego pod jedan 'rast kraj jezera. Kaže, kad je bilo dvanaest sati – a to sve lete vile, i u t' vodu, i kupaju se. A on kaže: „A juj!“, kaže. Odma' bude njegova kćerka ozdravila. A vile kad su se okupale, one su ošle. I on zagrabi vode i kaže, ide on u taj grad đe je taj kralj. I ode on. Ode on na kapija i kaže siroma bio, sav neki poderan, al mlad je bio. Straža na kapiji došla i on kaže, on bi razgovaro s kraljom.

- Di ć' ja tebe pustit da ti kilav s kraljom.

A on kaže:

- Da, njegov j' kći bolesna i ja ć' ju ozdravit.

Ajd puste oni njega. Kad je kralj došo, a on ga gleda i kaže:

- A đe ćeš ti siromače pred moju ćerku?

Kaže ovaj:

- Oće, oće! Samo ako me pustite unutra.

Pa kralj kaže:

- Pa ajd! Neka ga puste.

Ajd puste oni njega. A on kaže tome kralj':

- Znaš šta, niko neće bit unutra, ja ću bit tam sam š njom i ona će odma' ozdrv't.

I pusti njega kralj unutra i da joj on te vode i ozdravila i zet kralju bio.

Popovac, 2009. Kazivala Milica Dvornić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

486. **Vile pjevaju**

Otac moj nikad nije u kući spav'o, nego na hodniku. Bio je krevet. Ne da nije imao di, kuća velika i sve uredno. No, domaćin se nije u kuću uvuko pa sapavo. Nego je uvijek napravio sebi negdje vani, pod krovom, da čuje jer se nešto njemu u dvorištu događa. I on nas noćom budi, dođe u kuću i kaže:

- „Ajte ustante da čujete. Ja sam se, kaže, probudio i čujem i idem, kaže, da i vi čujete.“

Noć je, neko doba poslije pola noći. To je takva pjesma bila, krasni glasovi. Ne može se razumit koja je pjesma bila. Nego se samo čuje iz daleka, negdje iz daleka samo glasovi.

I on nama kaže – to su vile.

Popovac, 2013. Kazivala Ljubica Beberović, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

487. **Fenjeraši**

Nekada davno su se mogli vidjeti i fenjeraši – to su bili jako visoki, onako k'o ljudi, ali nisu imali noge. Išli su po zraku i nosili fenjere da vide kud' idu.

Popovac, 2014. Kazivala Branka Strajnić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

SVAGDANJSKE I ŠALJIVE PRIČE

488. Mali Marko i Veliki Marko

Bili jednom Mali Marko i Veliki Marko. Mali Marko je imao samo jednog konja, a veliki Marko čak tri. Veliki je Marko pooro cijelu njivu, a Mali Marko je to sve polako sa svojim jednim konjem. I dosjeti se Veliki Marko pa ode kod Malog Marka i kaže mu da će mu posuditi svoja tri konja da brže poore, ali pšenicu koju će posijati, mora dat pola koliko zaradi zato što je pooro s njegovim konjima. I Mali Marko pristane i uzme tri konja od Velikog Marka. Došla nedjelja, svi idu u crkvu i prolaze pored njive Malog Marka, a Mali Marko ore i viče: „Ajmo sva četiri moja! Ajmo sva četir' moja!“

Čuo ga Veliki Marko i došo ljut do njega.

„Kako smiješ vikati sva četiri moja kad je samo jedan tvoj. Nemoj više il ću ja svoje konje odvest!“

Kaže Mali Marko: „Dobro kume neću vise, nemoj se ljutiti!“

I kad je Veliki Marko otišao, Mali Marko opet počeo vikati: „Ajmo sva četiri moja! Ajmo sva četiri moja!“

Opet ga Veliki Marko čuo i opet mu ljut došo reći da ne viče da su sva četiri njegova kad nisu i još mu reko da ako ga još jednom čuje da će odvest svoje konje, a njegovog ubiti.

Mali Marko opet reko dobro, ali kad je ovaj otišao on opet počeo vikati: „Ajmo sva četir' moja! Ajmo sva četiri moja!“ I Veliki ga Marko opet čuo i došo po svoje konje, a njegovog ubio.

I gleda Mali Marko u mrtvog konja i ne zna šta će. Padne mu na pamet da bi kožu mogao prodat na pazaru.

I odere kože, metne ju u vreću, vreću na leđa, a on na put. I tako je cili dan odo i pao mrak, a on vidio kuću uz cestu i krenu tražiti mjesto gdje će spavati. Pokuca na vrata i otvori žena.

Pita Mali Marko jel može prespavati, oće li mu dati konak, a žena veli da joj muž nije kod kuće i da ne smi jer će je muž ubiti ako sazna i zatvori mu vrata pred nosom.

Mali Marko vidio veliku štalu u dvorištu pa se popeo na sino i krenu spavati. Kad vidi kroz prozor u kući žena nekog dvori. Vadi rakiju iza kredenca, a iz rerne izvlači pitu. Misli Mali Marko kako joj to nije muž jer njega nije pustila u kuću zato što joj muž nije kod kuće. I vidi Mali Marko kako se vraća muž, a žena ovog što je dvorila sprema u sanduk i sve sa stola sakriva. I iziđe Mali Marko iz štale i opet pokuca na vrata. Otvori muž i Mali Marko ga pita za konak i ovaj ga uvede u kuću i posjedne ga za stol. I kaže mu: „Daj ženo rakije!“

Kaže žena: „Nema. Sve se popilo!“

„Ajde dobro! – kaže muž – Daj onda večeru.“

Kaže žena: „Ima samo graha.“

„A dobro daj onda graha!“ – kaže muž i pita Malog Marka – A šta ti je to u vreći?“

Kaže Mali Marko: „To ti je Gatalica. I ona sve zna!“

Smije se muž i ne viruje, pa kaže: „Deder pitaj ju šta nam ima reć!“.

I stisne Mali Marko vreću, a ono koža zaškripi, pa će Mali Marko: „Kaže da iza kredenca ima rakije.“

Na to će muž ženi: „Ajde vidi!“, a žena ne smi ništa reć jer će muž znat da je ona sakrila pa će bit ljut, već izvadi rakiju iza kredenca, a muž sretan pa kaže: „Ajde pitaj jel zna jo šta!“

Mali Marko stisne vreću, a ono koža škripi, pa veli: „Kaže da u rerni ima pita!“

Na to će muž: „Deder ženo vidi jel ima stvarno!“

Žena ne smi ništa reć pa otvori rernu, a tamo pita. Muž sretan pa kaže Malom Marku neka još jednom pita vreću. Mali Marko stisne vreću, a ono koža škripi, pa veli Mali Marko: “A joj, ne smim ti reć’!”

“Ajde reci!”, navalio muž, a Mali Marko sve neće i neće, a muž navalio i navalio. Napokon Mali Marko veli: “Kaže da ti je tamo u onom sanduku vrag!”

I skoči muž sav uplašen jer ako je Gatalica pogodila za rakiju i pitu ma sigurno je vrag i sve ne zna šta sad da radi. Ne smi otvorit jer se boji. A kaže mu Mali Marko da će on odnijeti sanduk ako mu plati i da će bacit vraga u rijeku. A kaže muž neka ga nosi i neka nosi i sanduk jer da ako ga otvori vrag će izać, i plati mu da ga odnese i kupi od njega Gatalicu, vreću s konjskom kožom. I ode Mali Marko sa sandukom i dukatima. Nosi Mali Marko sanduk na leđima kad lupa ovaj iz sanduka i više neka ga ne baci u rijeku jer on nije vrag, i više da će mu dat dukata jer je bogat samo da ga ne baci. I pusti Mali Marko tog iz sanduka i ovaj mu da dukata i pobjegne, a Mali Marko odnese sanduk na pazar i proda ga za puno dukata jer je bio velik i lip.

I kad je došo nazad kući pošalje svog sina da ode kod Velikog Marka posudit kantar da izvaže dukate. I ode sin i traži od Velikog Marka kantar, a Veliki Marko začuđen odakle Malom Marku toliko dukata da ih važe kantarom. Ode i pita Malog Marka, a Mali Marko kaže da je ogulio kožu s mrtvog konja i odnio ju na pazar i da je dobio toliko puno dukata za nju.

A misli si Veliki Marko kako on ima tri konja i kako će dobit triput tolko dukata i da će opet imat više od Malog Marka. I ode kući i ubije svoja tri konja i odnese kože na pazar i više: “Ko će kupit kožu od konja? Ko će kupit kožu od konja?”

I niko neće i svi ga gledaju čudno i kolko je viko i bio dosadan otiraju sa pazara i još ga istuku. I naljuti se Veliki Marko na Malog Marka zato što ga je prevario i ode kod njega kaže

mu da će mu se noćas uvuć u kuću i da će ga ubiti dok bude spavao jer je on svoja tri konja ubio i sad nema ni konje ni dukate.

Misli Mali Marko šta će sad. Kako da pobigne Velikom Marku i dosjeti se da živi sa starom strinom i tu noć stavi nju da spava u njegovom krevetu, a on ode spavat u njen. I stvarno preko noći dođe Veliki Marko i u krevet Malog Marka i ubije mu strinu misleć da je to Mali Marko.

Ujutro se Mali Marko probudi, stavi strinu u kola i krene s njom na pazar. Usput, kako je bilo vruće, stane u birtiji na putu, uđe unutra i kaže konobaru da mu da dva piva, jedno za njega, a drugo nek odnese babi koja je u kolima. Konobar mu da pivo, a drugo odnese u kola i daje babi, a baba ništa. Viče konobar: “Evo ti baba pivo”, a baba ništa. Vice opet: “Evo ti baba pivo!” a baba ništa. I gurne on njoj pivo, a ona se sruši mrtva. Istrči Mali Marko iz birtije i viče: “Ajme ubio si mi strinu!” Viče Mali Marko, traži policiju, veli konobaru da će ga u zatvor poslat jer mu je ubio strinu, a konobar ga smiruje, da ne viče i kaže da će mu dati dukata samo neka ne zove policiju i tako smiri Malog Marka i da mu jako puno dukata i Mali se Marko odveze kući, pokopa strinu i pošalje sina po kantar kod Velikog Marka. A Velikom Marku sad čudno kako Mali Marko šalje sina po kantar kad je mrtav i dođe kod Malog Marka i vidi da je živ i zdrav i pita ga kako to da je živ kad ga je po noći ubio. Kaže njemu Mali Marko da se promijenio sa strinom za krevet i da je on ubio strinu, a njega pa ju on ujutro odnio na pazar i prodao i dobio jako puno dukata za nju.

Misli si Veliki Marko kako on ima tri strine pa će on sve tri ubiti i sve tri prodat i kako će dobiti triput više dukata nego Mali Marko, I stvarno, Veliki Marko otišao kući, ubio sve tri strine, stavio ih u kola i odnio na pazar da ih proda. Stoji Veliki Marko na pazaru i viče: „Ko će kupiti mrtvu strinu? Ko će kupiti mrtvu strinu?“ I neće niko, već ga svi čudno gledaju i još mu policiju pozovu i Veliki Marko završi u zatvoru.

Bio je dugo u zatvoru Veliki Marko, a kad su ga pustili jedina mu je želja bila da ubije Malog Marka jer zbog njega je konje ubio, dobio batina, ubio strine i bio dugo u zatvoru. Došao Veliki Marko kod Malog Marka, strpo ga u vreću i krenio ga baciti u rijeku da bude siguran da je mrtav. A kako je bilo vruće, stao u onu birtiju na cesti da nešto popije. a Malog Marka u vreći metio pored vrata. I viče Mali Marko iz vreće: „Ja ne bi išao u raj! A ja ne bi išao u raj.“ Taman pored ceste neki stari pastir vodio svoje ovce i čuo kako Mali Marko iz vreće viče da ne bi išao u raj. Dođe pastir do vreće i kaže Malom Marku: „Sinko, a što ne bi išao u raj? Evo ja bi išao u raj. Star sam već.“ – i pita Malog Marka da se zamijene, da on umjesto njega ide u raj, a ovaj nek njegove ovce odnese sebi.

Mali Marko pristane, zamjene se, on ovce otjera kuć, a Veliki Marko baci starog pastira u rijeku. I dođe Veliki Marko kući i vidi kako je cila livada od Malog Marka puna ovaca. Ode kod Malog Marka sav začuđen, a Mali Marko mu kaže: „, prijatelju, da si me barem još dalje bacio, još bi više ovaca istjero iz rijeke!“ I Veliki Marko misli kako će on otić na most i skočit jako daleko da istjera iz rijeke više ovaca od Malog Marka pa će opet imat više. Ode Veliki Marko i skoči s mosta u ubije se.

I tako je Mali Marko prevario Velikog Marka.

Branjin Vrh, 2004. Kazivala Ruža Bišćan (1933.), zapisala Adrijana Šnajder, Šnajder 2004. Rkp

489. **Divojka zmiju progutala**

Jednu su mi priču ispričali ovako. Svaka je kuća imala šljivika, i onda su se tamo divojke okupljale i šile. Bila je jedna sirota divojka koja je bila jako lipa i momak ju htio oženit. A ta bogata divojka ju je na sve moguće načine – da je se riješi. I stavi malu zmiju u pero od luka i kaže toj divojki ako će progutat to perce luka da će joj dat tu jednu rubinu. A ta se jedna rubina morala godinu dana radit. I ona oće. I ona proguni. I ni joj je bilo dobro. I zaspala ona u šljiviku. Došao taj njezin momak i nabro jagoda. I ona kako je spavala malo su joj usta bila otvorena. Sjedio on kraj nje i nije ju htio buditi, i ta zmija da je izašla na taj miris od jagoda. Jel vidite kako je dragi Bog svemožan.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

490. **Priča od švargle**

Obitelj imala tri kćeri i jedno prase. Napravili oni karbine i sve su pojeli osim jedne švargle. Posalje mama najstariju kćer na tavan da skini švarglu. Popne se najstarija kćer na tavan i traži, traži švarglu, a kad ju nađe, švargla ju pojede. Viđe mama da se kćer ne vraća, pa pošalje srednju kćer po švarglu. Ona isto tako dođe na tavan, traži švarglu, a kad ju nađe, švargla ju pojede. Pošalje mama najmlađu kćer po sestre i po švarglu, a kad dođe do švargle, švargla i nju pojede. Mama se rasrdila što ji nema, pa ode sama po švarglu, a švargla pojede i mamu. Mazaga na koje je švargla vesila bila trula, pa se otrgne i valja se i spade na stepenice.

Kotrlja se ona tako i dođe na ulicu. Naidu umorni kosci s njive, a švargla i nje pojede - ham! Naidе na ulice i vojska i švargla je pojede sve. Postala švargla jako debela i ode na most. Kad ona na mostu, idu kola i ona se tela mać', pa spade u potok u kojem ni bilo vode i raspukne se. I svi su izašli živi i zdravi.

Gajić, 2002. Kazivala Julijana Filakov (1932.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

491. **Mundukata**

Bila tako mama jedna i imala sina. Bili su siromaški i nisu imali ništa, a on tako malo bio...nije baš bio...

Sad on uvijek kaže:

- Mama, ja bi se ženio, pa mama, ja bi se ženio!

A ona kaže:

- Pa ne možeš, sine, još... Nagodinu!

E sad jednu godinu kaže da neće on tako.

- Mamo, ti mene oženi!

Šta će ona? Imali su šupu tako veliku pa kaže:

- Eto, kad tu šušu napuniš drvima, onda ću te oženit.

Ona nije mislila da će on to stvarno napraviti.

On bio uporan, reže drva, slaže i reže, slaže i reže. I jedanput napunio. Došo on i kaže:

- Mama, napunio sam šupu, sad me ženi!

Ona mislila kako će ga prevariti da ga oženi. Kad predveče onda donela vrtilo, primila ga, povezala u maramku, zastrla u ponjavku i metnula u zapečku peći.

I sad on došo.

- Mamo, kad ćeš me oženiti?

- Eto, oženila sam te, sine. Eno – kaže – divojka tamo u zapečku.

A on glede, svićica gori, žižak stalno.

- A kako joj, mama, ime?

- Mundukata.

I sad će večerati. On kaže:

- Mundukata, ajde večerati!

- Neka ju – kaže – nju je stid, istom je došla pa neće večerati.

Ajde, ići će sad spavati pa kaže on:

- Mundukata, ajde spavat!
- Neka, sine, dirat, tek je ustala ona, izdaleka sam je dovela.

Ona sprimi to vrtilo pa baci na tavanka.

Kad se on ujutro digo, pita:

- Mama, di je Mundukata?
- Jesi čuo noćas kako je po tavanu lupalo? Pobegla – kaže.
- Neće to tako bit da je ona pobegla. Ja ću nju - kaže - ić tražit.

Kaže ona:

- Neka, sine, ic tražit, Pa di ćeš ti nju nać?

Nema ništa - kaže - Sprimi ti meni strunjaka pa ja idem tražit. Mora sad šta će, ide on kroz selo i više:

- Mundukato, Mundukato!

Nema nikoga. Ajde u drugo selo.

- Svit, rnožda ste digod vidli moju Mundukatu?
- Pa nismo, pa nismo!

Kad dođe u treće selo opet pita, a jedna divojka na sokaku kaže:

- Kud si se ti krenio?
- Nesretan sam ja, tražim, Mama me oženila za Mundukatu, pa otišla.

Pa kaže ona:

- Ja sam Mundukata. ..
- O, hvala Bogu, samo kad sam te našo.
- Ajde unutra!
- Pa ti si sama.
- Nisam. Imam ja i mamu i oca, samo oni radu u njive, al doće oni - kaže ona.

On sav sretan, ima Mundukatu. Kaže ona:

- Moj otac je jako škrt pa neka puno večerat kada dođu. Ja ću tebe komit u nogu kad mislim da je dosta da si jo.
- Dobro, ako ne treba, neću ja ništa jest.
- Jedi, al ni puno.

Doneli oni jelo na stolicu, a imali su mačaka. I mačka prođe i komi njega u nogu. On misli da ga je ona komila i neće više jest. Oni kažu da jede i ona mu kaže da jede, al on neće.

Kad su legli, kaže on:

- Mundukato, ja sam jako gladan.

- A juj... Pa šta ćemo sad? Šta ćeš sad jesti? Ja sam na zapeć ostavila pogačice pa idi, pa eto uzmi to pa pojedi! Al polako da se mama i tata ne probudu.

Dode on, pa to uzo, pa pojeo, pa došo.

- A joj, Mundukato!

- Jesi se najo?

Jo sam, al ta vaša pogačica jako dlakava.

- A joj, pa šta si sad radio! Sad si nam pojeo mačiće.

- Pa šta ću sad? Gotovo. Malo poslije kaže on:

- Mundukato, ja sam jako žedan.

- Pa šta ćeš sada? Eto tude je odma podrum pa idi. Polako pušći iz bureta vina pa pij!

Ode on u podrum, zapne gaćama za pipu i strgne pipu iz bureta i vino iscuri van dok je on to našo. Posle izađe, došo pa kaže:

- Mundukato, u tom vašem podrumu – kaže – jako blato.

- A joj.. Pa ti si sigurno sad istrgo pipu iz bureta.

- Pa može bit – kaže.

- Sad idi samo tude pod lestvice di se ide na tavan, tude – kaže – ima jedna vreća pepela. Uzmi, idi posuj da dada ne vide ujutro odma.

Ode on siromah, pipa, nađe tu vreću, uđe u podrum, istrese to. Doso, kaze:

- A joj, Mundukato, a taj vaš pepel jako bil.

- Joj, Bože, pa ti si brašno istreso! Pa šta ćemo sad radit? Sad samo moramo bežat iz kuće. Kad se mama i dada probudu, oni će te tuć.

- Ajde, idemo bežat! Kaže ona njemu:

- Samo kad budemo teli otić, ti privuci vrata.

- Dobro - kaže.

Ođu oni, a tu šuma bila malo dalje.

- Kud ćemo?

- Pa idemo u šumu.

Kad svane, vidit će kud će. Došli oni u tu šumu. Čuju oni da neko tamo divani.

Kaže ona njemu:

- Znaš šta? Idemo se mi popet na drvo. Možda će tu neko proć pa će nas vidit.

- Ajde – kaže.

Popnu se oni na drvo. Kad jedanput evo lopovi. Nose punu vreću novaca. Zapalili sviću tude ispod toga drveta pa dile novce. Negdje nešto ukrali.

Kad on kaze jedanput:

- Mundukato, ja moram pišat.
- Kako ćeš sad kad su tu lopovi?
- Kad moram.
- Ajde - kaže - kad moraš.

Gledu lopovi gore, vedro, puno nebo zvizda, a kiša pada. Ajd od boga rosice.

Kaže on malo posli:

- Mundukata, meni jako teško vrata držat.
- Kaka vrata?
- Pa rekla si da ja skinim vrata.
- Pa ja - kaže - rekla da ti privućeš, a ne da skineš.
- Pa šta ću ja, više ne mogu držat. Bacit ću dole.
- Pa nemoj, potuće ce nas ti lopovi.
- Ne mogu više držat i gotovo!

On baci ta vrata, a lopovi se poplašu pa bež.

Sad oni sišli dole. Puna vreća novaca. Šta će sada? Pokupu te novce pa doma. Kaže ona:

- Ne smijemo mi k mojima. Moj otac će nas oterat, tuć će nas. Idemo mi tvoje mame.

Došli oni doma, ona siromaška sedi pred kućom. Sama, nema šta jesti, nema ništa.

- Bolje da ja nisam sina ženila za tu Mundukatu. Sad bi barem i on tude bia. Sad sam baš sama.

- Nisi, mamo – kaže – sama. Evo sam ti ja došo i doveo sam Mundukatu. Doneli smo punu vreću novaca.

Ne možu verovat da je tako. Pa je. Napravili novu kuću, kupili zemlje, kola, konje i radili. Eto bili bogati i sretni.

Ni duže ni kraće, ko popove gaće.

Topolje, 2005. Kazivala Manda Kovačev (1938.), zapisala Maja Kokolari, Kokolari 2005.
rkp.

492. Priča od tri brata

Umrli su im roditelji i sada ostala im je kosica, svića i mačka. I sad kad su roditelji pomrli sad će oni to sebi podijelit. I ovaj najstariji uvati sebi kosicu, drugi sebi uzme sviću, a najmlađi

uzme sebi mačku. I sada pođu. Najstariji prvi ode u svit. I kad ide on tamo ljudi sa šiletom bodu žito – žanju.

- O –kaže on – pa ljudi šta vi to radite?
- Pa eto, žanjemo žito.
- O, kaže, pa imam ja takvu stvar, sad ćete vi vidjet, za čas ćemo mi to požet.
- Pa kako?
- Pa tako kaže. Lipo.

Uzme on iz vreće tu kosicu, uzme on puno žita, kolko može. I to on za čas napravi. I to oni poželi.

- Oćeš ti to nama prodat?

Kaže – Pa oću!

Pa kolko?

Pa kaže nek mu jednu kesu novaca skupe. I oće oni pa skupe.

I on dođe doma i sebi kupi kući i konje i lipo se oženio.

Sad ovaj drugi, šta će on sa njegovom svićom. Ajd uzme on sviću, ide on. I dođe on u jedno selo kad ljudi uvatili kolce i drveta i teraju mraka iz sobe.

- Šta radite to ljudi?
- Pa eto, teramo mraka iz sobe!
- A, sad ćete vi vidit! Uzme on sviću i zapali svetlo i oni se viđu. I pitu ga oće on prodat – oće. I isto tako kesu novaca. I on dođe sebi kupi sve, oženi se.

A joj Bože, a šta će sad ovaj treći sa tom svojom mačkom. Kud će on. I stavi on mačku u vreću i ode on. Ide on od sela do sela. I dođe on u jedno selo, a ti ljudi imaju jako puno miševa. Pita on njih jel bi on mogo spavat kod njih.

- Pa možeš! Kažu oni. Ali mi ne znamo više kuda da se sakrijemo. Već se penjemo i na drvo se popnemo, imamo jako puno miševa!
- Ma makaršta! Vi mene samo metnite u sobu gdje imate najviše miševa.

I oni njega metnu u tu sobu, i on pušća tu mačku. I mačka je cijelu noć te miševe vatala i vukla pod vrata. I on zaspo bez brige. Kad oni ujutro došli ne mogu otvorit vrata. Dok se on probudio i maknio te miševe malo da otvori vrata. Sakrije on mačku.

- Pa kako je on osto živ? Pitaju se oni. Kaže on njima da ima on tu tako jednu stvar koja uništava to. I pokaže on mačku – i oće prodat mačku? Pa oće. I on isto dobije jednu kesu novaca i ide on sad sretan i zadovoljan doma.

A oni zaboravili pitat šta ta stvar jede! S čime će ju hranit? A on siromah više njima – To jede što i ljudi! A oni nisu dobro čuli – već da jede ljude! Oni se poplašili i šta će, di će, kud će se sakrit! I on vidio da su ljudi preplašeni i došo je i onda im je reko sve lipo kako je.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

493.   **Priča od lisice**

Pričalo se tu okolo da je prije kad su ljudi drljali zemlju s drvenim plugom bila ta lisica. Ona bila jako teška. Pa kako je ko drljo taj ju stavi na pluga i drlja, pa ju kolima odvezu pa dovezu. Teška je bila – ju onda onaj stavi da pritisne da sitnija zemlja bude. To je onda čuo jedan Židov da to postoji tu negdje između Gajića i Draža ta lisica. A to vam je bila umjetna lisica – napravita. A to je bila kasa – ono di se novac meće. A nije bio odozdo otvor – onda bi se to primetilo – nego imala bravu pod repom. Dođe taj Židov i to počisti, očisti od blata i izvadi ključ i otključa to – a ono puno zlata i dukata. Najmanje deset kila zlata. I onda su ljudi rekli, tako sam ja čuo priču – Eto, mi nismo znali, ali Ćifut je došo pa je uzo ključa i otključo!

To je priča – to je istinito, od prošlosti kako su meni pričali.

Gajić, 2013. Kazivo Marko Balatinac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

494.   **Čorbu si pojela, al' meso nećeš**

Bio tu jedan stari, neki Matiškin. On ošo svom šogoru u Kašad na kermenc – bilo to na Mi'olje. Šogor od maljoće bio vragoljast. Ne smiješ ga dočeniti ni kustire ni mivače spomenit – njemu je i to za smi'. Natuku ga, sav se raskleni, a on smije se:

-    Šta su me sinoć izgnjeli!

Došo tamo Matiškin, a šogor pokupio i druge goste, rođake i prijane. Dočekao sve, najviše šogora. Istrčo na ljesu – imali su velikoga štaglja – pa ošo na štagalj i otale vuče:

-    Je l' to moj šogor?! Tapa je – on je! Dobro pa si došo, da vidiš užinešto smo svega spremili.

Matiškin bio onako stidljiv, malo divlji, njemu je dobro i od kruva sredinu da izdubaju, a još ga bolevo stomak pa bio ko da ga žena poljala s vodom.

-    Ma sit sam ja – kaže.

-    Kaki sit, iz'odo se pa ćeš slađe jest. Imade svega! 'Oš jagoda?

-    Pa kad nema. 'Di je jagoda na Mi'olje?!

-    Mi ćemo ispod sniga nabrat – tapa šogor je moj meni došo!

I skoči šogor pa više joj:

- Ženo, je l' ti ne znaš ko je došo?! Užinu!

Posedali za užinu, poslužili se čorbom. Šogor nudi gosta:

- Grabi si čorbe, neka se stidet, samo ti sebi nagrabi.

Matiškin je pojev tu čorbu i onda se zakašljo i ko da mu je kucen ispo veliko prdnio. Kad je šogor to čuv on u smi:

- Pitav se javlja!

Al, gost se diže, zgrabi kožuv, torbu u ruke i kaže:

- Ej, guzo-guzo, i za tebe prošla baka s kolačima – čorbu si pojela, al' meso nećeš. Kući!

Baranjsko Petrovo Selo. Kazivao Stipa Brdarić (1908.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 125–126.

495. Susmav čovek i goropadna žena

Bio čovik bogat, a susmav – da kažemo – ni' ga baba do kraja krstila. Žena lipa, čudno srudno čeljade, a goropadna. Ona ni' bila nikad devec peći žarilo, neg gospodar u kuće. Jedared obnoć lopovi ukrali konje, žena se trгла iz sna pa budi čovika:

- Idi tražit konje.
- Noćaske? Da mi ubiju?!
- Idi u morje – ko će te ubit?!

Bilo zima, kiša, putem svud kreće – čovik nije rad da ide po te zime, al' ona ga misila i mislila dog ga nije umisila. Ku' će, šta će – krene on kroz šumu. Prošo on skroz i jedared viđe svitlost – to bio lopovski bircuz u šume. Njeme obrazi goru, a blid ko zid, al' šta će kad je već tude, pa pita može l' dobit konaka.

- Možeš dobit i konaka i sve šta najvoliješ.

Kad on izvadi diljak, a to kršćanski prst. On ne bi, al' oni stalno pitu da l' je to poj'o. šta će, kako li će, jedared kaže:

- Daj ćupak, naljij vina il' štogod bilo, tako sam žedan da ću umr't.

Dok mu nisu doneli vino on taj prst metio u džep pa kaže onemu:

- Valjda sam zarad toga taki žedan što sam slatko poj'o taj diljak.

Dobro, sad će on spavat. Oni njega latu ispod ruke i odvedu u visoko ogradit dvor. Tude je tavno, ne viđe on ništa. Ovi ga ostavu, pođu van i vrata zatvoru. Sad on ni' zn'o kog ima u sobe, al' kad osto sam zapalji sumporaču. Kad tamo i žižica. Dobro, sadkar je svitlo, pa on viđe više mrtvaca. Ne triba da mu pripovede u kakve je kuće. Misli on šta će. Jednog mrtvaca late i metne

nad postelju, a on ode pod postelju. Uvika je bio susmav, a sad pospremio sve kako tiba i ondakar čeka, šuti i čeka.

Kad bilo oko pola noći lopovi došli da ga ubiju. Jedan kaže:

- Tude je, spava. Sa' ću ja njega sprimit da mu ne bude ž'o zarad konja.

Pu! On sikirom po glavi. Mrtvac ko mrtvac – ni' kazo ni joj. Kad su oni očli, a ovaj van. Tamo bila nika burad pa se on popeo po buradi i priko zidine, sa zida dol i pobegne u šumu, pa dođe svoje žene.

- Di su konji?!

Njoje to prva rič, a on njje:

- Do danaske si mislila da si pametnija od cara, da ti niko u rič nije privario, a odsele da znadeš: da i tebe ukradu ovaj neće it tražit med' lopovima!

Tako je i bilo, pa je on od toga dana živio u svoje kuće ko čovik. Ako je živ i danas je, ako nije Bog zna 'di je.

Draž. Kazivala Kata Vidak (1913.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 12–13.

496. **Biskupu tri, meni dva**

Dva putnika se našla na putu, pitu jedan drugoga kaki je život, pa se požale da je težak. Kad ni jednom ni drugom ni dobar, aj oni skupa će it. Očli putem pa išli, išli i kad došli do jednog panja pod bregom, a na panju čudo lipe stvari: mundure i dve boce vina. Sad oni pogleđu i prvi kaže:

- Pajtaš, to je bolje ruvo nego moje i tvoje, ajd da se mi obučemo.

On se obuko i pita:

- Pajtaš, kako ja izgledam?
- Ko pop.

Obuče se i drugi pa i pita:

- Pajtaš, a kako ja igledam?
- Ti ko meštar.

Prvi će ondakar:

- Pjataš, kad nas dobri luđi ovako lipo darivu, ded nalji i vina.
- Nemamčāše. Kuda?
- Svaki u svoju gušu.

Popili i boce vina, obukli se i sad je oma sav svit drugavči.

- 'El ti znaš da smo mi umni luđi?!? – prvi kaže.

- Kako ne bi zn'o! Ja znam čitat i pisat.
- Neka ti, pajtaš, mene bunit – zn'o sam i ja dok nisam očo za zanatom.
- 'El ti imaš zanat?!
- Imam.
- 'Oćeš kazat kaki?
- Taki da u danu spavam, obnoć radim.
- Pajtaš, pa ti si lopov.
- Valjda sam.
- Šta da rastepljemo riči: i ja sam.

Pitaju oni jedan drugoga šta osim toga zn'u radit. Prvi išo u nadnicu, cipanice snašo, drugi ništa, a drugi zn'o svirat u dudu.

- Znaš šta sam naumio – kaže onaj što je u dudu zn'o svirat – idemo u prvo selo pa ću ja svirat u dudu, ti ćeš igrat.
- A, a, a ja sam zn'o igrat samo kad me išibu po noga'.

Šta će, uputu se pa će potle da se dogovoru. Iđu, iđu i jedared čuju od naroda da u tom selu popa nema, meštra nema.

- Šta se mi mislimo – kaže prvi – kad ja izgledam ko popo, a ti ko meštar.

Ajd oni u to selo i o'ma javu da je došo novi pop, došo nov meštar. Uzeli k sebe zvonara pa on nje prati i narodu kaže šta oni želju. Dan za danom pajtaši stekli škudi i škudi. Tude je crkva, tude je škula. Tude su i tri apatice i dva pajtaša gazde od svega otoga. Prvi svaki da u crkvu ide i – da kažemo – misu govori, a onaj drugi ne svira u orgulje kad ne znade, neg u dudu. I sve je to lipo al od popa ne mož' janje oguljit da on neće blagoslovit, ne mož naljat čašu vina da on opet neće blagoslovit, a za sve išće. Ako su lipe kruške u bašće, pop i meštar su već tude, ako luđi beru vinograda pop i meštar išću čim se počelo grožđe gnjesti. Ako ne du pop na ispovedi om'a udara po prst'a. Luđima nije baš svajedno, a i čudno je šta pop i meštar im'u bradu, još čudnije šta meštar ne svira u orgulje, neg' u dudu, a kako još pop prodikuje.

Jedva dočeku – čuju da biskup ide prigledat naroda. Jedno veče došo među nje i narod se javi: tako i tako, da kolko darivu, one dvojice ni dosta.

- Neš' proć' ni u opančića ni u čarapka da ne rineš pope šta u bućulaš.

Kaže biskup: on ne zna ko je nardio da dođu taj pop i meštar. Doće on k mise, al da oni to ne znu pa će da vide šta je sotima dvojicama. Biskup ode i sad će on nje ulovit ako nisu kako treba, daće on nadavku pa će se znat šta oni zn'u, šta ne zn'u.

Evo biskupa unutra, a onaj tamo prodikuje:

- O, ja kod ovi ljudi steko pet ćupa škudi. Biskupu nek budu tri, meni dvi.
- O, jako lipu misu govori! – biskup se poklonji do zemlje.

Dobio svoje, kako došo tako očo, samo mu je bućulaš posto više debel. Sad su ova dvojica konačno gazde i kad došli doma pop kaže

- 'El si ti to kazo da sam ja bio lopov?

A meštar:

- Otkale bi' ja to mogo kazat kad sam i ja uvika bio pošten.
- To voljim čut, a ti znadeš: poštenu luđi treba da su i oženiti.
- Ja ću lako – šta ćeš ti?!
- I ja ću podjednako lako. Sad ćeš da viđeš.

Odoše oni k apaticama i pop kaže:

- Biskup je blagoslovio – ja sam svet čovek i da ne bi grišio na druge strane moram bit oženit s dvi apatice. Vas ste tri, da treća ne bi bila zla na nas udaće se za meštra. To je novi sveti zakon.

Apaticama se to dopada al' – da kažem – ko ne veruju:

- To ni' moguće.
- Kaki ni' moguće kad sam ja sveti čovek, a novi zakon je sveti.

Ako je on sveti onda ga ništa ne smije boljit. Eto one pristaju ako do pol noći svaki načupa šaku dlaka iz njegove brade, a on ne bude drećio. Da ne kaže ni jedared „joj“ ni da zaplače. Šta će pop kad je sveti neg' pristane. Kako bilo zarečeno tako i uradito. On ne dreči, al jednako prodikuje.

- Čupate ko tri volice seno, da nije u naše svete kuće, Bog vam nikad ne bi oprostio grije za ovo.

On se pati, a meštar samo viče:

- Steži zubove!

Meštar se zagledo u jednu apaticu previše lipu, ne bi sad već da prispava osim nju. Ne bi ni pop sad kad već se tolko pati i zbiljam sveti čovek izdrži.

Sad su oni poštenu luđi, imu škudi, imu od pol noći žene, pop dvi, a sve je u svete kuće, ništa glasa ne ide sokakom: sve je dobro i lipo. Drugi dan na misi pop piva:

- O, kak'a mi ova noć bila-a-a!

Apatice odgovaru:

- Da je taka svaka!

A meštar u dudu:

- Da je svaka tak'a ne bi ti imo na brade dlaka!

Topolje. Kazivao Adam Vlašić (1888.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 156–158.

497. **Tri lopova**

Tri lopova više godina bili skupa. Išlo njima za rukom, al' išlo i od ruke, trošili su i nikad ništa nisu imali. Najmlađi se jedared dosetio pa misli: neće to tako uvek it, može se nastradat, dobro će bit šta sačuvat za starost. Tako on svoj plan sad čuvo i kad je sebi svašta nabavio jedno veče evo njega doma. Odreko se oni' dvojica, neće više radet u lopovskom zanatu. Stari su mu isprosili lipu i poštenu divojku, posto imućan čovek.

Radi on sad pošteno, radi i žena i za više godina stekli imanja još toliko koliko je on sam nabavio. To se čulo u cile okoline kako je on iz ništa i ničeg lipo imanje steko, pa su čuli i njegovi drugovi. Oni nisu bili u blizine, al kad su čuli kako on dobro živi u njegovom selu, dogovoru se da dođu u posete k njemu da baš viđu šta je to. I dođu jednog dana kad on baš ni' bio kod kuće. Pitu di je gazda?

- Nije doma – kaže žena.

Oni nisu rekli žene ko su, pogledali šta imade i kad su vidli sve to imanje oni će predveče otit. Dok su jedan i žena divanili, drugi izađe pred odžak i kaže:

- Oblačno.

A drugi odgovara:

- Onda će se noćaske vršit na drgom raskršću.

Lipo se oni rastali sa ženom, al nsu nikud očli neg' ostali u selu. Sad oni sprimaju šta sprimaju, a potli malog vremena gazda dođe doma. Žena odma pripovide da su bila dva tak'a i tak'a čoveka i rado su bili znat kako je zdravlje u njega, al nisu rekli ko su. On se doseti ko to može bit pa pita:

- Šta su kazali?
- Jedan je izašo i gledao pod odžak pa kazo da je oblačno, a drugi da će onda noćaske vršit na drugim raskršću.

U odžaku bilo puno mesa, pa je čovek sad već zno ko su ta dvojica jel nje zaboravio lopovski divan. Ne kaže on ženi da su to stari drugovi, neg':

- To su lopovi. Odma' meso da skinemo jel drugačije oni će naveče odnit.

Što je bilo meas, kobasica i šunke u odžaku sve su skinuli i odneli na tavan da dobro sakriju. Potlam večerali i lipo legli. Velika kuća puna svega, pa su čovek i žena obaško spavali da se bolje čuva. Oni su sve dobro i lipo sprimili al' ni ona dvojica nisu u vrblju ostavili lopovsku

pamet. Kad su vidli da u odžaku nema ništa oni su znali da je meso negdi sakriveno. Jedan došo do žene

- Ženo, jesi ti to dobro sakrila?!
- Na tavan, do odžaka.

Nije bilo dugo vrimena čuje se da se čovek opet budi pa ga zapita:

- Šta je opet? Zašto, čoveče, ti mene pitaš kad smo zajedno odneli meso na tavan.

Čovek je odma zno da ni' dobro. Kad su se sporazumili kako je to bilo, zapalje lampoš i ođu na tavan. Čovek vikne u sav glas:

- Zn'o sam – ništa.

Snidi i čovek kaže žene da ona sad mirno legne, a on će it u poteru da meso dobivu natrag. On je imo sakrito cilo njegove lopovske spreme. Čim je žena legla, čovek se sprimi u lopovsko ruvo i u poteru za njima. Pošo brzima koracima i lipo stigne nje a da ga nisu primetili. On je zn'o i ni' zaboravio lopovske poslove, zn'o je da jedan ide naprid, a drugi nosi teret, pa ako ko naiđe na nje onda se drugi lipo sklonji. On je nje pratio do prvog odmora, dobro je zn'o da će se sad smenjiti. Zn'o je on kako to ide – ni sad oni ništa ne govori. Naišo on do onoga što nosi pa:

- Hm!

I onaj samo:

- Hm!

Dade gazde sve meso, a ovaj primi i begaj.

Kad je jutro osvanulo on sretno vratio se doma. Žena se samo čudi:

- Kako si to uradio!?

On se nasmije:

- Ženo, kad ne možeš da se dosetiš ja ću tebe kazat, kad sam ji stigo onako isputovane, umorne, sam sam ih pito el teško nosit, el oće da ji smenjim, a ti ako ćeš da sačuvaš naš imetak goni van svakog ko je rad da viđe el u našem odžaku oblačno.

Topolje. Kazivo Matija Jakšić (1901.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 39–40.

498.   **Baka i dida**

Bila jedna baka i did, a baki bilo jako mrsko prest. I jedanput dida kaže: „Bako, daj ti meni gaće čitave.“

Baka: „Pa kad nemaš!“

Dida: „Napredi mi.“

Baka: „Kako ću ti naprest kad nemam raška, nemam na čega motat. Idi u šumu pa mi odseci raška ako nemam.“

Dida: „Ja ću ujutru otić!“

I dida uranio pa u šumu će baki raška odseć, a baka ko baka, sprimila se pa s drugim putem, pa prije njega dođe u šumu, pa sedne za jedno drvo i čeka didu dok nije došo.

A dida do prvog drveta, kad je došo, uzeo sikeru pa udara u drvo.

A baka iza drveta viče: „Ko raška seće toga vuk ujede, juuuuj!“

A dida sluša, a ona opet tako viče: „Ko raška seće toga vuk ujede, juuuuj!“

Dida zaprti sikeru pa doma, pa bi trčo, a ne može kad je star. E kad je dida malo izmako, a baka, valda je bila zdravija, pa didu obiđe pa dođe doma i sedne u zapeć i čeka didu.

Kad je dida došo kaže: „Bako nisam ti doneo raška.“

Baka: „Zašto nisi?“

Dida: „Kad sam došo do prve vrbe, pa sam počeo seć', a iza vrbe niko se dere da će me vuk ujest kad sećem raška pa sam moro pobeć'!“

I tako je baku oslobodio, nije morala više prest.

Draž, 2004. Kazivala Jela Golubov (1928.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

499. **Išli tata i sin kroz šumu**

Išli tata i sin kroz šumu. Grane su padale na put i morali su razgrtat granje rukama da bi prošli. Sin je išo prvi, a tata je išo za njim. Sin je povuko granu i pušćo baš kad je tata bio pod njom. Grana je udarila tatu po oku i istepla mu ga. Sin je kazo: „Eto, ja sam povuko granu i ti si osto bez jednoga oka. Da ju nisam povuko, možda bi osto bez obadva.“

Gajić, 2002. Kazivao Stipan Filakov (1933.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

500. **Telefon je bio čudo**

Telefon je bio čudo kako niko ni vidio. Postavili su telefonske žice i pripovidali kako telefon nosi glas na daleko. A Cigan imo jednog sina. Sin bio u vojske i piso ocu da mu trebue nove čizme jer su se stare raspale. Kupio Cigan sinu čizme i razmišlja kako da mu ih da. Setio se Cigan da može nove čizme poslat telefonom. I stvarno, Cigan se popo na stup i obesi čizme na telefonsku žicu i ode doma. Kad je Ciga očo, neko primeti noe čizme kako vesu, popne se, uzme nove, a stare ostavi gore. Sutradan došo Cigan do mesta di je ostavio čizme i viđe da vesu

stare. Obraduju se, uzme stare čizme i misli kako je taj telefon dobra stvar – za samo jednu noć sin u vojske dobio nove čizme, a stare poslo doma.

Gajić, 2002. Kazivao Stipan Filakov (1933.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

501.   **Sin bio u vojske**

Sin bio u vojske i nakon dvije godine vratio se doma. Doma je trebalo raditi, a njemu to bilo mrsko, pa je smislio da će se pritvarati da je zaboravio materinji jezik i da ništa ne razumije osim mađarskog jezika. I krenuli oni tak jedan dan seno kupiti. Svi su radili osim sina – on je stajao sa strane i gledao. Kaže mu otac: „De mi grablje!“

Sin se pravi da ne razumije pa pita: „Mičodo grablje? I ođe je tražiti.“

Malo dalje su ležale grablje, a zupci okrenuti prema gore. I kako sin gledao okolo, stane na nje, a držalo se digno i udri ga po glavi. Tako je sin odma naučio šta su grablje.

Gajić, 2002. Kazivao Stipan Filakov (1933.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

502.   **Šareno june**

Kladila se dva prijatelja. Jedan reko da će uspijet prijeći preko granice s listom za stoku, a drugi reko da nema šanse da mu to uspije. Došli oni do granice i traži graničar da mu daju papire. Onaj prvi normalno prošao, a ovoga s listom za stoku graničar čudno gleda, pa mu veli:

- Gospodine, ovdje piše da je to list za „šareno june“!
- Ajme, to su se ovi zabunili što su pisali. Treba pisati Šarić June!
- Ali gospodine, ovdje piše da imate male roščiće!
- Ajme, pa i tu su se zabunili! Treba pisati da sam iz sela Mali Oščići!

Gleda njega graničar čudno, ali ga ipak pusti da prođe.

I tako je prijatelj dobio okladu, a granicu prešao s listom za stoku.

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder, Šnajder 2004. rkp.

503.   **Lina baka**

Bila baka, al baka bila lina. Neće raditi, neće prestati, neće šiti, neće ništa.

A ona kaže:

- Babo, zašto ne predeš?
- A – kaže – didače, ujutru mi zima, uveče mi drima.

Pa kaže:

- Ne moš tako, nećeš šit. Nećemo ništa imat. U čega ćemo se sprimit?
- Ujutru pasno – kaže – naveče pasno, kad smotasma opet pasno. Ništa ni naprela, ni niš.

Kad kaže dida jedanput:

- Idem se ja – kaže – sad napraviti da sam ja umro pa da videm šta će sa mnom, u čega će me sprimit kad ništa nema. Zadnje gaće podero i nemam ništa.

E sad umro dida. Šta će ona, a imala malo tih konaca te pređe što naprela. Ona lati pa njega sega pozamata u tu pređu. Mete ga, sad ga još i uče pa kaže:

- Dragi druže, na čega mi ličiš?

A on kaže:

- Na tamburu. Na tamburu.

Didak se digo pa kaže:

- Baka, videš sada, nemaš me u čega ni sprimit, ni sebe nemaš, ni ništa.

Sad dobro, prošlo to. Sad će dida ić na vašar. I ona bi išla:

- Ajde me, dido, povezi na vašar!
- Kako ću te povest? – kaže - Nemaš ništa za navući. Nemaš rubinu, nemaš ništa.
- Samo ti mene povedi. Ajde meti slame u kola i pokrij me slamom! Neće niko viditi da ja nemam ništa.

Dida poslušaj nju. Metne on slame i pokrije ju slamom, pa u kola. Idu oni, nije onda bilo drumu, idu preko atara, preko njiva. Idu oni, jedanput na onaj kraj njive se ništa bili.

- Didače, ni živ ni mrtav, stani! Kaže:
- Šta je, babo?
- Eno se tamo nešto nakraj lenije bili. Idi vidi, možda je rubina.

Dida siroma zakvači kajaze za livču pa siđe dole. Kad je došo, vice on:

- Baba!
- Šta je? Kaže:
- To je guska.
- Samo ti – kaže – donesi ako je i guska, mi ćemo nju malo razrezati.
- Pa, babo – kad je došo - pa to je guska.
- O, Bože dragi!

Idu oni još jedan komad. Ponovno došli do jednog kanala. Opet se nešto u tom kanalu bili.

Kaže baba:

- Didače, ni živ ni mrtav, idi vidi šta se tamo bili u kanalu!

Dida siroma zakvači kajaze za livču, pa siđe dole. Kad je došo, opet više:

- Baba!
- Šta je?
- To je patka.
- Donesi – kaže – ako je i kratka, neće mi se baš dupe vidit.

Kad dođe, kaže:

- Nije to, babo, rubina, to je patka.
- Pa ajd. Šta će? Došli oni i do vašara. Misli didak sad će baba vidit. Sišo dole. Zapalio lulu pa zapali slamu u koli. Baba iz koli iskoči, pa van, pa trč kroz vašar, pa do doman priko atara i priko njiva.

Došla doma, a ona skida prelju pa priveziva kudelj, pa prede, čudo Božje. A didak došo sa vašara. Kaže:

- Šta je, babo?
- A joj – kaže – evo nisam se nikad digla, jednako predem.
- E – kaže – tako da si prije ne bi gola išla na vašar.

Topolje, 2005. Kazivala Manda Kovačev (1938.), zapisala Maja Kokolari, Kokolari 2005.
rkp.

504.   **Dva pajtaša**

Bili dva pajtaša, jedan bio s jedne strane sokaka, drugi s druge. Mika je jako bogatu ženu dobio, poštivali su je jako, i ona bila jako čestita. Drugi nije dobio, ali je bećar bio.

I tako jedanput divanu se i didak Stipa kaže:

- Bolje čuvat vreću buva, nego ženu!

A ovaj kaže:

- Nije to, pajtaš, tako! Moja Janja je jako čestita, ja bi ruku do za nju. Ona mene ne bi nikad privarila.
- Pajdaš šuti!
- Neću šutet. Ja znam da je to tako. Ona mene ne bi prevarila.
- Neka se divanit jer ću ti štagod kazat!
- Nemaš ti mene šta kazat!
- Ajde da se okladimo! Ja ću – kaže – tvoju Janju naveče poredit, al prid tobom, a ti ćeš mi sutra dovest svoga konja. A imo čošaka mladoga. Ako ne bude, ja ću tebi kobilu dovest iz ama, iz koli.

Kladu se oni.

- Zaozbiljno – kaže – ujutro ćeš mi dovest toga konja u dvor.
- Dobro – didak Mika kaže.

Kad pridveče smračilo se, noć, nije onda bilo WC u sobe nego vanka.

Kaže Janja:

- Miko, ja moram ić. Nešto me u trbuhu zasukalo, moram ić vanka.
- Kaže on: Idi!
- Ne mogu, ne smijem sama. Stra me, kad jako tamno. Ajde sa mnom!
- Šta ću ti ja? Tek je več.
- Samo ti ajde! Mene stra.
- Ne sluteći ništa, čovek ođe s Janjom do štale. A iza štale bilo đubre gde su bacali od konja i krava. I sad dida Stipa lego na đubre i čeka Janju.

Došli do štale:

- Neka Miko – kaže – dalje ić!
- Ona će na đubre. Didak Stipa je dočekao. Odjednput stenje ona, kaže:
- Janjo, - kaže Mika – šta radiš?
- Ajde moram, Miko, kad je jako tvrdo.
- Pa šta ćemo onda sad?
- Pa eto!

Didak Stipa se digo pa kaže:

- Ajde, pajtaš šta! Jesmo se okladili da će tako bit?

Šta će didak Mika! Kad ujutro očešljo konja, naranio ga, uzo za ular i pajtašu odveo.

Kažu da je to stvarno bila istina, ali nije u neku veliku javnost otišlo.

Topolje, 2005. Kazivala Manda Kovačev (1938.), zapisala Maja Kokolari, Kokolari 2005.

rkp.

505. Čovek i žena

Bili tako čovek i žena. On radio, a ona bila lina, neće ništa radit, neće. Dođe čovek s posla pa kaže:

- Jesi, ženo, šta god danas radila?
- Pa kad ne znam šta bi.
- Kako ne znaš šta bi?
- Pa eto, ne znam!

- Ako ne zna, idi vidi šta komšije radu pa to onda radi i ti

Došla ona:

- Hvaljen Isus! Komšije, šta radite?
- Evo, kuvat ćemo na kupusu mesa.

Dode ona doma, zakolje pitla pa pomeće po bostanu po glavicama kupusa. Došlo pseto pa pojelo. Došo čovek s posla, opet kaže:

- Jesi, ženo, šta god kuvala?
- Išla sam pitat u komšije. Oni kuvali na kupusu mesa, pa sam i ja. Zaklala sam zadnjeg pitla što smo još imali i pometala u bostan po kupusu. Sad kad sam došla, nema ništa, kerovi pojeli.
- Bože, ženo, pa oni su to kuvali kupusa i mesa u loncu. Ne zna ona ništa.

Sutradan dode ona opet:

- Hvaljen Isus, komšije!
- Amen!
- Šta radite?
- Evo ćemo cripa skidat s kuće. Došo nam majstor pa ćemo minjat.

Dode ona doma, metla lojtru pa poskida svega cripa sa kuće. Došo čovek doma:

- A jooj.. Pa šta si radila?
- Reko si da idem vidit šta rade komšije. Išla sam. Oni skidu cripa s kuće pa sam i ja naš poskidala.
- Oni će njejevega popravljat, a šta ćemo sad mi?
- Pa ne znam!

Treci dan opet došla.

- Komšije, šta radite?
- A ju ... Eto bio nam sada jedan slikar – kaže – pa smo kupili slika i pometali po sobe. Sad ona ne zna šta će. A čovek imo jednu rekliju što se zagrne, a to sve bilo puno zakrpa, sve bilo zakrpano. Došla ona doma pa sve zakrpe opara i pomeće po zidu. Kad on došo doma, kaže:

- Pa šta si sad to opet radila?
- Pa eto... Komšije kupili slika – kaže – a ja nemam novaca pa sam poparala zakrpe sa tvoje rekle i pometala.

Sad se već rasrdio, lati se za ne znam šta, udari babu i ubije ju. Šta će sad s njome? Odnese je u šumu i zatrpa je suvim lišćem. I dode doma.

Kad jedanput evo idu lopovi. Nosu novaca puno, nakrali. Seli pod jedno drvo pa kažu:

- Moramo zapalit sviću kad ne vidimo ništa-

A on kako babu zatrpao u lišće, tako nos osto vani. Zapale sviću i metnu babe na nos. Svića gorela, a oni tako jedu i piju. Došlo babe do nosa.

- Dogor, dogor do nosa!

Jedan kaže:

- Čuješ ti to?
- Čujem!
- Jese to – kaže – mene učinjalo?

Baba opet:

- Dogor, dogor do nosa!

Pita treći:

- Jesi ti čuju?

Pa kaže:

- Jesam.

A baba opet:

- Dogor, dogor do nosa!

A oni bež, uplašili se šta je to sada. Nikog nigde u šume, a neko divani ispod lišća.

I oni pobegnu. Baba gleda ima tu lepi novaca. Skupi baba novce. Iđe ona najprije kupit kajmaka. Did jako volio sira i kajmaka. Ne smije doma kad je strah od dida. Bili odžaci veliki garavi od čađi. Dođe ona i popne se na taj odžak i gleđe. Didak lože ispod toga, na sađak, pa će nešto kuvat. Ona zgrabi kašiku sira pa baci kroz odžak. A on gleđe:

- - A joj... kaže. Sir!

Ona opet zagrabi i njemu usta. Did misli šta bi to moglo bit, pa kaže:

- Jesi vrana ili svraka? Klični još!

Baba kaže:

- Nije ni vrana, ni svraka, već je tvoja mila baka.
- Odi, babo! – sad mu žo. – Pa kako si se ti oživila?
- Ona njemu pripovida. Tako onda doneli novaca i napravili kuću i dalje lipo živili i baba radila.

Topolje, 2005. Kazivala Manda Kovačev (1938.), zapisala Maja Kokolari, Kokolari 2005.
rkp.

506. **Baba Luca i 12 vretena**

Bake se spremu. Baba Luca nosu žaru na lopatki. I nosu šibu. Jedna nosi žar. I tako se zamotaju u ponjave i metnu si nešto na oče i dođu tamo u komšije i za komšijom. Pa idu u komšiluk vidit jesu dedakovi narezali drva za Božić. Divojke jesu napravili vretena i močića. Morš imat močića. I sad jedna divojka – sutra je Luca – a ona se ništa nije pripremila. I sad i mama i apa joj kažu da mora do jutra dok baba Luca ujutro dođe imati 12 vretena naprednih. I da u košarku metne i pod postelj. A juj šta će! I ona ode na tavan i nakupi ona tih vretena i metne kudjelje poveže i ajd sedni ona prest i na svako vreteno ona onako malo naprede pa ajd u košarku, pa naprede pa ajd u košarku.. I naprede na svako pomalo i legene spavat. I kad je ujutro baba Luca došla:

- Jesi naprela 12 vretena?
- Jesam! kaže.
- Di su?
- Evo pod posteljom.

I šta će – 12 vretena i na svakome po malo.

Baranjsko Petrovo Selo, 2014. Kazivala Marta Kolar, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

507. **Veštice s Aršanja na vozačkom**

Čekaju one na Aršanju, i kroz ključanicu prođu. Ne vredi ni beli luk metit, onda to gotovo.

Ove mlađe veštice pet godina stažariju samo da nauče vozit metlu. One imaju vozni park svoj. K'o škola za vozački – tako i one. Sad su, moljim te, usavršile. Prije su mogle it samo pravo, a sad eto mogu i na rikverc. To isto k'o i auto. Imaju oni i instruktoricu za to vežbanje i učenje. A kad ona upalji tu svoju metlu – ni od drva ni od panja – suče plamen iz te metle. Pedest metara ti ne moš iza nje bit.

Znaš ono kad se nebo jako crveni – e onda ti one idu i paljiju te svoje metle. Onda kad se nebo crveni, onda znaš da će one imat sastanak. Uglavnom, one sve moraju tačno u pola noći bit na Aršanju. A one koje zakasne, one moraju dvaput trgat nekog.

Kneževo, 2014. Kazivao Josip Špiljak, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

508. S Ršanja veštica

Nekada davno u našem selu bili su koštaberu. Tako su seljani nazivali ljude koji su čuvali i obilazili selo obnoć, da se ne bi šta desilo, da ne bi možda došli lopovi u selo i eto tako . A bila je jedna baka pa se zainatila. Sad će ona nje poplašit'. E, mislili su, ko će nje uplašit' ?

Imo oni puške, imo oni sve. Ne boju se nikoga. E, kaže baka, sad ću ja nje naplašit'. Kad je bilo oko ponoći, a ona kiku rasplela, bilu rubinu njezinu pušćala do zemlje... Mota se ona, uzela metlu i sad će ona ko da ide s Ršanja. A koštaberu negdje oko Glavne ulice bili, prolazili selom. Razgovaraju nji' dvojica... Kad jdamput okreni se jedan. E, videš ti pajtaš. Neko se bili odande. Neko ide? Što je to? Kad blize, ta nešto jce nečisto. To mora bit' da je veštica s Ršanja došla. Kika dugačka, bila rubina, na metli jaši. A oni bež, - pa bež, i pobegli i zaključu se u općinsku kuću. I do jutra nikuda van. Moglo se selo uzduž i popriko i popaljit' i pokrast'. A oni ne smiju van, kad su se jako uplašili. Kad ništa. Jutro osvanulo, a koštaberu izašli... Dobro je sad. Neće oni nikom ništa kazat' kako su prošli. A komšinica – baka ta sto je plašila – uranila, pa mete sokaka. A ide komšija koštaberu doma. Pa kaže:

- Dobro jutro, komšinice, jesil' uranila?
  - Pa jesam, eto metem! –kaže – ja sam nešto noćas čula, nekaku lupu! Sta je to bilo noćas???
  - Ta ja ne znam ništa šta je bilo - kaže komšija – Ništa! Mi smo obilazili selo i eto, nije to bilo nigdi ništ'.
  - A niste vi možda bežali, slučajno – istom će ona
- Ta, pa misli ovaj, kako sad ta stara zna. Al ona u smi', pa ded se smijat.
- To je tvoje što se ti nikoga ne bojiš . A ja vas lipo naplašila!

Ej, sad kad je on to čuo da je to ona bila, a on:

- Ej, nevolja ti odnela, da Bog da... Tako si ti nas lipo poredila! A mi mislili da je zbilja sa Ršanja vještica.

Duboševica. Kazivala: Manda Matanov (1945.), zapisao Julije Njikoš, Njikoš 1996: 5.

509. Da ne bude mokr

Jedno veče naš Šima ide doma iz planine. Bio u podrumu, bilo pajtaša, pa je Šima u prilično napetom stanju. Sve je bilo dobro i lagano dok ni' došo do Karašice, a tude ćuprija od brva, uzana, nije imala tarabe. Šima viđe da na noga' ni siguran, stao pa razmišlja:

- Ej, Šimo, Šimo, ako 'oćeš it na brve ti ćeš naglavce u Karašicu, bićeš mokr. Neće to bit dobro, ajde ti Šimo, ne šanklecaj po brvi, idi ti tude 'di je sigurnije.

I zapregne se Šima onako dugačak, spuže se u vodu do pojasa pa udri priko Karašice.

Gajić. Kazivao Jerko Zlatarić, zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 178.

510.   **Šta se žandari boje**

Balatinac Stipa zvan Pisak bio dugo na kompe na starom Dunavu. U to vreme tude bili žandari strašni, gorji od gorega – taj je svaki kurjaku i repa oguljio.

Jedan put Pisak vozio čamcem dva žandara – došli oni zarad ribe. Kad čamac izašao na polak Dunava udari jak vetar, talasi veliki. Žandari nenavili it preko vode boje se da će se privrnut. Pisak bio šaljivdžija, viđe šta je kod žandara, pa poviče:

- A šta se bar vi bojite kad imate puške kod sebe!

Gajić. Kazivao Jerko Zlatarić, zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 195.

511.   **„Dobro“ želji**

Jedana Daražac vodio kravu na vašar. Kad je došo do čibogatske farme karava pala u šanac, pa se Daražac pati s njom, izvlači ju van, sve mu nešto dav. Malo potli ide komšija Mađar pa kad se nade s njemem on nazove:

- Komšija, jó reget!

A Daražac:

- Evo, spala krava u jendek.

Mađar će opet

- Mi csinász?
- Evo, miče se, miče, pa ne može se izvuć.

Mađar jednako gleđe i gleđe, pa jedareda viđe da se lipo divanu i kaže:

- Ne, isten vele.

A Daražac njemu ko decama:

- Ta doma je tele, doma. Samo je krava tu.

Kad je Mađar to čuo ode ko s vetrem:

- Meny a pokolba!

Daražac ko bratu rođenomu

- Dobro ti željiš, dobro, al' sad je već gotova.

Gajić. Kazivao Adam Balatinac (1916), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 85–86.

512.   **Stari u škole**

Bio jedan siroma, imo je starog oca, sitnu decu i prazan bućulaš. On je nadničario i pošto sam nije mogo prehraniti familiju uzme čuvati selske svinje, pa će to raditi otac. Stari nije lin, oće raditi, oće čuvati svinje. Čuvajući tako ide on pokraj drumova. Jednog dana kad dođe na jedan bražuljak naiđu trgovci na karuca' i izgube torbu s novcima. Stari si skupi, ali ne zna šta je to jer nije znao u novac pogledati pa se začudi otkale tolike slike. Šta će!? Dođe mu na pamet – dobro će biti deci, sigurno će se. Kad došao doma on daje decama:

- Vidite koliko puno slika vam je doneo stari.

Deca jedva dočekala, o'ma će se sigurno. Sigurno se i rasipaju novce kad u to naiđe siroma otac. On se začudio:

- Otkale vam to?
- Naš stari je d'o to su naše slike.

Otac daje kupi, pa s novcima u bućulaš i pozove staroga.

- Otkale tebe taj novac?!
- Ne znam ja za novac, ja sam našo slike.

Sin si zamislio – šta da uradi?! Kad već im'u ni dobro da stari ne zna u novac. I ode on kod meštra pa kaže:

- Ako bi 'teli primiti oca u školu pa da nauči čitati.
- Zašto ne bi, neka dođe.

Sutradan stari sprimi se, dođe pridi meštra, a ovaj mu do mesta u prve klupe. Stari se namesti pa istom zapali lulu.

- Ej, stari, neka pušiti. Ne smiješ, ovo je škola.
- Dobro, ako ne smijem pušiti ja ću bagova metiti.

Metio stari bagova pa istom pljuke pred meštra.

- Ne smiješ po podu pljuviti, reko sam tebe: ovo je škola.

Stari onda skoči:

- A šta sam ja – cvit, dite il' djevojka?! Nisam ni ja požaliti! Ako ne smijem pušiti, ne smijem bagovati ni pljuvati, idem ja k mojim svinjama.

I sutradan ode pa pripovida svinjama:

- Nikad neka u škole, kisel je to život za nas.

Dok je tako čuo svinje naiđu isti trgovci i pitu ga:

- Stari jesi čuo da je ko našo kakih novaca?!

Sad on već zna šta je našo pa kaže:

- Nisam čujo – ja sam našo.

Trgovci se obraduju:

- Kad si, stari, našo?

On si malo zamisli:

- Ne bi vam pravo zno kazat, al bilo je to kad još nisam išo u škulu.
- Idi ti, stari, do đavola!

Trgovci ko besni pa na kočijaša:

- Teraj dalje!

Odu oni na karuca, a stari kaže sebe:

- Ovaj i od mene više volji pušit i bagovat kad i od novaca bega čim je čuo za škulu.

Kako je trgovac poviko svinje se uplašile i potrkale za karuca', a stari poviče:

- Neka trkat za njima, kako su pametni čuva'će oni još senske svinje!

Gajić. Kazivao Adam Balatinac (1916.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 7–8.

513.   **Ukraj lađo, na panj glavu**

Didak Meka bio siroma', život proboravio u šume sa sikerom – radio drva, a u cile njegove familije nem'u ni bućulaša jel je kod nji' za novac uvek sušja. Kad se dade zaradi didak Mata želji da negdi nađe, al' nikad niko da izgubi el' prosiplje novce.

Tako dan za danem, jedared bila noć tavana, didak Meka nalje vina, sviću lojanicu u ruke i kaže družine:

- Dać'emo se u lopove!

Tu noć će čekat u šume. Sinovi mu kažu:

- Ti spavaj, mi ćemo ti probudit ako šta bude naišlo.

Na'vatu se lagano ribe, a tek novci! Ni bilo u šume ništa, sad će oni drugo okrenit. Kaže didak Meka:

- Kad smo se odvrgli u lopove mi ćemo i lađe čekat, ako bude vridno, čeka' ćemo i pred bircuzom, pa koga ušicama, koga oštricama, al novca jedan put mora bit!

I on krene lađe čekat. Jedanput naiđe lađa Dunavem, a didak Meka odma poviče:

- Ukraj lađo, na panj glavu, jel ako uvatim ovu pušku tatrenku na petnajst mesta gužvićem vezanu, pepelem napnitu, odma ćeš se kormana dr-r-r-ri!!!

Kako je matica nosila lađa se zbilja krene k obale. Sad se lopovi dogovaru, a šta sad?! Didak Meka kaže:

- Ako je Šokac – u košćac! Ako je kaka ljuta glava – onda kud koji širom!

Kad se lađa još više širila k obale, a didak čuje da kogod tamo više:

- Di ga je taj, daj mi toga!

Ni' imo vrimenta da pita ko je to reko, didak prvi pobigo. On bi da se sakrije u kukuruz, a pogodi u kudlju. Siroti su bižali kroz kudlju, a na nevolju rosa bila jaka, sve pokvasilo, a duvo jak vetar.

- Braćo, zapali smo u velike talase.

Didak Meka nije line pameti, odma poviče:

- Pljivajte, pljivajte! Samo da živi isplivamo, potlam će sve bit lagano.

Kad je veče došlo oni nemu više sviće lojanice, nemu vina – pa ošli dom. Didak Meka okupio lopove pa kaže:

- Ima l' to još igdi da su se ovako odvrgli u lopove?! Viđete kako je dobro šta smo mi ošli – sutra ćemo laglje il drva radit.

Gajić. Kazivao Jerko Zlatarić, zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 64–65.

514. Sreća što je dobro zno mađarski

Naši Šokci išli u planinu zarad vina. Kad su došli u podrum bilo zima. Tamo u planine kuće im'u Mađari pa jedan Šokac kaže da ide ukrast od Mađara slame, loži' će vatru da se malo ugrije. Uputi se on k mađarske slame da će čupat al' ni' dobro ni potrko već i dotrko natrak.

- Šta je? – pit'u ga njegovi.

Kaže on:

- Kad se ja uputio da ću čupat Mađar kroz pendže spazio, izaš'o, pa pita:
- Mi' csinász?!

A ja njeme:

- Slame čupinjas!

On se iznenadi:

- El' ti znaš i mađarski?
- Znam!
- Pa šta znaš?
- Znam kako se zove čovek.
- Kad znaš, kaži, kako se zove?
- Ember!
- Dobro, a kako se zove žena?

- Emberača?
- A dite?
- Emberče!

Kad je on to sve čuju smo lati batinu pa mene:

- Megáj!

A ja: begaj!

Sve on to lipo pripovida, al' ovi pit'u:

- Dbro, a di ti slama?!
- Kakva slama?! Sreća moja šta sam tako dobro zn'o mađarski, a da nisam ja bi' izgubio i glavu.

Topolje. Kazivao Matija Jakšić (1901.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 45–46.

515. Sve poizbiro

Bila dva didaka, dva pajtaša. Jedan sav iskrpan, drugi sav iskrpan, valjda sto zakrpa. Jedan nadničario, drugio nadničario, a novaca nikad, ni zarad lika. Jedared jedan ide čabrenicama i sikerama, a nosi i bodve. Ide pa šankleca, a po brkova popala kitina.

- Kuda? – pita ga pajtaš.
- Čujo sam da se dobro 'vatu ribe ispod leda.
- Neka ti to radit! 'Di druge ore i izore dukata, ti bi izoro osinjaka!
- A šta ću?! – nisam car da mene i sušja rodi.
- Šćeta što nisi – i mene bi dobro bilo.

Kad onaj to čuja, zapita:

- A da si ti car, šta bi ti pajtaš radio? Kako bi se vozio?
- Ja? Ja pajtaš samo s vetrem, samo s vetrem. U kola bi uprego četiri vola, natovario veliki voz slame, pa priko razorova.
- A šta bi j'o?
- Ja? Ja bi j'o od luka srdalje, od šarana repa, od šćuke poledinu.

Kad završi, upita pajtaša:

- A šta bi ti da si car?
- Šta mogu kad si ti već sve poizbiro.

Gajić. Kazivao Stipa Balatiac (1891.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 35–36.

PRIČE O ŽIVOTINJAMA, BASNE I BAJKE

516. Priča od lisice (basna)

Bilo je zimno doba i jedan čovek je alasio. Raseko je led pa onda na tu oduvu riba izlazi van na zrak. Dida je nafato ribe pa nanizo na jednu mazagu. A lisica ko lisica, iza didini leđi dođe pa tu mazagu izvuče i odnese ribu. A dida osto i sad šta će dida, mora ić doma u praznomu. A lisica tu ribu nosi s putem, a vuk ide.

VUK: Teta Lijo, di si nafatala tu ribu?

LIJA: Pa tamo ima jedna jama, pa tamo sam ja to uvatila.

VUK: Pa kako?

LIJA: Pa tako, nije velika jama, čučnila sam vris te jame i tako sam malo čučala i sva mi se riba pofatala na to.

A vuk išo s putem i došo on do te jame i sad poslušo tetka liju i tamo čučnio i čučo, čučo. Kad najedamput njegov se rep zamrzanio, a on vuče, pa vuče, pa oguli repa. Smrznilo se i nema druge nego mu se koža skinila i repa ugulio. I on jadan, i sad šta će, neg ajde opet natrag. I dostigne lisicu.

VUK: Pa ti si mene privarila, tamo nema ribe, ja sam evo tamo pa se moj rep smrzanio, ja sam to ogulio.

LIJA: Ništa ti, neka, sad ćemo mi naložit vatru pa ćemo se malo ugrijat, pa će to tebe proć.

I naložu vatru oni.

LIJA (*Lisica ko lisica, mudra tetka lija*): Sad ćemo mi priskakat vatru i onda ce to tebe proć.

I tetka lija priskoči vatru i kad će vuk priskočit, a ona njega rinu u tu vatru i pobeže. I eto vuk jadan, ne znam je' se ispeklo il je pobego iza te vatre. Valda je mogo još toliko pobeć. Draž, 2004. Kazivala Jela Golubov (1928.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

517. Pitlić ide caru boja praviti

Tako su to nama pripovedali naši stari, da su bili dida jedan i baka. Imali su jednoga pitla i jednu kokicu. Ta kokica snela jajce svaki dan, a eto pital nema jajca. Baka njoj spraži to jajce, pa pojede, a dida nema ništa. Dida onda išća bake jajce, a ona kaže: „Tuci ti tvoga pitla po repu, pa ćeš dobit jaja.“

Dida uzeo šćapu pa pitla po repu, a pital eto šta će nego beži. Pital mora bežat od dida kad on tuče, pa kaže: „Idem caru boja pravit.“

I tako išo on putom, išo kad sretne lisicu.

A pita njega lisica: „'Oš ti mene povest s tobom?“

Pa pital odgovori: „'Oću, kako ne bi.“

Iđu njih dvoje, iđu i iđu. Kad jedanput su sreli tako da jedna mala voda, rečica, teče kraj njih.

I ta voda pita pitla: „A kud ćete vi, vas dvoje?“, kaže pital: „Pa idemo caru boja pravit“

Pita njih voda: „Pa 'oćete i mene povest?“

Oni odgovore : „Pa 'oćemo, kako te ne bi povelili!!

Ajde ta voda teče, teče za njima i svi oni zajedno iđu, kad jedanput dođe vuk i pita: „Kud ste se vi uputili? Kud idete?“

A oni odgovore: „Idemo caru boja pravit!“

Pa ih pita vuk: „'Oćete i mene povest?“

Kaže mu pital: „'Oćemo!“

I tako se oni svi skupu, njih četvero i dođu do cara. Pital ih sve u dupe potovari pa skoči na na kapiju i kukuriče: „Kukuriku! Ja sam došo caru boja pravit!“

A car dođe pa ga zgrabi za noge i baci u kočak među svoje kokoši. Došla noć i pital pušće lisicu, a lisica sve kokosi odnese. Samo pital osto i kukuriče: „Kukuriku, kukuriku! Ja sam došo caru boja pravit!“

A car došo, otvorio kočak kad pital tamo sam, a nema kokoši. Viče car: „Pa di su moje kokoši?“

Pital će njemu: „Eto lisica ih odnila.“

„E“ kaže car, „Sad kad je lisica odnila moje kokoši sad ću ja tebe ufatit, pa ću naložit peć i bacit tebe u peć da uzgoriš.“

I zbilja naložio peć i bacio pitla u peć. Pital u peći pušće vodu i voda sve potopila. Pital se spasio pa kukuriče: „Kukuriku, kukuriku! Ja sam došo caru boja pravit!“

Kad je car došo – pital živ, a vatre nema.

„E“, kaže car – sad ću te zatvorit u štalu di su mi marva, pa nek te marva pogazi!»

Kad noć došla pušće pital vuka pa vuk sve požio što je car imo u štali i samo pital osto. A on opet viče: „Kukuriku, kukuriku! Ja sam došo caru boja pravit!“

A car došo, pa otvorio vrata, a štala sva prazna, samo pital tamo.

Pa di je – kaže car – moja marva?

A pital će: „Došo je vuk pa je pojeo!“

Opet će car: „Kad si to napravio, sad ću te u kacu bacit, idem donit noža pa ću te zaklat!“

A u te kace bilo dukata pa se pital počeo lepršat po te kace, pa više:

„Kukuriku, kukuriku! Ja sam došo caru boja praviti!“

Na njegovo perje se ti svi dukati polijepe pa pital skoči i pobjegne.

Kad se car vratio nema ni pitla, ni dukata, ni nikoga.

Sad ide pital doma i još izdaleka kukuriče: „Stari dida ponjavicu, nosi pitlić dukatiće!“

Baka to čula i kaže: „Dido, ide pital natrag!“

A pital opet više: „Kukuriku, stari dido ponjavicu, nosi pitlić dukatiće!“

I kad je doš'o pital doma, a dida prostro ponjavu, pital lepo st'o pa se izleprš'o, pa svi ti dukati poispadali iz njega.

„Aha – kaže dida – Bako, šta ćemo sad nisi mi tela dat ni jedno jaje, pa ti sad ja ne dam ni jednog dukatića.“

I tako su onda živili dida i baka, baka imala jaja, a dida dukatiće. Eto, valjda su se kadgod podilili onda.

Draž, 2004. Kazivala Jela Golubov (1928.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

518. **Pital, vuk i lisica**

Bio jedan dida i baka. Imali su pitla i vuka, njih četvero su živili. Dida jedan dan kaže vuku da nema drva, a zima došla i šta će radit.

Vuk kaže: „Ja ću uzet sikeru i idem u šumu pa ću donet drva.“

A onda ode kod pitla i njemu kaže: „Ja ću sad otić, a ti zaključaj vrata i nemoj otvorit nikomu dok ja ne dođem.“

To slušala lisica i kad je vuk otišo u šumu ona došla na vrata pa više: „Pjetliću, pjetliću crveni fesiću, šareni repiću, donela ti tete pšenice bjelice, dođi pa pojedi.“

I pital otvori vrata, a lija ga zgrabi za vrat i odnese ga. A on s puta više, ni ga odma udavila, više: „Ujo Vujo, ujo Vujo, lija mene davi, dođi pa me izbavi!“

A ujo Vujo još nije čujo, pa pital opet više: „Ujo Vujo, ujo Vujo, lija mene davi, dođi pa me izbavi!“

Sada je vuk čujo i uzme sikeru. Kad je vuk blizu došo, on se sikerom baci i odseče repa lisice i lisica pušća pitla.

Onda kaže vuk pitlu: „Jesam ti kazo da ne otvoriš vrata, da će ti lisica odnet, a ti nisi slušo i sad da ja nisam imao sikeru kod mene sad bi ti pojela lisica.“

I onda došli opet tamo kod bake pa su eto opet zajedno živili.

Draž, 2004. Kazivala Jela Golubov (1928.), zapisala Zrinka Gudelj, Gudelj 2004. rkp.

519. Imo dida pitla, a baba kokoš

Imo dida pitla, a baka kokoš. Odlučili se pital i kokoš oženit. Morali su za svatove pripremit dosta piva. Pital je sam odlučio napraviti pivo. U velike je posude ugrijo vodu, pa naredi koke da pazi na vodu dok ode na tavan zarad ječma. Dok je on tražio ječma, koka oko posude tamovamo i spade u vodu - buć! Pital brže-bolje snide s tavana, izvuče koku iz vode i šta će sad s njom? Odnese ju u bostan, raširi na jedek da se osuši. Onda ode u dvor i lati se posla. Kad bi malo, ode u bostan vidit koku. Kad on tamo, a ima šta vidit: koka nestala! Odma mu pade na pamet da ju je odnela lesica u svoj brlog. A juj! Šta će sad?! Kako će bit svadba bez njoj?! Mora 'ju it tražit. Uzme škatulju šibice, pa napravi kola, onda upregne dva miša, pa sedne u kola i kreni na put. Ni išo malo, kad kola-trus! – pa šta je sad?! Poglede dole, kad ono kamen.

„Dragi kume, povedi me sobom, bit ću ti od koristi!“ – kaže kamen.

„Ajde, penji se!“ – kaže pital i ođu dalje. Iđu tako, iđu, kad ono opet – trus!

Pital pogleđe šta je, kad ono jedno jajce.

„Dragi kume, povezi i mene, bit ću ti od koristi!“ – kaže jajce.

„Ajde, šta ću s tobom“ – kaže pital i ođu dalje.

Iđu tako, iđu kad ono opet – trus!

Pital pogleđe šta je, a to igla.

„Dragi kume, povezi i mene, bit ću ti od koristi!“ Pital poveze i iglu i ođu dalje.

Došli su tako do lesičje kuće. Kuc-kuc! Al' nikog nema doma.

Otvoru vraca, a kamen kaže: „Kume, metni mene iznad vraca!“

Igla kaže: „Kume, metni mene na stol!“

A jajce kaže: „Metni mene u šporjat na žare!“

Onda pital ode na tavan tražit koku. On na tavan, a lesica u svoj dom.

Kad je unišla u sobu, odma će pripaljit lulu. Otvori šporjata, nagnije se na žare, a jajce pukne pa joj opeče oče.

Ona se ufato za oče, pa sedne na stol, a tamo igla, pa ju ubode u tur. A-joj-joj! Ona da će van, pa otvori vraca, a tamo kamen, pa joj skoči na glavu i lesica spade mrtva. Onda pital uzme svoju koku pa ođu sretni doma i napravu veliku svadbu.

I ako su živi, i sad su, ako nisu, pomrli su.

Gajić, 2002. Kazivala Julijana Filakov (1932.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

BAJKE

520. Prokleti prsten

Bio jedan kralj i kraljica pa im se rodila divičica... To dite kad je bilo nekoliko nedilja kraljica se jako razboljila, pa zove kralja. Kralj je imo sluškinju, ona je u dvoru mnogo godina, i s kraljicom jako dobro stajala, voljile su se. Tude je u sobi i ta sluškinja. Kraljica kaže:

- E, čoveče, ja ću umrt, mene nema lika. – I skine prsten sa prsta, dade ga kralju: – Evo ti ovaj prsten pa kome bude pasiro ko mene toga smiješ uzet, ako uzmeš drugoga, bio proklet.

Kralj prsten uzo, zamoto u svilenu maramku i metio u džep, a to vidla sve i čula šta se oni divanu ta stara sluškinja. I nije dugo vremena potrajao kraljica ume. Kralj ju žalio niko vrime i onda 'oće da se oženi. D'o je na glas cilom kraljevstvu: ko je za udaj neka dođe, on 'oće da se oženi. Tako su dolazile gospođe iz sviju krajeva i on je svakoj prsten probo da li pasira ko njegove žene, nikoj nije pasiro. Na kraju se on naljutio i odlučio da se neće ženit. Ufati prsten i u maramki baci u orman u jedne sobe.

Prolazi sad godina za godinom, on se ženi, ne traži koga da uzme. I prošle su već šesnaest godina, njegova divojkara već narasla, a o tomu ona ništa ne zna, ali sluškinja je još živa. Jednoga dana ta njegova kći se latila, ide po svi soba pa gleda šta je njezina mati imala i dođe do tog ormana 'di je bio prsten. Nađe tu maramku i prsten u njoj. Kad je maramku razmotala ona se začudi.

- Alaj lipi prsten! – misli u sebi i metne na njezin prst, pa baš na taj ko materin. Dođe ona sluškinje i pokaže:

- Viđi kak'a sam lipa prstena našla!

Kad je sluškinja vid'la ona se uplašila. U dvoru ne poznavu tog prstena, a ona zna što je kraljica kazala kad je 'tila umrt. I kaže ona:

- Drago dite, baci taj prsten da nitko ne vidi.

Onda joj još ispriča da je njezina mat uklela oca da mora uzet onoga kome taj prsten pasira. Kad je divojkara čula taki je počela da skida prsten al' nije mogla. I šta mož, na kraju zamota prsta u svilenu maramku da se prsten ne vidi. Došla tako u sobu, a otac ju pita šta je prstu?

- Boli me.
- Kaki je bol, da viđem.

- Dado, vi to ne smijete vidit, to može doktor i ja u četiri oka.

Kad je tako, otac je taki naredio da dođe doktor i da bola vide kaki je. Divojkara i doktor ostanu u četir oka i ona odveže maramku. Doktor je probo svakim načinom al' ne može da skine prstena, ne može ko da je urasto.

- Gospodine doktore, ako ne možete skinit, vi odrežite prsta, samo da otac ne vide šta je bilo.
- Drago dite, ja moram kazat da nije bol nikaki, da je prsten.

I tako je očo kralju, a kralj kad je vidio kaže:

- Ćeri, nisam ti ja kriv, to ti je mat kriva kad me je tako proklela, sad se moraš udat za mane.
- A, joj, dado, to je sramota i grijota. Kako ću se ja za tebe udat?!
- Ona ode sluškinje i plače, a ova kaže:
- Drago dite, znaš šta - ti od kralja ne možeš izbeć, el se moraš udat el umrt, al' ja ću tebe naučit. Nemoj me odat! Idi ocu i kaži nek ti stvori, al' za jednu noć, ruvo od mišije kože, da sva možeš unić.

Ona tako ode ocu:

- Oću se ja za te udat al' za jednu noć da stvoriš ruvo od mišije kože da uniđem ko da sam miš.

Kralj o'ma' naredio da se miši tuču i kože da se učinja i sašije ruvo. Kad ujtru on nosi:

- Evo, ćeri, gotovo je ruvo. Ona taki uđe sluškinje, plače:
- Šta ću sad?!

Kaže ona:

- Sad traži ruvo što ko sunce sja, pa ko zlato. pa onda ko dragi kamen, pa sanduk što po zraku leti. Sve će on to stvorit, a ti onda pokupi blaga u taj sanduk i jednu noć pobegni u drugo kraljevsto.

I zbiljom ona učini kako je sluškinja naučila – sela u sanduk, pobegla u drugu kraljevinu.

Tamo kralj bas ima sina za ženidbu. Oko kraljeve kuće šuma i divojkara stala sa sandukom na jedno veliko drvo. O'ma' navuće mišiju kožu i' ajd u grad. Kad je došla do kraljevskog dvora straža će pucat.

- Nekate me ubit!
- A šta bi ti? Tako stvorenje mi nismo vidili.
- Ja bi' služila kod kralja.
- Tako stvorenje ni može!

Straža će pucat, a ona viče:

- Svitli kralju, ja ću pučke čuvat samo me ne pušćite da umrem od glada.

Dode kralj:

- A 'di ćeš spavat?
- Kod pučaka.
- Pa dobro, da baš ne umreš od glada.

I tako primu ju u dvor, a jedna stara kuvarica joj davala jest. Kuvarica davala jest, a ona kuvarice davala dukata. Kuvarice sad jako drago, al se uplašila kad će bit prelo. Divojkara kaže da bi išla i ona, išla bi igrat s kraljevim sinom.

- Juj, ćeri, kako ću te puštiti kad si miš?!
- Ja ću se pod klupu uvuć, neću igrat, samo da viđem – i da joj dukat.

Kraljev sin baš onda pošo na prelo, objšio konja i više te stare sluškinje:

- Daj trskovac, zaboravio sam!

Divojka skoči i doda trskovac:

- Evo, svtili kralju.

Kad on vide žensko stvorenje u mišije kože ošine ju trskovcem:

- Kako si smila it u moje sobe i latit moga trskovca ti taka umeljana?!
- Nisam znala da ne smijem.

Sluškinja pripala se:

- Ćeri moja, u z'o čas si došla, drugi put bolje ukljoni se, videš kake si darovnine dobila.

A divojkare se dalo na smij:

- Bivaće to da će on mene poželjit i bolje.

I popone se na drvo, skine mišiju kožu, lati ruvo što svitli ko sunce. Došla na prelo i da vidiš, svi gleđu kaka je to gospođa. Čim otvorila vrata kraljev sin poklonji se i dovede ju. Igra on s njom, pita ju tko je, a ona o tomu šuti. Njemu ni u glave da igra s kćerkom kralja. Kad bilo blizu pol noći, on kaže:

- Već je vreme kad ćemo se rastepat, kaži bar otkale si.

Ona se nasmijala:

- Ne znadeš?! Ja sam iz Ošinta Trskovca.
- Di je to? Nisam čujo za tako misto.
- Je, je, ja sam otale, a ne znadeš jer tamo ne idu kraljevi sinovi, tamo je kuća blatem omazana, a ni žižica tamo nema.

E, on bi željio tamo it, on bi ju pratio, al' ona iziđe van, skine ruvo, navuče mišiju kožicu i ode prije njega. Divojkara lipa, ruvo lipo – kraljev sin ko lud kad je vidio da je nestala.

- E, sutra naveče neće uteć, ja ću nju sustavit na vrime.

Sutra opet prelo. Sadakar sluškinja pita.

- Oš ić?

- Ako 'š me pušćat!

Pušća sluškinja kad divojka da dukat, pušća ni ne pita ju kako je bilo prvi put. A kraljev sin: opet sprimio se, objašio konja i opet kaže sluškinje:

- A, joj, daj mene, zaboravio sam ružu, a sprimio sam ju divojke.

Divojka skoči brže i donese:

- Evo, svitli kralju.

On najidi se i ćunio ju priko glave da se o'ma naerila.

- Kako si opet smila u moje sobe?!

- Možeš da mi zapaljiš, al ja nisam znala da ne smijem.

Viđe on da se ona uplila ko zmija u koprive, uprav pet puta da je ćune miš je miš, pa očo. On ode, a ona na drvo, skine mišiju kožu, lati ruvo što sja ko zlato i već je tamo, zangot s njim otvara vrata. Opet svi gleđu, a kraljev sin taki poklonji se, dovede ju da igra.

- Ti si me privarila, nema tako misto taj Ošinit Trskovac.

- El si dobro čujo da nema?! Je, je, bilo je, nisam ti privarila, a nisam se ni pribunila, al' sadkar je moje misto Začunita Ruža.

- Kaži ime pa ću mozgat dalje oitkale si.

E, to ne mož, kad je bilo vrime ona kaže da mora malo it pod vedro nebo i opet se ukrade. Kraljev sin ko lud, u glave mu samo lipa divojka. Mozga on cili dan i treće veče neće ništa zaboravit. Sprimi se i nosi divojke lipa prstena. A divojkara dala sluškinje dukat, sprimila se u ruvo ko dragi kamen i ode. Momak već čeka i taki prid nju.

- Ti si me opet privarila, nema ni tako misto Začunita Ruža al' ja ti neću privariti ja sam tebe sprimio lipu darovninu.

I metne on lipa prstena na njezin prst. Sadakar ne pita on od nje ništa, a kad dođe vrime pušća ju i van pod vedro nebo i ona se ukrade.

Sutra sluškinja će nositi ručku kraljevom sinu, a divojka molji:

- Pušćaj mi da ja nosim.

- Juj, kako ću kad si miš?!

Ona da sluškinje deset dukata. Sadakar nosi al' da momak ne viđe ona prstena metla u usta. Kad momak viđe tko mu nosi, rič mu svaka odadrta:

- Ovo da je tebe najpotlanji put da se pokažeš, jel narediću da ti zapalju.

Ona tila šta kazat pa kako se uplašila spusti prstena u čorbu, ispo joj iz usta. Momak ne viđe, jidi se, al je tude sluškinja i kaže:

- Svitli kralju, ručak je na stolice.

Momak promiša a to ništa zveca po čančiću. Vidi on prstena što ga je d'o divojke. O, sad kaka mu je svaka rič odadrta?! On misli da je ova ukrala:

- Otkale tebi ovo?!

A ona smije se:

- Ti si mene d'o, na prst metio.
- Pa tko si ti?!

Ona se samo smije.

- Divojka što spava kod pučaka. Oš da viđeš?!

I ode ona van. Pa na drvo, skine mišiju kožicu a lati ruvo ko dragi kamen. I sad on čuju kako je stvorito misto Ošinit Trskovac i Začunita Ruža i sve što je bilo. Uzme on mišiju kožicu i zapalji, pa se o'ma uzmu, vinču se. Sadakar žive lipo, prošlo vrime i rodi ona sina. Ima ona malo ditešce, siti se kako je nju mat voljila kad je bila mala, pa se zaželji it doma.

- Ajmo ocu – kaže ona čoveku.

Dobro, oni će it. Sednu oni u sandukšto po zraku leti i ođu. Došli oni pa se ona javi ocu:

- Dado, ako štogod i skrivu, decama se prašća, prosti i ti ako sam tebe skrivila.

I kaže da je mladi kralj njezin čovek, a evo i ditešce. Stari kralj ko lipo, al' bi već zvao dželata. Kćer misli da je on posto bolji, a on uvijek gori bio i sadakar mu jednako bilo na pameti kako će uništiti nju, čoveka njezinog i ditešce.

Kaže on:

- Sadakar je tude običaj da kogod mi dođe da se okuplje prije.

Dobro, 'oće oni i da se okuplju. E, al sadakar stari kralj kaže da sednu na jedan kameni stol i tamo će se trisat. Oni će sest, al' je tude i ona stara sluškinja što je voljila staru kraljicu i kaže mlade kraljice da to ne smije uraditi, jel kad sednu na taj stol oni će tamo da izgoru. Stari kralj ni čuju da je sluškinja to kazala, a ćer kaže:

- Dado, pokaži kako da sednemo, mi ne znamo.
- Evo viš kako – on se privari i izgori.

I sadekar je tude bila svadba i ja sam bila u te svatbe. Tamo bio zec, imo kratak rep, da je bio dužji rep bila bi dužja i pripovička.

Draž. Kazivala Kata Vidak (1913.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 118-124.

521. **Vrag ko momak**

Čovik i žena imali sina i kći, sin bio momak, a kći Marica divojka, lipa ko ružica. Svako več momci i divojke iđu u jednu kuću i tamo pravu prelo. Tude se prede, tke, peva – jedna divojka začimlje, a momci pevu. Potli prela svaki momak prati divojku doma. Dogodilo se tako da sve divojke imu momce samo Marica nema. Šta će, njezin brat prvo otpratiti nju, pa se vrati zarad svoje divojke. Šta će, njzin brat prvo otprati nju, pa se vrati zarad svoje divojke. Maricu je to jidilo. Znade ona da se druge divojke razgovru i njoje sprdu, pa jedno več kaže:

- Ja se moram s prela uklonjit il' nač momka. Da Bog da i vrag da dođe kad drugi neće, sao da je momak!

Kaže rič zdravo odadrtu al' šta smislila to smislila., šta mož' kad se tolko najidila, dužje ne mož' tako brez momka. I kako uvik tako i sad, drugo več svi momci i divojke u kuće. Opet se prede, tje, peva, kaže šta za smij, a Marice jednako bilo na pameti 'oće l' i njoje kaki momak doć. I zbilja jedared trapa niko, vrata se otvaru:

- Faljen Isus.

To bio lip momak. Divojke sve kažu:

- Marice, to će bit tvoj momak, kad mi sve imamo momce.

Tako to i bude. Lipa Marica, lip momak, ko stvoriti da budu zanogt. Sad on nju otpratio do njezine lese, poljubu se i ona očla unutra. Tude bila njezina kuma koja nju zdravo voljila. I stara čeljad se skupu na prelo. Kuma prede, a Marica kaže:

- Kumo, kako sam ja sretna – i ja imam momka.

Kume drago, al' je ona mudra pa pita:

- Ko je – poznam li ga?
- Ne poznam ga ni ja. Moždard je iz daleka, viđe se da je otalen 'di je škaljavo odad.
- E, kod nas ni škaljavaca – taj je cigurno iz daleka. Ne poznaš ga, budi na oprezu da se ne bi uplela ko zmija u koprive.

Kuma bila mudra, u dobrem uvik misli i na zlo, al' mat njoj kaže:

- Pušćaj divičicu na miru, ne viđeš da je sretna. Ti si uvik samo mudra.
- E, kumo, ja ću i ostat mudra, zarad toga ću i vidit raja.
- Ti ćeš vidit raja ko i ja – grešnice smo zangot.

- Tapaindi – grešnice smo kad smo već stara čeljad.

Kuma predla dok je prela, pa i ona očla doma, al' sve misli ko mož' bit taj momak kad ga nitko ne pozna. Drugo veče Marica i brat opet očli, a i kuma došla na prelo. Marica žuri, misli momak je već tamo, a njega nema. Divojke kažu:

- Marice, tebe je momak zaboravio.

Ne mož' kazat da njoje to ni ž'o, al šta mož'?!

- Šta ja možem – kaže – ne znam ni otkale je došo ni kude li je očo, a obećo je bude l' svetak bude l' poslen dan da će doć. Ako ne održi obećanja ja samo možem kazat: ko tebe kamenom, ti njega kruvem, ništa zloga ne možem na njega kazat.

Tako razgovaru, a Marice srce uzvršikom puno, kad oko jedanajst sati opet dućka, a to njezin momak. Kad došo opet se viđe da je školjavica 'di je on odo, al' se viđe da je jedna noga obuta u cipele, a druga konjska kopita. Sve divojke o'ma opazile i kažu:

- Marice, to nije momak – to je vrg!

Ne treba njoje kazat, ona sirota viđe i sama kak'e je dobila darovine. Jedva može dijat, srce stalo u njoj, al divojke kažu:

- Marice, nemoj se ti plašit, mi ćemo te odvest doma.

Divojke se dogovoru kako će, kažu da one zangot sve obaška imadu posla van, a momci nek lipo dočeku dok se one povrnu. Tako one kažu, al' onaj zna šta je tude namislito, al' nek zna i ona mora bit unutra kad drugi momci ne idu van. I divojke lipo odvedu Maricu doma. Kad su se divojke vratile on vidi da je nema pa izlete van.

Marica sva žalosna kaže:

- Kumo, ja nisam sretna, taj momak je vrag.

Ni kuma ni' sretna, ž'o je al' se plaši.

- Ne boj se ti, ja te neću dat njemu u ruke ni mrtvu.

Slušu one i čuju kako su se momci rastepli, pa se onda kuma spremi i ide doma, al' kaže Marice:

- Da te koliko zove ti nemoj ispod krova van.

Kako kuma očla, a ono dućeka, evo njega na pendžer:

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne možem.

On opet:

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne možem.

On je mislio da će ona izać pod vedro nebo, a kad je triput viko pa ona nije 'tela, onda kaže onako odadrto:

- Kad neš i ne možeš onda će ti umrt brat.

Sad već pol je dan, pol je noć, pa ona ođe, al' Marice brat umre. Šta će, sutradan brata su saranili, al Marica ni ondakar ni' izlazi van, ostala pod krovem.

Došlo drugo veče, kuma Marice kaže da ide spavat, a ona sirota:

- Kumo, kako ću, ne dremļje mi se ništa.

Kako da joj se dremļje kad os'ti da je onaj već došo, a malo vrimena potli već se i javi.

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Momci i divojke u našem selu nem'u više prela, poznadu li tko si.
- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne moţem.

On i treći put:

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne moţem.
- Kad neš i ne možeš onda će ti umrt mat.

I sutradan mat su saranili, al Marica ni' izlazila, ostala je pod krovem. Kad došlo veče, on dućeka, evo njeg na pendţer.

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Momci i divojke u našem selu nem'u više prela, poznadu li tko si.
- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne moţem.

On i treći put:

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne moţem.

Onda on poviče onako odadrto:

- Kad neš i ne možeš onda će ti umrt otac.

Drugi dan saranili oca, al ona ni' izlazila van, ostala je pod krovem. Sad znade da drugavče ne može bit, da je ona na redu. Tak je, al' kuma njoj kaže:

- Ne boj se ništa, ja ću ti i mrtvu sačuvat od njega.

Kad je bio njezin rede, to veče kuma došla i viđe da je Marica mrtva. Kuma je već smislila šta će i kako će. Pozove momce da iskopu podrum od sobnog praga do lese, da moţu ispod zemļje proć i naredi da kroz taj podrum ponesu Maricu na put kad su ju tako poneli nisu ju zakopali u

groblju, nego su raku iskopali u šancu. Kuma je znala, a tako je i bilo, vrag je čeko na kapije da iznesu lisa, al' ni mogo iščekat kad su oni prošli ispod zemlje, pa ni' ništa isposlovo, i ni' zno di je ona saranita.

Sadakar on ni' više dolazio na pendžer, on sam znade di je očo, a tude di su nju saranili za koji dan izide i iscvala ruža. Ta ruža merisala da na svitu ništa ni' imalo takav meris. Ko je prošo svaki se čudio i dvio tome merisu. Za nikoje vrime prošo tude kraljev sin, pa jako mu meris udario u nos. On sustavio karuce i naredi kočijašu:

- Siđi, izberi jednu ružicu.

Kočijaš sišo, probo kidat al ne može da izberi.

- Svitli kralju, oprostite, ja ne možem.

Kralj se razljuti:

- Kako da ne možeš izbrat?! Ko ti tako slabog otranio?! Očeš da ja izberem?!

Skoči kralj i kad latio onako ljutit ni sitio se ni' tako je ružicu iščupo. E, sad mu žo:

- O, Bože, šteta ovako lipe ružice. Ja ću je ponit nek stoji dok ne povenе.

Došo doma, a ružica ništa ni' povenila.

- Bože, čudne ruže, na takom suncu ništa ni povenila.

U te sobe di kraljevi spavu oni imu stolicu na koje je i obnoć jelo. Ružu uneli u tu sobu. Stolica je ispid ogledala, a ružica za ogledalem. Tu noć kralj ni j'o, a kad jutro na stolice jela nema ništa. Kralj se razljuti:

- Ko je to poj'o?!

Stražar dobro znade da je to branito pa kaže:

- Ja nisam, a ni vidio nisam da je ko j'o.
- Nećeš proć dobro ako ne kažeš ko je, glava će sa tebe dole.
- Ne možem kazat, kad nisam vidio. Svitli kralju, dajte mi još jednu noć da vidim ko to jede.
- Dobro, nek bude, al ondakar gleđi!

Stražar sad jednako na oprezu, i kad bilo o polnoći, stolica se drmlje, ružica se drmlje za ogledalem – najedared jela nema. Nigdi nikog – ko je to sve poj'o?!

Sutradan stražar javi:

- Svitli kralju, take i take su stvari.

Kad stvari tako stoju kralj zapovedi da svakaka jela stave na stolicu, pa će sad i on gledat. Privuko stolicu svoje postelje bliže i čeka. Kad jedanput došlo vrime, drmlje se ruža i otale

iskoči lipa divojka. Kralj skoči, ona će begat, al on nju uvati za kiku, pa za ruku. Divojka se molji da je pušća:

- Nisam ja za ovaj svit, ja ne može ispod krova nikuda.

Nek se molji, kralj nju ne pušća dok ni' prošlo njezino vrime. Ona se pripala šta će sadakar bit, a kralj kaže:

- Vinčanje.

Oće ona, al kako će kad ne može ispod krova.

- Lagano – mi ćemo dovest svatove u sobe.

Tako je i bilo i godina za godinom prolazila, mlada kraljica imala jednog, drugog, pa rećeg sina, al ona uvik pod krovem. Došlo vrime da se momci ženu, prvi će se vinčat, a mlada kraljica ni sad ne može u crkvu. Stara kraljica sad zla je:

- Ko je to još vidio, mat da ne ođe na vinčanje!

Šta će kralj nego zapovidi da se napravi stakleni ganak od kuće do crkve. Sve je dobro napravito, al je stako moralo raspuć se i tri prsta se vidi vedro nebo. Kad tamo onaj momak, vrag čeka nju.

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne možem.

On opet:

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne možem.

On i treći put zovne:

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!

A ona ne popušća

- Neću i ne možem.
- Kad neš i ne možeš, umrt će ti ovaj sin.

Nek bude šta god bilo, ona krene natrag, a kad došlo veče sin umre. Tako umre drugi, pa treći sin, umre i kralj. Sadakar nosu kralja u crkvu, a vrag čeka Maricu tamo di se tri prsta viđe vedro nebo. Ona zna da je došo i njezin red.

Onaj viče:

- Lipa moja Marice, ajde u selo na prelo!
- Neću i ne možem.
- Kad neš i ne možeš sad ćeš i ti umrt.

A ona njemu:

- Ja umrt neću, dva put se koze koža ne gulji.

Kad je on to čuj, kiku čupa s glave.

- Tko to tebe nauči da me nadmudriš?!
- Kuma moja i srce moje.
- Kad imaš kumu taku i srce tako, ne boj se. Evo tebe štap, s njim razbudi tvoji i možeš i ti it pod vedro nebo.

I tako je i bilo – ni dužje ni kraće eto mačku gaće.

Draž. Kazivala Kata Vidak (1913.), zapisao Balint Vujkov, Vujkov 1964: 169-174.

LEGENDA

522. Isus na večeri

Išla žena cestom i naišla na križ, tamo gdje je Isus. I stane ona i kaže:

„Joj Isuse ti se tu mučiš, ja ću tebi skuhat juhicu. Zaklat ću staru kokoš.“

I ode žena i napravi tako. Kad dođe njoj neki siromah kod nje i kaže:

„Dobar dan“ i kaže „Joj, ja sam jako gladan, jel mi imate dat šta za jest?“

Ona kaže: „Eto kuham juhu za Isusa, pa naći će se i za tebe.“

I da ona njemu jesti, on se najede. I kasnije nosi ona kod Isusa juhu. Kad on njoj kaže: „Idi ti kući, ja sam se već najeo. Ti si meni dala već, ja sam bio kod tebe. Idi ti kući, pa vidi šta imaš.“

Ode ona kući, a tamo puno dvorište kokoši, svinja, krava, svega. Pita nju susjeda odakle joj to.

I kaže ona

„Ja sam kod Isusa nosila juhe da se malo okrepi.“

Kaže ona, sad ću i ja, imam ja puno kokoški doma. Kad je kuhala, dođe i na vrata neki siromah i pita da mu da jesti, a na to ona:

„A, ne, nemam ništa!“ kaže „To ja kuham za Isusa, a ne za vas lutalice“.

Nosi ona kasnije kod Isusa juhicu i kaže mu

„Evo, Isuse, ja sam tebi donijela juhice da se malo okrijepiš“, a Isus će njoj:

„Ja sam kod tebe već bio, nisi mi htjela dat jesti. Sad idi kući pa ćeš vidjet što će te dočekat.“

Kad je ona došla kući, a ono sve u dvorištu bilo pocrkalo. I eto, tako. Čiča miča, gotova je priča.

Kneževo, 2014. Kazivao Josip Špiljak, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

VICEVI

523.   **Oraj**

Leži dida pod orem i pomalo drima, najedamput s grane spadne or dide kraj opanka, a dida će; dragi Bože daj da sam zdrav ko ovaj oraj.

Kad je dida raskoljio ora, or pušljiv a dida će; dragi Bože neka slušat ludog Šokčinu.

Gajić, 2014. E. Balatinac (ur.) 2014: 50.

524.   **Ko šta volji**

Prepovidali se momci kraj vatre ko šta volji jest. Jedan bi voljejo ovčjeg paprikaša, a jedan opet na trganaca pile, a drugi gra u zemljenom loncu, treći bi suve šćuke kuvane s krompima.

Dida sedi pored nji i pušikrdžaka na čibuk i odmara svoje staro tilo.

Kad jedan momak pita didu, dido a šta ti najviše voljiš jest?

Dida se zamisli pa kaže; draga deco mene je svijedno pa makar suva kruva u paprikaš umako.

Gajić, 2014. E. Balatinac (ur.) 2014: 51

525.   **Vridna sna**

Išo Stipa svako več k Mande na divan, isprepovida se pa ođe doma. Mande to dosadilo jel nikako već da ju jedamput poljubi. Jedno več već se mesec sklonjijo, kaže Stipa; Mando ja bi tebe jako poljubijo, a Manda mu kaže, možeš, Stipa zažmiri, a Manda se okreni, nadigne suknju i natrči se. Stipa ju poljubi i otrči doma svaj sretan pofaljit se mame.

Joj mamo što ćemo imat vridnu snu, ona čak obroč prede evo još uvijek osetim kudelju oko usti kako sam ju poljubijo.

Gajić, 2014. E. Balatinac (ur.) 2014: 51

526.   **Zvizde**

Sedu zagrliti Manda i Stipa na lese na klupčice, slušu kako žabe krekeć i broju zvizde. Akacija meriše, di koja zvizda spadne, a njima lipo sretni zagrliti. Najedamput će Stipa; *Mando, oš da ti pokažem velikog medveda*, Manda šuti pa će, *ajuj Stipo moljim ti neka može neko naić*.

Gajić, 2014. E. Balatinac (ur.) 2014: 51

527.   **Prodo sina**

Došo Ižipac u Marok kupit sena, a Ižipci to zovu sino.

Ižipac: Faljen Is', pretelju! Jel' znaš možda kob' prodo sina?

Maročanin: Hm! Moj komšija b' oca, al' sina? Ne bi zno.

Gajić, 2002. Kazivala Jela Stošić (1940.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

528.   **Daražac i mađarski**

Čuvo Daražac krave kaj kanala, jendeka kako oni kažu, i jedna mu spala u vodu. Naiš'o komšija Mađar i pozdravi ga:

Mađar: Jó regelt! (Jureget)

Daražac: Je, je, spala u jendek!

Mađar: Mit csinál? (Mičinal)

Daražac: Je, miče se, samo se ne može dić!

Gajić, 2002. Kazivala Jela Stošić (1940.), zapisala Silvija Balatinac, Balatinac 2002. rkp.

529.   **Alas**

Uzo dida brozgovca pa očo alasit na Dunav. Sedi tako i polako vuče brozgovca i pokoju ribu meti u torbu. Malo dalje spazi čuvara kako stoji i gleđe okolo po Dunavu. Dida se digne, torbu na rame, zaprti brozgovca i kreni doma. Čuvar ga vidijo i kreni za njim, dida pruži koraka, a čuvar isto i vikni dide stoj. Dida samo korača i ne okreće se. Čuvar još dva, tri put vikni stoj, dide dosadilo pa se okreni i kaže; stani ti tebe niko ne ganja.

Gajić, 2014. E. Balatinac (ur.) 2014: 51

PRIČANJA O ŽIVOTU

530.   **Hajduci**

Mi smo tu blizu Dunava. Kažu da su ono doba tuda išle lađe, a vukle su se na jedecima – s jedne i s druge strane obale ljudi su vukli, to su bili robovi. To je bilo po sto ljudi s jedne strane i s druge vuču lađu, što ja znam otkale odozgor tamo iz Pešte, iz Nemačke, il ne znam otkale.

I onda naši Baranjci će ić u ajduke. Onda su ljudi išli u ajduke pa tamo otimali koješta jer je teško bilo živit. A tu između Batine i Dunava ima jedan dio šume koji je pripadao tu susjednom nam selu Dražu. I sad on će it u tu šumu u ajduke.

Skupu se oni. Didak Mata bio knez. Ajde došao je i brat Fila i šogor Joza i kum Luka i... skupilo se njih jedanajst, eto.

I sada zagrnu oni bunde i bace kere na ruku. I ajde idu oni sad u hajduke sad će oni čeka lađu pa koja bude išla.

I sad čeku oni. Jedanput ide lađa. A oni sad tamo, njih deset, jedanaest. Kaže:

- U kraj lađo, naša si!

A ovi samo vuču, briga im je šta oni divanu.

A oni opet kažu:

- U kraj lađo, naša si!

A jednaput se tima dosadilo pa ostavu oni par te jedake pa za njima kroz šumu.

A oni sad bežu. Jedan se udari u stablo, u drvo pa spadne, a jedan zapne šeširom za granu, a jedan zapne bundom.

Dogovorili se oni di će se oni srest kad to prođe.

Sad kad su se sastali kaže didak Mata:

- Jeste svi tude, braćo?

- Jesmo.

- Al bome smo je gadno!

Ovaj kaže:

- Ja prse o prse š njime.

Ovaj drugi kaže:

- A mene – kaže – za šešir uvatio! Ja vučem tamo, on ovamo.

A oni zapeli za granu. A ovaj kaže:

- A ja, bome, sam ispo. Jedva sam se – kaže- za bundu me uvatio, jedva sam se ot'o.

- Ajd dobro! Ko je kak prošo... Jesmo svi tu?

- Ajde, didak Mata, ti si knez, ti si sad i arambaša kad si ošo mu ajduke, pa broji!

Kaže didak Mata:

- Ja sam tu.

Pa broji, jedan, dva, tri deset, jedanaestog nema.

- Pa šta je sada, jesi ti, baćo Fila, tude?

- Jesam.

- Jesi ti, kume Luko, tude? Pa jesi ti, baća Jerko, tude?

Svi su tude pa opet broji.

- Ja sam tu.

Pa opet deset, jedanaest nema.

- O Bože, pa šta ćemo sad raditi. A ne znamo ko fali! Jedan fali, a ne znamo ko.
- Didak Mata, ti si knez, sad kaži što ćemo!
- Eto, ajde... Idemo mi napraviti svako svoju rpicu pa ćemo – kaže – onda viditi.

Izvršili onu nuždu i gledaju oni.

Broji didak Mata, ima jedanaest.

Opet broji:

- Ja sam tu.

Opet deset.

- Pa, Bože, šta ćemo? Ajde... Nek svako u svoju rpicu metne prsta!
- Metu oni prsta. Kad metili o prstima, a sad kaže didak Mata:
- - Eto...svi smo tude, a izbrojit se ne možemo. Šta ćemo? – kaže – Idemo sad dalje!

E sad će ići preko Dunava, pa će ići tamo za Bezdani, Sombor je već onda bio grad. Možda će tamo nešto naći. Priđu. Napravili oni dok su bili tamo te čunove sebe i prišli preko Dunava. Idu oni sad tamo opet šuma, od Dunava do Bezdana kroz šumu.

- Jedanput više jedan:
- Braćo, ote vite šta sam našo!

Svi se skupu. Raširili se po šume. Idu, sad gledaju šta je našo. Kad su došli, ne zna šta je.

A on našo čizmu.

- Ajde, didak Mata, ti si knez, kaži šta je to!

Gleda didak Mata, oni bos bili svi, nisu imali nikakvu obuću.

Kaže on jedanput:

- E, znam ja, braćo, šta je to.
- Šta je to?
- To je od budaka nožica.

Ajd dobro. Sad idu opet dalje, idu.

Kad opet jedan više:

- E, braćo, ote vite šta sam našo!

Kad je došo, opet gledaju šta je. On našo šargalje. Sad kaže ovaj, ne zna šta bi sad to moglo biti. Kažu:

- Ajde, didak Mata, ti si knez, kaži šta je to!

Gleda didak Mata. Šta bi sad to moglo biti? Oni još ni kola onda nisu imali.

Kaže didak Mata:

- To sigurno Marka Kraljevića rebra.

Iđu oni dalje. Sad su već došli blizu Sombora.

I opet jedan više, opet su nešto našli.

Opet se skupili. Gleđu. A on našo sat. Kod Sombora blizu šumari bili. Gleđu oni, nisu nikad sata vidli, šta je, oa šta je... Gleđu, nešto živo je.

Kuca, ima srce, kaže, a ne zna sad šta je.

- Ajde, didak Mato, kaži:

Kaže didak Mata:

- Znam ja šta je to.

- Šta je to, didak Mata?

- To je buba što konce podgriza.

- Ajde dobro sad, nek je to!

Dođu oni u Sombor. I tamo šta će u Somboru, gladni, moraju nešto ukrast. Tamo već bila ona vlast postavljena, bilo žandara pa oni njih u buvaru, u zatvor.

- Pa otkale ste, šta ste? – kažu oni. – Ajde doma š njima!

Kad su došli do Dunava, aj svakom 25 na dupe i doma.

Kad su oni došli doma kaže:

- Šta je? Kako je bilo u ajduka?

- Ko ne bi 25 po dupe, nek ne ide u ajduke! – kažu oni.

I tako eto bili u ajduka.

Topolje, 2005. Kazivala Manda Kovačev (1938.), zapisala Maja Kokolari, Kokolari 2005.
rkp.

531. Mamina pripovijetka

Prošle zime, sedimo mama i ja za stolicom i pravimo novu mašlijaru. Ona prišiva šugumetanu mašliju a ja jaspram po tragu. Moram reć da je mama u tomu glavna, a ja samo malo pripomažem.

I tako mi radimo i divanimo i svašta nam dođe na pamet a mama zna da ja voljim slušat, pripovijetke od prije, kako je to bilo u njezinoj mladosti pa i još prije, jer i njoj je njezina mama, pripovidala kojšta, onda ona mene sada pripovida. Počelo je tako, da sam ja rekla, kako samo starija čeljad kaže, kako danas mladi ništa ne valju; ta viđi samo kake suknje kratke nosu, a te njeve rubine, Bože mi prosti, da se više viđe nego što pokriva, pa kako, eto živu zajedno prije

nego što se vinču i tako, da već ne nabrajam. Znamo mi da je to tako ali ništa to prije nije bilo bolje, samo ono se zaboravilo i bilo drugavče nego danas. Eto, kažem opet ja, vidi baku, ta el nije prije dide, bila kobjage udana za jednog, sada su obadvoj mrtvi, pokoj im duše, al sama mi je to pripovidala. Pa kad je vidla da to neće it, ona posli tri meseca, spakovala svoje prnje pa natrag kod mame. I štaj to onda? I to je onda bilo tako, malte ni kod svakoga, svi su se „udavali na probu“ al štoj to al i godina nisu imali da bi se vinčali. Onda nek mi neko kaže, da je to valjalo. Udavala i ženile su najviše mame svoje kćeri i sinove, za koga su one mislile. Gledalo se onda da momak bude jedinac, da ne mora diljit zemlju niskim, da je iz bogate familije a el se nji dvoj volju, ta to nije bilo važno. Divojka je isto morala bit iz bogate kuće, jedinica da što više ruva donese u miraz. A znate kako se nosio miraz? E bome u koli, natovaru se puna kola svega; rubina, otaraka, ponjava, guba, vankuša, dunja i svega što je trebalo. Onda se kola provezu kroz čitavo selo, da svi viđu koliko divojka nosi u miraz, kaka je to divojka!

A sad, Bože mili, bilo je i onda ljubavi ko i sada, a najviše one zabranite, kad se siromašna divojka i bogati momak zaljebu ili obrat-no. Zato su mame išle čuvat svoje kćeri, kad su one išle na igranku. Ko da je nje kogot moga načuvat! Opet se napravilo šta se telo. Ima kad su mame malo i zadrimala a možda koja i malo više potegla, a bome i divan je to bijo velik, moralo se sve vidit koje kako sprimit čija rubina je više poradita. A zaljubite divojke to su onda znale isko-ristit, pa bogme je bilo puno koje su pobegle za onoga kojega volju.

E sad mi mama kaže; „E sad ću ja tebe ispriposidat kako je jedna divojka prošla“. Voljila je jednog momka a i on nju, ali njezini su joj branili kad nije bio baš bogat. Jedne subote bila igranka, a nije ju mama čuvala nego je došla sa starijim bratem, on će pazit na nju. On momak, pa se valda i on zagledu u koju divojku, a dotle je njegova sestra izašla van s tim momkem. Kaže mama, eto nagovorio ju da izađu van se pripovidat! Mislim se ja; teško žabu bilo u vodu naterat. I tako da se ja vrnim na moju pripovijku; ostali nji dvoj malo duže vani, divan se otego malo duže, a štaš, Bože mili! Njezin brat, primetio da njoj nema pa mislio da ona ošla doma pa i on ode doma. Kad se divojka vrnila natrag u bircuz, brata joj nema, a ona sad u stru velikom, brže bolje za njim doma. Kad je došla doma, a ono zaključana vrata! O Bože mili, šta će sad, ne smije vikati, probudit će mamu i dadu, a oni će pitati di je bila. Ona ništa nego ajde kod momkove kuće, kad ju je on već prije nagovaro da pobegne za njega. Kad je došla kod njegove kuće, a to svagdi noć, nije onda bilo struje, a valda je već lego i lampaša utrnio. Šta će sada? Nezna koja je njegova soba, kud da se okreni?! A kod komšinice bilo svitlo, uranila kruva ispeč, a ona ajde kod njoj. Kad je došla, ispriposida ona njoj sve i tako ju komšinica odvede kod

momka i ostane ona tamo. Šta je sve bilo ujutru, to samo oni valda znu! Važno je da su oni živili sretno do kraja svoga života.

Posli puno godina sreli se taj, sad čovek sa svojim pajtešem, pa tako oni uz čašu vina razvezli pripovíčku kako su se oženili. Kad će jedan „Al pajti, moja je došla sama“ a drugi mu kaže „Ta pajti i moja“.

Eto sad ste čuli Mamimu pripovíčku, kako je nekad bilo, pa videte, ni se to puno prominjilo, bilo je onda svega ko i danas.

A sad moramo malo i uštitit jer mamina šugumetana mašlija ošla malo ujero.

Gajić 2014. E. Balatinac (ur.) 2014: 49–50.

532. **Siroma i bogataš**

U jednu selu živela su dva komšije. Jedan je bio jako bogat i im'o je svega i svačega, a drugi je bio velik siroma i zarađivao je kruz sebe i decma pletenjem košara od pruća.

Jednog dana oko podne kad je siroma seko prut, opazi blizo sebe dvanaest arambaša. Jedan od nji je na jednom mestu kleknio, prekrižio se i nešto izgovorijo. Zemlja se pred njim otvorila i sve arambaše unišle u zemlju. Sutradan siroma u isto vrime dođe do onog mesta i sakrije se u guštari. Posle nekog vremena dođe opet dvanaest arambaša. Onaj prvi opet kleknio na istom mestu, prekriži se i tri put izgovori:

- Zemljo, otvori se!

Zemlja se zbilja otvorila i oni uniđu u zemlju.

Sutradan dođe siroma već rano na to mesto, klekne i tri put izgovori:

- Zemljo, otovori se!

Zemlja se otvori i on uniđe u zemlju. Tu najprije nađe prvu sobu koja je bila puna velikih kaca koje su bile napunite bakrenim novcima. U drugoj su sobe kace bile pune srebrnih novaca, a u trećoj pune dukata. Siroma napuni sve džepove dukatima pa izađe napolje. Sutradan donese siroma vreću pa i nju napuni dukatima. Posli nekog vremena siroma si napravio kuću, kupio mlogo konja i krava i posto bogatiji od komšije.

Kad je bogataš to opazio, dođe komšiji i počme ga ispitivat kako se tako friško mogo obogatit. Siroma mu sve ispriповida. Sutradan bogataš uzme dve velike vreće pa sa sinom otiđe na ono mesto i uniđe u zemlju.

Arambaše su opazile jim pomalo nestaje dukata iz kace pa su odredili jednoga da pazi jel' to možda neko krade njeve dukate.

Kad je bogataš sa svojim sinom unišo u onu sobu i počeo trpat vreće dukatima, onaj arambaša koji je bio sakrit za jednom kacom, izađe i obadvojicu zaveže za neki stup.

Kad su arambaše došle, nađu bogataša i njegova sina pa ih obadvojicu obiju jel su mislili da su im oni pokrali sve dukate.

Torjanci. Zapisao Stjepan Sekreš, Mihaljev 2012: 262–263.

533. **Vlak bez voznog reda 1.**

Ja sam bila curička. Jako se dobro sjećam. Mi smo putovali vlakom, ali ne vlakom, nego vagonima, onim zatvorenim. Baš smo bili ko prašćići unutra... i dolazili su nas prašit protiv ušiju i da ne bi dobili buhe i kaj ti ja znam. To se jako dobro sjećam. Imali smo robu i jesen je bila i mama je nabrala korpu punu bresaka. Mama je držala sestru na rukama i ta korpa je bila na stalaži u vagonu. I to se sve prevrnulo, pa moglo ju je ubiti. Pun vagon bio breskaka. Toga se jako dobro sjećam. I sjećam se kad smo došli u Osijek, tam su nas pored Drave stovarili. I onda smo dugo, dugo, dugo čekali i onda smo išli na kompu, na vodu i onda su nas prepeljali preko Drave pa metali na kamione. U Grabovcu smo dobili kuću i bila je komplet prazna. Tu smo većinom svi od Marije Bistrice i od Stubice.

Napomena: kazivano kajkavskim narječjem.

Grabovac, 2013. Kazivala Ljubica Drakšić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

534. **Vlak bez voznog reda II.**

Sećam se samo malo kad smo Dravu prelazili, putovali smo daleko. Kad bi došli u Osijek onda se sjećam su nas neki kamioni vozili, a most je bio truli i onda su nas u neki čamci prebacivali preko za Baranju. Odma smo došli u Branjinu, onda su nas tu primili, tu samo spavali u domu, i onda su nam odborniki drugi dan i delili nam kuće.

Napomena: kazivano kajkavskim narječjem.

Branjina, 2011. Kazivala Viktorija Županić, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

535. **Vlak bez voznog reda III.**

Sjećam se da je bilo rano proljeće, baš je sve mirišalo. Vozili smo se vlakom u Baranju, polako je vlak vozio. Naš vlak je išel tak polako da su deca skakala dole i opet dotrčala gore.

Valda smo tjeden dni išli. A moj najstariji brat je krave teral za vlakom. Znači tak je išel vlak kak i krave. I on je otišo pomusti krave i onda su nam gore donesli mleko. I tak je išel vlak, a krave za nami.

Napomena: kazivano kajkavskim narječjem.

Kozarac, 2011. Kazivala Katarina Kedemnac, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

536.   **Vlak bez voznog reda IV.**

Pa eto, ljude su u vagone i vlakom su se vozili. U Osijek su ih vozili. Ja nisam ni išla odmah kad su svi, ja sam bila mala, deset godina i ja sam ostala tam kod jedne žene u Ludbregu. Mama mi je umrla, i onda me ta žena uzela da sam ja njoj pomagala. Oni su došli na proleće, a ja sam na jesen. Bilo je kojekak kad sam došla.

Napomena: kazivano kajkavskim narječjem.

Branjina, 2011. Kazivala Marija Lovrek, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

537.   **Vlak bez voznog reda V.**

Rodila sam se v Međimurju, v najlepšem selu na svetu. Zove se Goričani. Imala sam osam let i morali smo iti v kolonizaciju. U Prelogu su nas na vagone, one gde stoku voziju, stavili. Otpeljali su nas v Varaždin i tam su nam još jedan zagorski konvoj priključili. Vozili smo se do Osijeka i tam su nas kraj Drave dole stovarili kaj stoku i ostavili su nas. Noćili smo vani. To je bio negdje četvrti, peti mjesec. Tam su nam kuhali u kazanu. Išli su mama i japa po hranu i tu smo bili još jednu cijelu noć. Onda su nas s kamionima prek kompe vozili u Baranju. Onda su nas otpelali do Luča i tam smo stali, pa su nas otpelali u Branjinu i tu su nam dali jednu hižu. Bilo nas je dve porodice v jednoj hiži. Malo nekaj su nam dali, neke krpice z neke hiže. Živilo se kak smo mogli. Mama i japa su išli u nadnicu i tak smo se prehranili.

Napomena: kazivano kajkavskim narječjem.

Branjina, 2011. Kazivala Barica Kos, zapisao Željko Predojević, Predojević 2009.-2016. rkp.

Dječja usmenost i usmenost za djecu

DJEČJE IGRE

538. Bjelačkinje-barjačkinje

Djeca se razdvoje u dvije skupine te jedna dovikuje drugoj: *Bjelačkinje!* Druga odgovara: *Barjačkinje!* Prva skupina im odgovara: *Koga pozivate?* Druga skupina odgovara: *Tko se meni sviđa, ja onoga zovem! Pozivam silnu Cicu!* Dijete koje je se nazvano *Cica* trči i dok se ostala djeca drže za ruke te *Cica* pokušava probiti ruke onih osoba za koje želi da prijeđu u njezinu skupinu, a ako ne uspije probiti njihove ruke, tada ona ostaje u njihovoj skupini. Pobjednik je ona skupina koja na kraju ima više djece u svojoj skupini.

Darda, 1985. Kazivala Zora Dobran, zapisala Jasna Vukas, Vukas 1985. rkp.

539. Berem, berem grožđe

Berem berem grožđe
Dok čiča ne dođe,
A kad čiča dođe,
Obrano je grožđe.

Igra se igrala tako da je jednom djetetu nadjenuta uloga *čiče* koji pazi na svoj vinograd, a kada on zaspi djeca dođu u vinograd i počnu pjevati gore navedenu pjesmu i beru travu kao da je grožđe. Kada otpjevaju posljednji stih razbježe se, a *čiča* ih počinje loviti. Ono dijete koje bude ulovljeno u sljedećem krugu igre postaje novi *čiča*.

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

540. Igra kolo u dvadeset i dva

Igra kolo, igra kolo
U dvadeset i dva,
I u kolu, i u kolu
Kakve seka, kakve seka
Lepe oči ima,

Da me 'oće, da me 'oće
Pogledati njima,
Kakva seka, kakva seka
Lepa usta ima,
Da me 'oće, da me 'oće
Poljubiti s njima.
Volela bi', volela bi'
Neg' carevo blago,
Ljubi seko, ljubi seko
Koga tebe drago,
Samo nemoj, samo nemoj
Kog' ne voliš jako.

Djeca stoje u kolu držeći se za ruke i kreću se pjevajući tekst pjesme. U sredini kola stoji djevojčica koja kada djeca prestanu pjevati pjesmu odlazi ispred djeteta kojega sama izabere i onda to dijete ulazi u sredinu kruga.

Torjanci, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

541.   **Mlado momče**

Mlado momče gvožđe kuje
Daleko se čuje.
Tamo stani mladi momče
Izbirni devojče.

Djeca stoje u kolu držeći se za ruke i kreću se pjevajući tekst pjesme. U sredini kola stoji dječak koji kada djeca prestanu pjevati pjesmu odlazi ispred djevojčice koju sam izabere i onda to dijete ulazi u sredinu kruga.

Torjanci, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

542.   **Vrabac**

Djeca stoje u kolu, a dijete u sredini kola je *vrabac* i ono skače u sredini dok djeca u kolu pjevaju:

Skače vrabac u pol kruga,
 Pogodite koga voli!
 Nakon toga sam vrabac skače u sredini kola i pjeva:
 Jedan, dva!
 Jedan, dva!
 Tebe volim ja!

Te pokazuje na odabrano dijete koje će ga zamijeniti.

Topolje, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

543.   **Poletela mlada lasta**

Djeca stoje u kolu ili krugu i jedno je dijete u središtu kruga i odabrat će ono koje će ga zamijeniti. Igrala se tako da djeca u kolu pjevaju:

Poletela mlada lasta
 I stade mi na nogu.

Kada otpjevaju, dijete u središtu kola samostalno pjeva:

Ja ne mogu više letet,
 Moram ovde ostat.

Te dijete dolazi do nekoga iz kola i stane mu na nogu i to dijete će sada zamijeniti ono koje je bilo u središtu kruga i stalo mu na nogu.

Topolje, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

544.   **Kolariću paniću**

Kolariću paniću ,
 Pletemo se samiću,
 Sami sebe zaplićemo,
 Sami sebe otplićemo.

Djeca između sebe izaberu dvoje koji će biti „vratari“. Oni se dogovore što će koji biti, na primjer jedan će biti zlatni kolač, a drugi zlatna jabuka. Igra počinje tako da vratari pruže ruke iznad glave i uhvate se za njih. Djeca im se provlače ispod ruku i pjevaju gore navedenu pjesmu. Na riječi „otpliće“, vratari uhvate jedno dijete, odvedu ga na stranu i pitaju: „Kod koga ćeš – kod zlatne jabuke ili kod zlatnog kolača?“ Djeca biraju vratara i stanu iza njega. Ono dijete čiji je red duži, odnosno kod kojeg ima više djece je pobjednik.

Draž, 1985. Kazivala Marta Erhard, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

545.   **Bújj, bújj zöld ág**

Bújj, bújj zöld ág, zöld leveleske,
nyitva van az aranykapu csak bújjatok rajta!
Rajta, rajta, leszakadt a pajta,
leszakadt a pajta, bent maradt a macska!

Ova je igra mađarskog podrijetla, a igra se identično kao igra Kolariću paniću.

Draž, 1985. Kazivala Jela Sičajmov, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

GOVORNO – RITMIČKE IGRE

546.

Tapu, tapu tapuška,

Išla baka u kruška.

Ni donela ni jednu,

Da se dica najedu.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

547.

Mačka prede preko grede,

A lisica Boga molji

Da se škula ne obori.

Škula se obori,

Pa svu decu pomori,

Samo jedan osta

Igranja je dosta.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

548.

Adam, Eva, sito pi,

Abel, babel, domini.

Ekus, pekus, pampa lus,
Abel, babel bus.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

549.

Taši, taši, tanana,
I svilena marama,
U marami šećera,
Maloj dici večera.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

550.

Sedi dida na jedaku,
Miče bradom na divojku.
Oj, divojko, di si bila?
Čuvala sam turske guske.
A što su ti Turci dali?
Dali mi jedno guse,
I to guse zažmurilo.
Žmurac.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

551.

En ten tini sava raka tini
Sava raka tika taka,
Aja baja buf.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

552.

Tapu, tapu, šajo,
'ko ti kruha dajo.
Malo dada, malo mama,
Malo i ja sama.

553.

Eci, peci, pec,

Ti si mali zec,

Ja sam mala prepelica,

Eci, peci, pec.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

554.

1,2,3, u kući za vrati,

Jedan drži tačku,

Da ubije mačku,

Mačka digne rep,

Na tebi je red.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

555.

Čičak, čičak, semeričak,

Po tri kore, koreničak.

Orlovi, sokolovi,

Sokol pad'e na tarabe.

Tarabe se polomiše,

Turska vrata otvoriše.

Tuj, tuj, tulipna tridesetjedan.

Draž, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

556.

An, tan, tinu,

Sava, raka, vinu,

Sava, raka, ika, taka,

Aja, baja, bum.

Duboševica, 1985. Kazivala Jela Sičajmov, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

557.

Jeda, dva, tri

U kući za vrati,

Čupali se fratri.

Jedan više du, du,

Imam ženu ludu.

Ja ju šaljem repu kopat,

Ona neće repu kopat,

Već ode u bostan,

Pa izabere tulipan

Tridesetijedan.

Duboševica, 1985. Kazivala Jela Sičajmov, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

558.

Ecim, pecim, pec,

Ja sam mali zec,

Ti si mala papuškica,

Ecim, pecim, pec.

Duboševica, 1985. Kazivala Jela Sičajmov, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

559.

Enci, menci, sakramenci,

Tude kuje dvanaest deci,

Em, plem, harum pupe,

Hajd u dupe.

Duboševica, 1985. Kazivala Jela Sičajmov, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

560.

Tapu, tapu tapuške,

Pošla baka u kruške,

Ni donela ni kruške,

Poderala kožuške.

Draž, 1985. Kazivala Jela Benić, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

561.

Iš'o medo u dućan,
Nije rek'o dobar dan,
'ajde medo natrag van,
Nisi rek'o dobar dan.

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

562.

Enci, menci, na kamenci,
Tamo sed tri mladenci.

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

563.

Jedan, dva do neba,
Tri, četiri po sekiri,
Pet, šest bi'će ples,
Sedam, osam do pol osam,
Devet, deset ti si mali crni pesek.

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

564.

Iš'o medo u šumicu,
Izgubio papučicu,
Kakve li je boje,
To mi reci ti.
(crvena)

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

565.

Opa cupa, cupe,
Pao Adam s klupe,
Pa razbio dupe,

Pa razbio guzicu,
Na crvenu ciglicu.

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

566.

Eri, beri, muzikeri,
Troja vrata zapečata.
Štric.

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

567.

Egede, begede, banda svira,
Mene doktor vizitira,
Pa mi veli šta mi fali,
Meni fali šešir mali,
U šeširu mala seka,
Neka bude apoteka.

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

568.

Endele, bendele, ričko, či,
Ćići rići, bumba či,
Ćići roka, bumba ćoka.
Aćeš veli van!

Draž, 2002. Kazivala Jelena Mijatov (1956.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

569.

Enci penci na kamenci,
Tu ti stoje dva malenci,
Eketi, pekete, zukete me,
Aube švaube domine de.
Enc, penc, puf, muf,
Ti si Cigan, marš van!

Gajić, 2002. Kazivala Juliana Filakov (1940.), zapisao Krunoslav Mijatov, Mijatov 2002. rkp.

DJEČJE PJESME

570.

Teče, teče bistra voda

ime joj je Drava,
teče, teče bistra voda
ime joj je Drava,

Po njoj plovi, šajka lađa
srebrom okovana,
po njoj plovi šajka lađa
srebrom okovana.

U njoj sjedi djevojčica tanka i visoka,
u njoj sjedi djevojčica
tanka i visoka.

Draž, 1985. Kazivala Eva Prakatur, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

571.

Jesi čuo Mikola, kako sam nastrd'o.

Što su leđa podnela, ne bi se ni nad'o.
To je bilo preksinoć, oko devet sati.
Spazio sam curicu, di stoji na vrati.
Skinu' šešir ponizno, dobro veče rek'o.
Pa upitah ljubezno, što radite seko.
Evo stojih pa čekam, 'oće 'ko got proći.
'Oće 'ko na sreću, i do mene doći.

Draž, 1985. Kazivala Jela Kerović, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

572.

Radojica mali, pred majkom s fali.

Majko moja mila, da si me vidila.
Kako malo prvo, pop'o se na drvo.

Ne dosegne grane, makne se pa pa'nem i prelomim ruku.

Jao, jao, jao, na veliku muku.

Torjanci, 1985. Kazivala Jela Benić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

573.

Ilonka se rado, po poljani šeće,

Peva srpske pesme, bere rosno cveće.

Kad nabere dosta, tad se kući vrati.

U školi je vidiš, još rije sedam sati.

Drugarice skupi tad, cveće jim deli.

Puna je reće, kad jih razveseli.

Torjanci, 1985. Kazivala Jela Benić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

574.

Grlica guće na popove kuće.

Daj mi bako palicu,

Da ubijem grlicu.

Neka, neka, rano,

Grlica će nama soli dati,

Soli ćemo kravi dati,

Krava će nam mlika dati,

Mliko ćemo mački dati,

Mačka će nam miša dati,

Miša ćemo orlu dati,

Or'o će nam pero dati,

Pero ćemo đaku dati,

Đak će nama knjigu dati,

Knjigu ćemo Bogu dati,

Bog će nama sreću dati,

A mi sreću, pa u vreću,

Priko praga pa u kuću.

Topolje, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

575.

Miš posija proju,

Po ježevu polju.

Mišu do ramena,

Žabi do koljena.

Duboševica, 1985. Kazivala Jela Sičajmov, zapisala Štefica Novaković, Novaković 1985. rkp.

576.

U kal Ile do kolena pao,

Zelen žabac kreketat mu stao.

Kre, kre Ile baš mi te je žao!

Jutros ti je govorila nana,

Ne lov Ile žabe po barama!

Na to Ile ko pomaman buči,

Što te briga, ja ću se izvući!

Izvuko se pokraj bare šeta,

A sto žaba složno zakreketa!

Kre, kre gledaj svoje gaće Ile,

Za su jutros u dimnjaku bile!

Topolje, 1985. Kazivala Eva Bertin, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

USPAVANKE

577.

Beli, lali moj golube mali,

Beli lali pa velik narasti.

Draž, Mihaljev 1983: 15.

578.

Janjce od vunice,

Mala moja golubice,

Ševice kukumerice,

Pevaj moja divičice.

Draž, Mihaljev 1983: 15.

579.

Spavaj, spavaj pilo,

Evo idu Turci

Sikerama, motikama

Odseć će ti glavu.

Draž, Mihaljev 1983: 15.

580.

Golubice, golubice,

Pršu, pršu,

Pobiše se, pobiše se,

Prrrrrrrrrrrrrrr odletješe

Baranjsko Petrovo Selo, 2004. Kazivao Vladimir Mioč (1936.), zapisala Adrijana Šnajder, Šnajder 2004. rkp.

ZAGONETKE

581.

Četiri brata poljem trče, jedan drugog ne stižu. (kola i točkovi)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

582.

Dva lončića, četiri poklopčića. (oči)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

583.

Četiri uha, dva trbuha. (jastuk)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

584.

Puna tepsija zlatnih kolačića. (nebo i zvijezde)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.

585.

Telo crveno, a srce gvozdeno. (pila i drvo)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
586.

Crno, maleno, svu noć cara vara. (buha)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
587.

Grbavo prase, sve polje popase. (srp)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
588.

Sekutići seku, vukotići vuku, sam baća prevraća. (zubi i jezik)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
589.

Skoči sna iz trna, di se svila, tu umrla. (iskra u vatri)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
590.

Nit ga hrani, nit ga tuče, a kad ore – šest plugova vuče. (traktor)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
591.

Na verh plasta šaka šaša i pod šašom videlo, pod videlom smrcalo, pod smrcalom šaren gradi
u njemu gospodar. (glava, kosa, oči, nos, usta)

Topolje, 1985. Kazivala Ana Tomić, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
592.

Na jednu jamu uđe, na dvije izađe. (hlače)

Torjanci, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
593.

Pinder vesi pinder sja, pinder vesi, kudeljja. (zvono)

Torjanci, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
594.

Turo golo u rutavo. (rukavica)

Torjanci, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
595.

Crno naleno, curi zabodeno, nekad svrbi, nekad boli, al opet nek stoji. (naušnice)

Torjanci, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
596.

Trči trčuljak, visi visuljak, boga moli trčuljak da odpadne visuljak. (prase i žir)
Torjanci, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
597.

Pišti pile u jajcu preko kuće u panjcu, ne smije se izleć – majka će ga uzet. (zmija pod
panjom)
Torjanci, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. rkp.
598.

Deset braća stoji, pet pod plastom, a pet vani. Oni što su vani su suhi, a oni pod plastom su
mokri. (prsti i preslica)
Torjanci, 1985. Kazivala Marta Gregur, zapisala Ksenija Kolar, Kolar 1985. Rkp.

Napomene uz usmenoknjiževni korpus

Svrha je priloženog korpusa na jednom mjestu imati usmenoknjiževne zapise iz regije koje su do sada uglavnom nalazile na teže dokučivim mjestima, ali i objediniti usmenoknjiževne zapise iz regije na jedno mjesto. U poglavlju o dosadašnjim istraživanjima usmene književnosti i tradicijske kulture regije navedeni su svi istraživači i institucije koji su istraživali regiju, a u korpusu se nalaze iz studija izdvojeni usmenoknjiževni zapisi izuzev knjige *Proletilo dvanaest golubova* Jelke Mihaljev, čiji su zabilježeni tekstovi također dijelom analize i interpretacije, ali zbog velike količine zabilježenih pjesama u knjizi, te preglednosti zapisa (a i zbog toga što se mnoge ponavljaju u prikupljenom korpusu) ove pjesme nismo „prepisivali“ u korpus. Osim ovih već postojećih prijašnjih zapisa, u korpusu se nalaze i novi usmenoknjiževni zapisi koje je autor sam zabilježio u terenskim istraživanjima i koji su dio rukopisne zbirke *Baranja 2009. – 2016.* Za svaki se zapis daju podatci o mjestu i vremenu bilježenja, kazivaču, zapisivaču te rukopisu u kojem se on nalazi ili ako je publiciran daje se bibliografska jedinica odakle je preuzet. Nemamo za sve zapise poznate kazivače, te ukoliko kazivač nije poznat, tada se navodi podatak odakle je zapis preuzet i tko je njegov zapisivač.

Korpus je podijeljen na skupine usmenog lirskog pjesništva, usmenih priča te na skupinu tekstova koji pripadaju dječjoj usmenosti i usmenosti za djecu. Važno je napomenuti i da je u korpusu usmenih pjesama, točnije u dijelu o običajno-obrednim pjesmama ujedno i korpus koji pripada folklornom kazalištu, te da ne bi došlo do ponavljanja nije uvedeno posebno poglavlje o folklornom kazalištu. Također, korpus sadržajno prati rad te započinje ljubavnim lirskim pjesmama, a završava zagonetkama.

Za Stepanovljeve zapise¹⁴² uveli smo kratice prema paketima u kojima su se nalazile. Sve kratice započinju Stepanovljevim inicijalima SS. Najznačajnija zbirka koja se nalazila u drugom paketu ostavštine nosi oznaku SS2 i redni broj pjesme u njoj (primjerice SS2, br. 4.). Zatim, pjesme iz zbirke Valpovština u ostavštini su označene kao dio trećeg paketa koji je označen dodatkom 2B. Stoga je kratica za pjesme iz tog paketa SS3/2B i redni broj pjesme (primjerice SS3/2B, br. 5.). Na posljetku postoji i tzv. prvi paket u kojem se nalaze sve navedene pjesme koje je Stepanov zapisao ili dobio već zapisane. Taj paket čine neobrađeni zapisi s terenskog istraživanja iz kojih je Stepanov kasnije načinio drugu pjesmaricu od 181 zapisa. No, u njemu se također nalaze neki zapisi, ili inačice zapisa, koje smo uvrstili u ovaj rad. Kako je glavna odrednica toga paketa neobrađenost i nerazvrstanost označili smo je slovom N. Stoga pjesme iz toga paketa nose kraticu SSN.

---

¹⁴² Napominjemo i da je Stepanovljeva ostavština u vlasništvu Instituta za etnologiju i folkloristiku te se ne može objavljivati bez njegova dopuštenja

1. POPISI

Popis kazivačica i kazivača¹⁴³

BALATINAC, EVA, rođena 1957. godine u Gajiću, stanuje u Gajiću, voditeljica KUD-a Seljačka sloga Draž

BALATINAC, MARKO, rođen 1930. godine u Gajiću, stanuje u Gajiću

BALAŠ, SRETO, rođen 1953. godine, stanuje u Karanacu

BARIĆ, Marija, rođena 1942. godine u Goričanu, kolonizirana u Baranju, stanuje u Petlovcu
BEBEROVIĆ, LJUBICA, rođena Radić, rođena 1924. u Dardi, stanuje u Popovcu.

BLAGUS, EMILIJA, rođena 1935. godine u Stremecu, Prelog, kolonizirana u Baranju, stanuje u Belom Manastiru

BOŠNJAK, DARIO, rođen 1988. godine u Osijeku, stanuje u Osijeku, kazivao za Duboševicu (obitelj mu ondje živi).

BOTOŠ, ANA, rođena 1952. godine u Luču, stanuje u Baranjskom Petrovom Selu.

DRAKŠIĆ, LJUBICA, rođena Rogar, rođena 1936. godine u Globočcu, kolonizirana 1946. godine u Grabovac, stanuje u Grabovcu.

DVORNIĆ, MILICA, rođena Bošnjak, rođena 1921. godine u Popovcu, preminula 2013.,

ĐURKAS, JOSIP, rođen 1959. godine u Branjini

ĐURKAS, MIRA, rođena Županić, rođena 1961. godine u Branjini

FARKAŠ, Marija, rođen Kugler, rođena 1929. godine u Suzi, stanovala od udaje u Kneževu, preminula 2013.

HADŽIKAN, CECILIJA, rođena 1928. godine u Novakovcu, stanuje u Kozarcu

HOLZEMANN, JOHANN, rođen 1942. godine u Branjini, protjeran u Njemačku 1945. godine (kontaktiran e-mailom)

HREŠĆ, BRANKO, rođen 1960. godine u Branjini

HREŠĆ, LJILJANA, rođena Pojić, rođena 1962. godine u Kopačevu, Branjinka od 1970. godine

HUBERT, IVKA, rođena Ivek, rođena 1937. godine u Konščini, kolonizirana u Branjinu 1946. godine, stanuje u Kneževu.

ILIBAŠIĆ, JELENA, rođena 1948. godine u Kozarcu, stanuje u Belom Manastiru

---

¹⁴³ Na ovom se popisu nalaze kazivači/ce s kojima je autor rada osobno razgovarao ili ih intervjuirao i uz čija kazivanja je nastala vlastita rukopisna zbirka Baranja 2009-2016. No, na popisu su i kazivači koji nam nisu govorili tekstove u korpusu, već i oni koji su kazivali etnološku građu i koji su bili anketirani u istraživanju o ostacima kajkavske tradicijske kulture u Baranji prema priloženoj upitnici u Prilozima. Podatci se objavljuju uz dopuštenje kazivača.

JURČEC, MARIJA, rođena Zagorščak, rođena 1930. godine u Vrbnu, Hratsko Zagorje, kolonizirana 1957. godine u Popovcu

KEDMENEC, KATARINA, rođena Ovčar, rođena 1938. godine u Novakovcu, Međimurje, kolonizirana u rano proljeće 1946. godine u Kozarac, stanuje u Kozarcu

KLOPOTAN ELIZABETA, rođena Simonji, rođena 1950. godine, stanuje u Varaždinu

KOLAR, MARTA, rođena Perić, rođena 1941. godine u Baranjskom Petrovom Selu, stanuje u Baranjskom Petrovom Selu.

KOLARIĆ, MARIJA, rođena 1943. godine u Međimurju (nije naznačila točno mjesto rođenja), stanuje u Petlovcu

KOS, BARICA, rođena Beti, rođena 1937. godine u Goričanu, Međimurje, kolonizirana u Branjinu u rano proljeće 1946. godine

KOVAČEV, MANDA, rođena Matijević, rođena 1938. godine u Topolju, stanuje u Topolju (razgovarala Martina Kokolari 2005. godine)

LABOZAN, JELICA, rođena 1935. godine u Goričanu, kolonizirana u Baranju, stanuje u Petlovcu

LESKOVAR, BRANKO, rođen 1929. godine u Svibovcu, Hrvatsko zagorje, koloniziran u Branjinu u rano proljeće 1946., preminuo 2007. godine

LESKOVAR, REGINA, rođena Lovrek, rođena 1928. godine u Donjem Vidovcu, Međimurje, kolonizirana u Branjinu u rano proljeće 1946. godine, preminula 2011. godine

LOVREK, MARIJA, rođena Janičar, rođena 1934. godine u Ludbregu, doselila u Branjinu u jesen 1946. godine nakon kolonizacije, preminula 2012. godine

MALOVIĆ, ANA, rođena 1940. godine u Domašincu, stanuje u Petlovcu

MARKAN, MARIJA, rođena 1943. u Međimurju (nije naznačila točno mjesto rođenja), stanuje u Petlovcu

MARKOVIĆ, LJUBICA, rođena Lovrek, rođena 1964. u Branjini, stanuje u Popovcu

MATOŠ PAPAK, ANTULA, rođena 1923. godine u Širokima, Dalmacija, kolonizirana u Popovac u svibnju 1946. godine, stanuje u Popovcu

MAVRIN, DRAGO, rođen 1953. godine u Petlovcu, stanuje u Petlovcu

NOVAK, ANA, rođena 1937. godine u Pribislavcu, kolonizirana u Baranju, stanuje u Petlovcu

NOVAK, MARIJA, rođena 1935. godine u Svetoj Mariji, kolonizirana u Popovac, stanuje u Petlovcu

OGNJENOVIĆ, OLGICA, rođena 1956. godine, stanuje u Belom Manastiru

OSONJAČKI, VEDRAN, rođen 1988. godine u Osijeku, stanuje u Popovcu

OSTOJIĆ, ANKICA, rođena Cota, rođena 1971. godine, stanuje u Popovcu
OSTOJIĆ, ŽIVOJIN, rođen 1924. godine u Branjini, stanuje u Branjini, preminuo 2014. godine
OSTOJIĆ, RADOJKA, rođena Paunović, rođena 1931. godine u Dardi, Branjinka udajom
OVČAR, MIJO, rođen 1945. godine u Novakovcu, stanuje u Kozarcu
PEŠIĆ, RADOJKA, rođena Hadnadž, rođena 1931. godine u Branjini, preminula 2012. godine
POZVEK, EVA MARIA, rođena Oswald, rođena 1933. godine u Magyarbóly, Republika
Mađarska, doselila u Kneževo 1943. godine
PREDOJEVIĆ, ANA, rođena Leskovar, rođena 1957. godine u Branjini, stanuje u Branjini
PODGORELEC, BRANKO, rođen 1952. godine u Kozarcu, stanuje u Kozarcu
RIBIĆ, JELENA, rođena 1949. godine u Petlovcu, stanuje u Petlovcu
STANKOVIĆ, RUŽICA, rođena 1948. godine u Popovcu, stanuje u Popovcu
STRAJNIĆ, BRANKA, rođena Fujs, rođena 1944. godine u Popovcu, stanuje u Popovcu.
ŠPILJAK, JOSIP, rođen 1956. godine u Petrijevcima, stanuje u Kneževu od 1998. godine.
UBAVIĆ, VELINKA, rođena Borovac, rođena 1938. godine u Grabovcu, Branjinka udajom od
1956. godine
VUKADINOVIĆ, ALEKSANDAR, rođen 1970. godine, pravoslavni svećenik u Popovcu
VUKELIĆ, JELENA, rođena 1947. godine u Hodošanu, doseljena u Kozarac 1956. godine,
danas stanuje u Belom Manastiru
ZADRAVEC, STJEPAN, rođen 1929. u Svetoj Mariji, koloniziran u Baranju, stanuje u
Petlovcu
ŽUPANIĆ, VIKTORIJA, rođena Čovran, rođena 1940. u Železnici, Hrvatsko zagorje,
kolonizirana u Branjinu u rano proljeće 1946. godine, preminula 2016. godine.

Popis pokrata

Pokrate uz rukopisne zbirke Stjepna Stepanova

SS2 – Stjepan Stepanov, drugi paket rukopisne ostavštine Baranja 1947. – 1949.

SS3/2B – Stjepan Stepanov, treći paket rukopisne ostavštine Baranja 1947. – 1949.

SSN – Stjepan Stepanov, prvi neobrađeni paket rukopisne ostavštine Baranja 1947. – 1949.

Ostale pokrate

ARj – Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: JAZU.

DVD – dobrovoljno vatrogasno društvo

EA – etnološki atlas

IEF – Institut za etnologiju i folkloristiku

KUD – kulturno umjetničko društvo

NK – nogometni klub

NN – Narodne novine

OEKA FFZG – Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

PZ – poljoprivredna zajednica

TZ – turistička zajednica

WTO - The World Tourism Organization

Popis grafikona

Grafikon 1. Struktura zemljišta u regiji.....	31
Grafikon 2. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1900. godine.....	43
Grafikon 3. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1921. godine.....	43
Grafikon 4. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 1961. godine.....	44
Grafikon 5. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 2001. godine.....	44
Grafikon 6. Stanovništvo južne Baranje prema narodnosti 2011. godine.....	45
Grafikon 7. Omjer KUD-ova u regiji prema etnijama	81
Grafikon 8. Omjer KUD-ova u regiji prema hrvatskim subetnijama.....	81
Grafikon 9. Zastupljenost tradicijske kulture u manifestacijama.....	83
Grafikon 10. Zastupljenost korpusa usmenih pjesama prema mjestu kazivanja.....	103
Grafikon 11. Omjer Stepanovljevih zapisa naspram ostalih zapisivača po mjestu kazivanja	104
Grafikon 12. Omjer šokačkog korpusa usmenih pjesama naspram ostalog korpusa	104
Grafikon 13. Omjer korpusa usmenih proznih vrsta prema vremenu zapisivanja	108
Grafikon 14. Omjer korpusa usmenih proznih vrsta prema mjestu zapisa	109
Grafikon 15. Omjer korpusa usmenih proznih vrsta prema subetničkoj pripadnosti.....	110
Grafikon 16. Omjer prikupljenih pjesama prema tematskoj klasifikaciji	119
Grafikon 17. Omjer pjesama prema tematsko-žanrovskoj klasifikaciji.....	120
Grafikon 18. Žanrovska raznovrsnost usmenih proznih vrsta iz južne Baranje.....	121
Grafikon 19. Omjer zabilježenih predaja prema tematskoj klasifikaciji.....	122
Grafikon 20. Omjer zapisa pjesama uz obred ili običaj	123
Grafikon 21. Omjer zapisa dječje usmenosti i usmenosti za djecu	123
Grafikon 22. Omjer predaja prema načinu kazivanja	167
Grafikon 23. Tematska raznovrsnost povijesnih predaja	168
Grafikon 24. Omjer predaja o tradicijskim i suvremenim ojkonomima	172
Grafikon 25. Zastupljenost usmene književnosti u tradicijskim manifestacijama regije.....	241
Grafikon 28. Omjer zastupljenosti oblika usmene književnosti u regionalnim manifestacijama	242

Popis tablica

Tablica 1. Usporedni pregled službenog, mađarskog i tradicijskog imena naselja.....	211
Tablica 2. Usporedni pregled službenog, mađarskog i tradicijskog imena šokačkih naselja Baranje te usporedna etimologija tradicijskog ojkonomima i mađarskog egzonima prema kojem tradicijski ojkonom nastaje	217

Popis kulturno-umjetničkih društava u regiji

Izvor: Registar udruga u Republici Hrvatskoj. Ministarstvo uprave Republike Hrvatske

<https://registri.uprava.hr/#!udruge> (pristup 13.1.2016. 17,33)

Kulturno-umjetnička društva i udruge koji njeguju hrvatske tradicijske običaje:

1. Društvo prijatelja baranjskih starina "Ižip" Topolje
2. Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo Beli Manastir
3. Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo "Darda"
4. Kulturno-umjetničko društvo "Baranjac" Topolje
5. Kulturno-umjetničko društvo „Bijeli ljiljani“, Branjina
6. Kulturno-umjetničko društvo "Brnjevarci" Branjin Vrh
7. Kulturno-umjetničko društvo "Kneževi Vinogradi"
8. Kulturno-umjetničko društvo "Luč" Luč
9. Kulturno-umjetničko društvo "Mladi šokci" Duboševica
10. Kulturno-umjetničko društvo "Seljačka sloga" Baranjsko Petrovo Selo
11. Kulturno-umjetničko društvo "Seljačka sloga" Gajić
12. Kulturno-umjetničko društvo "Sloga Draž"

Kulturno-umjetnička društva i udruge koji njeguju mađarske tradicijske običaje:

1. Kulturno društvo "Petőfi Sándor" Vardarac
2. Kulturno društvo za njegovanje običaja Mađara Beli Manastir
3. Kulturno društvo za njegovanje običaja Mađara Novi Beždan
4. Kulturno društvo za njegovanje običaja Mađara Podolje
5. Kulturno-umjetnička udruga Novi Beždan
6. Kulturno-umjetničko društvo "Čardaš" mladeži Demokratske zajednice Mađara Hrvatske iz Suze
7. Kulturno-umjetničko društvo "Jókai Mór" Suza
8. Kulturno-umjetničko društvo "József Attila" Zmajevac
9. Kulturno-umjetničko društvo "Petefi Sándor" Kotlina
10. Kulturno-umjetničko društvo "Vardarac" Vardarac
11. Mađarska kulturna udruga "Pélmonostor" Beli Manastir
12. Mađarsko kulturno društvo "Arany Janoš" Kopačevo
13. Mađarsko kulturno društvo "Petefi Sándor" Lug
14. Mađarsko kulturno društvo "Tanc" Lug
15. Mađarsko kulturno-umjetničko društvo "Baranyai Júlia" Zmajevac

16. Mađarsko kulturno-umjetničko društvo "Kiskőszeg" Batina

Kulturno-umjetnička društva i udruge koji njeguju srpske tradicijske običaje:

1. Kulturno-umjetničko društvo "Branko Radičević" Darda
2. Srpsko kulturno-umjetničko društvo "Prosvjeta" - Pododbor Beli Manastir
3. Srpsko kulturno-umjetničko društvo "Prosvjeta" - Pododbor Darda
4. Srpsko kulturno-umjetničko društvo "Prosvjeta" - Pododbor Jagodnjak

Kulturno-umjetnička društva i udruge koji njeguju romske tradicijske običaje:

1. Romsko kulturno-umjetničko društvo Darda
2. Romsko kulturno-umjetničko društvo Đelem đelem

Popis manifestacija u južnoj Baranji za 2015. godinu

1. Advent u Baranji: prosinac
Božićni koncert na orguljama Josefa Angstera
Božićni sajam u Belom Manastiru
2. Čvarakfest i Zimski vašar u Karancu
3. Akademija blata, Karanac, srpanj
4. Baranja animation festival
5. Berbene svečanosti u Batini
6. BUK - kulturno likovna manifestacija
7. Buše
8. Dani vina i turizma, Beli Manastir, svibanj
9. Gator Fest, Kneževi Vinogradi, lipanj
10. Grahijada, Beli Manastir, srpanj
11. Jesen u Baranji, Beli Manastir, 18. i 19. rujna
12. Kakasütés
13. Kulinijada, Jagodnjak, svibanj
14. Kulturno turistička manifestacija „Baranjski bećarac“
15. Marijo, svibnja kraljice
16. Martinje, BANSKO BRDO, 11.11.
17. Motorijada na Zelenom otoku
18. Na putu vina i starina, lipanj
19. Petaračke buše, Baranjsko Petrovo Selo, 15., 16. i 17. veljače
20. Pokladno jahanje, Branjin Vrh, 14. veljače
21. Pokladno jahanje, Popovac, 17. veljače
22. Proljetni vašar, Karanac, 29. ožujka
23. Pudarina
24. Regata mira u Batini
25. Slama – land art festival, Šećeransko jezero, srpanj/kolovoz
26. Surduk Trek, BANSKO BRDO, kolovoz
27. Štruklijada, Popovac, svibanj
28. Velika Gospa, Popovac, 15. kolovoz
29. Vinceška, 22. siječnja
30. Vinski maraton, Zmajevac, prva subota u listopadu

2. Upitnica – ostatci kajkavske tradicijske kulture u Baranji

Kazivač/ica

Ime i prezime:

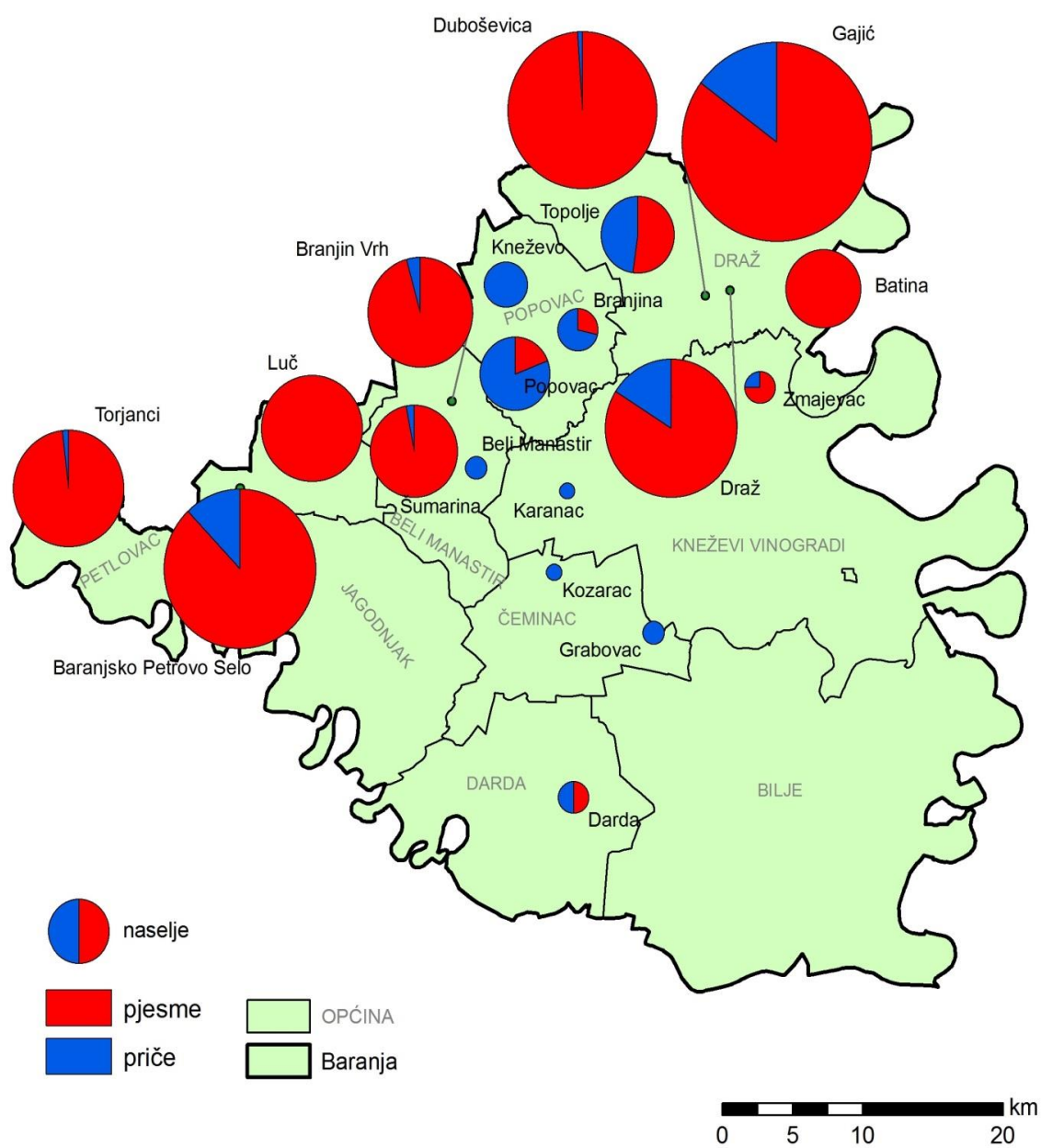
Godina i mjesto rođenja:

Zanimanje:

Mjesto stanovanja:

1. Od kada živite u Baranji?
2. Smatrate li se Baranjcem/Baranjkom i zašto?
3. Njegujete li što od običaja koje ste negovali prije dolaska u Baranju?
4. Na koji način njegujete običaje iz svoga kraja?
5. Govorite li kajkavskim narječjem? Ukoliko govorite, u kojim prilikama?
6. Pjevate li pjesme iz svoga kraja? Koje pjesme pjevate? Kada ih pjevate?
7. Plešete li tradicionalne plesove iz Vašeg kraja i ako da u kojim prilikama?
8. Slušate li pjesme koje potječu iz Vašeg kraja?
9. Održavate li kontakt s ljudima iz Vašeg kraja?
10. Ima li u Vašoj lokalnoj zajednici kakvih zajedničkih nastojanja u očuvanju Vašeg identiteta, tj. organiziraju li se kakva druženja ili manifestacije ili postoji li kakva udruga ili KUD vezan uz običaje/pjesme/prehranu Vašega kraja?

3. Karta teritorijalne rasprostranjenosti korpusa

ŽIVOTOPIS S POPISOM OBJAVLJENIH RADOVA

Željko Predojević rođen je 1. siječnja 1983. godine, rodom je Baranjac, s prebivalištem u Osijeku, a boravištem u Bratislavi, Republika Slovačka. Godine 2007. diplomirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku stekavši zvanje profesora povijesti i hrvatskoga jezika i književnosti, a od 2009. godine je doktorandom na Poslijediplomskom doktorskom studiju *hrvatske kulture* na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Radio je kao učitelj povijesti i hrvatskoga jezika i u struci je stekao status učitelja mentora. Osim pet godina rada kao osnovnoškolski učitelj povijesti i hrvatskoga jezika, radio je kao lektor hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Pečuhu, Institut za slavistiku, Katedra za kroatistiku (2010.-2013.), a trenutno radi na istoj poziciji na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Komenskog u Bratislavi (2015.-) na Katedri slavenske filologije.

Izlagao je na 16 znanstvenih i stručnih skupova u Hrvatskoj i inozemstvu (Mađarska, Švicarska i Češka) uglavnom s temama vezanim uz južnu Baranju te je i autor 20 publikacija objavljivanih u zbornicima sa (međunarodnih) skupova, časopisima ili poglavljima u knjigama koji su klasificirani od izvornih znanstvenih do preglednih radova. Bio je članom organizacijskog odbora X. i XI. međunarodnog kroatističkog znanstvenog skupa u Pečuhu. Član je predsjedništva ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru, gdje od 2015. godine ima i ulogu glavnog urednika serijske publikacije *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* koja se bavi isključivo temama ili autorima vezanim uz regiju, odnosno čiji je cilj u znanstveno-humanističkom pogledu skrbiti o regiji.

Uže područje njegovih znanstvenih interesa čini usmena književnost, usmena povijest, tradicijska kultura, kulturno pamćenje, kulture u doticaju, slavenska mitologija te hrvatski kao strani jezik.

Popis objavljenih radova

Predojević, Željko. 2016. „Zlatno brdo i tisućljetna vinogradarska tradicija.“ *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* 12(2015): 76-100.

Predojević, Željko. 2015. „Usmene predaje o nazivima naselja južne Baranje iliti Šokci su došli iz svoje pradomovine pod *bremenom s luči*.“ U *O pričama i pričanju danas*, priredile Jelena Marković i Ljiljana Marks. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku. 275-292.

Predojević, Željko i Ružica Pšihistal. 2015. „Usmenoknjiževna građa za južnu Baranju iz rukopisne ostavštine Stjepana Stepanova.“ U *Magyar Tudomány Napján elhangzott horvat (és angol) nyelvű előadások gyűjteménye 2013-ig*, priredio Sándor Attila Tóth. Baja: Eötvös József Főiskolán. 125-134.

Predojević, Željko. 2015. „Doprinosi mađarske i hrvatske historiografije za istraživanje srednjovjekovlja južne Baranje.“ U *Magyar Tudomány Napján elhangzott horvat (és angol) nyelvű előadások gyűjteménye 2013-ig*, priredio Sándor Attila Tóth. Baja: Eötvös József Főiskolán. 237-242.

Predojević, Željko. 2015. „U Baranji sve može! O tradicijskoj ojkonomiji u južnoj Baranji.“ *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* 11(2014): 50-69.

Predojević, Željko. 2014. Pudarine i pudárske pjesme u južnoj Baranji. *Anafora - časopis za znanost o književnosti* 1 (2014), 2: 209-224.

Predojević, Željko. 2014. „Tko su Kišfalubci? – gonetanje kulturnog identiteta mjesta na primjeru sela Branjine u južnoj Baranji.“ *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* 10(2014): 50-81.

Predojević, Željko. 2014. „Tradicijski ojkonomi iz južne Baranje.“ U *Šokačka rič 11, Slavonski dijalekt i leksikografija, Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt s međunarodnim sudjelovanjem*, priredila Anica Bilić Bilić. Vinkovci: Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije. 345-362.

Predojević, Željko. 2014. „O ljubavnom pismu u suvremenoj hrvatskoj književnosti kroz vizuru poetike ljubavnoga romana.“ U *junOST: Beiträge zur ersten Schweizerischen Konferenz junger Slavistinnen und Slavisten (Basler Studien zur Kulturgeschichte Osteuropas)*. Priredili Valérie Henzen, Anna Hodel i Sophia Polek. Zürich: Pano Verlag Zürich. 230-245.

Predojević, Željko. 2014. „O traženju kulturnoga identiteta južne Baranje na primjerima usmenih pjesama iz dječjih igara.“ U *Zlatni danci 15 - dječje pjesništvo*, priredila Ana Pintarić. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku. 125-140.

Predojević, Željko. 2013. „O toponimima južne Baranje podno sjeverne strane Banskog brda.“ *Folia Onomastica Croatica* 21(2012.): 173-194.

Predojević, Željko. 2013. „Kraljički ophodi i pjesme u južnoj Baranji.“ U *XI. međunarodni znanstveni kroatistički skup*, priredio Stjepan Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. 347-361.

Predojević, Željko. 2013. „Narodne usmene uspavanke u suvremeno doba – od klasifikacije do izvedbe.“ U *Zlatni danci 14*, priredila Ana Pintarić. Osijek: Filozofski fakultet. 203-221.

Predojević, Željko. 2013. „Tradicijski leksik u usmenoj književnosti Šokaca južne Baranje prema ostavštini Stjepana Stepanova.“ U *Zbornik radova Šokačka rič 10*, priredila Anica Bilić. Vinkovci: Centar za znanstveni rad HAZU. 167-179.

Predojević, Željko. 2013. „O rukopisnoj ostavštini Stjepana Stepanova i njezinu doprinosu za istraživanje usmene književnosti južne Baranje.“ *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru*. Svezak 9 (2012): 114-132.

Predojević, Željko. 2012. „Žrtvenici Liberu iz Popovca.“ U *X. međunarodni kroatistički znanstveni skup*, priredio Stjepan Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. 378-392.

Predojević, Željko. 2012. „Usmenoknjiževno, pučkopredajno i mitološko u prozi Lidije Bajuk.“ U *Zlatni danci 13*, priredila Ana Pintarić. Osijek: Filozofski fakultet. 233-247.

Jager, Mario; Predojević, Željko; Božić Bogović, Dubravka; Njari, Denis; Josipović Batorek, Slađana. 2012. „Baranja u historiografiji.“ *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru*. Svezak 8 (2011): 70-133.

Predojević, Željko. 2011. „Ove i one osječke kavane, za ove i one Osječane u drugoj polovici 19. stoljeća.“ U *Hrvatski bez kompleksa: Jubilarni zbornik posvećen Ernestu Bariću*, priredila Timea Bockovac. Pečuh: Filozofski fakultet u Pečuhu – Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj. 156-172.

Predojević, Željko. 2010. „Multikulturalna baranjska bit uvjetovana povijesnim čimbenicima.“ *Godišnjak ogranka Matice hrvatske u Belom Manastiru* 7(2010): 45-72.